

Administrativa byrån

1973-03-27

M Bäärnhielm, G-BL

Kontraktom upplåtelse av nyttjanderätt till renbete i Tännäs socken

- ./1 1 Upplåtelsen. Undertecknade ägare till nedanstående fastigheter (bilaga 1) upplåter härmed till svenska staten föföträd av lantbruksnämnden i Jämtlands län nyttjanderätt på våra fastigheter på sätt närmare framgår av detta kontrakt.
- ./2 2 Område för upplåtelsen. Upplåtelsen omfattar det område som på bifogade karta (bilaga 2) markerats med röd kantfärg. Området är i sin helhet beläget i Tännäs socken.
- 3 Tid för upplåtelsen. Upplåtelsen gäller från och med den dag giltigt avtal träffats till och med den 30 september 1993. Sistnämnda dag upphör avtalet att gälla utan uppsägning.
- 4 Syfte och omfattning. Genom upplåtelsen får nyttjanderätts-havaren ensamrätt att utnyttja eller upplåta inom området befintligt renbete. Upplåtelsen omfattar också för renbetesrättens utövande erforderligt färdande över mark och vatten. Upplåtelsen innefattar ej rätt att nyttja sådana enskilda vägar som ej är öppna för allmänheten. För rätt att nyttja sådan väg krävs liksom hittills upplåtelse från vederbörande markägare. Andra nyttigheter, exempelvis rätt till jakt eller fiske, ingår ej i upplåtelsen.
- Renbetet skall bedrivas på sådant sätt att marken även efter upplåtelse tidens utgång skall kunna användas för renbete. Vid nyttjanderättens utövande skall tillbörlig hänsyn också tas till jordbruk, skogsbruk och annan inom området förekommande lovlig verksamhet.
- Upplåtelsen utgör ej hinder för jordägaren att använda marken för annat ändamål, förutsatt att avsevärd olägenhet för renskötseln i distriktet ej uppstår därigenom. Bestämmelsen utgör ej hinder för markägare att utöva mulbete i tidigare omfattning. Upplåtelsen utgör ej heller hinder för att mark används i enlighet med fastställd stadsplan eller byggnadsplan eller för företag vars tillåtlighet skall prövas i särskild ordning.
- 5 Avgift. För upplåtelsen skall lantbruksnämnden betala avgift till varje jordägare med belopp som för varje jordägare anges i bilaga 1. Avgiften innefattar ej mervärdesskatt. Avgiften har bestämts enligt följande grunder:
- 5.1 Inom en månad efter det avtalet i enlighet med mom. 11 blivit gällande skall till varje jordägare betalas 100 kronor. Fastighet som ägs av dödsbo eller annan juridisk person anses ej ha mer än en ägare. På samma sätt behandlas fastighet som har mer än en ägare.

Administrativa byrån

1973-03-27

- 5.2 Utöver den avgift som omnämnts vid 5.1 skall till varje jordägare utgå en avgift beräknad efter en krona för varje påbörjat kalenderår och antal hektar (mark och/eller vatten) som upplåtelsen omfattar. Beträffande betalning och indexreglering av denna del av avgiften skall följande gälla.
- 5.3 Om den areal som en jordägare äger inom området är mindre än tio hektar skall avgiften för hela upplåtelse tiden till och med den 30 september 1993 betalas som ett engångsbelopp inom en månad efter det avtalet i enlighet med mom. 11 blivit gällande. För dessa fall skall ingen indexreglering ske.
- 5.4 Om den areal som en jordägare äger inom området är tio hektar eller mer skall avgiften betalas en gång om året. Det första kalenderårets avgift skall betalas inom en månad efter det avtalet enligt mom. 11 blivit gällande och därefter i förskott för varje år.
- 5.5 Avgiften enligt 5.4 skall för varje påbörjat kalenderår utom det första vara indexreglerad, varvid det första påbörjade kalenderårets avgift för de följande åren skall utgöra avgiftens grundbelopp. Indexregleringen skall vara knuten till konsumentprisindex. För varje enhet som denna indexårsmedeltal för året före det då betalning skall ske överstiger eller understiger årsmedeltalet för år 1971, som är 254, skall avgiften utgöra ett belopp som motsvarar grundbeloppet ökat eller minskat med grundbeloppet dividerat med 254.
- 6 Hundar. Under tid då jakt inom området är tillåten får rätten enligt 93 § rennäringslagen (1971:437) att döda hund utnyttjas endast i fall då det är uppenbart att hunden jagar ren och hunden inte kan avhållas därifrån genom annan rimlig åtgärd. Den omförmälda rätten enligt 93 § rennäringslagen skall ej gälla under tiden den 15 augusti - den 31 oktober.

Genom denna bestämmelse betages ej ägare till hund eller ren den rätt till ersättning som kan föreligga.

- 7 Oförutsedda omständigheter. Skulle genom nyttjanderättens utövande för jordägare uppkomma skada eller intrång i en utsträckning som vid avtalets tillkomst inte har förutsetts skall nyttjanderättshavaren ersätta jordägaren härför.

Om på grund härav eller annan orsak en väsentlig ändring inträffar i de förutsättningar under vilka avtalet ingåtts, har vardera parten rätt att uppsäga avtalet. Den tidigaste tidpunkt som avtalet på grund av sådan uppsägning kan upphöra är den 30 september 1983. Uppsägningstiden skall vara två år och fardag den 30 september.

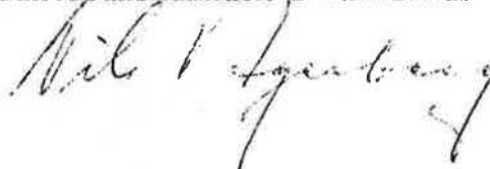
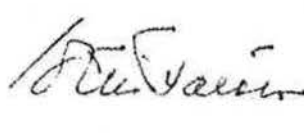
Twist med anledning av detta moment skall avgöras av skiljemän enligt gällande lag därom.

Administrativa byrån

1973-03-27

- 8 Tidigare skador. Tillkomsten av detta avtal innebär att jordägarna avstår från eventuella krav mot renägare, sameby eller staten för skada eller intrång, som före avtalets tillkomst uppkommit på grund av renars förekomst inom området. Vad nu sagts gäller ej i det fall krav på ersättning rests före den 1 januari 1973.
- 9 Sedvanerätt. Detta avtal innefattar ej något medgivande av jordägarna om sedvanerätt för renskötsel enligt 3 § 2. rennäringslagen.
- 10 Inskrivning. Om lantbruksnämnden låter inskriva detta avtal, skall lantbruksnämnden dels på begäran kostnadsfritt låta döda inskrivningen i avstyckning eller annan fastighet som ej besväras av nyttjanderätten, dels ock medge relaxation av penninginteckning i fastighet som besväras av nyttjanderätten.
- 11 Allmänna förbehåll. Detta avtal blir giltigt först sedan det godkänts av lantbruksstyrelsen. Markägarnas underskrifter gäller under förutsättning att lantbruksstyrelsens godkännande lämnas före utgången av år 1973.
- 12 Hägnader. Den i mom. 4 sista stycket omförmälda rätten till bete innefattar också rätt att inhägna befintliga slätter- och betesvallar. Rätt att vid behov inhägna skall också tillkomma ägare av nybildade fastigheter.

För lantbruksnämnden i Jämtlands län

Jordägarnas underskrifter återfinns i bilaga 1.

Förestående avtal godkännes.

Solna den 14 december 1973.

Lantbruksstyrelsen

Ingvar Widén

Ingvar Widén

Generaldirektör

Ake Wikman

Avdelningsdirektör

Lantbruksstyrelsen
551 83 JÖNKÖPING

Besvär i fråga om högsta renantal i vissa samebyar i Jämtlands och Kopparbergs län
Handlingar återställes

Sedan lantbruksnämnden i Jämtlands län genom beslut den 19 september 1973 dels indelat samebyarna i Jämtlands och Kopparbergs län i byområden, dels fastställt det högsta antal renar som varje by får hålla på bete inom byns betesområde till 6 000 för Handölsdalens sameby, 6 500 för Mittådalens sameby, 5 000 för Tännäs sameby och 3 500 för Idre sameby, anförde Bergvik & Ala aktiebolag m.fl. besvär hos lantbruksstyrelsen såvitt avsåg bestämmandet av högsta renantalet i samebyarna.

I beslut den 23 april 1975 fastställde lantbruksstyrelsen, med ändring av lantbruksnämndens beslut vad gällde Mittådalens, Tännäs och Idre samebyar, högsta renantalet till 6 000 för Handölsdalens sameby, 5 000 för Mittådalens sameby, 3 500 för Tännäs sameby och 2 500 för Idre sameby. Med hänsyn till att Tännäs sameby under 1974 haft ett verkligt renantal av 5 157 renar medgav lantbruksstyrelsen denna by att intill den 1 oktober 1978 hålla 5 000 renar på bete inom byn. Vidare förordnade lantbruksstyrelsen att lantbruksnämnden beträffande Tännäs sameby före den 1 oktober 1978 bl.a. skulle ånyo ta upp frågan om prövning av lämpligt renantal för byn samt fastställa nytt renantal för byn om så erfordrades.

Över lantbruksstyrelsens beslut har ifrågavarande samebyar anfört besvär.

Lantbruksstyrelsen har avgett yttrande den 15 juli 1975. Yttranden har avgetts av domänverket, Bergvik & Ala aktiebolag, aktiebolaget Iggesunds bruk, Lantbrukarnas riksförbund och av Särna-Idre samfällighetsförvaltning.

Regeringen lämnar besvären utan bifall i vad avser renantalet för Handölsdalens och Mittådalens samebyar.

Regeringen medger att inom Tännäs och Idre samebyars betesområde får högst 5 000 resp. högst 3 500 renar inkl. årskalvar hållas på bete intill den 1 oktober 1978.

Regeringen uppdrar åt lantbruksstyrelsen att i samråd med berörda samebyar och markägare utreda omfattningen av de vinterbetesmarker som ifrågavarande samebyar regelbundet besöker med sina renar.

Lantbruksnämnden har att före den 1 oktober 1978 ånyo ta upp frågan om fastställande av antalet renar för de båda samebyarna.

På regeringens vägnar

J.

Svante Lundkvist

Ulla B. Silén

Bestyrkes i tjänsten

Christina Hedman

Avskrift till

fortifikationsförvaltningen (markbyrån)
lantbruksstyrelsen
lantbruksnämnden i Jämtlands län
domänverket (rättssektionen)
Svenska samernas riksförbund
Bergvik & Ala aktiebolag
Stora Kopparbergs Bergslags aktiebolag
Aktiebolaget Iggesunds bruk
Korsnäs-Marma aktiebolag
Särna-Idre samfällighetsförvaltning
Marma-Långrörs aktiebolag
Erik Backman, Lofsdalen
Handölsdalens sameby
Mittådalsens sameby
Tännäs sameby
Idre sameby
Lantbrukarnas riksförbund
(juridiska byrån)

Instrument vid besiktning den 3 oktober 1960
- utförd på uppdrag av lappväsendet i Jämtlands
län - av renskadegörelse på skog tillhörande
hemmanet Kyrkbyn 35² i Vemdalens socken; mark-
ägare Per och Otto Mann.

§ 1.

Närvarande:

markägaren: hemmansägaren Per Mann,
skogsvårdsstyrelsen: distriktsjägmästaren Stig Lindberg, Sveg, och
länsskogvaktaren Arne Sundvisson, Hede,
lappväsendet: lappfogden Bror Ejdemo, Östersund,
övriga: hemmansägaren Karl Bäck, Vemdalen.

Antecknades, att ordningsmannen Olof Blind, Tranris lappby, enligt
uppgift icke kunnat nås med kallelse.

§ 2.

Jäv mot förrättningsmannen anfördes icke.

§ 3.

Synergången visade,

att ungefär 3,5 ha av skogsskiftet äro beväxta med gles skärmställning
av tall, under vilken unga småplantor samt delvis skadade, 2 - 5 dm långa
teleningar, alla av tall, bilda en återväxt, som hade kunnat vara fullt
nöjaktig, om den icke hade drabbats av renskadegörelse,
att denna del av skiftet snarast bör undergå föryngringshuggning, var-
efter de uppkomna och de snart väntade nya plantorna behöva fredas mot
betning under 10 - 20 år, samt
att resten av skogsskiftet bär utvecklingsbar skog, där föryngring ännu
icke på länge är aktuell.

§ 4.

Skogsägaren upplyser,

att nötkreatur föras i bet på skiftet,
att renbetning förekom här i trakten före 1935 men icke under åren
1935 - 1946,
att den nu påtalade skadan uppstod vintern och vårvintern 1958/1959,
samt
att han begär i ett för allt 200 kr. som ersättning för denna skadegörel-
se.

§ 5.

Förrättningsmannen uttalar följande.

Skogsägaren har - med instämmande av länsskogvaktaren - värderat

skadegörelsen på skogsskiftet till 200 kr., motsvarande 15 kr. per ha. Då skadan uppenbarligen saknar betydelse utanför det 3,5 ha stora område, inom vilket föryngringshuggning (slutavverkning) nu bör utföras, synes skälig ersättning för 1958/1959 års renskadegörelse vara 3,5 x 15 eller 55 kronor.

Vemdalen den 3 oktober 1960.

Vid protokollet;

Folke Skuncke

Förrättningsman

Jägmästare, försöksledare vid Lappväsensdets
Renforskning.

Bestyrkes på tjänstens vägnar:

Protokoll, hållet vid förhör med lappar och bofasta för utredning av lapparnas, tillhörande Jämtlands län, flyttningar utanför renbeteslanden inom Jämtlands, Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs och Kopparbergs län, jämlikt uppdrag av 1919 års Lappkommitté den 25 oktober 1921 och Kungl. Maj:ts Befallningshavandes i Jämtlands län i anledning härav utfärdade förordnande den 25 november 1921, å följande orter och tider år 1922.

=====

Ljungdalen, Storsjö socken, den 23 mars.

f. Ordningsmannen Jon Elias Jakobsson i Ljungris, född 1848: att han kommit till Ljungris 1869; att Ljungris-Mittådals- och Skärvaxdals-lapparna under vintrarna betat sina renar tillsammans; att de haft sitt vinterbete i Annåfjället och Lillfjället (Ljusnedal) och i Särffjället (Hede) och då betat sina renar å enskildas marker inom Grundsjön, Särfsjön, Långå, Henådalen och Henvålen samt Storsjö och österut mot Källberget (olika - olika år - efter betesförhållandena); att de på våren flyttat tillbaka: Ljungrislapparna till Ljungris fjäll, Mittådalslapparna till Mittådalen (Storvallen) och Skärvaxdalslapparna till Skärvaxdalen; att dessa vinterflyttningar voro såsom dessa lappar flyttat sedan gamla tider och pågått till omkring 1895, då genom renarnas förvildning det blivit slut på all ordentlig flyttning; att sedan det åter blivit reda i flyttningarna lapparna under vintrarna haft sin flyttning till Högvålen till dess renar åter blivit förvildade och därför under åren 1912 - 1917 helt nedslaktade; att han sedan dess ej haft renar eller deltagit i rendriften.

Ordningsmannen i Handöldalens lappby, Olof Liljedal, född 1887: att han under åren 1905 och 1906 varit rendräng i Åre-Storsjö lappby; att Åre-Storsjö lapparna då under vintrarna suttit i Högvålen och haft sitt vinterbete där och trakterna däromkring; att han 1910 åter blivit rendräng inom Åre-Storsjö lappby och att dessa då under åren 1910 och 1911 ock haft sitt vinterbete i Högvålen; att renarna sedan varit så förvildade att all regelbunden vinterflyttning upphört och renarna därför under åren 1912 - 1917 nedslaktats; att en av Mittådalslapparna, Nils Nilsson, emellertid redan 1913 inköpt tama renar och med dessa drivit renskötsel i Tranrisfjäll till 1917, då han åter börjat i Mittådalen; att under det Nils Nilsson vistats i Tranris han under vintrarna betat i Renfjället och Gröpplingen (Åre socken) och sedanhan åter flyttat till Mittådalen i Sonfjället (Hede) och på båda sidor Ljusnan inom Långå, Medskogen och Grundsjön, allt inom Hede socken; att Olof Liljedal under 1916 ock inköpt tamrenar och då börjat egen rendrift i Handöldalens lappby inom Ljungris fjäll; att han sedan haft sitt vinterbete på enskildas marker vinter 1916 - 1917 på ömse sidor Ljusnan inom Medskogen och Långå; vintern 1917 - 1918 i Sonfjället; vintern 1918 - 1919 vid Hemsjön inom Långå mot Ransundet (Hede socken); vintrarna 1919 - 1921 i Henådalen (Särffjället) inom Storsjö socken, vintern 1921 - 1922 i Henvålen, Lövsta och Flåsjön.

Ljungdalen den 24 mars.

f. Hemmansägaren Jon Jonsson i Ljungdalen, född där 1835: att han från sin ungdom tid mindes att Ljungrislapparna årligen vid jultiden flyttat till Särffjället där de haft sin kåtplats vid Henådalen, där han besökt dem och därifrån plägat komma åter vid Tiburtius (mitten av april); att de då (i kalvningstiden) plägat sitta i bland i Serfvålen, ibland strä väster byn (Ljungdalen) i Finnburåsen (efter vägen till sjön Öjön); ibland i skogsbandet i Kesudalen ovanföre Kesubodarna; att Ljungrislapparna så haft sin vinterflyttning för e vildrenstiden på 1890-talet; att Mittådalslapparna vintertiden före julflyttade till Lillfjället och haft sin sittplats vi Grundsjön (Hede socken) och längre syd i Sörstädjan; att han ock besökt dem flera gånger i Grundsjön; att längst suttit i Grundsjön och endast kortare tid i Sörstädjan; att Skärvaxdalslapparna under vintrarna suttit tillsammans med Ljungrislapparna; att inom Ljungdalens by funnit urgamla tomtplatser efter lappkåtor (på nordsidan Öjön, många); att han mindes att Skärvaxdalslapparna ända tills för en 40 år sedan på hösten i augusti suttit vid nordvästra ändan av Öjön och då där mjölkat sina renar.

Hemmansägare Jöns Ljungberg, född 1846, att i hans ungdomstid Ljungrislapparna under vintern flyttat till Särffjället, Mittådalslapparna till Lillfjället och Grundsjön; att att Ljungrislapparna på hösten pläгат sitta norr om Storsjö kyrkby i Kläppen och i Falkvålen.

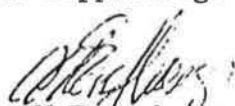
Storsjö kyrkby den 24 mars.

f. Kom.stäm.Ordföranden Per Pålsson, född 1846: att han från det han var omkring 10 år mindes att lappar under sommaren pläгат sitta, ett lag i Ljungris och ett lag i Rensnåvet, beläget inom Storsjö område, att lapparna på hösten sedan det blivit snö pläгат slå ihop till ett lag och då suttit i Svartmora på västra ändan av Flatruet mot Mässlingens by; att de suttit där tills efter nyåret, då de flyttat till östra ändan av Flatruet, där de suttit till våren; att lapparna ock ibland på vintrarna flyttat till Särffjället, där de suttit strax söder om gården Henådalen (Kläppen); att han ock mindes att lappar under vintrarna suttit i närheten av gården Grundsjön (i Lakatjärnsåsen), att han en gång besökt dem där strax efter jul; att han då varit omkring 20 år gammal; att omskrivna lappar varit så väl från Ljungris som Mittådalen och Skärvaxdalen; att dessa lapparnas regelbundna vinterflyttningar pågått så tills de på 1890-talet genom renarnas förvildning upphört, att av honom uppgivna vinterbetsplatser sedan urgamalt använts av lapparna. Som ovan

In fidem

Abr. Staaff

Rätt avskrivet från E Huss "Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län" intyga:

M Forssberg

Eva Flodstam

Utdrag ur

U T R E D N I N G

rörande

RENBETESTRAKTER FÖR LAPPARNA I
JÄMTLANDS OCH KOPPARBERGS LÄN

av

E. HUSS
f.d. landskamrerae

Handölsdalens lappby.

f. ordningsmannen i Handölsdalens lappby Lars Larsson Kråik, född 1875.

Östersund den 15 januari 1957.

I början av år 1916 inflyttade Kråik med sin familj från Frostviken till Handölsdalens lappby och tog sitt huvudviste i Handöl (Åre kommun). Förutom Kråik och hans familjemedlemmar fanns vid denna tid i lappbyn endast en renskötande lapp, ordningsmannen Olof Liljedahl, vilken hade sitt huvudviste i Ljungdalen. Tidigare hade i lappbyn, som då benämndes Åre-Storsjö lappby, funnits ett flertal renskötande lappar, som haft sitt huvudviste i Tjallingen (Åre kommun). Då Kråik inflyttade till lappbyn bodde dock icke några lappar i detta viste. År 1923 flyttade Kråik med familj sitt huvudviste till Tjallingen.

Under den tid, nämnde Liljedahl levde, vinterbetades dennes och familjen Kråiks renar i skilda grupper. Efter Liljedahls död år 1926 ha byns samtliga renar betats vintertid i en enda grupp.

De år, Kråik hade sitt huvudviste i Handöl, flyttade han med renarna åt öster, sedan han under hösten och förjulsvintern först betat dem i trakten söder om järnvägslinjen Östersund-Storlien mellan Ånnsjön i öster och gränsen mot Norge i väster.

Flyttningen med renarna från denna trakt mot öster började vid jultiden.

Under denna flyttning ägde den egentliga betningen av renarna rum inom tvänne betesområden, nämligen:

A. Ett område, som sträcker sig från trakten av Ånnsjön (Åre kommun) i väster till Kvitsleströmmen (Mörsils kommun) i öster. Området har i stort sett i övrigt (i norr och söder) följande gränser (tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.):

i norr: Gevsjöns norra ända - Renfjället (Åre kommun) - Edsåsen (Undersåkers kommun) - Indalsälven från trakten av Edsåsen till Kvitsleströmmen;

i söder: trakten söder om Ånnsjön (Åre kommun) - Ottsjöns västra ända - vägskälet till Ottsjö by - trakten söder om sjön Åmen (Undersåkers kommun) - Sällsjöns södra ända - Kvitsleströmmen (Mörsils kommun).

B. Ett område öster om sjön Näkten (Hackås kommun). Området har i stort sett följande gränser:

i väster: sjön Näkten;

i norr: bebyggelsen i Sinnberg - bebyggelsen i Klåxåsen (Hackås kommun) - gränsen mot Brunflo kommun;

i öster: gränstrakterna mellan Hackås kommun, å ena, samt Brunflo och Revsunds kommuner, å den andra sidan, till Pånsjöns södra ända;

i söder: Pånsjöns södra ända - trakten söder om bebyggelsen i Dödre by (Hackås kommun).

Flyttningen med renar mellan dessa båda betesområden. - under två vintrar besökte Kråik och hans familj med renar betestrakten öster om sjön Näkten - skedde från trakten av Kvitsleströmmen till sistnämnda område efter Storsjöns strand till trakten av Månsåsen (Hallens kommun) samt vidare å Storsjöns is till trakten av Hackås kyrka och vidare över sjön Näkten till området ifråga. Återflyttningen med renarna mot fjällen under vårvintern skedde efter samma led i motsatt riktning. I slutet av april månad återvände man i allmänhet till trakten av Handöl.

Kråik hade sig icke bekant att lappar från Handölsdalens lappby (Åre-Storsjö lappby) tidigare än Kråik företagit flyttningar till här nämnda trakter. Sedan Kråik och hans familjemedlemmar upphört med dessa flyttningar, hade lappbyns lappar icke företagit flyttning med renar vintertid till berörda trakter i den mån de voro belägna öster om sjön Åmen.

Hede den 23 och 24 januari 1957.

Sedan Kråik med familj år 1923 flyttat till Tjallingen, hade flyttningarna till vinterbetestrakterna skett på följande sätt.

I allmänhet hade man börjat flytta med renarna till vinterbetestrakterna i november eller december månad. Återkomsten till renbetesfjällen hade skett i slutet av april månad.

Flyttningarna hade under de första 5 å 10 åren efter flyttningen till Tjallingen ägt rum efter en östligare och sedan efter en västligare led.

Den östliga leden: Från trakten av Ånnsjön hade man flyttat med renarna österut norr om Ottsjön till trakten av sjön Åmen (Undersåkers kommun). Därifrån har färdleden gått öster om Anarisfjällen och vidare förbi Glens lappläger mot Börtnan (Övre Ljungadalens kommun). Vid färden mellan Åmen och Börtnan sökte man göra kortast möjliga uppehåll med renarna till förhindrande av sammanblandning av dem med djur från andra lappbyar. Som egentligt betesområde användes de marker, som från Börtnan sträcka sig söderut. Betesområdets gränser kunna beskrivas sålunda: Börtnan - Ljungan söderut till älvens utlopp ur Lännässjön (Övre Ljungadalens kommun) - Röjan - Rätansbyn (Rätans kommun) - Hån - Skorvdalsfjället - Klövsjöfjällen (Hede kommun) - Börtnan. Därifrån skedde återflyttningen över i stort sett samma trakter som använts för färden till vinterbetestrakterna.

Den västliga leden, som började användas några år efter flyttningen till Tjallingen, nyttjas fortfarande av handölsdalslapparna. Vid användandet av denna färdled flyttar man från renbetesfjällen först ned mot trakten av Ljungadalen. Lapparna uppehålla sig därvid med renarna å bl.a. enskild mark i Övre Ljungadalens kommun, som i öster gränsar till en tänkt dragen linje mellan Storåkläppen i norr och Högrensvålen å Flatruet i söder (p. 1001). Det område, som lapparna numera regelbundet besöka med renarna, sträcker sig vidare från

nämnda trakt åt sydöst ned mot Sonfjället (Hede kommun). Områdets gränser kunna beskrivas sålunda (tänkta dragna linjer mellan angivna orter o.d.):

i väster: Högrensvålen - Nedre Särvsjön - Särvån till trakten av Hede kyrkby - Skärsjövålen - Råndalen (Hede kommun);

i söder: Råndalen - trakten norr om Sonfjället - sjön Ortens södra ända;

i öster: sjön Orten - trakten öster om Vikarsjön - Håsjöruet;

i norr: Håsjöruet - Henvålen (Hede kommun) - Storsjöns nordvästra ända (Övre Ljungadalens kommun) - Storåkläppen.

De särskilda trakter inom här angivna betesområden, som Kråik och hans familjemedlemmar besökt med renarna, ha varierat från år till år alltefter som betes- och andra förhållanden därtill givit anledning.

Tranris lappby.

Vålådalen den 12 mars 1957.

f. renskötande husbonden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson i Nyhemmen, född 1887.

Jonasson började som 18-årig deltaga i renskötseln inom dåvarande Åre-Storsjö lappby. Omkring år 1930 slutade Jonasson aktivt deltaga i renskötseln.

Till omkring år 1925 deltog Jonasson i betning av renarna vintertid i trakten norr om nuvarande Tranris lappby tilldelade renbetesfjäll å ett område, som gränisar i väster till Ånnsjön och strömmen mellan denna sjö och Gevsjön, i norr till tänkta linjer dragna från Gevsjön till Renfjället (Åre kommun) och därifrån till den nuvarande vägen Undersåker-Vålådalen vid Edsåsens by, i öster till denna väg från nämnda vägpunkt söderut till vägskelet för vägen till Ottsjö by samt i söder till trakten norr om bebyggelsen i nämnda by och Ottsjön fram till sjöns västra ända (Undersåkers kommun).

Under de sista cirka 5 åren, då Jonasson deltog i renskötseln, flyttade lapparna vintertid med renarna från nämnda renbetesfjäll söderut antingen genom Lunndörrspasset (Undersåkers kommun) eller ock öster därom (Hallens och Ovikens kommuner), i båda fallen i första hand till trakten av gården Beten, belägen norr om Storsjön. Något år betades sedan renarna hela vintern å områden mellan gården Beten och nämnda sjö och något år öster härom å markområdena å båda sidor av Ljungån till trakten av Torsborg. De flesta åren flyttade man dock med renarna från gården Beten vidare söderut över Storsjön till Lövkäppen (Övre Ljungadalens kommun) och därifrån över Särvsjö till trakter av Ljusnan och områdena mellan Medskogen och Medskogsbygget i väster och bebyggelsen i Långå by i öster. Renarna betades här å båda sidor av Ljusnan. En vinter fortsattes färden härifrån än längre åt söder till trakten väster och norr om Sonfjället, där renarna ock betades.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 12 mars 1957.

f. vice ordningsmannen i Tranris lappby Daniel Fjällner, född 1884.

Fjällner började redan i skolåldern deltaga i renskötseln. Efter att ha haft flera olika anställningar i renskötselnäringen såväl i Sverige som i Norge tog Fjällner år 1919 tjänst som rendräng inom nuvarande Tranris lappby och blev där renskötande husbonde år 1927. Fjällner slutade år 1950 som aktiv renskötare.

Under den tid, Fjällner deltagit i renskötseln inom nuvarande Tranris lappby (1919-1950), ha flyttningarna med renarna till vinterbetestrakterna fram till omkring år 1925 skett på sätt f. renskötande husbonden i nämnda lappby Jonas Jonasson i utsago den 12 mars 1957 uppgivit, nämligen till markområden mellan Ånnsjön (Åre kommun) i väster och viss del av den nuvarande vägen Undersåker-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster (sid. 131).

Under åren därefter (1925-1950) har Fjällner deltagit i flyttning med renarna - från renbetesfjällen räknat - söderut genom Lunnörrspasset (Undersåkers kommun) eller trakten öster därom till gården Beten och vidare till trakten mellan Storsjön och Torsborg, där renarna betats en tid å båda sidor om Ljungan. Vissa år flyttade man härifrån vidare åt söder till Lövkläppen (Övre Ljungadalens kommun) samt förbi Särvsjön till trakten av Långå och Medskogsbygget, där renarna betades å båda sidor om Ljusnan och å områdena söder därom till trakten vid Ransundet (Hede kommun).

Ett eller annat år under sistnämnda tidsperiod har emellertid Fjällner deltagit i flyttning med renarna från trakten av Storsjön (Övre Ljungadalens kommun) till trakten av Henvålen och vidare till Håsjövälen (Hede kommun), å vilka båda ställen renarna betats en tid. Vid några tillfällen skedde flyttningen även längre åt sydost till trakten av Klövsjöfjällen (Hede och Övre Ljungadalens kommuner), där man även betade renarna.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 13 mars 1957.

Fru Britta Mårtensson i Vålådalen, född Fjällsten 1871.

Fru Mårtensson är född inom nuvarande Tranris lappby. Som barn följde hon sina föräldrar, som voro renskötande lappar därstädes, vid flyttningar med renarna till vinterbetestrakterna och deltog då även själv i viss mån i renskötseln. Omkring år 1890 tog fru Mårtensson tjänst hos en lapp i dåvarande Ovixfjällens lappby och flyttade sedermera till Idre lappby, där hon gifte sig med renskötande husbonden i denna by Jonas Mårtensson. Omkring år 1915 flyttade denne senare med familj till Tranris lappby och efter återkomsten till denna lappby

deltog fru Mårtensson under åtskilliga år i flyttningen med renarna till vinterbetestrakterna.

Under de två tidsperioder, varunder fru Mårtensson sålunda deltagit i renskötseln inom Tranris lappby - de år perioderna varat kan fru Mårtensson emellertid ej närmare angiva - flyttade tranrislapparna om vintrarna från renbetesfjäl-
len åt söder, i allmänhet till trakten av Långå by (Hede kommun), där renarna be-
tades å båda sidor om Ljusnan. Fru Mårtensson erinrar sig att hon en vinter del-
tagit i flyttning än längre mot söder till Sonfjället (Hede kommun), där renarna
då letades å områden norr och väster om fjället.

Holmbergsgården den 12 april 1957.

f. renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson i Ljungdalen, född
1896.

Torkelsson började vid 15 års ålder deltaga i renskötseln som rendräng hos
rerlägande husbonden Tomas Jonasson i Vålådalen. Sedan har Torkelsson varit ren-
dräng eller renskötande husbonde i nuvarande Tranris lappby till dess han år
1950 slutade deltaga i renskötseln.

f. renskötande husbonden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson har den
12 mars 1957 lämnat redogörelse rörande de flyttningar med renar, vari han del-
tagit, nämligen under åren 1905-1930 (sid. 131). Torkelsson upplyser nu att
han under den tid, han arbetat i renskötseln, deltagit i vinterflyttningar till
samma trakter som Jonasson, nämligen till omkring år 1925 till markområdena
mellan Ånnsjön (Åre kommun) i väster och viss sträcka av den nuvarande vägen
Undersåker-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster samt därefter - från renbetes-
fjällerna räknat - åt söder till gården Beten och trakten däromkring ävensom än
längre åt söder (Övre Ljungadalens och Hede kommuner). Såsom använda betestrak-
ter för renarna vid de under den senare tidsperioden (1925-1950) ofta företagna
flyttningarna till betesområden söder om gården Beten framhåller Torkelsson
särskilt trakterna vid:

Kövkläppen (Kläppen),

Särvsjövålen,

Långå - Medskogsbygget,

Hemsjön,

Brännvallen och

Sonfjället; trakten norr, väster och söder om fjället (Jonasson angav i
sin utsago endast trakten norr och väster om fjället).

Lövkläppen är belägen i Övre Ljungadalens kommun samt övriga trakter i Hede
kommun.

Holmbergsgården den 12 april 1957.

Vice ordningsmannen i Tåssåsens lappby Paulus Fjällström, född 1903.

Fjällström har sedan år 1918 varit aktiv renskötare. Under åren 1918-1935 har han deltagit i renskötseln inom nuvarande Tranris lappby.

Under ifrågavarande tid har Fjällström deltagit i lapparnas i nuvarande Tranris lappbys flyttningar till vinterbetestrakterna på samma sätt som f. renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson uppgivit i sin utsago den 12 april 1957 beträffande de flyttningar, i vilka denne deltagit (sid. 133).

Emellertid påpekar Fjällström att den flyttning, däri han deltagit vintern 1927/28, skilde sig från de övriga flyttningarna i det att man, sedan renarna under förjulsvintern år 1927 betats i trakten av Kläppen (Övre Ljungadalens kommun), i februari månad 1928 flyttade med dem därifrån över Lunnäset till Hede kyrkby och vidare under den därstädes befintliga bron över Ljusnan till trakten av Viken (Hedeviken) och sedan till trakten av Sandviken söder om Vikarsjön (Hede kommun), där renarna betades en tid. Vid bevakningen av renarna under denna betning bodde Fjällström hos Anders Jonsson i Sandviken.

Ljungdalen den 4 september 1957.

Ordningsmannen i Tranris lappby Olle Blind, född 1917.

Blind har inflyttat från Norrbottens län till Tranris lappby år 1946 och har sedan dess varit renskötande husbonde i denna lappby.

Flyttningarna med renarna till vinterbetestrakterna ha under Blinds tid i Tranris lappby skett från huvudvistet i Tranris; i regel ha flyttningarna börjat i november månad, och återflyttningen till renbetesfjällen har i allmänhet skett i slutet av april eller början av maj månad.

Alla år Blind tillhört Tranris lappby har flyttningen skett i en grupp, i första hand till Klövsjöfjällen och Skorvdalsfjället i Övre Ljungadalens och Hede kommuner. Färdleden till denna betestrakt har gått sålunda: Från Ljungris har man flyttat söderut till trakten av sjön Öjön (Övre Ljungadalens kommun) och vidare till Flatruet (renbetesfjäll). I allmänhet har uppehåll här skett några dagar för skiljning och slaktning. Från Flatruet har färden sedan gått vidare över Högrensvålen (Övre Ljungadalens kommun) och Lövkläppen (renbetesfjäll) till Henvålen (Hede kommun), där man låtit renarna beta en tid. Från trakten av Henvålen har man flyttat till Håsjövålen (Hede kommun), där renarna även betats, och därifrån till Oxsjövålen (Hede kommun) inom s.k. Klövsjöfjällen. Betning av renarna har därefter skett inom ett område, som sträcker sig från Oxsjövålen i norr till Skorvdalsfjället i söder, och denna betning har i allmänhet pågått återstoden av vintern. Återflyttningen till renbetesfjällen har skett samma väg som man kommit.

Två vintrar - år 1956 och något år dessförinnan - flyttade man vidare från

Skorvdalsfjället västerut till Vikarsjöns (Hede kommun) södra ända samt betade renarna en tid i Ljusnans dalgång mellan nämnda sjö och Linsells kyrkby (Svegs kommun). Vintern 1955 flyttade man från Skorvdalsfjället över Ljusnan strax söder om Vikarsjön västerut till ett område i Hede kommun, som sträcker sig till Skärsjövålen i väster, Sonfjället i söder, Ljusnan i öster samt bebyggelsen i Hede by och trakten väster och öster därom i norr. Även i dessa fall har återfärden till renbetesfjällen skett efter samma led som använts vid flyttningen till betestrakten.

Blind upplyser vidare att det vid renskiljningar och renslakt, anordnade av lappar i andra lappbyar, ofta förekommit att flyttningar av mindre renhjordar skett för renarnas återförande till lappbyns huvudhjord. Sådana flyttningar med renar ha ägt rum sålunda:

Vid skiljning och slakt i Högvålen

- 1) Franskilda renar ha förts till huvudhjorden i trakten norr om Linsell (Svegs kommun) efter allmänna vägen dit (Högvålen - Sörvattnet - Linsell);
- 2) Franskilda renar ha förts till huvudhjorden först österut till trakten av Skärsjövålen (Hede kommun) och vidare till Ljusnans dalgång mellan Vikarsjön och Linsell;
- 3) Franskilda renar ha förts förbi trakten av Ransundet (Hede kommun) och vidare efter allmänna vägen till Vemdals Kyrkby samt därifrån österut till huvudhjorden i trakten av Skorvdalsfjället.

Vid skiljning och slakt i Torsborg (Övre Ljungaadalens kommun)

Franskilda renar ha förts direkt till huvudhjorden i trakten av Oxsjövålen.

Vid skiljning och slakt i Börtnan (Övre Ljungaadalens kommun)

Franskilda renar ha förts efter Ljungan, Lännessjön och Klövsjön till Utanbergsvallarna och därifrån till huvudhjorden väster om Fjällgården (Övre Ljungaadalens kommun).

Blind upplyser att han under betning av renar vintertid bott hos bl.a. följande personer:

Per Svedlund, Brynnan, Vemdalen

Per Hallgren, Nälun, Vemdalen

Johan Åström d.y., Åsen, Vemdalen

Gunnar Jönsson, Ransjö

J.E.Mårtensson, Sörviken, Hede Viken

Landsfiskalen i Hede distrikt Sixten Ek har beträffande ordningsman Blinds uppehåll med renar vintertid inom Hede kommun avgivit ett så lydande, den 14 april 1958 dagtecknat intyg:

"På begäran av renägaren Olle Blind från Ljungdalen får jag härmed intyga,

Avskrift

Utdrag av domboken, hållen vid
lagtima hösttinget med Hede tingslag
å tingsstället i Hede kyrkby den 10
september 1934.

2: Anders Eriksson uppgav: Vittnet hade år 1862 blivit född i Långå och hade under hela sin levnad varit bosatt där. Vittnet kunde icke erinra sig, att lappar bott i Långå före 1890; då hade vittnet ej hört omtalas, att renar brukade göra skada på långåbornas utestående foder; i gamla tider hade lapparna beflitat sig om bättre vård om sina djur än vad som senare blivit fallet. Under 1890-talet hade stora flockar förvildade renar uppträtt i trakten av Långå; då hade lappar kommit efter djuren för att söka taga rätt på dem, men många hade de nödgats nedskjuta, då det icke varit möjligt att få hand om dem. De lappar, som sålunda besökte byn, hade någon kortare tid - en vecka eller så - bott i byn till dess de fullgjort sitt värv. Det hade enligt vittnets uppfattning icke förekommit, att lapparna under ifrågavarande tid för betning drivit djuren till byns områden. Även efter 1890-talet hade inträffat, att lappar kommit till byn för att taga reda på strörenar, men först för sex eller sju år sedan hade de börjat låta djuren beta i omgivningarna för att sedan föra dem därifrån till Sänfjället eller andra sydligare fjälltrakter. I forna tider hade lapparnas flyttningsväg ej gått över Långå utan över Ljusnedalstrakten.

Rätt avskrivet intyga:

Alfred Thun Torges Säl

P.M.

beträffande lappfogden Erik Malmströms yttrande
den 15 oktober 1958 i målet om Lossens reglering.

Lappfogden Malmström påstår att skogsmännen ha blivit helt ense om att renen icke kan betraktas endast som skoglig skadegörare utan också som ett nyttodjur för skogsbruket. Så torde inte vara fallet. Vetenskapliga ledaren för sällskapet för praktisk skogsförädling, docenten Tore Arnborg framhåller i sin uppsats "Skador på tallplanter inom ett starkt renbetat område i Hede socken" (Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift 1955:IV, akt.bil. 344 p) "att renen ur skogens synpunkt icke är önskvärd i skogslandet" och påpekar "att den ofta påtalade nyttan, som renen skulle göra genom att sparka bort lav och genom 'markberedning' är diskutabel; i Härjedalen komma mer än nog av tallplanter på lavhodarna utan renens hjälp." Det av Malmström åberopade uttalandet av överjägmästare Ebeling (sid. 46 i Meddelande nr 3 från Lappväsandet-Renforskningen) är möjligen giltigt under den förutsättningen att renen ej kommer tillbaka under det nya skogsbeståndets första 40 år. Jfr. F.Skunke: "Renbeten och deras gradering" sid. 124 angående betesfred och Ebelings uttalanden högre upp å sid. 46 i Meddelande nr 3. Det åberopade yttrandet av jägmästaren J.Wretling är icke tillämpligt på de höjdlägen varom här är fråga. Ett nytt skogsbestånd på dessa höjdlägen (högre än 500 m) och på mark av frisk ristyp grundlägges efter bränning genom plantering och ej genom självåterväxt. I ett planterat bestånd har markägaren icke råd att låta renen sköta skogsvården. (Jfr. Ebeling a.a. sid. 46 punkt 5).

Som ordförande i en av 1957 års fastighetstaxeringsnämnder torde lappfogden Malmström veta, att taxeringsvärdena grunda sig till mellan 95 och 98 % på det aktuella skogsbeståndet. Har renen vid betningen skadat skogen, visar sig detta i ett mindre virkesförråd, och virkesförrådet är bestämmande för de skogliga taxeringsvärdena.

I skriften den 11 november 1950 påstår lappfogde Malmström att i Lossenområdet var betet utnyttjat "till gränsen för markens bärighet". I yttrandet av den 15 oktober 1958 säger han att renbetning i Norrbottens inland är av långt större omfattning än i Lossenområdet. Endera av dessa båda uppgifter måste vara felaktig.

Bollnäs den 18 januari 1959

P.M.

beträffande f.d. landskamreren E. Russ' yttrande av den 18 oktober 1958 i målet om Lossens reglering.

Yttrandet bygger på under år 1957 gjorda intervjuer med av saken intresserade lappar och med några ortsbor dels ock på vissa uttalanden av lappfogdar i länet.

Beträffande det material, som landskamrer Russ redovisar i sitt yttrande, kan följande anföras.

Det lappska besöket å Tännäs, Råndalens och Funäsdalens byaskogar år 1783 har jag berört i min redogörelse för den lappska sedvanerätten i Härjedalen (aktbil. 424 underbilaga C). Detta besök torde inte ha skapat någon sedvanerätt då markägarna genom sin hänvändelse till K.B. får anses ha kvalt och K.B. genom sin kungörelse avsett att hindra ett lappskt inträngande på marker som utnyttjades av den bofasta befolkningen i Härjedalen (jfr. Osten Undén: Svensk sakrätt, del II, sid. 145).

Den till synes tillförlitligaste utredningen om lapparnas sedvanerätt i Härjedalen lämnar 1882 års lappkommitté, som redovisar både lapparnas och de bofastas synpunkter. Det område lapparna då önskade utnyttja framgår av deras ombuds brev till landshövdingen i Jämtlands län. Brevets innehåll framgår av bil. 2 till min ovan angivna redogörelse och området finns inritat å kartan i bil. 1 till samma redogörelse. Lossen ligger icke inom det område, som lapparna ansågo vara sedvaneland.

1919 års lappkommitté bygger sitt uttalande om sedvanerätten på det yttrande dåvarande lappfogden Abr. Staaff avgav den 29 april 1922 se bil. 3 till min redogörelse. Med Staaffs yttrande följde protokoll från intervjuer med i huvudsak av sedvanerättens bestånd intresserade lappar. Huru Staaff på grundval av dessa intervjuer kunde avgiva sitt yttrande på sätt som skett är svärförståeligt. De äldre lapparnas utsago tyder på att före 1895 renbetningen skedde inom de områden, som finnas angivna i bil. 2 till min redogörelse men att efter 1895, genom renhjordarnas förvildning, renarna strövat över marker som tidigare ej besökts. Att detta intrång på enskild mark ej skedde utan protester framgår bl.a. av de erinringar, som Åre, Hede och Tännäs kom-

muner avgåvo i remissvar på 1919 års lappkommittés betänkande.

Det åberopade yttrandet av lappfogden A. Delkvist är för kortfattat återgivet, för att man skall kunna bilda sig en uppfattning om vad yttrandet riktigt avser. Man vet att ordningen inom renskötseln var mycket bristfällig i här berörda trakter under 1890-talet och att renarna strövade utan tillsyn vitt omkring. (Se t.ex. Jon Elias Jakobssons yttrande å sid. 7 i bil. 3 till min redogörelse om sedvanerätten och bil. 4 till samma redogörelse). Vid denna tid hörde lapparna inom nuvarande Mittådälens lappby till Åre-Storsjö lappby. (Se jämtländska renbetesutredningens betänkande, sid. 10) Det av Huss återgivna stycket tyder på att lappfogden avser just den stora förvildningen bland renarna inom lappbyn ("går likaledes utan bevakning"). Underlåtenhet att sköta renarna torde väl knappast skapa sedvanerätt.

Värdet av de intervjuer, som landskamrer Huss företagit, kan ifrågasättas. Tre av de fyra intervjuade lapparnas erfarenhet sträcker sig längst till omkring år 1920 och en har erfarenhet från 1890-talet. Enligt vad som är bekant har landskamrer Huss gjort flera intervjuer än de redovisade.

Inför domstol har i flera fall hållits vittnesförhör avseende att utröna lapparnas sedvanerätt. I mål angående rätt till renbete inom vissa områden av Ljusnedals Bruk avgåvos den 14-26 september 1891 14 vittnesmål inför Hede tingslags häradsrätt. Inget av dessa vittnesmål antyder att lapparna haft renarna på bete söder om Ljusnan vid Lossen utan samtliga vittnesmål bestyrker lapparnas uppgifter i bil. 2 till min redogörelse om sedvanelandens omfattning på Ljusnans norra sida. (Avskrift av utdrag ur domboken bifogas som bil. A. De i vittnesmålen angivna platserna kunna återfinnas å bil. 1 till underbilaga C i aktbil. 424. Namnen "Zvarnildalen" och "Zvarnilvallen" äro kartans Kvarnildalen och Kvarnilvallen.) Vid processerna under 1930-

talet (se min nyssnämnda redogörelse) avgåvos likaledes ett flertal vittnesmål. Vittnenas uppfattningar gå här mera isär. Men även de vittnesmål som de äldre lapparna avgåvo visar att fram till den stora "vildrenstiden" på 1890-talet hade lapparna sina vintervisten vid Lillfjället och att betningen försiggick runt fjället och mot Övre Grundsjön alltså i stort sett inom i bil. 2 till min redogörelse angivet sedvaneland. Av vittnesmål framgår även att först i samband med förvildningen, renar och lappar började sprida sig till förrut icke besökta områden och att sedan förhållandena blivit bättre inom lappbyns renskötsel lapparna inte på många år besökte t.ex. Långåområdet.

I min redogörelse om lapparnas sedvanerätt i Härjedalen har vid referatet av utgången av processerna på 1930-talet (Långåmålet och Råndalsmålet) oavsiktligt uppgivits, att Kungl. Maj:t i Långåmålet med 3 mot 2 domarröster fastställt hovrättens utslag. Det rätta förhållandet är att Kungl. Maj:t i Långåmålet enhälligt fastställde hovrättens utslag och i Råndalsmålet med domarrösterna 3 mot 2 ändrade hovrättens utslag till lapparnas nackdel.

Även länsstyrelsen i Jämtlands län torde indirekt ifrågasätta riktigheten av det av lappfogden Staaff och 1919 års lappkommitté gjorda uttalandet, att lapparna skulle ha sedvanerätt inom större delen av Jämtlands län. Såsom framgår av bifogade avskrift av skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet (bil. B) har länsstyrelsen i Jämtlands län vid flera tillfällen, därav två under den senaste tiden, anmält att missförhållanden inom renskötseln råda i södra delen av länet. Länsstyrelsens förslag om uppförande av stängsel innebär i praktiken att lapparna, då det gäller områdena norr om Ljusnan, komma att vara hänvisade till i stort sett just de områden som lapparna själva år 1803 ansågo vara sedvanerättsland. Hade sedvanerätten varit något så när bevisad, torde länsstyrelsen icke ha föreslagit denna åtgärd, som, om den kommer till utförande, onekligen kommer att i stor utsträckning minska de områden, som lapparna under de sista årtiondena utnyttjat som sedvaneland. Enligt lappfogde Lundbergs förslag skulle stängslet utgöra en fortsättning på det stängsel, som sökandena i målet om Lossens reglering skola bygga mellan Lossendammen och Grundsjön och gå från

Nedre Grundsjön österut förbi Rönningåsens och Servfjällets renbetesland.

Det åberopade yttrandet av landskamreraren Huss och det material Huss åberopar jäver inte mitt påstående att lapparna icke äga sedvanerätt inom av Lossens reglering berörda områden söder om sjön Lossen.

Bollnäs den 18 januari 1959

H. Forsberg

AvskriftK. JUSTITIE DEPARTEMENTET
Inkom den 9 okt 1893Protokoll hållet vid sammanträde i Storsjö
den 12 September 1893.

Efter uppläsandet af den för detta sammanträde den 7 sistlidne Augusti utfärdade kungörelsen antecknades att följande lappar och bofaste inom socknen tillstädeskommit, nämligen:

Lappmännen Jon Jakobsson, Jon Nilsson, Nils Nilsson, Nils Jonasson, Mårten Thomasson, Jon Larsson, Torkel Jonasson, Nils Jonasson, Anna Lusía Thomasdotter Kant, Sofia Fjellström och Lusía Fjellström från Åkre - Storsjö Lappby.

Bofaste Hemmansegarne Staffan Långström, Fjerdingsmannen Per Pålsson samt arrendatorerna Carl Östensson, Olof Fundin, A. Bergqvist, Olof Jonasson, Carl Carlsson, Olof Jonasson, Sven Ersson, Julius Persson, Jonas Persson, Harald Sjöberg, Sven Olofsson, Eric Svensson och Faktor Ol. Andersson Borg från Storsjö, Hemmansegaren Halfvar Jonsson Löfkläppen, Nämndeman Olof Ingebretsson och Josef Josefsson från Ljungdalen.

Derefter upplästes Kongl. Majts Nådiga Bref af den 22 sistlidne Juni, innehållande föreskrifter om hvad komitén hade att iakttaga.

De närvarande lapparne förklarade, att om deras rätt att inflytta med sina renar å de enskildas egor skulle upphöra, de måste yrka på utvidgning af renbeteslanden och ansågo de att för vinterbete företrädesvis borde upplåtas trakterna söder om Storsjön och Grucken, omfattande södra delen af Storsjö bys område, samt områdena till Messlingen, Ljusnedal, Serfsjön, Henådalen, Henvålen samt vestra delen af Wemdalen omkring Håsjövålen äfvensom för sommarbete de i fjellet inskjutande delarne af Ljungdalen, utom den del af Storsjö bys område af förra komitén föreslagna trakterna mellan Räfrasjön och Skattefjellen.

Storsjö byamän upplyste, att de hafva sina bästa slätterlägenheter å den ommämnda trakten af Storsjö bys område, hvilka slätterlägenheter de ej kunna undvara hvarjemte Sven Ersson yttrade, att han ansåg det lapparne nog kunde få rätt till trakten söder om sjön, så vida slätterlägenheterna och derå bergadt foder fredades, men att de fleste af åboerne i Storsjö by endast äro arrendatorer åt Sägverksbolagen, hvarför de ej kunna lemna något definitivt medgifvande, utan måste uppgörelse härom träffas med egarne, för hvilka något ombud ej fanns närvarande. Dessutom tillkännagåfvo de närvarande bofaste, att renarne årligen göra ganska stor skada, synnerligast å bergadt foder och ansågo en del, att något bidrag för uppförande af lador och stängsel borde erhållas.

På grund af de sålunda erhållna uppgifterna och med den kännedom komiterade ega derom, att de sedan gammalt åt Lapparne upplåtna områdena bestå af fjell, som till allra största delen äro kala, hvadan renbeteslandens utvidgning i dessa trakter är af stort behof påkalladt, så anse komiterade nödigt, att förutom det vester om Råfrasjön af 1886 års Komite föreslagna området, områdena till Ljusnedals bruk, Byarne Messlingen, Serfsjön, Henådalen eller Löfkläppen och Henvållen samt nordvestra delen af Ljungdalen böra inköpas, hvaremot den påyrkade trakten af Storsjö bys område, hvilken till största delen eges af bolagen och tillfölje af derstädes befintliga goda välbeväxta skogsmarker antagligen hållas i högt pris, kan densamma ej gerne inköpas, utan anse Komiterade att enda sättet för att lapparne skola under vintern få rätt vistas å berörda trakt, vore om de sjelfva årligen efter sig företeende omständigheter träffade aftal om sådan rätt. Skulle staten uppgöra om sådana aftal för lapparnes räkning, komme säkerligen de bofastes anspråk att blifva alltför stora.

Dag som ofvan.

E.F. Groth

F.W. Jonson

Adolf Suwe

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtsson J. Persson

Inkom 26 november 1958

Jordbruksdepartementet

LÄNSSTYRELSEN

I

JÄMTLANDS LÄN

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Länsstyrelsen har vid skilda tillfällen anmält, att särskilt i södra delen av länet missförhållanden beträffande renskötseln råda. Senast i skrivelse den 17 dennes till Herr Statsrådet har länsstyrelsen fäst uppmärksamheten på dessa missförhållanden.

Såsom framgår av det vid sistnämnda skrivelse fogade protokollsutdraget, skulle upprättandet av renstängsel i förening med vissa andra åtgärder effektivt bidra till att undanröja de missförhållanden, som påtalats av markägare och jakträttsinnehavare inom delar av Bergs, Hallens, Ovikens och Övre Ljungadals kommuner.

Sedan fråga väckts om uppförandet av nämnda stängsel som beredskapsarbete, har länsstyrelsen uppdragit åt t.f. lappfogden i länet Iwan Lundberg att i samråd med vederbörande lappar inkomma med förslag till stängslets sträckning samt beräkna kostnaderna för stängslets uppförande. Lundberg har i detta hänseende upprättat bilagda memoria med tillhörande karta i fem exemplar, därvid fogats yttrande, likaledes i fem exemplar, av länsarbetsnämnden i länet.

I anledning av länsarbetsnämndens uttalande, att den väsentligaste delen av arbetet för stängslets uppförande icke kunde utföras vintertid, vill länsstyrelsen franhålla, att utfraktningen av stängselväv under alla förhållanden måste ske vintertid samt att även huggning och spetsning av stolpar till stängslet (sammanslagt 774 dagsverken) kan utföras vintertid.

Länsstyrelsen i Jämtlands län,

ang. model för uppförande av visst
renstängsel inom länet.

Länsstyrelsen vill för sin del livligt tillstyrka, att model
snarast möjligt ställas till förfogande för ändamålet; och länssty-
relsen är övertygad om att tillkomsten av stängslet skulle hälsas
med den största tillfredsställelse av såväl respektive lappar som
berörda markägare.

I den slutliga handläggningen av detta ärende ha deltagit un-
dertecknade, landshövding och förste länsassessor, föredragande, samt
landssekreteraren Åke Lindeberg.

Östersund i landskansliet den 25 november 1958.

I Å9-33-58.

Anders Tottie

Åke A. Lindberg

Bestyrkes & tjänstens vägnar

Oläsligt namn

Rätt avskrivet intyga:

Eriksson Inger Dahl

Av avskrift.

Inkom 26 november 1958
Jordbruksdepartementet

P.M.

ang. renstängsel Grundsjöarna - Drommen (beredskapsarbete).

Renstängslet, vars föreslagna sträckning framgår av bif. kartblad och vilken godkänts av lapparna i Handölsdalens, Tranris, Tåssåsens och Mittådalsens lappbyar vid sammanträden inför undertecknad, beräknas hindra strövning av renar från renbetesfjällen in på privatägda marker inom Ovikens, Övre Ljungadalens, Hede och Tännäs kommuner. De under nuvarande förhållanden rådande missförhållandena förutsätts vara kända för Kungl. Maj:t. Dock må nämnas att inom en mindre del av området, cirka 93.000 har, torde finnas 9.500 strövande renar (länsstyrelsens skrivelse den 17 dennes till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet), representerande ett saluvärde av cirka 1 miljon kronor, vilket icke av skäl som i annat sammanhang angivits nu kan komma renägarna till del. Markägarnas olägenheter ha tidigare beskrivits.

Det avsedda renstängslets längd har beräknats till 14 mil eller 140.000 meter.

Konstruktion.

Trästolpar (c:a $2\frac{1}{2}$ m, minst 2 tum i topp, gran eller tall, impregnerade) uppsätts med ett avstånd från varandra på 3 meter. Stängselväv, 300 x 300 x 1500 mm, anbringas på stolparna.

Arbetets utförande.

Arbetsstyrkan indelas i lag (om 5 man).

Sträcka att bygga 140.000 m			
Lagantal	Antal man	Tillryggslägger i meter på en dag	Beräknad arbetstid i dagar
1	5	125	1.120
10	50	1.250	112
15	75	1.875	75
25	125	3.125	45
50	250	6.250	23
75	375	9.375	15

Dessutom tillkommer följande dagsverken:

För huggning av	40.000 stolpar	534
För spetsning av	" "	240
För impregnering av	" "	140
<u>Summa dagsverken</u>		<u>914</u>

Kostnad för materiel:

Stängselväv 210.000 kronor

Totalkostnad

Huggning, spetsning och impregnering 914 dgr á 50:-	45.700
Uppsättningsarbete (15 lag) 75 man i 75 dgr á 50:-	281.000
Materielen, 140.000 m stängselnät á 1:50	210.000
Frakter, beräkningen baserad på jämförelser med andra stängselbyggen	30.000
Oförutsedda utgifter, ev. markhyra etc.	<u>33.300</u>
	<u>Kronor 600.000</u>

Daglönen har beräknats till 35 kronor, vartill kommer traktement 15 kronor, därest vederbörande icke kan bo i hemmet. Kostnaderna för materiel uppgå till ungefär 1/3 av totalkostnaden. Trästolparna torde enl. revirförvaltare G. Bredhe kostnadsfritt ställas till förfogande av domänverket (renbetesfjällens revir). Impregnerade hålla de i cirka 30 år enligt inhämtade upplysningar.

Ostersund den 25 november 1958.

Ivan Lundberg

t.f. lappfogde

Bestyrkes å tjänstens vägnar:

B. Erikson

Rätt avskrivet intyga:

Ejota R. Ivan Inger Dahl

Avskrift

NEDRE JUST. REV. EXP.

INK. - 9 OKT 1967

Dnr 751/19.6.2

Aktbil. nr 31

K. JUSTITIE DEPARTEMENTET
Inkom den 9 okt 1893Protokoll hållet vid sammanträde i Storsjö
den 12 September 1893.

Efter uppläsandet af den för detta sammanträde den 7 sistlidne Augusti utfärdade kungörelsen antecknades att följande lappar och bofaste inom socknen tillstädeskommit, nämligen:

Lappmännen Jon Jakobsson, Jon Nilsson, Nils Nilsson, Nils Jonasson, Mårten Thomasson, Jon Larsson, Torkel Jonasson, Nils Jonasson, Anna Lusía Thomasdotter Kant, Sofia Fjellström och Lusía Fjellström från Åkre - Storsjö Lappby.

Bofaste Hemmansegarne Staffan Långström, Fjerdingsmannen Per Pålsson samt arrendatorerna Carl Östensson, Olof Fundin, A. Bergqvist, Olof Jonasson, Carl Carlsson, Olof Jonasson, Sven Ersson, Julius Persson, Jonas Persson, Harald Sjöberg, Sven Olofsson, Eric Svensson och Faktor Ol. Andersson Borg från Storsjö, Hemmansegaren Halfvar Jonsson Löfkläppen, Nämndeman Olof Ingebrektsson och Josef Josefsson från Ljungdalen.

Derefter upplästes Kongl. Majts Nådiga Bref af den 22 sistlidne Juni, innehållande föreskrifter om hvad komitén hade att iakttaga.

De närvarande lapparne förklarade, att om deras rätt att inflytta med sina renar å de enskildas egor skulle upphöra, de måste yrka på utvidgning af renbeteslanden och ansågo de att för vinterbete företrädesvis borde upplåtas trakterna söder om Storsjön och Grucken, omfattande södra delen af Storsjö bys område, samt områdena till Messlingen, Ljusnedal, Serfsjön, Henådalen, Henvålen samt vstra delen af Wemdalen omkring Håsjövålen äfvensom för sommarbete de i fjellet inskjutande delarne af Ljungdalen, utom den del af Storsjö bys område af förra komitén föreslagna trakterna mellan Räfrasjön och Skattefjellen.

Storsjö byamän upplyste, att de hafva sina bästa slätterlägenheter å den ommämnda trakten af Storsjö bys område, hvilka slätterlägenheter de ej kunna undvara hvarjemte Sven Ersson yttrade, att han ansåg det lapparne nog kunde få rätt till trakten söder om sjön, så vida slätterlägenheterna och derå bergadt foder fredades, men att de fleste af åboerne i Storsjö by endast äro arrendatorer åt Sägverksbolagen, hvarför de ej kunna lemna något definitivt medgifvande, utan måste uppgörelse härom träffas med egarne, för hvilka något ombud ej fanns närvarande. Dessutom tillkännagåfvo de närvarande bofaste, att renarne årligen göra ganska stor skada, synnerligast å bergadt foder och ansågo en del, att något bidrag för uppförande af lador och stängsel borde erhållas.

På grund af de sålunda erhållna uppgifterna och med den kännedom komiterade ega derom, att de sedan gammalt åt Lapparne upplåtna områdena bestå af fjell, som till allra största delen äro kala, hvadan renbeteslandens utvidgning i dessa trakter är af stort behof påkalladt, så anse komiterade nödigt, att förutom det vester om Räfrasjön af 1886 års Komite föreslagna området, områdena till Ljusnedals bruk, Byarne Messlingen, Serfsjön, Henådalen eller Löfkläppen och Henvållen samt nordvestra delen af Ljungdalen böra inköpas, hvaremot den påyrkade trakten af Storsjö bys område, hvilken till största delen eges af bolagen och tillfölje af derstädes befintliga goda välbeväxta skogsmarker antagligen hållas i högt pris, kan densamma ej gerna inköpas, utan anse Komiterade att enda sättet för att lapparne skola under vintern få rätt vistas å berörda trakt, vore om de sjelfva årligen efter sig företeende omständigheter träffade aftal om sådan rätt. Skulle staten uppgöra om sådane aftal för lapparnes räkning, komme säkerligen de bofastes anspråk att blifva alltför stora.

Dag som ofvan.

E.F. Groth

F.W. Jonson

Adolf Suwe

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtsson J. Persson

Avskrift

N° 8

Den 30 Juli

N von Steyern

NEDRE JUST. REV. EXP.

INK. - 9 CNT 1967

Dnr 7 51 / 12.62

Aktbil. nr 34

Bil. 5

Protokoll, hållet hos den för revision af gällande lagbestämmelsen angående de svenska lapparnas rätt till renbete och angående renmärken tillsatta komité vid sammanträde i Funäsdalen den 29 Juli 1895 kl 10 förmiddagen.

Närvarande: Herrar von Steyern

Crusebjörn

Husberg

Petersson

Roman

Dahlstedt

§ 1.

Herr Friherre Ericson lät anmäla att han, som för helsans vårdande åtnjöte tjänstledighet intill den 15 Augusti, vore förhindrad att delta i de sammanträden, som komitén beslutit hålla i orterna.

§ 2.

Jemlikt komiténs beslut hade genom offentliga kungörelser såväl lappallmogen i Idre, Tennäs, Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar, som ock den bofasta jordbrukande befolkningen i angränsande kommuner kallats att härstädes inför komitén infinna sig; och instälde sig nu dels å tjänstens vägnar Kronofogden Göran Kullin, Länsmannen Göran Helander och Lappfogden Adolf Suwe dels för nedanstående kommuner såsom ombud på grund af företedda utdrag af kommunalstämmoprotokoll följande personer, nämligen:

för Femdalens socken Handlanden O. Hedvall, hvilken tillika anmälde sig föra talan för egen räkning såsom fastighetsegare i Funäsdalen;

för Hede socken Faktorn H. Persson;

för Linsells socken Pastorn Erik Modin och Faktorn Olof Bäckelin;

för Tennäs socken Skolläraren L.A. Bergqvist och Hemmansegaren M. Långström; samt

för Storsjö socken Fjerdingsmannen Per Pålsson.

För Åre, Undersåkers, Ovikens, Hallens, Klöfsjö och Bergs socknar tillstädeskom icke något ombud, ehuru, enligt hvad upplyst blef kungörelse om sammanträdet blifvit i dessa socknars kyrkor uppläst.

Af den jordbrukande befolkningen infunno sig i öfrigt ledamoten af Riksdagens andra kammare P. Norberg jemte åtskilliga andra hemmansegare.

Af lappar tillstädeskommo:

från Idre lappby ordningsmannen derstädes Jonas Mårtensson Ringdahl;
från Tennäs lappby Nils Olsson Rensberg, Ola Andersson Rensberg och
hustru Anna Rensberg, alla från Rutfjellet;

från Åre och Storsjö lappby Nils Jonasson Ringdahl, Mårten Thomasson,
Anna Lucia Thomasdotter Kant och Nils Larsson, alla från Mittådalen, Hustru
Sigrid Fjellsten och Enkan Sofia Fjellström från Skärvaxdalen, Hustru
Lisbeth Larsdotter och Anders Larsson Doj från Grönfjellet samt Jon Jakobs-
son, Torkel Jonasson och Nils Jonasson Nordsköld från Ljungris.

Från Ovikens lappby kom icke någon tillstädes, oaktadt kungörelse om
sammanträdet blifvit vederbörande derstädes delgifven.

Lapparna från Åre och Storsjö lappby anmälte, att de åt Inspektoren
Carl Flodström, som var tillstädes, lemnat uppdrag att vid sammanträdet
biträda dem vid utförande af deras talan.

§ 3.

I fråga om de marker, som efter utfärdande af 1886 års lag af staten
inköpts till utvidgning af de för lapparna afsatta land eller som föresla-
gits till inköp för nämnda ändamål, afgaf Lappfogden Suwe redogörelse i
öfverensstämmelse med en vid protokollet fogad förteckning. (se bil. A)

§ 4.

Härefter företogs undersökning huruvida efter utfärdandet af 1886 års
lag förändringar försiggått i lapparnas inom hithörande distrikt vinter-
flyttningar, för hvilka flyttningar den komité, som afgaf förslag till
nämnda lag, redogjort i sitt betänkande sid. 57; och upplystes härvid:

att lapparna i Idre lappby, hvilka hade sitt stamhåll å kronoparker,
som till dem upplåtits i Kopparbergs län genom aftal med jordegarna i de
trakter, som närmast angränsade dessa kronoparker, förvärfvat rätt att med
sina renar uppehålla sig äfven på nämnda, de enskilda tillhöriga trakter,
äfvensom att dessa lappar vintertiden tidtals uppehålla sig på hemmanet
Fjättdalen N° 27 inom Tennäs socken, hvilken mark föreslagits till inköp
af staten;

att, sedan större delen af byarna Högvålen och Sörvattnet numera
blifvit inköpte till utvidgning af Rutfjellet, de till Tennäs lappby hö-
rande lappar icke sträckte sina vinterflyttningar utöfver det sålunda ut-
vidgade skattefjellets område, dervid dock Nils Olsson Rensberg uppgaf,
att hans fader vissa år under ogynnsamma väderleksförhållanden brukat
flytta ned till Fjätfjellet på gränsen till Kopparbergs län, och att en
sådan flyttning möjligen kunde för Rutfjellets lappar blifva äfven i en
framtid behöflig;

att den af Åre och Storsjö lappar förut företagna flyttning till Serf-fjellet och deromkring liggande skogstrakter numera upphört och att ej heller någon flyttning till norskt område på senare tider från denna lappby egt rum, men att deremot renar, tillhörande lapparna i lappbyn under de senaste åren brukat utan vederbörlig tillsyn ströfva ned öfver Ljusnan till Tennäs, Långå, Hede, Glöte och Lofsdalen samt vidare nedåt och jemväl utöfver gränsen till Kopparbergs län; och

att de till Ovikens lappby hörande lappar flytta till de närmast deras skattefjell belägna skogstrakterna, äfvensom att de genom aftal förvärfvat rätt att uppehålla sig med sina renar på enskilda tillhöriga egor vid Börtnan och trakten deromkring; tilläggande Lappfogden att Ovikens lappar i allmänhet bättre än andra lappar hölle renarna i vård, men att med den sammanblandning, som på senare tider egt rum af renar från de olika lappbyarna, det nog kunde hända att renar från Oviken deltagit i ofvannämnda ströftåg nedåt bygden. Åre och Storsjölapparna beklagade de anmärkta ströftågen och förklarade att de härledde sig derifrån, att renarna förvildats i följd af den behandling de rönt särskildt å Ljusnedals bruks egor, derifrån de blifvit skrämda genom nedskjutning. Lapparna önskade intet hellre än att återgå till normala förhållanden.

§ 5.

En af komitén uppgjord P.M. (se bil. B), upptagande i 18 olika punkter de frågor om hvilka vid komiténs sammanträde i orterna företrädesvis borde förebringas utredning, föredrogs och behandlades punktvis; och skulle hvad dervid förekom punkt för punkt här antecknas:

1:o och 2:o

Lappfogden ansåg att, sedan de till inköp föreslagna marker inom Tennäs blifvit åt lapparna förvärfade och vid skifte förlagda i sammanhang med skattefjellen, de till Tennäs lappby hörande lappar skulle å de åt dem anvisade trakter erhålla tillräckligt renbete året om, men att deremot, äfven efter inköpen af dertill föreslagen mark, för lapparna inom Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar blefve erforderligt, att de vissa vintrar genom aftal med jordegarna eller annorledes förvärfva rätt att under vintern med sina renar vistas å enskilda tillhörig mark.

Lapparna förmenade, att de, äfven efter de föreslagna inköpen, af hvilka en del, särskildt Ljusnedals bruks egor, medförde ökad område men ej ökad bete, enär renmossan å dessa trakter för närvarande vore förtärd, borde ega att flytta till de trakter, som de efter gammal sedvana hitintills besökt, en rätt, som i synnerhet under svåra vintrar vore för dem alldeles ounbärlig. För den händelse att sedvanerätten, såsom föreslagits, skulle

upphöra, trodde emellertid lapparna att de i de flesta fall skulle genom af-tal med de bofasta jordegarna kunna på billiga villkor förvärfva rätt att vistas på dessas marker. Dock befarades att i vissa fall svårigheter härvid skulle uppstå. Då nämligen de enskildas egor numera blifvit skiftade och så-ledes en hvar jordegare egde rätt att uteslutande råda öfver ett visst ho-nom tillhörigt område, kunde det tänkas att en jordegare genom att motsätta sig tillträde för lapparna å hans mark skulle kunna afstänga dessa från flyttning till bortom liggande trakter, oaktadt lapparna med dessas egare träffat aftal om betesrätt å deras områden. Och om, såsom väl helst borde ske, aftalet skulle träffas innan lapparna med sina renar inkommit på en-skild mark, mötte härvid den svårighet, att lapparna ej alltid på förhand kunde bestämma de trakter, som de kunde komma att under vintern besöka - detta beroende på väderleksförhållandena - och att de således skulle blifva nödsakade att aftala om ersättning åt en hel mängd jordegare, hvilkas mark måhända ej komme att under aftalstiden af lapparna användas.

Till närmare utveckling af hvad sålunda å lapparnas sida andragits åbe-ropade ombudet Flodström en skrift, som bilades protokollet (se bil. C).

I dessa liksom i följande punkter åberopade ombudet Hedvall en skrift (se bil. D).

Ombudet från Storsjö ansåg, att sedvanerätten borde upphöra, men trod-de för sin del ej att tillräckligt bete skulle äfven efter inköpen vara att tillgå på de åt lapparna anvisade områdena. Hvad särskildt Storsjö lappby beträffade, egdes marken inom Storsjö kapellag till största delen af såg-verksbolag; och hölle ombudet före att föga utsigt funnes att lapparna skul-le genom aftal med bolagen kunna förvärfva rätt till vistelse å deras mar-ker, enär bolagen ansåge att renarna anställde stor skada på skog, och det icke vore för lapparna möjligt att gälta sådan skada.

Öfriga vid sammanträdet tillstädeskomna sockenombud ansågo deremot att efter de föreslagna inköpen tillräckligt bete skulle äfven vintertiden va-ra att tillgå på de åt lapparna anvisade områdena, och att därför all flytt-ning vintertiden borde upphöra.

Riksdagsmannen Norberg ville för sin del uttala den mening, att sedva-nerätten i lapparnas eget intresse borde upphöra och äfven kunde upphöra, dock endast under villkor att skattefjellen utvidgades.

Länsmannen Helander ingaf och åberopade ett af Skönviks aktiebolag och Börtans byamän skriftligen afgifvet yttrande rörande förevarande och åt-skilliga andra punkter, (se bil. litt E) hvarjemte Helander uppgaf att bo-laget vore egare af många hemman inom Storsjö kapellag.

3:o

Såväl Lappfogden som lapparna uppgåfvo, att de regelbundna flyttningarna i allmänhet ej företogs förrän i medlet eller slutet af November månad, sedan slagtningen börjat i större skala samt sjöar och tjernar frusit, och att, när renar tidigare inkommit på enskildas områden, sådana renar utgjorts af s.k. ströfrenar, som af egen drift och utan att vara i lappens vård begifvit sig ned från skattefjellen. I följd häraf ansåg Lappfogden hinder icke möta för ett stadgande i den riktning att lapparnas rätt till vinterflyttning utom skattefjellens område skulle inträda senare än i gällande lag vore medgifvet.

Från de bofastas sida anfördes, att stor olägenhet tillskyndades dem af de omtalade ströfrenarna, som ofta innan höet bergats brukade komma in på ängs- och andra odlingsmarker, och att det låge synnerlig stor vikt uppå att genom lagstiftning söka hindra dylika ströftåg.

Återflyttning till renbetesfjellen före 1 Maj ansåg Lappfogden ej möjligt att föreskrifva, emedan först vid nämnda tid det för renarna vid kalvingstiden nödvändiga gräsbetet började der uppspira.

4:o

I fråga härom anfördes från lapparnas sida, att dessa i allmänhet vinnlade sig om att vid flyttningarna föra renarna med sig. Tiden för renarnas hopsamlande, hvilket förorsakade stor möda, hade alltid varit lapparnas besvärligaste arbetstid. Vid vissa väderleksförhållanden och särskildt när skare funnes på snön kunde det emellertid icke undvikas, att en del renar blefve skilda från de öfriga flockarna, men äfven dessa renar bemödade lapparna sig i allmänhet att medföra vid flyttningen, så snart renarnas kvarlemnande blifvit för lapparna bekant. Skulle nu de renar, som utan lapparnas förskyllan blifvit kvarlemnade, få av den jordbrukande befolkningen dödas, så finge de bofasta härigenom så godt som löfte att anfalla lapparnas egenom. Ett stadgande gående ut på att, innan nedskjutning finge ske, renarnas egare eller ordningsmannen borde underrättas om renarnas kvarlemnande, skulle i betraktande af de stora afstånden vara opraktiskt, ty innan vederbörande lapp hunnit ankomma för att återhemta sina renar, hade dessa med säkerhet flyttat sig långa sträckor. Lapparna ansågo därför, att någon föreskrift i lagen härutinnan icke borde ifrågakomma.

Från den bofasta befolkningens sida anmärktes, att ströfrenar ofta brukade stanna efter den tid, lapparna egde rätt att visats på enskild mark. Någon större skada uppstode dock ej häraf. Rättelse i angifna förhållande borde enligt de bofastas mening, sökas genom bestämmelser om böter för vårdslöshet och om skyldighet att ersätta skeende skada. I hvad lapparna an-

fört rörande svårigheten att underrätta lapparna om att i deras vård varande renar qvarlemnats å de bofastas mark instämde de bofasta till alla delar; och ansågo de bofasta att rättighet för dem att döda qvarlemnade renar skulle vara en alltför sträng påföljd för att kunna förordas.

Några af sockenombuden uttalade derjemte den mening att, om ovilkorlig föreskrift meddelades om märkning af renarna, lapparna skulle komma att hålla bättre vård om sina renar, hvarigenom nu antydda missförhållanden skulle af sig sjelft upphöra.

Häruti instämde Riksdagsmannen Norberg.

Lappfogden ansåg för sin del någon ny lagstiftning i detta afseende ej behöflig. Det vore enligt hans åsigt alldeles tillräckligt, att lapparna voro skyldiga att ersätta skeende skada, och sådan ersättning kunde med lätthet utkräflas i de trakter, som utgjorde ett skadeersättningsområde. Äfven i trakter, som ej varit indelade i skadeersättningsområden, hade lapparna hittills ej gjort någon svårighet att ersätta skada, som af deras renar förorsakats å enskildas egor.

5:o

Lappfogden Suwe upplyste, att någon flyttning af norska lappar till Herjeådalen numera icke egde rum, men att det esomoftast inträffade, att norska lappars renar inkomme i de svenska lapparnas hjordar, och att egarna af dessa renar om höstarna infunne sig i Sverige för att bland dem verkställa nedslagning.

6:o

Lappfogden ansåg, att ordningsmännen i många fall ej förmått att göra sig gällande, och att ordningsmannabefattningen ej medfört den nytta, som med stadgandet derom afsetts. Enligt hans åsigt borde ordningsmannen åtnjuta lika skydd med polisman och, på det att han mer än hittills skett måtte varda intresserad af sitt uppdrag, borde han för sitt besvär åtnjuta arvode. Å andra sidan borde stadgas böter för ordningsman, som vore försumlig i sitt åliggande.

På fråga uppgaf Lappfogden, att val af ordningsman alltid skett enhälligt och utan omröstning mellan lapparna.

Lapparna, som vitsordade rättigheten af hvad sålunda blifvit anfördt, uttalade tillika den mening att, om man kunde få bofasta till ordningsmän, större auktoritet åt ordningsmannainstitutionen derigenom skulle förvärfvas. I denna mening instämde jemväl Lappfogden, men han stälde sig något tveksam inför frågan huruvida någon bofast skulle vilja åtaga sig ett dylikt uppdrag.

7:o

Samtliga närvarande jordegare ansågo att all skada, som renar gjorde på bofastas egor, borde ovilkorligen ersättas utan afseende på under hvilken årstid eller på hvad slags mark skadan skett. Särskildt borde en sådan ersättningsskyldighet stadgas för den händelse att sedvarerätten skulle komma att upphöra.

8:o

Lappfogden uppgaf att, då någon flyttning här på orten icke egde rum annat än i högst ringa utsträckning, förevarande fråga för orten egde föga betydelse. Dervid gjordes ingen erinran af de närvarande.

9:o

Lappfogden, som upplyste att indelning till skadeersättningsområde skett allenast för Åre och Storsjö lappby med angränsande marker, men deremot icke för vare sig Idre, Tennäs eller Ovikens lappbyar, ansåg ändring i gällande bestämmelser angående skadeersättningsområden ej vara behöflig.

Någon häremot afvikande mening uttalades icke af de öfriga närvarande.

10:o

Lapparna ansågo, att då fråga uppstode om åläggande att utgifva skadeersättning sådant icke borde ske utan att en hvar af dem, genom hvilkas renar skada antoges hafva skett, blefve personligen stämd.

Samtliga de bofasta instämde uti hvad i den af ombudet Hedvall ingifna skrift i förevarande punkt blifvit anfördt; och erinrade härvid ombudet för Storsjö socken att för lapp, som kommer att ådömas ersättningsskyldighet och följaktligen äfven skyldighet att gälda rättegångskostnad, det nuvarande stämningssättet blefve dyrare än det föreslagna, då det ju alltid vore mera kostsamt att delgifva stämning med flera personer än med en.

Häremot invände lapparna att rättegång om utfående av skadeersättning vore en helt och hållet onödig åtgärd, då de aldrig vägrade att för skada, som af deras renar förorsakades å de bofastas egor, gälda det värde, hvar till skadan vid syn kunde uppskattas.

11:o

Lapparna hade icke något att invända deremot att i de fall, som lagen nu bestämde, skiljemän för tredskande lapp tillsattes af domaren, lappfogden eller länsmannen i orten bland dem af de bofasta, hvilka lapparna årligen för sådant ändamål utsågo, men ensågo lapparna hela stadgandet om skiljemannadomstol föga användbart, enär frågor om skadeersättning alltid plägade mellan jordegarna och lapparna afgöras på det sätt att, när skada skett, jordegaren utsåg en skiljeman för egen räkning och tillkallade för vederbörande lapps räkning en skiljeman bland dem af de bofasta, hvilka lapparna

för ändamålet på förhand utsett, samt dessa båda valde den tredje; och brukade lapparna alltid godvilligt underkasta sig de beslut, som dessa skiljemän afgåfve. För sin del trodde lapparna att det skulle vara lämpligt, om en sådan förlikningsinstitution kunde i lagen införas i stället för den skiljedomstol, som nu vore bestämd.

I hvad sålunda av lapparna anförts instämde såväl lappfogden som de bofasta, under vitsordande att lapparna alltid visat sig villiga att erlægga på nämnda sätt bestämdt skadestånd till fördelning sinsemellan.

Mot föreskrift om upprättande af sådan längd öfver renantalet, som i 16 § af det Vesterbottniska förslaget omförmäles, hade lapparna icke något att erinra.

12:o

Det under denna punkt ifrågasatta stadgande förklarade lapparna sig icke kunna godkänna. Yrväder och andra vidriga omständigheter kunde ibland göra det omöjligt att hopsamla renarna, och lapparna kunde komma att trasseras genom att order utfärdades om hjordarnas hopsamling utan tillräcklig anledning och på ställen, der det blefve synnerligen besvärligt att verkställa den.

Lappfogden och Länsmannen Helander tillstyrkte deremot att stadgandet blefve i lagen infördt.

13:o

Lapparna förklarade, att det redan nu så praktiserades, att lappen anställde ett mot storleken af hans renhjord svarande antal vaktare, och förmenade att det icke funnes större anledning att i lag fastställa det antal vaktare, lapparna borde underhålla, än att för de bofasta bestämma huru många vaktare de för sina kreatur bordo hafva anställda.

Lappfogden ansåg, att Konungens Befallningshafvande i Vesterbottens län icke saknat anledning till sitt i denna fråga framställda förslag. Fattiga lappar hade ofta beklagat sig öfver att då deras fåtaliga renar, såsom oftast hände, vore sammanblandade med de rikares större hjordar, de finge bestrida den hufvudsakliga bevakningen. Att i lag bestämma antalet vaktare vore dock icke behöfligt, utan borde i stadgandet om ordningsmannens åliggande intagas bestämmelse om skyldighet för honom att tillse, att tillräckligt antal vaktare blefve hos lapparna anställda. Emellertid ansåg Lappfogden, att det för närvarande vore så godt som omöjligt i dessa trakter att erhålla vaktare. Lappdrängarna hade funnit sin uträkning vid att sysselsätta sig med olofligt nedskjutande af märkta renar och toge därför ogerne tjenst. De få tjenare, som i dessa trakter på senare tider antagits, hade varit från Frostviken.

På fråga upplyste Lappfogden, att lappdrängarnas lön förut vanligtvis utgått med visst antal renar samt kläder och kost, men nu utginge hufvudsakligen kontant, och att lönen vanligen utgjorde 200 kronor om året jemte kost. I öfrigt vitsordade Lappfogden att man för att en renhjörd skulle blifva ordentligt vaktad kunde beräkna en vaktare för hvar 250:de ren. Häri instämde jemväl de vid sammanträdet närvarande lapparna.

14:o

Lapparna påfordrade, att under Mars, April och Maj månader eller kalfningstiden och tiden närmast förs kalfningen, under hvilka tider kor och kalfvar hade svårt att undkomma hundar, som ofredade dem, samtliga hundar i de trakter, der lapparna egde att med sina renar uppehålla sig, skulle hållas bundna eller klubbade samt förses med sådant märke att egaren lätt kunde upptäckas.

Samtliga närvarande bofasta, med undantag af ombudet Hedvall, instämde med lapparna under förklaring att de bofastas hundar vid denna tid kunde göra och äfven gjort stor skada bland renhjördarna, och uttalade sig dessa bofasta särskildt för lämpligheten deraf att hund, som jagade renar på tillåtet uppehållsställe, finge af lapparna saklöst dödas utan kronobetjeningens mellankomst antingen hunden hade för vana att jaga renar eller icke.

Lapparna ansågo något stadgande om skyldighet för bofasta inom visst område att gemensamt ansvara för skada, som genom deras hundar eller eljes genom åtgörande från deras sida tillskyndades renhjördarna, icke vara erforderligt, förutsatt att lagen ändrades på sätt lapparna och de bofasta i denna punkt förordat.

15:o

Lappfogden meddelade, att antalet renar tillhöriga bofasta här på orten förut varit stort, men att, sedan lapparna upphört att inmärka kalfvar för de bofastas räkning, dessas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap ej vållat allt det onda man påstått, men att det oaktadt bofasta ej borde tillåtas att hålla renar, emedan dels antalet renar derigenom blefve alltför stort, dels ock staten ej borde utan all ersättning upplåta mark åt bofasta för bedrifvande af deras näring.

Nils Olsson Rensberg hade ej något att erinra mot att de bofastas renegarskap upphörde. De öfriga lapparna deremot ansågo, att ett godt förhållande mellan lapparna och de bofasta genom dessas renegarskap befordrats. Bofasta, som egt renar, hade i följd deraf mot lappar, hvilkas renar orsakat skada, visat mera undseende, än de eljest skulle gjort. Lapparna menade

derför, att något förbud för bofasta att vara renegare ej borde ifrågakomma åtminstone ej för sådana bofasta, hvilkas egor vore inkilade mellan renbeteslanden.

De närvarande bofasta ville i allmänhet att sådant förbud skulle utfärdas, men ombudet för Storsjö socken ansåg, att de bofasta borde få behålla rätten att hålla renar mot erläggande af en årlig afgift af tre kronor, såsom af Konungens Befallningshafvande i länet blifvit föreslaget.

Ombudet Långström, med hvilken några andra hemmansegare instämde, anmärkte att de bofastas renegareskap icke, såsom ofta blifvit yttradt, varit anledning till de misshälligheter, som på senare tider uppstått mellan de bofasta och lapparna, men ansåg dock att de bofastas renegareskap gerna kunde upphöra, helst det antal renar, som tillhörde de bofasta, numera vore ytterst ringa. Dock borde, enligt Långströms mening, rättigheten att hålla renar bibehållas för dem af de bofasta, hvilkas egor vore inkilade i skattefjellen. Ett direkt förbud för bofasta att ega renar vore möjligen ej klokt, men samma resultat skulle förmodligen ernås genom stadgande om en årlig afgift af 3 kronor, på sätt föreslagits.

Riksdagsmännen Norberg, som sade sig ej hafva funnit någon olägenhet af de bofastas renegareskap, ansåg att, om en viss trakt kunde föda flera renar än lapparna der betade, möjlighet borde bevaras för ortens fattiga befolkning att bereda sig en biinkomst genom förvärfvandet av renar, som lemnades i lapparnas vård, detta dock naturligen mot skyldighet för de bofasta att i främsta rummet afhända sig renar när utrymmet befunnes för trångt.

I fråga om den öfvergångstid, som, i händelse de bofastas renegareskap komme att upphöra, borde stadgas, tillstyrkte Lappfogden Konungens Befallningshafvandes i Jemtlands län förslag.

I öfrigt ansågo de närvarande att en öfvergångstid af 3 år väl kunde vara tillräcklig här i trakten, men att för andra trakter, der bofasta i större utsträckning egde renar, en öfvergångstid af 5 år skulle erfordras.

16:o

Lappfogden ansåg hinder icke möta att föreskrifva ovilkorlig skyldighet att märka renar; och borde märkning af kalffarna ske inom utgången av det år, under hvilket de blifvit födda. Kalffarna hade då i allmänhet uppnått en ålder af 8 månader.

Lapparna instämde med Lappfogden. Då det emellertid ofta förekomme, att olika lappars renhjordar vore sammanblandade, och det således beträffande åtskilliga en viss lapp tillhöriga vajor kunde inträffa, att dessa kalfvade under det de befunno sig i en annan lapps hjord, borde det, menade de närvarande lapparna, vara denne lapps och icke egarens skyldighet att tillse,

att kalfven blefve inom vederbörlig tid märkt med moderns märke. Derjemte anmärkte lapparna att då, såsom nu vore förhållandet, en del af deras renar vore förlupna och först efter lång tid kunde återfinnas, märkning af sådana renar och deras kalfvar borde utan påföljd för egaren få anstå utöfver den tid, inom hvilken renmärkningen eljes skulle vara verkställd, till dess lapparna kunde återfinna renarna.

De bofasta ansågo föreskrift om ovilkorlig märkning högst nödvändig och att hinder för meddelande af sådan föreskrift icke mötte. Något undantag från föreskriften borde enligt deras mening ej tillåtas, enär sådant skulle föranleda missbruk. Att en del renar nu vore förlupna, vore ett förhållande, som snart skulle upphöra, derest ändringar i lagen vidtoges i öfverensstämmelse med hvad vid sammanträdet blifvit yrkadt.

Lappfogden ansåg något öfvergångsstadgande i fråga om märkning af nu omärkta renar icke behöfligt.

17:o

Såväl lapparna som de bofasta och Lappfogden voro ense derom, att det icke rätteligen kunde förbjudas lapp att innehafva flera än ett märke. Det vore i många fall omöjligt att när lapp genom gåfva, köp eller annorledes förvärfvat renar förändra det märke renen förut innehade. Ingen skada hade för öfrigt uppträtt genom rättigheten att innehafva flera renmärken.

18:o

Lapparna ansågo att äldre renar, som efter föreskrifven tid vore omärkta, borde genom ordningsmannens försorg nedslagtas eller försäljas och köpesumman, sedan ordningsmannen deraf erhållit skälig ersättning för sitt besvär, fördelas mellan lapparna i lappbyn efter renantalet, men att i fråga om kalfvarna vore tillräckligt stadga, att ordningsmannen borde tillse att föreskriften blefve fullgjord och, der så ej skedde, sjelf verkställa märkningen mot ersättning af kalfvarnas egare.

Häri instämde Lappfogden jemte det han beträffande hvad sista punkten af 9 § i det Jemtlandska förslaget till lag om renmärken innehölle derom att, der omärkt äldre ren anträffades å bofast tillhöriga egor, renen finge under visst vilkor dödas och af jordegaren användas, förklarade sig anse denna punkt såsom alltför sträng böra utslutas.

§ 6.

Lappfogden Suwe åberopade till sist innehålllet af en skriftlig P.M.
(se bil. F)

I hvad Lappfogden sålunda anført i fråga om sättet för slagningen instämde lapparna.

Vid protokollet:

Carl Berg

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtson J. Persson

P.M.

1:o

Det har ifrågasatts, att inom Jemtlands län lapparnes rätt att med renar uppehålla sig å enskildes egor (den s.k. sedvanerätten) skulle upphöra. Kan renskötseln så ordnas, att lapparne såväl vinter- som sommartiden qvarblifva inom de för dem afsatta land och särskildt anvisade trakter (förut-satt att dessa i någon mån utvidgas)? Kan det, om så icke är förhållandet, antagas, att lapparne skola kunna genom aftal med de bofaste förvärfva rätt till vistelse i låglandet mot skälig ersättning?

2:o

Är flyttningen om vintern utom de för lapparne afsatta land eller, hvad angår Vesterbottens och Norrbottens län, utom lappmarken erforderlig för alla lappar, som nu verkställa dylik flyttning; och behöfver den ega rum till alla de trakter, dit den nu utsträcket? Har den efter utfärdandet af 1886 års lag förekommit i större omfattning än dessförinnan?

3:o

Har behof framträdt af ändring i nu gällande bestämmelser om den tid af året, hvarunder lapparne ega vistas å enskildes egor? Det har ifrågasatts, att fjelllapparne borde senast den 1 April hafva under återflyttning öfverskridit lappmarksgränsen och den 1 Maj odlingsgränsen samt höstetiden qvarstanna ofvan odlingsgränsen till den 15 Oktober. Kan fjelllapparnes flyttningsrätt utan men för dem sålunda inskränkas? Hvilka motsvarande bestämmelser kunna vara lämpliga för skogslapparne? Vore bestämmelser i nu antydt syfte af afsevärdt gagn för de bofaste?

4:o

Hvilka föreskrifter erfordras för att förmå lapparne att vid återflyttning medföra alla sina renar? Skulle en föreskrift derom, att qvarlemnade renar må under vissa villkor dödas, vara lämplig?

5:o

I hvilken omfattning och å hvilka trakter flytta norska lappar i Sverige?

6:o

Har den i gällande lag föreskrifna ordningsmannainstitutionen visat sig verksamt främja ordningen inom lappbyarna? Fordras någon utvidgning af ordningsmännens uppgift eller eljest någon ändring i de om uppdraget nu gällande bestämmelser?

7:o

Erfordras ändring i gällande bestämmelser angående skyldighet att ersätta skada, som af renar förorsakats

- a) å åker, äng eller utängsslätter,
- b) å annan utmark,
- c) å hö i stackar eller hässjor?

8:o

Kan den i Vesterbottniska förslaget 11 § ifrågasätta anmälningsskyldighet för lapparne medföra någon afsevärd olägenhet?

9:o

Äro de beträffande indelning i skadeersättningsområden nu meddelade bestämmelser fullt lämpliga?

10:o

Finnes något att erinra mot, att vid anhängiggörande af talan mot lappar om ersättning under gemensam ansvarighet stämning delgifves allenast en af lapparne t.ex. ordningsman?

11:o

Finnes något att invända mot anordnande af en för lapparne utsedd skiljemannakorps i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad i 15 § af Vesterbottniska förslaget ifrågasättes; eller mot föreskrift om upprättande af sådan längd öfver renantalet, som i 16 § af samma förslag omförmäles?

12:o

Bör ett stadgande införas i lagen angående skyldighet för lapp att på order af kronobetjening, lappfogde eller ordningsman hopsamla under lappens vård varande renar?

13:o

Det har ifrågasatts, att ett stadgande borde i lagen inflyta derom, att hvarje lapp, som eger mera än 250 renar, skall, familjen inberäknad, hafva en vaktare för hvarje fullt tal af 250 renar, dock att såsom renvaktare ej må godkännas barn, som är yngre än 12 år. Är ett sådant stadgande

lämpligt och kan det utan afsevärda svårigheter genomföras?

14:o

Tarivas, utöfver hvad för närvarande finnes stadgadt, bestämmelser, i syfte att trygga renhjordarne mot ofredande och skadegörelse från de bofastas sida? Bör något stadgas särskildt för att förekomma skadegörelse af hundar? Kan föreskrift om skyldighet för bofaste att inom visst område gemensamt ansvara för skada, som genom deras hundar eller eljest genom åtgörande från deras sida tillskyndas renhjordarne, lämpligen meddelas?

15:o

I hvilken omfattning äro bofaste egare till de renar, som finnas i lapparnas vård? Har de bofastes renegareskap visat sig medföra olägenheter och hvilka äro dessa? Kan och bör den bofast nu medgifna rätt att ega renar i lapparnes vård borttagas eller inskränkas? Kan dylik inskränkning lämpligen ske i enlighet med de af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Jemtlands län i sådant hänseende föreslagna grunder?

16:o

Möter hinder att föreskrifva evilkorlig skyldighet att märka renar? Inom hvilken tid bör i sådant fall renmärkningen vara verkställd?

17:o

Kan utan olägenhet föreskrifvas, att för hvarje renegare må fastställas allenast ett märke?

18:o

Huru bör förfaras med ren, som efter föreskrifven tid ej är märkt? Bör, derest det anses nödigt föreskrifva att dylik omärkt ren skall nedslagas eller försäljas, bestyret härmed öfverlemnas åt ordningsman, och hvilka närmare bestämmelser äro i sådant fall erforderliga?

Stockholm, Isac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1895

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtson *J. Persson*

Protokoll, hållet vid sammanträde med de
 bofaste i Tännäs socken och lapparne i Tännäs
 lappby å Funäsdalens gästgifvaregård den 16
 September 1896.

Efter det Konungens Befallningshafvande i Jemtlands län genom skrifvelse den 25 sistlidne Juni anbefalt mig att höra lapparne och vederbörande bofaste inom länet, öfver de förslag till lagar om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige och om renmärken, hvilka afgifvits af den dertill af Kongl. Maj:t den 1 April 1895 förordnade komité, samt tillika genom allmän kungörelse förordnat att sammanträde för berörda ändamål skulle, beträffande de bofaste i Tännäs socken och lapparna i Tännäs lappby, härstädes hållas innevarande dag hade tillstädeskommit

af de bofaste:

Tullinspektoren K.A.E. Fihlgren i Funäsdalen

Handlanden O. Hedvall i d:o

hemmansegaren Jon Jonsson Lo i d:o

" Olof Hansson Dalsten i d:o

" Måns Norberg i d:o

" Måns Eriksson i d:o

Handlanden F. Sjöstedt i d:o

af lapparne:

Ordningsmannen Nils Andersson i Rutfjäll

Lappmannen Nils Rensberg i d:o

" Lars Jonasson i d:o

Lagförslagen genomgingos och hade de närvarande dervid följande yttranden.

Renbeteslagen

§§ 1, 14, 15.

De närvarande som uppgåfvo, att vinterbete av lapparne endast sällan begagnades utom det område, som utgjorde renbetesfjället med hvad till dess utvidgning af staten förvärfvats, ansågo att den sedvanerätt, som lapparne kunde påstå, vore af så ringa betydelse att hinder för rättens faststälående i lag icke borde förefinnas. Handlandene Hedvall och Sjöstedt yttrade dock såsom sin åsigt, att sedvanerätten borde borttagas, på det att jordegarna genom att föreskrifva lapparne de villkor, hvarunder rätten finge begagnas, skulle kunna värja sitt stackade hö för skada.

Samtliga bofaste yrkade likväl att den af lapparnes renar orsakade ska-

dan å växande eller skuren gröda skulle ersättas utan något vilkor om vårdslöshet från lapparnes sida och utan att tvång till uppförande af lador eller stängsel föreskrefves.

Lapparne, som uppgåfvo, att de alltid, i händelse skada förekommit, därför gifvit ersättning utan att hänsyn tagits till anledningen till skadans uppkomst, sade sig icke hafva något att invända mot borttagandet af förberörda vilkor för skadeersättningens utgående.

§ 2.

De närvarande uppgåfvo, att lapparne till vår- och höstbeten plägade begagna en del närmast fjället belägen enskilde tillhörig mark, men att skada deraf icke vore vanlig.

Deremot plägade särskildt på eftersommaren, när svampvegetationen uppträdde, en del renar skilja sig från den vaktade renhjorden och utan vård ströfva ner på bofastes slätterlägenheter, der de åverkade stackadt hö, med anledning hvaraf de bofaste höllo före att bestämmelserna i §:s senare del vore lämpliga. De sade sig likväl icke tro att stadgandet skulle ofta komma att tillämpas, men förmenade att dess förefintlighet skulle verka en bättre renvård genom sitt hot med rättslig åtgärd. Det vore för öfrigt svårt att tänka sig en annan påföljd såsom straff för sådan vårdslöshet än ströfrenarnes dödande, enär det ofta skulle blifva omöjligt att utfinna, hvem vården och djuren ålegat.

Lapparne ansågo deremot att nämnda stadgande vore hårdt, hvarjemte de förmenade, att, då slagtrade renar under månaderna Juni - Augusti hade ringa värde de bofaste skulle förorsakas förluster genom påkallande af handräckning för renarnas dödande. Stadgandets ändamål kunde för öfrigt vinnas genom att sända bud till lapparne med tillsägelse att återhemta sin boskap.

§ 6.

De närvarande framhöllo nödvändigheten deraf, att hvarje lappby ålades att året om hålla sina renar borta från annan lappbys område. Derigenom att Åre-Storsjö lappby tilläte sina renar ströfva in på Tännäs lappbys betestrakter, förorsakades, utom minskning i betet, att den förra lappbys renar som vore i hög grad förvildade, skingrade och bortförde en stor del af den senare lappbys tamda hjord, hvilken sedermera blefve ett lätt byte för vargar och tjufskyttar.

§ 19.

Om förestående § skall kunna i orten tillämpas borde densamma, enligt hvad de bofaste påpekade, få tillämpas jemväl under årets vintermånader och hade lapparne intet att deremot invända.

§§ 21, 22.

Hedvall yttrade, att han tyckte det vara orättvist, om skadelidande skulle nödgas betala synkostnad, derest den skadegörande förut bjudit så hög ersättning, som synemännen utdömt. Möjligheten att synemännen kunde göra en nerprutning i en eljes rimlig begäran skulle kunna i många fall afhålla en person att söka den rättvisa, som han ansåge sig berättigad att erhålla af fruktan för att annars få betala kostnaderna för synen. Lapparne yrkade att de af dem utsedde gode män skulle vara edsvurna.

§ 27.

Hedvall och Sjöstedt äfvensom de närvarande lapparne ansågo att för att upprätthålla samska mellan folkstammarne vore bäst, om rätten för bofaste att ega renar i vård hos lapparne upphörde, churu enligt lapparnes utsago sådan rätt kunde vara för lapp förmånlig genom den inkomst den beredde.

De öfrige bofaste höllo deremot före att de borde få hafva qvar nämnda rätt, emedan den vore till nytta både för lapparne och de bofaste. Att behålla renar i fjället med en skötarlön af tre kornor för hvarje år vore dock omöjligt.

Renmärkeslagen

§ 2.

Före fastställande af renmärke borde detsamma uppvisas för öfrige lappar i lappbyn, så att antingen sökanden före ingifvandet af ansökningen till häradsrätter förctedde den för lapparne och förskaffade sig deras godkännande underskrifter derå eller ansökningen kommunicerades med lappbyns medlemmar.

§ 4.

De närvarande lapparne yrkade att få behålla de märken, de för närvarande hade för sig inregistrerade. Nya märken borde icke få uppfinnas, utan borde den, som behöfver ett märke, köpa sådant af annan.

En renegare, som innehade flere märken kunde nöja sig med ett till begagnande, men de öfriga borde få för hans räkning ligga obegagnade till framtida behof och ingen annan tillåtas upptaga desamma.

§ 5.

Den i förestående § bestämda tid af fem år, efter hvilken rätt skulle erhållas att upptaga aflyst eller förfallet renmärke vore i hvarje händelse för kort och borde utsträckas till minst tio år.

§ 6.

Om inflyttande lapp hade med förut inom lappby vistande lapp liknande renmärke, borde den förre och icke den senare åläggas att i händelse af tvist förändra sitt märke.

Mot lagförslagen i öfrigt gjordes ingen anmärkning.

Som ofvan.

Alarik Dalqvist

Rätt avskrivet intygar:

G. Berglund J. Persson

Avskrift

N° 8
Den 30 Juli
N von Steyern

Protokoll, hållet hos den för revision
af gällande lagbestämmelsen angående de svens-
ka lapparnas rätt till renbete och angående
renmärken tillsatta komité vid sammanträde i
Funäsdalen den 29 Juli 1895 kl 10 förmidda-
gen.

Närvarande: Herrar von Steyern

Crusebjörn

Husberg

Petersson

Roman

Dahlstedt

§ 1.

Herr Friherre Ericson lät anmäla att han, som för helsans vårdande åt-
njöte tjänstledighet intill den 15 Augusti, vore förhindrad att deltaga i
de sammanträden, som komitén beslutit hålla i orterna.

§ 2.

Jemlikt komiténs beslut hade genom offentliga kungörelser såväl lapp-
allmogen i Idre, Tennäs, Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar, som ock den
bofasta jordbrukande befolkningen i angränsande kommuner kallats att härstä-
des inför komitén infinna sig; och instälde sig nu dels å tjenstens vägnar
Kronofogden Göran Kullin, Länsmannen Göran Helander och Lappfogden Adolf
Suwe dels för nedanstående kommuner såsom ombud på grund af företedda ut-
drag af kommunalstämmoprotokoll följande personer, nämligen:

för Wemdalens socken Handlanden O. Hedvall, hvilken tillika anmälde
sig föra talan för egen räkning såsom fastighetsegare i Funäsdalen;

för Hede socken Faktorn H. Persson;

för Linsells socken Pastorn Erik Modin och Faktorn Olof Bäckelin;

för Tennäs socken Skolläraren L.A. Bergqvist och Hemmansegaren M.

Långström; samt

för Storsjö socken Fjerdingsmannen Per Pålsson.

För Åre, Undersåkers, Ovikens, Hallens, Klöfsjö och Bergs socknar till-
städeskom icke något ombud, ehuru, enligt hvad upplyst blef kungörelse om
sammanträdet blifvit i dessa sockmars kyrkor uppläst.

Af den jordbrukande befolkningen infunno sig i öfrigt ledamoten af
Riksdagens andra kammare P. Norberg jemte åtskilliga andra hemmansegare.

Af lappar tillstädeskommo:

från Idre lappby ordningsmannen derstädes Jonas Mårtensson Ringdahl;
från Tennäs lappby Nils Olsson Rensberg, Ola Andersson Rensberg och
hustru Anna Rensberg, alla från Rutfjellet;

från Åre och Storsjö lappby Nils Jonasson Ringdahl, Mårten Thomasson,
Anna Lucia Thomasdotter Kant och Nils Larsson, alla från Mittådalen, Hustru
Sigrid Fjellsten och Enkan Sofia Fjellström från Skärvaxdalen, Hustru
Lisbeth Larsdotter och Anders Larsson Doj från Grönfjellet samt Jon Jakobs-
son, Torkel Jonasson och Nils Jonasson Nordsköld från Ljungris.

Från Ovikens lappby kom icke någon tillstädes, oaktadt kungörelse om
sammanträdet blifvit vederbörande derstädes delgifven.

Lapparna från Åre och Storsjö lappby anmälte, att de åt Inspektoren
Carl Flodström, som var tillstädes, lemmat uppdrag att vid sammanträdet
biträda dem vid utförande af deras talan.

§ 3.

I fråga om de marker, som efter utfärdande af 1886 års lag af staten
inköpts till utvidgning af de för lapparna afsatta land eller som föresla-
gits till inköp för nämnda ändamål, afgaf Lappfogden Suwe redogörelse i
öfverensstämmelse med en vid protokollet fogad förteckning. (se bil. A)

§ 4.

Härefter företogs undersökning huruvida efter utfärdandet af 1886 års
lag förändringar försiggått i lapparnas inom hithörande distrikt vinter-
flyttningar, för hvilka flyttningar den komité, som afgaf förslag till
nämnda lag, redogjort i sitt betänkande sid. 57; och upplystes härvid:

att lapparna i Idre lappby, hvilka hade sitt stamhåll å kronoparker,
som till dem upplåtits i Kopparbergs län genom aftal med jordegarna i de
trakter, som närmast angränsade dessa kronoparker, förvärfvat rätt att med
sina renar uppehålla sig äfven på nämnda, de enskilda tillhöriga trakter,
äfvonsom att dessa lappar vintertiden tidtals uppehålla sig på hemmanet
Fjättdalen N° 27 inom Tennäs socken, hvilken mark föreslagits till inköp
af staten;

att, sedan större delen af byarna Högvålen och Sörvattnet numera
blifvit inköpta till utvidgning af Rutfjellet, de till Tennäs lappby hö-
rande lappar icke sträckte sina vinterflyttningar utöfver det sålunda ut-
vidgade skattefjellets område, dervid dock Nils Olsson Rensberg uppgaf,
att hans fader vissa år under ogynnsamma väderleksförhållanden brukat
flytta ned till Fjätfjellet på gränsen till Kopparbergs län, och att en
sådan flyttning möjligen kunde för Rutfjellets lappar blifva äfven i en
framtid behöflig;

att den af Åre och Storsjö lappar förut företagna flyttning till Serf-fjället och deromkring liggande skogstrakter numera upphört och att ej heller någon flyttning till norskt område på senare tider från denna lappby egt rum, men att deremot renar, tillhörande lapparna i lappbyn under de senaste åren brukat utan vederbörlig tillsyn ströfva ned öfver Ljusnan till Tennäs, Långå, Hede, Glöte och Lofsdalen samt vidare nedåt och jemväl utöfver gränsen till Köpparbergs län; och

att de till Ovikens lappby hörande lappar flytta till de närmast deras skattefjell belägna skogstrakterna, äfvensom att de genom aftal förvärfvat rätt att uppehålla sig med sina renar på enskilda tillhöriga egor vid Börtnan och trakten deromkring; tilläggande Lappfogden att Ovikens lappar i allmänhet bättre än andra lappar hölle renarna i vård, men att med den sammanblandning, som på senare tider egt rum af renar från de olika lappbyarna, det nog kunde hända att renar från Oviken deltagit i ofvannämnda ströftåg nedåt bygden. Åre och Storsjölapparna beklagade de anmärkta ströftågen och förklarade att de härledde sig derifrån, att renarna förvildats i följd af den behandling de rönt särskildt å Ljusnedals bruks egor, derifrån de blifvit skrämda genom nedskjutning. Lapparna önskade intet hellre än att återgå till normala förhållanden.

§ 5.

En af komitén uppgjord P.M. (se bil. B), upptagande i 18 olika punkter de frågor om hvilka vid komiténs sammanträde i orterna företrädesvis borde förebringas utredning, föredrogs och behandlades punktvis; och skulle hvad dervid förekom punkt för punkt här antecknas:

1:o och 2:o

Lappfogden ansåg att, sedan de till inköp föreslagna marker inom Tennäs blifvit åt lapparna förvärfade och vid skifte förlagda i sammanhang med skattefjellen, de till Tennäs lappby hörande lappar skulle å de åt dem anvisade trakter erhålla tillräckligt renbete året om, men att deremot, äfven efter inköpen af dertill föreslagen mark, för lapparna inom Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar blefve erforderligt, att de vissa vintrar genom aftal med jordegarna eller annorledes förvärfva rätt att under vintern med sina renar vistas å enskilda tillhörig mark.

Lapparna förmenade, att de, äfven efter de föreslagna inköpen, af hvilka en del, särskildt Ljusnedals bruks egor, medförde ökad område men ej ökad bete, enär renmossan å dessa trakter för närvarande vore förtärd, borde ega att flytta till de trakter, som de efter gammal sedvana hitintills besökt, en rätt, som i synnerhet under svåra vintrar vore för dem alldeles oundgänglig. För den händelse att sedvanerätten, såsom föreslagits, skulle

upphöra, trodde emellertid lapparna att de i de flesta fall skulle genom aftal med de bofasta jordegarna kunna på billiga villkor förvärfva rätt att vistas på dessas marker. Dock befarades att i vissa fall svårigheter härvid skulle uppstå. Då nämligen de enskildas egor numera blifvit skiftade och således en hvar jordegare egde rätt att uteslutande råda öfver ett visst honom tillhörigt område, kunde det tänkas att en jordegare genom att motsätta sig tillträde för lapparna å hans mark skulle kunna afstänga dessa från flyttning till bortom liggande trakter, oaktadt lapparna med dessas egare träffat aftal om betesrätt å deras områden. Och om, såsom väl helst borde ske, aftalet skulle träffas innan lapparna med sina renar inkommit på enskild mark, mötte härvid den svårighet, att lapparna ej alltid på förhand kunde bestämma de trakter, som de kunde komma att under vintern besöka - detta beroende på väderleksförhållandena - och att de således skulle blifva nödsakade att aftala om ersättning åt en hel mängd jordegare, hvilkas mark måhända ej komme att under aftalstiden af lapparna användas.

Till närmare utveckling af hvad sålunda å lapparnas sida andragits åberopade ombudet Flodström en skrift, som bilades protokollet (se bil. C).

I dessa liksom i följande punkter åberopade ombudet Hedvall en skrift (se bil. D).

Ombudet från Storsjö ansåg, att sedvanerätten borde upphöra, men trodde för sin del ej att tillräckligt bete skulle äfven efter inköpen vara att tillgå på de åt lapparna anvisade områdena. Hvad särskildt Storsjö lappby beträffade, egdes marken inom Storsjö kapellag till största delen af sågverksbolag; och hölle ombudet före att föga utsigt funnes att lapparna skulle genom aftal med bolagen kunna förvärfva rätt till vistelse å deras marker, enär bolagen ansåge att renarna anställde stor skada på skog, och det icke vore för lapparna möjligt att gälda sådan skada.

Öfriga vid sammanträdet tillstädeskomna sockenombud ansågo deremot att efter de föreslagna inköpen tillräckligt bete skulle äfven vintertiden vara att tillgå på de åt lapparna anvisade områdena, och att därför all flyttning vintertiden borde upphöra.

Riksdagsmannen Norberg ville för sin del uttala den mening, att sedvanerätten i lapparnas eget intresse borde upphöra och äfven kunde upphöra, dock endast under villkor att skattefjellen utvidgades.

Länsmannen Helander ingaf och åberopade ett af Skönviks aktiebolag och Börtnans byamän skriftligen afgifvet yttrande rörande förevarande och åtskilliga andra punkter, (se bil. litt E) hvarjemte Helander uppgaf att bolaget vore egare af många hemman inom Storsjö kapellag.

3:o

Såväl Lappfogden som lapparna uppgåfvo, att de regelbundna flyttningarna i allmänhet ej förestogos förrän i medlet eller slutet af November månad, sedan slågtningen börjat i större skala samt sjöar och tjernar frusit, och att, när renar tidigare inkommit på enskildas områden, sådana renar utgjorts af s.k. ströfrenar, som af egen drift och utan att vara i lappens vård begifvit sig ned från skattefjellen. I följd häraf ansåg Lappfogden hinder icke möta för ett stadgande i den riktning att lapparnas rätt till vinterflyttning utom skattefjellens område skulle inträda senare än i gällande lag vore medgifvet.

Från de bofastas sida anfördes, att stor olägenhet tillskyndades dem af de omtalade ströfrenarna, som ofta innan höet bergats brukade komma in på ängs- och andra odlingsmarker, och att det låge synnerlig stor vikt uppå att genom lagstiftning söka hindra dylika ströftåg.

Återflyttning till renbetesfjellen före 1 Maj ansåg Lappfogden ej möjligt att föreskrifva, emedan först vid nämnda tid det för renarna vid kalvingstiden nödvändiga gräsbetet började der uppspira.

4:o

I fråga härom anfördes från lapparnas sida, att dessa i allmänhet vinnlade sig om att vid flyttningarna föra renarna med sig. Tiden för renarnas hopsamlande, hvilket förorsakade stor möda, hade alltid varit lapparnas besvärligaste arbetstid. Vid vissa väderleksförhållanden och särskildt när skare funnes på snön kunde det emellertid icke undvikas, att en del renar blefve skilda från de öfriga flockarna, men äfven dessa renar bemödade lapparna sig i allmänhet att medföra vid flyttningen, så snart renarnas kvarlemmande blifvit för lapparna bekant. Skulle nu de renar, som utan lapparnas förskyllan blifvit kvarlemnade, få av den jordbrukande befolkningen dödas, så finge de bofasta härigenom så godt som löfte att anfälla lapparnas egendom. Ett stadgande gående ut på att, innan nedskjutning finge ske, renarnas egare eller ordningsmannen borde underrättas om renarnas kvarlemmande, skulle i betraktande af de stora afstånden vara opraktiskt, ty innan vederbörande lapp hunnit ankomma för att återhemta sina renar, hade dessa med säkerhet flyttat sig långa sträckor. Lapparna ansågo därför, att någon föreskrift i lagen härutinnan icke borde ifrågakomma.

Från den bofasta befolkningens sida anmärktes, att ströfrenar ofta brukade stanna efter den tid, lapparna egde rätt att visats på enskild mark. Någon större skada uppstode dock ej häraf. Rättelse i angifna förhållande borde enligt de bofastas mening, sökas genom bestämmelser om böter för vårdslöshet och om skyldighet att ersätta skeende skada. I hvad lapparna an-

fört rörande svårigheten att underrätta lapparna om att i deras vård varande renar qvarlemnats å de bofastas mark instämde de bofasta till alla delar; och ansågo de bofasta att rättighet för dem att döda qvarlemnade renar skulle vara en alltför sträng påföljd för att kunna förordas.

Några af sockenombuden uttalade derjemte den mening att, om ovilkorlig föreskrift meddelades om märkning af renarna, lapparna skulle komma att hålla bättre vård om sina renar, hvarigenom nu antydda missförhållanden skulle af sig sjelft upphöra.

Häruti instämde Riksdagsmannen Norberg.

Lappfogden ansåg för sin del någon ny lagstiftning i detta afseende ej behöflig. Det vore enligt hans åsigt alldeles tillräckligt, att lapparna voro skyldiga att ersätta skeende skada, och sådan ersättning kunde med lätthet utkrävas i de trakter, som utgjorde ett skadeersättningsområde. Äfven i trakter, som ej varit indelade i skadeersättningsområden, hade lapparna hittills ej gjort någon svårighet att ersätta skada, som af deras renar förorsakats å enskildas egor.

5:o

Lappfogden Suwe upplyste, att någon flyttning af norska lappar till Herjeådalen numera icke egde rum, men att det esomoftast inträffade, att norska lappars renar inkomme i de svenska lapparnas hjordar, och att egarna af dessa renar om höstarna infunne sig i Sverige för att bland dem verkställa nedslagting.

6:o

Lappfogden ansåg, att ordningsmännen i många fall ej förmått att göra sig gällande, och att ordningsmannabefattningen ej medfört den nytta, som med stadgandet derom afsetts. Enligt hans åsigt borde ordningsmannen åtnjuta lika skydd med polisman och, på det att han mer än hittills skett måtte varda intresserad af sitt uppdrag, borde han för sitt besvär åtnjuta arvode. Å andra sidan borde stadgas böter för ordningsman, som vore försumlig i sitt åliggande.

På fråga uppgaf Lappfogden, att val af ordningsman alltid skett enhälligt och utan omröstning mellan lapparna.

Lapparna, som vitsordade rättigheten af hvad sålunda blifvit anfördt, uttalade tillika den mening att, om man kunde få bofasta till ordningsmän, större auktoritet åt ordningsmannainstitutionen derigenom skulle förvärfvas. I denna mening instämde jemväl Lappfogden, men han stälde sig något tveksam inför frågan huruvida någon bofast skulle vilja åtaga sig ett dylikt uppdrag.

7:o

Samtliga närvarande jordegare ansågo att all skada, som renar gjorde på bofastas egor, borde ovilkorligen ersättas utan afseende på under hvilken årstid eller på hvad slags mark skadan skett. Särskildt borde en sådan ersättningsskyldighet stadgas för den händelse att sedvarerätten skulle komma att upphöra.

8:o

Lappfogden uppgaf att, då någon flyttning här på orten icke egde rum annat än i högst ringa utsträckning, förevarande fråga för orten egde föga betydelse. Dervid gjordes ingen erinran af de närvarande.

9:o

Lappfogden, som upplyste att indelning till skadeersättningsområde skett allenast för Åre och Storsjö lappby med angränsande marker, men deremot icke för vare sig Idre, Tennäs eller Ovikens lappbyar, ansåg ändring i gällande bestämmelser angående skadeersättningsområden ej vara behöflig.

Någon häremot afvikande mening uttalades icke af de öfriga närvarande.

10:o

Lapparna ansågo, att då fråga uppstode om åläggande att utgifva skadeersättning sådant icke borde ske utan att en hvar af dem, genom hvilkas renar skada antoges hafva skett, blefve personligen stämd.

Samtliga de bofasta instämde uti hvad i den af ombudet Hedvall ingifna skrift i förevarande punkt blifvit anfördt; och erinrade härvid ombudet för Storsjö socken att för lapp, som kommer att ådömas ersättningsskyldighet och följaktligen äfven skyldighet att gälda rättegångskostnad, det nuvarande stämningssättet blefve dyrare än det föreslagna, då det ju alltid vore mera kostsamt att delgifva stämning med flera personer än med en.

Häremot invände lapparna att rättegång om utfående av skadeersättning vore en helt och hållet onödig åtgärd, då de aldrig vägrade att för skada, som af deras renar förorsakades å de bofastas egor, gälda det värde, hvar till skadan vid syn kunde uppskattas.

11:o

Lapparna hade icke något att invända deremot att i de fall, som lagen nu bestämde, skiljemän för tredskande lapp tillsattes af domaren, lappfogden eller länsmannen i orten bland dem af de bofasta, hvilka lapparna årligen för sådant ändamål utsågo, men ensågo lapparna hela stadgandet om skiljemannadomstol föga användbart, enär frågor om skadeersättning alltid plägade mellan jordegarna och lapparna afgöras på det sätt att, när skada skett, jordegaren utsåg en skiljeman för egen räkning och tillkallade för vederbörande lapps räkning en skiljeman bland dem af de bofasta, hvilka lapparna

för ändamålet på förhand utsett, samt dessa båda valde den tredje; och brukade lapparna alltid godvilligt underkasta sig de beslut, som dessa skiljemän afgåfve. För sin del trodde lapparna att det skulle vara lämpligt, om en sådan förlikningsinstitution kunde i lagen införas i stället för den skiljedomstol, som nu vore bestämd.

I hvad sålunda av lapparna anförts instämde såväl lappfogden som de bofasta, under vitsordande att lapparna alltid visat sig villiga att erläggga på nämnda sätt bestämdt skadestånd till fördelning sinsemellan.

Mot föreskrift om upprättande af sådan längd öfver renantalet, som i 16 § af det Vesterbottniska förslaget omförmäles, hade lapparna icke något att erinra.

12:o

Det under denna punkt ifrågasatta stadgande förklarade lapparna sig icke kunna godkänna. Yrväder och andra vidriga omständigheter kunde ibland göra det omöjligt att hopsamla renarna, och lapparna kunde komma att trasseras genom att order utfärdades om hjordarnas hopsamling utan tillräcklig anledning och på ställen, der det blefve synnerligen besvärligt att verkställa den.

Lappfogden och Länsmannen Helander tillstyrkte deremot att stadgandet blefve i lagen infördt.

13:o

Lapparna förklarade, att det redan nu så praktiserades, att lappen anställde ett mot storleken af hans renhjord svarande antal vaktare, och förmenade att det icke funnes större anledning att i lag fastställa det antal vaktare, lapparna borde underhålla, än att för de bofasta bestämma huru många vaktare de för sina kreatur borde hafva anställda.

Lappfogden ansåg, att Konungens Befallningshafvande i Vesterbottens län icke saknat anledning till sitt i denna fråga framställda förslag. Fattiga lappar hade ofta beklagat sig öfver att då deras fåtaliga renar, såsom oftast hände, vore sammanblandade med de rikares större hjordar, de finge bestrida den hufvudsakliga bevakningen. Att i lag bestämma antalet vaktare vore dock icke behöfligt, utan borde i stadgandet om ordningsmannens åliggande intagas bestämmelse om skyldighet för honom att tillse, att tillräckligt antal vaktare blefve hos lapparna anställda. Emellertid ansåg Lappfogden, att det för närvarande vore så godt som omöjligt i dessa trakter att erhålla vaktare. Lappdrängarna hade funnit sin uträkning vid att sysselsätta sig med olofligt nedskjutande af märkta renar och toge därför ogerne tjänst. De få tjenare, som i dessa trakter på senare tider antagits, hade varit från Frostviken.

På fråga upplyste Lappfogden, att lappdrängarnas lön förut vanligtvis utgått med visst antal renar samt kläder och kost, men nu utginge hufvudsakligen kontant, och att lönen vanligen utgjorde 200 kronor om året jemte kost. I öfrigt vitsordade Lappfogden att man för att en renhjörd skulle blifva ordentligt vaktad kunde beräkna en vaktare för hvar 250:de ren. Härei instämde jemväl de vid sammanträdet närvarande lapparna.

14:o

Lapparna påfordrade, att under Mars, April och Maj månader eller kalfnings tiden och tiden närmast före kalfningsen, under hvilka tider kor och kalfvar hade svårt att undkomma hundar, som ofredade dem, samtliga hundar i de trakter, der lapparna egde att med sina renar uppehålla sig, skulle hållas bundna eller klubbade samt förses med sådant märke att ogären lätt kunde upptäckas.

Samtliga närvarande bofasta, med undantag af ombudet Hedvall, instämde med lapparna under förklaring att de bofastas hundar vid denna tid kunde göra och äfven gjort stor skada bland renhjördarna, och uttalade sig dessa bofasta särskildt för lämpligheten deraf att hund, som jagade renar på tillåtet uppehållsställe, finge af lapparna saklöst dödas utan kronobetjeningens mellankomst antingen hunden hade för vana att jaga renar eller icke.

Lapparna ansågo något stadgande om skyldighet för bofasta inom visst område att gemensamt ansvara för skada, som genom deras hundar eller eljes genom åtgörande från deras sida tillskyndades renhjördarna, icke vara erforderligt, förutsatt att lagen ändrades på sätt lapparna och de bofasta i denna punkt förordat.

15:o

Lappfogden meddelade, att antalet renar tillhöriga bofasta här på orten förut varit stort, men att, sedan lapparna upphört att inmärka kalfvar för de bofastas räkning, dessas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap ej vållat allt det onda man påstått, men att det oakadt bofasta ej borde tillåtas att hålla renar, emedan dels antalet renar derigenom blefve alltför stort, dels ock staten ej borde utan all ersättning upplåta mark åt bofasta för bedrifvande af deras näring.

Nils Olsson Rensberg hade ej något att erinra mot att de bofastas renegarskap upphörde. De öfriga lapparna deremot ansågo, att ett godt förhållande mellan lapparna och de bofasta genom dessas renegarskap befordrats. Bofasta, som egt renar, hade i följd deraf mot lappar, hvilkas renar orsakat skada, visat mera undseende, än de eljest skulle gjort. Lapparna menade

derför, att något förbud för bofasta att vara renegare ej borde ifrågakomma åtminstone ej för sådana bofasta, hvilkas egor vore inkilade mellan renbeteslanden.

De närvarande bofasta ville i allmänhet att sådant förbud skulle utfärdas, men ombudet för Storsjö socken ansåg, att de bofasta borde få behålla rätten att hålla renar mot erläggande af en årlig afgift af tre kronor, såsom af Konungens Befallningshafvande i länet blifvit föreslaget.

Ombudet Långström, med hvilken några andra hemmansegare instämde, anmärkte att de bofastas renegareskap icke, såsom ofta blifvit yttradt, varit anledning till de misshälligheter, som på senare tider uppstått mellan de bofasta och lapparna, men ansåg dock att de bofastas renegarskap gerna kunde upphöra, helst det antal renar, som tillhörde de bofasta, numera vore ytterst ringa. Dock borde, enligt Långströms mening, rättigheten att hålla renar bibehållas för dem af de bofasta, hvilkas egor vore inkilade i skattefjellen. Ett direkt förbud för bofasta att ega renar vore möjligen ej klokt, men samma resultat skulle förmodligen ernås genom stadgande om en årlig afgift af 3 kronor, på sätt föreslagits.

Riksdagsmannen Norberg, som sade sig ej hafva funnit någon olägenhet af de bofastas renegarskap, ansåg att, om en viss trakt kunde föda flera renar än lapparna der betade, möjlighet borde bevaras för ortens fattiga befolkning att bereda sig en biinkomst genom förvärfvandet av renar, som lemnades i lapparnas vård, detta dock naturligen mot skyldighet för de bofasta att i främsta rummet afhända sig renar när utrymmet befunnes för trångt.

I fråga om den öfvergångstid, som, i händelse de bofastas renegarskap komme att upphöra, borde stadgas, tillstyrkte Lappfogden Konungens Befallningshafvandes i Jemtlands län förslag.

I öfrigt ansågo de närvarande att en öfvergångstid af 3 år väl kunde vara tillräcklig här i trakten, men att för andra trakter, der bofasta i större utsträckning egde renar, en öfvergångstid af 5 år skulle erfordras.

16:o

Lappfogden ansåg hinder icke möta att föreskrifva ovilkorlig skyldighet att märka renar; och borde märkning af kalffarna ske inom utgången av det år, under hvilket de blifvit födda. Kalffarna hade då i allmänhet uppnått en ålder af 8 månader.

Lapparna instämde med Lappfogden. Då det emellertid ofta förekomme, att olika lappars renhjordar vore sammanblandade, och det således beträffande åtskilliga en viss lapp tillhöriga vajor kunde inträffa, att dessa kalfvade under det de befunno sig i en annan lapps hjord, borde det, menade de närvarande lapparna, vara denne lapps och icke egarens skyldighet att tillse,

att kalfven blefve inom vederbörlig tid märkt med moderns märke. Derjemte anmärkte lapparna att då, såsom nu vore förhållandet, en del af deras renar vore förlupna och först efter lång tid kunde återfinnas, märkning af sådana renar och deras kalfvar borde utan påföljd för egaren få anstå utöfver den tid, inom hvilken renmärkingen eljes skulle vara verkställd, till dess lapparna kunde återfinna renarna.

De bofasta ansågo föreskrift om ovilkorlig märkning högst nödvändig och att hinder för meddelande af sådan föreskrift icke mötte. Något undantag från föreskriften borde enligt deras mening ej tillåtas, enär sådant skulle föranleda missbruk. Att en del renar nu vore förlupna, vore ett förhållande, som snart skulle upphöra, derest ändringar i lagen vidtoges i öfverensstämmelse med hvad vid sammanträdet blifvit yrkadt.

Lappfogden ansåg något öfvergångsstadgande i fråga om märkning af nu omärkta renar icke behöfligt.

17:o

Såväl lapparna som de bofasta och Lappfogden voro ense derom, att det icke rätteligen kunde förbjudas lapp att innehafva flera än ett märke. Det vore i många fall omöjligt att när lapp genom gåfva, köp eller annorledes förvärfvat renar förändra det märke renen förut innehade. Ingen skada hade för öfrigt uppträtt genom rättigheten att innehafva flera renmärken.

18:o

Lapparna ansågo att äldre renar, som efter föreskrifven tid vore omärkta, borde genom ordningsmannens försorg nedslagtas eller försälgas och köpesumman, sedan ordningsmannen deraf erhållit skälig ersättning för sitt besvär, fördelas mellan lapparna i lappbyn efter renantalet, men att i fråga om kalfvarna vore tillräckligt stadga, att ordningsmannen borde tillse att föreskriften blefve fullgjord och, der så ej skedde, sjelf verkställa märkingen mot ersättning af kalfvarnas egare.

Häri instämde Lappfogden jemte det han beträffande hvad sista punkten af 9 § i det Jemtlandska förslaget till lag om renmärken innehölle derom att, der omärkt äldre ren anträffades å bofast tillhöriga egor, renen finge under visst vilkor dödas och af jordegaren användas, förklarade sig anse denna punkt såsom alltför sträng böra uteslutas.

§ 6.

Lappfogden Suwe återopade till sist innehållet af en skriftlig P.M.
(se bil. F)

I hvad Lappfogden sålunda anført i fråga om sättet för slagtingen instämde lapparna.

Vid protokollet:

Carl Berg

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtsson J. Persson

Nis handlingen

Länga och Halvsnitt

Lösen - uilet

Avskrift

Till Konungen

Genom Nådigt Brev den 9 Oktober 1891 har Eders Kongl. Maj:t behagat anbefalla Sin Befallningshafvande i detta län att till Eders Kongl. Maj:t inkomma med underdånigt förslag till de ändringar i lagen angående de svenska Lapparnes rätt till renbete i Sverige samt de öfriga åtgärder, som syntes erforderliga till utjemnande af de stridigheter, som enligt hvad allmänt känt vore förekomma mellan Lapparne och de bofaste inom Herjeådalen.

Det förslag Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, till underdånig åttlydnad häraf, nu går att afgifva hvilat ytterst på att möjlighet genom tillåtelse att exproprierat, bereddes till utvidgning af de åt Lapparne af-satta land och har i följd deraf Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes första åtgärd måst vara att hos Eders Kongl. Maj:t utverka sådan tillåtelse, och har Nådigt medgifvande härtill nu kommit Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tillhanda.

Då det af dertill förordnade komiterade den 25 Augusti 1883 afgifna underdåniga förslag till "Förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige", hvilket förslag ligger till grund för och i allt hufvudsakligt återfinnes i "Lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige" den 4 Juni 1886, circulerade för att bereda de intresserade och de sakkunnige myndigheterna tillfälle att deröfver uttala sina meningar, så afstyrktes förslaget med ytterst få undantag af de bofaste och af myndigheterna i detta län och förklarades detsamma vara för förhållandena här i länet olämpligt och endast ledande till tvister och osämja. Samma språk och samma åsikter fördes på ett energiskt sätt af alla länets riksdagsmän, då lagen förelåg för riksdagen: och det var mot deras bestämda protest som lagen antogs att gälla äfven för Jemtlands län.

Skälet till denna enhällighet i motståndet är helt enkelt, att lagens stadganden äro tillkomma med fästadt afseende på de inom Norrbottens och Vesterbottens län rådande förhållanden, hvilka inom Jemtlands län icke hafva någon motsvarighet och att ifölje deraf föreskrifter, hvilka kunna vara nyt-tige för de förutnämnde länen och säkerligen äro det, isynnerhet för Norrbotten, för Jemtlands län förutsågos blifva och nu visat sig vara till skada och ofrid för båda parterna.

Att stiffta en gmensam lag till gagn för vidt skilda förhållanden är o-

görligt och de Jemtlandska förhållandena kräva ovilkorligen en för detta län ensamt gällande och efter länets förhållanden afpassad lag, som ordnar rättsförhållandena emellan Lapparne och de bofaste. Det är också ensamt för Jemtlands län Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes nu afgifvande förslag är afsedt att gälla och bör det sålunda icke kunna blifva föremål för något motstånd från deras sida, som finna nu gällande lag lämplig för deras län.

Inom Norr- och Vesterbotten äro emellan de egentliga renbetesfjellen och det åt odling hufvudsakligen egnade kustlandet afsatt ett bredt bälte, derinom hemmanen äro skattlagde enligt en billigare method än den i landet allmänt gällande, hvaremot jordegaren är underkastad vissa inskränkningar i eganderätten, som för de enligt gamla svenska methoden skattlagda icke förefinnas.

Inom detta område, som benämnes Lappmark, äro Lappar med sin renskötsel och bofaste med sitt åkerbruk blandade om hvarandra och enligt både lag och häfd skyldige att hafva aktning för hvarandras rättigheter och att ömsesidigt göra eftergifter för hvarandras existensvilkor. Lapparne äro äfven här skrifna i socknarne och äro medlemmar af kommunen med deraf följande rättigheter och skyldigheter och intressena sammanknytas än mera genom det allmänt förekommande intressentskap i hvarandras affärer och hvilket här utan skada kan ega rum, då det icke är någon tredje som får underhålla bolaget.

I Jemtlands län finnes ingenting motsvarande. Här finnas visserligen en del hemman, som äro skattlagda enligt den så kallade Vesterbottensmetoden, men dessa ligga spridda och bilda intet sammanhängande land, som kunde tjena till lappmark. Här gå de fullt skattlagde hemmanen med sina egor omedelbart intill renbetesfjellet. Lappen tillhör ingen kommun och betalar ingen skatt och har inga kommunala rättigheter. De bofaste äro icke så allmänt som inom lappmarkerne delegare i renskötseln och de renegande bofaste behandla i allmänhet Lappen mera som ett föremål att draga vinst af, än som en bolagsman i en legitim affär. Han har ingen vänskap att påräkna i bygden, de jordbrukande frukta hans besök med åtföljande nedtrampning af växande gröda och bergadt hö och hans så kallade vänner begagna sig ofta af hans svagheter för att berusa och bedraga honom. Staten är den ende han har att stödja sig till, då det går honom illa, och det sörjs också så väl som möjligt för honom. Lappfogden är hans vän och hjälp och är till hands så fort möjligt, då Lappen lider skada vare sig af menniskor eller vilddjur, för att stå honom bi. Staten aflönar lärare för hans barn, lönar

prester, som meddela dem religionsundervisning, som lemna all religionens hjälp och föra kyrkböcker öfver dem m.m. samt slutligen underhåller staten den gamle och orkeslöse Lappen, då han kommer i den kategori att han skulle haft fattigvård, om han hade tillhört någon kommun. Slutligen äro åt Lapparne upplåtna stora sträckor mark som tillhöra staten och dessa marker ökas numera årligen genom inköp från angränsande hemman. Allt detta utan att Lappen betalar ett enda öre som afgift eller någon skatt till staten.

Den år 1886 utgifna Lagen var visserligen tillkommen i uppgifvet ändamål att ordna förhållandena emellan Lapparne och de bofaste, men utmynnade uti att gifva de förre ökade rättigheter på de senares bekostnad. Denna lagstiftning afsedd att förbättra Lappens villkor, har i stället blifvit till hans förderf här i länet.

Sedan lång tid tillbaka har Lappen under en del af året besökt lågländet och vistats med sina renar på de bofastes egor och detta utan att någon missämja egentligen egt rum. - Lappen, i känslan af att han icke hade rättighet att utan tillstånd välja sitt viste på annans mark, tog vara på sina renar, hade icke flere än han kunde vårda och betalade den skada han ändå möjligen gjorde.

Den bofaste å sin sida var öfverseende och hade inga hårda villkor på sin gäst och förhållandet var ömsesidigt godt. Kom så lapplagen af 1886 och gaf lappen laglig rätt att under 7 månader af året vistas där han förut haft till vana att hyra sig in. Detta gjorde honom öfvermodig och han uppträdde nu som en inkräktare, der han förut icke haft någon rätt att trotsa sig fram. Hans vård om sina renar blef sämre i samma mån som lagstiftningen försvårade för den bofaste att få ersättning för liden skada och alla dessa förhållanden hafva verkat derhän, att emellan de båda racerne alltmera utbildar sig en fiendtlighet, som redan i en trakt gått så långt, att man utöfvad våld på hvarandras egendom och det är endast en tidsfråga, när oviljan skall gifva sig luft på liknande sätt äfven i andra delar af länet. Laglösheten och desorganisationen lapparne sins emellan har gått i jembredd med deras tilltagande sjelfsvåld emot andra och svårigheten att få drängar bland lapparne för den renegare, som vill taga vård om sin hjord, har på sina ställen gjort en sådan vård hardt när omöjlig. Orsaken ligger deruti, att lappdrängen finner med sin fördel mera enligt att gifva sig ut på fjellet och bemäktiga sig och märka till sig så många han behagar av de tusentals omkringströfvande omärkta renar och slagta och sälja dessa för egen räkning, än att mot lön sköta en annans hjord. Dessa omärkta renar, som förr endast undantagsvis förekommo, äro en följd af att renhjordarne icke

äro under Lappens vård, utan korna kalftva och uppföda sin unge i vildhet, hvadan denne icke blir märkt af moderns egare och sjelf uppväxer i full frihet och blir ett skadedjur för de odlade orter som öfversvämmas av stora skockar sådane otama renar. I samma mån som lagstiftningen gjort möjligt att hålla ett obegränsadt antal renar, så hafva de bofaste renegarnes affärer tilltagit i betydenhet och den betydliga tillökningen i antalet renar på de flesta fjell i länet, som sednare åren medfört, är till en god del att tillskrifva den bristfälliga vård, som äfven de bofaste renegarne egna sina renar. Detta förhållande är ett ytterligare skäl att uppreta den bofaste, som icke är renegare, men som får sin gröda förstörd af renar, ty om han redan anser det hårdt att för Lappens skull lida förlust, så är den harm han erfar öfver att få sitt arbetes lön förstörd, derför att hans granne egnar sig åt renindustri, betydligt bittrare.

Alla försök att hålla lappen till ordentlighet och att förhjölpa den bofaste till rätt, då han lidit skada, hafva endast ofullkomligt lyckats och oaktadt alla bemödanden från Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes sida och oaktadt alla de resurser Lagen erbjuder blifvit anlidade, har ordan ökats och kommer säkert att än vidare ökas och slutligen medföra betänkliga lagbrott.

Det är således hög tid att ändra en lagstiftning som medför och medfört sådane följder.

De hufvudsakliga och för hela lagen kännetecknande bestämmelserna i 1886 års s.k. Lapplag äro:

a. att Lapparne erhöillo rättighet att utom för de af dem afsatta land och utanför lappmarkerna, med sina renar uppehålla sig "å de trakter i öfrigt, hvilka de efter gammal sedvänja hittills hafva besökt, och att der betjena sig af land och vatten till underhåll för sig och sina renar";

b. att rättighet för de bofaste att ega renar och för dessa åtnjuta samma rätt som Lappen lagfästes; och

c. att former bestämdes hvarigenom det i vissa fall kunde erhållas ersättning för liden skada utan att behöfva anlita domstol.

Dessutom antogs en särskild lag rörande renmärken.

Beträffande den första och viktigaste af den antagna lagens bestämmelser eller rätten för lappen att uppehålla sig på enskildes egor och der, delvis utan ersättning till egaren, begagna sig af hans egendom, hvilken rätt i folkspråket fått namn af sedvanerätt, så vill Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke vid detta tillfälle yttra någon mening om vare sig rättvisa eller billigheten i en sådan lag, ty derom har jag redan förut bå-

kofran att utan att han sättes i sådane förhållanden att hans omtänka tvingas fram, så går honom aldrig väl. Skälet härtill ligger i hans natur, ty hans lättsinne och hans sorglöshet äro gränslösa och kunna endast betvingas af nödvändighetens lag. Ingen obegränsad rätt kan han bruka till sin fördel och alla sådane rättigheter man gifver honom blifva blott till nytta för de falska vänner hvaraf han omgifves, så länge han eger något som är åtkomligt, men för honom sjelf blott till skada.

Af alla dessa skäl måste Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslå, att all rätt för lappen att begagna sig af bofastes egor måtte här i länet upphöra och staten åtaga sig att genom inköp af de som nödige ansedde tillökningar till renbetesfjellen, bereda Lappen tillfälle till uppehälle med sina renar.

En källa till stora oordningar och ofrid är den bofaste medgifna rätt att ega renar. Denna rättighet måste inskränkas och lagbindas om icke förvecklingar skola uppstå som blifva svåra om icke omöjliga att utreda och bland sådane behöfver Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande endast nämna omöjligheten för staten att slutligen anskaffa tillräckligt renbete åt renhopar, som kunna ökas huru långt som helst.

En mera tillfredsställande form för uppskattning och uppgörelse efter å någondera sidan lidne skador, har erfarenheten visat vara ett nödvändigt villkor för ett fredligt grannskap, och ingår förslag härom i den föreslagna nya lagen.

Lagen om renmärken har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig på samma gång böra underkasta af erfarenheten här i länet behöflig funnen omarbetning och underställa densamma Eders Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning.

Slutligen anser Eders Kongl. Maj:t Befallningshafvande sig böra angifva de skäl, hvarpå den mening kan grundas att genom redan skedde inköp och ytterligare köp eller expropriation af områden som den af Eders Kongl. Maj:t år 1886 Nädigst förordnade komité funnit nödige till renbetesfjellens utvidgning, tillräckligt utrymme kan beredas för Lapparne här i länet att icke allenast hålla för deras uppehälle nödiga renhjordar utan äfven att derutöfver kunna förkofra sig för den som är ordentlig och gynnas af lyckan.

Lapparnes antal i hela länet är omkring 800 och de som lefva af renskötsel 452, inberäknade kvinnor och barn. De öfriga äro dels fattige och orkeslösa och underhållas med statsmedel, dels sådane som öfvergifvit renskötseln och vistelsen på fjellet och därför söka sin utkomst i bygden.

Till en Lappfamilj af 5 å 6 personer anses en egendom af 200 å 250 re-

nar, då familjen skall uteslutande lefva på renskötseln, gifva nödigt uppehälle.

Antalet renar vid tiden för 1886 års lapplags tillkomst var omkring 50,000 i hela länet och deraf tillhörde ungefär en åttendedel bofaste renegare, men desse voro och äro synnerligen ojemmt fördelade, så att då i somliga byar knappt någre bofastes renar finnas, så kan dessas antal på ett annat ställe uppgå ända till hälften.

Sedan den tiden anser lappfogden att det med säkerhet kan antagas en tillökning i renarnes antal af omkring 20.000 stycken. Af hela detta antal kan icke antagas mera än en fjerdedel som äro så vårdade och tama att de låta sig föras af skötaren - alla de öfriga äro mer eller mindre vilda och måste nedslagtas, om de icke skola ruinera jordegaren, genom den skada de göra, och Lappen genom de ersättningar han kan kännas skyldig utgifva.

För de 450 renskötande Lapparne, och deras antal kommer icke att förökas, skulle, efter beräkning af omkring 50 renar för hvar och en, behövas en renstock af omkring 22.000 renar. För detta antal och vida fler finnes utrymme och uppehälle inom de afsatta landen med de tillökningar dessa redan fått och efter Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beslut vidare komma att få.

Någon nödvändighet för Lappens existens här i länet ligger således icke uti att han får begagna de bofastes ägor och då denna tillåtelse visat sig här endast leda till motsatsen af hvad man ämnat till - till Lappens förderf, men icke till hans gagn - så bör denna obilliga tunga på länets jordegare lyftas ifrån dem.

Härhos följa förslag till ny lapplag för Jemtlands län, byggt på ofvan uttalade grunder samt förslag till ny Lag för renmärken och derefter punkt för punkt redogörelse för de motiv, som legat till grund för de föreslagne ändringarne.

Den upplysning torde äfven böra underdånigst meddelas, att Kongl. Kungörelsen af den 6 Juni 1883 "rörande de Lappar som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge" icke lägger något hinder i vägen för de föreslagne förändringarne, enär väl svenska Lappar årligen i kraft af denna kungörelse besöka Norge, men norska Lappar aldrig haft för vana att besöka svenska området inom detta län, hvadan den i kungörelsen det ena landets Lappar medgifna sedvanerätt äfven inom det andra landet, här icke har någon tillämpning för norska Lappar.

Tvenne Lappfogdens rapporter bifogas.

Östersund i Landskansliet den 15 Augusti 1892.

Underdånigst

John Ericson

P.G. Rissler

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtson *J. Persson*

Förslag

till

Lag angående de till Jemtlands län hörande Lappars rätt till renbete m.m.

§ 1.

De till Jemtlands län hörande Lappar äro berättigade att, under iakttagande af de uti denna lag meddelade föreskrifter, uppehålla sig med sina renar icke allenast inom de för dem vid afvittringen afsatta land, utan ock å de för Lapparnes behof utaf staten särskildt upplåtna marker, vare sig inom eller utom länets gränser, att der betjena sig af ej mindre bete för deras renar än äfven för eget behof av skog, jagt och fiske.

Likaså ega Lapparne att föra sina renar till bete å kronoparker samt andre under statens omedelbara vård stående skogsmarker, men äro der underkastade den inskränkning i rätt till såväl betet som skogsfång, jagt och fiske, som af Konungen i allmänhet eller för särskilda fall bestämmes.

Lapp, som tager mera virke, än som till hans eget behof erfordras, eller som öfverträder honom tillkommande rätt till skogsfång, jagt och fiske, straffas med böter, högst fyratio kronor, der ej förseelsen efter allmän lag medför högre ansvar.

§ 2.

Lapparne må ej förmenas att flytta med sina renar mellan de för dem afsatta land eller åt dem särskildt anvisade trakter, men vare skyldiga att vid flyttning öfver enskild mark taga väg, der minsta skada förorsakas; och ege Konungens Befallningshafvande att, der tvist uppstår, bestämma hvar flyttningsväg må tagas.

Skada, som under sådan flyttning förorsakas jordegaren, skall, der egaren så fordrar, af Lappen ersättas; och lända vid bestämmandet af ersättningen, der ej godvillig öfverenskommelse kan träffas, till efterrättelse i tillämplige delar, föreskrifterne uti § 10.

§ 3.

De för Lapparne afsatta land och åt dem särskildt anvisade marker skola indelas i lappbyar; och åligger det Konungens Befallningshafvande att, der så ej redan skett, efter det de Lappar, hvilkas rätt är i fråga, blifvit hörde, sådan indelning verkställa. Konungens Befallningshafvande ege ock, der så nödigt finnes, att, efter det Lapparne blifvit hörde, förena två eller flere lappbyar till en lappby eller fördela en lappby i två eller flera, äfvensom i öfrigt vidtaga den ändring uti skedd indelning, som af omständigheterna påkallas.

Inom en lappby må ej andre Lappar uppehålla sig med sina renar, än de, hvilka sjelfve erhållit rätt dertill, eller hvilkas förfäder tillhört lappbyn eller egt rätt att vistas inom dess område.

§ 4.

Vill Lapp erhålla rätt att med sina renar flytta till annan lappby inom eller utom länet, ingifve ansökan derom jemte uppgift å antalet af sina renar till Konungens Befallningshafvande i det län, dit lappbyn hör; foga ock vid ansökningen afklipp af renmärke, som är åsatt de renar, med hvilka han vill inflytta. Öfver ansökningen låte Konungens Befallningshafvande inför häradsrätten i orten höra Lapparne i denna by, infordre ock från kronobetjeningen eller, der särskild tillsyningsman eller lappfogde finnes tillsatt för upprätthållande af ordning inom lappväsendet, från denne fullständig utredning, huruvida utrymmet i lappbyn medgifver inflyttningen. Finnes utrymme och pröfvas inflyttningen lämpligen kunna ske, meddele Konungens Befallningshafvande sökanden rätt att inflytta; skolande Konungens Befallningshafvande, der Lapp, hvilken sålunda erhållit rätt till inflyttning, förut tillhört lappby inom annat län, underrätta Konungens Befallningshafvande i detta län om det beslut, hvarigenom inflyttningen blifvit beviljad.

Lapp, som flyttat till lappby inom annat tingslag, åligger att inom ett år efter inflyttningen vid häradsrätten till registrering uppvisa sitt renmärke, vid enahanda ansvar för försummelse härutinnan, som uti 6 § af lagen om renmärken den är stadgadt för begagnan-
de af icke fastställt renmärke.

§ 5.

Befinnes antalet renar inom en lappby vara större, än lägenheten medgifver, så att betet ej för dem alla blifver tillräckligt eller trängsel deraf uppstår eller skada å kringliggande trakter förorsakas, och finnas inom sådan lappby renar, tillhörande bofaste, böra i första rummet större eller mindre antal af deras renar derifrån afföras, på sätt i § 16 närmare bestämmes.

Befinnes, sedan alla bofaste tillhöriga renar bortförts, trakten ändå otillräcklig eller för trång för de återstående renarne, eger Konungens Befallningshafvande jemväl att, efter det Lapparne såväl i denna lappby som i den eller de lappbyar, dit inflyttning kan ifrågakomma, blifvit inför häradsrätt hörde och erforderlig utredning i öfrigt blifvit åstadkommen, på sätt i § 4 sägs, hänvisa en eller flera Lappar till närmaste lappby, der utrymme finnes och dit inflyttningen utan olägenhet kan ske. Skall på grund af bristande utrymme någon hänvisas till annan lappby, ege den Lapp företrädesrätt att qvarstanna, som sjelf eller hvilkens förfäder längst tillhört lappbyn eller inom dess område haft rätt till bete för sina renar; dock att härvid afseende öfven må fästas å det antal renar en hvar Lapp eger och det ut-

rymme, som genom flyttningen skall beredas eller som inom annan lappby finnes.

Skulle, sedan äfven denna åtgärd vidtagits, renarnes antal inom lappbyn befinnas större, än betet och utrymmet skäligen medgifva och visar sig, att häraf förorsakas anmärkningsvärd skada å bofastes angränsande egor, vare den eller de Lappar, hvilka hafva största antalet renar utöfver hvad för deras utkomst erfordras, pligtiga att nedslagta eller afhända sig, att från byns område bortföras, det antal renar, för hvilka bete eller utrymme saknas. Härom eger jemväl Konungens Befallningshafvande efter Lapparnes hörande förordna.

Hänvisas Lapp med sina renar till annan lappby eller att nedslagta eller afhända sig renar, eller har Konungens Befallningshafvande förordnat, att bofast renegare skall från lappbyns område bortflytta sine renar, förelägge Konungens Befallningshafvande honom vid vite att inom viss tid hafva sådant verkställt. Tredskas Lapp eller renegare att fullgöra hvad honom sålunda blifvit ålagt, ege Konungens Befallningshafvande fälla honom till vitet samt förelägga honom ny tid och förhöjdt vite.

Har Lapp, hvilken för underlåten flyttning blifvit till vite fäld, då vitet skall uttagas, under sin vård renar, tillhörande annan, må jemväl dessa renar tagas i mät för vitets gäldande, så framt Lappen fortfarande vistas inom den lappby, hvarifrån han skolat afflytta eller, derest han flyttat till annan lappby, ej visas kan, att renarne icke vore under hans vård, när vitet honom förelades.

§ 6.

Varder å trakt, der Lappar, som flytta mellan Sverige och Norge, uppehålla sig med sine renar, antalet renar vintertiden större, än trakten väl kan emottaga, och blifver förthy, enligt förordningen den 6 Juni 1883 rörande de Lappar, som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge, af Konungen bestämdt, att distriktsindelning i sådan trakt eller anmälningsskyldighet för norska Lappar, som dit inflytta, bör ega rum, skall hvad i nämnda förordning i sådant hänseende stadgas, tillämpas äfven på länets Lappar i den utsträckning Konungen förordnar.

§ 7.

Uti hvarje lappby skola Lapparne inför lappfogde eller tillsyningsman eller, om sådan ej finnes, inför länsmannen inom sig välja ordningsman.

Ordningssmannen åligger:

1:o) att förskaffa sig kännedom om de till byn hörande Lappars uppehålls-

ställen under de särskilda årstiderna samt att, i händelse det skulle visa sig, att andre än de Lappar, som tillhöra byn, inom dess område föra renar på bete, derom göra anmälan hos lappfogden eller tillsyningsmannen eller, om sådan ej finnes, hos länsmannen;

2:o) att tillhålla Lapparne att noga bevaka sina renar, samt att söka utreda, genom hvilken eller hvilkas renar angifven skada å befastes egor blifvit förorsakad;

3:o) att söka befordra god ordning inom lappbyn och för lappfogden, tillsyningsman eller länsmannen anmäla, när något deremot stridan förekommer, samt att i öfrigt lemna dem erforderligt biträde;

4:o) att för allmän åklagare, lappfogde eller tillsyningsman anmäla förseelser mot lagen angående renmärken;

5:o) att vid uppkommande tvister, såväl mellan Lapparne och de befaste som mellan Lapparne inbördes, söka bilägga desamma;

6:o) att inställa sig vid häradsrätt, när de till lappbyn hörande Lappar skola inför rätten höras i ärenden, som röra dem gemensamt; samt att likaledes närvara vid de mantalsskrifningar, uppbördsstämmor eller andra allmänna sammanträden, som hållas med Lapparne, och när så erfordras, der vid uppgifva antalet renar, som beta inom lappbyns område och dessas egare, äfvensom särskildt antalet af de skötningsrenar, hvar och en Lapp har under sin vård;

7:o) att för lappfogde eller tillsyningsman eller länsman anmäla, om Lapparne icke kunna sämjas om betets inom byns område ändamålsenliga fördelning;

8:o) att på sätt i § 9 närmare bestämmes uti vissa mål föra renegarnes talan.

Ordningsman utses för en tid af sex år, med rätt för den utsedde att efter två år eller ock derförinnan vid laga förfall från befattningen afgå. Konungens Befallningshafvande eger äfven att, när så skäligt pröfvas, före tjänstgöringstidens utgång ordningsman entlediga.

Till Konungens Befallningshafvande skall lappfogde, tillsyningsman eller länsman ofördröjligen insända uppgift på de Lappars namn och uppehållsställen, som inför honom blifvit till ordningsmän utsedde; och låte Konungens Befallningshafvande i länskungörelserna derom meddela underrättelse. Likaledes bör anmälan hos Konungens Befallningshafvande göras, då nytt val af ordningsman blifver erforderligt.

§ 8.

Förorsaka Lapparnes renar skada å bofaste tillhöriga egor eller intränga bofaste tillhöriga djur å Lapparnes områden och der förorsaka skada, skall skadan ersättas af egaren till de djur, genom hvilka skadan skett, och gälle i afseende å ansvar för sådan skadegörelse allmän lag. För gäldande af böter, som kunna ådömas renvaktare, ansvare den Lapp, genom hvilkens renar skadan förorsakats, så vida utredning derom är i målet åstadkommen.

§ 9.

Äro inom en trakt de för Lapparne afsatta land eller åt dem särskildt anvisade marker så belägna, att de renar, som der söka bete, kunna antagas komma att, der bevakning saknas, under betestiden ströfva omkring i hela trakten, och äro omständigheterna i öfrigt sådane, att skada, som af renar göres å angränsande, den bofasta befolkningen tillhöriga egor, icke kan antagas hafva blifvit förorsakad af renar, tillhörande andra Lappar än dem, som uppehålla sig å dessa land och marker, kan trakten förklaras utgöra ett skadeersättningsområde, inom hvilket de Lappar, som der med sina renar uppehålla sig, skola i de fall nedan sägs vara underkastade gemensam ansvarighet för skada, som af renarne tillskyndas den bofasta befolkningens egendom. Konungen bestämmer, hvilka trakter skola förklaras utgöra särskilda skadeersättningsområden och fastställer gränserna för ett hvar af dem.

Sker inom skadeersättningsområde skada å bofastes egendom och kan ej utrönas, genom hvilkens eller hvilkas renar den blifvit förorsakad, åligger ersättningsskyldigheten de Lappar, hvilka uppehålla sig med sina renar å de land och marker, som äro belägna inom skadeersättningsområdet, och varde ersättningsbeloppet jemte syne- och rättegångskostnaden dem emellan fördelade i förhållande till det antal renar, hvarmed en hvar af dem tillhör området; och gälle i detta hänseende den förteckning öfver antalet renar inom lappbyn, som uti § 10 omförmäles.

I tvist om skadeersättning der, på grund af den sålunda bestämda gemensamma ersättningsskyldighet, talan föres mot hel lappby, må, der yrkande om bötesansvar ej tillika framställles, stämning eller annan laglig kallelse tillställas allenast ordningsman i lappbyn, med skyldighet för honom att, så vidt ske kan, deraf gifva öfrige renegare del, samt med skyldighet och rättighet att, derest de särskilda renegarne ej sjelfve i målet svara, deras talan utföra och bevaka.

Om vid den tid, skadan skedde, renar tillhörande andre än de Lappar, som ega rätt att vistas å trakten, der uppehöll sig, skola äfven desse lappar i förhållande till antalet af sådane renar i ersättningen deltaga, dock

utan att tvist härom må uppehålla frågan om de till området hörande Lappars ersättningsskyldighet, dem obetaget att mot renarnes egare särskildt föra talan om återvinning.

Visar Lapp, förr än förlikning träffats eller dom i målet gifvits, att skadan ej blifvit föröfvad af hans renar, vare han från deltagande i ersättningen fri.

§ 10.

Fordrar någon ersättning för skada, som af renar förorsakas, och är det ostridigt, af hvilken skadan bör gäldas, vardo, der den som skadan lidit det äskar, frågan efter syn och uppskattning pröfvad af tre ojäfvige skiljemän, bland hvilka en utses af hvardera parten och de sålunda utsedde tillkalla den tredje. Dessa skiljemän utse inom sig ordförande.

Tredskas den, mot hvilken anspråket väckes, att utse skiljeman eller kan han icke inom 24 timmar anträffas, eller kunna de utsedde skiljemännen ej om valet af den tredje sig förena, ege Konungens Befallningshafvande, domaren, lappfogden, tillsyningsmannen eller länsmannen i orten att på ansökan af den, som anspråket väckt, utse den eller de skiljemän, som felas, dock för lapp endast bland de personer, hvilka, på sätt här nedan förmåles, blifvit af lapparne eller för deras räkning i sådant hänseende utsedde.

Lapparne inom hvarje lappby skola vid sammanträden, hvarom Konungens Befallningshafvande förordnar, årligen höstetiden inför lappfogde, tillsyningsman eller länsman för det påföljande året välja för hvarje lappbyn angränsande socken och bland den bofasta befolkningen så många personer, som af Konungens Befallningshafvande bestämmas och till hvilka de ega förtroende, att vid fall, som ofvan är sagdt, till skiljemän utses. Underlåta lapparne välja, anmäles sådant af den, som sammanträdet hållit eller utlyst, hos Konungens Befallningshafvande, som då i Lapparnes ställe utser bemälda personer. Förteckning å de sålunda valde intages uti Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelser.

Har inom trakt, som tillhör skadeersättningsområde, skada af renar förorsakats, och är ej ostridigt af hvilken skadan bör gäldas, ege den, som sådan lidit, jemväl få frågan om skadeersättningen pröfvad af skiljemän, på sätt förut är stadgadt, med iakttagande att skiljeman å Lapparnes sida må omedelbart utses bland de i sådant hänseende valda personer. Till denna förrättning kallas den eller de Lappar, som vistas å trakten, eller ordningsmannen för lappbyn. Möter hinder för sådan kallelse delgifvande inom 48 timmar från det kallelsen af skiljemännen utfärdades, eller uteblifva de tillkallade, må förrättningen ej deraf uppehållas.

Varder till ersättning dömdt, skall den ersättningsskyldige ock förpligtas att gälda kostnaden för syneförrättningen. Sättes ersättningen ej högre, än den ersättningsskyldige före synen bjudit, gälde den, som anspråket väckt, synekostnaden.

Skiljemännens sammankallande ombesörjes af den utaf kåranden utsedde skiljeman.

Hvad de fleste skiljemännen säga skall, änskönt någondera parten vill söka domaren, gå i verkställighet, der ej domaren eller öfverexekutor annorlunda förordnar.

Vill den, som fordrar ersättning, hellre genast lita domstol än skiljemän till, stånde det honom öppet.

§ 11.

Vid samma tillfälle, då enligt föregående § skiljemän skola af lapparne utses, upprättas äfven efter Lapparnes uppgifter och, der enighet ej kan vinnas, efter ordningsmannens bestämmande, en längd upptagande antalet renar tillhörande de serskilda Lapparne inom lappbyn, äfvensom af dem till vårdande emottagne andre tillhörige renar och dessas egare.

Denna längd, som bör af ordningsmannen och någon annan vid sammanträdet närvarande Lapp till riktigheten bestyrkas, länder sedermera, intill dess ny längd blifvit på enahanda sätt upprättad, till efterrättelse i afseende å rättsförhållandet renegarne emellan, såvida ej styrkas kan, att antalet renar under tiden genom olycksfall eller af annan tillfällig anledning förändrats.

Af längden upprättas två exemplar, deraf det ena öfverlemmas till ordningsmannen och det andra insändes till Konungens Befallningshafvande.

§ 12.

Lappar, hvilka efter hvad i 9 och 10 §§ sägs blifvit för inträffad skada till ansvarighet dömda eller ingått förlikning om erläggande af ersättning, som icke öfverstiger det belopp, hvartill skadan blifvit vid syn värderad med tillagd godtgörelse för synekostnader, vare oförhindrade att i händelse kännedom sedermera erhålles, att skadan är föröfvad af renar, tillhöriga någon annan, eller att andre Lappar vid den tid, då skadan skedde, haft renar inom skadeersättningsområdet och sålunda böra deltaga i ersättningen, väcka talan i godtgörelse för hvad de erlagt eller för den del deraf, som på andre Lappar belöper.

Sådan talan må dock ej anhängiggöras senare än ett år efter det laga kraft egande utslag fallit eller förlikning träffats angående skadersättningens utgifvande.

§ 13.

Hålla flere Lappar sina renar tillsammans i en hjord och sker skada af renar, som höra till hjorden, vare, der ej utrönas kan, genom hvilkens renar skadan blifvit föröfvad, desse Lappar pligtige att i förhållande till det antal renar, en hvar af dem har i hjorden, ersätta skadan jemte syne- och rättegångskostnader. Kan ej eller härom utredning vinnas, åligge dem gemensamt ersättningsskyldighet.

§ 14.

Den, som oflofligen fäller eller misshandlar Lapparnes renar, skall, utom full ersättning för skadan, böta högst fyratio kronor, så framt icke förseelsen efter allmän lag medför högre ansvar. Lag samma vare, om någon med uppsåt eller af groft vållande förorsakar, att renar genom skrämskott, af hundar eller på annat otillbörligt sätt ofredas på tillåtna uppehålsställen eller vid flyttning enligt § 2, eller söker att dem derifrån fördrifva.

Ofredas ren på tillåtet uppehålsställe eller vid flyttning af hund, skall skada, som derigenom tillfogas ren, af hundens egare till fullo ersättas, äfven om skadan icke förorsakats genom någons uppsåt eller vållande.

Varder renhjord, som letar å tillåtet uppehålsställe eller vid flyttning, skingrad af hund eller på annat otillbörligt sätt, och förorsakas derigenom renarne skada, skall äfven denna af hundens egare eller den som skingringen vållat ersättas.

Hund, som har till vana att döda renar eller som upprepade gånger jagat renar äfven å tillåtet uppehålsställe, skall af renegaren, efter föreskrift af polismyndigheten, dödas, och åligger det polismyndigheten att, der egaren sådant underlåter, genast låta på hans bekostnad döda hunden.

§ 15.

När i denna lag talas om Lapparnes renar, förstås dermed icke allenast deras egna, utan ock andres renar, hvilka äro under deras vård.

Bofaste, hvilka lemnat renar till vård åt Lappar, hafva i fråga om desse renar enahanda förpligtelser enligt denna lag, som Lappar, hvilkas renar äro under andres vård.

§ 16.

Bofast, som eger renar och som önskar att för dessa förvärfva rätt till bete och vård å de åt Lapparne anvisade land och marker, skall hos Konungens Befallningshafvande derom för hvarje år göra ansökan och dervid uppgifva den lappby, inom hvars område han söker hafva sina renar, dessas antal,

samt hvilken Lapp åtagit sig deras vårdande. Sådan ansökan skall, för att kunna till pröfning upptagas, till Konungens Befallningshafvande ingifvas före September månads utgång föregående år.

Öfver inkomma ansökningar låter Konungens Befallningshafvande inför lappfogden eller annan dertill utsedd person vid sammanträde höra de till lappbyn hörande renegande Lappar och bestämmer derefter, med fästadt afseende å tillgången på bete och utrymme inom lappbyn jente andre på frågan inverkande förhållanden, om och för huru många renar betesrätt må sökanden tillkomma.

För hvar och en af dessa renar skall egaren å tid och på sätt, som af Konungens Befallningshafvande bestämmes, erlägga en afgift af tre (3) kronor, deraf en tredjedel tillfaller den Lapp, som vårdar renarne, och återstoden lappbyn gemensamt.

Om användandet af desse medel må de renegande Lapparne besluta vid sammanträde inför lappfogden eller annan dertill af Konungens Befallningshafvande utsedd person; dock bör beslutet underställas Konungens Befallningshafvandes pröfning.

På enahanda sätt och villkor kunna äfven renar, som egas af Lappar tillhörande annan lappby, få till skötsel och vård upptagas.

Bofast eller Lapp från annan lappby, som, utan sålunda vunnen rätt, till vård och skötsel inom en lappby lemnar sine renar, äfvensom den lapp, som dem emottagit, böte för hvarje ren, stor eller liten, två kronor; och vare egaren jemväl skyldig erlägga här förut stadgade afgift.

Förseelsen må åtalas af lappfogde, tillsyningsman eller länsman; och ege Konungens Befallningshafvande vid vite tillhålla egaren att renarne bortföra, så vida ej dessa bevisligen försäljas till någon lappbyn tillhörande Lapp och tillåtelse till köpet av Konungens Befallningshafvande, efter öfrige renegande Lappars inom lappbyn hörande, lemnas.

§ 17.

Ej må bete eller slätter å de för Lapparne afsatta land av dem upplåtas till bofaste. Sker sådan upplåtelse, vare den ogill.

Varder bete eller slätter ej af Lapparne sjelfve användt, och finnes upplåtelse af sådant bete eller sådan slätter tills vidare kunna ske utan intrång eller skada för Lapparne, ege Konungens Befallningshafvande att, sedan de Lappar, som tillhöra lappbyn och der ega renar, blifvit hörda, mot lega upplåta betet eller slåttern, intill dess behof deraf för Lapparne åter uppstår.

Öfver användandet af medel, som härigenom inflyta, ega de till lappbyn

hörande lappar besluta vid sammanträde, som i 16 § omförmäles. Sådant beslut bör dock underställas Konungens Befallningshafvandes pröfning.

Rätt till jagt och fiske å dessa land och marker må ej eller af Lapparne till annan öfverlätas.

Finnes upplåtelse af rätt till jagt och fiske å dessa trakter kunna ske utan skada för Lapparne, ege Konungens Befallningshafvande att, sedan de Lappar, hvilka ega rätt att med sina renar uppehålla sig derå, blifvit hörde i ärendet, tills vidare tillåta annan att mot afgift der jemte Lapparne utöfva jagt eller fiske; och gälle om medel, som härigenom inflyta, hvad ofvan i fråga om lega för bete eller slätter är stadgadt.

§ 18.

Medel, som inflyta enligt §§ 16 och 17 omhändertagas af Konungens Befallningshafvande och insättes i bankinrättning mot ränta, intill dess om deras användande blifvit i vederbörlig ordning beslutadt.

Årligen inom Januari månads utgång afgifver Konungens Befallningshafvande till Kongl. Maj:t redovisning särskildt för hvarje lappby, öfver beloppet af under förutgångna år sålunda influtna medel jemte hvad som vid årets ingång fanns tillgängligt och hvad som under året utbetalts, med angifvande af de ändamål, hvartill de utbetalta medlen använts, samt hvad som vid årets slut fanns i behåll.

§ 19.

Pröfvar Konungen nödigt, att jord, som tillhör enskild, skall begagnas antingen för att bereda Lapparne vid de för dem afsatta land tillgång till skogsmark eller bete eller till vägar öfver inegor mellan landen, eller för att uppföra stängsel till förekommande af skada af renar, vare egaren pligtig att afstå jorden mot ersättning, som, der godvillig öfverenskommelse ej kan träffas, bestämmes enligt gällande förordning angående jords afståande för allmänt behof.

§ 20.

Böter och viten, som ådömes enligt denna lag, tillfalla kronan. I händelse af bristande tillgång förvandlas de enligt allmän strafflag.

§ 21.

De i §§ 8 och 14 omförmälda förseelser, hvilka endast förnärma enskild persons rätt, må ej åtalas af allmän åklagare derest ej målseganden dem till sådant åtal angifvit. Annan förseelse mot denna lag må ej, der den endast förnärmar enskild persons rätt, åtalas af annan än målsegande.

§ 22.

Lappfogde, tillsyningsman, länsman eller polisman, som af Konungens Befallningshafvande särskildt förordnas att vaka öfver efterlefnaden af denna lag, skola af Lapparne med hörsamhet bemötas; och eger Konungens Befallningshafvande att, der sådant för lagens tillämpning finnes erforderligt och särskildt ansvar icke i denna eller allmän lag är stadgadt, äfven i andra fall än som här förut särskildt omförmälas, genom vite tillhålla den tredskande att hvad honom åligger fullgöra.

Öfvergående stadgande.

Bofast, som då denna lag träder i kraft eger renar, utlemnade till vård åt Lappar, skall inom tre år derefter hafva från de åt Lapparne afsatta land och anvisade marker, affört eller till Lappar afhändt sig alla de renar, för hvilka icke i enlighet med § 16 betesrätt honom medgifvits.

Enahanda skyldighet åligger Lapp, som har renar utlemnade till vård utom den lappby han tillhör.

Rätt avskrifvet intygar:

C. Berglund *J. Persson*

M O T I V

till den af Konungens Befallningshafvande i Jemtlands län
föreslagna nya Lapplag för länet.

§ 1.

Som i underdåniga skrifvelsen redan är nämndt, kan bestämmelsen om lapparnes rätt att med sina renar vistas på de bofastes egor anses vara icke allenast upphofvet till osämjan emellan de båda racerna, utan äfven till lappens försämrade ställning och de bofastes i en oroväckande grad ökade renegarskap. Det har derjemte visat sig att definitionen på denna rätt - de trakter lapparne efter gammal sedvana hittills hafva besökt - gifver anledning till beständiga stridigheter, då den ena parten påstår, att sådan sedvana för ett gifvet område egt rum, och den andra förnekar detta. Domstolen skall då afgöra, och har ett sådant mål förekommit vid Hede Häradsrätt, der vid utgången inför Rätten ännu mera förvirrat föreställningssätten, då ett område, Ljusnedals bruks egor, hvilket hittills af allmänna meningen i länet ansetts hafva både historiens och häfdens intyg att vara ett gammalt lappviste, af Rätten förklarats icke på grund af 1 § få beträdas af lapparne under Oktober - April månader. En lag, som icke säkrare kan bestämma vigtiga rättsförhållanden, än att den alstrar osäkerhet och oreda, der enkla och tydliga bestämmelser äro högeligen af nöden, bör enligt Konungens Befallningshafvandes mening avskaffas.

I förslaget äro tillagde, såsom trakter, der lapparne med full rätt få vistas, äfven de för renbetesfjellens utvidgning inköpta marker - detta i enlighet med Kongl. Brefvet den 22 Maj 1891.

Tillägget om dessa marker "vare sig inom eller utom länets gränser" har ansetts nödigt derför, att inom Kopparbergs län har genom Kongl. Brefvet den 31 December 1888 upplåtits en kronopark och mera renbetesmarker har der varit fråga om att inköpa till bruk för lappar, som tillhöra Jemtlands län och i administrativt hänseende stå under Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och Lappfogden i detta län.

Orden "för eget behof" hafva användts i stället för "till underhåll för sig och sina renar", såsom varande ett enklare uttryck för samma sak.

Stadgandet i § 23 i nuvarande lagen om rätten att föra sina renar på kronoparker har ansetts lämpligast böra flyttas hit, der öfrige territoriella rättigheter omtalas. Tillägget af "andra under statens omedelbara vård stående skogsmark" afser åtskilliga skogar, hvilka icke äro kronoparker, men

förvaltas af jägeristaten och dit tillträde på de vilkor Konungen bestämmer lämpligen bör tillåtas.

Första momentet i § 3, såsom afhandlande ansvar för missbruk eller öfverträdelse af i 1 § medgifna rättigheter, har ansetts böra få sin plats i samma §.

2 § i lagen föreslås att utgå.

3 § i lagen föreslås att utgå, enär första momentet öfverflyttats till 1 § och andra momentet blir öfverflödigt, då sedvanerätten borttages.

§ 2.

Första mom. innehåller första mom. ur nuvarande § 4, hvars andra mom. anses kunna utgå.

Andra mom. innehåller bestämmelser om skadeersättning under flyttningar.

§ 3.

Nuvarande § 5 med de ändringar, hvartill föregående förslag gifvit anledning och med tillägg, att Konungens Befallningshafvande meddelats rätt "vidtaga den ändring uti skedd indelning, som af omständigheterna påkallas". Om äfven en sådan rätt kan anses ligga i sakens natur och har också af Konungens Befallningshafvande i detta län redan en gång opåtalat utöfvats, då Åre och Storsjö lappbyar sammansloges, så är dock med god ordning enligt, att lagen uttalar det.

I sista mom., som stadgar förbud för främmande lappar att med sina renar uppehålla sig inom lappby, har det i nuvarande § 5 förekommande ordet "sommartiden" uteslutits, enär det icke bör tillåtas främmande lappar att under vintertiden intränga med renar i andras vintervisten, der mossar och lafvar måhända icke förefinnas i större mängd, än som erfordras för de rättmätige innehafvares behof för sina hjordar.

§ 4.

Nuvarande § 6. Bestämmelsen att anmälan skall ske hos Konungens Befallningshafvande i det län, "dit lappbyn hör", i stället för förut, "der lappbyn är belägen", är tillkommen därför, att en lappby, belägen inom Kopparbergs län, tillhör Jemtlands läns administration.

Då meningen icke lär vara, att Konungens Befallningshafvande i län, der lappfogde eller särskilda lapptillsyningsmän finnas anstälde, skall äfven höra Länsman, har ordet "samt" emellan kronobetjening och tillsyningsman utbytts emot "eller".

Sista mom. i denna §, som stadgar skyldighet och ansvar för lapp att

inom viss tid efter inflyttningen uppvisa sitt renmärke inför Häradsrätt för att få det inregistrerad, är nytt, men torde vara för ordningens skull nödvändigt.

§ 5.

Nuvarande § 7. Denna § är nästa helt och hållet omredigerad som följd af de nya grunder för den tvungna utflyttningen, som nu föreslås. Konungens Befallningshafvande anser det vara naturligt, då de uppoffringar staten vidkännes för renbetesfjellens utvidgning äro en gärd af välvilja och omtänka om lapparne, den underlägsna racen, och bofaste för sine renar endast kunna bli delaktige i renbetet, om tillgång dertill finnes utöfver lapparnes behof, såsom i § 16 här nedan föreslås, att då brist på bete yppar sig eller förminskning af hjordarne inom en lappby af andra skäl befinnes nödig, de bofastes renar i första rummet skola gifva vika. Dernäst, om flera behöfva utflyttas, följa de lappar, som enligt börd och häfd äro de sist berättigade på trakten ifråga, alldeles som i nuvarande lagen finnes stadgadt, men med det tillägg, att härvid äfven afseende måste fästas vid det antal renar den till afflyttning afsedde lappen eger, så att han icke tillför den lappby, dit han hänvisas, ett större antal djur än förhållandena der medgifva att emottaga.

Då det ytterligare kan inträffa, att betet blir otillräckligt i en by för ett tillväxande antal renar, men utrymme i andra byar saknas eller lokala förhållanden göra en föreskrift om tvungen utflyttning olämplig, så måste medel häremot äfven finnas och det enda, som då är att tillgå, är nedslagtnings af ett sådant antal renar, att rätt förhållande emellan tillgång på föda och munnar som skola födas återställas. Ett sådant stadgande, och Konungens Befallningshafvandes inblandning, är äfven nödigt för att skydda den svagare, ty man kan taga för gifvet och erfarenheten visar, att der renarnes antal blir för stort och en reduktion nödig, det eljest blefve de större och rikare lapparne, som komme att äta ut och tvinga bort de mindre renegarne med sina djur.

§ 6.

Nuvarande § 8. Detta stadgande bibehålles såsom en följd af stadgandene i internationella lagen, ehuru det är, enligt hvad i den underdånige skrifvelsen upplyses, utan praktisk betydelse, då norska lappar icke bruka besöka fjellen i Jemtlands län.

§ 7.

Nuvarande § 9. Här är tillagdt ett nytt mom. 7, som ålägger ordningsmannen att anmäla om lapparne inom byn icke kunna enas om betets fördelning, utan skocka sig tillsammans inom samma trakt.

Det har nemligen visat sig att så fler gånger varit händelsen och detta kan medföra, förutom skada för lapparne sjelfve, att den tränga trakten af de för många djuren blir alldeles afgnagd, så att den för lång tid och många år blir till renbete oduglig.

Derjemte är tillagdt ett mom. 8, som står i öfverensstämmelse med stadgandet i § 9.

§ 8.

Nuvarande § 10, men omredigerad i öfverensstämmelse dermed, att rätten till vistelse på de bofastes egor icke mera skulle gälla, hvadan alla föreskrifter för sådane fall äro öfverflödiga.

Reciprocitet är äfven stadgad, så att bofaste icke få olofligen intränga på lapparnes område, hvarför i nu gällande lag intet ansvar finnes.

Äfven har ansetts lämpligt att hit öfverföra den i nuvarande § 12 förekommande bestämmelse, att renegaren svarar för de böter, som för vanvård om hjorden kunna ådömas vaktaren, dock, såsom sista orden i § lyda, endast "såvida utredning derom är i målet åstadkommen." Denna senare inskränkning har ansetts behöflig, då exekutor icke kan ingå i någon pröfning av sådane förhållanden.

§§ 11 och 12 i nuvarande lag utgå, enär, sedan rätten att vistas på bofastes egor är borttagen, någon stängningsskyldighet icke ifrågakommer och några böter utöfver ersättning enligt lag icke torde hafva något skäl för sig. Sista raderna i § 12, angående renegares skyldighet att svara för vaktarens försummelse, äro öfverförda till § 8.

§ 9.

§ 13 i nuvarande lag. De förändringar och tillägg, som här förekomma, äro dels en följd af att sedvanerätten upphört och dels afsedde att bringa mera tydlighet i bestämmelserna. Sålunda har ansetts nödigt att bestämma hvar vitsord skall hemtas öfver antalet renar, som tillhöra hvarje lapp, och att tvist emellan lapparne icke får uppehålla ersättningens uttagande. Denna sednare bestämmelse är nödig, enär dels tvisterne förnämligast lära orsakas af oorning inom lappbyn och de dels kunna utdragas i det oändliga, hvarigenom ersättningen skulle blifva illusorisk. Huru lapparnes tvister sinsemellan i dessa fall afgöras, derom stadgar § 12.

Erfarenheten har äfven visat, att saknaden af bestämmelse om huru, der skadeersättningsområde är infördt, lappbyns renegare skola instämmas till ansvar, kunna leda derhän, att lagens anlitande mot dessa blir nära nog omöjliggjordt. För närvarande är på hofrättens pröfning beroende rättmätigheten af en domares vägran att medgifva stämning på renegarne inom en lappby med gemensam skadeersättningsskyldighet, derför att bonden som lidit skadan och begärt stämningen icke kunnat uppgifva alla renegarnes namn. Det finns för honom nära nog ingen möjlighet att skaffa sig en sådan uppgift, då renegarnes antal är betydligt, ofta 5 å 10 renar tillhörande qvinnor och fattiglappar, som hålla till i bygden och ofta större eller mindre antal tillhörande omyndige barn, hvarförutan renegare ständigt vexla, då intet bröllop eller större familjehögtider firas, då icke gåfvor af renar äro vanliga och då ingen, hvarken lappfogden eller ordningsman, är skyldig till, eller ens alltid kan, härom lemna honom vitsord egande upplysning. Men om man äfven förutsätter, att Domarens vägran i det omnämnda fall icke skulle vara lagenlig, utan stämning kunna medgifvas, äfven utan uppgifvande av namnen på renegarne, så är bonden icke stort bättre ute, då han skall delgifva stämningen, ty att få reda på och delgifva alla de renegande, hvaraf en stor del icke vistas på fjellet och en och annan kanske icke ens i Sverige, torde i de flesta fall kunna rubriceras så som omöjligt, och man kan icke vidtaga den åtgärden att delgifva stämningen i hans hem, då den nomadiserande lappens lefnadsvanor göra att något motsvarande icke finnes hos honom.

Att fylla denna lucka i nuvarande bestämmelser är derför af största vikt, om stadgandet rörande skadeersättning skall vara något annat än ett löst ord.

Den som i alla hänseenden är den närmaste att i sådane fall föra lappbyns talan, är ordningsman och då i allt fall, enligt Konungens Befallningshafvandes mening, ingen annan utväg finnes än att gifva honom uppdraget, så har Konungens Befallningshafvande icke tvekat att här införa ett stadgande, som bestämmer att stämning på de renegande i en lappby, då intet annat ansvar än skadeersättning afses, endast behöfver delgifvas byns ordningsman.

§ 10.

Nuvarande § 14. Denna § är till största delen omredigerad dels för att gifva större fullständighet åt de i nämnda § 14 förekommande föreskrifter och dels för att råda bot för brister, som erfarenheten lagt i dagen.

För att få utsedd skiljeman i tredskande parts ställe är icke tillräckligt att få vända sig till Konungens Befallningshafvande, som är långt ifrån platsen, der tvisten uppstått, utan hafva för att bereda nödig skyndsamhet

åt ärendet, föreslagits flere i orten boende tjenstemän, hvilka alla i följd af sin ställning till allmänheten böra få anses opartiske, som sökanden har att vända sig till för att få nämnden kompletterad.

Äfven är bestämd en viss kortare tid för att söka den svarande, innan annan utväg till utseende af hans skiljeman vidtages.

Då lapparne i allmänhet icke hafva gemensamma intressen med de bofaste, så har ansetts nödigt att bereda dem tillfälle inverka på valet af deras ombud i nämnden äfven vid de tillfällena, då de sjelfve hålla sig undan från detsamma. Derför har ansetts billigt, att lapparne sjelfva på förhand utse män, som ega deras förtroende och bland hvilka skiljeman för deras räkning skall utses, då annan person väljer för dem.

De blifva härigenom alltid tillförsäkrade att hafva en vän i nämnden.

Att Konungens Befallningshafvande utser desse kompromissarier, för den händelse lapparne undandraga sig att välja, torde vara nödvändigt att stadga som nödfallsutväg.

Att inskränka valet för en tredskande bofast inom vissa på förhand utsedde män, torde icke hafva samma skäl för sig som för lapparne.

§ 11.

Denna § har ingen motsvarighet i gamla lagen, men då en vitsord egande uppgift på antalet renar, som hvar och en lapp eger eller svarar för, är nödvändig vid flere tillfällena, hvarom bestämmelser i lagen förekomma, så har sättet för uppgörande af en sådan längd ansetts böra intagas. Att, der olika meningar uppstå, eller lapparne vägra lemna uppgifter, ordningsmannen i lappbyn eger vitsord, kan väl anses som en stor makt i hans hand, men han är enligt 6 mom. i § 7 skyldig att känna dessa förhållanden och om dem vid andra tillfällena lemna uppgifter och är den ende som kan uppfylla detta nya åliggande, då vederbörande sjelfve undandraga sig.

§ 12.

Oförändrad från nuvarande § 15.

§ 13.

Oförändrad från nuvarande § 16, med ett tillägg, som gör ansvarigheten för lapparne gemensam, hvilket är nödvändigt, enär den skadelidande bofaste icke har någon utväg bevisa, huru många renar hvar och en eger, utan en fördelning i enlighet med renantalet får blifva en lapparnes angelägenhet sins emellan.

§ 14.

Nuvarande § 17 med tillägg om skydd äfven vid tollåtna flyttningar.

§ 15.

Oförändrad från nuvarande § 18.

§ 16.

Denna § har ingen motsvarighet i nuvarande lag, men är afsedd att bringa reda i förhållanden, hvilka, om de få ohejdat fortgå, bereda lappens förderf.

Det torde vara utom allt tvifvel, att de uppoftningar, som staten gör för renskötseln, äro afsedde att vara till gagn för lappen och bereda möjlighet för denne och hans lefnadsfång att bestå, bredvid en sig alltjemt utbreddande civilisation med andra intressen. Att bofaste köpa renar och anförtro i lappens vård och sålunda på en omväg, genom ett deras renvårdares privilegium, blifva i stånd att drifva en industri och draga fördel af lagstiftningsåtgärder, afsedda för andra ändamål, hvilket allt skulle nekas dem, om de uppträdde i eget namn - kan icke anses för rätt. Förhållandet är derjemte för Lappen skadligt, både genom det eländiga beroende, hvaruti han förr eller senare kommer till denne sin klokare beräknande bolagsman och dels genom förlusten af det välvilliga öfverseende från sin bofaste grannes sida, hvarpå han förr hade att räkna, då han råkade göra någon skada med sina egna djur, men som icke står honom till buds, då han kommer med andras.

Att helt enkelt förbjuda för bofastes renar allt bete på statens renbetesmarker, vore sålunda en både rättvis och klok åtgärd.

Det kan emellertid gifvas förhållanden, då sådant kan tillåtas och blifva Lapparne till någon fördel, om det noggrant lagbindes och kontrolleras. Det finnes renbetesmarker, som kunna utan skada hysa ett större antal renar än de till den der inrymda lappbyn hörande. Vid sådant förhållande bör tillåtelse kunna meddelas äfven andra än de der inrymda Lapparne att få begagna betet, men en sådan tillåtelse bör icke gifvas utan föregående pröfning och med Lapparnes medgifvande.

En lämplig afgift för sådane renar, hvilka icke äro de fjellet tillhörande Lapparnes egendom, kan icke anses obillig och att denna inkomst kommer fjellets Lappar direkt tillgodo är också billigt.

I enlighet med dessa åsikter är denna § affattad.

Nuvarande §§ 19, 20 och 21 utgå såsom icke mera tillämplige.

§ 17.

Från nuvarande § 22 med tillägg att för upplåtelse åt främmande af bete

och slätter skall Konungens Befallningshafvande höra de Lappar, som tillhöra lapp lappbyn och der ega renar.

Beträffande användande af de inkomster, som härflyta från upplåtelser af mark eller jagt och fiske från renbetesfjellen, stadgas i nuvarande lag, att sådane medel skola, enligt Konungens bestämmelse, till förmån för lapparne användas.

Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreställer sig, att de på lefnadsvilkor och lokala förhållanden, hvilka skäligen kunna vara för Kongl. Maj:t och Statskontoret temligen främmande, beroende små anordningar till Lappens trefnad, som med dessa i allt fall icke betydliga belopp kunna åstadkommas, icke behöfva dragas under Kongl. Maj:ts egen Höga pröfning, utan bättre, öfverensstämmande med lagstiftarens välvilliga mening, kunna fullgöras af Konungens Befallningshafvande, efter Lapparnes hörande.

§ 18.

Denna § är ny.

Då användandet af de medel, hvarom här är fråga, skulle bero på Konungens Befallningshafvande, så bör, för att gifva offentlighet åt det sätt, hvarpå de samma vårdas och brukas, redogörelse afläggas och sker denna lämpligen genom en årlig redogörelse inför Kongl. Maj:t.

Nuvarande § 23 är, såsom förut omnämnts, flyttad till § 1.

§ 19.

Oförändrad från nuvarande § 24, utom att hänvisningen till den här utslutne gamla § 19 är utelemnad.

§ 20.

Oförändrad från nuvarande § 25, med tillägg af "viten", hvilka vid flere tillfällen enligt detta förslag kunna förekomma.

§ 21.

Från nuvarande § 26.

§ 22.

är ny och afsedd att lemna medel i hand hos Konungens Befallningshafvande för att upprätthålla ordning och lydnad bland Lapparne.

Öfvergående stadgande.

Då bofastes renegarskap hittills varit utan kontroll tillåten, så fordrar rättvisan, att de nya stadgandene endast tillämpas i den mån de hunnit utan förlust realisera affärer, för hvilkas fortsättande de möjligen icke kunna förvärfva sig rättighet. Som renar äro fullvuxna vid 3 år, så kunna alla vid denna lags utfärdande födde renar genom försäljning eller nedslagting inom den tiden omsättas i motsvarande värde.

Rätt avskrivet intygar:

G. Berglund J. Persson

Handölsdalens lappby.

f. ordningsmannen i Handölsdalens lappby Lars Larsson Kråik, född 1875.

Östersund den 15 januari 1957.

I början av år 1916 inflyttade Kråik med sin familj från Frostviken till Handölsdalens lappby och tog sitt huvudviste i Handöl (Åre kommun). Förutom Kråik och hans familjemedlemmar fanns vid denna tid i lappbyn endast en renskötande lapp, ordningsmannen Olof Liljedahl, vilken hade sitt huvudviste i Ljungdalen. Tidigare hade i lappbyn, som då benämndes Åre-Storsjö lappby, funnits ett flertal renskötande lappar, som haft sitt huvudviste i Tjallingen (Åre kommun). Då Kråik inflyttade till lappbyn bodde dock icke några lappar i detta viste. År 1923 flyttade Kråik med familj sitt huvudviste till Tjallingen.

Under den tid, nämnde Liljedahl leyde, vinterbetades dennes och familjen Kråiks renar i skilda grupper. Efter Liljedahls död år 1926 ha byns samtliga renar betats vintertid i en enda grupp.

De år, Kråik hade sitt huvudviste i Handöl, flyttade han med renarna åt öster, sedan han under hösten och förjulsvintern först betat dem i trakten söder om järnvägslinjen Östersund-Storlien mellan Ånnsjön i öster och gränsen mot Norge i väster.

Flyttningen med renarna från denna trakt mot öster började vid jultiden.

Under denna flyttning ägde den egentliga betningen av renarna rum inom två olika betesområden, nämligen:

A. Ett område, som sträcker sig från trakten av Ånnsjön (Åre kommun) i väster till Kvitsleströmmen (Mörsils kommun) i öster. Området har i stort sett i övrigt (i norr och söder) följande gränser (tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.):

i norr: Gevsjöns norra ända - Renfjället (Åre kommun) - Edsåsen (Undersåkers kommun) - Indalsälven från trakten av Edsåsen till Kvitsleströmmen;

i söder: trakten söder om Ånnsjön (Åre kommun) - Ottsjöns västra ända - vägskälet till Ottsjö by - trakten söder om sjön Åmen (Undersåkers kommun) - Sällsjöns södra ända - Kvitsleströmmen (Mörsils kommun).

B. Ett område öster om sjön Näkten (Hackås kommun). Området har i stort sett följande gränser:

i väster: sjön Näkten;

i norr: bebyggelsen i Sinnberg - bebyggelsen i Klåxåsen (Hackås kommun) - gränsen mot Brunflo kommun;

i öster: gränstrakterna mellan Hackås kommun, Å ena, samt Brunflo och Revsunds kommuner, Å den andra sidan, till Pånsjöns södra ända;

i söder: Pånsjöns södra ända - trakten söder om bebyggelsen i Dödre by (Hackås kommun).

Flyttningen med renar mellan dessa båda betesområden. - under två vintrar besökte Kråik och hans familj med renar betestrakten öster om sjön Näkten - skedde från trakten av Kvitsleströmmen till sistnämnda område efter Storsjöns strand till trakten av Månsåsen (Hallens kommun) samt vidare å Storsjöns is till trakten av Hackås kyrka och vidare över sjön Näkten till området ifråga. Återflyttningen med renarna mot fjällen under vårvintern skedde efter samma led i motsatt riktning. I slutet av april månad återvände man i allmänhet till trakten av Handöl.

Kråik hade sig icke bekant att lappar från Handölsdalens lappby (Åre-Storsjö lappby) tidigare än Kråik företagit flyttningar till här nämnda trakter. Sedan Kråik och hans familjemedlemmar upphört med dessa flyttningar, hade lappbyns lappar icke företagit flyttning med renar vintertid till berörda trakter i den mån de voro belägna öster om sjön Åmen.

Hede den 23 och 24 januari 1957.

Sedan Kråik med familj år 1923 flyttat till Tjallingen, hade flyttningarna till vinterbetestrakterna skett på följande sätt.

I allmänhet hade man börjat flytta med renarna till vinterbetestrakterna i november eller december månad. Återkomsten till renbetesfjällen hade skett i slutet av april månad.

Flyttningarna hade under de första 5 å 10 åren efter flyttningen till Tjallingen ägt rum efter en östligare och sedan efter en västligare led.

Den östliga leden: Från trakten av Ånnsjön hade man flyttat med renarna österut norr om Ottsjön till trakten av sjön Åmen (Undersåkers kommun). Därifrån har färdleden gått öster om Anarisfjällen och vidare förbi Glens lappläger mot Börtnan (Övre Ljungadalens kommun). Vid färden mellan Åmen och Börtnan sökte man göra kortast möjliga uppehåll med renarna till förhindrande av sammanblandning av dem med djur från andra lappbyar. Som egentligt betesområde användes de marker, som från Börtnan sträcka sig söderut. Betesområdets gränser kunna beskrivas sålunda: Börtnan - Ljungan söderut till älvens utlopp ur Lännässjön (Övre Ljungadalens kommun) - Röjan - Rätansbyn (Rätans kommun) - Hån - Skorvdalsfjället - Klövsjöfjällen (Hede kommun) - Börtnan. Därifrån skedde återflyttningen över i stort sett samma trakter som använts för färden till vinterbetestrakterna.

Den västliga leden, som började användas några år efter flyttningen till Tjallingen, nyttjas fortfarande av handölsdalslapparna. Vid användandet av denna färdled flyttar man från renbetesfjällen först ned mot trakten av Ljungadalen. Lapparna uppehålla sig därvid med renarna å bl.a. enskild mark i Övre Ljungadalens kommun, som i öster gränsar till en tänkt dragen linje mellan Storåkläppen i norr och Högrensvålen å Flatruet i söder (p. 1001). Det område, som lapparna numera regelbundet besöka med renarna, sträcker sig vidare från

nämnda trakt åt sydost ned mot Sonfjället (Hede kommun). Områdets gränser kunna beskrivas sålunda (tänkta-dragna linjer mellan angivna orter o.d.):

i väster: Högrensvålen - Nedre Särvsjön - Särvån till trakten av Hede kyrkby - Skärsjövålen - Råndalen (Hede kommun);

i söder: Råndalen - trakten norr om Sonfjället - sjön Ortens södra ända;

i öster: sjön Orten - trakten öster om Vikarsjön - Håsjöruet;

i norr: Håsjöruet - Henvålen (Hede kommun) - Storsjöns nordvästra ända (Övre Ljungadalens kommun) - Storåkläppen.

De särskilda trakter inom här angivna betesområden, som Kråik och hans familjemedlemmar besökt med renarna, ha varierat från år till år alltefter som betes- och andra förhållanden därtill givit anledning.

Tranris lappby.

Vålådalen den 12 mars 1957.

f. renskötande husbonden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson i Nyhemmen, född 1887.

Jonasson började som 18-årig deltaga i renskötseln inom dåvarande Åre-Storsjö lappby. Omkring år 1930 slutade Jonasson aktivt deltaga i renskötseln.

Till omkring år 1925 deltog Jonasson i betning av renarna vintertid i trakten norr om nuvarande Tranris lappby tilldelade renbetesfjäll å ett område, som gränsar i väster till Ånnsjön och strömmen mellan denna sjö och Gevsjön, i norr till tänkta linjer dragna från Gevsjön till Renfjället (Åre kommun) och därifrån till den nuvarande vägen Undersåker - Vålådalen vid Edsåsens by, i öster till denna väg från nämnda vägpunkt söderut till vägskalet för vägen till Ottsjö by samt i söder till trakten norr om bebyggelsen i nämnda by och Ottsjön fram till sjöns västra ända (Undersåkers kommun).

Under de sista cirka 5 åren, då Jonasson deltog i renskötseln, flyttade lapparna vintertid med renarna från nämnda renbetesfjäll söderut antingen genom Lunndörrspasset (Undersåkers kommun) eller ock öster därom (Hallens och Ovikens kommuner), i båda fallen i första hand till trakten av gården Beten, belägen norr om Storsjön. Något år betades sedan renarna hela vintern å områden mellan gården Beten och nämnda sjö och något år öster härom å markområdena å båda sidor av Ljungan till trakten av Torsborg. De flesta åren flyttade man dock med renarna från gården Beten vidare söderut över Storsjön till Lövkläppen (Övre Ljungadalens kommun) och därifrån över Särvsjö till trakter av Ljusnan och områdena mellan Medskogen och Medskogsbygget i väster och bebyggelsen i Långå by i öster. Renarna betades här å båda sidor av Ljusnan. En vinter fortsattes färderna härifrån än längre åt söder till trakten väster och norr om Sonfjället, där renarna ock betades.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 12 mars 1957.

f. vice ordningsmannen i Tranris lappby Daniel Fjällner, född 1884.

Fjällner började redan i skolåldern deltaga i renskötseln. Efter att ha haft flera olika anställningar i renskötselnäringen såväl i Sverige som i Norge tog Fjällner år 1919 tjänst som rendräng inom nuvarande Tranris lappby och blev där renskötande husbonde år 1927. Fjällner slutade år 1950 som aktiv renskötare.

Under den tid, Fjällner deltagit i renskötseln inom nuvarande Tranris lappby (1919-1950), ha flyttningarna med renarna till vinterbetestrakterna fram till omkring år 1925 skett på sätt f. renskötande husbonden i nämnda lappby Jonas Jonasson i utsago den 12 mars 1957 uppgivit, nämligen till markområden mellan Ånnsjön (Åre kommun) i väster och viss del av den nuvarande vägen Undersåker-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster (sid. 131).

Under åren därefter (1925-1950) har Fjällner deltagit i flyttning med renarna - från renbetesfjällen räknat - söderut genom Lunnörrspasset (Undersåkers kommun) eller trakten öster därom till gården Beten och vidare till trakten mellan Storsjön och Torsborg, där renarna betats en tid å båda sidor om Ljungan. Vissa år flyttade man härifrån vidare åt söder till Lövkläppen (Övre Ljungadalens kommun) samt förbi Särvsjön till trakten av Långå och Medskogsbygget, där renarna betades å båda sidor om Ljusnan och å områdena söder därom till trakten vid Ransundet (Hede kommun).

Ett eller annat år under sistnämnda tidsperiod har emellertid Fjällner deltagit i flyttning med renarna från trakten av Storsjön (Övre Ljungadalens kommun) till trakten av Henvålen och vidare till Håsjövälen (Hede kommun); å vilka båda ställen renarna betats en tid. Vid några tillfällen skedde flyttningen även längre åt sydost till trakten av Klövsjöfjällen (Hede och Övre Ljungadalens kommuner); där man även betade renarna.

Återfärden under vårvintern till renbetesfjällen har i allmänhet skett efter samma stråk som färden till vinterbetestrakterna.

Vålådalen den 13 mars 1957.

Fru Britta Mårtensson i Vålådalen, född Fjällsten 1871.

Fru Mårtensson är född inom nuvarande Tranris lappby. Som barn följde hon sina föräldrar, som voro renskötande lappar därstädes, vid flyttningar med renarna till vinterbetestrakterna och deltog då även själv i viss mån i renskötseln. Omkring år 1890 tog fru Mårtensson tjänst hos en lapp i dåvarande Oviks-fjällens lappby och flyttade sedermera till Idre lappby, där hon gifte sig med renskötande husbonden i denna by Jonas Mårtensson. Omkring år 1915 flyttade denne senare med familj till Tranris lappby och efter återkomsten till denna lappby

deltog fru Mårtensson under åtskilliga år i flyttningen med renarna till vinterbetestrakterna.

Under de två tidsperioder, varunder fru Mårtensson sålunda deltagit i renskötseln inom Tranris lappby - de år perioderna varat kan fru Mårtensson emellertid ej närmare angiva - flyttade tranrislapparna om vintrarna från renbetesfjällen åt söder, i allmänhet till trakten av Långå by (Hede kommun), där renarna betades å båda sidor om Ljusnan. Fru Mårtensson erinrar sig att hon en vinter deltagit i flyttning än längre mot söder till Sonfjället (Hede kommun), där renarna då letades å områden norr och väster om fjället.

Holmbergsgården den 12 april 1957.

f. renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson i Ljungdalen, född 1896.

Torkelsson började vid 15 års ålder deltaga i renskötseln som rendräng hos rerälgande husbonden Tomas Jonasson i Vålådalen. Sedan har Torkelsson varit rendräng eller renskötande husbonde i nuvarande Tranris lappby till dess han år 1950 slutade deltaga i renskötseln.

f. renskötande husbonden i nuvarande Tranris lappby Jonas Jonasson har den 12 mars 1957 lämnat redogörelse rörande de flyttningar med renar, vari han deltagit, nämligen under åren 1905-1930 (sid. 131). Torkelsson upplyser nu att han under den tid, han arbetat i renskötseln, deltagit i vinterflyttningar till samma trakter som Jonasson, nämligen till omkring år 1925 till markområdena mellan Ånnsjön (Åre kommun) i väster och viss sträcka av den nuvarande vägen Undersåker-Vålådalen (Undersåkers kommun) i öster samt därefter - från renbetesfjällen räknat - åt söder till gården Beten och trakten däromkring ävensom än längre åt söder (Övre Ljungadalens och Hede kommuner). Såsom använda betestrakter för renarna vid de under den senare tidsperioden (1925-1950) ofta företagna flyttningarna till betesområden söder om gården Beten framhåller Torkelsson särskilt trakterna vid:

Kövkläppen (Kläppen),

Särvsjövålen,

Långå - Medskogsbygget,

Hemsjön,

Brännvallen och

Sonfjället; trakten norr, väster och söder om fjället (Jonasson angav i sin utsago endast trakten norr och väster om fjället).

Lövkläppen är belägen i Övre Ljungadalens kommun samt övriga trakter i Hede kommun.

Holmbergsgården den 12 april 1957.

Vice ordningsmannen i Tåssåsens lappby Paulus Fjällström, född 1903.

Fjällström har sedan år 1918 varit aktiv renskötare. Under åren 1918-1935 har han deltagit i renskötseln inom nuvarande Tranris lappby.

Under ifrågavarande tid har Fjällström deltagit i lapparnas i nuvarande Tranris lappbys flyttningar till vinterbetestrakterna på samma sätt som f. renskötande husbonden i Tranris lappby Teodor Torkelsson uppgivit i sin utsago den 12 april 1957 beträffande de flyttningar, i vilka denne deltagit (sid. 133).

Emellertid påpekar Fjällström att den flyttning, däri han deltagit vintern 1927/28, skilde sig från de övriga flyttningarna i det att man, sedan renarna under förjulsvintern år 1927 betats i trakten av Kläppen (Övre Ljungadalens kommun), i februari månad 1928 flyttade med dem därifrån över Lunnäset till Hede kyrkby och vidare under den därstädes befintliga bron över Ljusnan till trakten av Viken (Hedeviken) och sedan till trakten av Sandviken söder om Vikarsjön (Hede kommun), där renarna betades en tid. Vid bevakningen av renarna under denna betning bodde Fjällström hos Anders Jonsson i Sandviken.

Ljungdalen den 4 september 1957.

Ordningsmannen i Tranris lappby Olle Blind, född 1917.

Blind har inflyttat från Norrbottens län till Tranris lappby år 1946 och har sedan dess varit renskötande husbonde i denna lappby.

Flyttningarna med renarna till vinterbetestrakterna ha under Blinds tid i Tranris lappby skett från huvudvistet i Tranris; i regel ha flyttningarna börjat i november månad, och återflyttningen till renbetesfjällen har i allmänhet skett i slutet av april eller början av maj månad.

Alla år Blind tillhört Tranris lappby har flyttningen skett i en grupp, i första hand till Klövsjöfjällen och Skorvdalsfjället i Övre Ljungadalens och Hede kommuner. Färdleden till denna betestrakt har gått sålunda: Från Ljungris har man flyttat söderut till trakten av sjön Öjön (Övre Ljungadalens kommun) och vidare till Flatruet (renbetesfjäll). I allmänhet har uppehåll här skett några dagar för skiljning och slaktning. Från Flatruet har färden sedan gått vidare över Högrensvålen (Övre Ljungadalens kommun) och Lövkläppen (renbetesfjäll) till Henvålen (Hede kommun), där man låtit renarna beta en tid. Från trakten av Henvålen har man flyttat till Håsjövålen (Hede kommun), där renarna även betats, och därifrån till Oxsjövålen (Hede kommun) inom s.k. Klövsjöfjällen. Betning av renarna har därefter skett inom ett område, som sträcker sig från Oxsjövålen i norr till Skorvdalsfjället i söder, och denna betning har i allmänhet pågått återstoden av vintern. Återflyttningen till renbetesfjällen har skett samma väg som man kommit.

Två vintrar - år 1956 och något år dessförinnan - flyttade man vidare från

Skorvdalsjället västerut till Vikarsjöns (Hede kommun) södra ända samt betade renarna en tid i Ljusnans dalgång mellan nämnda sjö och Linsells kyrkby (Svegs kommun). Vintern 1955 flyttade man från Skorvdalsfjället över Ljusnan strax söder om Vikarsjön västerut till ett område i Hede kommun, som sträcker sig till Skärsjövålen i väster, Sonfjället i söder, Ljusnan i öster samt bebyggelsen i Hede by och trakten väster och öster därom i norr. Även i dessa fall har återfärden till renbetesfjällen skett efter samma led som använts vid flyttningen till betestrakten.

Blind upplyser vidare att det vid renskiljningar och renslakt, anordnade av lappar i andra lappbyar, ofta förekommit att flyttningar av mindre renhjordar skett för renarnas återförande till lappbyns huvudhjord. Sådana flyttningar med renar ha ägt rum sålunda:

Vid skiljning och slakt i Högvålen

1) Franskilda renar ha förts till huvudhjorden i trakten norr om Linsell (Svegs kommun) efter allmänna vägen dit (Högvålen - Sörvattnet - Linsell);

2) Franskilda renar ha förts till huvudhjorden först österut till trakten av Skärsjövålen (Hede kommun) och vidare till Ljusnans dalgång mellan Vikarsjön och Linsell;

3) Franskilda renar ha förts förbi trakten av Ransundet (Hede kommun) och vidare efter allmänna vägen till Vemdalens Kyrkby samt därifrån österut till huvudhjorden i trakten av Skorvdalsfjället.

Vid skiljning och slakt i Torsborg (Övre Ljungaadalens kommun)

Franskilda renar ha förts direkt till huvudhjorden i trakten av Oxsjövålen.

Vid skiljning och slakt i Börtnan (Övre Ljungaadalens kommun)

Franskilda renar ha förts efter Ljungan, Lännässjön och Klövsjön till Utanbergsvallarna och därifrån till huvudhjorden väster om Fjällgården (Övre Ljungaadalens kommun).

Blind upplyser att han under betning av renar vintertid bott hos bl.a. följande personer:

Per Svedlund, Brynnan, Vemdalen

Per Hallgren, Nälun, Vemdalen

Johan Åström d.y., Åsen, Vemdalen

Gunnar Jönsson, Ransjö

J.E.Mårtensson, Sörviken, Hede Viken

Landsfiskalen i Hede distrikt Sixten Ek har beträffande ordningsman Blinds uppehåll med renar vintertid inom Hede kommun avgivit ett så lydande, den 14 april 1958 dagtecknat intyg:

"På begäran av renägaren Olle Blind från Ljungdalen får jag härmed intyga,

Bilaga till "Förhandlingarne inför skiljedomstolen af 1909
i renbetesfragan, afdelning I, svensk inlaga n:r 3".

OM RENARNE OCH DERAS LEFNADSVANOR

AF

EINAR LÖNNBERG

UPPSALA 1909

ALMQVIST & WIKSELLS FÖRTRYCKERI-A.-B.

De nämnda båda gräsen halla sig gröna länge om hösten och äro därför viktiga. Blad af hjortron och löf af glashjörk ätas om sommaren, men »gräs» föredrages, och när björklöfvet gulnat, ätes det ej. När gräset frusit eller vissnat ätes det ej längre, men bladen på videbuskarne (*Salix lapponum*, *phylicifolia* etc.) halla sig längre gröna om hösten och ätas därför mycket den tiden liksom hängena om våren. Krakris och lingonris etc. förtäras i nödfall på våren, då intet annat finnes. Gröfre gräs såsom *Calamagrostis*-arter, *Aira cespitosa* m. fl. förklarades odugliga som renföda och samma dom afkunnades öfver större starrarter. *Equisetum silvaticum* är oduglig men *E. limosum* och *fluviale* äro bra. Ormbunkar förtäras aldrig. Om hösten ätes svamp i stor mängd. Af lafvar förklarades *Cladonia rangiferina* (med var.), *C. uncialis*, *C. cornuta*, *C. deformis* etc. vara mycket bra. *Stereocaulon*, viktig i fjällen och bra. *Parmelia centrifuga* m. fl. bladiga stenlafvar mycket bra, *P. olivacea* och *corticata* på björk bra. *Alectoria*-arterna äro viktiga om vintern såsom nödfoder. *Cetraria islandica* är dålig och *Nephroma arcticum* ätes blott i största nödfall.

Sommaren 1908 erhöill kand TH. FRIES i uppdrag af Dr H. LUNDBOHN att företaga undersökningar rörande hvilka lafarter renarne förtärde under våren, hösten och vintern i svenska lappmarkernas norra delar. I härom afgifven rapport har FRIES uttalat sig på följande sätt: »Angående renarnes föda under dessa årstider uppgifves ju allmänt, att den uteslutande utgöres af renlaf, *Cladonia rangiferina* samt dess varieteter *alpestris* och *silvatica*. Som jag emellertid tyckte mig finna, att förutom nyssnämnda laf äfven en hel del andra buro märken efter betning, utfrågades lapparne angående detta förhållande, och genom sammanställning af deras uppgifter anser jag mig kunna fastslå, att följande lafvar i högre eller mindre grad äro af renarne omtyckta.

Cladonia rangiferina (samt dess var.): är den hufvudsakliga vinterfödan; äfven af vikt om våren och hösten men ej i lika hög grad, emedan denna laf inom de trakter, där renarne under dessa årstider vistas, ej förekommer i tillräcklig mängd.

Cladonia uncialis, lika omtyckt som föregående, men förekommer ej i så stora mängder som denna.

Stereocaulon (hufvudsakligen *paschale* och *tomentosum*); viktig vår- och höstföda; tillika med de båda föregående samt med *Parmelia*-arterna den hufvudsakliga födan under dessa årstider.

[Kallas »helvetesrasi», emedan det säges riva sönder namnen på renarne]

Cetraria nivalis och *C. cucullata* äro mycket omtyckta, men förekomma dock ej i större mängd.

Cladonia deformis och *gracilis*; omtyckta under alla årstider, men förutom på gamla brandfält förekomma dessa lafvar sällan i någon större mängd.

Parmelia-arter (*saxatilis*, *olivacea* och *centrifuga*); äro af stor betydelse om våren, då isbildning hindrar renarne att gräfva genom snötäcket; dessa lafvar växa nämligen på sten samt på björkarnes stammar.

Alectoria-arterna (*jubata*, *Fremonti* och *sarmentosa*); äro af stor betydelse under nädär då lapparne nedlugga tallar, på hvilkas kvistar ifragavarande lafvar förekomma i stor ymighet.

Af ofvanstående förteckning framgar, att *Cladonia rangiferina* om vintern, då marken är snötäckt är af största betydelse. Om våren däremot, då renarne på sin vandring mot väster befinna sig i fjälltrakterna, där renlafven numera i hög grad decimerats, spelar *Stereocaulon* jämte *Parmelia*-arterna säkerligen en mycket stor roll. Enahanda torde saken förhålla sig äfven under hösten, men då ej i fullt så utpräglad grad, då naturligtvis under denna årstid allt förfarande något gräsbete torde stå att finna.»

1907 års renbeteskommission framställde under förhören i Tromsö amt 1908 äfven den frågan: (nr 39) »Af hvad slags bete lefva renarne under detta uppehall (d. v. s. mellan skarflyttningen till fjällen och nedvandrandet till sommarbetesmarkerna) i fjälltrakterna?» Till svar härpå uppgafvo lapparne i de flesta fall renmossa, stenlaf, bärris, ljung och fjolårsgräs. På en liknande fråga af fört. svarades af Jukkasjärvi- och Karesuandolappar 1909 »gammalt gräs, ljung, vide, renlaf och stenlaf, sålunda ungefär det samma.

Kandidaterna TH. FRIES och E. BERGSTRÖM, som erhållit i uppdrag att följa renarne under eftervintern och våren 1909 och noggrant taga reda på deras föda under nämnda årstider, ha om sina iakttagelser rapporterat följande.

»Under renhjordarnes uppehall inom barrskogen samt i björkskogen söder om linjen Saarikoski—Tavajärvi, d. v. s. de relativt låga partierna af Karesuando sm i motsats mot de egentliga fjällen utgöres renarnes föda så godt som uteslutande af laf, och hafva följande arter, dels på grund af egna iakttagelser, dels på grund af kontrollerade uppgifter från ett flertal lappar, antecknats.

Cladonia rangiferina (incl. var.) *Alectoria Fremonti*
» *uncialis* *Cladonia deformis*

marklav *Cladonia amarochocea*
 » *gracilis* (incl. var.)
 » *pyxidata*
 » *dicorticata*
 » *macroceras*
 » *furcata*
 » *cornuta*
 » *venusta*
 marklav *Alectoria jubata* på träd

Cladonia coccifera
 » *bellidiflora* högmark
Cetraria nivalis
 » *cucullata* söllsynt } marklav
 » *islandica* (ej omtyckt) —
Stereocaulon paschale —
 » *tomentosum* —
Alectoria nidulifera på följande växter
Sphaerophorus coralloides

«Däremot ätes ej, trots riklig förekomst, *Nephroma arcticum*.»
 «Vi vilja härtill blott tillägga, att det är svårt att säga, hvilken lav det är, som bör anses vara den viktigaste. Ötvisvelaktigt utgöra exemplaren af *Cladonia rangiferina* jämte den närstående *Cl. uncialis* ett större antal än hvar och en art för sig af de öfriga *Cladoniae* och *Stereocaulon*, men tillsammans törde dessa sistnämnda böra tillmätas lika vikt som de två förstnämnda lafarterna.»

«Orsaken till detta, som det kan synas, abnorma förhållande, att den annars som hufvudföda betraktade renlafven här ej kan sägas vara af dominerande vikt är gifvetvis att söka i en mycket hård betning af lafmarkerna.»

«På fjällhedarne tjäna följande växter renarne till föda. De äro de samma såväl i Sverige som i Norge. Som af förteckningen synes, tillkomma här en del fanerogamer. Detta har sin grund däri, att betningen nu uteslutande försiggår på barfläckar, hvilka vid tiden för detta betes användande rätt allmänt börja framträda.»

marklav *Cladonia rangiferina*
 » *uncialis*
 » *deformis*
 » *coccifera*
 » *gracilis*
 » *pyxidata*
 » *bellidiflora*

marklav *Stereocaulon paschale*
 » *alpinum*
Sphaerophorus coralloides

marklav *Alectoria divergens*

marklav » *nigricans*
 » *ochroleuca* a *rigida*

Cetraria nivalis marklav
 » *cucullata* marklav
 » *islandica* (jfr ofvan) —
 » *aculeata* —

Rester, kvarstående sedan föregående är af följande fanerogamer.

Festuca ovina
Hierochloa alpina
 » *borealis*
Arctostaphylos alpina
Poa alpina
 » *pratensis*

«Dessutom betades de vintergröna delarne af *Empetrum nigrum*; fjolårsbär voro rikligt kvarsittande. Da emellertid renarne, för så vidt tillgång på annat bete fanns, undveko *Empetrum*, synes denna med skäl kunna betecknas sasom nödföda.»

«På stenar iakttogos renar afskrapa och förtära följande lafvar.»

<i>Parmelia confusa</i>	<i>Gyrophora polyphylla</i>
» <i>sarotilis</i> (incl. var.)	» <i>hyperborea</i>
» <i>alpicola</i>	» <i>arctica</i>
» <i>lanata</i>	» <i>cylindrica</i>
<i>Cetraria Fahlmanensis</i>	» <i>pubescens</i>
<i>Sporopodium fragile</i>	» <i>crassa</i>

Hvad ater de egentliga högfjällen angår, träder här lafvet betydligt i bakgrunden. Den hufvudsakliga födan för renarna utgöres här af *Empetrum* jämte de få strån af följande fjolårsgräs som finnas:

<i>Aira flexuosa</i>	<i>Festuca ovina</i>
» <i>caespitosa</i>	<i>Hierochloa borealis</i>
<i>Poa alpina</i>	» <i>alpina</i>
» <i>pratensis</i>	<i>Eriophorum vaginatum</i>

Carices samt torra blad af *Arctostaphylos alpinus*.

«Denna olikhet i föda kan dock ej tillskrifvas någon instinkt hos renen utan är säkert ett nödtvång för honom. Finer nämligen renen något lafbete på enstaka ställen, använder han sig med förkärlek däraf och ratar da annan föda. Orsaken till den minnada tillgången på laf i dessa fjälltrakter är säkerligen den att renarne — handjuren — här hvarje år uppehålla sig på barfläcksbete till midsommartiden. Härigenom hafva de nedtrampat lafven till den grad, att sanden med tillhjälp af vinden blifvit blottad mellan *Empetrum*-tufvorna.»

«Inom skogsstrakterna i Norge lifnärde sig renarne nästan uteslutande af de från föregående år kvarstående, nu totalt nedvissnade, resterna af fanerogamerna. Gifvetvis förekom äfven lathetning men blott i ringa utsträckning. Följande förteckning öfver de som bete använda växterna kunna vi här lämna.

<i>Eriophorum vaginatum</i>	<i>Festuca ovina</i>
<i>Aira flexuosa</i>	<i>Agrostis</i> sp.
<i>Molinum effusum</i>	<i>Carex vitilis</i>
<i>Luzula pilosa</i>	<i>Betula odorata</i> (knoppar ätos i enstaka fall.)

Under den tid, då skare hindrar renarne att arbeta sig ned genom snön och komma ned till lafvarne, som växa på marken, utgåra de på träden växande lafvarne (*Alectoria*-arter) skogsrenarnes och de i skogen sig uppeballande fjällrenarnes hufvudsakligaste föda.

Angående dessa trädlaflvars betydelse sasom föföda har följande rapport meddelats af kandidaterna FRIES och BERGSTRÖM: »Inom Jukkasjärvi och Karesuando socknar förekomma följande *Alectoria*-arter, hvilka alla äro epifyter på träden:

Alectoria jubata, *A. Fremonti*, *A. nidulifera* och *A. sarmentosa*.

»Den sistnämnda af dessa uppträder emellertid blott som en stor sällsynthet i dessa trakter: blott på några få lokaler inom Jukkasjärvi sin har den under föregående sommar blifvit iakttagen. Dess utbredningsområde torde inskränka sig till sydliga Lapplands och Norrlands stora skogstrakter. Så t. ex. uppträder den i Hälsingland och Jämtland i stora massor.»

»Däremot äro *A. jubata*, *A. Fremonti* och *A. nidulifera* inom dessa båda socknar mycket allmänna. Det är dessa lafvar, som orsaka de bekanta »*silvae nigra*,» hvilka äro så utmärkande för Lapplands skogstrakter. Biologiskt förete arterna atskilliga olikheter, hvilka utan tvifvel äro af betydelse med afseende på renbetet.»

»*Alectoria jubata* och *Fremonti* äro till sina lifsbetingelser ganska likartade; anmärkningsvärdt är emellertid, att *A. jubata* i lika hög grad förekommer på såväl tallar som granar, under det att *A. Fremonti*, så vidi vi kunnat finna, uteslutande uppträder på tallar. Huruvida detta förhållande kan vara af någon vikt, är svårt att afgöra; egendomligt är, att de flesta personer, såväl lappar som nybyggare, pasta, att den på tallarna växande lafven (således *A. jubata* och *Fremonti*) är bättre som föda för kreatur (såväl renar som kor) än dylik på granar (enbart *A. jubata*). Att lapparne verkligen hålla denna skillnad för att vara af stor vikt framgår däraf, att inom Jukkasjärvi sin stora mängder af tall nedhuggits i och för atkomst af laf under det att närstaende rikt lafklädda granar lämnats orörda. Dylik trädfällning af lappar har iakttagits föregående sommar i stor utsträckning mellan Kiruna och Svappavaara. Man skulle möjligen kunna få en förklaring till detta, såvida *A. Fremonti* vore af större näringsvärde än *A. jubata*. Något skäl för detta antagande finnes emellertid ej. Möjligt är äfven, att de många småkvistarna hos granen göra lafven mindre lätt tillgänglig för renarne, en sak som lappen Johan Thuuri äfven förklarade såsom sin åsikt.»

»*Alectoria jubata* och *Fremonti* äro till storlek och habitus fullkomligt öfverensstämmande. De hänga såsom svarta flera decimeter långa trasor och slämsor (ljusa var. förekomma här ej) i träden och inhölja understundom desamma i en tät slöja. Utmärkande för spridningen och förökningen är, att denna sker genom blasten, som sönderrifver lafven i trasor, hvilka med vindens tillhjälp spridas från gren till gren, där de snart fästa sig med sina sekundära haptärer. Det är särskildt efter regnväder, som man kan iakttaga spridningen af ifrågavarande lafvar. I fuktigt tillstånd är nämligen thallus betydligt sprödare och lättare att sönderrifva än sasom torr, en egenskap som är desto egendomligare, som de flesta andra lafvar just såsom fuktiga äro betydligt mera hallfasta. Förutom genom sönderrifning verkställes naturligtvis spridningen, särskildt på långa afstånd, med soredier, men torde dessa blott vara af underordnad roll. Apothecier äro ytterst sällsynta och äro för fortplantningen af ingen vikt.»

»Från dessa båda arter afviker *Alectoria nidulifera* i flera hänseende betydligt. Till habitus är den mer eller mindre klotformig, beroende därpå, att de små en eller annan cm. långa bålgrönarna utgå nästan vinkelrätt från substratet. Den sålunda bildade bollen är i genomsnitt ca 3 å 4 cm. Arten förekommer såväl på tall, björk som gran. Till skillnad från de föregående växer *A. nidulifera* i spridda exemplar, hvilka äfven på grund af sin litenhet blifva mindre dominerande. En annan olikhet af stor betydelse är den, att *A. jubata* och *Fremonti* förekomma i ej obetydlig mängd äfven på basaldelarna af trädens stammar, hvilka ofta äro de enda för renarna tillgängliga partierna, under det att *A. nidulifera* nästan uteslutande inskränker sig till trädens grenar och kvistar. Det är sålunda tydligt, att ett träd beväxt med *A. nidulifera* för renarna är af mycket underordnad värde, då ju stammen alldeles saknar laf och de eventuellt åtkomliga nedre grenarna uppbära en minimal kvantitet dels beroende på exemplarens glesa förekomst dels på den ringa storleken af hvarje dylikt. Till spridningssättet torde äfven *A. nidulifera* betydligt avvika från de båda ofvannämnda arterna. Här spelar säkerligen sönderrifningen genom vinden ingen roll alls, utan torde soredierna vara det enda spridningsmedel, som står lafven till buds. Apothecier äro mycket sällsynta och ha under föregående sommar blott insamlats på ett enda ställe i Jukkasjärvi sin; huruvida dylika förut öfver hufvud taget iakttagits är ovist.»

»Genom dessa olikheter i spridningssättet blir gifvetvis en stor

skillnad i den hastighet, med hvilken de stannat betade partierna åter beklädas med laf. *A. jubata* och *Fremonti*, som ha ett stort magasinerat föråd i trädens högre delar nedsläppa, tidt och ofta stora balpartier, hvilka lätteligen med sina tränder fastna i stammens barksprångor samt på de lägre grenarna under det att *A. nidulifera* blott genom utspridande af mikroskopiska soredier kan ersätta de bortbetade exemplaten.»

»Af stort intresse är äfven den skillnad med afseende på *Alectoria*-arternas utbredning, som vi varit i tillfälle att konstatera inom Karesuando sen. Ett genomgående drag är nämligen, att *A. nidulifera* är allena-härskande inom ett stort område af barrskogsområdet, nämligen det nordvästra mot fjällen belägna, under det att *A. jubata* och *Fremonti* dominera inom det södra partiet. Gränsen mellan dessa båda områden är påfallande skarp, så att man, då man färdas öfver densamma, utan tvekan kan säga, när den passerar. Den till synes omotiverade sydliga krökning, gränsen å den medföljande kartskissen (bil. B.) gör, finner sin naturliga förklaring däri, att landet just där utgöres af en högplata af sådan höjd, att barrskog nästan totalt saknas. Den å kartskissen inlagda gränsen grundar sig på iakttagelser på diverse punkter och torde den till sina hufvuddrag vara fullt riktig. Naturligtvis är förhållandet ej så, att *A. jubata* och *Fremonti* absolut saknas inom *A. nidulifera*-zonen, men deras förekomst är så ytterst sparsam, att den praktiskt taget kan sägas vara af ingen betydelse. Genom dessa olikheter med afseende på de epifytiska lafvarna får tallskogen inom de tvänne olika zonerna ett mycket i ögonen fallande olikartadt utseende. Att äfven i Jukkasjärvi tvänne distinkta områden finnas inom barrskogsområdet framgår af iakttagelser från föregående sommar.»

»*Alectoria*-arternas förhållanden äro gifvetvis af stor vikt för skogsrenarna samt äfven för fjällrenarna under nödar. De äro en ingalunda föraktad föda, hvilket bevisas däraf, att inom *jubata*-zonen trädens åtkomliga nedre delar visa spar af stark betning. Denna har ofta gått så långt, att blott glesa baltradar sitta inkilade mellan stammens barksplitiror. Själfva lafva vi iakttagit, huru en skogsren betade dylik laf från träden; en körren, som vi räckte en tuss af *Alectoria*, förtärde denna med god smak.»

»Viktigast torde emellertid denna laf vara för skogsrenarna under sådana år, då en tidigt inträdande skare eller djup snö förhindrar åtkomsten af föda på marken. Då äro ifrågakvarande renar så godt som uteslutande hänvisade till den föda, som är

tillgänglig på träden. För ett riktigt bedömande af det antal skogsrenar, som kan hallas inom en viss trakt, är således *Alectoria*-arternas förekomst af stor vikt. Af hvad ofvan sagts angående *A. nidulifera* framgår, att inom denna zon skogsrenar ej kunna hallas i större utsträckning. Dock kunna äfven andra omständigheter, t. ex. förekomst af vidsträckta myrmarker, där snön fläckvis hastigt försvinner på varen, möjliggöra skogsrenskötsel till en viss utsträckning. Det är emellertid blott inom *jubata*-zonen, som dylika renar i större mängd kunna lifnära sig under de kritiska vinternämnerna.

Att lafstäng förtäres af renarne har redan omanämnts liksom ock, att detta antagligen blott sker för sältans skull och ej är något egentligt foder. Saken är känd sedan gammalt, men kandidaterna PRIES och BERGSTRÖM ha efter egna iakttagelser härom rapporterat följande: »Hvad tången beträffar, är den ingalunda någon hufvudföda för renen, då han betar i närheten af en lafststrand. För det mesta håller han sig, hur mycket tång det än finnes, till det vissna fjolårsgräset; blott någon kortare stund kan man se, hur en renfloek går nedat stranden för att beta något tång. De arter, vi sett dem äta, äro: *Fucus vesiculosus*, *Fucus* sp. (arktisk form), *F. serratus*, *Ascophyllum nodosum*. Egentligen är det rätt egendomligt, att tång ej mera ingår i renarnes diet, då betet för öfrigt är klenst tidigt om våren. Det är nämligen en välkänd sak, att kronhjorten, både den norska formen (*Cervus elaphus atlanticus* LÖNNB.) och den skotska (*C. e. scoticus* LÖNNB.) äter tång. Den förra tyckes hufvudsakligen göra det vintertiden, den senare synes sätta än mera värde därpå. LYDEKKER skrifer nämligen här om: «... a familiar fact — is also their taste for sea-weed, of which sea-coast deer partake freely, while not a few stags frequenting inland districts make periodical journeys to the coast for its sake.» Det är likvisst möjligt, att den grönländska renen äter tång i högre grad än sina släktingar, ty WINNEN skrifer därom: »ved Stranden æder det [Rensdyret] ogsaa opskyllet Tång.»

Såsom en annan abnormitet i renarnes diet må i förbigående omnämnas deras vana att förtära lemlar. Detta förhållande har

Dr. FORRETT, Høien i Norge: *Cervus elaphus atlanticus*, nogle biologiske Meddelelser, Bergens Mus. Aarhøg 1900, No. 6, p. 25.

The Deer of the Larches, p. 72.

Greenland's Fauna, Copenhagen 1902, p. 458.

Äfven i kustlandet af Davis-Strait säges renen äta tång vid elbtid.

visserligen många gånger förnekats såsom t. ex. af v. DUBEN.¹ Men det har så många gånger observerats såväl här i de skandinaviska lappmarkerna, både af vetenskapsmän och andra personer, som äfven i Sibirien och amorstädes af MIDDENDORFF² m. fl. att det är lönlöst att bestrida ett sådant faktum. Somliga personer säga sig ej ha sett renarne taga levande och friska lemlar, men väl döda och »sura». Emellertid är äfven det förra fullt konstateradt. MIDDENDORFF iakttog vid upprepade tillfällen, huru renarne »förföljde och uppsnappade» lemlar, och en gång kunde han med knapp nöd rädda åt sig en halsbandslemmel i öfvergangsdräkt, som han gärna ville ha för sina samlingar, ty en ren, som betade bredvid, visade sig lika angelägen att bemäktiga sig samma byte, o. s. v. För öfrigt är det ej blott renen som gör sig skyldig till dylika dietbrott, utan detsamma gäller enligt COLLET³ äfven om den norska kronhjorten. Anledningen till detta lemmelätande har tolkats olika. Nagra anse, att renen egentligen blott vill at växt-ämnena i lemmels matsmältningskanal, hvilket väl torde få anses allt för sökt. Andra hadla före, att han till följd af sin normala födas fattigdom på kväfvahaltiga ämnen söker sig sadana genom lemmeldieten, men äfven detta är mindre troligt. En tredje asikt har då mera skäl för sig, nämligen att renen af sitt kända begär efter salt (jfr. drickande af hafsvatten, ätandet af urinbenmängd snö och hafstang) förmas till att äta lemlarne, hvilkas kroppsvätskor ha en viss salta. Lemlarne smaka pikant och ätas salunda på grund af ett slags okynne, alldeles som man ofta far se kor stå och tugga på gamla skosulor och annat dylikt affall.

Renarne tugga på samma sätt på fällda horn, ben och andra dylika föremål.

Af den föregående framställningen torde framgå, hvilka foderväxter, som under olika tider på året äro behöfliga för renarne, och man kan däraf äfven sluta sig till, huru de betesmarker böra vara beskaffade, som på grund häraf krävas till renarnes uppehälle. För tydlighetens skull och med hänsyn till de olika vistelse-orterna kan man särskildt för Jukkasjärvi och Karesuando urskilja följande olika moment:

¹ L. c. p. 66.

² Sibirische Reise Bd. 4, Theil 2, p. 949.

1. Vinterbete i egentlig mening, som utgöres af lafbete (jfr. ofvan p. 149, 150) under snön hufvudsakligen i barrskogen och under tiden dec. mars.
 2. Eftervinterbete, som består i lafbete under snön i april, sedan skaren teller fruktan för skarej drivvit renarne från barrskogen.
 3. Vårbete på beottläcken, emedan marken utom på dessa är täckt af ogenomtränglig skarsnö. Födan är i detta fall kräkris (jfr. ofvan p. 149, 150) och latroster (jfr. ofvan p. 150, 151). Födan är maj och en del af juni för de oxrenar som äro i Sverige.
 4. Sommarbete på betesmarkerna af gräs och örter under en del af juni, samt juli-sept. i Norge.
- Förstebet, när marken ännu endast är täckt af ett tunt, för ötet ej hinderligt snötäcke i oktober. Födan utgöres af gräs och örter, som uppsökes inom samma område som för vårbetet. Eftervinterbete, som i björkskogsregionen på samma område som eftervinterbetet.

För Karesuando och en del af Jukkasjärvi socknar askadlig-ghet och betegade karta (bil. A) de ungefärliga områden, inom hvilka renarne beta under de olika säsonger som nu anförts. Man finner här att vinterbetet förligger nedanför en linie, hvars ungefärliga förlopp är från Maunu vid svensk-finska gränsen och till Jukkasjärvi. För denna gränslinie sträcker sig detta område som vid Jukkasjärvi. På Jukkasjärvi, dock så, att ej alla renar vandra så långt. För vinter- resp. förvinterbetet ligger rum i hufvudsak mellan nämnunda linie och en annan gränslinie, som kan tänkas draga sig från Vittangi till Vittangi vid svensk-finska gränsen vid Färdö till Vakkajärvi vid Torne. För vårbetet, i den man sadan finnes i Sverige, antäffas mellan denna sistnämnda linie och den svensk-norska gränsen. Sommarbetet för renarne inom den nämnde område ligger helt och hållet inom Norge. En blick på karta (bil. B.) visar, att öfre gränsen för vinterbetet sammanfaller med barrskogsgränsen och desslikes, att nedre gränsen för vårbetet ligger i stort sedt ofvanför björkskogen.

Vinterbetet är tillräckligt för den nu beintliga renstammen. Det är tydligt, att betningen är mycket stark, ty hafven är litet (jfr. ofvan p. 118) sedan visats kan området för vinterbetning längre utsträckas till följd af faran för skarbildning. Äfven för eftervinterbetet är af den beskaffenhet, att djuren finna nödortig föda, äfven om det toges i anspråk till sin yttersta

gräns. Värre ställer det sig med höst- resp. vårbetesområdet. Enligt undersökningar, som i år företagits, är betet därstädes mycket daligt. Det består af gles och kortvuxen laf, tufvor af krakris och glesa grästufvor, där det öfverhufvud taget finnes någon vegetation, ty genom renarnes trampande och vindarnes verksamhet är en stor del af marken blottad på all växtlighet. För att belysa huru förhållandena vid en närmare undersökning te sig, må anföras följande ståndortsförteckning upprättad af FRIES och BERGSTRÖM förliden vår från en barfläck söder om Pältsa och med en utsträckning af 7 m. längd och 2½ m. bredd. »Lafven ytterst sparsam, sanden bar på stora partier.

<i>Betula nana</i> t.	<i>Cl. deformis</i> , e.
<i>Empetrum nigrum</i> t.	<i>Cl. coccifera</i> , e.
<i>Vaccinium vitis idæa</i> e.	<i>Alcecoria rigida</i> , e. mindre bitar
<i>Festuca ovina</i> t.	<i>Thamnochloa cernicularis</i> , e.
<i>Stereocaulon paschale</i> e., 1 cm. stora bitar	<i>Sphacelophorus coralloides</i> e.
<i>Cladonia rangiferina</i> , e. mindre bitar	<i>Cetraria aculeata</i> , e.
<i>Cl. uncialis</i> , e. sma bitar	» <i>caeculata</i> sma bitar
<i>Cl. cornuta</i> , e.	» <i>nivalis</i> »
<i>Nephroma opallidum</i> , e., liten	» <i>islandica crispa</i> »
<i>Lecanora tartarea</i> , e.	<i>Rinodina turfacea</i> , e.
» <i>coriacea</i> , e.	<i>Pyrenopsis</i> jfr <i>harmala</i> , e.
<i>Peltigera aphthosa</i> , e., liten	<i>Lecidea alpestris</i> (?), e.
<i>Salvinia crocea</i> , e.	Sterila skorpor, t.
<i>Porosaria dactylina</i> , e.	<i>Polytrichum ciliare</i> , s., delvis söndertrampad och afdöd.
	Lefvermossor (<i>Jungmannia</i> ?), e.

Af liknande utseende voro de öfriga talrika antecknade barfläckarna. Frekvensskalan den Hultska: e (enstaka), t (tunn-sadd), s (strödd), r (riklig), y (ynnig). Ännu sämre barfläckar ha emellertid iakttagits, och ha vi antecknat fall, där på stora ytor blott ett par exemplar af lafvar iakttagits (*Stereocaulon*). Ett område af dylik beskaffenhet kan ju omöjligen föda hela renstammen under varen, och det blir alltså äfven på grund häraf oundgängligen nödvändigt, att ett betydande antal därpå och framför allt vajorna, få komma in i Norge så snart som möjligt. Detta är äfven desto mera nödvändigt, af det skäl att, såsom redan omnämnts, detta samma område ännu ytterligare tages i anspråk och måste användas för höstbetet för de da återvändande djuren.

Tänker man slutligen på möjligheterna för sommarbete, så

adagaläggres på tydligaste sätt genom en undersökning af växtlighetsförhållandena i Karesuando och norra Jukkasjärvi, att där endast inom ytterst obetydliga trakter finnes någon sådan örtvegetation, som renarne behöfva till sommarföda (jfr ovan p. 145--147), eller ens förutsättningarna för att en sådan skall kunna uppstå. En undersökning af växtligheten inom nämnda område har enligt uppdrag af uts af kandidaterna FRIES och BERGSTRÖM, och resultaten följande, utgilla i bifogade vegetationskarta (bil. C), till hvilken hänvisas.

Om växtlighetsförhållanden delvis måste tillskrifvas den omständigheten, att det i hög grad tagits i anspråk, så ligger orsaken till den nästan fullständiga frånvaron af dagliga sommarbetesland mycket djupare. Den är nämligen grundad på landets geologiska beskaffenhet i förbindning med de klimatologiska förhållandena. Såsom redan ovan (p. 145) framhållits gäller öfverallt från HÄRLENS länna de skifferartade bergarterna helt andra och vida förmåligare betingelser för frugadstränder af en rik örterrik än urberget, och det att de förra så ofärdligt mycket litare vittra sönder och samunda utströmmat en gynsam jord, och hvilken växterna kunna finna fäste och näring på sina platser. Den norske botanisten BLYTT har äfven i flera arbeten framfört liknande forskningsresultat, som gälla olika delar af Norges fjällområden. Det intima sammanhanget mellan berggrundens beskaffenhet och florans sammansättning känner man ju för öfrigt från många fall såväl i Norge som utländskt.

Detta område, som undersökts af FRIES och BERGSTRÖM och som i vilket bifogade vegetationskarta af dem upprättats (bil. C), är ett område af ena de stora och gnejs alldeles förhärskande. De enda undantagen utgöres af Pältsaformationen som fört utmed länns Mosköla, och de västra delarna af Trösköla, Torneträskkedjan från Berneby till öster till riksgränsen samt Raggs-vanhamassivet, hvilka bestå af mycket växlande bergarter. De nedersta partierna af dessa fjäll utgöres af granit eller gnejs. Härpå hvilas ett mäktigt komplex af sibiriska skifferar och kalkstenar i sin tur täckta af mycket hårda skifferar, tillhörande den så kallade Severgruppen. Denna ordningsföljd kan emellertid vara mer eller mindre omvänd.

Detta förhållande har också mycket sin påverkan på växtligheten, och på grund af de ovan nämnda orsakerna. Det är följaktligen en stor öfkillhet mellan de växtformationer, som fram-

kedjan norr och väster om Torneträsk användbar. Men äfven en stor del af Torneträskkedjan (särskildt de östra delarne af densamma) är lafbevuxen och det af den anledningen, att isen här ofvan skif-ferbildningen hopat mäktiga granitmoräner. Det blir därför dessa och icke den fasta berggrunden, som här ge karaktär åt vegeta-tionen, och denna bildar därför ett lafland. I björkskogen sträcker sig urbergsmoränen ända till Ortojokk och äfven på de högre partierna intar den betydliga ytor. Att äfven de högsta partierna af högfjällen, där talusbildningar och nakna klippor träda i dagen eller där snöfläckar och glaciärer hölja marken, äro odugliga som bete, ligger i öppen dag. Det område, som inom denna del af Sverige är dugligt till sommarbete, är sålunda ytterst obetydligt, och äfven om till fjällkedjeområdena lägges Raggisvaramassivet och Iso Tuopala, är det dock tydligt, att det endast skulle kunna föda några få tusen renar, om dessa för öfrigt skulle kunna uppe-hålla sig här om sommaren oberoende af andra hinder. För ett så stort antal, som nu hör till det renbetesområde, hvori dessa trakter ingå såsom en del, finnes ej sommarföda i Sverige. De måste med ofafvislig nödvändighet öfver norska gränsen så snart snön smält bort från lafplataerna i Sverige.»

»Ett undantag från granitområdenas monotona laflandskaraktär utgöra bäckfårorna. Närmast vattendraget, på högst ett par meters afstånd från stranden (olika allt efter strändernas beskaf-fenhet), utgöres vegetationen nästan undantagslöst af en yppig landdäld, respektive videsnår, med höga örter och gräs. Här är det åter vattnet, som inverkat och framkallat en starkare växt-lighet trots den torftiga jordmånen. Att emellertid bäckfårorna äro värdelösa för en i stor skala drifven renskötsel till följd af deras ringa utsträckning, säger sig själf.»

Å den bifogade vegetationskartan (bil. C.) utmärkes med röd färg utan punktering lafhedsområdet. På detta äro de fanerogama karaktärsväxterna: dvärgbjörk (*Betula nana*), rip-vide (*Salix glauca*), krakris (*Empetrum nigrum*), fjälljung (*Phyl-lodoce coerulea*), *Cassiope tetragona* och *hyponoides*, *Azalea procumbens*, *Carex rigida*, *Calamagrostis stricta* och *lapponica* samt *Juncus trifi-dus*. Ingen af dessa är duglig som renföda med undantag af, att t. ex. krakris om våren i nödfall förtäres, då intet annat finnes att få på barfläckarne. Karakteristiska lafvar äro:

Cladonia rangiferina,
» *uncialis*,

Cetraria nivalis,
» *cucullata*,

Sphærophorus coralloides, *Cetraria islandica*,
Stereocaulon paschale.

Af dessa är islandslafven så godt som alldeles oduglig. Af mossor, hvilka naturligtvis ej förtäras af renarne, förekomma arter af *Polytrichum* och *Hypnum*.

Röd färg med punktering betecknar lafbjörkskog, som hvad fanerogamer angår liknar föregående vegetationstyp utom i det afseendet, att glashjörk tillkommer och bildar fjällbjörkskog, hvaremot *Cassiope tetragona* och *hyponoides* samt *Salix glauca* sak-nas. Lafvar och mossor äro i allmänhet de samma som i före-gående. De dugliga lafvarne äro hardt resp. mycket hardt betade.

Gul färg med punktering betecknar mossbjörkskogar. Karaktärsväxter äro här framför allt glashjörk (*Betula odorata*), blabärsris (*Myrtillus nigrus* och *Linnaea borealis*). Talrika mossor framför allt *Hylocomium*-arter, täcka marken, under det att det är en påfallande brist på lafvar. Här finnes sålunda föga eller intet bete för renar.

Grön färg utan punktering betecknar ört- och gräsmark samt örtrika videsnår. Utmärkande för dylika områden och fläckar äro videsarterna *Salix glauca*, *hypericum* och *phylicifolia* samt af örter *Geranium silenticum*, *Polemonium *campanulatum*, *Trollius europæus*, *Cerastium vulpatium *alp-str.*, *Poa pentensis*, *Milium effu-sum*, *Anthoxanthum odoratum*, *Viola biflora*, *Polygonum viviparum*, *Silene procumbens*, *Festuca ovina* och *rubra*, *Rumex crispus*. Grön färg med punktering betecknar örtrik björkskog bestående af *Betula odorata*. Undervegetationen är densamma som i föregående vegetationstyp med tillägg af *Mulgedium alpinum*.

De stora fläckarne med svart färg beteckna tallskog (*Pinus silvestris *lapponica*) med markvegetation af bärris (krakris, blabärs- och lingonris). Lafvarne äro desamma som på lafhedsområdet. 7 betecknar kvarliggande snöfläckar och 8 blockmark.

Af detta framgår att det endast är på de obetydliga fläckar, som betecknas med grön färg, som något sommarbete för renar finnes inom det afhandlade området, och dessa äro äfven tagna i anspråk af den man som detta kan ske.

Det har i det föregående flera ganger påpekats, att renlafven inom stora områden är mycket hardt betad och att lafmarkerna äro så starkt ansträngda, att de ej tala att ytterligare tagas i anspråk. Detta är en mycket allvarig sak, som desto mera bör beaktas, sedan lafvens tillväxt är ganska langsam. Visserligen föreligga förhållande detta förhållande ännu ej några afslutade veten-

skapliga undersökningar, men hvad, som hittills gjorts, synes snarast bekräfta den allmänna uppfattning, som framträdte i uttalanden såväl från länge sen gångna tider som i nutiden. Såsom exempel på dylika uttalanden må anföras följande. I ett häradsrättens protokoll dateradt »Juckasjerfwi d. 28 januarii 1754» anføres¹ — — — »at måssan, sedan then i myror och skogslunder är afbetad, fordrar åtminstone 3, men å fjällen 7 års tid innan then å nyö kan tjena Rendjuren till föda» — — —

Angående den tid, som renlafvens återväxt anses kräfva yttrar sig GRAPE² med följande ord: »förnämsta födan för renar är måssa, hvilken i landsbyggheden behöfver vid pass 5 och i fjällen 7 år till nytt bete för renar men 12 å 15 år till ny växt och full mognad.

Inför 1857 års norska lappkommission yttrades vid möte den 13 mars 1858 i Koutokeino angående renlafvens tillväxt följande:³

— — — »Det bemärkedes derhos, at hvor Renerne have afbetet, trænger Mosen idetmindste 6 Aar til at vokse. Nøgles Paastand endog 10 Aar, inden den voxer til igjen saa, at Renerne atter kunne lefve der, og dette endda under Forudsætning af, at Marken i disse Aar fullstændigen fredes, medens Mosen aftager mere og mere Aar for Aar, hvor Renen hvert Aar kommer.»

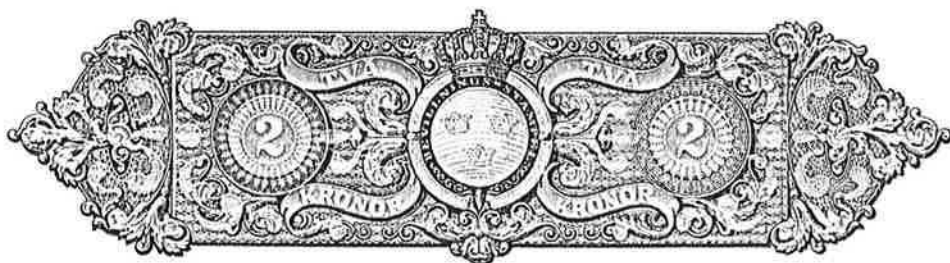
Koikul-lapparne uttalade inför förf., att, om sommaren är regnig, kan ny massa hinna utväxa på 5—6 år efter sedan skogsrenar betat, men om fjällrenar betat »väl 10 år, ty de äta till marken.»

Ehuru någon olikhet förefinnes mellan dessa uppgifter torde likvisst så mycket framgå af dem att en klok och sparsam hushållning med lafmarkerna måste genomföras och därtill hör i främsta rummet, att de ej få betas och än värre söndertrampas utan nytta under sommaren, då lafven är torr och skör. Detta är ytterligare ett skäl, hvarför renhjordarne ej kunna ta kvarhållas öfver sommaren på de lafbetesmarker, som äro oavgångeligen nödvändiga för andra arstiders behof. I synnerhet gäller detta om lafhedarne på fjällen, hvarest lafvens existens är mera hotad än i skogen på grund däraf, att i dessa trakter verkliga mossor intränga, där renlafven förstörts.

¹ Dokument etc. II p. 34.

² K. Vet. Acad. Handl. 1803.

³ Dokument etc. II p. 143.

Avskrift

Syn beträffande skadegörelse å skog genom ren å

Olof Bäck tillhöriga hemmanet Vemdalen nr 43⁸.

Markägaren uppvisade först det närmast ovanför skydds-
skogsgränsen belägna området, varest skadegörelse genom
hornfejning och genom tramp skulle hava ägt rum.

Området utgjordes av ett glest, för ett tiotal år
sedan hårt genomhugget tillbestånd, med i regel sparsam
föryngring. Enstaka plantor dödades genom fejning av ren
observerades flerstädes. Denna skadegörelse var dock av
ytterligt ringa ekonomisk betydelse. Å ett par områden om
tillsammans cirka 2 har var förekomsten av genom fejning
dödade plantor stor, varför här verklig skadegörelse före-
låg. Ifrågavarande område kan beräknas draga en kultur-
kostnad av 100 kronor, för att försättas i produktivt
skick. Statsbidrag utbetalas å skyddsområdet med 85 % av
beräknad skogsvårdskostnad, varför markägarens utgift i
detta fall kan reduceras till 15 kronor. Skadegörelse
genom tramp kunde ej konstateras i nämvärd omfattning.
Eventuella tramskador å befintliga plantor motvägas sä-
kerligen av den nytta en renjord bevisligen gör, då den

genom betning underlättar föryngringen.

Då laven å detta område ej var av sådan beskaffenhet att den kunde insamlas kan renbetet härvidlag ej ha åsamkat markägaren någon förlust.

Ett nedanför skyddsskogsområdet beläget plant hedområde besågs även. Här förekom laven synnerligen rikligt, och hade både bete och lavtäckt förekommit. Efter lavtäkten blev marken fullkomligt blottad. Laven låg på heden som en lös, tjock matta, som med lätthet lät sig insamlas. Å de fläckar, som betets, vilka torde inskränka sig till högst 20 % av arealen. var laven endast toppåten, varför den om cirka 10 år bör förväntas återställd i fullgott skick.

Då å hemmanet lav förekommer i stor myckenhet, kan markägarens husbehovstäkt genom betet absolut ej anses hotad.

Vemdalen den 4 augusti 1935

Sture Sjögren.

Förvaltare av Renbetesland och Skyddsskogar

Från en i domboken den 9 september 1935, under nr 5 intagen bilaga, rätt avskrivet, betygar Sveg i Härjedalens domsagas kansli den 11 februari 1953.

På tjänstens vägnar: *Ulla Karlsson*

Ulla Karlsson

/Ulla Karlsson/

Avskrift

Protokoll fört vid syneförrättning
enligt 30 § renbeteslagen hållen den 15
juni 1934.

§ 1.

För hållande av sådan syn, som i ovannämnda § sägs,
hade hemmansägaren Olof Bäck, Vemdalen kallat underteckna-
de handlanden Per Bokvist, Håberget, som, på sätt i 31 §
renbeteslagen sägs, av lapparna utsetts att vara god man
vid uppskattning av skador åstadkomna av lapparna och
deras renar. För sig själv hade Olof Bäck utsett underteck-
nad länsskogsvaktare Otto Fladvad, Vemdalen, att i samma av-
seende vara god man.

I anledning härav sammanträdde vi Per Bokvist och
Otto Fladvad ovannämnda dag å Olof Bäck's fastighet Kyrk-
byn R:n 43^e i Vemdelens socken, och hade Bäck anmodats att
härvid närvara och uppvisa de skador, för vilka han ansåg
sig böra erhålla ersättning, och som uppkommit under sist-
lidna vinter och voro åstadkomna av renarna.

Såsom för oss redan var bekant meddelade Bäck att det
vore lappmannen Lars Larsson Kråik, Handöl, Enefors, som

där vistats med sina renar och således vore ansvarig för de skador det nu vore fråga om. Kråik hade ^{med/}sina renar kommittill dessa trakter i början av januari månadinnevårande år samt här kvarstannat till i mitten av april månad då han själv avflyttat. Vid flyttningen hade han emellertid kvarlämnat en hel del renar, som hållit sig kvar tills i slutet av maj månad.

De av renarna förorsakade skadorna uppskattades och värderades nu av oss sålunda:

Skada å slättervallen vid Blästervallens fäbodar, vilken vore beroende därpå att renarna uppsparkat och sönderskrapat gräsvallen 7:-

Plantskog av tall är delvis förstörd å en areal av cirka 15 har med ett beräknat värde av 14:-kr per har

210:-

Bäck uppgav att det vore renarna som nertrampat och förstört den gårdesgård som nu låg nere. Denna uppskadan/
mättes nu av oss till 12 m. och värderades/till 4:-

Vid Vemhån hade renarna söndergrävt slätterängen, vilken skada av oss värderades till 5:-

Bäck påvisade att renarna å stora områden av fastighetens skogsmark uppätit och i övrigt förstört där växande ren-

mossa, så att denna icke längre vore tjänlig eller för kreaturen begärlig såsom foder. Bäck uppmanades nu att närmare angiva mängden och värdet av den mossa han härigenom mistat. Härpå svarade Bäck att det icke vore så gott att härå lämna någon exakt uppgift angående mängden, men förmenade att minst 500 lass mossa för honom blivit förstörda och att han värderade denna till 1:- kr pr lass. Efter noggrann undersökning och beräkning finna vi att Bäck icke kan anses överskatta mängden av den mossa han sålunda förlorat, samt att värdet därav bör vara enligt hans beräkningar eller

500:-

För sitt besvär med uppvisningen av skadan vill Bäck ha

5:-

Summa skada och eljest kronor 731:-

Kostnad för syneförrättningen:

Handlanden Per Bokvist, Häberget.

Privatbil Hån - Sersån och åter 3 mil á 3:- 9:-

En dags arvode " 8:- 8:-

Länsskogvaktaren Otto Fladvad, Vemdalen.

Privatbil Vemdalen-Sersån och åter 1,4 mil á 3:- 4:20

En dags arvode för syneförrättningen á 8:- 8:-

En " " " uppsättande av protokoll á 8:- 8:-

Summa kronor 37:20

På sätt ovan sägs, utan att några som hållst menings-
skiljaktigheter anseende skadans omfattning och värde mel-
lan oss förefinnes, uppskattat och värderat betyga:

Håberget och Vemdalen den 19 juni 1934.

Fer Bokvist

Otto Faldvad

handlande.

länsskogvaktare.

Från ett i domboken den 10 september 1934, under nr

4, intaget protokoll, rätt avskrivet, betygar Sveg i

Härjedalens domsagas kansli den 10 februari 1953.

På tjänstens vägnar:

/Ulla Karlsson/

Avskrift.

Kungl. Maj:ts dom nr

745

i ett av vattenöverdomstolen genom dom den 26 januari 1962 avgjort, genom ansökan om revision fullföljt tvistemål mellan nedannämnda parter; given Stockholms slott den 10 november 1967.

Revisionskärande: kammarkollegiet.

Revisions svarande: Örebro Elektriska Aktiebolag, Stockholms Superfosfatfabriks Aktiebolag, Bergvik och Alsa Aktiebolag, Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget, Aktiebolaget Arbrå Kraftverk, Adolf Ungers industriaktiebolag, Dönje Kraftaktiebolag, Kraftaktiebolaget Ljusne Strömmar och Ljusne-Woxna Aktiebolag, nedan kallade kraftverksägarna.

Ombud: advokaten Jan Otto Alrutz, Alrutz' advokatbyrå, Mäster Samuelsgatan 4, Stockholm C.

Saken: ersättning för minskat renbete genom reglering av vattnets avrinning

Skyl 12 kr

Örebro Elektriska Aktiebolag m.fl.

2.

ur sjön Lossen i Tännäs socken, Jämtlands län.

Vattenöverdomstolens dom se Bilaga.

Kammarkollegiet har i underdånighet yrkat, att Kungl. Maj:t måtte, med ändring av vattenöverdomstolens dom, till statens lappfond för skada på sedvanerättsmark utdöma 19.275 kronor jämte förhöjning jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen samt fem procent ränta därpå från dagen för vattenöverdomstolens dom eller den senare dag skyldighet att gälda ersättningen inträder enligt vattenlagens bestämmelser. Därjämte har kollegiet yrkat gottgörelse för sina rättegångskostnader i vattenöverdomstolen, vilka uppgick till 8.035 kronor 13 öre. Om kollegiets talan hos Kungl. Maj:t i huvudsaken icke skulle bifallas har kollegiet yrkat, att vattenöverdomstolens dom i vart fall måtte på det sätt ändras att kollegiet

tillerkännes ersättning med 7.435 kronor avseende de kostnader å målet i vattenöverdomstolen som hänför sig till den därstädes förda talan om skada på renbetesfjällen.

Kraftverksägarna har i underdånighet hemställt, att kollegiets talan måtte avvisas, enär kollegiet icke äger behörighet att föra talan om ersättning för skada på sedvanerättsmark.

I andra hand har kraftverksägarna bestritt bifall till ändringssökandet.

Parterna har yrkat ersättning för sina kostnader hos Kungl. Maj:t.

Kungl. Maj:t har i Högsta domstolen låtit Sig föredragas handlingarna i detta mål.

Såsom vattenöverdomstolen funnit tillkommer rätten till uppehåll på så kallad sedvanerättsmark fjällappar i allmänhet och icke särskild lappby. Den skada, som genom överdämning av dylik mark må tillfogas renbetet, drabbar därför lappväsendet som helhet. Den ordning, som enligt lag och författning gäller

om lappväsendet, innebär att lappväsendets intressen bevakas av kronan genom kammarkollegiet, som alltså äger förtalan om ersättning för en lappväsendet som helhet tillfogad skada. På grund härav ogillas kraftverksägarnas invändning mot kammarkollegiets behörighet.

Kollegiets först hos Kungl. Maj:t framställda yrkande om ränta avvisas.

Såvitt framgår av utredningen i målet har ifrågavarande trakt söder om Lossen icke utnyttjats för renbete förrän tidigast omkring år 1895. Stadgandet i 2 § 2 mom. i 1928 års renbeteslag att lapparna med vissa begränsningar äger uppehålla sig med sina renar på sådana trakter utom renbetesfjällen, som de efter gammal sedvana besökt med sina renar, kan därför icke anses tillämpligt beträffande dämningssområdet.

Kungl. Maj:t prövar förty rättvist fastställa det slutvartill domstolarna kommit i huvudsaken, såvitt nu är i fråga.

Vad angår rättegångskostnaderna i vattenöverdomstolen fastställas vattenöverdomstolens dom.

Det åligger kammarkollegiet att till kraftverksägarna i ersättning för deras kostnader å målet hos Kungl. Maj:t utgiva tretusenfemhundra kronor, därav 2000 kronor utgör ombudsarvode, jämte vad som åtgår för lösen av ett exemplar av Kungl. Maj:ts

dom. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

Under Kungl. Maj:ts Sekret

/Robert Söderblom

Bestyrkes
å tjänstens vägnar:

V A T T E N Ö V E R D O M S T O L E N .

D O M

meddelad i Stockholm den 27 juni 1967

med anledning av fullföljd talan mot Österbygdens vattendomstols dom den 11 januari 1966, nr A 1/1966 i mål Ans.D. 24/1950.

I. Vadekärande: Gullspånga Kraftaktiebolag (förut Örebro Elektriska Aktiebolag), Stockholms Superfosfat Fabriks Aktiebolag, Bergvik och Ala Aktiebolag, Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget, Aktiebolaget Arbrå Kraftverk, Adolf Ungers Industriaktiebolag, Dönje Kraftaktiebolag, Kraftaktiebolaget Ljusne Strömmar och Ljusne-Voxna Aktiebolag, nedan kallade kraftverksägarna.

Ombud: advokaten Jan Otto Alrutz, Alrutz' advokatbyrå, Mäster Samuelsgatan 4, Stockholm C.

Vadesvarande: 1) Oskar Fahlén, Funäsdalen 41², Anton Liljedal, Funäsdalen 40²², Martin Klockervold, Funäsdalen 60¹, Olof och Elna Bir-

Domens nr II avd. T 21.

Målets nr T 11,a-b/1966.

Stämpel 115 kronor.

Gullspånga Kraftaktiebolag m.fl.

gitta Sundin, Kyrkbyn 21⁶, Bo Andersson, Bertil Andersson, Anna Kristina Andersson, Göran Andersson och Sylvia Andersson, samtliga Funäsdalen 12⁶, samt Anna Kristina Jonsson, Herman Hermansson, A.H.V. Hermansson, Erik Hermansson, Knut Hermanssons dödsbo, Serina Hermansson ^{och/} Lars Hermansson, samtliga Funäsdalen 12⁷.

Ombud: advokaten Bengt Selander, Sjöbergs advokatbyrå, Prästgatan 25, Östersund.

- 2) Ester Åslund, Medskogen 1¹⁶, Selma Nordkvist, Medskogen 1¹⁷, och Olga Möller, Medskogen 1¹⁸.

Ombud: advokaten Christer Pripp, advokatfirman Smith och Rödöb, Prästgatan 39, Östersund.

- 3) Ingemar E. Sundin, Valmåsen 4⁴, och andra sakägare enligt - - - - - Bil. 1.

Ombud: jur.kand. Lars-Åke Lindberg, RLF:s Juridiska Avdelning Aktiebolag, Box 45007, Stockholm 45.

- 4) Kungl. Maj:t och Kronan (Statens lappfond).
5) Bergvik och Ala Aktiebolag.
6) Aktiebolaget Iggesunds bruk.

- 7) Stockholms Superfosfat Fabriks Aktiebolag.
- 8) Theodor Eriksson, Funäsdalen 23⁴ och 23⁶.
- 9) Erik Bergman, Kyrkbyn 21¹.
- 10) Karl Larsson, Kyrkbyn 24⁷ och 24⁹.
- 11) Hans Fundin, Funäsdalen 32¹.
- 12) Olle Hedvall, Funäsdalen 12².
- 13) övriga av kraftverksägarnas vadetalan berörda sakägare.

II. Vadekärande: 1. Erik Ljungberg och Olga Ljungberg, Funäsdalen 1⁵, Axel Långström och Gerda Jonsson, Funäsdalen 1⁶, samt Johan Ljungbergs dödsbo, Funäsdalen 1¹¹.

Ombud: Selander.

2. Bergvik och Ala Aktiebolag.

Ombud: ombudsmannen Rune Delvin, Kyrkogatan 16, Söderhamn.

Vadesvarande: kraftverksägarna.

Ombud: Alrutz.

Saken: tilläggsersättning för skada å fiske till följd av reglering av vattnets avrinning ur sjön Lossen, Tännäs socken, Jämtlands län, m.m. på grund av fiskets sport-

och rekreativsvärde.

Vattendomstolens dom - - - - - Bil. 2.

I vattenöverdomstolen framställs följande yrkanden och be-
stridanden.

I.

Kraftverksägarna yrkar att vattenöverdomstolen, med ändring av
vattendomstolens dom, fastställer,

beträffande Tännån, Kolbensströmmen, Byggesströmmen - Ulften,
Smålandsströmmen och Saxvallsströmmen att särskilda sportfiskeersätt-
ningar endast skall utgå till av bolag ägda fastigheter och med belopp,
som närmare anges i vadeinlagen,

samt beträffande Nedre Borrströmmen, Myskelån och Lillströmmen
att sportfiskeersättningar överhuvudtaget ej skall utgå.

Av Selander, Pripp och Lindberg företrädde sakägare bestrider änd-
ring samt fordrar gottgörelse för kostnader i vattenöverdomstolen.

II:1.

Erik Ljungberg och medparter yrkar bifall till sin vid vatten-
domstolen förda talan om ersättning för skada på sportfisket vid Ljus-
nedalsfallet (domen sid. 15 ff).

Kraftverksägarna bestrider ändring.

Sakägarna fordrar gottgörelse för kostnader i vattenöverdomstolen.

II:2.

Bergvik och Ala Aktiebolag yrkar att de belopp, som enligt vattendomstolens dom skall utgå till bolaget, må utbetalas direkt till detta, vare sig beloppen utdömts direkt i målet eller gjorts beroende av överenskommelse om fördelning mellan delägare i skifteslag.

Kraftverksägarna medger yrkandet.

V a t t e n ö v e r d o m s t o l e n har tagit handlingarnas innehåll i övervägande.

Kraftverksägarnas vadetalan.

Kraftverksägarna åberopar de grunder de angivit vid vattendomstolen samt anför härutöver, bland annat:

Eftersom ersättning redan tidigare utdömts för hela den möjliga avkastningen inom berörda vattenområden, måste ersättningar för fiskets sportvärde avse avkastning, för vilken ersättning för fiske, värderat som vanligt fiske, redan utgått. Detta innebär, att tilläggsersättningar för fiskets sportvärde kan ifrågakomma endast om fisket, värderat som sportfiske, får ett högre värde än om det värderats efter de principer som legat till grund för de tidigare utdömda ersättningarna. Däremot

kan det icke vara riktigt att som vattendomstolen förfarit utdöma ersättning för sportvärde å viss fiskeavkastning utan att, såvitt av domen framgår, taga hänsyn till att för samma fiskeavkastning ersättning tidigare redan har utgått, nämligen för - utom fiskets allmänna värde - husbehovsfiske och fiskeintrång. Att vattendomstolen har så förfarit framgår därav, att ersättning för sportfiske nu utdömts efter enahanda grunder, oberoende av huruvida ersättning tidigare utgått för husbehovsfiske och fiskeintrång.

Härjämte hävdar kraftverksägarna att, eftersom fisket förut är ersatt och det nu är fråga om ersättningar för ett värde utöver fiskets värde i och för sig, ersättningarna ej - såsom skett i vattendomstolens dom - bör utgå med 50 procents förhöjning.

Berörda vattenområden har obestridligen erbjudit goda möjligheter till sportfiske.

Vattenöverdomstolen, som i likhet med vattendomstolen anser sig äga tillämpa 35 kap. 5 § rättegångsbalken vid värderingen av skadan på sportfisket, finner icke skäl att i anledning av vad kraftverksägarna anfört vid vattendomstolen eller härstädes frångå vare sig vattendomstolens uppskattningar av tilläggsbeloppen för respektive vattenområden på grund av fiskets värde som sportfiske eller den fördelning av

tilläggsbeloppen mellan berörda fastigheter, som vattendomstolen företagit.

På grund härav och då - såsom vattendomstolen funnit - förlust, som tillskyndas fiskerättsägende fastighet genom förlorad eller minskad möjlighet till lönsamt utnyttjande av fisket för sportfiske, utgör sådan skada på fisket som jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen skall gottgöras med 50 procents förhöjning, fastställer vattenöverdomstolen vattendomstolens dom såvitt nu är ifråga.

Kraftverksägarna förpliktas att utge ersättning för rättegångskostnader i vattenöverdomstolen med följande fordrade och medgivna belopp, utgörande ombudsarvode, nämligen till de av Selander företrädade sakägarna trehundrafemtio kronor och till de av Lindberg företrädade sakägarna tvåhundra kronor.

Pripp yrkar för sina huvudmäns räkning ersättning för rättegångskostnader härstädes med 1.660 kronor, varav 1.000 kronor avser arvode till honom själv och 660 kronor arvode till ingenjören Magnus Albinsson, Östersund, vilken anlitats som sakkunnig.

Kraftverksägarna hemställer - under åberopande av att vad som anföres i det av Pripp med hjälp av Albinsson upprättade genmälet (aktbil. 9) till större delen torde avse förhållanden, som icke varit påkallade för tillvaratagande av huvudmännens rätt - att ersättning en-

dast utdömes med en mindre del av vad Pripp yrkat.

Vattenöverdomstolen finner icke att Pripp vid utförandet av sina huvudmäns talan i vattenöverdomstolen kan anses ha gått utöver vad som varit erforderligt för att belysa de frågor som aktualiserats genom kraftverksägarnas vadeinlaga. På grund härav och då kraftverksägarna icke synes ha någon erinran mot skäligheten i och för sig av de fordrade kostnaderna, förpliktas de att ersätta de av Pripp företrädde sakägarna deras kostnader i vattenöverdomstolen med fordrade ettusensexhundrasextio kronor, varav 1.000 kronor utgör ombudsarvode.

Kraftverksägarna förpliktas härjämte utge ersättning till envar av nu ifrågavarande sakägargrupper för kostnaden för ett exemplar av denna dom.

Erik Ljungbergs och medparterers vadetalan.

Vattenöverdomstolen finner ej skäl göra ändring i vattendomsstolens dom såvitt avser bortfallet av sportfisket vid Ljusnedalsfallet.

Erik Ljungberg och medparter skall själva vidkännas sina kostnader å målet i vattenöverdomstolen.

Vadetalan av Bergvik och Ala Aktiebolag.

Vattenöverdomstolen bedömer att den skada å bolagets fastigheter, för vilken ersättning skall utgå jämlikt vattendomsstolens dom, väsentligen är utan betydelse för fordringsägarnas säkerhet. Vattenöver-

domstolen förordnar därför, med ändring av vattendomstolens dom härutinnan, att de belopp som enligt domen skall utgå till bolaget må utbetalas direkt till detta, och detta antingen beloppen tilldömts bolaget i målet eller gjorts beroende av överenskommelse om fördelning mellan delägare i skifteslag.

Fullföljdshänvisning för kraftverksägarna samt Erik Ljungberg
och medparter - - - - - Bil. 3.

På vattenöverdomstolens vägnar:

Erik Viklund

Samuel Grenholt

I vattenöverdomstolens avgörande har deltagit lagmannen Viklund, vattenrättsrådet von Heideken, assessorn Brink, referent, samt adjungerade ledamoten Magnusson (enhälligt).

Rätt kopierat i lagens

Kate Alström

Talan mot vattenöverdomstolens dom må av kraftverksägarna samt Erik Ljungberg och medparter föras genom ansökan om revision. Fullföljd talan kan dock ej komma under högsta domstolens prövning med mindre högsta domstolen meddelat tillstånd därtill. Prövningstillstånd kan meddelas

på någon av de grunder, som angivas i 54 kap. 10 § 1 och 2 rättegångsbalken.

Fullföljes talan allenast beträffande rättegångskostnad, kan prövningstillstånd meddelas endast enligt 10 § 1.

Vill part söka revision, skall parten inom fyra veckor från dagen för domen, eller sist den *25 juli* 1967 före tjänstetidens slut, till vattenöverdomstolen, postadress Stockholm 2, inkomma med sin till högsta domstolen ställda revisionsinlägga, vid vilken bör fogas styrkt avskrift därav. Annan part än Kronan skall inom sagda tid i vattenöverdomstolen nedsätta fullföljdsavgift, ett-hundrafemtio kronor samt lika stort belopp till säkerhet för den kostnadsersättning, som högsta domstolen kan komma att tillerkänna motpart; nedsättes ej något av dessa belopp eller allenast belopp till säkerhet för kostnadsersättning, skall parten före utgången av samma tid till vattenöverdomstolen inkomma med sådant intyg om bristande tillgång, som avses i 54 kap. 18 § rättegångsbalken. Har part nedsatt belopp, som nu sagts, gälla det ock för medpart.

Inlägga eller annan handling må inlämnas genom bud eller insändas med posten i betalt brev.

HovR:ns dom.

135, 136. (²⁵/₂.) Öberg & Horndahl aktiebolag mot 1:o Tuxham Aktieselskab i Köpenhamn och sjökaptenen H. Olsson samt 2:o Amagerbanken Aktieselskab och Tuxham Aktieselskab. Se ref. nr 45 (II).

137. (²⁵/₂.) Rederiaktiebolaget Egon mot sjökaptenen Th. Smith, ang. tjänsteavtal. R.R:n i Malmö u. ²⁵/₄ 35: Skdn förpliktades att till svrdn utgiva dels jämväl med fartyget Egon och dess frakt 1,350 kr. dels ock 5,000 kr., allt med ränta. Hov R:n ö. Sk. o. Bl., dit skdn vädjat, dom ²⁷/₃ 35: ej ändring. H. D. fastställde, på hemställan av N. Rev., HovR:ns dom.

138. (²⁵/₂.) En skrift, däri W. B. Gustafsson å Bodebol förmålt sig fullfölja talan mot en av Göta HovR. ⁹/₁₀ 36 meddelad dom i mål mot W. Andersson i Tellekullen ang. skadestånd. H. D. lämnade skriften utan avseende.

Den 16:e. 139. (²⁵/₂.) O. Vestlund i Råndalen mot Mittådalens lappby i Tännäs socken, ang. ersättning för skada av renar. Hede tingslags H.R. dom ³⁰/₄ 35: Delägarna i lappbyn förpliktades att solidariskt till skdn utgiva 254 kr. jämte ränta. Svea HovR., dit svrdn vädjat, dom ¹⁰/₁₂ 35: Av utredningen i målet måste anses framgå, att ifrågakomna slättermark vore belägen inom sådan utom renbetesfjällen belägen trakt, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, samt att samma slättermark vore att anse som sådan utängsslätter som avsåges i 27 § 1 mom. 1 st. lagen ¹⁸/₇ 28 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige; och enär den ifrågavarande skadan inträffat under tid, då betesrätt för renar vore medgiven, samt skdn genom sin underlåtenhet att till skyddande av grödan vidtaga någon åtgärd, vilket uppenbarligen kunnat ske utan större kostnad, låtit vårdslöshet komma sig till last; ty och som icke ens påståtts, att lapparna orsakat skadan i syfte att tillskynda skdn förlust; alltså och då vid angivna förhållanden — även om lapparna genom försummelse vid renarnas bevakning varit vållande till skadan — skdn jämlikt 28 § 1 mom. 2 st. nämnda lag vore pliktig att själv stå skadan, prövade HovR:n rättvist att, med ändring av H.R:ns dom, ogilla skdns i målet förda talan. N. Rev. hemställde, att K. M. måtte pröva rättvist fastställa HovR:ns dom. H. D.: Enär, efter det K. M:s u. ¹³/₂ 36, varigenom K. M. bifallit av skdn gjord ansökan om tillstånd att fullfölja talan i målet, blivit genom res. ¹⁵/₂ 36 utställt till delgivning med svrdn, svrdn inkommit med svaromål i själva saken, funne H. D. vad svrdn invänt angående sättet för delgivningen av berörda u. icke förtjäna avseende. Vidkommande själva målet prövade H. D. (Just.R:n frih. Leijonhufvud, Molin, Ericsson) rättvist att, med ändring av HovR:ns dom, fastställa H.R:ns dom. (Just.R:n Lind och Ekberg gillade N. Rev:s hemställan.)

140. (²⁶/₂.) Dödsbodelägarna efter E. Olsson från Långå mot M. Nordfjäll i Anådalen, ang. ersättning för dödande av en älghund. Hede tingslags H.R. dom ³⁰/₄ 35: Svrdn förpliktades att till skdna utgiva 100 kr. jämte ränta. Svea HovR., dit svrdn vädjat, dom ¹⁰/₁₂ 35: Av utredningen i målet måste anses framgå, att ifrågakomna hund dödots å trakt, där renar vid tillfället fått föras på bete; och enär — även om svrdn icke förmått styrka att sådana omständigheter förelegat, vilka lagligen berättigat honom att döda hunden — skdna i allt fall icke visat sannolika skäl för sitt påstående att hunden blivit dödad utan att sådana omständigheter förelegat, samt svrdn förty jämlikt 38 § 3 mom. 2 st. lagen ¹⁸/₇ 28 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige vore fri från ersättningsskyldighet, prövade HovR:n rättvist att, med ändring av H.R:ns dom, ogilla skdnas i målet förda talan. H. D. fastställde, på hemställan av N. Rev., HovR:ns dom.

141. (²⁶/₂.) Dels L. Mårtensson, Katarina Mårtensson och Kristina Mårtensson i Klocka mot A. Mathiasson därstädes dels ock Mathiasson mot L. Mårtensson och medparter m. fl., ang. klander å vägdelning. Undersåkers och Offerdals tingslags H.R. u. ⁸/₃ 34: Förrättningsmännens beslut om omläggning eller förbättring av ifrågakomna väg för en kostnad av 2,077 kr. 7 öre undanröjdes, men fastställdes deras beslut om fördelningen av kostnaden för vägens underhåll 500 kr. 7 öre och för vägens ursprungliga anläggande m. m. 1,000 kr. Svea HovR., dit parterna vädjat, dom ²⁸/₁₂ 34: Enär av utredningen i målet framginge, att de sträckor av ifrågavarande väg, vilka vore belägna å fastigheterna Klocka 1°, Klocka 1°, Klocka 1° och

Nr 309.

(Rubrik och datum kungöras från predikstolen.)

Lag

om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götas och Vendes Konung, göra veterligt: att Vi, med riksdagen¹, funnit gott förordna som följer:

Allmänna bestämmelser.

1 §.

1. Rätt till renskötsel, varom i denna lag sägs, tillkommer den som är av lapsk härkomst, såframt hans fader eller moder eller någon av dessas föräldrar såsom stadigvarande yrke drivit renskötsel eller biträtt däri eller ock Konungens befallningshavande medgiver honom rätt därtill. Sådant medgivande må lämnas endast när särskilda skäl därtill äro.

Rätt till renskötsel tillkommer ock kvinna, som är eller varit gift med man med dylik rätt. Ingår kvinna, som har rätt till renskötsel, äktenskap med man, som saknar dylik rätt, går hon rätten förlustig; Konungens befallningshavande obetaget att, där i något fall synnerliga skäl föreligga, medgiva, att hon, med de begränsningar i fråga om tid och renantal som kunna finnas lämpliga, må bibehållas vid rättigheten.

Med lapp avses i denna lag en var, som enligt vad nu är sagt äger rätt till renskötsel; och den lapp, som själv eller genom medlemmar av sitt hushåll driver renskötsel, kallas renskötande lapp.

2. Rätt till renskötsel innefattar befogenhet för lapp att, enligt vad nedan sägs, å de trakter, där han äger uppehålla sig med sina renar, begagna sig av land och vatten till underhåll för sig och renarna. Lapp, som ej tillhör lappby, må dock icke utöva nämnda befogenhet i vidare mån än i 14 § 2 mom. sägs.

Rörande den omfattning, i vilken lapp må inom nationalpark utöva nu nämnda rätt, är särskilt stadgat.

När i denna lag talas om lapps renar, förstås därmed icke allenast hans egna utan ock sådana renar, som annan i enlighet med denna lag satt i hans vård (skötesrenar).

2 §.

1. Lappar, som driva fjällrenskötsel (fjällappar), äro berättigade att under varje tid av året uppehålla sig med sina renar dels inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker å trakterna ovan odlingsgränsen dels ock inom Jämtlands län å renbetesfjällen, varmed i denna lag förstås såväl de vid avvittringen för lapparna avsatta renbetesfjällen som ock de till utvidgning av dessa fjäll sedermera upplåtna områdena.

2. Fjällappar må ock uppehålla sig med sina renar å trakterna nedan odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker samt å de

¹ Riksdagens skrivelse 1928: 230.

* 199—280024. Svensk författningssamling 1928, Nr 309—314.

trakter utom nämnda lappmarker och renbetesfjällen, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, dock endast under oktober, november, december, januari, februari, mars och april månader, såvitt icke antingen avtal träffats med vederbörande jordägare eller brukare om rätt för lapparna att uppehålla sig där under annan tid av året eller ock otjänliga väderleks- eller betesförhållanden nödga till tidigare flyttning om hösten eller hindra återflyttning om våren.

3. Prövas beträffande visst område utövandet av den rätt, som tillkommer fjälllapparna enligt 1 och 2 mom., vara i synnerlig mån betungande för den jordbrukande befolkningen, må Konungen förordna, att området ej vidare må begagnas för fjällrenskötsel. I ty fall skall dock annat lämpligt område anvisas lapparna.

4. Om expropriation för fjällrenskötselns behov är särskilt stadgat.

3 §.

1. Lappar, som driva *skogsrenskötsel* (skogslappar), äro berättigade att under varje tid av året uppehålla sig med sina renar inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker ovan odlingsgränsen och å sådan mark nedom samma gräns, som antingen tillhör kronan eller, ehuru upplåten till enskild, vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder varit såsom sådant land använd, dock att de må uppehålla sig endast å trakter, där skogsrenskötsel av ålder förekommer under våren, sommaren eller hösten.

2. Skogslappar må ock uppehålla sig med sina renar å annan mark inom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker, som av ålder användes för skogsrenskötsel, samt å de trakter utom nämnda lappmarker, vilka skogslappar från lappmarkerna efter gammal sedvana vissa tider av året besöka med sina renar, dock endast under oktober, november, december, januari, februari, mars och april månader, såvitt icke antingen avtal träffats med vederbörande jordägare eller brukare om rätt för lapparna att uppehålla sig där under annan tid av året eller ock otjänliga väderleks- eller betesförhållanden nödga till tidigare flyttning om hösten eller hindra återflyttning om våren.

3. Prövas beträffande visst område utövandet av den rätt, som tillkommer skogslapparna enligt 1 och 2 mom., vara i synnerlig mån betungande för den jordbrukande befolkningen eller hinderligt för odlingens fortgång eller ock medföra väsentligt hinder eller avsevärd skada för fjällrenskötseln, må Konungen förordna, att området ej vidare må begagnas för skogsrenskötsel.

4 §.

Utan hinder av vad i 2 och 3 §§ stadgats må Konungens befallningshavande, där det med hänsyn till renbetets bevarande eller eljest för renskötselns behov prövas nödigt, påbjuda, att å viss trakt betning av renar må äga rum allenast i begränsad omfattning eller ock skall tills vidare eller för viss tid upphöra.

5 §.

Finner Konungen visst område å trakt, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar, oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse, må sådant område undantagas från lapparnas begagnande.

Är område, som sålunda undantages, beläget ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen, skall skälig gottgörelse lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötseln. Sådan gottgörelse skall enligt bestämmelser, som givas av Konungen, användas till förmån för lapparna.

6 §.

Där det för samfärdselns uppehållande prövas nödigt, äger Konungens befallningshavande förordna, att vi område v färdväg ej må begagnas

för annan betning av renar än den, som ifrågakommer under flyttning eller eljest vid färd å vägen, så ock att visst område omkring kyrkplats, tingsställe, marknadsplats eller annan därmed jämförlig plats icke må begagnas för betning av andra renar än dragrenar, som användas vid besök å platsen.

Om lappby.

7 §.

För renskötselns drivande skola lapparna vara indelade i lappbyar.

De trakter, där renskötsel må drivas under varje tid av året, skola fördelas mellan lappbyarna på det sätt, att gränser fastställas för de områden, inom vilka betesrätt må utövas av de särskilda lappbyarna. Det ankommer på Konungens befallningshavande att efter hörande av de lappar, vilkas rätt är i fråga, verkställa sådan indelning ävensom vidtaga den ändring i verkställd indelning, som av omständigheterna påkallas.

För lappby må i den mån så prövas möjligt och lämpligt i enahanda ordning fastställas betesområden med bestämda gränser jämväl inom de trakter, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar allenast under del av året.

För två eller flera lappbyar må fastställas gemensamt betesområde.

8 §.

Till lappby höra:

a) lapp, som inom lappbyn driver renskötsel eller biträder i sådan näring;
b) lapp, som inom lappbyn drivit eller på stadigvarande sätt biträtt i renskötsel men upphört därmed och icke stadigvarande ägnat sig åt annat yrke, dock ej tjänare från främmande lappby;

c) lapp, som innehar tillstånd jämlikt 9 § att inflytta till lappbyn; samt
d) hustru och hemmavarande barn till lapp, som avses i a)–c), ävensom änka och omyndigt barn till avliden sådan lapp, ändå att de icke själva driva eller biträda i renskötsel.

9 §.

1. Vill lapp med sina renar inflytta till lappby, har han att söka tillstånd därtill hos Konungens befallningshavande i det län, dit lappbyn hör. Vid ansökningen skall fogas uppgift om antalet av de renar, med vilka sökanden vill inflytta, samt avbildning av renmärke, som är renarna åsatt. Över ansökningen skall Konungens befallningshavande höra lapparna i byn samt, där inflyttningen kan beröra lappby inom annat län, Konungens befallningshavande därstädes. Giver den i ärendet verkställda utredningen vid handen, att nödigt utrymme finnes inom lappbyn, och prövas inflyttningen eljest lämpligen kunna ske, meddelar Konungens befallningshavande sökanden rätt att inflytta och föreskriver därvid tillika, inom vilken tid inflyttningen skall vara verkställd. Vad sålunda stadgats skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse för det fall att lapp vill inflytta till lappby för att driva renskötsel med där redan befintliga renar.

Lapp, vilken tagit tjänst som biträde i renskötsel inom främmande lappby, är berättigad att utan tillstånd, varom nyss är sagt, återflytta med sina renar till den lappby han förut tillhört.

2. Där lapp i strid med bestämmelserna i 1 mom. inflyttar till lappby, äger Konungens befallningshavande förelägga honom vid vite att inom viss tid med sina renar avflytta från lappbyn; och må i fall av tredska Konungens befallningshavande utdöma vitet och antingen förelägga nytt vite eller ock föreskriva vidtagande på den tredskandes bekostnad av nödiga åtgärder för rättelses vinnande. Därvid må Konungens befallningshavande, om rättelse icke annorlede kan vinnas, förordna, att renarna skola levande eller slaktade försäljas för gårens räkning.

10 §.

Lapp må ej utan tillstånd av Konungens befallningshavande uppehålla sig med sina renar å främmande lappbys till gränserna bestämda betesområde.

Låter lapp olovligen sina renar inkomma på sådant område, äger Konungens befallningshavande förelägga honom vid vite att inom viss tid bortföra renarna därifrån; och vare i fall av tredska lag som i 9 § 2 mom. sägs.

11 §.

1. För varje lappby skall finnas en byordning. Denna utfärdas av Konungens befallningshavande efter lapparnas hörande.

Byordningen skall, i den mån det finnes erforderligt, innehålla föreskrifter angående ordningen för renskötselns drivande inom lappbyn samt i övrigt angående förhållandet mellan lapparna inbördes, såsom om:

a) fördelning av betet inom lappbyn, flyttningar, som för renbetets bevarande och renskötselns ändamålsenliga drivande anses nödiga, och ordnande i övrigt av betesrättens utövning;

b) antalet renar, som må föras på bete å visst betesområde;

c) renhjordarnas bevakning, antalet renvaktare, dessas anskaffande i fall av tredska på den tredska bekostnad ävensom hjordarnas ordnande och sammanhållande vid flyttningar;

d) renhjords samlande för märkning, för fränskiljande av främmande renar eller för annat ändamål;

e) förfarandet vid renmärkning och renslakt, särskilt vid nedslaktning av omärkta renar eller av renar, vilkas märken blivit förstörda eller förfälskade eller äro okända, ävensom vid försäljning av dylika renar, levande eller slaktade, så ock tid för och förfarande vid uppvisning enligt lagen om renmärken av renar, vilkas märken blivit förstörda eller förfälskade eller äro okända;

f) ersättning till lapp för märkning av annans ren eller för tillfällig vård om främmande renar eller till ordningsman för omhändertagande och vidare förfarande med omärkta renar eller med renar, vilkas märken blivit förstörda eller förfälskade eller äro okända;

g) förvaltning, användning och redovisning av lappbyn gemensamt tillhöriga medel; samt

h) sättet för överläggning och beslut i ämnen, som röra lappbyn gemensamt, ävensom i vilka fall lappbyn må uppdraga åt fullmäktige att besluta å lappbyns vägnar och i vilken ordning dessa skola utses.

2. I byordning må, där ej ansvar enligt denna lag är bestämt, stadgas vite från och med fem till och med femhundra kronor för underlåtenhet att ställa sig byordningens bestämmelser till efterrättelse. Den som under tid, då han är ställd under tilltal för förseelse mot byordning, fortsätter samma förseelse skall, när han varder lagligen förvunnen härtill, för varje gång stämning utfärdats och delgivits fällas till vite efter ty i byordningen är sagt.

12 §.

Med lappby skall minst en gång om året, å tid som för lappbyn är lämplig, efter Konungens befallningshavandes förordnande hållas sammanträde inför lappfogde eller landsfiskal.

Över ärenden, som å sammanträde behandlas, skall föras protokoll av den, inför vilken sammanträdet hålles.

13 §.

1. I lappby skall finnas en ordningsman, vilken de till lappbyn hörande, renskötande lapparna äga inom sig vid sammanträde, som efter Konungens befallningshavandes förordnande hålles inför lappfogde eller landsfiskal.

Om valet skall Konungens befallningshavande genast underrättas genom den, inför vilken sammanträdet hållits. Det ankommer på Konungens befallningshavande att pröva den valdes lämplighet för befattningen samt, därest han finnes lämplig, meddela honom förordnande men i annat fall föreskriva nytt val.

Ordningsman utses för en tid av sex år med rätt för honom att efter två år eller, därest giltig ursäkt visas, dessförinnan av Konungens befallningshavande erhålla entledigande från befattningen; vare han dock skyldig att bestrida densamma, intill dess Konungens befallningshavande utfärdat förordnande för annan ordningsman.

Konungens befallningshavande äger ock eljest, när skäl därtill är, före tjänstgöringstidens utgång entlediga ordningsman.

2. Ordningsman åligger att vaka över efterlevnaden av gällande lagar rörande renskötsel och av den för lappbyn utfärdade byordningen samt att i övrigt ställa sig till efterrättelse den instruktion Konungens befallningshavande utfärdar för honom.

Ordningsman åtnjuter det skydd och är underkastad det ansvar, som i lag stadgas beträffande tjänsteman. Till ordningsman skall av allmänna medel utgå ersättning enligt vad därom särskilt stadgas.

Om skötesrenar.

14 §.

1. Lapp är berättigad att hava renar i vård hos renskötande lapp, dock icke utan Konungens befallningshavandes samtycke hos lapp inom annan lappby än den han själv tillhör.

2. Tillhör lapp ej lappby, må han ändock, därest han har sitt hemvist inom Norrbottens eller Västerbottens läns lappmarker eller inom Jämtlands län eller inom Idre socken av Kopparbergs län, hava renar i vård hos renskötande lapp till ett antal av högst tjugu renar för hushåll, års- och fjolårskalvar häri ej inbegripna; Konungens befallningshavande obetaget att, där det med hänsyn till förhållandena prövas skäligt och lämpligt, tillåta ett antal av intill femtio eller, då synnerliga skäl därtill äro, ett högre antal, dock ej över etthundra.

Hava renar utöver förstnämnda antal vid bodelning eller genom arv, testamente eller gåva tillfallit lapp, som ej tillhör lappby, må han dock under en tid av tre år utan särskilt tillstånd hava jämväl det överskjutande antalet renar i vård hos renskötande lapp.

15 §.

1. Inom Norrbottens län må tills vidare även den som ej är lapp men har sitt hemvist inom länets lappmarker och där äger eller brukar jordbruksfastighet, hava renar i vård hos renskötande lapp, som ej är i annans tjänst. Antalet sådana renar må för hushåll icke överstiga tjugu, års- och fjolårskalvar häri ej inbegripna, Konungens befallningshavande obetaget att, där det med hänsyn till förhållandena prövas skäligt och lämpligt, tillåta ett högre antal, dock ej över femtio.

Flyttar renägare utom länets lappmarker eller upphör han att där äga eller bruka jordbruksfastighet, skall han inom ett år därefter avhända sig skötesrenarna. Dör renägare, må renarna behållas av dödsboet, så länge boet äger eller brukar jordbruksfastighet inom länets lappmarker.

2. Den som med stöd av stadgandena i 1 mom. har renar i vård hos renskötande lapp, skall för varje ren, fjolårskalvar inbegripna, erlägga skötesle för löpa kalenderår, vilken lega ej må understiga ett av Konungens befallningshavande fastställt minsta belopp. Denna lega skall

erläggas för skötesrenar hos *fjällapp* före den 1 april samt hos *skogslapp* före den 1 juni. Inom samma tid skall renägaren hos lappfogden anmäla antalet skötesrenar ävensom renskötarens namn. I samband med anmälan skall för varje anmäld ren erläggas en särskild avgift av femtio öre, som enligt närmare föreskrifter av Konungen skall användas såsom bidrag till bekostande av allmänna renräkningar samt till åtgärder för renskötelsens främjande.

För renkalv, som under året födes, utgår ej sköteslega eller särskild avgift. Den omständigheten att ren, för vilken sköteslega erlagts, före årets utgång slaktas för renägarens räkning eller ock förgås eller förkommer medför icke rätt för renägaren att återbekomma någon del av erlagt belopp.

Närmare föreskrifter i avseende å anmälningars mottagande samt uppbärande och redovisande av de särskilda avgifterna meddelas av Konungens befallningshavande. Där särskild lapptillsyningsman finnes, äger Konungens befallningshavande förordna denne att i lappfogdens ställe fullgöra hans åligganden i nu angivna hänseenden.

3. Skötesrenägare, som avses i denna paragraf, skall hava samtliga sina renar under vård av en och samma lapp.

16 §.

Dragrenar må en var hava i vård hos renskötande lapp; och skola sådana skötesrenar ej i något hänseende vara inbegripna under bestämmelserna i 14 och 15 §§.

17 §.

Renägare, vilken lämnat renar i vård hos renskötande lapp, står i fråga om dessa renar samma ansvar enligt denna lag som lappen för sina egna renar.

18 §.

Har någon renar i vård hos renskötande lapp i annat fall eller till större antal än ovan är medgivet, eller har någon, som begagnat honom jämlikt 15 § medgiven rätt att hava renar i lapps vård, åsidosatt något av vad i nämnda lagrum stadgats i avseende å sådan rätts utövande, må Konungens befallningshavande förordna, att de renar, som olagligen hållas, skola levande eller slaktade försälgas för renägarens räkning; och skall kostnaden för renarnas omhändertagande och försäljning gäldas av köpeskillingen.

Försummar renägare att erlagga den särskilda avgiften, skall han erlagga dubbel avgift.

Om renlängd.

19 §.

För lappby skall årligen vid sammanträde, varom i 12 § sägs, upprättas en längd, upptagande en var, som inom lappbyn driver renskötelse eller där har renar i vård hos annan, ävensom det antal där befintliga renar han äger. Längden upprättas med ledning av lapparnas uppgifter eller, där enighet ej kan vinnas, efter bestämmande av ordningsmannen och, om lapparna det önska, två av dem vid tillfället utsedda lappar. Därest lappbys område till någon del utgöres av eller ingår i skadeersättningsområde, varom i 33 § förmåles, skall särskild längd upprättas för sådan del av lappbyn.

Längden skall bestyrkas av ordningsmannen och två vid sammanträdet närvarande lappar och länder sedermera, intill dess ny längd blivit på enahanda sätt upprättad, till efterrättelse i de fall, då enligt denna lag eller enligt byordning lapparnas rättigheter och skyldigheter bestämmas efter antalet renar, såvitt ej antingen styrkan, att den i längden upptagna renantalet genom olycksfall eller av annan tillfällig anledning under tiden

väsentligen förändrats eller ock vid tillfällig renräkning, varom förmåles i 20 § 2 mom., befunnits, att längden är felaktig.

Av längden upprättas tre exemplar, av vilka ett överlämnas till Konungens befallningshavande och ett till lappfogden samt ett förvaras av ordningsmannen.

Om renräkning.

20 §.

1. Allmän renräkning skall hållas, då Konungen bestämmer. Närmare föreskrifter angående räkningens verkställande meddelas av Konungen.

Om räkning minst vart tredje år av renar inom vissa lappbyar i Norrbottens län är särskilt stadgat.

2. Konungens befallningshavande må förordna om hållande av tillfällig renräkning i nödig omfattning, där grundad anledning finnes, att renlängd, som enligt 19 § upprättats, är felaktig i avseende å en eller flera renägars renantal. Utvisar renräkningen betydande felaktighet i renlängden, skall kostnaden för räkningen gäldas av lapp, vars uppgifter till längden angående renantalet med hänsyn till felets storlek måste anses lämnade mot bättre vetande.

3. Renskötande lapp är pliktig att utan ersättning samla och biträda vid räknandet av den hjord, till vilken hans renar höra, vid äventyr att nödig hjälp eljest må anskaffas på hans bekostnad.

Om flyttningar.

21 §.

Lapp må med sina renar flytta mellan de områden, å vilka han äger uppehålla sig med renarna; vare dock skyldig att taga väg, där minsta skada förorsakas. Konungens befallningshavande har att i händelse av tvist bestämman var flyttningens väg må tagas.

22 §.

Lapp åligger att tillse, att såvitt möjligt renar icke vid flyttning lämnas efter eller under flyttning eller innan flyttning anträdes utan bevakning ströva i förväg. Sker det ändock, skall lappen så fort ske kan samla renarna och återföra dem till hjorden, vid äventyr att lappfogden eljest äger verkställa detta på lappens bekostnad eller, då fråga är om allenast ett fåtal renar, vidtaga annan lämplig åtgärd.

23 §.

Flyttningens väg, som lapparna av ålder nyttjat, må fortfarande av dem användas; dock att när ändring av sådan väg är av synnerliga skäl påkallad och finnes kunna ske utan väsentlig olägenhet för lapparna, Konungens befallningshavande må förordna härom samt anvisa ny, för lapparna tjänlig flyttningens väg. Ej må genom röjning, uppodling av jord, uppförande av hägnad, utläggande av timmerbommar eller annorledes flyttningens väg göras obrukbar för lapparna eller framkomligheten å sådan väg i väsentlig mån förminska.

24 §.

Lapp, som med sina renar flyttar utom den socken, där han har sitt hemvist, skall för varje socken, som under flyttningen av honom besökes, inom åtta dagar efter ankomsten göra anmälan hos landsfiskalen och därvid uppgiva namn och hemvist samt, om han har andras renar i sin vård, ägarna till dessa renar; och äger lappen utan ersättning erhålla bevis om anmälingsskyldighetens fullgörande.

Konungens befallningshavande äger, då så finnes nödigt, förordna en eller flera personer, bosatta å platser som ligga i flyttningens väg, att mottaga an-

målningar, varom ovan sägs, och utfärda bevis däröver. Underrättelse om den eller de förordnades namn och bostad skall tillställas ordningsmännen i de lappbyar, som begagna vägen, samt årligen intagas i länskungörelserna. Anmälningar, vilka mottagas av sålunda förordnad person, skola så fort ske kan överlämnas till landsfiskalen.

Det åligger landsfiskalen att föra dagbok över samtliga till honom inkomna anmälningar.

Om ringgården och andra stängsel.

25 §.

1. Lapp är berättigad att å område, där han äger uppehålla sig med sina renar, uppföra gärde för mjölkning, märkning eller skiljning av renar (ringgärde) ävensom annat stängsel för tillfälligt behov och av ringa utsträckning.

Nedom odlingsgränsen samt utom renbetesfjällen må dock ringgärde, avsett för stadigvarande bruk, uppföras endast efter anvisning av vederbörande jordägare eller brukare eller, då fråga är om kronomark under kronans omedelbara disposition eller område, som vid avvitrering blivit utlagt till allmänningsskog, av lappfogden efter samråd med vederbörande skogstjänsteman. Åtnöjes ej lappen med jordägares eller brukares anvisning, må plats för gärdet bestämmas av lappfogden.

2. Annat stängsel för renar än i 1 mom. sägs må uppföras allenast efter särskilt tillstånd av Konungens befallningshavande.

Om renarnas bevakning och om försumlighet i renskötseln.

26 §.

Rensköttande lapp skall i överensstämmelse med fordringarna på god renskötsel övervaka sina renar.

Adagalägger lapp försumlighet i renskötseln, så att därigenom skada eller annan olägenhet förorsakas, må Konungens befallningshavande tilldela honom varning. Är försumligheten av svårare beskaffenhet, eller låter han icke rätta sig av meddelad varning, äger Konungens befallningshavande föreskriva lämpliga åtgärder för åstadkommande av bättre bevakning av renarna eller förordna, att renarna skola för viss tid eller tills vidare överlämnas till vård åt annan rensköttande lapp, eller föreskriva, att renantalet skall minskas genom försäljning av renar, levande eller slaktade, eller ock, där Konungens befallningshavande efter lapparnas hörande finner den försumlige uppenbart olämplig att sköta renar, förklara honom förlustig rätten att vidare vara rensköttare.

Närmare bestämmelser om verkställigheten av föreskrivna åtgärder meddelas av Konungens befallningshavande, som därvid äger förelägga vite samt i fall av tredska utdöma vitet och antingen förelägga nytt vite eller ock låta vidtaga åtgärderna på den tredskandes bekostnad.

Om ersättningsskyldighet för skada genom renar.

27 §.

1. Förorsaka *fjällapps* renar ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen skada å växande eller avskuren men ej i lada införd gröda på åker eller äng eller sådan utängsslätter, vilken blivit odlad eller inhägnad eller utan att vara inhägnad är efter annat varit till höfångst brukad och därtill alltiämt brukas samt genom lador, hässjor, diken, röjning eller på annat sätt tydligt framträder såsom utängsslätter, skall skadan, där den inträffar under juni, juli eller augusti månad, ersättas av ägaren till de renar, vilka förorsakat skadan.

Inträffar skadan å annan tid, skall den ersättas endast i det fall att den, vilken vården om renarna ålegat, uppsåtligen eller genom vårdslöshet vid renarnas bevakning varit vållande till skadan. Kan vårdslöshet anses ligga grödans ägare till last, ity att han underlåtit att inom rimlig tid hemföra grödan eller att, där den lämnats utestående i stack eller hässja, till dess skyddande vidtaga åtgärder, som utan större kostnad eller svårighet kunnat verkställas, är han dock pliktig att själv stå skadan, utan så är att den, vilken vården om renarna, ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

Ersättningsskyldighet, varom nu sagts, äger ej rum för skada, som innehavaren av den fastighet, där skadan skett, enligt vid upplåtelsen meddelade eller eljest gällande bestämmelser själv skall stå.

2. Förorsaka *fjällapps* renar ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen skada å gröda på annan mark än i 1 mom. sägs, skall grödans ägare själv stå skadan, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

3. Förorsaka *skogslapps* renar ovan odlingsgränsen å trakt, där sådana lappar jämlikt 3 § äga uppehålla sig med sina renar, skada å gröda, skall vad i 1 och 2 mom. sägs äga motsvarande tillämpning.

28 §.

1. Förorsaka *fjällapps* renar nedom odlingsgränsen eller utom renbetesfjällen å trakt, där sådana lappar jämlikt 2 § äga uppehålla sig med sina renar, skada å växande eller avskuren men ej i lada införd gröda på mark, som avses i 27 § 1 mom., skall skadan, där den inträffar under tid, då betesrätt ej är medgiven, ersättas av ägaren till de renar, vilka förorsakat skadan.

Inträffar skadan å annan tid, skall den ersättas endast i det fall att den, vilken vården om renarna ålegat, uppsåtligen eller genom vårdslöshet vid renarnas bevakning varit vållande till skadan. Kan vårdslöshet anses ligga grödans ägare till last, ity att han underlåtit att inom rimlig tid hemföra grödan eller att, där den lämnats utestående i stack eller hässja, till dess skyddande vidtaga åtgärder, som utan större kostnad eller svårighet kunnat verkställas, är han dock pliktig att själv stå skadan, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

2. Förorsaka *skogslapps* renar nedom odlingsgränsen å trakt, där sådana lappar jämlikt 3 § äga uppehålla sig med sina renar, skada å gröda på mark, som avses i 27 § 1 mom., skall skadan ersättas av renarnas ägare:

a) om skadan sker å växande eller avskuren men ej bärgad gröda och inträffar under maj, juni, juli, augusti eller september månad;

b) om skadan sker å bärgad gröda, som lämnats utestående i stack eller hässja, och inträffar under juni, juli eller augusti månad.

Inträffar skadan å annan tid, gälle vad i 1 mom. andra stycket sägs; dock att renarnas ägare alltid skall ersätta skada, som sker å tid, då betesrätt ej är medgiven å trakten.

3. Förorsaka *fjällapps* eller *skogslapps* renar nedom odlingsgränsen eller utom renbetesfjällen skada å gröda på annan mark än som avses i 27 § 1 mom., och inträffar skadan under tid, då sådana lappar jämlikt 2 eller 3 § äga uppehålla sig å trakten med sina renar, skall grödans ägare själv stå skadan, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

Inträffar skadan å annan tid, skall den ersättas av renarnas ägare, där den, vilken vården om renarna ålegat, uppsåtligen eller genom vårdslöshet vid renarnas bevakning varit vållande till skadan.

29 §.

Skada, som av *fjällapps* eller *skogslapps* renar förorsakas å trakt, där sådana lappar icke jämlikt 2 eller 3 § äga uppehålla sig med sina renar under någon tid av året, skall ersättas av renarnas ägare.

30 §.

Fordrar någon ersättning för skada genom renar och träffas ej uppgörelse, äger han att för syn och värdering av skadan dels för egen räkning utse en god man, dels nämna en av de personer, som på sätt i 31 § sägs hava i uppdrag att inom trakten tjänstgöra såsom gode män å lapparnas sida, var-efter dessa båda, eller, om de ej kunna enas, lappfogden eller landsfiskalen utser en tredje god man. På kallelse av den sistnämnde skola godemännen sammanträda å stället, där skadan skett, samt verkställa noggrann utredning om dess uppkomst och beskaffenhet, om tiden, då den kan antagas hava skett, så ock om annat, som kan lända till upplysning i saken. Med stöd av den utredning, som sålunda vunnits, skola gode männen med behörigt iakttagande av frånvarandes rätt uppskatta skadan i penningar. Över förrättningen skall föras protokoll.

För det belopp, vartill skadan av de flesta gode männen uppskattats, ävensom för synekostnad må utmätning ske hos den som medgiver, att han är skyldig ersätta skadan. Har den ersättningsskyldige före synen bjudit skadeersättning, ej understigande vad gode männen bestämt, må utmätning för synekostnaden ej ske utan skall sökanden själv stå samma kostnad.

Utan hinder av vad nu är stadgat äger den, hos vilken utmätning skett, så ock den, som lidit skada, där han ej låtit saken gå till utmätning, att instämma sin talan till domstol; skolande den, hos vilken utmätning skett, anhängiggöra sin talan inom ett år från utmätningdagen.

För syneförrättning njuter god man ersättning efter samma grunder som nämndeman.

31 §.

Lappby skall vid sammanträde, som omförmäles i 12 §, för en tid av högst tre år bland den bofasta befolkningen eller bland lappar, som icke driva renskötsel, välja erforderligt antal gode män att under tiden till nästa val för lappbyn deltaga i syn och värdering, varom i 30 § förmäles. Underlåter lappby att anställa sådant val, göres av lappfogden eller den landsfiskal, inför vilken sammanträdet hållits, anmälan härom hos Konungens befallningshavande, som i lappbyns ställe utser lämpligt antal gode män.

Förteckning å de utsedda gode männen intages i länskungörelserna och tillställas en var av gode männen.

32 §.

Hålla flera lappar sina renar tillsammans i en hjord eller har lapp i sin hjord såväl egna som skötesrenar, och sker genom renar, som höra till hjorden, skada, vilken enligt denna lag skall ersättas, skola, där det ej kan utrönas, genom vilkens eller vilkas renar skadan uppkommit, renarnas ägare vara pliktiga att i förhållande till det antal renar, en var av dem har i hjorden, ersätta skadan jämte syne- och rättgångskostnader. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning i det fall att renar, tillhörande olika hjordar, blivit sammanblandade till en hjord.

33 §.

Inträffa å en trakt år efter annat skador av större betydelse, vilka måste anses väsentligen bero på försumlighet i renvården, må Konungen förklara, att visst till gränserna bestämt område skall tills vidare och intill dess annorlunda förordnas utgöra ett skadeersättningsområde.

Sker inom sålunda fastställt skadeersättningsområde skada genom renar, vilken enligt denna lag skall ersättas, skall, då det ej kan utrönas, genom

vilkens eller vilkas renar skadan uppkommit, ersättningsskyldigheten åligga de lappar, vilka äga där uppehålla sig med sina renar; och skall ersättningsbeloppet jämte syne- och rättgångskostnader dem emellan fördelas i förhållande till det antal renar, en var av dem har inom området. Om vid den tid, då skadan skedde, å området funnos renar i vård hos annan än nämnda lappar, skall även ägaren av dessa renar i förhållande till renarnas antal deltaga i ersättningen. Visar lapp, förr än uppgörelse eller förlikning träffats eller dom givits om dylik ersättning, att skadan ej förorsakats av hans renar, vare han fri från deltagande i ersättningen.

34 §.

Fordrar någon ersättning på grund av sådan gemensam ansvarighet, som avses i 33 §, äger han med sitt yrkande vända sig mot ordningsmannen eller ordningsmännen i den eller de lappbyar, som lapparna inom skadeersättningsområdet tillhöra; ägande ordningsman att efter samråd med lappfogden på vederbörande lappars vägnar träffa uppgörelse om ersättning. Ordningsman äger ock att på lapparnas vägnar föra talan i mål om dylik ersättning samt efter samråd med lappfogden ingå förlikning angående såväl skadeersättning som syne- och rättgångskostnader.

Adömes ersättningsskyldighet flera lappar, skall i domen för en var fastställas, huru mycket han har att gälda.

Mål, vari ordningsman vid underrätt fört talan, må av honom fullföljas i högre rätt.

35 §.

Den som efter vad i 32 eller 33 § sägs blivit dömd att ersätta inträffad skada eller träffat uppgörelse eller förlikning om erläggande av sådan ersättning vare oförhindrad att, i händelse det utrönes, att skadan förorsakats av renar, tillhörande annan, eller att vid den tid, då skadan skedde, i hjorden eller inom skadeersättningsområdet funnos renar, tillhörande annan än den som enligt domen, uppgörelsen eller förlikningen ansetts ersättningsskyldig, söka gottgörelse av ägaren till dessa renar för vad han erlagt eller för den del därav, som belöper på renägaren. Där ersättningen bestämts genom uppgörelse eller förlikning, må gottgörelse ej fordras för mer än vad på renägaren belöper i förhållande till det belopp, vartill skadan må hava blivit värderad vid syn, med tillägg av synekostnaden.

Om förbud mot ofredande av lapparnas renar m. m.

36 §.

1. Den som uppsåtligen eller genom vårdslöshet dödar, skadar, skrämmar eller på annat sätt ofredar lapparnas renar, medan de befinna sig på område, varest renar då må föras på bete, eller ock söker obehörigen fördriva dem från sådant område, skall ersätta därigenom för lapparna uppkommen skada.

Lag samma vare, där någon å område, som ovan avses, uppsåtligen eller genom vårdslöshet förorsakar, att vid skogsavverkning ren dödas eller skadas genom fällning av träd. Har vid avverkningen anställd person gjort sig skyldig därtill, skall jämväl den, för vars räkning avverkningen sker, ansvara för skadans ersättande.

Har ren blivit dödad vid skogsavverkning, åligger det den som förestår avverkningen att genast göra anmälan hos lapparna, därest de finnas å trakten, eller, om så ej är fallet, hos landsfiskalen, till vilken det dödade djurets öron därvid skola i hopsittande skick insändas. När anmälan inkommit till landsfiskalen, har denne att skyndsamt underrätta renägaren eller, om denne ej är känd, lappfogden samt vidtaga de åtgärder, som finnas tjänliga för det döda djurets tillgodogörande.

Ofredas ren på tillåtet uppehållsområde av hund, skall hundens ägare ersätta skadan, även om ofredandet skett utan någons uppsåt eller vållande.

Med skada, som i detta moment avses, förstås icke blott skada, som tillfogats ren, utan ock, där renar blivit skingrade, kostnader och besvär, som uppkommit för deras hopsamlande eller i sammanhang därmed, ävensom utgiven ersättning för skada, som renarna till följd av skingringen kunna hava förorsakat.

Är ren, som skadats, omärkt, eller är ägaren ej känd, skall skadeståndet tillfalla den lappby, dit renen kan antagas hava hört.

2. Om ersättning för skada, som tillfogats ren till följd av järnvägs drift, är särskilt stadgat.

37 §.

Inom lappmarkerna och å renbetesfjällen skall hund, som icke användes i lapparnas renskötsel, vara försedd med halsband, därå ägarens namn och bostad skola vara tydligt anbragta; dock att halsbandet må avlägsnas, medan hunden hålles instängd, ävensom under pågående jagt, när fara föreligger, att hunden kan lida men av detsamma. Vad nu sagts skall ock, där Konungens befallningshavande med hänsyn till renskötseln finner nödigt härom förordna, gälla för trakt utom lappmarkerna och renbetesfjällen, inom vilken lapparna äga uppehålla sig med sina renar, ävensom å trakt därtill.

38 §.

1. Under den tid lappar med sina renar uppehålla sig å trakt, där renar då må föras på bete, skola å denna trakt och å trakter därtill hundar, vilka icke användas i lapparnas renskötsel, antingen hållas i band eller instängda eller vara försedda med klubba i enlighet med närmare föreskrifter, som meddelas av Konungens befallningshavande. Dock må Konungens befallningshavande för viss trakt eller för särskilda fall medgiva befrielse från vad sålunda stadgats, där det finnes kunna ske utan men för renskötseln.

Under det flyttning med renar sker förbi gård, skola därvarande hundar hållas i band eller instängda. När sådan flyttning förestår, skola lapparna, där så ske kan, i förväg underrätta om sin ankomst.

2. Finnes hund, som är känd för att jaga renar, å trakt där renbete må äga rum, och hålles hunden icke i band eller instängd eller försedd med klubba, då renar under tillåten tid befinna sig där, må hunden dödas genom lappfogdens eller polismyndighetens försorg.

3. Påträffas hund, medan den jagar eller annorledes ofredar ren, som befinnes sig å trakt, där renar vid tillfället må föras på bete, må hunden dödas. Lag samma vare, då hund anträffas å sådan trakt utan tillsyn omedelbart efter det den jagat eller annorledes ofredat ren.

Påstår hundens ägare, att hunden blivit dödad utan att sådana omständigheter förelegat, som efter vad nu sagts må föranleda dylik åtgärd, och kan den som dödat hunden icke styrka, att han varit därtill berättigad, vare han likväl fri från ansvar och ersättningsskyldighet, såframt ej hundens ägare kan visa sannolika skäl för sitt påstående.

Om minskning av renantalet inom lappby.

39 §.

Därest inom lappby antalet renar befinnes vara så stort, att betet kan befaras bli otillräckligt eller skada eller andra olägenheter förorsakas eller svårigheter annorledes yppas för renskötseln å omälsenliga drivande inom

lappbyn, må Konungens befallningshavande efter lapparnas hörande vidtaga åtgärder för renantalets minskning på sätt nedan sägs.

1) Finnas inom lappbyn renar, tillhörande andra än lappar, må Konungens befallningshavande förordna, att så stort antal av dessa renar, som provas för ändamålet nödigt, inom viss förelagd tid skall från lappbyn avlägsnas, vid äventyr att renarna av lappfogden eller ordningsmannen omhändertagas och levande eller slaktade för ägarnas räkning försälas.

2) Befinnes, sedan renar, tillhörande andra än lappar, avlägsnats från lappbyn, de återstående renarnas antal ändock vara för stort och finnes utrymme inom annan lappby, till vilken inflyttning utan avsevärd olägenhet kan ske, äger Konungens befallningshavande, efter det jämväl lapparna i sistnämnda lappby blivit hörda, dit hänvisa en eller flera lappar; och skall i sådant fall bestämmas viss tid, inom vilken flyttningen skall hava verkställts. Härvid skall Konungens befallningshavande tillse, att lapp, som själv eller vars förfäder länge tillhört lappbyn eller inom dess område haft rätt till bete för sina renar, icke utan synnerliga skäl mot sin vilja hänvisas till annan lappby.

3) Kan hänvisning i behöflig omfattning icke lämpligen ske, äger Konungens befallningshavande förordna, att lappbyns renantal skall inom viss av Konungens befallningshavande bestämd tid genom nedslaktning, försäljning eller annorledes nedbringas till viss storlek. Kan enighet mellan lapparna ej vinnas angående verkställandet av sålunda föreskriven åtgärd, må Konungens befallningshavande förordna, huru minskningen skall verkställas. Därvid skall iakttagas, att i första hand de renägare, vilka med hänsyn tagen jämväl till antalet hushållsmedlemmar hava det största renantalet, åläggas att minska sina renhjordar.

Vad i punkterna 1)–3) här ovan är stadgat beträffande den inbördes ordning, i vilken de i samma punkter angivna åtgärderna må komma till användning, skall icke utgöra hinder för Konungens befallningshavande att, då särskilda skäl därtill föreligga, annorlunda bestämma.

Närmare bestämmelser rörande verkställigheten av föreskriven åtgärd meddelas av Konungens befallningshavande, som därvid har att tillse, såväl att de särskilda renägarnas rätt och bästa i görligaste mån iakttages som ock att renskötande lapp icke i oskälighet grad kringskäres i sin näring.

Där i fall, som i punkterna 2) och 3) avses, renarnas ägare eller den, vilken vårdar om renarna åligger, enligt Konungens befallningshavandes bestämmande skall vidtaga åtgärd, må Konungens befallningshavande förelägga honom vite samt i fall av tredska utdöma vitet och antingen förelägga honom nytt vite eller ock låta vidtaga åtgärden på den tredskandes bekostnad.

Om förvildade renar.

40 §.

Finns å viss trakt förvildade renar, ankommer på Konungens befallningshavande att förordna, att dessa renar skola dödas, samt meddela i sådant hänseende erforderliga föreskrifter.

Behållna värdet av sålunda dödade renar skall enligt bestämmelser, som givas av Konungen, användas till förmån för lapparna.

Om lapparnas bostäder m. m. samt om odlingar.

41 §.

Lapp i å omr? där han äger uppehålla sig med sina renar, i erfor-

derlig omfattning åt sig inrätta tältkåta eller annan kåta med lapsk eldstad (aran) samt uppföra bod för förvaring av sina tillhörigheter eller därför vidtaga andra anordningar.

A inägor må kåta eller bod icke uppföras, med mindre vederbörande jordägare eller brukare därtill givit sitt samtycke.

A utmark till enskild eller kommun tillhörig fastighet, område, som vid avvitrning blivit utlagt till allmänningskog, dock undantaget, eller till kronhemman eller kronolägenhet, som ej står under kronans omedelbara disposition, må, nedom odlingsgränsen eller utom renbetesfjällen, fast kåta eller bod icke uppföras annat än efter anvisning av jordägaren eller brukaren eller, där lappen icke åtnöjes därmed, av lappfogden.

42 §.

I den mån för renskötselns drivande erfordras må lapp å område inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen, där han äger uppehålla sig med sina renar, uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad, dock med följande begränsningar:

1) Å enskild eller kommun tillhörig fastighet eller å kronomark, som ej står under kronans omedelbara disposition, må dylik byggnad icke uppföras, med mindre vederbörande jordägare eller brukare därtill givit sitt samtycke.

2) Å annan kronomark må byggnad, varom ovan sägs, uppföras allenast efter särskilt tillstånd, som på därom gjord ansöknings meddelas, vad angår trakt ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen av Konungens befallningshavande samt i fråga om övriga trakter av domänstyrelsen efter samråd med Konungens befallningshavande. Över sådan ansökan skola de lappar höras, vilka äga uppehålla sig med sina renar å trakten. Vid prövning av ansökningsen har myndigheten ej mindre att tillse, att byggnaden förläggas å plats, som med hänsyn till renskötseln å trakten och andra förhållanden är lämplig, samt att den icke göres större än för dess ändamål av bostad åt lapp, som driver renskötsel å trakten, är nödvändigt, än även att meddela de särskilda bestämmelser i avseende å byggnadens beskaffenhet och nyttjande, som prövas erforderliga.

Upphör lapp, som innehar med tillstånd jämlikt nästföregående stycke uppförd byggnad, att driva renskötsel å trakten, eller överlåtes byggnaden å annan än lapp, som driver renskötsel och tillhör samma lappby, har den myndighet, som meddelat tillståndet, att pröva, huruvida och på vilka villkor byggnaden må kvarstå. Anses byggnaden icke böra bibehållas, äger myndigheten bestämma, huruvida och i vad mån gottgörelse må utgå för å byggnaden nedlagt arbete samt för virke därtill, som icke erhållits avgiftsfritt av kronan.

43 §.

Å kronomark under kronans omedelbara disposition, belägen inom lappmarkerna eller å renbetesfjällen, må lapp efter särskilt, på därom gjord ansökan lämnat tillstånd upptaga odling av mindre omfattning.

Sådant tillstånd meddelas, efter hörande av de lappar, vilka äga uppehålla sig med sina renar å trakten, vad angår trakt ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen av Konungens befallningshavande samt i fråga om övriga trakter av domänstyrelsen efter samråd med Konungens befallningshavande. Tillstånd må lämnas allenast där odlingen finnes icke vara till hinder för renskötseln å trakten och sökanden ej kan antagas genom odlingens nyttjande komma att eftersätta värden om sina renar. Storleken och beskaffenheten av odlingen bestämmas av vederbörande myndighet.

Tillstånd till upptagande av odling må återkallas, när omständigheterna därtill föranleda.

Den som upptagit odling är pliktig att själv stå skada, som å odlingen förorsakas av renar, utan så är att den, vilken värden om renarna ålegat orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

Om hållande av getter.

44 §.

Å kronomark under kronans omedelbara disposition äger *fjälllapp* hava getter på bete under tid, då han är berättigad att där uppehålla sig med sina renar; dock må antalet getter icke överstiga fem för hushåll.

Om skogsfång.

45 §.

Å kronomark under kronans omedelbara disposition samt å område, som vid avvitrning blivit utlagt till allmänningskog, är lapp berättigad att till eget behov av virke använda skogen, dock med följande begränsningar:

1) Ovan odlingsgränsen samt å renbetesfjällen må virke till uppförande, ombyggnad eller underhåll av stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad samt växande träd till uppförande av sådant stängsel, som avses i 25 § 2 mom., tagas allenast efter anvisning eller utsynning.

2) I fråga om lapps rätt att nedom odlingsgränsen inom lappmarkerna taga virke till uppförande, ombyggnad eller underhåll av stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad skall gälla vad under 1) sägs. Å dessa trakter må lapp ej heller taga växande barrträd till uppförande eller ombyggnad av fast kåta, bod eller stängsel annat än efter anvisning eller utsynning.

3) Utom lappmarkerna och renbetesfjällen må tagas allenast torra träd, vindfällen, skogsavfall samt en- och videbuskar ävensom för tillfälligt behov å utmark växande lövträd. Därjämte må tall- och grantjur tagas till slöjdvirke.

46 §.

Beträffande enskild eller kommun tillhörig mark, område, som vid avvitrning blivit utlagt till allmänningskog, dock undantaget, så ock kronomark, som ej står under kronans omedelbara disposition, skall i fråga om lapps rätt till skogsfång gälla följande:

1) Ovan odlingsgränsen samt å renbetesfjällen äger lapp till eget behov av virke använda skogen i enahanda ordning och omfattning, som i 45 § stadgats med avseende å samma trakter, dock må virke till uppförande, ombyggnad eller underhåll av stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad ej tagas, med mindre vederbörande jordägare eller brukare därtill givit sitt samtycke; ej heller må växande träd till uppförande eller ombyggnad av fast kåta, bod eller stängsel, som avses i 25 § 1 mom., tagas utan anvisning eller utsynning.

2) Nedom odlingsgränsen inom lappmarkerna må *fjälllapp* använda skogen till eget behov av virke, dock med iakttagande av att virke till uppförande, ombyggnad eller underhåll av stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad ej må tagas, med mindre vederbörande jordägare eller brukare därtill givit sitt samtycke, ävensom att virke till nyssnämnda ändamål eller växande träd till uppförande eller ombyggnad av fast kåta, bod eller stängsel ej må tagas annat än efter anvisning eller utsynning.

Skogslapp äger å de trakter, som avses i nästföregående stycke, till eget behov under flyttning med sina renar taga bränsle samt virke till tältstänger, åtor, bodar och ställningar för förvaring av sina tillhörigheter

ävensom slöjdvirke; dock må växande barrträd tagas allenast efter anvisning eller utsyning.

3) Utom lappmarkerna och renbetesfjällen gäller om *fjälllapps* rätt till skogsfång vad i 45 § i sådant avseende stadgats.

Skogslapp äger utom lappmarkerna till eget behov under flyttning med sina renar för de under 2) andra stycket omförmälda ändamål taga torra träd, vindfällen, skogsavfall samt en- och videbuskar ävensom å utmark växande lövträd. Därjämte må tall- och grantjur tagas till slöjdvirke.

47 §.

För virke, som tages å kronomark under kronans omedelbara disposition eller å område, som vid avvittning blivit utlagt till allmänningsskog, erlägges icke betalning.

Vad angår skogsfång å annan mark erlägges för virke, som må tagas allenast med samtycke av vederbörande jordägare eller brukare, betalning enligt överenskommelse. I övrigt skall, där jordägaren eller brukaren det fordrar, för virke, som enligt vad i 46 § stadgas ej må tagas annat än efter anvisning eller utsyning, ävensom för växande lövträd samt tall- och grantjur, som tages utom lappmarkerna och renbetesfjällen, givas en billig ersättning, vilken i brist av åsämjande bestämmes av en av Konungens befallningshavande förordnad värderingsman.

48 §.

Finnes beträffande mark, som avses i 46 §, att skogens fortsatta nyttjande invid boplatz för vedfång åt lapparna är i synnerlig mån betungande för vederbörande jordägare eller brukare, må Konungens befallningshavande på framställning av denne förbjuda, att bränsle tages annat än efter anvisning.

49 §.

Lapp, som äger eller brukar fastighet eller är i tjänst hos ägare eller brukare av fastighet, må icke använda sin rätt till skogsfång enligt denna lag för fastighetens behov av virke vare sig till byggnader, stängsel, bränsle eller annat ändamål.

50 §.

Då det är oundgängligen nödvändigt för renarnas uppehälle, må lapp å område, där han äger uppehålla sig med sina renar, fälla lavbevuxna träd; dock skall, såvitt ske kan, vederbörande skogstjänsteman, jordägare eller brukare förut underrättas och tillfälle lämnas honom att anvisa träd, som må fällas, samt i annat fall anmälan om fällningen snarast göras till skogstjänstemannen, jordägaren eller brukaren.

Vid fällning av lavträd skola i främsta rummet torra eller oväxtliga träd tagas.

51 §.

Konungen äger för viss tid förbjuda, att växande tall, gran eller björk tages av lapparna på område, där avverkning uppenbarligen kan medföra fara för skogens bevarande eller återväxt.

Skulle Konungens befallningshavande finna, att nyttjandet av viss plats såsom fast viloplats eller boplatz åt lapparna uppenbarligen medför fara för skogens bevarande eller återväxt, äger Konungens befallningshavande för viss tid förbjuda platsens begagnande för sådant ändamål.

Förbud, varom nu sagts, må, där det ej påkallas till skydd mot björkskogsgränsens eller barrskogsgrensens nedgående, icke meddelas, om nyttjandet av tillåtet betesområde eller, vad angår förbud enligt andra stycket, flyttning på tillåten flyttningssväg därigenom skulle i väsentlig mån försvåras för lapparna.

52 §.

Virke, som lapp lagligen tagit och använt eller upplagt till framt användning, må icke utan hans samtycke av jordägaren eller brukaren bortföras eller göras obrukbart.

Har stängsel, vartill virke uttagits efter anvisning eller utsyning, oligen blivit bortfört eller gjorts obrukbart, äger lappen utan anvisning eller utsyning å samma skog taga vad som oundgängligen behöves för uppförande av nytt stängsel.

53 §.

Lapp är pliktig att efterkomma de föreskrifter, som vid anvisning eller utsyning må hava lämnats, samt att i övrigt vid all avverkning iakttaga nödig varsamhet.

Särskilt skall uppmärksammas:

- a) att kalavverkning ej äger rum utan tvingande skäl;
- b) att växande träd ej avverkas, därest å platsen finnas för ändamål användbara torra träd, nedfallna kvistar och grenar, avverkningsbara stubbar, vindfällen eller en- eller videbuskar;
- c) att bland växande träd i främsta rummet avverkas sådana, som äro oväxtliga, överåriga eller skadade;
- d) att vid fällning av träd höjden av den kvarlämnade stubben icke må överstiga femton centimeter från översta rotgrenen, med mindre skäl eller hårt packad snö gör det nödvändigt att kvarlämna större del av stammen; samt
- e) att lövträd, som ej äro avsedda till bränsle, omedelbart efter fällning randbarkas.

54 §.

Anvisning eller utsyning, varom i 45, 46 och 48 §§ sägs, verkställas kostnadsfritt av vederbörande skogstjänsteman. Anvisningen eller utsyningen skall verkställas snarast möjligt; och skall lappen i god tid därom underrettas. Träd, som anvisas eller utsynas, skola vara för avsett ändamål fullt lämpliga och, såvitt möjligt, för lappen lätt tillgängliga.

Om jakt och fiske.

55 §.

Fjälllapp och *skogslapp* äro berättigade att å utmark jaga och fiska icke allenast å områden, där sådana lappar jämlikt 2 eller 3 § äga vist under varje tid av året, utan även å andra områden inom lappmarkerna under den tid de äga att där uppehålla sig med sina renar; vare dock underkastade de inskränkningar i fråga om nyttjande av jakt och fisk som eljest gälla.

Om vissa nyttjanderättsupplåtelser.

56 §.

Ej må å de områden, som blivit till lapparnas uteslutande begagnade, betes-, slätter-, grustäkt, jakt eller fiske eller annan därmed jämförlig nyttighet av lapp upplåtas till annan. Sker ändock upplåtelse, va den ogill.

Finnes inom sådant område betes-, slätter-, grustäkt eller annan därmed jämförlig nyttighet, som icke av lapparna användes, och kan upplåtelse därav ske utan intrång eller skada för renskötseln, må sådan upplåtelse kunnat av Konungens befallningshavande mot avgift meddelas.

Kan inom sådant område upplåtelse av jakt eller fiske ske utan fara för tillgången på vilt eller fisk och utan besvärande intrång för lapparna, äger Konungens befallningshavande tillåta annan att mot avgift därstädes jämte lapparna utöva jakt eller fiske.

Finnes ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen upplåtelse av nyttjanderätt till inägor kunna äga rum utan avsevärt men för renskötelsen, må Konungens befallningshavande mot avgift meddela sådan upplåtelse.

Har bete, slätter eller nyttjanderätt till inägor upplåtits, är den, till vilken upplåtelsen skett, pliktig att själv stå skada, som av renar förorsakas å växande eller avskuren men ej i lada införd gröda, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

Innan upplåtelse, varom i denna paragraf är stadgat, äger rum, skola de lappar, vilka äga uppehålla sig med sina renar å området, höras i ärendet.

Medel, som inflyta genom sådan upplåtelse, skola enligt bestämmelser, som givas av Konungen, användas till förmån för lapparna.

Om renskötsel å vissa trakter nedom lappmarksgränsen.

57 §.

Å trakter i Norrbottens län nedom lappmarksgränsen, där renskötsel året om av ålder förekommer, må lapp efter särskilt tillstånd av Konungens befallningshavande driva skogsrenskötsel.

Vill lapp erhålla sådant tillstånd, har han att till Konungens befallningshavande ingiva ansökan med uppgift om den trakt, inom vilken han vill driva renskötsel, det antal renar han och hans husfolk avse att innehava för egen räkning samt huruvida och i sådant fall till vilket antal han avser att hava skötesrenar i sin vård. Över ansökningen skall yttrande inhämtas från den kommun, där renskötelsen är avsedd att drivas.

Finnes Konungens befallningshavande behov föreligga för en väsentlig del av traktens befolkning, att renskötsel fortfarande drives å trakten, och anses sökanden lämplig såsom renskötare samt möter ej heller i övrigt hinder för bifall till ansökningen, må Konungens befallningshavande lämna sökanden tillstånd att viss tid, ej överstigande tio år, driva renskötsel å den angivna trakten; och skall Konungens befallningshavande i sammanhang härmed bestämma det område, varinom renskötelsen må drivas, varest och huru flyttningssvägar må tagas, det högsta antal renar sökanden må föra på bete samt, därest sökanden avser att hava skötesrenar i sin vård, huru stor del av renbjorden, som sökanden och hans husfolk högst må innehava för egen räkning, ävensom de särskilda villkor i övrigt, under vilka renskötelsen må äga rum.

Hava efter tillståndets meddelande förutsättningarna för renskötelsens drivande inom den angivna trakten ändrats eller finnes eljest rättighetens utövande medföra olägenheter, må Konungens befallningshavande återkalla det givna tillståndet eller vidtaga ändring i de föreskrivna villkoren eller meddela nya villkor.

Varder lapp, som innehar tillstånd till renskötsel, stadigvarande förhindrad att begagna den medgivna rättigheten, äger Konungens befallningshavande utan kommunens hörande medgiva annan lapp att på enahanda villkor under återstoden av tiden eller någon del därav driva renskötsel inom området. Lag samma vare, där lappen avlider och dödsbodeläggarna anses icke lämpligen kunna eller böra utöva rättigheten.

58 §.

I fråga om sådan renskötsel, som avses i 57 §, skola de i denna lag meddelade bestämmelserna i tillämpliga delar lända till efterrättelse, dock med följande tillägg och undantag:

1) Till lappby hör lapp, som innehar tillstånd att där driva renskötsel ävensom hans hustru och hemmavarande barn samt lapska tjänare. Såsom tillhörande lappby räknas jämväl ägare av skötesrenar, vilka sådan lapp har i sin vård; dock må skötesrenägare ej deltaga i överläggningar och beslut, andra frågor än som röra hans rätt såsom renägare i byn.

Ordningsman i lappby utses av Konungens befallningshavande.

2) Adagalägger lapp, som erhållit tillstånd till renskötsel, försumlighe däri, eller finnes han eljest olämplig såsom renskötare, äger Konungens befallningshavande utan iakttagande av vad i 26 § stadgats frångå hono den medgivna rättigheten; och skall i fråga om Konungens befallningshavandes befogenhet att medgiva annan lapp att i hans ställe driva renskötsel vad i 57 § sista stycket stadgats äga motsvarande tillämpning.

3) Beträffande rätt till skogsfång tillkommer lapp, som här avses, att till bränse, tältstänger, kåtor, bodar och ställningar för förvaring av lappens tillhörigheter taga torra träd, vindfallen, skogsavfall, en- och videbuskar ävensom, för tillfälligt behov, å utmark växande lövträd samt till slöjd, virke, tall- och grantjur, dock å annan mark än kronomark under kronans omedelbara disposition eller område, som vid avvitrning blivit utlagt till allmänningskog, endast under flyttning och mot betalning enligt ortens pris.

4) Vad i 55 § stadgats om rätt till jakt och fiske skall icke äga tillämpning.

5) För all skada, som förorsakas av renar, skall ersättning givas av renarnas ägare. Lappby skall enligt Konungens befallningshavandes bestämmande utgöra ett eller flera skadeersättningsområden, och skall beträffande skada, som inträffar inom sådant område, gälla vad i 33—35 §§ stadgas.

6) Beträffande skyldighet enligt 38 § 1 mom. för ägare av hund att hålla hunden i band eller instängd eller försedd med klubba må Konungens befallningshavande medgiva den lättnad, som av förhållandena påkallas.

7) Beträffande skötesrenar skall gälla:
Innefattar tillstånd att driva renskötsel rätt för lappen att hava skötesrenar, må den som är bosatt inom lappbyn och där äger eller brukar jordbruksfastighet på de närmare villkor och i den utsträckning Konungens befallningshavande bestämmer hava renar i vård hos lappen, dock ej flera för hushåll räknat än tjugu, års- och fjolårskalvar häri ej inbegripna.

Dragrenar må även annan renägare hava i vård hos lapp på sätt här sägs. Skötesrenägare står i fråga om skötesrenarna samma ansvar enligt denna lag som lappen för sina egna renar.

Äsidosättes något av vad Konungens befallningshavande föreskrivit med avseende å rätten att hava skötesrenar, må Konungens befallningshavande förordna, att de renar, som olagligen hållas, skola levande eller slaktade försälas för renägarrens räkning; och skall kostnaden för renarnas omhändertagande och försäljning gäldas av köpeskillingen.

8) Renräkning skall hållas, när Konungens befallningshavande så prövar nödigt, dock att mellan varje renräkning ej må förflyta mera än fem år. Kostnad för sådan renräkning bestrides av renägarna i förhållande till vars och ens renantal.

Straffbestämmelser m. m.

59 §.

1. Med böter från och med fem till och med femhundra kronor straffas:
a) lapp, som uppsåtligt eller av vårdslöshet vållar, att hans renar inkomma å område, där rätt till renbete enligt denna lag icke är medgiven eller vid den tid icke må utövas, eller å främmande lappbys till gränserna bestämda område;

b) lapp, som i strid mot bestämmelserna i 9 § 1 mom. inflyttar till lappby;

c) den som gör flyttningssväg obrukbar för lapparna eller i väsentlig mån förminskar framkomligheten å sådan väg;

d) den som mot stadgandet i 52 § första stycket bortför virke eller gör virke obrukbart;

e) den som i fall, som avses i 36 §, uppsåtligt eller genom vårdslöshet dödar, skadar eller ofredar ren eller förorsakar, att ren vid skogsavverkning dödas eller skadas;

f) den som i strid mot vad i denna lag är stadgat underlåter att hålla hund i band eller instängd eller försedd med klubba; samt

g) den som uppsåtligt förhindrar eller stör renräkning, varom i denna lag sägs.

2. Med böter från och med fem till och med trehundra kronor straffas:

a) lapp, som av skogen tager mera virke än till hans eget behov erfordras, eller som eljest tager virke i strid mot bestämmelserna i 45, 46, 49, 50 eller 58 §;

b) lapp, som uppsåtligt eller genom vårdslöshet vid bevakningen av sina renar vållar, att renarna göra skada, som skall ersättas enligt denna lag, dock endast såframt ej uppgörelse eller förlikning träffats om skadans ersättning eller den ersättningsskyldige gjort sådant medgivande, att efter ty i 30 § sägs utmätning för ersättningens belopp må ske hos honom; samt

c) lapp, som mot bättre vetande lämnar oriktig uppgift vid upprättande av renlängd.

3. Med böter från och med fem till och med etthundra kronor straffas:

a) den som underlåter att i behörig ordning göra anmälan, varom i 24 § eller 36 § 1 mom. tredje stycket förmåles, eller i sådan anmälan mot bättre vetande lämnar oriktig uppgift;

b) lapp, som i fall, varom i 44 § förmåles, har getter på bete till större antal än där sägs;

c) lapp, som i strid mot bestämmelserna i 25 § uppför ringgärde eller annat stängsel;

d) lapp, som överträder jämlikt 48 eller 51 § meddelat förbud;

e) lapp, som vid avverkning uppenbart åsidosätter föreskrift, som meddelats jämlikt 53 §;

f) den som i strid mot stadgandet i 37 § eller med stöd därav meddelad föreskrift underlåter att hålla hund försedd med halsband; samt

g) den som har renar i vård hos renskötande lapp i annat fall eller till större antal än denna lag medger eller som vid begagnande av rättighet att hava renar i lapps vård åsidosätter något av vad som föreskrivits i avseende å rättighetens utövande.

60 §.

Hållas renar i vård av någon, som ej har rätt till renskötsel enligt denna lag, må dessa renar icke föras på bete å mark, varöver renägaren ej förfogar, vid påföljd av böter enligt allmän lag samt skyldighet att ersätta skadan. Är i fråga om sådan ren ord allmän vederligt, att därtill hörande

djur pläga olovligen inkomma på annans mark, äger Konungens befallning havande att på ansökan av markens ägare förordna, att hjorden skall ne slaktas och försäljas för renägarens räkning; och skall kostnaden för renas omhändertagande och försäljning gäldas av köpeskillingen.

Om åtal, besvär och verkställighet.

61 §.

1. Förseelse mot denna lag eller mot byordning åtalas vid allmän domstol.
2. Förseelse, som avses i 59 § 1 mom. d) eller 2 mom. a) eller 3 mom. c) eller e), må, där den förnärmar endast enskild persons rätt, ej åtalas av allmän åklagare, såvitt ej målsägaren angiver förseelsen till åtal. Lag sammanvare beträffande förseelse, som avses i 59 § 1 mom. e); dock att, där rene är omärkt eller målsägaren ej känd, allmän åklagare äger utan angivels tala i saken. I sådant fall må åklagaren föra talan jämväl i fråga om skadestånd.

3. Förseelse, som avses i 59 § 1 mom. a) eller 2 mom. b), må, där den förnärmar endast enskild persons rätt, icke åtalas av annan än målsägare.

62 §.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Viten ådömda för överträdelse av byordning, skola enligt bestämmelser, som meddelas av Konungen, användas till förmån för lapparna. Saknas tillgång till fulla gäldandet av böter eller viten, förvandlas de enligt allmän strafflag.

63 §.

Lapp, som har renhjörd under sin vård, är pliktig att, då Konungens befallningshavande, landsfogde, lappfogde eller landsfiskal för verkställande av utmätning eller rannsaking efter stulna renar eller av annan laga orsak påfordrar renhjordens hopsamlade eller fränskiljande av ren från andra renar i hjorden, verkställa sådan handräckning.

Tredskas lapp att lämna fordrad handräckning, må sådan anskaffas på den tredskandes bekostnad.

64 §.

Över beslut, varigenom Konungens befallningshavande utfärdat byordning eller eljest meddelat föreskrift eller vidtagit åtgärd för tillämpning av denna lag, äger den, som anser sin rätt därav förnärmat att hos Konungen anföra besvär inom tid, som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut; dock skall, där ej ändringssökandet däri genom varder onyttigt, beslutet utan hinder av besvaren lända till efterrättelse intill dess annorlunda kan bli vederbörligen förordnat.

Övergångsbestämmelser.

65 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1929.
Genom denna lag upphävas lagen den 1 juli 1898 (nr 66) om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige tillika med alla de stadganden, vilka innehålla ändring i eller tillägg till nämnda lag, ävensom lagen den 6 juni 1925 (nr 181) angående minskning i vissa fall av renantalet inom lappby.
Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum, som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, skall sådan bestämmelse i stället tillämpas.

Den som vid nya lagens ikraftträdande med laga rätt driver renskötsel skall anses hava rätt till renskötsel enligt 1 § 1 mom. första stycket, ändå att han ej uppfyller där angivna förutsättningar; och skall vad i nya lagen sägs om uppåtgått uppgift på honom.

Lapp, som vid nya lagens ikraftträdande driver renskötelse å trakt, som omförmåles i 57 §, åligger, såframt han vill fortsätta därmed, att senast den 31 december 1929 göra ansökan, som avses i samma paragraf; och må renskötelsen utan särskilt tillstånd fortsättas, till dess ansökningen hunnit prövas.

Intill utgången av år 1933 skola lapparna bibehållas vid dem nu tillkommande rätt att hava renar i vård hos annan.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

JAKOB PETTERSSON.

(Socialdepartementet.)

Nr 310.

Lag

om renmärken;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, göra veterligt: att Vi, med riksdagen¹, funnit gott förordna som följer:

1 §.

Ren, som föres på bete enligt lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, skall vara försedd med ägarens av häradsrätten fastställda märke, anbragt i renens öron.

2 §.

Fastställelse å renmärke sökes vid häradsrätten i den ort, där renägaren eller, om han icke själv är renskötande lapp, den lapp, som vårdar hans renar, har sitt hemvist; och skall sökanden därvid i två exemplar inlämna en avbildning av märket enligt den form och av den storlek, nedanstående figur utvisar. Över ansökningen skall utlåtande avgivas av lappfogden, som hör renägarna i orten och inhämtar särskilt yttrande av vederbörande ordningsman.

Finner häradsrätten märket vara så inrättat, som i 3 § sägs, och möter ej heller i övrigt enligt denna lag hinder, fastställer häradsrätten märket.

Fram.

¹ Riksdagens skrivelse 1928: 230.

3 §.

Renmärke skall för att kunna fastställas vara så inrättat, att det tydligt skiljer sig från andra gällande renmärken inom tingslaget eller angränsan tingslag, samt att det ej lätt kan förändras till sådant äldre märke eller sådant äldre märke förändras till likhet med det, varå fastställelse sökes.

4 §.

Renmärke må ej fastställas för annan renägare än den som enligt för nämnda lag äger rätt till renskötelse eller är berättigad att hava renar i vård hos renskötande lapp. Ej heller må renägare samtidigt hava mer än ett fastställt renmärke.

5 §.

Vill den som innehar fastställt renmärke icke vidare vid renmärkning begagna detsamma, skall han anmäla detta hos häradsrätten, som har att ålysa märket. Å ren, som, då avlysningen sker, är försedd med dylikt märke, må det fortfarande bibehållas, men andra renar må ej märkas därmed. I så må utan förre ägarens samtycke avlyst märke fastställas för annan renägar räkning, innan fem år förflutit från avlysningen.

Har fastställt märke under tio år icke varit begagnat vid renmärkning, anses fastställelsen hava förfallit, ändå att avlysning ej skett; och utgör fastställelsen sedan ej hinder för märkets fastställande för annan renägarers räkning.

6 §.

1. Har någon genom avtal eller på annat sätt förvärvat rätt till annan fastställda renmärke, och vill han vid renmärkning begagna detsamma, skall han anmäla detta hos häradsrätten, som, där hinder ej möter enligt 4 §, för hans räkning registrerar märket.

2. Flyttar lapp med renar till lappby inom annat tingslag, åligger honom att sist inom ett år efter inflyttningen hos häradsrätten anmäla sitt fastställda renmärke till registrering.

7 §.

Vid häradsrätten skall föras förteckning över de av häradsrätten fastställda och registrerade renmärken jämte de renägare, för vilkas räkning fastställelsen eller registreringen skett. I förteckningen anmärkes ock, när renmärke avlysts eller fastställelse därå visats hava förfallit. Under juli månad varje år skall utdrag ur nämnda förteckning, omfattande tiden från och med juli månad föregående år till och med juni månad under löpande året, insändas till Konungens befälningshavande, som på lämpligt sätt offentliggör utdraget.

Närmare bestämmelser om förteckningens förande meddelas av Konungen.

8 §.

Övergår märkt ren genom laga fång till ny ägare, må å renen bibehållas det redan anbragta märket, försett med sådant av ordningsmannen inom lappbyn gillat avbrott, som kan vara erforderligt för att skilja renen från andra renar med samma huvudmärke. Å sådant avbrottsmärke erfordras icke fastställelse. Kalv efter renko, försedd med avbrottsmärke, skall märkas med ägarens fastställda märke.

9 §.

1. Märkning av renkalvar, som blivit födda under året, skall vara verkställd före den 1 november. Försittes denna tid, äger ordningsmannen inom lappbyn, där han finner det lämpligen kunna ske, på den försumliges bekostnad låta verkställa renmärkningen.

2. Anträffar lapp, som verkställer renmärkning, i sin hjord annans renkalv med omärkt kalv, är han pliktig att mot gottgörelse av ägaren märka kalven med moderns märke eller, om detta är avbrottsmärke eller avlyst märke, och ha äger kännedom om ägarens fastställda märke, med detta.

3. Anträffas inom lappby eller eljest i lapps hjord äldre omärkt ren, skall djuret överlämnas till och omhändertagas av ordningsmannen samt nedslaktas och försäljas eller ock levande försäljas samt förses med nya ägarens märke. Av medel, som inflyta genom försäljningen, erhåller ordningsmannen skälig gottgörelse, varefter den återstående behållningen tillfaller lappbyn.

Lag samma vare, om efter den 1 november inom lappby eller eljest i lapps hjord anträffas omärkt årskalv, som icke följer modern.

10 §.

Anträffas inom lappby eller eljest i lapps hjord ren, vars märke blivit förstört eller förfalskat eller är okänt, skall renen omhändertagas och vårdas av ordningsmannen eller den lapp han därom anmodar. Dylik ren skall därefter vid tillfälle, då lapparna i trakten mera allmänt samlas, för dem till granskning uppvisas. Finnas därvid sannolika skäl för att renen tillhör uppgiven renägare, äger denne återtaga renen mot erläggande av skälig skötarlön och ersättning för andra kostnader. I annat fall skall renen genom ordningsmannens försorg nedslaktas och försäljas, samt med inflytande försäljningsmedel så förfaras, som i 9 § sägs; dock att, där renens märke var okänt, en noggrann avbildning av märket skall genom ordningsmannens försorg insändas till lappfogden, som på lämpligt sätt kungör märket med uppfordran till ägaren att anmäla sig inom två år från försäljningsdagen, vid äventyr att behållningen av försäljningen tillfaller lappbyn.

11 §.

1. Den som vid märkning av egna renar eller av renar, vilka han har under sin vård, i annat fall än i 8 § sägs begagnar märke, som ej blivit av häradsrätten för renägaren fastställt, eller märke, som är avlyst, straffas med böter från och med tjugufem till och med tvåhundra kronor.

2. Anbringar någon sitt märke å omärkt ren, till vilken han icke är ägare, dömes, där ej förseelsen är straffbar efter allmän lag, till böter från och med femtio till och med femhundra kronor.

3. Den som i det fall, varom i 6 § 1 mom. sägs, vid renmärkning begagnar annans fastställda renmärke, innan detsamma blivit för honom vid häradsrätten registrerat, eller som underlåter den i 6 § 2 mom. föreskrivna anmälan till registrering, straffas med böter från och med fem till och med femtio kronor.

12 §.

1. Innehar någon inom Norrbottens, Västerbottens eller Jämtlands län oarbetad renhud, varå örnen blivit bortskurna eller renmärket eljest förstört, och kan han ej visa, att renmärket blivit utan bedräglig avsikt borttaget eller förstört eller att huden blivit märkt på sätt i 3 mom. här nedan sägs, dömes till böter från och med fem till och med trehundra kronor, där han ej efter allmän lag straffas för olovlig åtkomst av godset.

2. Lag samma vare, om någon inom Norrbottens eller Västerbottens läns lappmarker eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, varmed i denna lag förstås såväl de vid avvitrningen för lapparna avsatta renbetesfjällen som ock de till utvidgning av dessa fjäll sedermera upplättna områdena, anträffas forslande kött av slaktad ren utan tillhörande renhud under sådana förhållanden, att antagas kan, att köttet föres från slakt ute å mark.

3. Hud och kött, varom ovan förmäles, må av allmän åklagare, lappfogde, lapptillsyningsman eller ordningsman tagas i beslag och köttet försäljas. Huden skall medelst stämpling eller på annat sätt så märkas, att därav tydligt kan ses, att den varit föremål för beslag. Varder den från vilken beslaget gjorts i saken fälld, skall det beslagtagna godset eller, om det är sålt, dess behållna värde tillfalla beslagaren.

4. Inom Norrbottens eller Västerbottens läns lappmarker eller å renbetesfjällen i Jämtlands län må ock beslag, på sätt i 3 mom. är sagt, göras på hud eller kött efter slaktad ren, som finnes dolt eller undanstucket å plats som ej kan anses såsom vanligt förvaringsställe, såsom i lada, i hösta eller ute å mark. Sålunda verkställt beslag skall beslagaren låta ofördrigen kungöra i socknens kyrka; och äger den, som vill göra anspråk å godset, att inom en månad därefter anmäla sig hos beslagaren samt, där han rätt icke finnes ostridig, instämma denne senast till det ting, som infaller näst efter en månad från det anmälan gjordes. Sker det ej, eller kan det som stämde ej visa sin rätt till godset, gånge med detsamma eller dess behållna värde som ovan är sagt.

5. Vad nu är stadgat utgör ej hinder för målsägaren att, där någon föres till ansvar efter allmän lag för olovlig åtkomst av gods, som enligt förordningen bestämmelser blivit taget i beslag, tillgodogjuta den rätt till gods eller dess behållna värde, som lagligen må tillkomma honom.

13 §.

Överträdelse av denna lag åtalas av allmän åklagare inför allmän domstol. I fall, som i 11 § 2 mom. sägs äger allmän åklagare tala i saken jämte väl i fråga om skadestånd, vilket i ty fall skall tillfalla den lappby, där renen kan antagas hava hört.

14 §.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, förvandlas de enligt allmän strafflag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1929.

Genom denna lag upphäves lagen den 1 juli 1898 (nr 67) om renmärke dock skall vad i nya lagen stadgas icke verka rubbning i fastställelse av renmärke, som meddelats med stöd av äldre lag.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräftat.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

(Socialdepartementet.)

JAKOB PETTERSSON.

Nr 311.

Lag

om ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1919 (nr 445), innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götes och Vendes Konung, göra veterligt: att Vi, med riksdagen, funnit gott förordna, att lagen den 20 juni 1919, innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning, skall sålunda ändras, att 8 och 45 §§ erhålla ny lydelse, 45 §

¹ Riksdagens skrivelse 1928: 230.

föreses med särskild överskrift och till 43 § fogas ett nytt andra stycke, allt på sätt nedan sägs:

8 §.

Då enligt 45 § 2 mom. renräkning äger rum inom de områden, som upptagas av de nuvarande lappbyarna Könkemä, Lainiovuoma, Sarivuoma och Talma, skola de norska renar, som finnas inom områdena vid tiden för räkningen, ingå i densamma. Renarnas ägare och vaktare vare pliktiga att på anfordran lämna nödigt biträde vid räkningen.

43 §.

Då Konungens befallningshavande — — — från renar.

Saknas tillgång till gäldande av böter, som skola indrivnas enligt denna paragraf, förvandlas de enligt allmänna strafflagen.

Minskning av renantalet inom lappby samt renräkning.

45 §.

1. Därest med hänsyn till de i konventionen meddelade bestämmelser angående de svenska lapparnas rätt till renbetning i Norge skulle befinnas nödigt, att renantalet inom någon eller några lappbyar minskas, äger Konungens befallningshavande efter lapparnas hörande härom förordna, därvid på Konungens befallningshavande ankommer att bestämma omfattningen av minskningen samt huru den skall fördelas på särskilda lappbyar; och skall beträffande ordningen och sättet för minskningen vad i lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige är stadgat om minskning i vissa fall av renantalet inom lappby äga motsvarande tillämpning.

2. Minst vart tredje år skall Konungens befallningshavande i Norrbottens län, så framt ej väderleksförhållandena lägga hinder i vägen, låta verkställa tillförlitlig räkning av alla renar inom de områden, som upptagas av de nuvarande lappbyarna Könkemä, Lainiovuoma, Sarivuoma och Talma.

Om utgången av räkningen skall Konungens befallningshavande snarast möjligt lämna vederbörande fylkesman meddelande.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1929.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

(Socialdepartementet.)

JAKOB PETTERSSON.

Nr 312.

Lag

om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Vi GUSTAF, med Guds nåde, Sveriges, Götas och Vendes Konung, göra veterligt: att Vi, med riksdagen¹, funnit gott förordna, att 1 § i lagen den 12 maj 1917 om expropriation skall i nedan angivna del erhålla följande ändrade lydelse:

¹ Riksdagens skrivelse 1928: 231.

1 §.

Fastighet, som — — — föreskriven vård;

11. för att i kronans ägo överföra jordområde av synnerligen märk naturbeskaffenhet, för dess avsättande såsom naturminnesmärke, eller synnerligen märklig fast fornlämning, vars bevarande ej kan på annat sätt tryggas, jämte därför erforderlig mark;

12. för linbana, som är behövlig för ett företag av större gagn för ort eller

13. för tillgodoseende av fjällrenskötselns behov.

Särskild rätt, som — — — till nationalpark.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1929.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

(Justitiedepartementet.)

N. GÄRDH.

Nr 313.

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

om renmärkesförteckning, som avses i lagen den 18 juli 1928 (nr 312) om renmärken;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Kungl. Maj:t har, med stöd av 7 § i lagen den 18 juli 1928 om renmärken funnit gott förordna som följer:

Beträffande renmärkesförteckning, som föreskrives i 7 § av lagen den 18 juli 1928 om renmärken, skall gälla vad som stadgas i kungörelsen den 1 december 1899 (nr 106) om renmärkesförtecknings förande och vad i samma lag därmed iakttagas skall.

Härvid skall dock iakttagas:

1) att då renmärke fastställts enligt 2 § i förenämnda lag, det ena exemplaret av den i samma lagrum omförmälda avbildningen av märket skall inklistras i förteckningen och det andra exemplaret skall inklistras i det utdrag ur förteckningen, varom förmäles i 7 § av berörda lag; samt

2) att det utdrag ur förteckningen, som under juli månad 1929 skall insändas till Konungens befallningshavande, skall omfatta tiden från och med 1 januari 1928 till och med juni månad 1929.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1929.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungl. sigill bekräfta låtit.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

(Socialdepartementet.)

JAKOB PETTERSSON.

KUNGL. MAJ:TS KUNGÖRELSE

angående grunder för upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark;

given Stockholms slott den 18 juli 1928.

Kungl. Maj:t har, i överensstämmelse med riksdagens beslut¹, funnit gott förordna som följer:

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Har Konungen förordnat, att å kronan tillhörigt område inom Västerbottens eller Norrbottens läns lappmarker eller å renbetesfjällen i Jämtlands län, varunder inbegripas jämväl de till utvidgning av dessa fjäll sedermera upplåtna områdena, mark skall avsättas för upplåtelser åt lappar, må å sådan mark under nyttjanderätt upplåtas dels *jordbrukslägenheter* dels ock *bostadslägenheter*.

Upplåtelse verkställes, såvitt angår mark ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen, av länsstyrelsen och beträffande annan mark av domänstyrelsen efter samråd med länsstyrelsen.

2 §.

Vid upplåtelse av lägenhet skola föreskrifterna i denna kungörelse lända till efterrättelse. De ytterligare villkor för upplåtelse, som kunna finnas erforderliga, bestämmas av den myndighet, som verkställer upplåtelsen.

Överinseende över upplåten lägenhet tillkommer samma myndighet.

3 §.

Medel, som inflyta genom upplåtelser ovan odlingsgränsen och å renbetesfjällen, skola enligt bestämmelser, som givas av Konungen, användas till förmån för lapparna.

Om jordbrukslägenheter.

4 §.

Jordbrukslägenhet bör hava den storlek, som med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall prövas lämplig.

5 §.

Jordbrukslägenhet må upplåtas endast åt lapp, som enligt lagen om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige äger rätt till renskötsel men icke är i tillfälle att utöva denna näring.

Upplåtelse må ske allenast till den, som äger förutsättningar för drivande av ett mindre jordbruk.

Lägenhet må ej upplåtas till den, som redan äger fast egendom av den storlek, att därå kan födas en familj. Ej heller må mer än en lägenhet upplåtas till samma person.

6 §.

Jordbrukslägenhet upplåtes på arrende för en tid av femtio år.

När arrendetiden löper till ända, skall arrendator, såframt han förhållit sig väl, vara berättigad att erhålla ny upplåtelse för en tid av femtio år på de villkor, som fastställas, med iakttagande att desamma väl må med hänsyn till tidsförhållandena förändras men ej göras väsentligen mera betungande för arrendatorn än de förutvarande.

7 §.

Dör arrendatorn under arrendetiden och efterlämnar änka, skall hon berättigad att övertaga arrendet för återstående arrendetiden. Finnes ej eller vill hon ej inträda såsom arrendator, må arrendet övertagas av hvar arvinge, som prövas lämplig därtill. Finnes ej sådan, må arrendet övertagas åt lapp, som enligt 5 § kan antagas till arrendator.

Ingår arrendatorns änka efter att hava övertagit arrendet nytt gifte och nes bröstarvinge i förra giftet, må denne övertaga arrendet, såframt han vas lämplig därtill. Övertages arrendet ej av honom, må arrendatorns bibehålla detsamma.

8 §.

Det åligger arrendatorn att på sätt och inom tid, som föreskrivas i låtelsekontraktet, bebygga och uppodla lägenheten.

Arrendatorn skall äga rätt att utan återbetalningsskyldighet av allm medel erhålla dels byggnadshjälp med högst tvåtusen kronor dels ock odl hjälp med högst femhundra kronor, vilket allt skall utbetalas i terminer i av arbetets fortgång.

Storleken av byggnads- och odlingshjälp bestämmes med hänsyn till liggande omständigheter av den myndighet, som verkställer upplåtelse a genheten.

9 §.

Arrendatorn skall under femton år från upplåtelsen åtnjuta frihet från lagor och onera för lägenheten.

Från och med sextonde besittningsåret skall arrendatorn för lägenheten lägga årligt arrende, som bestämmes vid upplåtelsen.

10 §.

Arrendatorn skall vara berättigad att dels från närmaste kronomark revirförvaltningen finner utsyning lämpligen kunna ske, efter utsyning er nödigt virke till byggnader, som angivas i upplåtelsekontraktet, dels o trakt, som bestämmes i samband med kontraktets upprättande eller som s mera av revirförvaltningen anvisas, taga erforderligt bränsle, stängsel-, ha och slöjdvirke samt taktäckningsämne, med iakttagande av att till br skall användas företrädesvis björkskog, vindfäld och torr skog samt av ningsavfall. Virke till stängsel eller hässjor må icke tagas annat än anvisning eller utsyning. Arrendatorn skall vara skyldig att hörsamm föreskrifter, som av vederbörande skogstjänsteman meddelas. För anvis och utsyning, varom här är fråga, utgår ej ersättning.

Avverkning, som erfordras för verkställande av odling å den upplåtna l heten, må av arrendatorn företagas utan utsyning. Det åligger arrend att om sådan avverkning göra anmälan hos vederbörande revirförvaltare, äger förordna, huru det avverkade virket skall tillgodogöras.

Därest under arrendetiden uppkommer behov av större eller flera åbyg der än vid upplåtelsen föreskrivits, skall den myndighet, som verkställt låtel sen, äga medgiva, att arrendatorn jämväl för sådant ändamål er nödigt virke från kronans mark; skolande i skriftligt tillägg till upplå kontraktet föreskrivas, huru den nya åbyggnaden skall vara beskaffad.

11 §.

Upplåtelse bör, såvitt möjligt, innefatta rätt att jaga och fiska inom bestämt område å angränsande kronomark.

12 §.

Arrendatorn skall äga rätt att under arrendetiden å område av kronans som för ändamålet anvisas, erhålla nödigt bete för å lägenheten vinter kreatur; dock att, när vederbörande myndighet så påyrkar, det anvisade rådet må kunna utbytas mot annat, samt att i varje fall från bete må un

¹ Riksdagens skrivelse 1928: 328.

tagas mark, varå i skogsvårdssyfte vidtagits anordningar, som av betesrätten skulle lida märkligt intrång.

13 §.

Arrendatorn skall tillförbindas att, företrädesvis i brandstodsförening för länet eller orten, där sådan finnes, för kronans räkning ombesörja och utan avdrag å arrendet bekosta åbyggnadernas brandförsäkring till deras fulla, i behörig ordning uppskattade värde, med rätt för vederbörande myndighet att, där anledning därtill förekommer, meddela föreskrift såväl om det belopp, varför försäkring bör sökas, som om den anstalt, där försäkring må äga rum.

Om brandskada inträffar, skall arrendatorn vara skyldig att mot erhållande av brandskadeersättningen bota skadan utan rätt att av kronan erhålla fritt virke; skolande kronan äga uppbära brandskadeersättningen, vilken tillhandahålles arrendatorn i den mån för byggnaden erfordras.

Om byggnad annorledes skadas och arrendatorn är vållande därtill, skall han vara skyldig att bota skadan utan rätt att därtill av kronan erhålla nödigt virke.

14 §.

Arrendatorn skall tillse, att icke genom några hans åtgöranden intrång eller svårigheter i något avseende beredas de renskötande lapparna vid utövning av deras renskötsel eller tillgodogörande av andra dem tillkommande förmåner. I följd härav äger han icke att för renarna avstänga de för bränsletäkt och bete anvisade områdena. Han är ansvarig för att ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder, som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renarna, är arrendatorn icke berättigad till ersättning utan så är att den, vilken vårdar om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda arrendatorn förlust.

I arrendeavtalet skall intagas förbehåll därom att, därest arrendatorn eller annan, som vistas å lägenheten, bereder lapparna intrång eller svårigheter, som i nästföregående stycke avses, arrendatorn må, där så med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat, skiljas från arrendet.

15 §.

När lägenhet avträdes, skall avträdaren ej äga rätt till ersättning för därå nedlagda kostnader i vidare mån än den myndighet, som meddelat upplåtelsen, prövar skäligt.

16 §.

Till utrönande av huru arrendatorn fullgör sina skyldigheter äger jägmästare, lappfogde, kronojägare eller person, förordnad av den myndighet, som verkställt upplåtelsen, att även utan föregående tillsägelse hålla besiktning å lägenheten.

Vid besiktning skall särskilt tillses, att den lägenhetsinnehavaren åliggande odlingsskyldigheten icke eftersättes.

Om bostadslägenheter.

17 §.

Bostadslägenhet må upplåtas endast åt lapp, som förut drivit renskötsel eller biträtt i sådan näring men till följd av minskad arbetsförmåga upphört därmed. Upplåtelse må ej ske till den, som uppenbarligen skulle komma att sakna medel till sitt livsuppehälle.

18 §.

Upplåtelse av bostadslägenhet må ej ske för längre tid än innehavarens och hans hustrus livstid.

19 §.

Det åligger innehavare av bostadslägenhet att på sätt och inom tid, som beskrives i upplåtelsekontraktet, behålla lägenheten.

Innehavaren skall äga rätt att utan återbetalningsskyldighet av stat medel erhålla hjälp till uppförande av sålunda föreskrivna byggnader högst sjuhundra kronor, som skola utbetalas i terminer i mån av arbete gång. Storleken av dylikt bidrag bestämmes med hänsyn till föreliggande omständigheter av den myndighet, som verkställer upplåtelse av lägenheten. 20 §.

För upplåten bostadslägenhet erlägges ej lega.

När lägenhet ånyo upplåtes, må vederbörande myndighet efter omständigheterna kunna för nyttjandet fastställa en billig avgift. 21 §.

Innehavare av bostadslägenhet äger att å kronomark, där lägenheten ligger, å anvisad trakt taga nödigt bränsle och slöjdvirke, så ock efter behöf för utsyning, som skall kostnadsfritt lämnas av vederbörande tjänsteman, nödigt virke till byggnader, som vid upplåtelsen eller senare prövas nödiga, samt till stängsel och hässjor. 22 §.

Upplåtelse bör, såvitt möjligt, innefatta rätt att jaga och fiska i ett bestämt område å angränsande kronomark. 23 §.

Lägenhetsinnehavaren må kunna medgivas att i närmare föreskrifven bestämmas å kronans mark beta kreatur till det antal, som i upplåtelsekontraktet bestämmes, ävensom att, i den mån så prövas kunna ske utan förfång, renskötande lapparna, avbärga slätteräng. 24 §.

Lägenhetsinnehavaren skall tillse, att icke genom hans åtgöranden eller svårigheter i något avseende beredas de renskötande lapparna vid utövning av deras renskötsel eller tillgodogörande av andra dem tillkommande förmåner. I följd härav äger han icke att för renarna avstänga de för bränsletäkt och bete anvisade områdena. Han är ansvarig för att ej heller andra personer, som vistas å lägenheten, göra sig skyldiga till åtgärder, som lända lapparna till förfång. För skada, som förorsakas av renarna, är lägenhetsinnehavaren icke berättigad till ersättning utan så är att den, vilken vårdar om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

I upplåtelsehandlingen skall intagas förbehåll därom att, därest lägenhetsinnehavaren eller annan, som vistas å lägenheten, bereder lapparna intrång eller svårigheter, som i nästföregående stycke avses, lägenhetsinnehavaren må, där så med hänsyn till omständigheterna finnes påkallat, skiljas från lägenheten. 25 §.

Vid nyttjanderättens upphörande skall lägenheten i befintligt skick återlämnas kronan utan ersättning för därå nedlagda kostnader i vidare mån, än den myndighet, som meddelat upplåtelsen, prövar skäligt.

Denna kungörelse träder i kraft den 1 januari 1929.

Det alla som vederbör hava sig hörsamligen att efterträtta. Till y visso hava Vi detta med egen hand underskrivit och med Vårt kungliga bekräfta låtit.

Stockholms slott den 18 juli 1928.

GUSTAF.

(L. S.)

(Jordbruksdepartementet.)

B. v. STOCKER.

Nr 309—314, 4 ark. Stockholm 1928. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner

KULTURKAMPEN

I. HERJEDALEN

FRÅN STRIDEN MELLAN LAPPAR OCH BOFASTE

AF

GUSTAF AF GEIJERSTAM

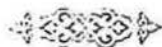
STOCKHOLM
JOS. SELIGMANNS FÖRLAG.

en bofast hålla renar på sin egen mark, blir det en annan sak. Men troligen skulle nyssnämnda inskränkning i näringsfriheten betydligt minska intresset för att i allmänhet lägga sig till med renar.

När man säger: bort med renskyttet! bör man därför med samma rätt säga: bort med de missförhållanden, som framkallat det samma! Och man bör väl komma i båg, att ju flera anledningar till missnöje jordbrukaren får, desto värre blir ställningen just för lapparne, som till sist ändå äro den svagare parten.

Lapplagen synes visserligen ha gjort allt för att gynna lapparne. Men här som eljest gäller det, att rättvisa ofta är bättre än välgörningar. och först när lapplagen blifvit reviderad på grundval af en respekterad eganderätt, och de bofaste på samma grund blifvit förbjudna att hålla renar, som gratis beta på lappens områden — först då kan den stora frågan afgöras, om nomader och jordbrukare öfver hufvud kunna trifvas sida vid sida äfven under de förhållanden, som en utvecklad odling befinnar.

Ty härpå beror ytterst hela den lapska racens tillvaro.

INNEHÅLL.

FÖRSTA KAPITLET.

Hvad striden gäller 7

ANDRA KAPITLET.

Jordbrukarne i Herjedalen 12

TREDJE KAPITLET.

Göra renarne skada 18

FJERDE KAPITLET.

Hur lappen lever 25

FEMTE KAPITLET.

Förändrade förhållanden bland lapparne 32

SIETTE KAPITLET.

Huru man får rätt enligt lapplagen 37

SJUNDE KAPITLET.

Konflikter vid Ljusnedal 48

ÅTTONDE KAPITLET.

De hofaste renegarne 49

NIONDE KAPITLET.

De närmaste önskningsmålen 55

FÖRORD.

Efterföljande broschyr utgöres af de artiklar, hvilka nyligen varit tryckta i Dagens Nyheter, och det är på grund af välcilliga uppmärksamhet från allmänhetens sida, som dessa artiklar blifvit utgifna i bokform. Att artiklarna blifvit aftryckta ur tidningen, är också orsaken till, att stafsättet derifrån blifvit bibehållet.

I det jag framlägger dessa artiklar samlade för allmänheten, ber jag att få uttala min tacksamhet till alla de personer, som på mina resor stodo mig bi med upplysningar och råd. Om, som man låtit mig hoppas, dessa artiklar i någon mån bidragit att i Sverige väcka intresse för denna fråga, hvars lösning är af så stor vikt för de norra delarna af vårt land, beror detta främst derpå, att de många personer af den mest olika ställning till föreliggande fråga, med hvilka jag i Norrland kom i beröring, gjort allt för att skaffa mig de upplysningar och underrättelser, hvilka voro nödvändiga för min resas ändamål.

Särskildt ber jag att här få framföra min hjärt-
liga och uppriktiga tack till redaktör Fr. Vult von
Steyern, som tagit initiativet till de undersökningar,
af hvilka föreliggande artiklar äro resultatet, och som
också välvilligt gifvit sitt tillstånd till, att dessa ar-
tiklar redan nu, efter att nyss förut varit publicerade
i *Dagens Nyheter*, kunnat i bokform utgifvas.

Stockholm i September 1891.

Författaren.

FÖRSTA KAPITLET.

Hvad striden gäller.

Inklämdt mellan fjellen, rätt upp emot Norges
gräns, med endast en sida vettande åt andra
nejder än de direkta skattefjellen, der lapparne efter
afvittringen ega rätt att beta sina renar, ligger det
område af Herjedalen, som till största delen upp-
tages af Ljusnedals bruks egor, och som också är
den plats, der den kulturkamp försiggår, på hvilken
nu hela Sverige i följd af de senaste årens uppse-
endeväckande tilldragelser fäst sin uppmärksamhet.
Och denna uppmärksamhet har varit ej obetydligt
blandad med den oro, som man alltid kan iakttaga
inom ett lagbundet samhälle, när händelser ostraffadt
få passera, hvilka uppenbart synas innebära afvi-
kelser från vanlig ordning för slitande af rättstvister
och skyddande af privategendom.

Man har berättat om våldsbragder i stor skala,
och man har ej tvekat att offentligen brännmärka
den, som i allmänna meningen tillräckligt utpekats
såsom den verkliga anstiftaren. De berättelser,
som äro i omlopp, och som ty värr, i hvad som

rör själva nedskjutandet af renar, äro fullkomligt faktiska, äro också så upprörande, att de med nödvändighet måste sätta sinnena i jäsning, ej blott i den trakt, som saken närmast rör, utan också i hela det öfriga landet.

Den kulturkamp, som här försiggår, är i själva verket af den art, att den erbjuder det rikaste stoff, så väl för iakttagelsen som för fantasien. Och en kulturkamp kunna vi väl kalla denna strid mellan lapparnes och de bofastes intressen, hvilken allt mer växer ut och synes i färd med att antaga dimensioner, de der gå vida utom gränserna för en vanlig rättsfråga af alldaglig natur.

Å ena sidan se vi en nomadstam, hvilken anser sig ha och i själva verket också har rätt till fjellen och dess omgränsande trakter. Denna stam kämpar den sista kampen för sin existens mot en ras, som har en öfvermakt, hvilken är så enorm, att endast humaniteten och det framskridna rättsbegreppet kan göra det möjligt för nomaden att bestå i denna ojemna strid. Denna nomadstam är icke längre en samling af individer, fullständigt oberörda af all civilisation. De flesta af dem kunna läsa, och skrifkonsten är icke längre okänd ibland dem. Flere af dem äro ganska förmögna och det fins lappar, som lärt sig att banker och aktiebolag äro vinstgivande inrättningar, der penningar med fördel kunna placeras. Men i blodet ega de nomadens ras-instinkter, de utgöra en stam, som ej kan sitta stilla på torfvan, lika litet som renen kan stängas inne på ett gärd eller inom en inlägnad. För att i detta fall undergå den omdaning,

som skulle förvandla honom från nomad till nybyggare, skulle lappen behöfva generationer. Tusentals individer skulle vid detta utvecklingsarbete gå under till följd af oförmågan att lämpa sig efter nya förhållanden. Härtill är den lapska stammen för liten. Dess numerär uppgår ju blott till allt som allt omkring 6,400 (enligt 1880 års folkräkning). Derfor är lappen fastväxt vid fjellen, liksom de forna sälfångarne på Östersjöns yttersta skär voro det med klippan. Ty om dem berättar sägnen, att en sådan, om han bosatte sig inåt landet, dog af hemlängtan eller rymde till hafs igen.

Å andra sidan ha vi en bofast befolkning, som sida vid sida med lapparne under de mest ogynnsamma förhållanden kämpar för att aftvinga den hårda naturen ett njuggt underhåll och samtidigt bryter bygd inom den förut ouppodlade vildmarken. För dem, som äro vana vid det mellersta Sveriges jämförelsevis bördiga och lättskötta natur, är det nästan omöjligt att fatta med hvilka svårigheter landtmannen här uppe har att kämpa. Det enda sädesslag, som med fördel kan odlas, är korn. Rågen förekommer jämförelsevis sparsamt, och till potatisland användas små otillgängliga backar, ofta belägna så högt upp, att de i smått erinra om vinodlingarna här och der i Schweiz. Det är bitar af jord, hvilka i en rikare trakt skulle anses värdelösa, och der arbetet skulle vara för vidlyftigt för att odlaren skulle vilja använda dem. Ty ju rikare en trakt är, desto mera äro tiden och arbetet värda. Och tvärt om.

I en dylik trakt kunna nomader och bofasta till en tid trifvas, sida vid sida. Jordegaren be-

klagar sig icke, om lappens renar beta af mossan i skogarne, ej ens om de komma att rifva ned en höstack eller trampa ned de unga skotten i en skog, hvares värde han ännu ej lärt sig att skatta eller börjat att tillgodogöra sig.

Men odlingen framskrider. Jordbrukaren blir mera mån om att skydda sin egendom. Skogen har stigit i värde och minskats till kvantiteten genom den hänsynslösa afverkning som i Norrland flerstädes varit först en tillfällig vinning och sedan en ruin för bonden, som låtit lura sig af mellan-händer och ej förstått att fatta värdet af sin egendom. Till och med mossan blir värdrik i den mån boskapskötseln, hvilken jemte skogsindustrien är Norrlands hufvudnäring, utvecklar sig. Och då börjar motståndet från bondens sida. Han kommer, på ett annat sätt än som förut skett, att akta på *sitt*, och dermed är början gjord till den kultur-kamp, hvilken nu i Herjedalen tagit så häftiga utbrott.

Många omständigheter samverka emellertid med de ofvan antydda allmänna förhållandena. Det finns der vid lag två saker som i hela denna strid spelat en afgörande roll och i hög grad skärpt både missnöjet och kampens häftighet. Dels ha de bofasta börjat att tränga in på lappens handtering och sjelfva hålla sig med renar. Dels utkom år 1886 en lapplag, afsedd att råda bot på förhållandena mellan de bofasta och nomaderna. Denna lags ursprung lydde till titeln i komiténs edition: "Förslag till förordning om rättsförhållandet mellan de svenska lapparna och de bofaste". Högsta domstolen ändrade, som redan också blifvit anmärkt,

titeln och kallade den i stället: "Lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige".

Detta var en kritik som var både skarp och humoristisk. Och hur berättigad denna kritik var, torde bland annat komma att framgå af efterföljande framställning af de faktiska förhållandena.

ANDRA KAPITLET.

Jordbrukarne i Herjedalen.

Det berättas från en lapprättegång i Norge, att en lapp på några föreställningar från dombafvarens sida, om hvad han hade att göra och icke göra, skall ha svarat:

"Ja, men då går jag ju under."

Hvar på domaren mera upprigtigt än sänkligt lär ha genmält:

"Det ska' du också. Alla nomader ska' gå under. Du har väl hört talas om indianerna? Det är naturens ordning, och det kan ingen menniska hjälpa."

Detta är ett språk som den svenska lagstiftningen — liksom för öfrigt äfven den norska — icke har fört, när det gällt att ordna förhållandena mellan sina nomader och jordegare. Och det lärer utan tvifvel brödrakuden till heder, att de i denna ömtåliga fråga visat sig respektera den svagare stammen, som har att kämpa mot den mäktigaste fiende af alla, nemligen sjelfva tiden, hvilken synes ha sprungit ifrån nomaderna och på samma gång blifvit dem öfvermäktig.

Men äfven det mest berättigade filantropiska intresse kan bedrivas på ett sådant sätt, att man

derför glömmar andra, hvilka äro ej blott lika viktiga, utan äfven lika ömmande, och det är ej långt ifrån, att man vid betraktandet af de förhållandena som den nyaste lagstiftningen skapat i Herjedalen, kan komma att tänka på den omtalade dombafvarens ord, fast de denna gång synas rigtade, icke åt lappen, utan åt jordbrukaren. Och att bådas intressen skulle tillgodoses, fordrar tvifvelsutan rättvisan, liksom man också säkerligen gör fjellmannen, som lappen sjelf älskar att kalla sig, en dålig tjänst, om man genom att sluta ögonen till för de uppenbara svårigheter, mot hvilka jordbrukaren har att kämpa, slutligen lyckas framkalla ett rasbat, som ännu i regeln icke existerar, och som, om det finge fortfarande anledning att utveckla sig, ovilkorligen skulle vara den största olycka just för lapparnes sjelfva.

I Herjedalen råda nemligen helt andra förhållanden än inom de egentliga lappmarkerna. Visserligen ha här liksom i de nordligare trakterna inbyggarna vant sig vid att ha lapparne till grannar. Men det torde emellertid ej kunna förnekas, att lapparne här äro senare på platsen än de bofaste. Det går således ej an att utan vidare betrakta lapparne som landets urinvånare, när det gäller Herjedalen.

Det lär vara temligen outredt, om lapparne i allmänhet funnits i Sverige före den nu herskande rasen, eller om de småningom, följande fjellryggen, kommit invandrande österifrån. Om vi också lemna detta derhän, är det dock numera intet tvifvel, att de först senare inkommit i den trakt, hvarom här är fråga. År 1761 är nemligen det första år, då man vet att någon lapp betalt skatt i Herjedalen.

Att lapparne ej vid denna tid egde någon som helst rätt att vistas just på de trakter, som nu äro skådeplatsen för tvistigheterna, framgår tydligt af en kungörelse, daterad den 28 november 1783 och utfärdad af landshöfdingen för Gefleborgs län; till hvilket Herjedalen på denna tid hörde. Med anledning af klagomål öfver skada, tillfogad af lappar, som slagit sig ned i trakten af Funäsdalen och Tännäs byar, anmodar landshöfdingen helt enkelt kronobetjeningen att utdrifva de lappar, som sig der "olofligen nedsatt", och det förklaras, att det vid vite skall vara dem och andra lappar "allvarligen förbjudet att nu eller framdeles sig derstädes nedsätta".

Under sådana omständigheter är det klart, att åtminstone befolkningen i Herjedalen ej kan ha någon som helst grund att känna pietet emot lapparne, såsom de der af ålder innehaft bygden och sedan af en öfvermäktig ras blifvit trängda till baka till fjellen. Det är likaså klart, att när en grund till rättsförhållandet skall läggas mellan lappar och bofaste, bör det vara en verklig sådan och icke en, som är fotad på en lös fantasi.

Det allmänna missnöje, som i Herjedalen råder med den nya lapplagen af 1886, härrör bland annat också deraf, att denna lag, som är stiftad för hela Norrland, tycks vara tillkommen, utan att man tagit ringaste hänsyn till, att Herjedalen ej är att betrakta som ett landskap, tillhörande de egentliga lappmarkerna.

Det fins nemligen en väsentlig skilnad i fråga om skattnäggningen af detta landskap och Sverges båda nordligaste län, en skilnad som är särdeles

viktig att ha för ögonen, när det gäller att här utleta, hvad som är rättvist eller icke.

I Vesterbottens och Norrbottens län har man nemligen att särskilja tre landbälten, som gå från norr till söder. Den sträcka, som ligger närmast intill kusten, och som är alldeles skyddad för hvarje slags intrång från lapparnes sida, är skattlagd efter vanlig metod. Den sträcka åter, som ligger närmast fjellen, är helt och hållet upplåten till lappmark. Men mellan båda dessa jordsträckor går ett ganska bredt landbälte, som visserligen är bebyggt af bofaste, men skattlagdt med hänsyn till att lapparnes renar der så väl på ena som på andra sättet kunna komma att göra intrång.

I Herjedalen existerar åter ingenting dylikt. Der är hvarje hemman skattlagdt efter vanlig svensk metod, och det är därför ej mer än högst naturligt, om en jordegare i denna trakt med någon förvåning skall läsa första paragrafen i lapplagen, som tillerkänner lapparne rätt att vistas ej blott på åt dem afsatta land, "utan äfven å de trakter i öfrigt, hvilka de efter gammal sedvana hitintills besökt". Lapparne få genom denna paragraf, tyckes det, rättighet att från och med oktober till och med april uppehålla sig der, äfven utan vederbörande egares tillstånd. Ja, det fins till och med en rad, som antyder, att tiden kan utsträckas öfver denna vinterperiod, så framt "ovanliga väderleksförhållanden utgöra hinder för flyttningen".

Det fins en liten småsak, som vederbörande här vid lag ej tyckas det ringaste ha fäst sig vid. Och det är först och främst, att ingen menniska vet, hvad som menas med den "sedvanerätt", hvil-

ken härmed helt hastigt och lustigt blifvit en del af de nordliga jordegarna påtvingad, utan att det fallit någon in att fråga dem, om de ha lust att gå in på denna inskränkning i sin eganderätt eller ej. Så länge Sverige ej är vare sig ett socialistiskt eller ett kommunistiskt samhälle, der staten har rätt att förfoga öfver medborgarnes egendom, är en sådan lagbestämmelse en handling, hvilken är alldeles lagstridig, d. v. s. stridande mot hvad vi i öfrigt vant oss att betrakta såsom lag och rätt.

Om en person t. ex. eger en stor trädgård, hvars hela afkastning han icke själf kan tillgodogöra sig, så kan man ju anse, att han är snål eller småaktig, i fall han fäster sig vid, att pojkar klättra upp i hans träd och äta körsbär eller äntra öfver hans stängsel för att plocka fallfrukt. Men inté kan det falla någon lagstiftare in att i lag påbjuda, att den frukt, han ej kan äta upp själf, skola andra ha rätt att äta, ej ens om dessa andra vore fattiga stackare, i stället för okynniga pojkar. Ja, man berättar till och med utan indignation, att vederbörande i dylika fall skjuta med salt — på människor för att freda sin egendom, när våldsverkare i regeln visa sig vara svåra att komma åt.

Hvad som nu sker i Herjedalen, är visserligen af helt annan natur, och denna liknelse halter naturligtvis i flera punkter som de flesta andra liknelser. Men hvad som af den, liksom af det föregående, torde framgå, är dock, att staten ingalunda eger rätt att påbjuda, det vissa innehafvare af egendom skola dela denna sin egendom med andra, därför att dessa andra till äfventyrs kunna hafva behof deraf. Men detta är just, hvad den nya lapp-

lagen gjort. Och genom denna orättvisa har den skapat anledningar till groll mot lapparna, hvilka få uppbara, hvad som egentligen borde gå ut öfver lagstiftarne.

Ty att ingen vet, hvad sedvanerätt är, bevisas bäst deraf, att landshöfdingeembetet i skrifvelse till egaren af Ljusnedals bruk förklarar, att hvad med sedvanerätt afses, skall afgöras inför domstol, hvarför den, som vill ha klarhet i frågan, bör lugna sig, till dess att domstolen hunnit yttra sin mening i denna viktiga punkt. Det förefaller, som om lapplagskomitén borde ha kunnat tänka sig denna svårighet litet förut. Och säkerligen hade detta också i normala fall varit händelsen. Men det är numera ingen hemlighet, att den komité, som utarbetade lagen, hade flere intressen att taga vara på *jente* det, att den skulle stifta lag. Men derom framdeles.

Äfven om det nu vore alldeles klart, hvad som fordras för att få sedvanerätt i fråga om renbete, så är det dock en orättvisa mot hemmansegarne i Herjedalen, att de få finna sig i denna lagbestämmelse, i trots af att de ej i likhet med sina yrkesbröder i det nordligaste Sverige fått något vederlag härför i form af minskade skatter och utskylder. Detta är en orättvisa så uppenbar, att den hvarken kan döljas, eller förnekas, och den blir ännu större, när man betänker, under hvilka ogynsamma förhållanden en jordegare arbetar i detta landskap, som blifvit kalladt det fattigaste i Sverige.

TREDJE KAPITLET.

Göra renarne skada?

Vi nämde, att Herjedalen är en fattig bygd, och gäller detta i allmänhet, så gäller det i synnerhet om den trakt, som ligger närmast intill fjellen, och som därför också är mest utsatt för invandring af renhjordar. Det fins undantag, som t. ex. Holmen i Storsjön, der potatisriset sällan fryser, och der man berättar, att sädesärlan understundom infinner sig tidigare än i Stockholm.

Men redan det, att man kan berätta som något anmärkningsvärdt, att potatisriset "sällan" fryser, bevisar hvilken karg natur detta landskap i allmänhet har att bjuda sina odlare, och utan att förbise lappens lidanden, bör man kanske också ett ögonblick fästa sig vid, hvad jordbrukaren har att utstå, innan man kan vara säker om att ha saken på det klara.

Jordbrukaren i Herjedalen är nemligen liksom i största delen af Norrland hänvisad till den inkomst han kan få af skogen samt genom boskapskötsel. En större jordbrukare har det nu jemförelsevis bättre, det är en känd sak, som faller af sig sjelf. Men hur står här till på ett litet hemman, som jemt och nätt föder sin man, och der

det ej fins skog att afverka? Antag, att det ligger nära intill renbetesfjellen, och att egorna understundom hemsökas af betande eller genomströfvande renhjordar.

Egaren till ett sådant hemman har för det första ej sin ängsmark belägen på ett ställe. I flera smålotter har han sin äng fördelad vida omkring, der den ogästvänliga naturen lemnat tillfälle till uppodling af myrarne eller i bästa fall gifvit honom, hvad som der kallas för sjelfväxande slätter. Det kan vara inte en, utan flera mil mellan dessa utmarker, och enär det i vildmarken icke fins landsvägar, utan jordbrukaren måste färdas dit gående eller ridande genom skogarne, på små, steniga stigar, vada öfver elfven och gå öfver bäckar för att komma fram, blir följden den, att när han skördat, hässjar han höet. Sedermera, när snön fallit och gjort det möjligt för honom att komma fram, binder han korgar under hästens hofvar, för att de ej skola sjunka för djupt på de obanade vägarna. På så sätt kör han då dit och hemtar det foder, som hans kreatur behöfva för att lefva öfver vintern. Och vintern är lång i de norra bygderna.

Det är heller icke alltid, som ens höskörden är riklig. Ofta är den knapp nog, och äfven utan att något blir förstördt genom yttre våld, kan det hända, att en fattig hemmansegare har svårt nog att hålla lif i sina kreatur öfver vintern. Ty det är detta, som det för mången gäller. Det gäller verkligen att *hålla lif* i dessa kreatur, som utgöra allt hvad en sådan jordbrukare eger, och utan hvilka han helt enkelt är bragt till tiggarsläkter.

Om renarne göra skada på hans hö, så kan det tillgå på två sätt. Antingen komma de vid vårens början och afbeta brodden, medan de sparka upp den täta mullen med sina skarpa klöfvar, eller också infinna de sig på hösten, angripa stacken, rifva ned den, och i båda fallen är jordbrukarens hö förstördt. Och hur går det då? Vi erinra oss, att vi denna gång tala om den fattige bonden.

Jo, han får slagta ned sina kreatur, det enda, hvilket han och hans familj ha att lefva af. Och ändå skall han utom att hålla lif i sig och de sina, betala både direkta och indirekta skatter för den egendom som han icke kan skydda, för den gröda som han ej fått behålla.

Men, frågar man, kan han icke få ersättning? Jo, i lyckliga fall kan han få det. Det lär efter trovärdiga personers samstämmiga utsago vara litet svårt att få denna ersättning med tillhjälp af lagen. Men för att komplettera lagen ha vederbörande tillsatt en lappfogde, hvars instruktion i parentes sagdt hör till det mest kuriösa och sväfvande, man i den vägen kan uppleta. Och denne lappfogde, som skall vara en medlare mellan lappen och den bofaste, har verkligen flera gånger lyckats att genom frivillig öfverenskommelse utverka skadeersättning, som lappen ofta visat sig mycket mån om att ordentligt betala. Men om detta kan hjälpa den rike, så kan det icke alltid hjälpa den fattige. Ty äfven om han får igen hvad höet eller grödan varit värda, så är det icke säkert att han är hjälpt med det. Det händer nemligen, att han i hela bygden inte kan få köpa igen det hö, som han behöver. Och så står han der med en liten penning-

summa, hvilken i detta fall är en klen tröst, och han står fortfarande inför samma hårda nödvändighet: att slagta ner ett eller flera kreatur. Det gamla ordspråket att medan gräset gror, så dör kon, besannas då på det mest ordagranna sätt i världen. Och den förlust han lider genom att minska stammen af kreatur eller alldeles utblotta sig, den lär ingen hvarken kunna eller vilja ersätta honom.

Men, frågar man helt naturligt, göra renarne verkligen en sådan skada? Låt oss se till hvad ortens länsman i denna fråga yttrar i sin rapport af den 9 september 1890 till landshöfdingeembetet i Östersund. Detta är länsman Lings officiella rapport i frågan, stäld "till konungens befähe i Jemtlands län", ej en senare, hvilken blifvit publicerad i riksdagens protokoll samt midsommaraftonen detta år i Aftonbladet, och som synes afsedd att vara af mera enskild natur, då den är stäld till "hr landshöfdingen etc. J. Ericson".

"Nästan hela året", yttrar länsman Ling uti ifrågavarande rapport, "men i synnerhet under våren och hösten har man dagligen tillfälle att se, huru hundratals för att icke säga tusentals renar ströfva fritt omkring å de bofastes egor, och hvar och en, som vill vara opartisk, måste inse att en sådan massa gräsätande djur under sådant förhållande ovilkörligen måste göra skada, på våren genom att afäta gräset, allt efter som det spirar upp, och på hösten genom att utsparka och förstöra det uppstackade höet; hvartill kommer den skada, renarne lära göra på ungskog, om hvilket förhållande jag dock icke för egen del har någon mening."

Denna uppfattning, som af ortens närmaste myndighet blifvit delgifven landshöfdingeembetet, stärkes ytterligare hos den, hvilken varit i tillfälle att sjelf se och höra, hvad i denna trakt passerar. Medan genom hela Jemtland klagomålen öfver renarnes framfart äro ytterst sparsamma, blir det något helt annat, så fort man kommer öfver Herjedalsgränsen. Och det är här visst icke, såsom det stundom uppgifves, endast en rik bruksegare, som beklagar sig. Den, som skrifver detta, har talat med många personer i den åsyftade trakten, så väl jordegare som andra. Och alla äro ense om, att de svårigheter, som alltid förefinnas, när jordegare och renhjordar skola trifvas eller vantrifvas vid hvar andras sida, tilltagit med hvarje år, och att det ej finnes någon förhoppning, att de framdeles skola aftaga. Det är således påtagligt, att i norra delen af Herjedalen speciella orsaker måtte förefinnas, som särskildt der framkalla missnöje och stridigheter.

Frågan, om hur stor skada renarne göra eller icke göra på skogen, anser sig artikelförfattaren visserligen ej kompetent att i detalj besvara. Att de emellertid *göra* skada, det är alldeles otvifvelaktigt, och för att förvissa sig derom behöfver man blott färdas ett par mil genom skogar, der renar hafva vistats. Man skall då finna, att ungskogen på flera ställen är komplett nedtrampad, i det att de öfre skotten blifvit afbrutna, hvarigenom naturligtvis de små plantorna ej växa upp till verkliga timmerdugliga träd. Detta gäller då endast de smärre skotten. Men äfven på rätt höga unga träd göra renarne skada på ett sätt, som är alldeles

egendomligt. Som bekant äro renoxarnes horn om sommaren öfverdragna med en tjock hudbeklädnad, hvilken om hösten faller af. Vid denna tid plåga renarne, för att blifva denna beklädnad qvitt, ställa sig utmed en lämplig ung gran eller tall för att mot den gnida hornen. Detta har den verkan, att träden efteråt se ut som skalade käppar och om det är en hel mängd renar, som idka denna sport, är det påtagligt, att ett icke ringa antal träd på detta sätt spolieras. Också vittnar mängden af dylika torkade eller halfförtorkade kvarlefvor af träd tillräckligt om, att den skada, renarne göra på skogen, åtminstone ej får helt och hållet förbises.

En skada göra de åtminstone, hvilken man ej behöfver vara fackman för att kunna värdera, och som väl ingen heller bestridt. Och det är den, att de uppåta och söndertrampa den för jordbrukaren här särdeles värdefulla renmossan. Det är som sagdt icke nog med, att renen *äter* mossan. Han har skarpa klöfvar, och när han betar, gräfver han också och skrapar i marken. Och der stora renhjordar vistats, behöfver mossan en tio år för att växa till baka. Men trampas myllan upp på nytt fördröjes också återväxten i det oändliga.

Nu kan man fråga, hvad detta gör, och den frågan kan för många låta ganska förkrossande. Vi skola då ej fästa oss så mycket vid, att mossan är af vikt för sjelfva skogen, emedan den tjenar att täcka och vårda trädens rötter. Vi skola i stället endast tänka på den direkta nytta, jordbrukaren i dessa trakter drager af mossan.

I det nordliga Herjedalen växer nemligen ingen

säd, och följden är den, att halmfoder till kreaturen öfver allt saknas. Det, som då får ersätta halmfodret, är just denna hvita moss, som den lyckligare lottade jordbrukaren i det sydligare Sverige säkerligen skulle anse alldeles oduglig till detta ändamål. Denna moss utgör här en mycket vigtig del af den föda, som jordbrukaren behöfver för att fodra sina kreatur, och dess värde är så stort, att den, som artikelförfattaren genom att se i kontoböcker sjelf varit i tillfälle att förvissa sig om, betalas med 50 öre lass. Och då måste köparen ändå sjelf hemta den på ort och ställe.

Är jordbrukaren nu i den ställningen, att han dagligen löper fara att få så väl höet som den moss, hvilken på trakten ersätter halmfodret, förstördt af renar, och kan detta för honom leda till så olycksdiga resultat, som att han måste nedslaga sina kreatur, då torde man ock få medgifva, att man har skäl att ömma, ej blott för den fattige lappen, utan äfven för den ofta ännu fattigare och mer beklagansvärde hemmansegaren.

FJERDE KAPITLET.

Hur lappen lever.

Om man också far igenom hela både Jemtland och Herjedalen, torde man ha svårt att uppleta någon egentlig antipati mot den folkas, som befolkar våra nordliga fjelltrakter. Till och med af fattiga bönder, som lidit mycket men af renarnes ströftåg in på deras egor, har jag nästan endast hört godt om lapparne. Och hvar och en, som hvilat ut i lappens kåta och smakat hans mat, bevarar från detta besök — nota bene om han råkat träffa de bättre af lapparne — ett varmt och godt minne af förnöjsamhet under hårda villkor, godt lynne och godt hjerta, trefnad, snuggighet och gästvänlighet.

Lappen berättar gerna om det lif han för och de vedermödor af alla slag, som han får utstå. Med godsint lugn och ofta äfven med upprigtighet besvarar han gjorda frågor. Möjligen öfverdrifver han något ibland, när hans fantasi får flyga af med honom. Man har nemligen sagt mig så. Men sker det, så är det sannolikt mindre af begär att brodera, än därför att inbillningen lägger honom de starka orden i munnen. Ty lappen berättar gerna, och han berättar bra. Han är till naturen

godsint och önskar ingenting hellre än att få leva i fred. Och det lärer lappen till evinnerlig ära, att han ej vid de våldsamheter, för hvilka hans hjordar på sista tiden varit utsatta, själf gripit till "nödvärn" och på ett eller annat sätt hämnat sig själf. Detta har också bidragit till att i den kamp, hvilken nu föres, i både Jemtland och Herjedalen förskaffa honom en så allmän sympati — äfven bland dem, som med allt skäl beklaga sig öfver olägenheterna af renarnes granskap.

Det egendomligaste vid lappens lif är det sätt, på hvilket hans hela existens hänger fast vid renarne. Ty det måste man komma ihåg, att lappen är på ett helt annat sätt beroende af renen, än renen af lappen. Renen är icke tam i den mening som vår vanliga boskap. Äfven de tamaste renar blifva under vissa förhållanden som vilda, och att stänga in renen, som man gör med boskapen, det går platt inte. Det hände nyligen i Norge, att några bönder fångade ett 60-tal af renar, som gjort skada på deras åkrar, bygde en inhägnad och drefvo in dem i den, i syfte att låta lapparna själfva hemta dem till baka och på det sättet få dessa att betala skadestånd. Bönderna körde hem massa till renarne från skogen och sörjde för dem efter sina begrepp på det bästa upptänkliga sätt. Men renarne, som voro vana vid friheten, läto födan stå orörd, och de ömtåliga djuren dogo det ena efter det andra af svält.

När sommaren kommer, och hettan och myggen göra vinstandet i dalärne odrägligt, då draga djuren till fjells. Och lappen får rätta sig derefter. I tid får han tänka på att bryta upp och flytta till de

platser, der renarne trifvas om sommartiden. Gör han icke det, riskerar han, att hjorden ger sig af på egen hand, och då kunna hvarken de spetsnosiga hundarne eller vallhjonnen föra dem till baka. Ty i fjällen vill renen vistas, när sommaren kommer, och på snödrifvan ligger han och hvilar i värmen, lika lugnt som kon lägger sig att idisla under trädens svala skugga.

Jag besökte en lappfamilj under min senaste resa. Vägen dit var lång — nära två mils mödosam ridt på obanade vägar — och först på aftonen anlände vi till målet för vår färd. Det sista vägstycket gick uppför en hög backe, och jag märkte ej att vi voro framme, förr än hästen plötsligt skyggade. Jüst som vi kommit upp för branten, stodo vi nemligen midt emot själfva kätan, och i den klara aftonsolen lågo fjellen helt nära med stora drifvor af snö. Själfva kätan är uppförd af torf, som med yttersta omsorg är hopfogad öfver en stomme af konstrikt hopfast virke af kroknade låga björkstammar. Med en viss högtidlig värdighet anmodas gästerna att taga plats. Vid elden, der kaffet kokar, sysslar lapphustrun, en liten lapphund leker knorrande i ett hörn, dörröppningen är tillstängd för myggen, som är svår i aftontimmen, och endast genom det runda hålet i takets midt ser man genom de svängda, nedrökta björkstammarne en flik af den djupblå himmelen.

Medan elden prasslar och samtalet i korta afbrutna meningar rör sig omkring alldagliga ting, drages blicken oemotståndligt upp efter dessa kroknade, rökiga stammar, ofvanför hvilka man ser en flik af en djupblå himmel. Den yttre världen är

för tillfället glömd, och i fantasien drömmer man sig till baka till den tid, då jorden ännu endast var befolkad af människor, som klädde sig i djurhudar och bodde i tält. Ett medlidande med dessa, som blifvit efter, smyger sig öfver betraktaren, och denna känsla har på samma gång något af vördnad som alltid inför det primitiva och ursprungliga.

Hustrun berättar, att i dag har det varit särskildt svårt att få hem renarne. Två gånger ha männen fått ned dem ifrån fjellen, för att föra dem till mjölkning. Två gånger har hela hjorden, bestående af flere hundra renar, plågad af värmen och myggor, vändt om och i frysprång ilat till baka upp i fjellen. Nu äro både karlar och hundar ute för att söka drifva ned dem för tredje gången.

Vi gå ut för att se efter, om renarne synas till, och vi stå länge spanande uppåt fjellen.

Då pekade en liten lappflicka, som stod bredvid, uppåt fjellets branter. Med lysande ögon och darrande af begär att få oss att se, hvad hon såg, pekade hon dit upp. Vi följde riktningen af hennes finger, men stodo länge utan att se annat än bergets gröna sluttning och de stora, hvita fläckarne af snö, som glänste i solnedgången. Slutligen sågo vi mot en drifva några mörka prickar, som tycktes röra sig nedåt. Vi hörde rop och svagt hundskall. Prickarne skingrade sig åt olika håll, och ropen blefvo starkare. Så försvann allt sammans bakom en kulle.

En stund senare sågo vi tydligt renarne, vaktarnes röda skjortor och urskilde skarpt och klart hundarnes flämtande skall. I gemensam flock drevfos renarne ned mot kajan. Men det syntes tydligt

att de gingo motvilligt. De stannade ofta och vände hufvudena med en orolig rörelse mot fjellen. Spridda flockar af ståtliga renoxar skilde sig från den öfriga stammen och ilade med snabba steg och häftiga rörelser till baka mot fjellen, utan att ens fästa afseende vid sina mest respekterade vaktare, de gråa hundarne, hvilka under gällt skall förföljde dem för att komma åt att nafs i renarnes ömtåliga bakben.

Man afvaktade med spänning, hvilken min renarne skulle göra, när de kommo ned till den af björkstöttor och ris omgärdade inhägnaden. Men vare sig, att djuren voro trötta af att ha varit jagade hela dagen, eller att qvällens svalka gjorde dem saktmodigare, allt nog — på en liten stund voro alla djuren inne i fällan, och nu begynte mjölkningen.

Det är ett egendomligt skådespel att se, huru denna mjölkning tillgår. Sjelfva mjölkningen, som af hvarje ren ger ett högst ringa resultat, är här som annorstädes öfverlemnad åt qvinnorna. Men det är blott några få, särskildt tama reukor, hvilka godvilligt låta mjölka sig. De öfriga måste fångas med lasso, och det tager sig komiskt ut, då lappen, med snaran hoprullad i handen och försigtigt dold bakom ryggen, står på lur och med blicken söker ut en ko bland hjorden, som böljar omkring honom. Det sägs, att när husbondens öga på detta sätt träffar ett djur i flocken, känner den nervösa renen sjelfva blicken och blir orolig. I nästa ögonblick ligger snaran med ett säkert kast omkring djurets hals, och kon är fångad.

Man mins hela detta egendomliga sceneri, lap-

parne i sina pittoreska hvardagsdräkter, de hundratalens renarne, som med otåligen rörelser skaka sig, när de envisa insekterna oroar deras fina kroppar. Djuren trängas om hvar andra, och deras nosar sträckas ängsligt vädrande mot fjellens kyliga luft. På marken ligger orörlig en liten renkalf. Man kan lyfta och smeka honom, han rör icke en lem. För trött att vara rädd, låter han sitt hufvud sjunka mot marken och rör ej ens skålen med renmjölk, som ställes under hans nos.

Och öfver detta sceneri går solen ned bakom fjellen och kastar sin skimrande dager öfver den eviga snön och den värld, som lefver i dess granskap.

När vi åter inträda i kåtan, se vi ett nytt bevis på, hur ansträngande dagen varit. Bredvid den lilla hundvalpen ligger modern utsträckt. Hela dagen har den händiga tiken följt renarne i fjellen, men nu ligger hon der också utmattad och qvider sakt af trötthet. Öfver en timme sutto vi der inne, och hela tiden hörde vi hennes enformiga jemrande.

Man kan då kanske göra sig en föreställning om, hur ansträngande en dylik dag skall vara för lappen sjelf.

Men sommaren är i alla fall lappens lyckliga tid. Det är under vintern, som hans egentliga svårigheter börja. När snöstormen eller vargen skingrar hjorden, får han ofta i dagar söka de i skilda flockar kringspidda renarne. Och den enda ledning, han har för sitt sökande, är, att renen alltid går mot vinden. På skidor får då lappen gå öfver de ensliga fjellen, ofta många mil, och hans förmåga att vid dessa tillfällen umbära mat

och dryck gränsar till det otroliga. Öfverraskas han då af en snöstorm, uppsöker han ett lämpligt ställe, der snön ej blir allt för hög, och låter helt lugnt snöa ned sig och sin hund. I ett dygn och mera kan han på detta sätt trotsa elementen. Det gäller blott att ligga stilla. Eljest förfrysas han.

Sådant är lappens lif. Och det är kanske mest därför, som jordbrukaren i hans granskap håller af lappen. Han vet sjelf, hvad det vill säga att slita ondtt och slås med en hård natur. Derför har han känsla för den, som i fråga om strapatser och mödor ofta får uthärda ännu värre.

Och sitter man i lappens kåta och låter ögat följa röken, som ringlar sig upp genom takets öppning, då tänker man gerna på denna vinter, hvilken låter snön falla in öfver den kokande grytan och släcker elden på fjellmannens händ.

FEMTE KAPITLET

Förändrade förhållanden bland lapparne.

Lappen har på sista tiden fått att kämpa med sin gamla fiende, den framträngande civilisationen, i en form, som eljest enligt vanligt föreställningssätt bort för honom vara en välgörning. Det är nemligen det filantropiska sträfvandet att skaffa lappen bildning, lära honom läsa och skriva, bringa honom allmänna kunskaper o. s. v., som för detta vid vildmarken och det kringströfvande lifvet bundna naturfolk medfört åtskilliga olyckliga följder.

Genom enskild ofervillighet har man i trakten mellan Undersåker och Hjerpen inrättat en skola för lappbarn. Vid 12 å 14 års ålder mottagas lappbarn i denna skola och få stanna der, till dess att de gått och läst. De få alltså under denna tid vänja sig vid de behag, som medfölja de bofastes lefnadssätt, och som för dem naturligtvis är något på en gång nytt och ofvervåldigande. De få soffa i bäddade sängar, äta lagad mat, vistas i ombonade hus. De få med ett ord lära känna ett annat slags lefnadssätt, än det som bjödes dem hemma hos de under helt andra förhållanden lefvande föräldrarne. De få smaka på den koinfort, som civilisationen erbjuder. Och hvad blir följden?

Jo, när de komma hem, ha de till äfventyrs inhemtat åtskilligt vetande, men de ha förlorat smaken för det ansträngande lif, som sammanhänger med att följa renarne i fjellen. Och det värsta är, att hos en och annan tillkommit en känsla af skam öfver att tillhöra lapparnes ras. Fadern och modern äro lappar, sonen eller dottern vill ej längre vara det.

Då inträffar gerna, att barnen lemna fjellen och skaffa sig platser hos de bofaste. Lappgossen söker sig tjenst som arbetskarl eller dräng och lappflickan som piga. Men som redan i det föregående blifvit antyd, nomaden sitter djupt i lappens natur, och fast han kan få afsmak för fjellifvets mödor, har han å andra sidan svårt att finna sig till rätta i det nya lefnadssättets ordnade förhållanden. Hans krafter äro anpassade på ett annat sätt än den bofastes, och af samma orsak som den senare ej skulle stå ut med lappens fjellif, visar det sig också, att lappen som dräng sällan eller aldrig uppnår samma duglighet som en bofast arbetare. Den lapp, som öfvergifvit fjellen, slutar vanligen med att ligga fattigvården till last.

Förhållandet blir likartadt för lappflickan, endast att det för henne ställer sig vida värre. En kvinnas uppgift är ju i regeln att få ett hem. Men i Jemtland gifter sig icke jordbrukaren under några förhållanden med en lappflicka, och man behöfver endast angifva detta förhållande, för att det bör vara klart, hvilket öde som ofta väntar den unga lappkvinnan, hvilken sökt sig ett nytt lif borta från de nejder och de förhållanden, till hvilka hon varit född och danad.

När man talar vid lappen om de klagomål, som ofta höras, och som gå ut på, att renarne nu oftare och i större antal än förr komma ned på de bofastes egor, får man gerna höra lappen å sin sida klaga öfver, att det är svårare nu än förr att få dugliga vaktare. Och man måste till en del gifva skolorna skulden för detta förhållande, hvilket man visserligen kan beklaga, men tillika måste anse som ett nytt tecken att civilisation och nomadlif svårligen låta sig förenas.

En annan orsak, som härvid inderverkar, liksom den också i icke ringa mån förökar svårigheten för lappen att som arbetare konkurrera med den bofaste, är den svaghet för starka drycker, som han delar med de flesta nomadiserande folkslag. Öfvan vid rusdrycker gör också, att han i allmänhet tål en ytterst obetydlig quantitet, och har lappen fått ett par glas brännvin, är det en känd sak, att han kan sälja eller göra sig af med hvad som helst för att få mer.

Samvetslösa spekulanter ha också vid de stora renslagterna om höstarna vetat att i stor skala göra sig denna svaghet till godo, och derigenom har också den bofasta befolkningen mycken skuld deri, att möjligen brännvinet vid flera tillfällen förorsakat vårdslöshet vid renskötseln. Det lär nemligen ej vara alldeles ovanligt, att pigan och drängen, som skola vakta renarne, i stället begifva sig till närmaste stad, sälja en slagtad ren, köpa brännvin för penningarne och sedan lefva i sus och dus, under det att renarne få sköta sig sjelfva och på så sätt naturligtvis ohejdadt kunna göra snart sagdt hur mycken skada som helst. Under tiden är kanske

egaren långt borta, tror, att allt är godt och väl, och om han också upptäcker förhållandet, kan han därför ej afskeda den försumlige. Ty bristen på dugliga vaktare är, som förut är nämnt, ofta mycket stor.

Det har klagats mycket öfver, att lappen på senare tiden vårdslösat sina renar, och man har i denna vårdslöshet velat söka orsaken till de stora skador, som renarne under de senaste åren föröfvat på de bofastes egor. I länsman Lings rapport för den 9 september förekomma de skarpaste uttalanden i denna riktning, liksom också mot det oskick, som särskildt i Herjedalen gör sig gällande, nemligen att lappen försummar att märka sina renar, hvarför dessa renar också, när de nedskjutas, ligga ogilda som annat villebråd.

Hvad bristande vård och eftersyn angår, torde det väl finnas en lappby, som i detta fall ej kan fritagas från ordalydelsen försumlighet. Och det är just en af de lappbyar, som gränsa intill norra Herjedalen, nemligen Storsjö. Men i regeln är orsaken till att renarne tränga in på de bofastes egor att söka på annat håll — något som äfven länsman Ling, hvars dom om lapparne vi förut anför, anser sig ha funnit genom det senaste årets erfarenhet. Det är nemligen helt enkelt *midt om mossen på fjällen*. Renstocken har på senaste tiden ökat betydligt — om orsakerna härtill skola vi framdeles yttra oss — och detta gör, att det ofta är omöjligt att afhålla renarne från de angränsande egorna. Gif renen godt om bete, och han blir ett jemförelsevis lättskött djur, så framt ej vargen angriper eller snöstormen skingrar hjorden. Men försök att hålla tusentals renar kvar

på fjellen, när de ej längre der kunna finna sin föda! Det lär icke lyckas ens med de bästa vallhundar och de vaksammaste vallhjon.

Att mossan börjar tryta, så att enligt trovärdiga personers utsago miltals af fjellen äro svarta, detta är lappens största olycka. Det är en svårighet, som han saknar medel att afhjelpa, och rär renarne då göra intrång på annans mark, och egaren för att skydda sin jord griper till bössan, då står lappen i ett dilemma, jemförligt med hvad vi ofvan framhållit angående jordbrukaren. Han känner sig på en gång maktlös gent emot naturen och utan skydd mot grannarne, som nedgöra hans enda egendom — renarne.

SJETTE KAPITLET

Huru man får rätt enligt lapplagen.

Det är bekant, att brukspatron W. Farup på Ljusnedals bruk intagit en mycket bemärkt plats i de stridigheter mellan lappar och bofasta, hvilka på senaste åren fäst blicken på den norra delen af Herjedalen. Brukspatron Farup har kommit att göra detta, dels emedan han sjelf så att säga är nummer ett inom sin trakt — han har i flera år varit ortens riksdagsman, och hans egendom upptager en areal af ej mindre än 5 kvadratmil —, dels derigenom att hans egor äro så olyckligt belägna, att de på tre sidor äro omgifna af skattefjell, bebodda af lappar, dels ock derigenom att han mera energiskt än någon använt alla medel för att skydda sin jord.

I föregående artiklar har utförligt blifvit redogjort för de verkliga lidanden, som jordbrukaren har att utstå genom renarnes intrång på hans egor. I detta fall har Ljusnedals område varit alldeles särskildt utsatt för olägenheter af denna art, och det är knappast fullt riktigt, när landshöfding Ericson i den skrifvelse till konungen, som är intagen i första kammarens tillfälliga utskotts utlåtande nr 16 vid årets riksdag yttrar: »Ljusnedals

bruks egare är ej heller den, som har mest skäl att beklaga sig; ty vida större ohägn förekommer i åtskilliga af Storsjö och Hede socknars byar, och de otäma renarna ströfva 6 å 7 mil nedom Ljusnedals egor och upptaga dervid hela landskapets bredd norr om Ljusne elf.

Det är nemligen en sak, som här vid lag genast faller i ögonen, och det är, att för att komma 6 å 7 mil nedanför berörda egor, måste naturligtvis renarne först passera sjelfva egorna. En blick på kartan är här tillräcklig att öfvertyga hvem som helst om, att så måste vara förhållandet. Och det är temligen säkert, att de egor, hvilka äro belägna så, att renarne måste *passera igenom dem* för att komma annorstädes, också äro de, som böra vara mest utsatta för de olägenheter, som medfölja dessa ströftåg.

Om vi erinra oss det förut använda citatet ur länsman Lings rapport för den 9 september 1890, der det omtalas, hurusom renar i hundratal, för att ej säga i tusental, under månader uppehålla sig på de bofastes egor, är det ej ur vägen att komma i håg, att länsman Ling sjelf är bosatt i Ljusnedals omedelbara granskap.

Men om en jordbrukare som brukspatron Farup ser en sådan massa främmande djur grassera på sina egor måste man med skäl fråga: hvad skall han göra? Han har i upprepade klagomål framlagt samma fråga till k. bfhde i Jemtlands län, men endast fått det svar, att han eger skaffa sig ersättning enligt lagen.

Brukspatron Farup har då vändt sig till lagen. Men läs den nuvarande lapplagen, och se der till,

hur pass lätt eller svårt det är att enligt detta alster af lagstiftningskonst skaffa sig rätt. Renarne äro — eller rättare böra vara — märkta i öronen, och dessa renmärken finnas inregistrerade i en genom lappfogdens försorg utgifven särskild renmärkesbok. För att få kännedom om egaren till de renar, som åstadkomma skador, bör således vederbörande taga denna bok i hand, springa fatt renen, så att det blir möjligt att titta honom i öronen, samt derefter bland de hundratal märken, som i denna bok finnas, skynda sig att få tag i det rätta och i största hast jemföra med afbilden. Men man bör vid detta tillfälle tala väl vid renen, så att han dels icke springer för fort, dels icke klipper för tätt med öronen. Eljest torde denna operation vara litet kinkig att verkställa. Och det äns säkert mer än en jordbrukare, som skulle unna dem, hvilka uppfunnit ett dylikt sätt att skaffa sig skadeersättning, att åtminstone någon gång sjelfva få underkasta sig denna säkerligen helsosamma, om också något ändamålslösa motion. Lyckligtvis finge en sådan rensökare icke heller vara ensam, ty enligt svensk lag måste han ha två vittnen på sin upptäckt, om den skall gälla något.

Antag emellertid att egaren — eller egarne — till renarne blifvit upptäckt, så återstår ändå att stämma honom eller dem. Men nu är förhållandet, att i en och samma renhjord beta vanligen flera lappars renar. Det blir alltså nödvändigt, att taga reda på alla lapparne och stämma samtliga till tinget. Hvilket besvär, tidsutdrägt och omsorger af alla slag, som ett dylikt, tillvägagående fordrar, inses klart af hvar och en, som vill göra sig mö-

da att tänka öfver förhållandena. Och när egorna som vid Ljusnedal ligga så, att renarne årligen och vid snart sagdt hvarje årstid undan för undan göra ny skada, blir det för jordbrukaren nödvändigt att, om han vill ha ersättning, rent af underhålla permanenta synemän, hvilka undan för undan värdera, konstatera och edligen bevittna den skada, som egendomen genom renarnes förvållande lidit.

Nu fins det emellertid ett sätt att få skadeersättning, som också bör nämnas. Två eller flere lappbyar kunna nemligen förklaras utgöra ett skadeersättningsområde, hvarvid alla lappar, som tillhöra dessa byar, i mån af det antal renar, hvar och en innehar, förklaras gemensamt ansvariga för den skada, som renarne föröfva. Ett sådant skadeersättningsområde har icke kommit till stånd i den ifrågavarande trakten, men det har af k. bfhde föreslagits, att Åre och Storsjö lappbyar tillsammans skulle förklaras utgöra ett sådant. Ärendet hvilat nu hos k. m:t, och i sinom tid kommer nog äfven detta ersättningsområde till stånd. Men i hvad mån kan det anses förbättra ställningen?

Antag, att man stämmer vederbörande lappar inom ett dylikt område, hvad är det då, som åligger jordegaren att bevisa, om han på laglig väg skall få sin rätt? Först skall han bevisa, hvilkas renar som gjort skadan, och ha vittnen derpå samt få skadans värde genom syn värderadt och erkändt. Men sedan fins det en paragraf i lapplagen — det är den tiende — och denna paragraf innehåller ett stadgande, som gör hvarje försök att skaffa sig rätt till en ren blaguc. Det heter nemligen i 2:a mom. af nämnda paragraf, att »skadan skall ersättas af

renarnes egare, så framt den, hvilken värden om renarne ålegat, uppsättligen eller genom grof vårdslöshet vid renarnes bevakning varit dertill vållande».

Om man med ens hade sagt ifrån, att det icke är meningen, att en lapp öfver hufvud skall kunna stämmas, så hade saken varit tydlig och klar. Nu står denna paragraf der som ett rent bån mot jordbrukaren, och ger lappen ett öfvertag, som icke tillstädjes någon annan egare af husdjur. Ty hur skall man kunna bevisa, att skada tillfogats, ej blott genom vårdslöshet, utan till på köpet genom grof vårdslöshet? Att det sker uppsättligen, är väl så pass sällsynt, att det här knappast ens torde behöfva tagas med i räkningen.

Naturligtvis måste i lagen hänsyn tagas till den omständigheten, att renen, som förut är påvisadt, ej kan hållas inom rigtiga gränser lika lätt som en ko eller en ox. Men att drifva denna princip, som i sig är fullt riktig, ända derhän, att jordegaren skall stå utan möjlighet att lagligen få någon ersättning, det är väl mindre välbelänt, och säkert är, att sådana bestämmelser visst icke gagna lapparne. Man kan ej undertrycka den anmärkningen, att den komité, som gjort en dylik bestämmelse, varit sammansatt af för många bofasta renegare för att fullt opartiskt kunna tänka vare sig på lapparnes intressen eller de icke renegande jordbrukarnes.

Också uttalar ortens länsman i sin förut omnämnda rapport den öfvertygelsen, att de många rättegångar i dylika mål, som föregått de kända våldsätgårderna på Ljusnedals område, icke medfört något resultat och tydligen visat, att det är

faktiskt omöjligt för de bofaste att med laga åtgärder vinna någon rättelse gent emot lapparne. Och han säger ytterligare, att under de 7 år, han vistats i orten, ingen af de många rättegångarne mellan lappar och bofaste ledt till åläggande för de förre att betala några skadcersättning.

Det fins emellertid ännu en möjlighet att få ett slags ersättning. För att medla mellan bofaste och lappar finnes en särskild s. k. lappfogde, till hvilken jordbrukaren kan vända sig för att efter syn, värdering o. s. v. på rent godvillig väg erhålla ersättning för lidna förluster. På så sätt ha verkligen under årens lopp ganska betydande summor blifvit utbetalade. Men dels anses i allmänhet dessa summor ej vara tillräckliga att betäcka de lidna förlusterna, dels har lappfogden en gång varit nog oförsigtig att efter skedd värdering förmå jordegarna att slå af 25 procent på sin fordran. Och bönderna gingo in derpå af fruktan att de eljest icke skulle få något alls, och de hade af goda skäl ingen lust att processa. Detta gör, att den, som haft tillgångar att anlita domstolen, i det längsta velat försöka att på denna väg få rätt, hvarjemte man på flera håll anser, att lappfogden egentligen är till mera för lapparnes intressen än för de bofastes.

SJUNDE KAPITLET.

Konflikterna vid Ljusnedal.

För att nu återkomma till brukspatron Farup, så har han under åratat skrivit till landshöfdingeembetet, petitionerat till k. mt, och, då han framför andra jordegare haft råd att processa, har han valt denna utväg. Vi ha i det föregående sett med hvilken framgång. Allt hvad hans besvär, klagoskrifter och processer lyckats framkalla, är der lapplag, mot hvilken han själf reserverat sig på skäl. så goda, att det efteråt förefaller mer än märkvärdigt, att de blifvit lemnade utan afseende.

Slutligen skref hr Farup den 23 september 1890 sitt bekanta bref till k. lfhde, deri han sade rent ut, att ifall hans besvär fortfarande blefve lemnade utan afseende, såge han sig nödsakad att själf skaffa sig rätt, gripa till nödvärn och oskadliggöra renarne.

Härpå afgaf landshöfdingeembetet ett skarpt svar, erinrade om det oberättigade för ehö det vara mände att gå utom lagen, och häri var landshöfdingeembetet säkerligen i sin goda rätt.

Emellertid stod saken på den punkten, att renar i stort antal redan blifvit nedskjutna på

Ljusnedals egor, och samtidigt underrättades landshöfdingeembetet ej blott genom ingångna klagomål, utan äfven genom länsmannens rapport om, att renarnes intrång verkligen var högst betydande, att det antal renar, som uppgafs under månader vistas på brukets mark, ej var öfverdrifvet, och att alltså förhållandena urartat i den grad, att ett ingripande var af belofvet i högsta grad påkalladt.

Nu finnes i lapplagen en paragraf, den 7:e, som säger:

Finner k. bfhde, att inom en lappby flera lappar ega rätt att vistas med sina renar, än lägenhet finnes, så att trängsel derigenom uppstår eller skada å kringliggande trakter förorsakas, ege k. bfhde, efter det lapparne så väl i denna lappby som i den eller de lappbyar, dit inflyttning kan ifrågakomma, blifvit inför häradsrätt hörda och erforderlig utredning i öfrigt blifvit åstadkommen på sätt i § 6 sägs, hänvisa det öfverskjutande antalet till närmaste lappby, der utrymme finnes och dit inflyttning utan olägenhet kan ske. Skall på grund af bristande utrymme någon hänvisas till annan lappby, ege den lapp företrädesrätt att kvarstanna, hvilken uteslutande eller hufvudsakligen har egna eller andra lappars renar under sin vård, framför den lapp hvilkens renhjord uteslutande eller till hufvudsaklig del tillhör bofaste; och ega af de lappar, som uteslutande eller till hufvudsaklig del ha egna eller andra lappars renar under sin vård de företrädesrätt att kvarstanna, som sjelfva eller hvilkas förfäder längst tillhört lappbyn eller inom dess område haft rätt till bete för sina renar.

Vidare heter det i § 19:

Der underhåll af renar å något visst område pröfvas för den jordbrukande befolkningen vara i synnerlig mån betungande, kan konungen förordna, att det område ej vidare må till sådant ändamål begagnas, mot det att erforderlig betesmark anvisas lapparne på annan landsträcka, som dertill finnes tjenlig.

Bestämmelsen i 7:e paragrafen är tvifvelsutar barbarisk, så till vida som det måste anses som en verklig grymhet, att vederbörande skulle ha i sin makt att utan vidare förvisa till annan ort — hvilket i gamla tider ansågs som ett straff nästan lika hårdt som dödsstraff — oförvitliga medborgare, endast på grund af att utrymmet för bete måste anses vara för knappt. Och mot båda paragraferna kan med fog den anmärkningen göras, att de i k. bfhdes händer lägga en rent administrativ makt, som i många fall kan vara tillräckligt stor redan utan dylika extra friheter.

Men vid de särskilda förhållanden, som här äro rådande, måste man ändå fråga sig: hvarför ha ej dessa paragrafer ens blifvit omtalade? De finnas i lagen, förhållandena stå på sin spets, och k. bfhde ha ej rätt att använda en lagparagraf med förbigående af andra. Länsmannen begär handräckning, och k. bfhde svarar, att den skulle tjena till ingenting, emedan extra poliser snart skulle vara allmänt kända och alltså ej kunna uträtta något, alldeles som om det viktigaste vore att upptäcka brottslingar, ej att förebygga brott. De jordegående få sina egor på flerfaldiga sätt skadade, och befolkningen har börjat att i stor skala skjuta

renar. Men ingenting företages vare sig för att hindra det ena eller förekomma det andra. Det har varit tal om att inköpa Ljusnedal, och hela köpet går om intet, därför att vederbörande ej kunna komma öfver ens om priset.

Och medan landshöfdingeembetet endast synes vara betänkt på att qvåsa hr Farup, är oeffterrettighetsförhållandet det samma, och hvem som nu än gör det — lapparnes renar nedskjutas i mängd. Och det är visst ej endast vildrenar, som falla för kulorna. Ty det är, som förut antydde, ej så lätt att i hastigheten titta en ren i örat.

För att emellertid göra k. bfhde rättvisa böra vi nämna, att det nu sent omsider verkligen lär vara meningen att sända särskild polisbevakning till Herjedalens nordligaste trakt. Att samma myndighet äfven till länsmannens förfogande ställer penningmedel för att vidtaga spaningar i afsigt att öfverbevisa, är också en känd sak. Huru vida detta sätt att finna fram sanningen är riktigt, få vi dock lemna derhän, tills vi se huru det utföres.

Från länsman Lings senaste rapport, som på midsommaraftonen stod aftryckt i Aftonbladet, känner allmänheten tillräckligt, hvad som passerat i norra Herjedalen, samt äfven hvem som i allmänna meningen gäller som anstiftare af renmorden. Men det är ännu icke bevisadt, hvem som föröfvat eller gifvit anledning till sjelfva nedskjutandet. Att hr Farup lagt personer för att söka hålla renarne på afstånd, är hans obestriddliga rättighet. Men hvad sjelfva nedskjutandet angår, är detta en gerning, som visserligen har sitt ursprung ur behovet af nödvärn, men som deraf icke kan anses rätt-

färdigad. Ty detta nedskjutande, hvilket utan åtskilnad bland lapparne drabbar både rik och fattig, kan mycket väl gå derhän att det beröfvar dem deras existensmedel, och då detta sker uppsälligt, är det en handling som ej alls kan jämföras med att dessa låta sina renar gå in på bofastes egor, äfven om den skada, de der föröfva, är aldrig så stor. Att hetsa och jaga dessa djur tjénar dessutom ej till att jaga bort dem, utan endast att ytterligare förvilda dem, hvarigenom den skada de åstadkomma blir större än förut. Och hos lappen skapar detta våldsamma tillvägagående en panisk fruktan, som gör att han ofta faktiskt icke *törs* gå in på brukets egor för att hemta tillbaka sina djur, äfven om han skulle vilja.

Att påstå, att brukspatron Farup handlat som han gjort för att drifva upp priset på sin egendom, är en alldeles onödig insinuation. Han har från sin synpunkt tillräckligt goda skäl att gå till ytterligheter ändå, äfven om ytterligheterna äro aldrig så beklagliga. Men som det också i en nyss utkommen, förträffligt utredande broschyr om rättsförhållandet mellan bofaste och lapparne i Herjedalen af C. L. T. blifvit påpekadt: man kan ej tala om prejeri, när det fins en expropriationslag. Lika gerna kan man då säga att k. bfhde trakasserat hr Farup för att få sänka priset.

Men om det ej är juridiskt bevisligt, att hr Farup sjelf tagit initiativ till att döda renarne, så är det å andra sidan säkert, att han ej gjort något för att förhindra det. Det är därför naturligt, att han också anses tolerera det, och derigenom har han ådragit sig ett ansvar, som går ett godt stycke

utanför nödvärnsrätten. Ty det ligger nära till hands, att när sådana saker ostraffadt och ohejdadt få passera, befolkningen skall börja betrakta renskyttet som en tillåten jagt, och då är tiden ej långt borta, när hvar och en, som behöfver en stek i grytan, skjuter en ren. För ej länge sedan har på gränsen till brukets egor en ung man blifvit häktad och dömd för tjufskytte på ren, och han lär ha sagt sig ämna uppgifva icke mindre än fem yrkeskamrater. Förhållanden sådana som de här skildrade kunna ej heller annat än demoralisera hela trakten, och detta är en fara, som borde uppmäna en hvar att i någon mån kunna fränse sina privata intressen.

ÅTTONDE KAPITLET.

De bofasta renegarne.

Om nu, som förut blifvit visadt, hvarken lappen eller vauliga jordegare kunna få skäl att vara belåtna med den nya lapplagen, hvem är det då, som har gagn af den? Någon är det gemenligen alltid, som har nytta af en lag, och det bästa bevis på, att en lag icke fyller sitt ändamål, det är just, om ett fåtal personer har gagn af den på bekostnad af öfriga medborgares intressen. Det fins nemligen en klass af Norrlands invånare, för hvilkas räkning denna lag synes vara liksom enkom stiftad.

Det är de bofasta renegarne, och vi ha redan nämt, att dessa ej heller varit alldeles orepresenterade bland dem, som äro den omtalade lagens upphofsmän.

Det synes, som om de bofaste länge varit egare af renar, och den som skrifver detta har i en gammal böuppteckning sett, att till och med en af Ljusnedals bruks forna egare varit innehafvare af en liten renhjord, hvilket under nuvarande förhållanden låter ganska egendomligt. Det är emellertid först på sista tiden, som denna industri börjat drivas i stor skala, och det är naturligtvis också först

sedan det börjat blifva brist på renbete, som det egentligen blifvit klart, hvilken enorm orättvisa både mot lappen och de egentliga jordbrukarne det ligger deri, att bofasta i större skala börjat lägga sig till med renar.

Det uppgifves särskildt, att mången, som afverkat sin skog, sedermera, när han börjat se sig om efter en ny förvärfskälla, slagit sig på att skaffa sig renar. Att personer, som det kunna, spekulera på att upptäcka nya förvärfskällor, deri ligger ingenting märkvärdigt. Och äfven utan att ha mist sin skog är det mången, som sett renarne komma in på sin mark och derutaf helt enkelt kommit på den idén, att det var bättre att dela inkomsten än förlusterna.

Men låt oss se till, hur det gestaltar sig, när en enskild lägger sig till med renar!

Sjelf kan han icke sköta dem. Ty ingen annan än lappen lär hittills ha kunnat lära sig t. ex. det lätta handgrepp, med hvilket lappen kastar lasset öfver en ren, som skall infångas till slagt eller mjölkning. Att hålla tillsammans en hjord af dessa skygga och lifliga djur lär också vara en konst, som endast lappen med tillhjelp af sina hundar kan åtaga sig.

Då dessutom renskötseln medför en art af ansträngningar, vid hvilken jordbrukaren saknar vana och i följd deraf uthållighet, går det alltid så, att han lemnar sina renar att skötas af en lapp. För att lappen vårdar en ren, får han årligen omkring 75 öre samt oftast rättighet att tillgodogöra sig mjölken. När man då vet, att dessa djur föröka sig med stor hastighet, är det naturligt, att rörel-

sen, drifven på detta sätt, skall blifva högst inbringande. Och den blir det så mycket mer, som renarne å 75 öre per styck få icke blott skötsel utan äfven föda året rundt.

Förhållandet är ju det, att staten, för att skaffa lapparna möjlighet att existera under nuvarande förhållanden, upplåtit kolossala arealer af skog och sjö, der de ega att uppehålla sig med renarne. Dessa trakter äro bestämda till renbete, men man har olyckligtvis glömt att förordna, att det skall vara lapparnes renar, som beta der. Nu skaffa sig de bofasta renar i tusental, och dessa få då beta alldeles gratis på den mark, som är lapparnes.

Men hvem får betala det? Jo, först och främst staten, som får underhålla en renstock, långt större än lapparnes är; för det andra de öfriga jordbrukarne, som härigenom få herbergera icke blott lapparnes renar, utan äfven kanske sina närmaste grannars; och för det tredje lapparne sjelfva, hvilka när det kommer till kritan, och mossan genom denna öfverbefolkning blifvit i förtid uppäten, slutligen måste antingen tilltvinga sig nya områden eller också lida nöd.

Det roligaste exempel på, huru afvita detta förhållande är och till hvilka konsekvenser det i praktiken kan leda, berättades i Herjedalen och har också nyligen varit omnämndt i Östersundsposten. Det var nemligen en jordbrukare, som var i den lyckliga omständigheten, att staten för en ganska hederlig köpeskilling lade sig till med hans jord. Samme man egde eller inköpte sedermera en hel massa renar, som han lemnade åt lappen att sköta enligt förut omnämnda enkla betalningsmetod.

Dessa renar kunde sedan gå och beta på husbondens f. d. egor, som han förut fått bra betalda af staten. Alltså hade han 1) köpesumman för egendomen, 2) en stor renhjörd, 3) gratis betesmark för djuren, hvilka en annan skötte åt honom för 75 öre per styck. Det är möjligt att en dylik existens kan förefalla en och annan ganska afundsvärd. Men det är icke desto mindre i ordets egentligaste mening en tvetydig handtering. Ty de penningar, som på detta sätt förtjenas, komma den bofaste till handa, visserligen ej genom lagöfverträdelse men dock genom att missbruka rådande förhållanden — eller missförhållanden — på ett sätt, som sannerligen ej varit meningen, när staten åtog sig att skydda den lilla hopen af kvarlevande lappar.

Frågar man nu en lapp, hvad han tänker om dessa förhållanden, så svarar han, att lappen haft gagn af de bofaste renegarne, derför att dessa gemmenligen stå på hans sida. Och det är också ett faktum, att den bofaste renegaren får lof att hålla sig väl med lappen. Ty att kontrollera honom i fjellen, det går icke så lätt, och blir lappen stött, kan man vara säker, att vargen det året tar många flera renar, än han eljest skulle ha gjort.

I fall det är fråga om att ostraffadt få släppa sina renar på annans mark, är det derför af goda skäl troligt, att lappen i den bofaste renegaren skall finna ett pålitligt stöd. Men liksom det ej är säkert, att man i lifvet har sina pålitligaste vänner bland dem, som hafva allt för uppenbar fördel af vänskapen, så tordo det dock hända, att lappen i den bofaste renegaren har en vän, hvars

vänskap räcker — jemt så länge som mossan på fjellen.

Lappen förstår nemligen icke och kan icke förstå, i hur hög grad detta slags kompaniskap skadat hans ställning. Det ligger en så uppenbar orättvisa i den omständigheten, att en del jordbrukare på detta sätt tillgodogöra sig de fördelar, som äro afsedda för lappen, att det vore alldeles onaturligt, om ej detta förhållande skulle ha bidragit och än ytterligare komme att bidraga att skärpa spänningen mellan de egentlige jordegarna och lapparne. Så länge den skada, som förorsakades, verkligen kom från lapparnes renar, så länge försökte de flesta att så vidt möjligt bära obehagen och förlusterna med jummmod. Ty för lappen har man både sympati och undseende, dels på grund af en viss känsla, som man hyste mot racen, dels äfven på grund af hans mödosamma och för de förfärligaste strapatser utsatta lefnadssätt, som hvar och en kände till och respekterade. Men när det blir fråga om att tåla intrång, ej blott af lappens renar, utan äfven — och inom kort kanske i lika hög grad — af den bofaste grannens, då blir det ej längre fråga om undseende eller tålamod, utan då lär det bli här i hand och knif i strupe, som ordspråket lyder.

Ty att mossan börjat tryta på fjellen, deri ligger just den förmämsta anledningen till de olyckor, som på senaste åren lemsökt norra Herjedalen. Vore detta ej fallet, skulle lapparne ej ha så svårt att taga vara på sina kreatur, och dessa skulle då också göra vida mindre skada. Men att mossan tryter, det beror bland annat derpå, att renstocken

är för stor. Och hur har den det blifvit? Är det lapparnes renar, hvilka i den grad förökad sig? Det vore kauske skäl att tillse, hurudant förhållandet skulle blifva, om de bofastes renar komme bort.

Läser man nemligen, hvad domhafvanden i orten, häradshöfding Roman, i ett särdeles tänkvärdt anförande yttrade i första kammaren vid den senaste debatten i frågan, finner man, att af 256 inregistrerade renmärken, komma 98 på de bofaste. Nu är förhållandet, att *en* lapp kan för sin del ha ända till 6 renmärken, under det *en* bofast ej gerna har mera än 2. Hvilket inflytande detta har på de ifrågavarande siffrorna vid bestämmandet af procenten är lätt att förstå. Också uppskattar häradshöfding Roman de bofastes renar till cirka $\frac{2}{3}$, eller 40 proc. af hela den i Jemtlands län befintliga renstocken. Att en sådan massa främmande renar skola få borttaga födan för lapparnes, är en orimlighet, som det borde vara skäl att i första rummet förhindra, om det på ett praktiskt sätt låter sig göra.

De närmaste önskningsmålen.

Det återstår frågan: Hvad bör göras för att åtminstone förbättra de nuvarande förhållandena i Herjedalen? Denna fråga har redan länge upptagit både myndigheter och enskilda förslagsställare utan att ha funnit en praktisk lösning.

Det har sålunda föreslagits att Ljusnedals område skall inköpas af staten och läggas till renbete, under det att dertill passande delar kunde utarrenderas åt jordbrukare, då naturligtvis på sådana villkor, att billigt afseende kunde fästas vid de förluster, som de eventuella arrendatorerna måste komma att lida af renarne. Detta är onekligen en enkel utväg, och om den måste anlitas, kan man, af hänsyn till förhållandenas allvar, endast tillönska k. bhde såsom den hvars ord härvid betyder mycket — mod att handla oberoende af hvad den tänker om hr Farups personliga uppträdande i tvisten mellan lappar och bofaste.

Men skall köpet ske, måste det åtföljas af snara och omfattande reformer i flera riktningar. Och dessa måste först afse *en revision af lapplagen*.

En olägenhet vid denna lag är t. ex. att det icke är möjligt för länsmannen på orten att med kraft ingripa, så länge han ej kan få åtala ren-

skytte i egenskap af allmän åklagare. Vill han beifra detta, måste han nemligen först ha tag i en lapp, som vill uppträda som målsegande och erkänna den skjutna renen som sin. Men dels händer det, att lappen fruktar att få betala skadestånd för det ofog, som af alla renar blifvit föröfvadt på en egendom, dels är han efter alla våldsamheter obenägen att vidtaga något aggressivt steg, som han tror kan leda till rättgång. Man måste komma i håg, att lappen hyser nomadens hela instinktiva fruktan för allt, som kallas ting eller rättgångar, och innan dylika fördomar öfvervinnas, få nog ännu åtskilliga årtionden förgå.

Hvad som vidare måste åtminstone närmare bestämmas, är det otydliga begreppet "sedvanerätt", som genom lapplagen kommit till. Om man nemligen en följd af år olofligen disponerar en areal, kan väl ej detta gerna gifva rätt att framdeles få göra det. Men det ser verkligen ut, som om mången tänkt sig saken på detta sätt. Och här om kan man i Herjedalen få höra underliga historier.

Men allra bäst vore, om detta begrepp alldeles slopades, och gränserna mellan bofaste och lappar ordentligt reglerades. Angående hvad som är "sedvanerätt" eller ej, måste alltid tvistigheter uppstå. Hela lapplagen hvilat nemligen på den grundval, som återfinnes i första paragrafen, att gränserna mellan bofaste och lappar skola hållas sväfvande. Af det föregående framgår tillräckligt, till hvilka betänkliga konsekvenser detta leder i det praktiska lifvet. Och skall en reform här vid lag vara tänkbar, måste den först och främst utgå från den principen, att dessa gränser bli bestämda. Ty lappen

kan ej få göra intrång på den bofastes egor och den bofaste ej heller på lappens områden. Deraf måste alltid missbilligheter förr eller senare uppstå.

Hr Adelsköld har i sin motion vid senaste riksdag antydt detta. Men vill man en grundlig reform, kan detta ej ske utan en revision af hela lapplagen just ur nämnda synpunkt.

I öfrigt innehåller hr Adelskölds motion flera beaktansvärda punkter, såsom

att renarne, såsom lappfamiljens lefvande egendom och livsvilkor, ställas under verksammare skydd från statens sida;

att åklagare beredes större makt att ingripa både till den bofastes och lappens värn;

att hvarje lapp vid vite ålägges märka sina renar inom viss tid;

att omärkta renar inmärkas såsom hela lappbyns gemensamma egendom;

att sträng tillsyn hålles till förhindrande af införsel utaf rusdrycker i lappmarkerna och att höga böter stadgas för rusdryckers utlemnande till lapparnes tjenstehjon;

att lappfogdarnes och länsmännens tjenstgöringsskyldighet beträffande lapparne bestämmas genom noggranna instruktioner.

Deremot finnes der en annan punkt, hvilken har följande lydelse. Der föreslås nemligen

att af lappmarksskogarnes afkastning medel afsättas till aflönande af biträden åt lappfogdarne samt till upptäckande af förbrytelser och åstadkommande af bevisning mot förbrytare, hvarigenom det blefve möjligt att bestraffa lagöfverträdarne och dem, som använda näfrätt i stället för lag.

Härvid kan först göras den allmänna anmärkningen, att det måtte vara en dålig lag, som kräfver så utomordentliga medel för att bli respekterad. Och då uppstår frågan, om man ej i främsta rummet bör bättra lagen, innan man gör kostbara tillrättningar för att qväsa dem, som bli lidande under samma lag. Men om man ock kan gilla förslaget om dessa biträden åt lappfogdarne (hvarför icke äfven åt länsmännen?), så måste man förhålla sig mer än reserveradt till förslaget, att ställa medel till de förras förfogande, genom hvilka de skulle sättas i stånd att upptäcka förbrytare och bevisa förbrytelser(!). Man får ej förbise, i hur hög grad detta innebär en frestelse för somliga individer, hvilkas fattigdom och brist på rättskänsla gör äfven en ören inkomstkälla välkommen, att — kanske bevitna "förbrytelser", som aldrig existerat, eller utpeka "förbrytare", som äro alldeles oskyldiga. I alla händelser äro penningar, använda för att skaffa vittnen, ett medel, som under de förhållanden, hvilka här existera, lätt kan verka depraverande eller åtminstone alstra missaktning för lag och laga institutioner.

Vida mera värd att göras till ett yrkande är den tänkvärda sanning, som hr Adelsköld i sitt anförande uttalar, när han säger, att *lappar och bofaste böra göras likställiga inför lagen, hvilket de nu icke äro*, "ty", som hr Adelsköld säger, "under det att lapparne, enligt gällande lag, äro solidariskt ansvariga för skador, som uppkomma för de bofaste, är detta icke förhållandet med de bofaste för skador, som dessa tillskynda lapparne".

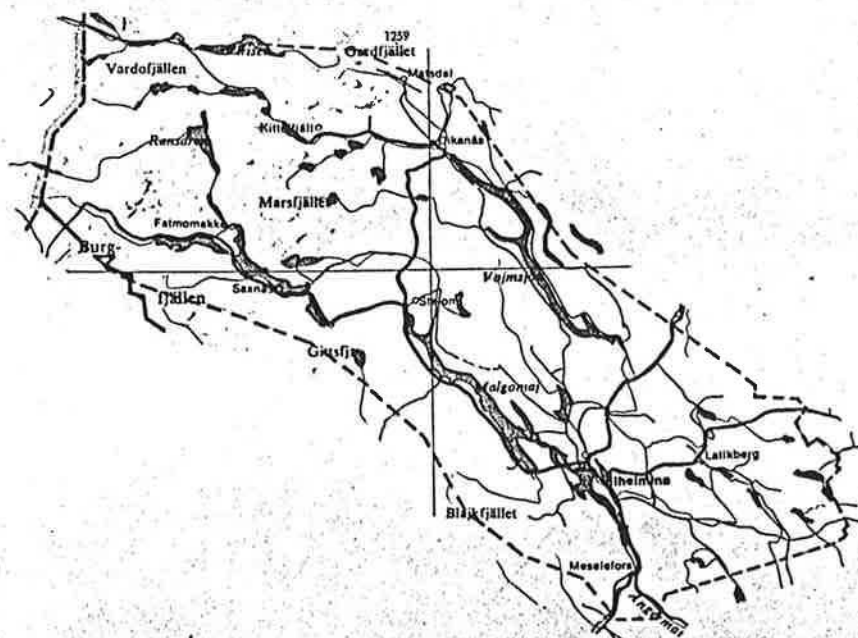
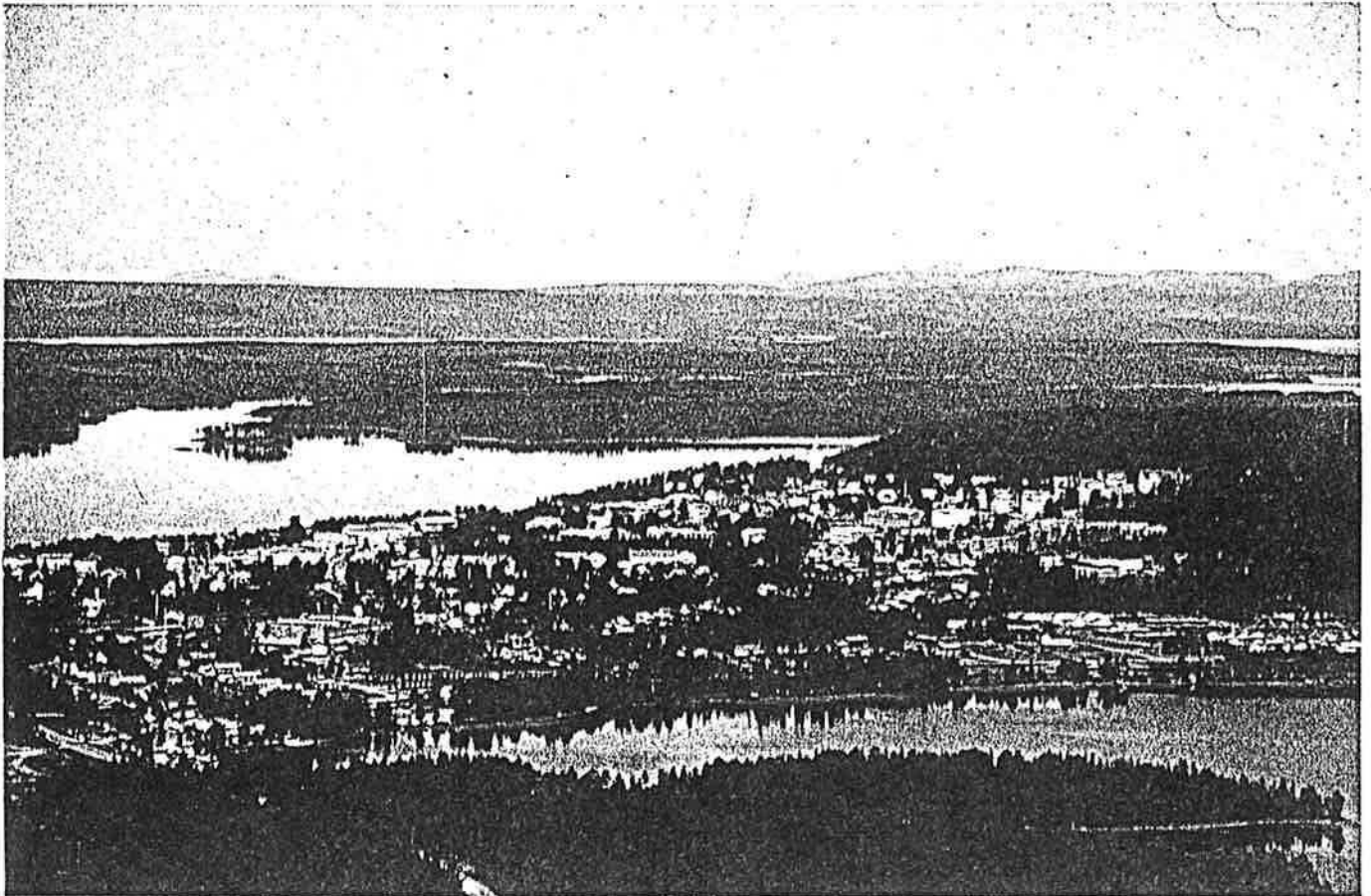
Men man bör äfven tillse, att jordbrukarens

intressen ej få stå till baka för lappens, såsom i nuvarande lag i *allmänhet* skett. Bestämmelser, sådana som att en lapp ej kan fällas till skadeersättning, med mindre det kan bevisas, att skadan tillfogats uppsåtligen eller genom grof vårdslöshet, måste bortfalla så väl för den orimlighet, de innebära, som också på grund af sin uppenbara orättvisa. Jordbrukaren skall också antingen vara i full och oqvad besittning af sin egendom, så att han ej påtrugas objudna gäster under halfva eller mer än halfva året, eller ock åtnjuta motsvarande förmåner, i form af minskade skatter och utskylder.

Ett annat viktigt önskningsmål, som framgår af vår senaste uppsats, är att det måtte förbjudas de bofaste att under en eller annan form begagna sig af de rättigheter med afseende på renbete, som enbart böra tillkomma lapparne. Närmast torde detta ske genom ett *absolut förbud för de bofaste att hålla renar som skola beta å kronans mark*. K. bfhde synes här ha träffat det rätta genom sitt förslag, att det måtte sättas en tidrymd af fem år, under hvilken en bofast borde hinna att göra sig af med sina renar. Fem år är nemligen den högsta ålder, renen vanligen anses kunna uppnå, innan den måste nedslagtas. Och detta förbud kan icke på något sätt betraktas som ett ingrepp i näringsfriheten. Det är endast ett beständigt förbud för de bofaste att hålla djur, som gratis beta på den mark, hvilken af kronan är upplåten åt lapparne. Ty detta tilltag är verkligen i ordets bokstafliga mening ett slags näringsfrihet, som har en viss likhet med åtskilliga andra "fria" handteringar, hvilka ej just precis kunna kallas för lagliga. Vill

SAMBRUKSFORMER FÖR MARKANVÄNDNINGSENTRESSEN INOM VILHELMINA KOMMUN

Inventering • Handlingsprogram

FÖRORD

Behovet av någon form av markanvändningsplanering för ett samnyttjande av de fjällnära områdena har påtalats i olika sammanhang, inte minst vid riksdagens behandling av de fjällnära skogarna.

För länets del slutförde skogsvårdsstyrelsen 1987 planeringsarbetet för Storumans kommun med syfte att utföra motsvarande för de övriga fjällkommunerna Vilhelmina, Dorotea och Sorsele.

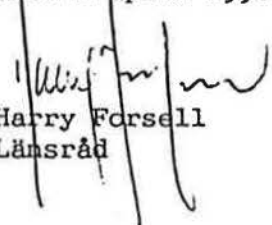
Bostadsdepartementet, som 1987 hade ansvaret för naturresurslagens tillkomst, framförde i en särskild skrivelse den 17 juli 1987 angelägenheten i att länsstyrelsen ställer sig bakom förslagen till avvägningar mellan olika intressen. Vidare framfördes önskemålet att planeringsarbetet redovisas senast den 1 juli 1991.

Föreliggande rapport har utarbetats under länsstyrelsens ledning och med skogsvårdsstyrelsen som huvudman. I arbetet har även deltagit en lokal referensgrupp med representanter för Vilhelmina kommun, rennäringsringen, den ideella naturvården, skogsbruket samt LRF. Föreliggande dokumentation omfattar två delar. Den ena delen utgör en inventering av berörda sektors olika intresseområden. Den andra delen utgör ett handlingsprogram för olika sambruksformer och hänsynstaganden i den fortsatta markanvändningen.

I handlingsprogrammet redovisas bl a 21 olika områden för vilka särskilda rekommendationer anges. Beträffande områdenas avgränsningar är dessa schematiska och i de fall särskilda utredningsinsatser kommer att göras t ex i form av en naturvårdsinriktad skogsbruksplan (NISP), får skogsvårdsstyrelsen i samråd med berörda ta ställning till utredningsområdets omfattning.

Med föreliggande material har vi fått de bästa förutsättningar för att möjliggöra ett sambruk med olika hänsynstaganden i den framtida markanvändningen. Hur vi ska lyckas hänger nu i allt väsentligt på den praktiska hanteringen där bl a redovisade behov av hänsyn till olika sektorsintressen i möjlig mån bör tillgodoses.

Umeå i april 1990

Harry Forsell
Länsråd

Bo Axelsson
Länsjägmästare

3. RENNÄRING

Lantbruksnämndens rennäringsenhet håller tillsammans med samebyarna i Västerbotten på att färdigställa planer rörande samebyarnas markanvändning i renskötselområdet. Dessa planer utarbetas främst för att användas i samebyarnas egna driftsplaneringar, men kommer även att användas i andra sammanhang, främst då i kommunernas översiktsplaner.

3.1. KUNSKAPSUNDERLAG

För att en markanvändningsredovisning skall bli meningsfull ur rennärings synpunkt bör all nödvändig information om renskötelsens utnyttjande av markerna finnas med. Planeringssituationen är emellertid inte sådan. Dokumentation av de biologiska förutsättningarna för renbete - betesinventeringar - saknas ännu i Västerbotten. För att få kännedom om hur mycket betesresurser de olika samebyarna har att förfoga över - främst i vinterbetesområdet - krävs dessa inventeringar. De är också en nödvändig förutsättning för att samebyarna i framtiden skall kunna planera användningen av sina marker.

På uppdrag av lantbruksstyrelsen gjordes 1983 en enklare inventering av hänglavsområden inom Vilhelmina kommun. Rennäringsenhetens förhoppning är att komma igång med betesinventeringar under sommaren -90, främst då i länets östra del. Ambitionen är emellertid att på sikt betesinventera hela renskötselområdet i Västerbotten. Anledningen till att arbetet inte gjorts tidigare är att det saknas ekonomiska resurser. Rennäringsenheten anser det därför som mycket angeläget att det avsätts medel till genomförande av betesinventeringar, så att rennäringsens markanvändning i det närmaste blir komplett.

3.2. PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Eftersom resurserna är begränsade konstaterar rennäringsenheten att det i nuläget inte finns mera material att redovisa. Materialet kan alltså inte bli fullständigt utan betesinventeringar. För att detta skall kunna genomföras krävs sålunda ökade ekonomiska resurser.

3.3. ARBETETS UPPLÄGGNING

Vid sammanträffanden med de berörda samebyarna har dessa muntligen och på kartor redovisat den egna samebyns markanvändning. 1983 gjordes en markanvändningsredovisning för Vilhelmina norra sameby på uppdrag av Rennäringskommittén. Detta material har med vissa justeringar legat till grund för samebyarnas redovisningar och bifogats till detta material.

3.4. INVENTERINGSRESULTAT - KARTOR

Denna redovisning får som framhållits inte uppfattas som fullständig utan skall ses som ett led i samebyarnas arbete att åstadkomma kompletta markanvändningsplaner.

3.5. RENNÄRINGEN

Renskötsel är en arealkrävande och extensiv näring och är därför i behov av stora betesarealer. Eftersom renens egenskaper gör den beroende av speciella beten olika tider på året, vandrar den i ett mer eller mindre bestämt mönster i de olika betesområdena.

Varje betesområde har vart och ett egenskaper som gör det värdefullt under olika perioder på året och de kan därför inte ersätta varandra. Renskötseln är också känslig för påverkan av naturförhållanden som väderlek, temperatur, vind, snö- och isförhållanden etc.

Lagstiftning

Renskötsel får bedrivas på såväl statlig och kommunal som privat mark. De rättigheter som tillkommer samerna har i rennäringslagen (1971:437) fått den sammanfattade beteckningen renskötselrätt. Renskötselrätten beskrivs i lagstiftningen som en rätt för samer att begagna mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. Rätten grundar sig på urminnes hävd och är skyddad genom grundlagen. I renskötselrätten ingår bl.a rätt till renbete, jakt och fiske samt rätt att ta skog till bränsle och byggnadsvirke för husbehov samt för slöjdvirke.

Renskötsel får sålunda bedrivas på alla marker inom renskötselområdet på de tider som rennäringslagen föreskriver. Det betyder att markägarna måste tåla att deras mark tas i anspråk för renbete. Denna samernas bruksrätt till markerna grundar sig inte på upplåtelse eller på myndighetsbeslut. Den är sålunda ingen förmån som staten gett samerna utan den återgår på en ursprunglig samisk rätt till markerna (urminneshävd) och vilar på civilrättslig grund.

Rennäringslagen har till uppgift att reglera bruksrätten men är inte upphovet till rätten. Uttryckt med andra ord, samernas rätt till bruket av markerna fanns i lappmarkerna redan före jordbrukskolonisationen. Fastighetsbildningen har inte upphävt samernas rätt. Markägaren har sin rätt och samerna som nyttjanderättshavare har sin rätt till samma mark. Rennäringslagen reglerar detta nyttjande.

Sameby

Begreppet sameby betyder dels en indelning i ett geografiskt område och dels en administrativ och ekonomisk sammanslutning. Samebyn består av ett antal rennäringsföretag av varierande storlek och antal där familjemedlemmar ingår. Samebyn är också en juridisk person som för sin egen talan t.ex inför domstol.

Betesområden

Samebyarnas betesområden ovanför odlingsgränsen kallas Året-runtmarker. Där får renskötsel bedrivas hela året. Västerbottens samebyars administrativa gränser ovan odlingsgränsen är fastställda enligt länsstyrelsens kungörelse om byordning den 25 maj 1946.

Samebyarnas betesrätt omfattar all mark ner till lappmarksgränsen både enligt hävd och gällande lagstiftning (rennäringslagen 3 §). Nedom lappmarksgränsen bygger betesutnyttjandet på sedvanerätt. Med hänsyn till olika jordbruksintressen har betestiden på de enskilda markerna nedom odlingsgränsen begränsats till vinterperioden från 1 oktober - 30 april.

Renskötsel får inom de givna tidsramarna bedrivas på alla marker inom renskötselområdet, även på privat mark. Därför kan renskötseln enklast förklaras som en form av nyttjanderätt som belastar fastigheterna. Den kan också jämföras med servitut i vissa avseenden.

Renbeteskonventionen mellan Sverige och Norge

Konventionen mellan Sverige och Norge om renbetning (SFS 1972:114) innebär bl a att vissa områden i Sverige är upplåtna för vinterbete åt norsk renskötsel. I Vilhelmina kommuns sydöstra del finns ett konventionsområde som kallas Meseleforsområdet.

NRL och rennäringsen

Med tillkomsten av naturresurslagen (NRL) och den nya plan- och bygglagen (PBL) får rennäringsens viktigaste områden ställning som riksintresse. En viktig avsikt med kommunens översiktsplan är att redovisa hur man avser att hantera olika riksintressen.

I NRL:s 5 kap 2§ anges att:

Mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringsen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra rennäringsens bedrivande.

Områden som är av riksintresse för rennäringsen..... skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket."

En grupp, Renplangruppen, håller i ett utvecklingsarbete i syfte att ta fram metoder för att kunna redovisa rennäringsens riksintresseområden. I gruppen som är tillsatt av Lantbruksstyrelsen ingår bl a Kiruna kommun och Boverket.

Inledningsvis har arbetet med att redovisa rennäringens intresseområden inriktats på en grundläggande redovisning i enlighet med förarbetena till riksdagens beslut om ny naturresurslag. Senare, under våren 1990, kompletteras denna redovisning med en redovisning av rennäringens riksintresseområden. Områden som kan få status som riksintressen är t ex.

- flyttvägar
- övernattningsbeten
- samlingsställen
- svåra passager
- speciella betesområden, t ex i vinterbeteslandet
- kalvningsområden
- områden kring anläggningar (slakt-, kalvmärknings- och skiljningshagar)
- etc

De riksintressen som redovisas bör efterhand arbetas in i kommunernas översiktsplaner.

Aktuella markanvändningsproblem

I renskötselområdet är det främst nedanstående konflikter mellan rennäringen och övrig markanvändning som kan bli aktuella:

- 1) Skogsbruksåtgärder av större omfattning som t ex:
 - kalhuggning
 - markberedning
 - besprutning
 - skogsgödsling
 - skogsbilvägar
- 2) Tåktverksamhet m.m. av större omfattning som t ex:
 - torvtåkt
 - gruståkt
 - gruvdrift
- 3) Vattenkraftsutbyggnad
- 4) Bebyggelse
- 5) Turism

För att lösa de eventuella konflikter som uppstår mellan de olika markintressena synes samrådsformen vara det naturliga tillvägagångssättet.

Förhoppningen är att detta material (karta och textdel) skall ge planeringsunderlag till väl fungerande samråd med berörda parter. Påpekas bör dock att berörda samebyar ofta bedriver renskötsel i flera kommuner och därför kan ha svårt att hinna bevaka flera samtidigt pågående samrådsförfaranden. Kommunen bör därför ha förståelse för dessa problem som kan uppstå vid samrådet med samebyarna till följd av renskötselns extensiva karaktär.

*Jag vet inte
om det är rätt
sätt att redovisa
pågående mark-
användning?*

Viktiga begreppsförklaringar

Flyttlederna visar de flyttningar som företas med renhjordarna mellan olika betesområden vid de olika årstiderna. Flera alternativa flyttleder måste finnas att tillgå eftersom vädrets växlingar påverkar flyttningarna.

I rennäringslagens 95 § finns bestämmelser som anger att flyttvägar inte får stängas av samt att man inte får skrämma, ofreda eller driva bort renar som uppehåller sig inom områden där renskötsel är tillåten.

Arbetshagar är den samlande beteckningen för kalvmärknings-, slakt- och skiljningshagar. En del hagar används också för av- och pålastning av renar vid lastbilstransporter. Även tillfälliga hagar sätts upp vid behov.

Huvudvisten betecknar permanenta bostäder för renskötarfamiljerna.

Övernattningsbete används under flyttning av renhjordar mellan olika betesområden. Dessa är betydelsefulla eftersom de ger renarna viktiga betes- och viloplatser under de påfrestande flyttningarna. Övernattningsbetena används regelbundet varje år.

Samlingsställen är områden dit renarna naturligt söker sig för bete och vila under en längre period, ca 6 - 10 dagar. Dessa områden är speciella till sin topografi och är rika på olika slags beten och utgör därför trivselland för renen. Det är viktigt att dessa områden får vara befriade från intrång och störningar av olika slag eftersom de är värdefulla ur renskötselsynpunkt.

Svår passage är beteckning för särskilt känsliga genom- och överfarter där förutsättningarna för genomflyttning av en renhjord är begränsade. Exempel på svåra passager är järnväg, trafikerad väg och tät bebyggelse. Det är också viktigt att de områden som är i direkt anslutning före och efter en svår passage skyddas mot ingrepp eftersom dessa områden har avgörande betydelse för genomflyttningen.

3.6. RENNÄRINGENS ÅRSCYKEL

Förvinter (nov-dec)

Denna period kan sägas börja när snön kommit och sjöar och vattendrag frusit. Grönbetet har försämrats och renen övergått till lavbete. Betet på myrarna är ett viktigt tillskott eftersom det innehåller växter som fortfarande är gröna som t ex sia (samlande namnet för kruståtel och fårsvingel) samt dyfräken.

Nu börjar samebyarnas arbete med att samla ihop sina renar inför slakt och skiljning i mindre vintergrupper. Anledningen till att renarna skiljs i vintergrupper är för att utnyttja vinterbetet så rationellt som möjligt. Därefter påbörjas flyttningen ner till vinterlandet. Flyttningen sker efter de på kartan markerade lederna. Biltransporter förekommer också i relativt stor utsträckning eftersom bl.a skogsavverkningar och vattenregleringar gjort att renarna har svårt att finna bete och framkomlighet under flyttningen.

Flyttningen till fots ner till vinterlandet och upp till vår- och kalvningslanden är slitsam både för renar och renägare. Därför är det viktigt att det finns tillgång till övernattningsbeten efter flyttlederna för att naturligt kunna hålla kvar renarna både för bete och vila. Även utfordring kan krävas för att komplettera betet.

Vinter (jan - mars)

Vinterbetesmarkerna är mycket känsliga för ingrepp av olika slag och brukar därför betraktas som rennäringens "flaskhalsar". Ett litet ingrepp i en samebys vinterbetesområde kan således få betydande konsekvenser för samebyns fortsatta utövande av näringen. Avgörande är att det finns sammanhängande lavmarker att tillgå och att dessa är tillfredsställande vad gäller tillgänglighet, storlek och ostördhet.

Nere i vinterlandet betar de olika vintergrupperna främst i barrskogsområdet. Betet består till största delen av olika marklavar. Eftersom vinterlandets betesområden oftast inte är sammanhängande utan sönderstyckade av diverse ingrepp, måste vintergrupperna röra sig inom ett relativt stort område, ofta över flera kommuner.

Vårvinter (april)

Under denna period, beroende på snömängd, betestillgång etc, påbörjas flyttningen tillbaka till vår- och kalvningslanden. Detta sker efter de på kartan markerade flyttlederna. Också under flyttningen upp spelar de olika övernattningsbetena en betydande roll.

Vid denna period är det ofta mycket snö och då är områden som ligger mot solsidan, som ex älvdalar och sluttningar, viktiga eftersom det tinar fort och betet blir tillgängligt. Födan består fortfarande till största delen av olika lavar. Hänglavsbetet är nu ett nödvändigt bete beroende på att det ofta är skare vilket gör att renen får svårt att gräva efter föda.

Vår (april - maj)

Under denna period sker normalt kalvningen. Vajorna brukar söka sig till bestämda kalvningsplatser år efter år där terrängen är småkuperad och skyddad från vind. Dessa platser finns oftast på sydsluttningar där barfläckar fort tinar fram och där tillgången på bete är gott.

De olika kalvningslanden är vid denna period oerhört känsliga för yttre störningar som t.ex skoterkörning och hundspann. Därför är det motiverat med skoter- och hundspannsförbud under den känsligaste kalvningsperioden som infaller mellan 1 - 25 maj. Bevakning sker för att vajorna skall få den ro som behövs för att kunna ta emot sin kalv.

Renflyttning pågår fortfarande och även bevakning så att inte renarna vänder tillbaka ner till skogslandet igen. Betet vid denna period är en blandning av lavar, fjolårets rester av gräs, örter och löv samt tillskott av färsk grönska.

Försommar (juni)

Denna period är behaglig för renen. Nu får den beta i lugn och ro fram till den tid då mygg och värme infinner sig. Renen betar då i björkskog, på myrmarker och vid bäckdrag där grönskan kommer tidigare än på kalfjället.

Tid ägnas åt att bygga och reparera arbets- och kalvmärkningshagar med material som forslats upp under våren.

Högsommar (juni - juli)

Denna period är en intensiv och hektisk tid för rennäringen. Nu börjar kalvmärkningen. Renarna har spritt sig över olika kalfjällsområden för bete och för att komma undan insekter som kommer med värmen. Samling av renarna börjar dels med hjälpmedel som helikopter och ibland motorcyklar och dels till fots. Samlingarna kan ta flera dagar beroende på väderlek och vindriktning. Samebyarna brukar ha flera kalvmärkningsgårdar på olika platser och dessa används vid olika tidpunkter beroende på varifrån renarna samlats. Även andra platser som uddar och näs (njarggat) används som naturliga kalvmärkningsplatser. Dessutom sätts mobila kalvmärkningshagar upp på snöfläckar dit renarna har sökt sig för skydd mot värme och insekter.

Själva samlingsarbetet är en arbetskrävande del och olika störningsmoment som lösspringande hundar och närgångna turister kan spoliära flera dagars arbete genom att skrämma renhjorden så att den skingras. Även indrivningen av renhjorden till kalvmärkningshagen är en känslig del och det är viktigt att området omkring får vara fritt från vandringsleder, rastplatser och övernattningsstugor. Det faktum att en av rennäringens intensivaste arbetsperioder infaller samtidigt som semestrande människor vandrar i fjällen gör att turisterna måste visa respekt för renskötarnas arbete.

Grannsamebyarnas kalvmärkningar måste också bevakas eftersom renarna ofta sammanblandats till fjälls.

Sensommar (juli - aug)

Denna tid är normalt en lugnare period då kalvmärkningarna avslutas och renskötarna får tid över för fiske och bärplockning. Renen drar sig ner till fjällskogs- och myrmarker för att beta gräs och örter och framför allt svamp. Eftersom renen nu bytt päls och är korthårig är den känslig för kyla och är därför i behov av skog för att finna lä och skydd mot oväder.

Tjernobyloolyckan har emellertid kraftigt ändrat på förhållandena och för obestämd tid framöver. Tidigareläggning av sarvslakten är numera en nödvändighet för många samebyar för att få rensköttet godkänt som livsmedel på traditionellt sätt. Arbete med samling och slakt av renar pågår och även en kamp mot klockan eftersom sista datum för slakt fastställs på förhand av myndighet.

Höst (sept - okt)

Den traditionella sarvslakten är koncentrerad till början av september. Den måste företas innan brunsten börjar. Eftersom renarna spritt sig efter kalvmärkningen och sarvarna betat för sig själva krävs stora arbetsinsatser både vad gäller tekniska som personella resurser för att hinna samla ihop och driva in renarna i slakthagarna. Dessutom kan älgjakten, vars början sammanfaller med sarvslakten, innebära störningar i samlingsarbetet.

Under renens brunstperiod får renägarna själva mera tid att jaga älg.

3.7. VILHELMINA NORRA OCH SÖDRA SAMEBYARS MARKANVÄNDNING INOM VILHELMINA KOMMUN

VILHELMINA NORRA SAMEBY

Bygränser

De i administrativ ordning fastställda gränser ovan odlingsgränsen som utgör samebyns byområde är

- i väster: konventionsstängslet mot Norge
- i norr: kommungränsen mellan Vilhelmina och Storumans kommuner till Virejaures östra ände - Granån - Gransjön - Matsdalsdalgången - Dalsån - Grankullen - kommungränsen mellan Vilhelmina och Storuman.
- i öster: odlingsgränsen
- i söder: Malgomajsjön - Ångermanälven - Kultsjön - Fatmomakke - Stor Ransarn - Ransarån - Bije Ransarn.

Den del av Vilhelmina norras betesområde som ligger nedanför odlingsgränsen inom Vilhelmina kommun omfattar den del som ligger norr om Ångermanälven.

Samebyn består av två huvudgrupper:

Vardofjällgruppen med säte från i väster konventionsstängslet mot Norge. Gräns i norr Storumans kommungräns. Gräns i söder Vojmån.

Marsfjällgruppen har säte från i väster konventionsstängslet mot Norge. Gräns i norr Vojmån. Gräns i söder Ransarån - Ransarn - Kultsjön - Malgomaj.

Antal medlemmar - rennäringsföretag

Antalet medlemmar är f n 54 st utgörande 25 rennäringsföretag av varierande storlek i vilka familjemedlemmar ingår. Högsta tillåtna renatal är 8 400 renar, kalvar ej inräknade.

Samebyn anställer i genomsnitt 20 personer som extra arbetskraft vid arbetstoppar i renskötselarbetet.

Tekniska anläggningar

Samebyn har åtskilliga anläggningar för driften. I kommunen har samebyn i sin ägo 42 st arbetshagar, 1 fältslakteri i Gielas med där tillhörande arbetshagar och lastanordningar, 2 rendriftsterminaler, i Mörrösjöleden och i Klitvallen, stängsel om ca 150 km, röjda flyttleder om 81 km, 15 renvaktarstugor, broar, båthus och stigar som samebyn underhåller. Anläggningarna har ett nyanskaffningsvärde på ca 11 miljoner kronor.

Därutöver har de enskilda renägarna egna renvaktarstugor vid sommarvistena i Remdalen, Daningen och på andra platser i fjällområdet.

Markanvändning

Vår och kalvning April-Maj

Vardofjällgruppen

Under april månad flyttar de två vintergrupperna som bildar Vardofjälls huvudgrupp upp sina renar efter de markerade flyttlederna från vinterbeteslandet omkring Övre Nyland och Lögdasjön förbi Storsele - Skikkisjön och Vojmsjön - Viken - Viken. Övernattningshagar används under hela tiden flyttningen pågår där renarna utfodras. Renarna släpps sedan i Klitvallen - Grönfjällsområdet för vårbete och kalvning.

Det huvudsakliga vårbetes- och kalvningslandet sträcker sig från Dalsån till campingen Öster om Dikanäs i Öster och fjällområdet västerut till en linje Fättjaure - Virisen. Ibland nyttjas hela området västerut mot konventionsstängslet mot Norge.

Kalvningslandet är ytterst känsligt för störningar och samebyn begär och erhåller årligen skoterförbud i kalvningslandet.

Marsfjällgruppen

De fyra vintergrupperna som bildar Marsfjälls huvudgrupp flyttar från vinterbeteslandet i Västernorrlands län över odlingsgränsen och släpper renarna i vårbetes- och kalvningslandet upp mot Marsfjällen. Den hänglavsskog som finns kvar nyttjas som vårbete.

Hänglavsskogen i de fjällnära skogarna är mycket värdefull när skare råder eftersom hänglaven är det enda naturliga betet renarna kan komma åt att äta. Det är därför absolut nödvändigt att kvarvarande hänglavsskog får finnas kvar.

Försommar - Juni

Vardofjällgruppens försommarland sträcker sig mellan Fättjaur i söder till Virisen norr och mot spärrestängslet Ransarviken - Virisen i väster.

Marsfjällgruppen har sitt försommarland i Marsfjällen och väster därom mot Ransarn.

Högsommar och sensommar Juli - Augusti

De två huvudgrupperna startar kalvmärkningsarbetet i början av juli.

I Marsfjällsområdet sker samlingar till kalvmärkning bl a i Girisjöområdet och Nedre Gailanjaure.

I dessa områden finns tre svåra passager - trånga pass - för renhjordarna att ta sig igenom som är ytterst känsliga för yttre störningar. Alternativa vägar att samla och driva renarna till kalvmärkningshagarna i Marsfjällsområdet saknas varför ingen som helst påverkan utifrån får förekomma.

Renarna slussas sedan igenom spärrstängslet i Ransarviken västerut och in i sommarbeteslandet där kalvmärkningarna fortsätter.

Vardofjällgruppen startar kalvmärkningen i Båtsjön och slussar sedan renarna genom spärrstängslet Virisen - Flansjön och in i sommarbeteslandet där kalvmärkningsarbetet fortsätter.

Båda grupperna använder samtliga hagar i sommarbeteslandet för kalvmärkningen.

I sommarbeteslandet ingår områden inom Norge, det s k konventionsområdet.

Sensommar - Augusti

Sensommarperioden betar renarna i de lägre fjällområdena och i björkskogarna i anslutning till högfjällen.

Renarna ömsar nu päls och hornfejning påbörjas varför buskskogar är vistes- och betesområden som renarna behöver.

Svampbetet liksom siabetet och betet på myrarna är denna tid åtråvärt.

I slutet av augusti påbörjas grupperna samling för sarvslakt. Renarna samlas från konventionsområdet i Norge i väster och från hög- och sensommarlandet till slakteriet i Gielas.

Höst September - Oktober

I Gielas pågår sarvslakt i slutet av augusti med avbrott för älgjakt en vecka. Därefter samlas ånyo till sarvslakt i Gielas ungefär den 10 -15 september. Därefter släpps renarna på höstbeteslandet som är detsamma som vår - försommarlanden och hög - sensommarlanden.

Förvinter November - December

När snön kommit och isarna lagt påbörjas samlingen inför slakt och skiljningar i vintergrupper.

Huvudgrupperna samlar renarna från riksgränsen i väster och hela sträckan österut till anläggningen i Gielas och beroende på avvikelser i driftsförloppet till rendriftsterminalerna i Klitvallen och i Mörrösjöliden. Normalt delar man in sig i 5 - 6 vintergrupper.

Om en del av Vardofjällsgruppens renar befinner sig vid Kitlefjäll utgör liften ett svårt hinder vid flyttning av renarna. Man måste driva renarna väster om liften enligt de markerade flyttlederna till rendriftsterminalen i Klitvallen där slakt och indelning i vintergrupper äger rum.

Marsfjällgruppen flyttar en del av renhjorden genom stängslen i Ransarviken för betning och vidare flyttning till rendriftsterminalen i Mörrösjöliden där slakt och skiljning i vintergrupper sker.

Vintergrupperna flyttar därefter renarna med lastbil eller efter de flyttleder som markerats till vinterbeteslanden.

Vinter och vårvinter December - April

Vinterbetning sker inom Åsele, Bjurholms och Örnköldsviks kommuner och vintergrupperna flyttar åter till fjälls i mitten av april längs de flyttleder som markerats. Renarna utfodras i arbetshagar längs flyttlederna under natten och flyttas sedan vidare västerut till nästa övernattningshage. Omkring 1:a maj släpps respektive renhjord i vårbetes- och kalvningslandet ovan odlingsgränsen.

VILHELMINA SÖDRA SAMEBY

Bygräns - byområde

I administrativ ordning utgör samebyns gränser

- i söder: från riksgränsen mot Norge - Sipmekfjället inom Jämtlands län till länsgränsen där Raurobäcken skär länsgränsen - Siepmeksjön (denna del inom Vilhelmina kommun) och vidare längs länsgränsen mot Jämtland.
- i väster: riksgränsen
- i norr: Malgomajsjön - Ångermanälven - Kultsjön - Fatmomakke - Stor Ransarn - Ransarån - Bijeransarn.
- i öster: odlingsgränsen .

Den del av samebyns betesområde som ligger inom Vilhelmina kommun nedanför odlingsgränsen omfattar områden söder om Malgomaj och Ångermanälven.

Antal medlemmar - rennäringsföretag

Antal medlemmar i samebyn är 49 st utgörande 16 renäringsföretag i vilka familjemedlemmar ingår. Högsta tillåtna renantal är 8 000 renar, kalvar ej inräknade.

Tekniska anläggningar

Inom kommunens gränser har samebyn i sin ägo 13 arbetshagar, 1 fältslakteri med där tillhörande arbetshagar. 1 rendrifts-terminal i Brännåker, 14 renvaktarstugor, 3,1 km stängsel och 1 förvaringsbod vid Stikkenvägen. Nyanskaffningsvärdet av dessa anläggningar är ca 8 miljoner kronor.

En hel del privata renvaktarstugor har byggts av rennärings-utövarna i samebyn - i fjällområdet inom kommunen.

Markanvändning

Vår och försommar 15 april - 25 juni

Vid vårflyttning passeras odlingsgränsen av 4 - 5 vintergrupper, beroende på snö- och betesförhållanden samt hur långt snösmältningen framskridit i de västra delarna av vår- och försommarlanden, under april månad. Renarna släpps för att beta i västlig riktning. Om flyttning sker för tidigt d.v.s innan tillräckligt med barfläckar bildats i vårbeteslandet vänder renarna när de släpps och sprider sig mot inlandsbanan.

Vårbetes- och försommarbeteslandet sträcker sig från inlandsbanan och västerut längs fjällkedjans södra delar till Gitsån och därefter längs hela fjällkedjan upp till en linje Slipsjön - Klimpfjäll - Froskon - Ransarån.

Huvuddelen av kalvningen sker under tiden 15 maj - 1 juni.

Kalvningslandet sträcker sig från i öster odlingsgränsen - Gitsfjället och västerut till en linje Slipsiken - Klimpfjäll - Froskon - Ransarån.

Under juni månad betar renarna fritt inom det markerade försommarlandet. Denna tid ser samebyns medlemmar över de tekniska anläggningarna.

Före kalvmärkningsperiodens början sker kantbevakning av renarna främst för att hindra dem att för tidigt hamna i högsommarlandet och in i konventionsområdet (försommarbeteslandet) i Norge.

Högsommar 26 Juni - 10 Augusti

Sommarbeteslandet sträcker sig från Ransarn - Kultsjön - Saxnäs - Borgafjäll till det betesområde samebyn har i Norge och som regleras av renbeteskonventionen för Sverige och Norge.

Kalvmärkningsarbetet påbörjas vid den första varma väderleksperioden efter midsommar och sker först i arbetshagarna i Stikken och Tjallingen.

Därutöver sker kalvmärkning i Fetsjön och i provisoriska säckvävsgården som sätts upp på olika ställen där renarna för tillfället befinner sig.

3.8. RENNÄRING OCH SKOGSBRUK

Rennäringen och skogsbruket är ofta intressenter av samma marker. Intresset skiljer sig dock ifråga om utnyttjandet. Medan skogsbruket har stora krav på sig från samhällets sida vad gäller virkesuttag och avkastning samt inte minst som sysselsättning i glesbygdslänen, är behovet av orörda och ostörda marker en förutsättning för rennäringens fortsatta utövande. Dessa intresse motsättningar kan då ofta leda till att konflikter uppstår.

Skogsbrukets inverkan på rennäringen

Åtgärder som bl a slutavverkning, markberedning, skogsgödsling och besprutning samt anläggning av skogsbilvägar är åtgärder som negativt påverkar renskötseln.

Slutavverkning får flera olika effekter på renskötseln. Vegetationens sammansättning förändras då gräsväxter och lövträdsplanter slår ut bl a lavväxter. I och för sig blir tillväxten av kruståtel (sia) god och det är begärligt renbete under både sommaren, hösten och förvintern men det viktiga vinterbetet - laven - försvinner under lång tid framöver. På stora kalytor packas snön hårdare än på andra ställen och det gör det svårt för renen att gräva efter föda. Även under barmarkstiden kan det vara svårt att komma åt betet på grund av det skogsavfall som ligger kvar efter en avverkning.

När slutavverkning har skett på flyttvägar medför det stora svårigheter för renägarna att flytta samlat med en renhjord över området. Även naturliga övernattnings- och samlingsställen kan försvinna vilket minskar betes- och vilomöjligheter för renen under den redan påfrestande flyttningen. Svårigheterna finns kvar under lång tid eftersom det är lika svårt att flytta samlat med en renhjord genom tät ungskog.

Avverkning av hänglavs bärande skog är ytterligare ett problem. Hänglavsområdena återfinns oftast i höst- och vårbeteslanden. Under främst våren, då snöförhållanden gjort att markbetet inte är tillgängligt, utgör hänglaven det enda naturliga betet som finns till förfogande. Om det viktiga hänglavsbetet försvinner återstår stödutfodring. Detta innebär för samerna stora insatser både vad gäller ekonomiska och personella resurser. Då renen under dessa förhållanden dessutom ofta är i dålig kondition innebär detta att det är svårt att samla och hålla ihop en renhjord för utfodring.

Hyggesplöjning är ett av de allvarligaste hoten mot renskötseln. Renbetet förstörs under lång tid framåt och de stora diken skapar avsevärda problem för renar och renskötare att överhuvudtaget ta sig över ett plöjt hygge. Förutom skaderisken för både djur och människor (djupa diken och höga vallar) skingras en samlad hjord lätt. Allra helst då diken går tvärs över flyttleden eftersom renarna lätt följer ett dike för att snarast komma på oplöjt område. Detta leder i sin tur till ett omfattande och tidskrävande samlingsarbete för att få ihop renarna igen för fortsatt flyttning.

Röjning lämnar oftast kvar hyggesavfall och framkomligheten och möjligheten till bete för renarna försvåras de närmast efterföljande åren.

Gallring är en bättre metod eftersom gallringsvirket tas tillvara. Det kan också underlätta för renen att finna bete och underlätta en flyttning.

Gödsling påverkar växtligheten så tillvida att om gödsling sker på lavmark minskar mängden lav till förmån för bärris och gräs. Dessutom undviker renen att beta på gödslade områden under de närmast efterföljande åren. Det kan till och med vara svårt att flytta med en renhjord över ett nygödslat område.

Skogsbilvägarna kan ha sina fördelar för renskötarna när det gäller att snabbare komma fram till sina renar men nackdelarna är också betydande. Skogsbilvägarna styckar sönder sammanhängande betesområden i mindre delar och det gör att renarna sprids över ett större område med sämre kontroll som följd. Renen följer gärna de plogade bilvägarna med risk för påkörning.

Thylberg

Lappväsendet - Renforskningen

MEDDELANDE

1

RENFORSKNINGENS
MÅL OCH MEDEL

STOCKHOLMS LÄNS BOKTRYCKERI
DANDERYD 1933

Renforskningens mål och medel

Om våra skandinaviska nomaders kulturhistoria har det skrivits mycket och ingående. Ej endast allmänheten utan också vetenskapsmännen ha ägnat den sitt intresse, vilket för övrigt tycks stiga undan för undan. Antropologer, etnografer och språkmän ha grundligt studerat samerna. Jurister ha bestämt om deras näringsutövning. Administrationen är sedan länge välordnad.

Självfallet var det angeläget att åt framtiden bevara uppteckningar o.d. från äldre kulturskeden, innan minnena därav blekna eller försvinna. Också fortsatt forskning är här naturlig.

Som motsats till dessa rika resultat av kulturellt forskningsarbete står en påfallande brist på undersökningar av renskötseln såsom en för dess utövare och för folkhushållet viktig ekonomisk hantering.

Även de biologiska förutsättningarna för denna näringsgren — som i huvudsak utnyttjar till andra ändamål knappast användbara fjällområden — äro än idag föga utforskade av vetenskapen. Man känner mycket litet om renens rasegenskaper (morfologi), om dess sjukdomar och parasiter samt dessas bekämpning, ja t.o.m. om dess biologi överhuvudtaget. Man har icke systematiskt studerat dess betesbetingelser från aktuella växtgeografiska synpunkter. Man har därför icke kunnat ge auktoritativ handledning i principerna för ett rationellt avelsurval.

Därjämte synas vissa tekniska anordningar vid skötsel, slakt, kastrering och tillvaratagande av renprodukterna kunna ytterligare förbättras.

Dessbättre är det icke för sent att sätta igång ett målmedvetet forskningsarbete. Ty rennäringen kommer mänskligt att döma att bestå under överskådlig tid.

Just nu, under en i fjällen tydligt markerad period av klimatförbättring och efter en av tidsförhållandena betingad förändring av vissa renskötselformer, får en systematisk undersökning av denna näring anses vara påkallad.

Lappväsendets renforskning har tagit sig an denna uppgift. Även om viss del av arbetet är av engångsnatur, t.ex. i vad rör renens hittills okända rasbiologiska data, måste man vara beredd på att andra avsnitt — betesförhållanden, skötselmetodernas praktiska utformning, renprodukternas ekonomiska tillvaratagande o.s.v. — komma att kräva fortlöpande undersökningar.

Renforskningen har satt som sitt mål att söka verka för största möjliga uthålliga ekonomiska avkastning av rensköteln. Och detta mål vill man nå utan att rennäringen skall behöva oskäligt inkräkta på andra viktiga näringar.

För ändamålet tarvas både grundforskning och tillämpningsstudier.

Till grundforskningen höra bl.a:

1. rasbiologisk undersökning t.ex. som grundval för blivande avelsförsök,
2. undersökning för bekämpning av renens skadliga parasiter (korm, svalgbroms m.fl.) och viktigaste sjukdomar,
3. grundstudier av betesområden och betesväxter, eventuellt också av möjligheterna att anordna nöutfodring.

Tillämpningsstudierna avse, kort uttryckt, att söka förbättra renskötselmetoderna. Hit höra t.ex:

1. rationalisering av avelsurvalet vid slakt och kastrering,
2. metoder för slakt och kastrering,
3. tekniska anordningar vid skötselns praktiska handläggning,
4. tillvaratagande och försäljning av renprodukter.

Man får vara beredd på att många sidoproblem dyka upp under arbetets gång. Så har för övrigt redan skett. Alla kunna ej redovisas här.

Renforskningen ser det som en viktig angelägenhet att undan för undan hålla både renskötelsns utövare och anslagsgivande myndigheter m.fl. underrättade om arbetets gång och om därvid nådda resultat. Även om det då, enligt sakens natur, kan komma att dröja några år, innan de rent vetenskapliga resultaten av grundforskningen kunna tillkännages, torde åtminstone vissa rön från tillämpningsstudierna kunna publiceras snabbare.

I avsikt att ge vederbörande del av såväl frågeställningar som arbetsmetoder och rön kommer Renforskningen att successivt låta trycka dels en serie Meddelanden för mera s.a.s. administrativa ändamål, dels en serie Småskrifter avsedda för utdelning bland renskötande samer m.fl. De senare ges kortfattad och praktisk form.

Den preliminära planen för **meddelandena** omfattar t.ex:

Renforskningens mål och medel (här föreliggande tryck).

Om möjligheterna att förbättra metoderna för skandinavisk renskötsel.

Renskötseln och skogsvården.

Aldersbestämning på ren med ledning av dess tandslitning.

Parasit- och sjukdomsbekämpning.

Tillvaratagande och försäljning av renprodukter.

Direktiv för inventering av renens betesväxter (jänte en **liten »fjällflora»**).

Skogens behandling intill lappvisten och längs renens flyttningvägar (en vädjan till skogsägare).

Lapphundar.

Serien småskrifter planeras tillsvidare enligt följande.

Renforskningens syfte och arbetsmetoder.

Tekniska anordningar vid praktisk renskötsel.

Kastrering — ålder, årstid, teknik.

Avelsurval vid slakt och kastrering.

Slakt — metoder, tidpunkt, köttbesiktning.

Bekämpning av renens skadliga parasiter samt av sjukdomar.

Renskötseln och skogsvården.

Aldersbedömning på tänder.

Tillvaratagande av och prissättning på horn och andra renprodukter.

I bägge serierna skulle självfallet också andra berättelser publiceras med fortlöpande redogörelser för gjorda rön. Särskilt serien Småskrifter bör få innehålla lämplig upplysning om åtgärder till rennäringens främjande.

Renforskningen har sökt samarbete med nomadskolväsendet och med företrädare för t.ex. zoologi, botanik, geologi och skogsvetenskap, ävensom med praktiskt arbetande veterinärer, skogsvårdsmän och andra.

Här ovan skisserat arbete påbörjades för ungefär fyra år sedan men är numera — efter förutvarande försöksledares frånfälle — organiserat delvis efter nya linjer från och med våren 1952.

Danderyd i november 1952.

Lappväsendet, renforskningen:

Folke Skuncke.

Lappväsendet - Renforskningen

MEDDELANDE

2

OM MÖJLIGHETERNA ATT
FÖRBÄTTRA
METODERNA FÖR RENSKÖTSELN

MEDDELANDE

2

OM MÖJLIGHETERNA ATT
FÖRBÄTTRA
METODERNA FÖR RENSKÖTSELN

STOCKHOLMS LÄNS BOKTRYCKERI
DANDERYD 1953

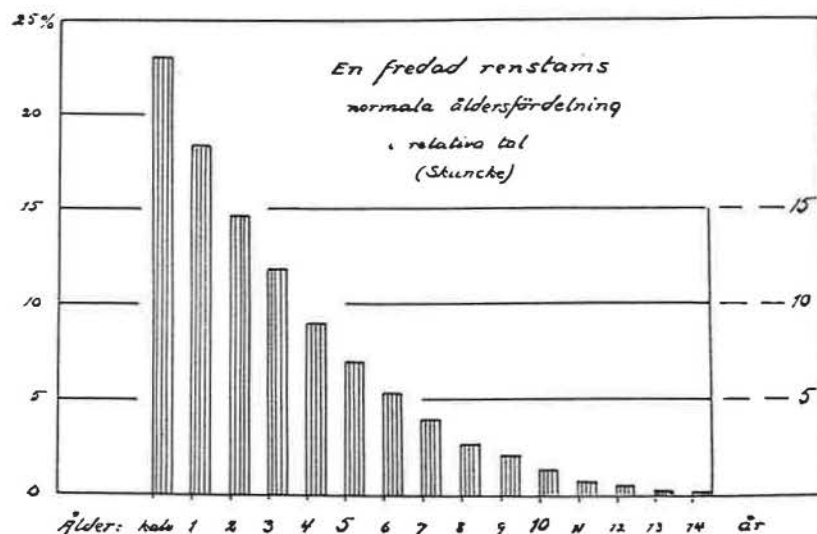

Fig. 1. I en fullkomligt fredad, således en fingerad renstam utgör antalet kalvar 23 % och antalet 1—3-åringar 45 %.

Om möjligheterna att förbättra metoderna för renskötseln

Inledning.

Renskötseln kan sägas vara den enda näring, som kan utnyttja först och främst växtligheten i våra fjäll och därjämte botten-skikten i de lavrika skogsbestånden i landet nedom fjällen.

Den ger arbete åt en nomadiserande folkgrupp, vars möjligheter till trivsel och tryggad utkomst icke få försummas.

Den försvarar därför alltjämt väl sin plats i Norrlands näringsliv.

Om den sålunda har all rätt att fortbestå, är det angeläget att driva den enligt bästa möjliga metoder. Att det alltjämt brister åtskilligt härvidlag, beror delvis på att vetenskapen ännu i dag icke har tillräcklig kännedom om renens biologi och livsbetingelser. Därtill kommer, att vissa förhållanden göra det svårt eller omöjligt för renägaren att i praktiken driva renskötseln fullt rationellt. (Jämför Renforskningens Meddelande nr 1.)

I. Är vildrenen större än tamrenen?

Renen är utrustad med en utpräglad vandringsdrift. Vilda renar ha tillfälle att »utnyttja» denna på annat sätt än de tama.

Vildrenen samlas sällan till verkliga hjordar eller mycket stora flockar. Den strövar tämligen fritt över vida områden men har möjligheter att beta under så gott som alla sina vandringar. Den är mycket »sparsmakad», det vill säga den nafsar åt sig ett munfång lavar eller dylikt än här, än där och grovbetar aldrig såsom exempelvis ett får. Ja, en granskare har rent av svårt att finna spår efter betning till och med där tusentals vildrenar nyss växlat fram.

Tamrenen däremot tvingas regelmässigt tillsammans i stora hjordar, får därunder kanske knappast tillfälle att beta men trampar ned betesväxterna. Djuren få visserligen ströva långa vägar men drivas härvid tidvis och vanligen upprepade gånger

längs koncentrerade stråk. Även där kunna matnyttiga växter bli avbetade eller nedtrampade, trots att tamrenen precis som dess vilda släkting i normala fall sommarbetar i huvudsak endast späd grönska. Vid torr väderlek går trampet särskilt illa åt lavarna.

Tack vare bland annat den städse fria betesgången har vildrenen möjlighet att hålla sig välnärd åtminstone under sommarhalvåret. Den möjligheten är ofta i viss mån förmenad tamrenen. Vintertiden däremot kunna våra skandinaviska vilda renar ofta lida av näringsbrist, där de sakna möjlighet att växla ned i barrskogen med dennas lavmattor. Också de tama nödgas under vissa förhållanden svälta på vintern.

Den vilda renen är mindre utsatt för smittorisker, parasiter och så vidare än den tama.

Slutligen sker avelsurvalet i vildrensflockarna efter naturliga grunder, vilket icke är fallet inom de tama hjordarna.

Allt detta sammantaget verkar i den riktningen, att vildrenen i genomsnitt brukar bli kraftigare och friskare, sannolikt också större än tamrenen inom likvärdiga (skandinaviska) betes- och klimatområden. (För två sibiriska renområden uppges tamrenarna vara större än de vilda.)

II. Hur våra tamrenar böra se ut.

Självfallet är det ett nationalekonomiskt intresse att arbeta med så stora tamrenar som möjligt. Vi önska friska djur med djupa, »tunga», breda kroppar. Vajorna böra sätta goda, friska kalvar, helst varje år. Samtliga djur böra ha snabb växt.

Undersökningar i Norddryssland ha nyligen visat, att man genom rationella metoder vid skötseln kan öka genomsnittsvikten hos djuren i en tamrenshjord. I viss trakt av Sibirien har man således redan efter tretton år lyckats höja kalvarnas födelsevikt med 10 % och de slaktade äldre djurens medelvikt med 19 %. Och man anser, att dessa ökningar endast äro en ringa början.

Hur långt viktsökningen bör drivas, berör emellertid också på relationen mellan kött- och benstommevikter, mellan köttkva-

litet och djurets ålder samt först och sist på renens möjligheter att anpassa sig till rådande betes- och andra miljöförhållanden.

Ett av villkoren för att få fram stora, kraftiga djur är en rationell avel. En sådan förutsätter ändamålsenligt urval vid slakterna, klok avvägning av den mängd handjur som skall kast-reras samt lämplig kastrationsålder och så vidare. Men också en rationalisering av aveln är beroende av miljövillkoren. Den kan inte föras längre än dessa villkor medge. (Det finns alltså gränser för hur långt en domesticering överhuvud bör drivas.)

Andra förutsättningar äro av mer arbetsteknisk natur.

III. Avelsmetoder vid nutida svensk renskötsel.

De avelsmetoder som i dag tillämpas av svenska renägare äro såvitt känt varken bättre eller sämre än motsvarande i andra länder.

Åtminstone inom vissa av våra fjällområden har övergången under senare decennier från tidigare vanligen förekommande småhjordar, där renskötare så att säga hade i sin hand, till större sådana — vilka måste vårdas mer eller mindre kollektivt — automatiskt fört med sig mindre sträng vakthållning och kontroll. Detta har visserligen å ena sidan inneburit, att det naturliga urvalet kan göra sig mer gällande än under tidigare period av intensivare skötsel (varigenom en viss anpassning till miljön kan ske). Men å andra sidan har övergången till extensivare skötselmetoder medfört vissa svårigheter både ifråga om vården och då det gäller slakt och kastrering för avelsurvalet. Och samtidigt är djurens egen anpassning till miljöbetingelserna, trots den relativa friheten, icke fullständig. Förhållandet kan enklast karakteriseras som ett mellanting mellan vildrensstadiet och den fullständiga domesticeringen, en kompromiss med kanske bägges fördelar men säkert också deras nackdelar.

Hos våra, liksom hos vissa andra renskötande nomader har man i regel kastrerat flertalet eller alla för fortplantning icke avsedda handjur, så snart de nått tre års ålder. (Inom vissa trakter av Sverige anger man numera kastreringsåldern till tre

å fem år.) Och härvid har man ofta i första hand tagit de största och starkaste tjurarna. Dessa ha nämligen ansetts vara svårskötta och ha befunnits oroa vajorna väl mycket. Vid sarvslakterna slår man oftast ut tjurarna, så snart de nått sex års ålder, och motiverar detta förfaringssätt därmed att stora, kraftiga men av brunstbestyren tillfälligt försvagade sarvar ibland ha svårt att överleva vintrar med särskilt svåråtkomligt bete.

Om man nu konsekvent tillämpar de nyss nämnda metoderna för urval vid kastring och slakt, följer därav, att det mest blir tjurar på två—tre, kanske till och med ett år, som få beslå vajorna. — Dessa årgångar äro ju också talrikast företrädade i hjordarna. Se fig. 1. — Och då unga sarvar äro föga stridbara av sig, komma vanligen många av dem till beslagning, således ofta även de små och dåliga individerna. Av arvsegenskaperna bli därför också de dåliga rikligt och likformigt fördelade. De komma att nedärvas i högre grad än om ett fåtal starka sarvar med goda egenskaper finge sköta om huvudparten av betäckningarna, såsom sker hos den i frihet levande vildrenen.

Utan att förneka, att goda arvsanlag kunna finnas hos små sarvar (av alla åldrar), kan hävdas, att små och svaga fäder i regel ge upphov till småvuxen avkomma, medan stora och starka oftast ge storvuxna kalvar.

Vad så vajorna angår, lära kanske de flesta av våra renägare nästan regelmässigt tillåta många av dem att bli alltför gamla. Renskötaren har gjort den i och för sig riktiga iakttagelsen, att vajor om ända till femton, ja någon gång möjligen sexton—sjutton års ålder, kunnat sätta välskapade kalvar till världen, och så har han av lättförståeliga skäl inte nänts döda dessa produktiva moderdjur, alldeles särskilt om de kunnat användas som skällvajor eller »tamrenar».

Nu finns det verkligen gamla hondjur, som kunna ge friska och starka kalvar. Och sådana mödrar, särskilt skällvajor, böra väl få leva längre än flertalet andra, om de själva äro starka och friska. Men i regel lämna gamla hondjur sämre avkomlingar än unga och medelålders. Och en ren — vare sig det nu gäller sarv, härk eller vaja — är gammal senast

vid tolv — tretton år. Då äro dess tänder i de flesta fall praktiskt taget nedslitna till den grad, att normal sönderdelning av födan genom idissling knappast längre kan ske. Se fig. 2 och 3. Efter denna tid drabbas en ren lätt av infektionssjukdomar, orsakade bland annat av störningar i matsmältningen.

Naturligtvis finns det undantag från denna regel om tändernas åldrande — de flesta »regler» ha avvikelser. Somliga renar ha, som fallet är också hos andra djur av hjortsläktet, hårdare tänder än andra. Tandernas nötningshastighet påverkas tydligt av miljöfaktorn betet, vilket i sin tur röner inflytande av markbeskaffenheten och klimatet. Om det finns renar med ärftligt betingad större tandhårdhet än den normala, lär ännu vara okänt. Innan man har undersökt, om djur med en sådan egenskap kunna tillåtas bli äldre än genomsnittsdjuren i hjordarna, bör nog en renskötare, som vill stå på säker grund, inte alltför mycket frångå normer, giltiga för stordelen av djuren i hans hjord.

En från praktisk synpunkt mycket viktig fråga är då den, om renägaren med den stora renhjorden verkligen kan hålla reda på åldern hos varje djurindivid. Ett sätt att möjliggöra detta vore att ge djuren årtalsnumrerade öronknappar. Ett enklare sätt är att renskötarna lära sig att grovbedöma djurens ålder med hjälp av deras tandväxling och tandslitning. Se härom kommande publikationer. (Det är inte omöjligt att med fingret känna sig till den ungefärliga graden av kindtändernas nötning. Det räcker nämligen inte alltid att se endast på framtänderna.)

Ett i längden oförmånligt avelsurval tillämpar den renägare, som av stundens konjunkturer låter sig förledas att slakta sådana djur, som just vid slakttillfället betalas bäst. Medges skall, att sådant förfaringssätt ligger nära till hands för den, som har en mycket liten hjord och som just då är starkt beroende av intäkterna från den.

Slutligen har man påvisat, att en viss inavel förekommer hos små tamrenshjordar, som sedan länge ständigt ha hållits skilda från andra hjordar. Att stark inavel kan medföra viss tillbakagång i djurens genomsnittsvikter och livsduglighet, är sanno-

likt. Att i händelse av befarad inavel tillföra nytt blod anser vetenskapen därför vara förmånligt. Det måste emellertid nämnas, att införande av storvuxna exemplar av älg till trakter med »klenare» älgformer flera gånger har givit nedslående resultat. Även då det gäller ren ha vissa liknande försök slagit dåligt ut. I motsats härtill har ett annat slag av bloduppskriskning visat sig vara förmånligt: renkalvar med fader eller moder från en främmande hjord bli i regel större och kraftigare än sådana, vars föräldrar länge levt i samma hjord (hemhjorden), och detta även om främlingen varit mindre och kommit från trakt med sämre näringsförhållanden.

All bloduppskriskning bör ske under kontroll.

Vad nu sagts om de i regel bedrivna avelsmetoderna vid nutida renskötsel i Sverige kan sammanfattas i följande punkter:

a) man ingriper på sådant sätt i det naturliga avelsurvalet, att man genom kastrering hindrar många av de största och starkaste handjuren från att para sig;

b) kastreringen vid tre års ålder kommer för sent för att kunna hindra outvuxna ungtjurar med dåliga arvsanlag från parning; men

c) den kommer ibland ändå för tidigt, såtillvida som en tjur icke alltid redan vid tre år kan visa, om han har utsikter att bli ett första klassens avelsdjur;

d) man slaktar vanligen avelstjurarna så snart de ha vuxit ut (vid sex-årsåldern), med andra ord just då de börja bli som mest polygama, mest stridbara, mest i stånd att hindra ungtjurarna från att para sig;

e) man låter ofta hondjuren leva och ge avkomma intill alltför hög ålder;

f) i en och annan småhjord kan man råka förledas att på grund av stundens penningbehov göra sig av med många av de bästa avelsdjuren, till exempel stora vajor utan kalv för året.

(Den sista punkten skall icke diskuteras i det följande.)

Genom dessa ingrepp, respektive brist på rättidiga ingrepp ändrar man de naturliga fortplantningsförhållandena i ogynnsam riktning.

IV. Avelsurvalet sådant det bör vara.

A. Allmänna principer.

De medel renägaren i gemen har att använda vid avelsurvalet äro först och främst slakt och kastrering.

Hos renen är den naturliga könkvoten ungefär 1:1, det vill säga det föds lika många han- som honkalvar. Då emellertid tjuren är utpräglat polygam, har renägaren möjlighet att slakta eller kastrera en viss procent av handjuren, även om han vill öka antalet djur i hjorden.

Det gäller först att avgöra, hur stor denna procent bör vara. Här ha samerna genom lång erfarenhet kommit fram till tal, som vetenskapen nog helt enkelt har att godta.

I detta sammanhang må det ofta förbisedda faktum än en gång framhållas, att sarvar, som hunnit långt över undre gränsen för sin fulla manbarhet, det vill säga över sex års ålder, äro mycket mer polygama än yngre sådana. Därtill kommer den fördelen, att gamla sarvar visa större ståndtrohet och därför äro mer »stabila» av sig än yngre. Låter man två—fem-åringarna beslå huvudparten av vajorna, måste man således sannolikt hålla fler tjurar, än om sex—tio-årstjurarna få svara för de flesta parningarna. Det senare alternativet ger därför möjlighet till mer omfattande kastreringar och något större slaktprocenter än det förra (samtidigt som det, enligt ovan, ger kraftigare avkomlingar.)

Självklart är, att man här icke kan tillämpa regeln antingen — eller. Man måste ha både unga och äldre tjurar i hjorden, detta inte minst av det skälet, att de bästa av de unga en gång skola rycka in i de gamlas ställe.

B. Avelsurval genom slakt.

Då nu avelsurvalet bör gå ut på att få varje renhjord så god och produktiv som möjligt, är det lämpligt att först skaffa sig en objektiv mening om vilken kategori djur av båda könen man skall lägga an på att ha kvar och vilka man bör slakta.

Detta sker säkrast, om man först mäter (ej endast uppskattar) ett tämligen stort antal djur i några försökshjordar, vidare

— efter vederbörlig statistisk bearbetning — indelar de undersökta djuren i tre godhetsklasser och sedan under några år systematiskt arbetar på att undan för undan slå ut individerna i lägsta godhetsklassen. Sedan denna gallring pågått låt oss säga åtta—tio år, har antalet djur i högsta godhetsklassen automatiskt ökat. Och snart kommer en tid, då de förstklassiga djuren äro så många, att gallringen kan börja drabba individerna även i klass två. Naturligtvis bör detta systematiska urval sedermera tillämpas i all framtid. Härvid kan man undan för undan höja minimifordringarna för alla godhetsklasserna. Huvudregeln skall vara: 1) alla svaga djur slås ut oberoende av ålder och kön, friska djur i godhetsklass tre i regel dock ej förrän efter fyllda tre år; 2) de individer, som äro starkast och friskast, sparas konsekvent så länge de ge fullgod produktion.

Nu återstår frågan, hur man skall mäta djuren för att objektivt få fram de lämpliga godhetsklasserna. Fackmän äro ense om att det räcker med ett fåtal mått. Vilka dessa mått äro, framgår av de protokoll, som från och med april 1952 använts vid de hjordundersökningar och engångsinventeringar, som bedrivs av Renforskningen.

Så snart kännetecknen på och relationen mellan de tre godhetsklasserna kunna urskiljas, inriktas avelsarbetet på djuren i bästa klassen. Under brunsttiden få de avelsdugliga bland dessa djur inte blanda sig med dem som tillhöra klasserna två och tre. För att kunna känna igen avelsdjuren har man då självfallet märkt dem (hårmarke, stor öronknapp eller dylikt).

Ett sätt att underlätta avelsarbetet, som praktiseras i Sibirien, är att i viss mån tämja de allra bästa avelsdjuren.

C. Avelsurval genom kastrering.

Arbetsprincip. Syftemål.

Ett av syftena med kastrering är att hindra tre- och alldeles särskilt två- och ettåringar från parning.

Ryska forskare förordade kastrering vid fem års ålder. Härvid uppnås, mena de, att även fyra- och femårstjurarna i viss mån

hindra ett—tre-åringar från beslagning. Metoden är prövad i praktiken.

Ett annat sätt att nå samma mål vore att kastrera tjurarna redan vid ett år eller kanske till och med i kalvstadiet. Denna metod är praktiskt taget oprövad.

Den ryska principen bygger på möjligheten att med tämlig säkerhet bedöma tjuren själv, då den är så pass gammal som fem år.

Metoden med extremt tidig kastrering fotar sig på bedömning av tjurens moder. Den är därför osäkrare än den ryska, och detta både enär modern inte alltid med säkerhet kan återfinnas och därför att det icke är modern ensam som ger sin prägel åt sonens arvs massa. Värdefullt vore emellertid att få den systematiskt prövad inom en eller annan mindre försökshjord. Särskilt kunde då på försök ett antal av de sämsta kalvarna kastreras i samband med öronmärkningen eller helst på sensommarren. (Man vet föga om hur en kastrerad kalv motstår påfrestningarna under sin första vinter.)

Kastrering vid tre år ger icke säker möjlighet till bedömning av tjurens egenskaper med ledning av modern (som vid denna tid är okänd), knappast heller på grundval av tjurens eget halvutvecklade utseende.

I frågan om hur många tjurar som böra kastreras skall intet uttalande här göras.

Man bör icke kastrera de allra största, kraftigaste och friskaste tjurarna, särskilt om de ha stora, grova hornkronor med stora spännvidder, många taggar och väl utvecklade, skyddande fjölar (kammar) över ögon och nos.

Årstid för kastreringen.

Praktiska renskötare hävda, att kastrering bör utföras under sådan årstid, att tjurens kondition inte nedsätts i onödan (en rent biologisk synpunkt). Vårvintern är enligt flertalet uppgifter inte lämplig, ej heller september—november. Augusti förordas. (Åtgärden måste av praktiska skäl företas under tid, då renägaren har hjorden samlad.)

Kan kastreringen uppskjutas till senare hälften av augusti eller möjligen några få dagar in i september, måste detta vara att föredra av det skälet, att lasset vid fasttagningen kan skada basthornen, om man ingriper tidigare på sommaren. Basthorns-skada kan föranleda infektion.

Angående kastreringstekniken samt frågan om kastreringens inverkan på »offrets» framtida tillväxt med mera hänvisas till kommande publikationer.

V. Betessynpunkter.

Betena i våra skandinaviska fjäll samt i de barrskogar, där renhjordar bruka vistas under viss tid av vintern, äro i stort sett så goda, att näringsbrist knappast behöver befaras. Förut-sättningarna härför äro dock följande:

a) att flen eller andra olämpliga vinterförhållanden inte hindra åtkomsten av lavarna;

b) att man inte »övernyttjar» betena (vi få komma ihåg, att det i vårt klimat tar 25—40 år, innan ett fullständigt nedbetat eller på annat sätt förstört lavtäckte hinner förnyas).

Över de klimatiska företeelserna äro vi icke herrar. Under nödtider kan dock utfodring med fiskmjöl, hö eller särskilt komponerat kraftfoder vara önskvärd. Saken bör först prövas på tama oxar (och vajor), som skötas hemma. Se vidare avd. VI D.

Att förekomma övernyttjande av betena är däremot möjligt. Detta kan ske på i huvudsak två sätt:

1) man håller djurantalet inom vissa, för varje lappby bestämda maximigränser — så sker redan nu, och detta genom lappväsendets försorg;

2) man tillämpar ett visst skiftes- eller växelbruk — så sker delvis redan nu, i regel genom renägarnas egna anordningar.

VI. Tekniska synpunkter.

A. Rengården.

Renhagarna (gårderna) böra ägnas särskild uppmärksamhet.

Om deras form måste sägas, att nu vanligen använda icke äro odelat praktiska, framförallt såtillvida som renarna här tvingas

löpa runt i dem onödigt mycket, vilket också ger lassokastarna ett väl så ansträngande arbete.

En förbättring vore sannolikt möjlig, om man gjorde gårdet i form av två mindre, runda eller trattformiga ytor, förbundna med varandra genom en smal kanal. Trattens öppning utåt kunde övergå direkt i fångstarmar. Från kanalen skulle uttag leda till de smärre förvaringsgårderna, där redan »utdragna» djur få uppehålla sig, tills hela hjorden släpps ut. I sådana »timglas-gårderna» skulle de fasttagande männen knappast behöva använda lasso. Timglasgården äro med gott resultat prövade i Alaska och vore nog värda att försökas även här, åtminstone i Jämtlands län. Också en på annat sätt tudelad hage, av finsk typ, synes böra prövas i vårt land.

Då djur med smittsam sjukdom komma in i gårderna, böra de genast isoleras för behandling eller också dödas.

Enär svalgbromsens larver förpuppas i jorden, sedan de i maj—juni ha frustats ut ur de angripna renarnas näsborrar, borde försök göras med att desinficera de gårderna, vari renar kunna ha samlats under nämnda två månader. Lämpligt desinfektionsmedel vore sannolikt 2-procentig vattenlösning av kopparsulfat.

B. Kalvmärkning.

Då kalvar med mödrar råkat komma in i främmande ägares renhjordar, är det ofta förenat med kostnader och besvär att märka dessa kalvar. Här har den iakttagelsen inte kunnat undgå, att samarbetet de olika renägarna emellan icke alltid sträcker sig därefter, att den »främmande hjordägaren» märker de rätta ägarnas kalvar (med vederbörandes märken) samtidigt med att han märker sina egna. Att sådan samverkan går att åstadkomma, och att den spar arbetskraft, är dock sedan länge visat. Den förutsätts ju också i byordningarna.

Av biologiska skäl är det önskvärdt, att kalvmärkningarna utföras antingen så tidigt som möjligt på försommaren eller också först på hösten.

I Alaska har man gjort försök med att senarelägga sommarens öronmärkningar på kalvar. Härvid har man gett kalvarna

endast ett för hela hjorden — innehållande blandning av flera ägares djur — gemensamt hjordmärke på kroppen. Man har då inte behövt identifiera kalvarnas mödrar. Vid nästkommande samling, till exempel för kastrering eller slakt, ha dessa endast provisoriskt märkta kalvar fördelats mellan de skilda renägarna till det procentuella antal, som motsvarar respektive mödrars. Först därefter har varje ägare definitivt öronmärkt sina kalvar.

I Sibirien tillämpas höstmärkning direkt i öronen utan men för kalvarna.

C. Slakt med mera.

Kött och hudar kunna sägas betinga högsta värdet under veckorna före brunsten. Samtidigt börjar älgkött saluföras, vilket minskar efterfrågan på renkött. Det står då klart, att fryserier i närheten av åtminstone mera centrala slaktplatser skulle ha en stor uppgift att fylla.

D. Utfodring.

Undersökningar ha visat, att koksaltgivor i hög grad kunna stimulera dräktiga vajor. Koksalt kan med fördel ges också åt kalvar. Saltet skall läggas ut i form av sleken, alltså i stora, hårda stycken och icke finfördelat. (I senare fallet skulle djuren få i sig alltför stora mängder.)

E. Sjukdoms- och parasitbekämpning

(för enkelhets skull här redovisad under »tekniska synpunkter»).

Renägarna drabbas så gott som årligen av ekonomiska förluster, varibland den vanligaste och oftast återkommande förorsakas av den under huden på renarnas rygg parasiterande larven av kormflugan. På den tid, då intensiv renskötsel bedrevs, var det inte ovanligt att samefamiljernas barn samlade ihop och dödade mängder av denna fluga. Den sortens arbete har numera i stort sett upphört. Det får anses vara angeläget, att vetenskapen snarast söker utfinna effektiva medel att bekämpa parasiten.

Om svalgbromsen är talat under avd. VI:A.

Vissa av renens sjukdomar, till exempel en särskilt i Jämtland tidvis härjande, smittsam ögonsjukdom, studeras sedan en tid tillbaka av fackman. Mot denna ögonsjukdom har man i dagarna förordat ett (modernt) botemedel, vilket visat sig vara effektivt i sjukdomens begynnelsestadium. För renägaren gäller det således att ha sina djur under uppsikt för att i god tid kunna ingripa mot hotande epidemier.

VII. Sammanfattning.

A. Biologiska synpunkter.

Tamrenen nödgas åtminstone tidvis vara anspråkslösare i sitt val av foderväxter än vildrenen. Ja, han tar ofta till sig osmältbara födoämnen. Under hopdrivning och flyttning samt i någon mån också vid getning oroas han, hindras från att idissla, vissa tider också från att söka föda. Härjämte trampar han då fläck- och periodvis ned sina egna näringsväxter. Genom människans ingrepp av denna art få djuren inte längre fritt anpassa sig efter de naturliga miljöförutsättningarna.

Parasiter och sjukdomar ha lättare att sprida sig från djur till djur hos hopträngda tamrenshjordar än hos de mera fritt och glest levande vilda flockarna.

Då människan skyddar sina hjordar från rovdjur och så vidare (vilket självfallet är nödvändigt och i och för sig nyttigt), mildras tamrenens fria kamp för tillvaron och han blir mindre oöm och mindre motståndskraftig än i naturtillståndet.

Mänskliga ingrepp i nutidens form av urval vid slakt och kastrering äro icke i allt ändamålsenliga. De kunna medföra, att ogynnsamma arvsanlag spridas ut över vidare avkommekretsar än hos vildrenen.

Det är således både av miljö och av arv betingade fakta som förorsaka, att våra tamrenar i regel äro svagare än de vilda inom likvärdiga betes- och klimatiska områden. Får det fortgå som hittills, komma dessa fakta att verka i riktning att undan för undan göra våra tamrenar ännu svagare. (Renägare längs hela fjällkedjan hävda nästan enstämmigt, att djuren under senare decennier undergått en tydlig, inom vissa fjällområden betydlig

viktsminskning. Kan det bevisas, att minskningen försiggått till den grad hastigt som det uppges, måste den i huvudsak bero på att djuren icke tillåtit »utnyttja», det vill säga anpassa sig till förefintliga, naturliga näringsbetingelser; eller också ha betena försämrats och denna försämring så undan för undan orsakat viktsminskningen hos djuren. Ty ändringar av arvsfaktorer ta längre tid — mutationer uppstå hastigare i större populationer än i våra relativt små renhjordar.)

Dessbättre finns det metoder, med vars hjälp man kan vända utvecklingen i gynnsam riktning. Väl förutsätta dessa metoder någon liten intensifiering av vissa moment i skötseln. Men att helt övergå till ett mera »allmänintensivt» brukningssätt är dock inte nödvändigt. Och zoologer ha visat, inte endast att den nu ifrågasatta rationaliseringen (via en förändring av uppsättningen eller blandningen av arvsanlagen) betyder både kvalitativ och kvantitativ förbättring av eftersträfvade egenskaper utan även att en omläggning av driften enligt dessa principer så småningom kan medge renägarna att hålla större antal djur per ytenhet än enligt nu tillämpad praxis.

Inför en ändring av avelsmetod måste närmare samarbete sökas med fackmän på området. Systematiska avelsförsök böra anordnas. Sådana kunna icke lämpligen sättas igång, förrän både betesförhållanden och vissa zoologiska fakta ha klarlagts.

B. Praktiska och ekonomiska synpunkter. Forskning.

För den renägare, som har endast något hundratal djur, är det självfallet mycket svårt att lägga om urvalet vid slakt efter lämpligare avelssynpunkter. Man klagar förresten över att renskötsel med så små hjordar överhuvudtaget knappast är lönande.

Däremot kunna väl ägare av större hjordar under normala år inte med fog åberopa några ekonomiska svårigheter inför en omläggning enligt riktlinjer, som framlagts här ovan.

Men skall en mera allmän omläggning lyckas, böra dess principer omfattas och dess huvuddrag tillämpas av alla renägare. Detta lär inte bli möjligt utan att samarbetet mellan större

och mindre renägare utvidgas och intensifieras. Här skulle kanske renskötselsföreningar eller andra sammanslutningar ha en uppgift att fylla.

En annan och naturligtvis mycket stor svårighet ligger däri att man bör ställa vissa krav på särskild kunnighet, erfarenhet och driftighet hos de renskötande. Både ägare och vaktare böra känna betes- och flyttningsförhållandena, alla tekniska detaljer och sist men inte minst de biologiskt riktiga avelsprinciperna.

Frågan om övergång till vad här ovan kallats rationell renskötsel innebär, kan man också säga, att man preciserar den grad av domesticering som är den från alla synpunkter och på längre sikt mest ekonomiska.

Vid denna avvägning möta många detaljfrågor.

Ett sådant är det, om och i så fall hur man kan minska den under avd. III här ovan omnämnda risken för utbruntnade stora sarvars svältdöd under nödvintrar. I Härjedalen uppges man sig ha börjat låta sådana djur från flera lappbyar slå sig tillsammans och sköta sig själva under de värsta veckorna, allt med gott resultat.

Ett annat är frågan, hur mycket det har betytt för renarna, att man i långa tider har berövat de späda kalvarna en del av modersmjölken. (Man brukade förr smörja in moderns juver med en smet av hennes egen spillning, vilken avskräckte kalven från att dia. Det var ju viktigt, att människorna tillgodogjorde sig vissa värdefulla ämnen, som de på den tiden inte kunde få på annat sätt än genom renmjölken.)

Här snudda vi vid kulturfrågor.

Framförallt på detta gränsområde skulle Samernas Riksförbund och möjligen andra befintliga eller blivande sammanslutningar ävensom, i visst avseende, undervisningsanstalter för nomaderna ha betydelsefulla uppgifter att fylla. I varje fall bör ett förtroendefullt samarbete vara till gagn.

En central engångshjälp till självhjälp vore dessutom erforderlig och lämplig. Här skulle särskilda statsanslag under om-

läggningsåren vara till välsignelse. Säkerligen skulle de ge nationalekonomiskt godtagbar förräntning. Statsmakterna ha för övrigt redan visat sin förståelse för vikten av forskning i renskötselsfrågor. I fortsättningen skulle nu anslag behövas

1. i första hand till fortsatt forskning inklusive överläggningar med fackmän och
2. i andra hand till följande praktiska åtgärder:
mätning i och för klassificering av renar i pionjärhjordar; systematiska avelsförsök; hjälp och rådgivning vid urval för slakt och avel samt vid kastrering (bland annat genom publikation av meddelanden och småskrifter); samt upplysning bland nomaderna om de nya metoderna och om ändamålsenlighet överhuvudtaget i renskötseln.

Av de nu uppräknade praktiska åtgärderna är upplysningsverksamheten utan tvekan en av de viktigaste. Denna bör, i fortsättningen liksom hittills, bedrivas i intimt samarbete med lappväsendet och med representanter för undervisning och utbildning av nomaderna.

Danderyd i september 1952.

Lappväsendet, renforskningen:

Folke Skuncke.

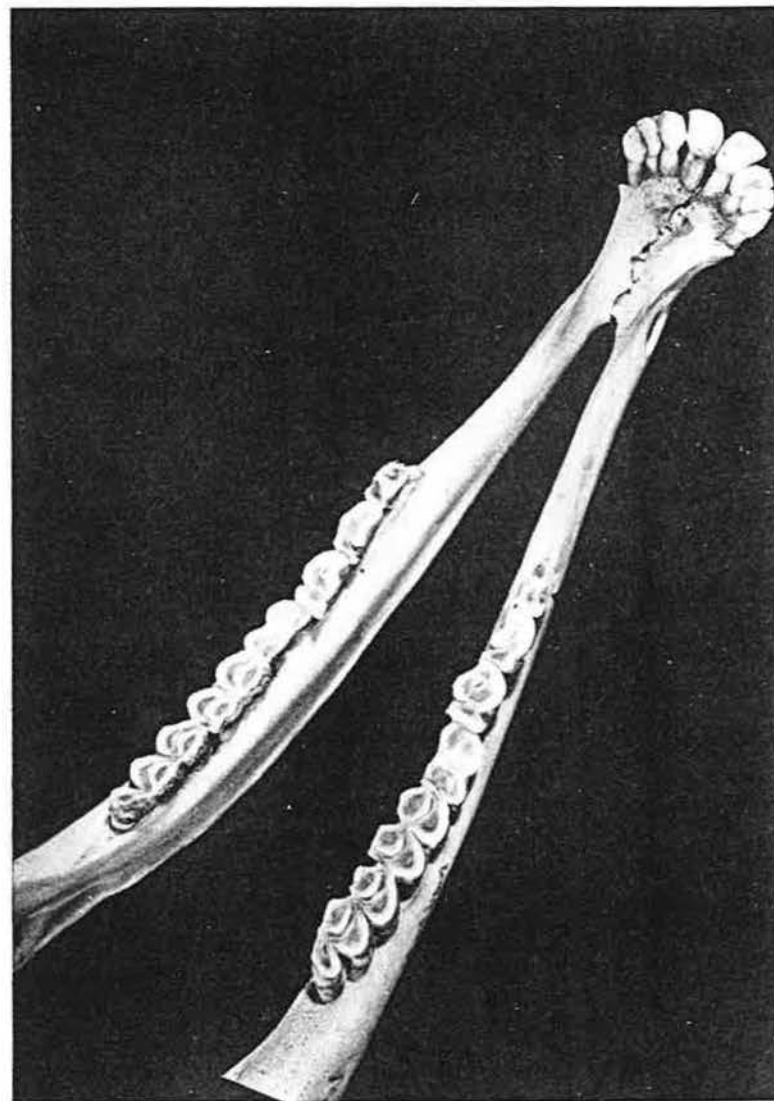

Fig. 2. Underkäk från 6 år gammal fjällren med något mer än normalt slitna kindtänder men abnormt onötta fram- och hörntänder (gott sommarbete).
Förf. foto.

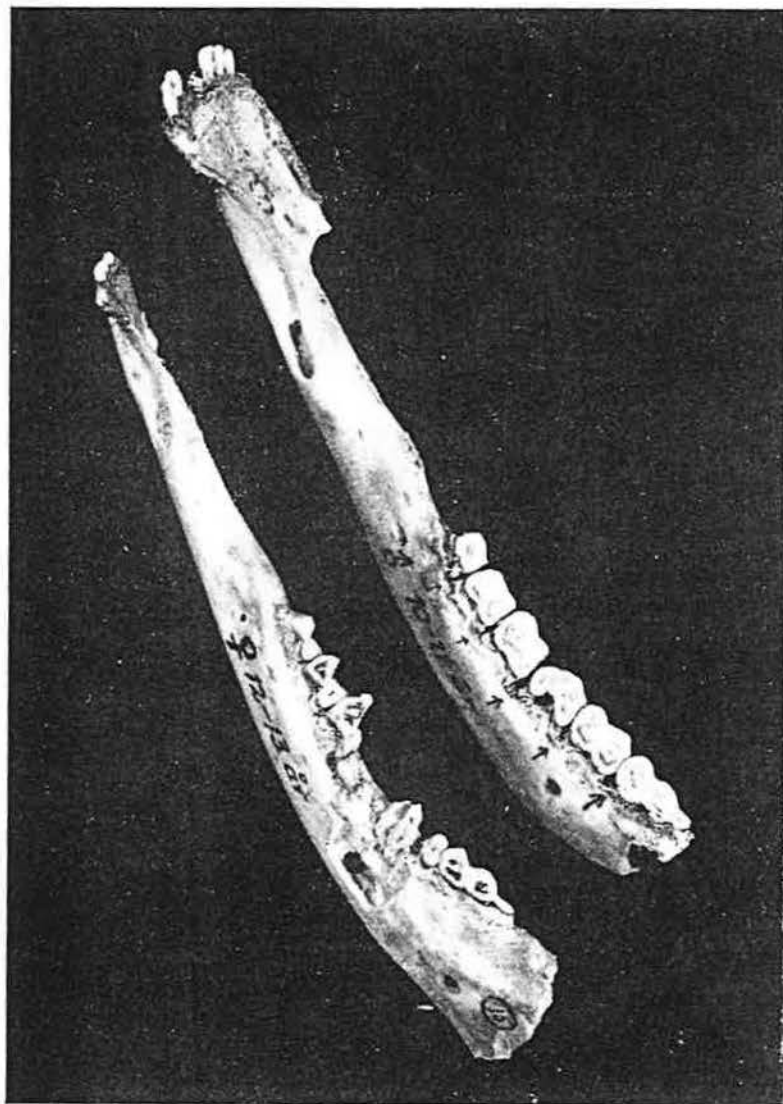

Fig. 3. Underkäkar från gamla fjällrenar med gott sommarbete:
 o v a n: 10-11 års sarv med glattslitna kindtänder men föga
 nötta fram- och hörntänder; käkdelen framför kindtänderna
 relativt lång;
 n e d a n: 12-13 års vaja med ojämnt slitna och delvis sön-
 derbitna kindtänder samt starkt nednötta fram- och hörn-
 tänder (första molaren slipad för undersökning av pul-
 pan); käkdelen framför kindtänderna relativt kort.
 Ulf Bergström foto.

Till Herr Landshöfdingen Friherre John Ph. Ericson!

Lemnad tillfälle att till Herr Landshöfdingen få inkomma med vidare uppgifter rörande lapparne inom Herjedalen, får jag såsom ombud för lappbefolkningen härmed vördsammast upplysa det lapparne såväl i äldre som senare tider både före och under afvittringen uppehållit sig på följande ställen hvilka bära otvifvelaktigt vittne, om det lapparne derstädes för längre tide såväl vår, sommar som vinter varit bosatta och hvaraf ostridigt framgår det lapparne till dessa trakter borde ega full sedvanerätt.

Inom Ljusnedals bruksområde:

i Gröndalen finnas tvenne vallar, Gränsjövallen och Störstensvallen, på södra sidan om Gränsjön;

i Mittådalen på norra sidan om Mittån i Högbacken och längre österut på samma sida af ån öster om nuvarande Störvallen, på södra sidan om nyssnämnde å finnas vallar på båda sidor om Daddån och vid Gunnarsstöten på två ställen; följande Mittåns dalföre ännu längre mot öster träffas gamla bostäder vid vestra och södra sidan af Kapprust på gränsen mot Messlinge bys område:

i Ljusnedalen på norra sidan, i Tvärålien på båda sidor om Tvärån och på vestra sidan om Grufvålen finnas på flera ställen vallar;

i Anådalen vid Anåkraken på östra sidan om ån är en mycket stor vall hvarå synes tomter efter många kojor, och har denna vall förr varit bebodd under kalfningstiden i Maj och början af Juni månader; längre österut på norra sidan om Anån och vid s.k. Lillasen är en mycket gammal vinterbostad, hvarå kojorna för längre tid sedan äro nerfallna, så att äfven der endast tomterna vittna att der funnits sådana;

på södra sidan om nämnde å längre österut vid Andsjöns östra ända är en mycket stor vinterbovall, hvarå ännu qvarstår gamla sparrar efter derstädes uppförda kojor; ännu längre österut på samma sida om ån mellan fjellet och s.k. Bodsjön är en mycket gammal bovall, hvarå knappt tydliga märken efter kojor finnas, men äldre lappmän påstå att deras förfäder begagnat denna till vinterbovall, men måst flytta derifrån af brist på skog. Ännu längre österut på samma sida om ån midt emot Storröstvallen finnes äfven en vinterbovall mycket gammal;

i Tenådalen på södra sidan om ån och söder om Backvallen, bruksegarer fäbovall, är en mycket gammal vinterbovall, som af lapparne besutits senast åren 1849-52;

i Qvannildalen på södra sidan i s.k. Lakatjernåsen är en mycket stor

vinterbovall, som lærer, enligt hvad äldre personer berätta, vara mycket gammal och i äldre tider ofta bebodd; vidare finnas inom Ljusnedals bruksområde vallar på två ställen i Kålbensdalen, hvilka alla sistnämnda vallar ligga vid foten af Lillfjellet.

Inom Långå bys område:

i Sörstådjan och Norstådjan, som gränsa mot östra Grundsjön, finnas bovallar på två ställen.

Inom Messlinge bys område:

vester om Messlinge by på norra sidan om Mittån i s.k. Öjerne finnas vallar på två ställen samt i Serfdalen på flere ställen, de senare få dock med byamannens medgifvande mot erläggande af något arrende af lapparne tidtals bebos,

Inom Serfsjöbys område:

i Lapprösten vid vägen som går emellan Serfsjön och Messlingen och på östra sidan om Gangelåsarna och i Grundvålen samt på båda sidor om Grafvarbäcken och Farråtjernerna finnas vallar på flera ställen; vid Kraftrust och Vånstätaren på nordöstra sidan af Serffjellet samt i Hendålen finnas äfvenledes vallar.

Inom Ljungdalens område:

i Skervagsdalen, Högvallan, Stugulandet m.fl. ställen öster om Äjungsjön samt emellan Äjungsjön och Lillsjön samt på norra sidan Äjungsjön finnas flera bovallar.

Inom Storsjö bys område:

i Rensnäfvet finnas vallar på flera ställen, i Serfdalen på båda sidor om Serfån samt vid Högrensvålen finnas flera vallar.

Inom Tännäs sockens område:

i Össjedalen på södra sidan Össjesjöarne finnas vallar på flera ställen, likaledes i Anderssjökulen på södra sidan om Öjenörsfjellet och vester om Skurfvarna finnas vallar på många ställen; vid Langbråttsjöarne och Glön finnas äfven vallar samt strax vester om Malmagssjön, der nu en fåbovall är uppförd under hemmanet N:o 2 Malmagen; vid Östra änden af Malmagssjön, der nu är uppbyggt fåbovall under hemmanet N:o 34 Funäsdalen. På båda sidor om Fiskbackvålen finnas vallar på flera ställen. Öster om Kärringsjöarna på båda sidor om vägen som går till Ragen och ännu längre i öster ända till sjöarna Abborvikarna, ända till Felsjäri finnas på flera ställen vallar; i Staåsarna och Gellåsen, tillhörige Tännäs socken, finnas äfvenledes gamla bovallar.

Inom Högvålens område finnes vallar på flere ställen i Rändingsvålen.

Då nu, efter hvad visadt är, alla dessa bovallar blifvit genom af-

vittringen lapparne frångagne, anhålla de vördsammast att åtminstone till någon del återfå hvad som af ålder varit deras rättmätiga egendom.

Funäsdalen den 5 November 1883.

O. Em. Olson

Rätt avskrivet intygar:

Tinget Säl Alvi Skön

ALRUTZ' ADVOKATBYRÅ AB

ADVOKATERNA

OWE BJÖRK STIG CARLBERG - NILS VASSEUR

MIKAEL ALRUTZ - ANDERS VALLIN - LOUIS VASSEUR - THOMAS CARLBERG

Vattenrätt, miljö rätt,
expropriation, gruvrätt, fastighetsrätt,
frågor om elektrisk kraft m.m.

Mäster Samuelsgatan 4 - 111 44 Stockholm
Telefon 08-24 33 65 Telefax 08-10 25 74
Bankgiro: 117-6411 Postgiro: 83 27 47-0

Stockholm den

19 februari 1990.

Dnr

2635/1

SC/YE

Stora Kraft

Box 26

920 23 BERGVIK

Att: Gudmar Wallner.

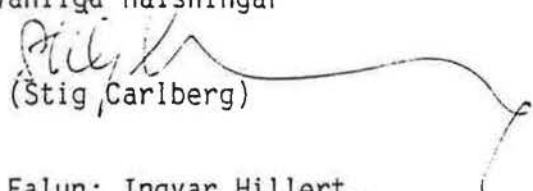
Lossens reglering, samordnad skadebehandling; fråga om skada på renskötseln i Handölsdalens sameby på grund av utökad korttidsreglering vid Långå och Halvfari kraftverk.

Vattendomstolen meddelade den 16 februari dom i målet, vilken idag kommit mig tillhanda. Utgången har blivit att vattendomstolen ogillat samebyns ersättningsanspråk, avslutat provotiden och tillerkänt samebyn ersättning för rättegångskostnader med medgivet belopp.

./,
./.

Kopia av domen och av vattendomstolens vid huvudförhandlingen den 7 juni 1989 förda protokoll bifogas. Sam framgår av sid. 6 nedtill och sid. 7 överst i domen har vattendomstolen noterat sökandenas och motpartens uppfattning att prövningen i målet inte skall vara prejudice-rande för om samerna har betesrätt i området.

Vänliga hälsningar

(Stig Carlberg)

Kopia + handlingar: Stora Juridik, Falun; Ingvar Hillert.
Ljusnans Vattenregleringsföretag, Bollnäs.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
AVD 9, Vattendomstolen

DOM
1990-02-16

Dom nr DVA 19
Mål nr AD 24/50
Aktbil. 1010

meddelad i Stockholm

DOMSTOLEN

rådmannen Kaspars Berzins, fastighetsrådet David Östensson
samt nämndemännen Sven Persson, Rätansbyn, och Per-Erik
Nordh, Bollnäs

SÖKANDE

1. ASEA Aktiebolag
2. Gullspångs Kraftaktiebolag
3. Ljusnans Kraftaktiebolag

Ombud: advokaten Stig Carlberg, Alrutz' Advokatbyrå, Mäster
Samuelsgatan 4, 111 44 STOCKHOLM

SAKEN

Lossens reglering; inverkan på renskötseln i Handölsdalens
sameby

Sökan

DOMSLUT

1. I domen 1982-05-19 (målet AD 80/68) uppskjuten fråga om däri tillstatt företags inverkan på renskötelsen avslutas.
2. Handölsdalens samebys ersättningsanspråk för skada på renskötelsen lämnas utan bifall.
3. Sökanden skall utge ersättning för rättegångskostnader till Handölsdalens sameby med 26.090 kr jämte ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom tills betalning sker.

BAKGRUND

I dom den 19 maj 1982 i målet AD 80/68 (aktbil. 470 i nämnda mål) medgavs sökandena tillstånd att bygga om tröskeln i Vikarsjöns utlopp och utföra därmed sammanhängande rensningar och massuppläggning samt att bedriva utökad korttidsreglering under iakttagande av de vattenhushållningsbestämmelser som gäller enligt domar den 21 juni 1973 och den 26 juni 1980 i fråga om Långå kraftverk samt den 26 september 1978 och den 26 juni 1980 i fråga om Halvfari kraftverk. I 1982 års dom (domslutet 9.1 - 9.3) uppsköt vattendomstolen prövningen av frågan om företagets inverkan på renskötelsen inom Handölsdalens sameby i avbidan på erfarenheterna under en provotid om fem år, dvs t o m den 19 maj 1987, med skyldighet för kraftverksägarna att under provotiden följa och dokumentera samernas flyttningsvägar och eventuella svårigheter till följd av företagets verkningar och att därefter inkomma med redogörelse rörande de förändringar i fråga om flyttningsvägarna m m som må ha orsakats av företaget ävensom med - i förekommande fall - detaljerat ersättningsförslag. Av domen framgår att provotidsförordnandet föranleddes av att samebyn befarade att företaget skulle orsaka försämrade isar med åtföljande negativa verkningar för renskötelsen i byn. - Frågan gäller i huvudsak sträckan mellan tröskeldammen i Hede och Svegssjön, alltså en av de sträckor där skadefrågorna oavsett till vilket företag det är att hänföra bör prövas i målet om Lossens reglering (mål AD 24/50).

YRKANDEN M M

Sökandena har den 5 maj 1988 till vattendomstolen inkommit med redogörelse för iakttagelser under provotiden rörande de av samerna utnyttjade flyttningsvägarna (aktsid. 6968 f och 7015 ff) samt anfört: Av redogörelsen framgår att några klagomål eller åtgärdsförslag inte framförts under provotiden, att korttidsregleringen inte medfört någon förändring av flyttningsvägarna eller ointetgjort drivningen över Ljusnan och att det i samband med blidväder förekommit att drivningen temporärt försvårats eller hindrats på grund av osäkra isar. Sistnämnda förhållande har dock enligt sökandenas mening inte inneburit någon till korttidsregleringen hänförlig skada. Iakttagelser under vintern 1987/88 föranleder ingen ändrad bedömning. Något ersättningsförslag kan därför inte framläggas och sökandena hemställer att den uppskjutna frågan avskrivs från vidare handläggning.

Handölsdalens sameby har i skrift inkommen till domstolen den 6 september 1988 (aktsid. 7053) och i därefter gjorda kompletteringar framställt kritik mot det sätt sökandena fullgjort provotidsföreskrifterna och mot innehållet i ovannämnda redogörelse samt anfört bl a: Höstflyttningar tillgår normalt så att samebyn samlar renar mot Vikarsjön för att därefter söka flytta över sjön och väster om Ljusnan varvid flyttning sker under samtidigt betning av området ner mot Svegssjön. Detta val av flyttningsväg är även betingat av strävan att hålla renar på denna sida Ljusnan för att minska risker för störningar från trafiken längs vägen Sveg-Hede. Isförhållandena längs hela älvsträckan i berörd del har varierat över åren. Vissa år har det varit blankis och även i övrigt mycket dåliga isar medan det något år har varit bättre isförhållanden. Den nya tröskeldammen och korttidsregleringen är huvudsaklig orsak till de försämrade isförhållandena. Sammantaget gäller att flyttning med säkerhet inte kan ske på isen varför landflyttning har måst väljas med därav följande förlängd flyttning. Flyttning från Vikarsjön ner mot

Glissjöberg och Svegssjön tar ca 4 dagar i anspråk och sker då med användande av två helikoptrar för att säkert kunna genomföra flyttningen med hänsyn till de hinder flyttning på land innebär. Genom att inte kunna använda isen för flyttning förlängs flyttningen under hösten med en dag mot vad som annars skulle gälla. Detta medför ökade kostnader för såväl helikopter som manskap med skoter. Ökat behov av helikopterinsats utgörs då 2 x 5 timmar varje höst och insats av manskap med skoter består av 8 personer för samma tid. Under våren sker normalt flyttning i omvänd sträckning. Våren 1988 kunde dock flyttning över Ljusnan inte säkert ske varför hjorden fick flyttas åter ner mot Svegssjön och där gå över isen för att sen flytta upp mot Vemdalsskalet. Detta är innebar den förlängda flyttningen flera dagars extraarbete, men även vid mer normala förhållanden förlängs flyttningen med en dag; i detta fall bestående av en extra helikopterinsats om 8 timmar för en helikopter, som då är tillräckligt stöd vid flyttningen, samt 8 personer med skoter. Utöver vår- respektive höstflyttningarna sker ett antal mindre flyttning rörelser över älven för att ta tillbaka renar som kan ha strövat över och befinner sig på andra sidan älven. Även dessa flyttningar kan innebära betydande merarbete och förseningar. - Sammantaget medför de försämrade isförhållandena i aktuell del av älven att samebyn åsamkas betydande merarbete för vilket sökandena har att kompensera samebyn. Den årliga kostnaden för merarbetet efter år 1982 kan beräknas enligt följande.

Höstflyttningen

Helikopter 2 x 5 tim x 2 000 kr	= 20 000 kr
Personal: 8 dagsverken a 550 kr	= 4 400 kr
Skoter: 8 dagsverken a 350 kr	= <u>2 800 kr</u>
Summa	28 200 kr

Vårflyttningen

Helikopter 8 tim a 2 000 kr	= 16 000 kr
Personal: 8 dagsverken a 550 kr	= 4 400 kr
Skoter: 8 dagsverken a 350 kr	= <u>2 800 kr</u>
Summa	23 300 kr

Angivet merarbete avser alltså höst- respektive vårflyttningarna på samebyns huvudflyttled över Vikarsjön. Härefter kommer merarbetet då det gäller att återhämta renar som kommit över på den östra sidan av Ljusnan. Omfattningen av detta merarbete växlar mellan olika år och kan inte med samma säkerhet bestämmas. Om emellertid vattendomstolen skulle finna att isförhållandena på Vikarsjön inte försämrats på grund av företaget gör samebyn inom ramen för angivna beräkning i andra hand gällande ersättningsanspråk för merarbete i följd av försämringen av isförhållandena nedströms tröskeldammen.

Sökandena har med hänvisning till sin utredning och till av SMHI den 18 april 1984 avgivet utlåtande (aktsid. 6440 ff) vidhållit sin inställning om att företaget inte på sådant sätt påverkat isförhållandena att skada för renskötseln uppkommit.

Sökandena har vidare anmält att tvist råder mellan markägare i trakten, däribland Stora Kraft, och samerna huruvida betesrätt (på grund av sedvana) över huvud föreligger inom här berörda delar av Härjedalen samt förklarat att det förhållandet att sökandena ingått i saklig bedömning av företagets inverkan på renskötseln inte innebär att sökandena vitsordar att betesrätt föreligger.

7194

Parterna har förklarat sig ense om att prövningen i målet av förevarande frågor inte skall vara prejudicerande för om sedvanerätt föreligger.

Handölsdalens sameby har begärt ersättning för rättegångskostnader.

Sökandena har medgivit yrkandet.

DOMSKÄL

Den tidigare tröskeln vid Vikarsjöns utlopp hade en tröskellängd av cirka 120 meter med krönhöjden förlagd på nivå +402,50 m på en längd av cirka 108 meter och med krönhöjden +402,40 m på en längd av 12 meter för att underlätta fiskvandring.

Den ombyggda tröskeln har en längd av 338 m med krönet förlagt på nivå +402,90 m. På längden 12 m är krönhöjden +402,80 m.

Avbördningskurvor för dels den tidigare tröskeln och dels för den nya ombyggda tröskeln finns redovisade på aktsid. 3347 (AD 80/68).

De gällande vattenhushållningsbestämmelserna för Långå kraftverk och Halvfari kraftverk innebär att vattenföringen får fritt varieras mellan 0 och utbyggnadsvattenföringarna; dock skall viss minimivattenföring i Ljusnan upprätthållas. Vidare får vattenståndsvariationerna i Vikarsjön inte överstiga 0,30 m.

Tillkomsten av Halvfari kraftverk och rensningen mellan Halvfari och Vikarsjön minskade den naturliga magasineringen av Ljusnans vattenföringar i samband med korttidsregleringen varför denna har måst inskränkas. På grund

därav byggdes den förlängda tröskeln i Vikarsjöns utlopp vilket förbättrar möjligheterna att korttidsreglera i Långå och Halvfari kraftverk med bibehållande av en maximal vattenståndsvariation i Vikarsjön av 0,30 m.

I förevarande sammanhang har vattendomstolen att pröva frågan om den utökade korttidsregleringens inverkan på isarna och därmed inverkningarna på renskötseln.

Vattendomstolen gör följande bedömning.

Den utökade korttidsregleringens inverkan på de hydrologiska förhållandena och isarna

Under tiden när den tidigare tröskeldammen fanns på plats varierade de korttidsreglerade vattenstånden inom registret mellan +402,60 m och +403,30 m, dvs inom ett register av 0,70 m. Efter den nya tröskeldammens tillkomst varierar de korttidsreglerade vattenstånden i registret +402,95 m och ca +403,4 m, dvs inom ett register av ca 0,45 m. Vattenstånden i Vikarsjön har på grund av företaget höjts i förhållande till förhållandena med den tidigare tröskeldammen. Sålunda har vattenstånden höjts med drygt 0,3 m vid mycket låga vattenföringar och med drygt 0,1 m vid en vattenföring med 50 procent varaktighet. Vid mycket höga vattenföringar har vattenstånden höjts endast med ett fåtal centimeter. - Veckomedelvattenföringarna har icke märkbart påverkats av det genomförda företaget. - På grund av de högre vattenstånden efter den nya tröskeldammens tillkomst har således vattenhastigheterna i medeltal under vecka minskat i Vikarsjön. Nämda förhållanden avser vinterperioden.

På grund av den nya förlängda tröskeldammen har korttidsregleringen mera direkt påverkat vattenförings- och vattenståndsvariationerna nedströms Vikarsjön i sjöarna Stavsjön, Magrassen, Orten, Övre Ransjön och Nedre Ransjön samt älvsträckan ned till Svegssjön. Även nedströms Vikarsjön har veckomedelvattenföringarna icke nämnvärt på-

verkats av företaget. Däremot har variationerna i vattenstånd och vattenföring ökat. Variationerna har ökat mest på sträckan närmast nedströms tröskeldammen och i Stavsjön men avtar successivt genom sjösystemets övriga sjöar. I Stavsjön var vattenståndsvariationerna tidigare av storleksordningen 25 cm vid en vattenföring av 50 procent varaktighet och i Ransjön var vattenståndsvariationerna tidigare cirka 13 cm. Efter den utökade korttidsregleringen har variationerna grovt sett fördubblats.

De ovan angivna hydrologiska förändringarna till följd av den utökade korttidsregleringen överensstämmer väl med de förutsättningar som SMHI i sitt yttrande den 18 april 1984 utgått ifrån i fråga om isarna.

Med ledning av SMHI:s utlåtande och med hänsyn till det mindre variationsregistret under korttidsregleringstid och de minskade vattenhastigheterna i Vikarsjön under vintertid finner vattendomstolen att förutsättningarna för isläggning i Vikarsjön blivit något bättre än tidigare. Vidare har strandstöpförekomsten på Vikarsjön minskat till följd av företaget. Någon senare isläggning eller tidigare islossning i Vikarsjön kan heller icke ha förorsakats av företaget. - Det aktuella vattenföretaget kan icke anses ha medfört några försämringar i förutsättningarna att använda Vikarsjön för bl. a. snöskootertrafik.

Beträffande Stavsjön - Nedre Ransjön anför SMHI i sitt yttrande följande: Under första hälften av vintern 1982/1983 förekom nolltappning från kraftverken under flera veckoslut. När tappning vid arbetsveckans början återupptogs steg vattenståndet avsevärt på sträckan Stavsjön - Nedre Ransjön. I Stavsjön, där inverkan blev störst, varierade vattenståndet intill ca 1 m. Här uppkom djupt strandstöp (vatten) vid flera tillfällen. Ett tydligt tecken på att omfattande stranduppvattningar förekommit var att stöpisen i strandsvackorna redan i mitten av januari hade en tjocklek av upp till 1 m. Strandstöpets

djup avtog successivt på sjöarna nedströms, men var på samtliga sjöar större än vad det annars brukar vara. Det skulle tidvis ha medfört besvär för eventuell istrafik. Under andra hälften av denna vinter var stöpisen i strandsvackorna så tjock att uppvattning i regel inte inträffade vid den fortsatta korttidsregleringen. Under första delen av vintern 1983/1984 förekom ingen nolltappning från kraftverken under veckosluten. I samband med dygnsreglering förekom nolltappning endast under första hälften av november. Ett fåtal mätningar av stöpis denna vinter tyder på att strandstöp uppkom i betydligt mindre omfattning än vintern 1982/1983. - Observationerna tyder således på att efter veckoslutsreglering eller annan helgreglering med nolltappning under något eller några dygn kan trafikbesvärande djupt strandstöp uppkomma när tappningen återupptas. Dygnsreglering med nolltappning enbart under nätterna tycks däremot ge måttliga strandstöpdjup och mindre trafikbesvär.

Beträffande istillväxten anför SMHI att till följd av den nya tröskeldammen blir värmeströmmen från Vikarsjön vid korttidsreglering starkare än tidigare under en del av dygnet. Detta ökar isavtärningen i de strömdragspåverkade stråken i främst Stavsjön men motverkas av tillfrysning under andra delar av dygnet när värmeströmmen blir svagare.

Det är enligt vattendomstolens mening icke sannolikt att istillväxten, islossnings- och isläggningstidpunkter i någon nämnvärd omfattning påverkats av den utökade korttidsregleringen främst beroende på att veckomedelvattenföringarna är praktiskt taget desamma före som efter tillkomsten av den nya tröskeldammen. Det framgår också av SMHI:s yttrande att tillfällig trafik förekommer av skid- och snöskooteråkare mestadels på Vikarsjön och Nedre Ransjön. Snöskootertrafik förekommer ibland även på de övriga sjöarna främst i samband med renskötsel.

Beträffande sträckan Nedre Ransjöns utlopp - Mosätt har SMHI i sitt yttrande anført att verkan av den nya tröskeldammen vid Vikarsjöns utlopp syns bestå i ökade vattenståndsvariationer med större strandstöpdjup och över-spolning av vatten på isområden nedströms strömvakar i ökad omfattning. Trafik över älven förekommer endast tillfälligt med snöskooter och enstaka gånger av skidåkare.

För sträckan Vikarsjöns utlopp - Mosätt gör vattendomstolen följande sammanfattande bedömning nämligen att istillväxt, islossning och isläggning icke nämnvärt påverkats av korttidsregleringen men att på nämnda sträcka stöpisförekomst har ökat under vissa tidsperioder.

De ändrade isförhållandenas inverkan på renskötseln

Enligt samebyns redovisning har isförhållandena längs hela älvsträckan i berörd del varierat över åren. Vissa år har det varit blankis och även i övrigt mycket dåliga isar medan det något år har varit bättre isförhållanden. Samebyn anger att Vikarsjön är samebyns huvudflyttled och renar flyttas häröver höst och vår dock med undantag av våren 1988. Sammantaget gäller enligt samebyn att flyttning med säkerhet inte kan ske på isen varför oftast landflyttning har måst väljas med därav följande förlängd flyttning och merkostnader.

Enligt vattendomstolens bedömning ovan har isförhållandena på Vikarsjön snarast blivit något förbättrade till följd av den nya tröskeldammen. Varken istillväxt, islossning eller isläggning liksom stöpförekomster har negativt påverkats. På grund härav kan den nya tröskeldammen icke ha medfört att landflyttning av renar har måst vidtagas. Det troliga är att landflyttning på hösten har måst väljas därför att renarna tagits ner till Vikarsjön vid en så tidig tidpunkt att is på Vikarsjön icke har utbildats i sådan utsträckning att flyttning över isen varit möjlig. Det bör observeras att isläggningsen på Vikarsjön icke

försenats av det aktuella företaget. Vid de tillfällen som isen på Vikarsjön använts för drivning av renar kan på grund av vad ovan anförts några merkostnader inte ha uppkommit.

Samebyn har också anfört att utöver vår- respektive höstflyttningarna sker ett antal mindre flyttningsrörelser över älven för att ta tillbaka renar som kan ha strövat över och befinner sig på andra sidan älven. Även dessa flyttningar kan innebära betydande merarbete och förseningar.

Beträffande älvsträckan nedströms Vikarsjön har isförhållandena icke i någon märkbar grad försämrats utöver det förhållandet att tidvis - framförallt vid vecko- och helgregleringar - vattenståndsvariationerna har blivit större vilket medfört att man då får stöpisbildningar på nämnda sträcka. Nämnda strandstöpisbildning har avtagit på älvsträckan nedströms och har förekommit framförallt under försäsongen av korttidsregleringen. Under senare del av vintern har stöpis i strandsvackorna ofta blivit så tjock att uppvattning i regel inte inträffat vid den fortsatta korttidsregleringen. Det har vidare av utredningen i målet framkommit att bl a snöskootertrafik tidvis är möjlig inom vissa avsnitt av älvsträckan nedströms Vikarsjön. De nu omnämnda perioderna med ökat strandsstöp är relativt sällan förekommande och det torde enligt vattendomstolens mening inte vara några större svårigheter att anpassa de mindre flyttningsrörelserna över älven till sådana perioder under veckorna då ökat strandstöp till följd av korttidsregleringen inte förekommer i någon märkbar omfattning.

I den mån samebyn gör gällande att vårflyttningen år 1988 inte kunde genomföras på grund av ökat strandstöp är denna orsak enligt vattendomstolens mening mindre sannolik än vid denna tid redan tillfruset strandstöp avsevärt minskat uppvattningarna. Det torde snarare vara så att isarna då

hade dåliga egenskaper på grund av alla de olika regleringsföretag som sammantaget påverkar isarna i Ljusnan och således icke förorsakade av den utökade korttidsregleringen.

Det ovan anförda innebär att vattendomstolen inte kan finna att renskötseln lidit någon skada till följd av den nya tröskeldammen och den därvid tillämpade utökade korttidsregleringen.

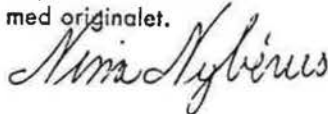
Då ytterligare utredning inte torde leda till annat bedömande skall ifrågavarande uppskjutna fråga avslutas.

FULLFÖLJDSHÄNVISNING, se bilaga
Vadeinlaga senast 1990 - 03 - 16

På vattendomstolens vägnar:

Kaspars Berzins

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 9, Vattendomstolen
Kopien överensstämmer
med originalet.

FULLFÖLJD SHÄNVISNING

Vill part överklaga domen skall han göra detta skriftligen. Skriften (vadeinlagen) skall ha kommit in till vattendomstolen inom fyra veckor från domens datum eller senast 1990 - 03 - 16. Den skall vara ställd till vattenöverdomstolen.

Har part överklagat domen inom föreskriven tid, får motparten överklaga även efter vadetidens utgång. Detta skall ske skriftligen. Skriften (vadeinlagen) skall ha kommit in till vattendomstolen inom två veckor från vadetidens utgång. Den skall vara ställd till vattenöverdomstolen. Denna vadetalan förfaller om den första vadetalan återkallas eller förfaller.

Upplysningar

1. Wadeinlaga skall alltså vara riktad till vattenöverdomstolen men lämnas eller skickas till vattendomstolen. Om handlingar skickas till vattendomstolen skall portot ha helt betalats av avsändaren.
2. Har part ej gett in tillräckligt antal avskrifter av inlaga som skall delges motpart, framställer rätten på partens bekostnad de avskrifter som behövs för delgivningen. (Normalt behövs en avskrift för varje motpart.)
3. Ytterligare upplysningar kan erhållas från tingsrätten.

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
AVD 9 Vattendomstolen

PROTOKOLL
1989-06-07
Huvudförhandling i
Folkets Hus i Sveg

Mål nr AD 24/50
Aktbil.1007

DOMSTOLEN

rådmannen Kaspars Berzins, fastighetsrådet David Östensson, nämndemännen Sven Persson, Rätansbyn, och Per-Erik Nordh, Bollnäs

PROTOKOLLFÖRARE

byråsekreteraren Vivian Lundgren

SÖKANDE

1. ASEA Aktiebolag
2. Gullspångs Kraftaktiebolag
3. Ljusnans Kraftaktiebolag

Ombud: advokaten Stig Carlberg, Alrutz' Advokatbyrå,
Mäster Samuelsgatan 4, 111 44 Stockholm

SAKEN

Lossens reglering, inverkan på renskötseln i Handölsdalens sameby

NÄRVARANDE

sökanden genom Carlberg biträdd av civilingenjören Gudmar Wallner, STORA Kraft i Bergvik, civilingenjören Gun Ahrling, Gullspångsbolaget i Örebro, platschefen Åke Backlund, Ljusnans vattenregleringsföretag i Bollnäs, ingenjören Marcus Forssberg, Ljusnans vattenregleringsföretag i Bollnäs och förvaltaren Nils Simonsson, STORA Skog i Sveg
Handölsdalens sameby genom Jörgen Bohlin, Samernas riksförbund, biträdd av ordföranden i samebyn Nils Gunnar Kroik

Sökanden

VITTNÉ

Bo Jonsson, tillstådes

Bohlin: Vid min överenskommelse med ordföranden om tidpunkt för inställelse fick jag den bestämda uppfattningen att muntlig förberedelse skulle hållas i saken. Nu förefaller det som om vattendomstolen avser att hålla huvudförhandling. Det är min uppfattning att frågorna i målet knappast är så ventilerade att målet är berett till huvudförhandling. Om jag uppfattat att huvudförhandling skulle hållas hade samebyn haft anledning att förbereda målet i form av viss bevisning. Samebyn anser inte att målet är berett till huvudförhandling och att huvudförhandling kan hållas idag.

Carlberg: Vid förra sammanträdestillfället i juni 1988 uppsköts förhandlingen för att Bohlin konstaterade att han inte var beredd att precisera samebyns talan. Frågan uppsköts för att behandlas vid ett senare tillfälle. Nu har vattendomstolen kallat till sammanträde på sedvanligt sätt. Jag har inte uppfattat sammanträdet idag som ett förberedelsesammanträde. Sökandena har angivit sin bevisning och inte mött någon reaktion därpå. Vittnet har kallats till huvudförhandling. Sökandena menar att frågan är tillräckligt utredd och att det finns anledning att företa målet till slutbehandling nu.

Bohlin: Samebyns redovisade inställning ovan vidhålls dock kan målet påbörjas genom att parterna redogör för sina yrkanden. Muntlig förberedelse kan avhållas eftersom så många är samlade. Samebyn menar att om fråga varit om att hålla en huvudförhandling idag skulle detta ha klargjorts från början. Att sökandena åberopar bevisning är ju inte någon intäkt för att huvudförhandling skall hållas. Vidare kan anföras att beträffande förhandlingen den 14 juni 1988 har skriftväxling förekommit efter detta datum och att det

anmälades att samerna höll landsmöte dessa dagar. Laga förfall förelåg således för utevaro.

Ordföranden: Syftet med att utsätta målet till förhandling är att skriftväxlingen inte för längre.

Bohlin: Samebyn har vissa förslag om hur målet lämpligen skall behandlas vidare i förberedelseform.- Oavsett om vattendomstolen beslutar att hålla huvudförhandling eller muntlig förberedelse har samebyn inte någon erinran mot att Jonsson närvarar under förhandlingen. - Samebyn anmäler hinder mot huvudförhandlingen.

Det beslutas att förhandlingen skall påbörjas varunder skall utrönas huruvida målet kan slutföras eller ej.

Ordföranden redogör i korthet för den fråga som skall behandlas, för innehållet i dom den 19 maj 1982 i AD 80/68 angående tillstånd för ombyggnad av tröskeln i Vikarsjöns utlopp och till utökad korttidsreglering vid Långå kraftverk och Halvfari kraftverk och särskilt för punkt 9.1 i domslutet.

Carlberg: Det erinras om att saken främst gäller frågan om förändringar i fråga om flyttningssvägar som orsakats av de i domen den 19 maj 1982 meddelade tillstånden till utökad korttidsreglering i Långå kraftverk och Halvfari kraftverk och till ombyggnad av tröskeln i Vikarsjöns utlopp. I den delen har sökandena redovisat iakttagelserna under prøvotiden och även i viss mån efter prøvotiden. Sökandena åberopar vad som anförts i inlägga den 5 maj 1988, aktbil. 981, aktsid. 6968 ff och framställer däri upptagna yrkanden samt understryker med all kraft att det förhållandet att sökandena ingår i svaromål i denna del inte innebär något vitsordande av att betesrätt skulle föreligga. Tvärtom ifrågasätter sökandena om betesrätt på grund av sedvana föreligger men sökandena påstår alltså inte i juridisk mening i målet att betesrätt saknas och påkallar

alltså inte vattendomstolens prövning av frågan om sedvanerättens bestånd eller icke bestånd. Vattendomstolen får bedöma frågan som om sedvanerätt till bete förelåg men ett sådant avgörande får inte vara prejudicerande för betesfrågan. Detta bör och måste uttryckligen framgå av vattendomstolens dom annars kan det förhållandet att frågan om eventuell skada över huvud taget har prövats uppfattas som att det på något vis fastslagits att betesrätt föreligger. Skälen till sökandenas inställning därutinnan är bl a att det finns flera sökanden som ej alls är berörda av markägarfrågorna. Å andra sidan finns det en lång rad markägare, andra skogsbolag och enskilda skogsägare, som är berörda av markägarfrågorna men inte är parter i detta mål. Därtill kommer att vissa förhandlingar pågår under landshövdingens ledning eller på hans initiativ. Betesrättsfrågan bör föras och lösas i ett annat forum. I detta sammanhang vill sökandena erinra om att när målet om Halvfari kraftverk handlades framfördes från två samebyars sida anspråk på ersättning för skada på renbete till följd av dämningen vid Halvfari kraftverk. I målet VA 9/75 träffades överenskommelse om skada på renbete på grund av överdämning. Vattendomstolen fastställde överenskommelsen i dom den 26 september 1978, aktbil. 149 i VA 9/75. Överenskommelsen är intagen som prot. bil. I. Däri är intaget bl a "Ersättningen är icke prejudicerande för någondera parten vare sig i frågan om sedvanerätt föreligger eller i frågan om skadevärdering." Sökandena menar att läget i detta mål är detsamma som i VA 9/75 nämligen att ersättningsfrågan diskuteras som om betesrätt förelåg men prövning av den frågan får inte ske. Det hemställs att detta tydligt kommer att framgå av vattendomstolens blivande dom.

Wallner redogör för erfarenheter under provotiden av förändringar i flyttningssvägar m m, varvid han i allt väsentligt hänför sig till redogörelse daterad 27 juli 1987, aktsid. 7015 ff samt till bemötande av samebyns framförda kritik mot redogörelsen vad som anförts i två promemorior,

aktbil. 994, aktsid. 7057, och aktbil. 1003, aktsid. 7137 ff, samt tillägger efter särskild fråga: Korshällshögen är en halvö i Svegssjön, som har vägförbindelse till Gliss-sjöberg.

Bohlin: Samebyn vitsordar att det av Carlberg redovisade förslaget att hantera sedvanefrågan är ett lämpligt förfarande. Att samebyn för talan i detta mål är ingen pejling i sedvanerättsfrågan utan fråga är nu om hur dessa företag påverkar renskötselförhållandena. - Ordföranden har ställt frågan vid vilken tidpunkt det kan anses att renskötsel etablerats i området i fråga. Det återstår att pröva problemen för renskötseln, som bedrivs här och nu, och under den aktuella tid som företagen drivits. Men om det skulle vara så att frågan om etableringstidpunkt ändå är intressant måste samebyn ges tillfälle att framlägga bevisning därom. Det finns officiellt material som dokumenterar renskötsel i området redan 1875-1876. Sökandena bör yttra sig härom senare. - Det har påståtts från sökandesidan att samebyn inte framställt kritik eller begärt åtgärder i anledning av företagen. Tvärtom har samebyn i skrift den 18 mars 1985, aktbil. 922, aktsid. 6704, i anledning av kungörelse, aktbil. 907, aktsid. 6633, hänvisat till vattendomstolens beslut i dom den 19 maj 1982 i AD 80/68 om provotid. Det fanns ingen möjlighet att vid den tidpunkten framställa några yrkanden om ersättning eller åtgärder. Att inom provotiden få skaderegleringsfrågor prövade är ju inte möjligt. Samebyn skall inte skyllas för passivitet. - Det centrala i målet nu skall, enligt samebyns mening, vara hur isförhållandena i aktuella området påverkats inte enbart av 1982 års dom utan även av tillkomsten av Långå och Halvfari kraftverk. - Samebyn är kritisk till det sätt på vilket sökandena skött åläggandet att följa renskötselns bedrivande. Det finns ingen erinran mot den person som valts att utföra uppföljningen men det har inte företetts någon instruktion för honom i detta hänseende trots att samebyn hemställt därom. Ej heller har han tagit kontakt med någon i same-

byn. Att han beskrivit andra samebyars verksamhet i omgivande områden innebär inget fel i och för sig men det blottlägger på ett mycket specifikt sätt iakttagarens svagheter i kunskapen om renskötsel förhållandena.

Härefter hemställer fastighetsrådet om samebyns redogörelse för hur renskötseln bedrivits i området före och efter 1982 samt för orsakerna till att merarbeten med merkostnader som följt uppkommit efter 1982.

Bohlin: Innan Kroik lämnar sin redogörelse måste framhållas att renskötsel förloppet i sin grundläggande struktur inte har förändrats. Samebyn är hänvisad till sitt byområde. Därför har flyttningsvägen inte i sig ändrats i väsentlig grad utan det har blivit så mycket besvärligare och kostsammare att driva renskötseln efter 1982.

Kroik redogör för hur renskötseln bedrivits i området före 1982 och därefter samt för de förhållanden som orsakat vissa merarbeten, varvid han bl a uppger: Samebyns vintergräns vid Ljusnan sträcker sig från Särvån utmed Ljusnan från Hede förbi Valldalen, Valman och så vidare söderut över Lofsån på den västra sidan. Den östra gränsen är möjligen ointressant i detta sammanhang. I slutet av oktober - början av november börjar samebyns renar att komma ner öster Ljusnan över Vikarsjön. Vid den tidpunkten är det svårigheter för renarna att ta sig över Vikarsjön. Det finns vissa passager där övergång är möjlig men det är inte möjligt att föra över en stor samlad renhjord så som var möjligt innan regleringen av sjösystemet överhuvudtaget kom till, alltså med ett naturligt tillstånd av älven. Renarna transporteras med lastbil och släpps av utefter Vemån och vid Linsellsjön. I slutet av januari - början av februari sker renskiljning på Korshällshögen. Då kommer renarna flyttande över Svegssjön och ställs på en stor holme i Svegssjön. Renar kan även komma utefter Vemåns dalgång. - Samebyn strävar efter att så tidigt som möjligt på förjulsvintern kunna komma över på Ljusnans västra si-

da. Anledningen därtill är vägsystemet inom området med vägarna 84,315 och 314. Samebyn har problem med många påkörda renar. Vårflyttningen börjar i april månad. Vanligtvis skiftas renarna i tre grupper inom samebyn. Normalt kommer den hjord som varit i trakterna av Lillhärdal flyttande norrut på väster sida av Ljusnan, en annan hjord flyttar österut mot norränden och den tredje hjorden flyttar norrut utmed Vemån och väg 514. Årets vinter har varit exceptionell även för renskötare och därför företogs ingen skiljning i år. Samebyns samlade renhjord flyttades till söder om Lofsån. Något alternativ till flyttningsvägar erbjuds inte eftersom det är trångt i området med Mittådalen på västra sidan och Tossåsen på den östra sidan. De flyttningsförhållanden jag nu beskrivit har varit rådande såväl före som efter 1982. Jag vill tillägga att långt tillbaka i tiden och därmed långt före regleringarnas tillkomst användes sjösystemet vid förflyttningar av renarna. Förflyttningarna skedde längs med sjösystemet.

På Bohllins hemställan om en beskrivning av förhållandena efter 1982 och av de åtgärder som krävs för att bemästra svårigheterna uppger Kroik bl a: Flyttningsvägen är densamma eftersom annat alternativ inte står till buds. Samebyn kör renarna med bil från Lossen till Valmen som ligger söder om Vikarsjön. I flera år har det varit mycket besvärligt att få över en hopsamlad stor renhjord. I sådant fall måste förhållandena vara synnerligen goda. Renarna på ömse sidor om Ljusnan förs söderut utmed Ljusnan vilket innebär att renhjorden inte kan hållas samlad och att renarna sprider ut sig inom områdena. Som sagt är samebyns strävan att föra över renarna till Ljusnans västra sida i samband med höstflyttningen så långt isar och annat det medger. Något enstaka år har denna vår strävan lyckats.

På fråga från Forssberg om renarna under många år vandrat den beskrivna leden uppger Kroik att renarna vandrat leden så länge han och hans förfäder känner till.

Forssberg: Kroiks farfar beskrev 1957 hur långt han vandrade med renarna och uppgav då att det längsta han vandrade var till södra änden av sjön Orten, således ungefär hälften av den nu uppgivna sträckan.

Kroik: Forssbergs uppgift ovan är ofullständig.

Carlberg: Eftersom sedvanerättsfrågan inte skall prövas i målet avser sökandena inte att föra någon bevisning i frågan om när renbete överhuvudtaget har förekommit i området. Sökandena har velat nämna när samebyn först börjat utnyttja isarna i sjösystemet och åberopat vad SMHI därom uppgivit. Det påstås att isarna började användas 1975/1976 när isarna redan var påverkade av de stora regleringarna. Forssbergs uppgift härrör ur en utredning inför lagförarbetena till renbeteslagen. Uppgiften har inte stor betydelse.

På fastighetsrådets frågor uppger Kroik: Vi kommer med renarna till Vikarsjön i månadsskiftet oktober-november eller november-december, i vart fall före årsskiftet. Om det i november-december finns tillräckligt bärkraftig is på Vikarsjön drivs stora delar av renhjorden över Vikarsjön till västra sidan av Ljusnan. Vi brukar låta renarna gå över vid mitten av Vikarsjön och vid Vikarsjöns södra ända. Det har inte funnits möjligheter att driva renarna på det sättet varje år. Vid dessa tillfällen kan renarna inte drivas längre utan de måste släppas för att stanna och beta i området. Vi försöker hålla dem undan från vägen. Renarna söker sig längre söderut. En del renar söker sig själva till bärkraftig is och tar sig över till västra stranden nedströms Vikarsjön. Huvuddelen av renhjorden drivs över längre söderut och nedströms Vikarsjön på flera olika platser, Stavsjön, Magrassen och Orten samt vid Glissjöberg och Linsell. Jag kan inte säga att vi varje år tar över renarna till Ljusnans västra sida. De renar som skiftats i Lossenområdet lastas av söder om Vikarsjön på

väster sida av Ljusnan. Den hjorden skall också drivas ned till Korshällshögen. Alla renar som kommer österifrån skall så långt det är möjligt över till västra sidan av Ljusnan och samtliga renar oavsett om de är på östra eller västra sidan av Ljusnan skall drivas samman vid Korshällshögen.

Bohlin: Den beskrivning som lämnats om höstflyttningen på aktsid. 7053 är en beskrivning av önskade förhållanden. Det kompletteras att flyttningen inte kan tillgå på det sättet varje år på grund av att isarna på Vikarsjön inte är tillräckligt bärkraftiga i november-december.

Kroik: Vid de organiserade samlade renflyttningarna används i huvudsak isarna i Vikarsjön. Vi kommer med en samlad renhjord ner till Hedeviken och skall då kunna driva renarna över Vikarsjön. Det skall tilläggas att om det inte går att driva de nedflyttade renarna över Vikarsjön måste renarna lämnas där, att det inom tidsperioden är mycket bråttom därför att samtliga samebyar arbetar med slakt och skiljning, att Handölsdalens sameby, som skall flytta renarna längst för att kunna bedriva slakt och skiljning, måste avvakta, att, om det är möjligt att omedelbart driva renarna över till den västra sidan av Ljusnan, merarbetet blir mycket mindre därför att området där renarna vistas är arealmässigt mindre och området ligger geografiskt sett bättre till, att på östra sidan en bergssida delar av området där renarna rör sig, att en del renar drar sig längre österut och fram till väg 514, att ingen annan sjö än Vikarsjön används vid organiserad drivning av en stor hopsamlad renhjord samt att andra sjöar endast används för drivning av ett mindre antal hopsamlade renar till den västra sidan.

Bohlin: Samebyns yrkanden framgår av aktbil. 1001, aktsid. 7133 ff. Till förtydligande av yrkandet kan tilläggas att yrkandet framställt som om idealbilden enligt Kroiks beskrivning är genomförbar. Verkligheten kan ju ställa sig

annorlunda, att det inte går att ta renarna över Vikarsjön, att renarna får släppas och tas över där så är möjligt på de isar som bär. Kostnaderna för merarbetet att driva över ett mindre antal renar är inkluderat i yrkandet. Yrkandet är sålunda formulerat efter den bästa situationen.

På fastighetsrådets vidare frågor angående användning av helikopter vid arbetet med renarna uppger Kroik: Helikoptern används för att samla ihop och driva renarna. I helikoptern medföljer en i renskötsel kunnig person som kan se var det är framkomligt för renarna. Helikoptern kan flygas på låg höjd och den kan även stå stilla i luften. Ljudet från helikoptern och från det signalhorn helikoptern är försedd med bidrar till att renhjorden hålls samman. Totalinsatsen av helikoptern under en säsong är mycket stor. Helikoptern används under hela renskötselåret, vilket innebär mer än 100 timmar. Helikopterdrivning är standard numera i modern renskötsel. Samtidigt som helikoptern används arbetar renskötare på marken sommartid med motorcyklar och vintertid med snöskooter. Även före 1982 användes helikopter i arbetet.

På fastighetsrådets frågor om hur korttidsregleringen påverkat isarna och hur den påverkan fördyrat renskötseln uppger Kroik: Samebyn får mindre kostnader när det är möjligt att komma över Vikarsjön redan vid den första flyttningen då samebyn inte behöver stanna upp och låta renarna bli kvar på den östra sidan av Ljusnan. Samebyn menar att korttidsregleringen påverkat isarna så att renarna inte kan drivas över Vikarsjön vid den tidpunkt när samebyn vill komma över. När isen på Vikarsjön inte bär uppstår svårigheter att driva renarna och därigenom uppstår fördyringar.

På Carlbergs frågor uppger Kroik: Samebyn önskar inte föra renarna på isarna i sjösystemet hela vägen ned till Korsällshögen. Området väster om Ljusnan som disponeras av

samebyn är förhållandevis smalt och är inte något område för uthålligt vinterbete utan är i den meningen ett flyttningsområde. Det är lätt för renarna att komma fram. Samebyn spar området öster Ljusnan i Vemåns dalgång som vinterbete för den hjord som drivs där. Genom de nu rådande isförhållandena måste flyttningen av renarna hållas mer samlad än vad som behövdes före 1982. - Finns det möjlighet att driva renarna över till västra sidan och det är ett gott bete där stannar renarna kvar i området.

På frågor om det antal renar som innehas av Handölsdalens sameby uppger Kroik: Samebyn har innehaft över 8 000 renar och har ålagts att i första hand reducera antalet renar till 7 800 under slaktsäsongen 1988/1989. Nästa slaktsäsong 1989/1990 skall redueringen fortsätta. Antalet renar skall därefter successivt reduceras. Det verkliga antalet renar är idag mindre än 7 800. Myndighetens beslut har inte överklagats av samebyn. Ett ökat antal renar kräver ökade betesmarker men samebyn menar att de befintliga vinterbetesområdena har utrymme för ytterligare renar.

Bohlin: Oavsett hur många renar samebyn innehar måste flyttningsmönstret bibehållas.

Carlberg: Sökandena hemställer att Jonsson får lämna kompletterande uppgifter och bekräfta de av honom lämnade uppgifterna till Wallners redogörelse. Det påkallas ej längre att Jonsson hörs som vittne.

Jonsson: Jag är född och uppvuxen i Ljusnedal och arbetar som förman i vattenregleringsföretaget. Nu bor jag i Hede. Arbetet är förlagt utmed älvsträckan. Jag har färdats utmed älvsträckan dagligen i 15 år. Under de senaste 5 åren har jag gjort iakttagelser angående renförflyttningar. Mitt uppdrag har varit att, när jag åkte utmed vägen, iaktta renvandringen och var renarna drevs. Jag har fört anteckningarna i direkt anslutning till min iakttagelse. Det är en kronologisk beskrivning som påbörjades i novem-

ber 1982 i dagboksform. Vad jag hört beskrivas i dag av Wallner och Kroik om flyttningsmönstret är i överensstämmelse med mina iakttagelser, dock är gränserna mellan samebyarna ungefärliga. - Efter skiljningen på Korshällshögen drivs en hjord av renar på södra sidan mot Lofsån och 2 - 3 hjordar mot Norrälven och utmed Vemån, enligt uppgifter av samer i Anderstorp. Jag har sett när renarna drivits över vägen och över Svegssjöns is. De renar som befinner sig väster om Svegssjön och väster och söder om Ljusnan tar sig i april fram norrut över Ljusnan. Renar drivs även över Linsellsjön. - I fråga om isbeläggningen på Vikarsjön kan jag säga att jag aldrig sett is i oktober på Vikarsjön. I extrema fall kan Vikarsjön ha bärkraftig is i december. Isförhållandena på Vikarsjön varierar, dock kan sägas att isarna på Vikarsjön är bättre än på sjösystemet nedströms Vikarsjön beroende på att Vikarsjön inte påverkas av korttidsregleringen. Det är mindre variationer i vattenstånden. Vikarsjön ligger stabil. Sjösystemet nedströms i övrigt består av omväxlande sjöar och strömstråk mellan sjöarna. Vissa strömstråk går alltid öppna. Hur förhållandet varit längre tillbaka i tiden kan jag inte uttala mig om. Enligt min uppfattning förekommer större mängd renar på östra sidan av Ljusnan än på den västra. Antalet renar är olika. En del år när isen är bra går strörenar över till västra sidan. Jag har inte sett någon drivning av renar från östra sidan till den västra. Vid Orten har jag sett drivning med helikopter för att få över renarna till östra sidan. Från skiljningen i Lossenområdet fraktas renar med lastbil och lastas från lastbilen av på västra sidan av Ljusnan. Av lastbilschauffören, som körde renar till Golberget, har jag fått uppgiften att de renar han fraktade kom från Skärsjövålen och att han även kört någon last med renar till Linsell och någon last till järnvägsbanken.

Kroik: Vad Jonsson nyss anfört om var renarna från Skärsjövålen lastas av är felaktigt.

På frågor från Bohlin uppger Jonsson: Jag är arbetsledare hos vattenregleringsföretaget och arbetar med renoveringar och strandskydd bl a. Det föreligger inget särskilt uppdrag för mig att kontrollera isarna. Det gör SMHI. Något skriftligt uppdrag eller instruktion om att följa renskötseln har jag inte erhållit. Skooter har jag inte använt. Mitt uppdrag innehöll inte att kontakta samebyn.

Bohlin: Samebyns ståndpunkt i detta hänseende har angivits.

Carlberg: Sökandena menar att mönstret för flyttningarna klarlagts väl med de svårigheter som förefinns att lämna en beskrivning över ett förlopp som växlar mellan olika årstider. Skillnaden mellan parternas ståndpunkter är om de missförhållanden som orsakats av korttidsregleringen verkligen har medfört merkostnader för samebyn. Sökandena har inte fått fullt klart för sig vari merkostnaden består. Samebyn har inte på något vis styrkt att en sådan merkostnad uppkommit. I detta sammanhang vill sökandena anföra att Vikarsjön inte ens före tiden för Lossens reglering hade bärkraftiga isar. Detta förhållande framgår av SMHI:s utlåtande som visar islägningsförhållandena från 1962/1963 fram till 1982/1983. Enligt sökandenas mening är isarna på Vikarsjön inte påverkade av korttidsregleringen så att detta hindrar drivning av renar. Hindret har andra orsaker.

Bohlin: Samebyn har tagit del av SMHI:s utlåtande. I fråga om flyttningsmönstret föreligger överensstämmelse mellan parterna endast i det att renarna flyttas söderut vintertid och norrut sommartid. Men frågan är vad som händer under renskötselåret. Det som Jonsson redovisat härrör sig tydligen i huvudsak från renar som lastats på och fraktats med lastbil. Det är tveksamt om något avseende kan fästas vid de övriga observationerna som Jonsson redovisat. Samebyn kan ej instämma i att det givits en god bild av

konsekvenserna eller att parternas uppgifter om flyttningensmönstret stämmer i stort. Sökandenas ståndpunkt härutinnan delas inte av samebyn.

På fastighetsrådets hemställan redogör Backlund för ändamålet med den utökade korttidsregleringen och för ombyggnaden av tröskeln vid Vikarsjön varvid han bl a uppger: I samband med tillkomsten av Långå kraftverk anordnades en mindre tröskel i Vikarsjöns utlopp. Tröskeln kom till för att det skulle vara möjligt att bedriva korttidsreglering vid Långå kraftverk. Enligt de vattenhushållningsbestämmelser som föreskrevs i målet fick Vikarsjöns vattenstånd regleras inom en amplitud på 30 cm. Korttidsregleringen vid Långå kraftverk fungerade väl med föreskrivna vattenhushållningsbestämmelser till dess Halvfari kraftverk kom till. När korttidsregleringen utövades i Långå kraftverk, och Halvfari kraftverk visade det sig att amplituden 30 cm för Vikarsjön inte räckte till för att kunna bedriva korttidsreglering på det sätt som tidigare hade utförts vid Långå kraftverk. Detta hade samband med att den tidigare naturliga magasineringen på sträckan mellan Långå och Vikarsjön försvann med tillkomsten av Halvfari kraftverk. Därför erhöles tillstånd av vattendomstolen att bygga en ny tröskel i Vikarsjöns utlopp. Tröskeln var betydligt längre och gjorde att, inom samma regleringsamplitud för Vikarsjön, vattenvariationerna kunde fås större. Förhållandena i Vikarsjön har således inte ändrats regleringsmässigt efter den nya tröskelns tillkomst. De förhållanden som ändrades genom den nya tröskelns tillkomst var på sträckan framförallt alldeles omedelbart nedströms tröskeln där variationerna blev större. Inverkan av korttidsregleringen ebbas småningom ut i den nedre delen av sjösystemet. Där är variationerna relativt små. I Halvfari kraftverk är utbyggnadsvattenföringen 120 kbm/s och totalt i Långå kraftverk 100 kbm/s.

Ordföranden: Åberopar samebyn något ytterligare i saken utöver Kroiks uttalanden? Vad skall det vara ytterligare i

saken som samebyn inte kan framföra idag?

Bohlin: Jag kan inte svara slutligt på ordförandens första fråga. Ordföranden formulerar sin andra fråga så som det skulle vara fråga om huvudförhandling. Samefonden är inte representerat vid förhandlingen. I lagstiftning och praxis är det så att i de fall som ersättningar utdöms yrkar samefonden regelmässigt utfå halva utdömda beloppet. Samebyn menar inte i första hand att denna formalitet hindrar målets företagande till huvudförhandling men samebyn har behov av att innan samebyn överlämnar saken till vattendomstolens prövning studera vad sökandena anført. Samebyn kan finna anledning att pröva om det går att framställa ett yrkande som närmar sig skadans omfattning och komplexitet på ett något annat sätt än vad samebyn gör här. Om det skulle vara vattendomstolens uppfattning att parterna lämnat lika redovisning av inverkan på renskötsel förhållandena och renskötselns förutsättningar idag menar samebyn sig ha behov av att göra en sammanfattning i visst avseende. Även om en del frågor har lösts kvarstår ändå något att förtydliga på grund av vad som blivit sagt. - Om vattendomstolens avsikt varit att hålla huvudförhandling menar jag att det kunde ha utsagts.

Ordföranden: Sammanträde skulle hållas för att utröna hur långt förhandlingen kunde föra i frågan. Från samebyns sida hade ifrågasatts möjligen om syn var erforderlig. Det är föga meningsfullt att ha syn under sommartid. Det är anledningen till att det inte går att vara riktigt säker på att målet går att slutföra. Den frågan kan inte ordföranden avgöra utan det måste ju avgöras vid en förhandling på det här sättet. Man skall försöka komma så långt som möjligt. Vattendomstolen har försökt göra det nu. Jag ser inte att så mycket skulle kunna återstå för att kunna företa den här frågan till avgörande.

Carlberg: Sökandena hemställer att vattendomstolen på föreliggande material avgör målet och menar att syn ej kan

vara nödvändig, alldeles bortsett från rent praktiska svårigheter att i förväg utsätta en syn och få den att infalla just vid ett tillfälle när det går att se något konkret. Hur flyttningarna går till har redogjorts för. Vid en syn skulle man möjligtvis kunna se hur förhållandena är vid en viss punkt men hur isförhållandena är vid sjöarna torde man svårligen kunna få någon generell uppfattning om. Vad Bohlin uttalat är ej i någon mån konkretiserat. Samebyn invände vid vattendomstolens förhandling i juni 1988 att hinder förelåg för huvudförhandling och därför uppsköts frågan. Det har inte givits några besked om att förhandlingen idag skulle vara en muntlig förberedelse utan det har kallats i sedvanlig ordning.

Ordföranden: Det är möjligt att jag i telefon med Bohlin har sagt att om frågan inte kan avgöras kan muntlig förberedelse hållas men det innebär ju inte att frågan inte kan avgöras om det inte återstår något att förbereda.

Bohlin: Jag hävdar att det är viss skillnad att förbereda sig inför en muntlig förberedelse jämfört med förberedelsen inför en huvudförhandling.

Carlberg: Sökandena vill påpeka det självklara faktum att det inte är utan kostnader för sökandena att målet fortsätter. Dessa kostnader drabbar i allt väsentligt sökandena.

Vattendomstolen beslutar att hålla enskild överläggning i frågan om huruvida saken är tillräckligt utredd och om huvudförhandling kan hållas.

Vattendomstolen håller enskild överläggning, varunder vattendomstolen beslutar att ge samebyn tillfälle att slutföra sin talan nu om något skall tilläggas och att företa målet till avgörande.

Beslutet avkunnas i parternas närvaro.

Bohlin: Yrkandet avser varje år från 1982 och för all framtid; en kapitalisering skall således ske. Samebyn justerar yrkandet med att framställa ett andrahandsyrkande sålunda: För det fall att vattendomstolen skulle finna att de förhållanden som inträdde efter 1982 års dom inte ledde till försämrade islägningsförhållanden eller kvalitet på isen på Vikarsjön är det i vart fall så att förhållandena nedströms tröskeln är så avsevärt förändrade, i samebyns synpunkt försämrade, att av det skälet blir skada enligt Kroiks redovisning. Det är korttidsregleringen och den nya tröskeldammen enligt 1982 års dom som förorsakar denna skada. - I fråga om den uppgörelse som träffades med samebyarna vid tiden för tillkomsten av Halvfari kraftverk tillkom den hastigt beroende på att samebyarna inte kommit in i målet. Det har tidigare förekommit regleringsmål där skador inte reglerats. Det känns stötande att skador idag som beror på tidigare avgöranden inte skall kunna regleras. Nu har Handölsdalens sameby framställt yrkanden. Möjligheten till omprövning är begränsad. - Vid dagens sammanträde finns inte en medpart, Samefonden, representerad. Enligt utslag i Högsta domstolen kan yrkande inte prövas med mindre det framställs av både samebyn och Samefonden. Samefonden inställer sig genom Kammarkollegiet. - Jag åtar mig att inge kostnadsräkning senast måndagen den 13 juni 1989.

Det tillsägs att avgörande i frågan tillkännages genom kungörelse.

Förhandlingen, som pågått klockan 10.50 - 14.20, med avbrott för lunch, förklaras avslutad.

Vid enskild överläggning beslutas dom.

Som ovan:

Vivian Lundgren
Prot. uppvisat. / *[Signature]*

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 9, Vattendomstolen
Kopian överensstämmer
med originalet.

[Signature]

Lagad till Nils Lamm f.h. sep 930414/gmj 1084

Stockholm den 16 augusti 1978

1993 04-13

**SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)**

ORDFÖRANDE:

NIKOLAUS STENBERG
AROSJOKK

981 01 KIRUNA

TEL 0990/540 11

VICE ORDFÖRANDE:

LARS THOMASSON

PL GRÄNGEN 71

712 00 HÄLLEFORS

TEL 0587/630 75

AINA JONSSON

VINTER: FACK 124

020 19 AMSELE

TEL 0933/600 50

SOMMAR: FACK 6

020 75 AMMARNÄS

TEL 0952/600 86

INGVAR ÅHREN

VADARGATAN 7

980 40 JOKKMOKK

TEL 0971/115 83

SEKRETERARE:

ERIK POKKA

STEINHOLZGATAN 34 B

981 00 KIRUNA

TEL 0980/195 33

KASSÖR:

LAILA HANSSON

WOLFFSGATAN 26

980 40 JOKKMOKK

TEL 0971/109 42

POSTGIRO 6 07 50-7

SAMEOMBUDS-

MANNEN (SO)

TOMAS CRAMER

FÖRBUNDSKANSLIET

TOMAS CRAMER

JÖRGEN BOHLIN

SKEPPSBRON 10

111 30 STOCKHOLM

TEL 08/10 24 80

10 28 80

10 33 80

MAND—FRED KL 10—11

BANKKONTO 6116-67 675 352

SVENSKA HANDELSBANKEN

STOCKHOLM

POSTGIRO 70 47 10-3

SAMEKONSULENT

PER GUSTAV LABBA

MAGNETITVÄGEN 40

981 00 KIRUNA

TEL 0980/800 02

TIDNINGEN SAME-

FOLKET

REDAKTÖR:

OLLE ANDERSSON

REGELEMENTSGATAN 32

831 00 ÖSTERSUND

TEL 063/12 58 01

POSTGIRO 38 47 32-4

Stockholms tingsrätt

Vattendomstolen

Fack

104 20 STOCKHOLM

STOCKHOLMS TINGSRÄTT

Avdelning 1

1978-08-30

Akt 1978-08-30
138

SV 9/74

Halvfari kraftverk; Va 9/75

Med anledning av sökandens, Bergvik och Ala AB, inläga den 20 juni 1978 till Vattendomstolen får Handölsdalens och Mittådalen's samebyar härmed anföra följande.

Sedvanerätten. Civilrättsliga grunder

Sedvanerätten lagfästes första gången 1886. Härigenom får innebörden av 1886 års lagstiftningsbeslut en grundläggande betydelse i målet.

- ./.
- Som en grundläggande orientering får samebyarna inge Tomas Cramers uppsats Samernas historia vantolkad, ur Invandrare och Minoriteter nr 3-4 1978. Denna uppsats innehåller en vederläggning av Ake Holmbäcks arbete om lappskattelandsinstitutet och å s. 7 professor Gerhard Hafströms uttalanden om renbetesrätten utanför skattefjällens område.

Det är mycket viktigt att observera hur i ett flertal framställningar av samernas rätt, även i offentliga utredningar etc, författaren osjälvständigt följt Holmbäcks vederlagda framställning.

Samernas rätt till mark grundas på fem civilrättsliga grunder, nämligen ockupation, urminnes hävd, skattläggning i kameral mening,

Renovation

kronans eget erkännande samt landssed. Av arkeologiens vittnesbörd, redovisade bl a av Sverker Jansson och Harald Hwarfner, synes framgå att samerna funnit, mycket länge i Härjedalen, varvid de genom ockupation förvärvat rättigheter bl a till vinterbete i skogsområdena.

Urminnes hävd brukar anses såsom ett extinktivt laga fång. Betraktad på detta sätt blir urminnes hävd i första hand ett medel att styrka äganderätt eller särskild rättighet till fastigheter, vilka länge gått i handel och vandel. När det gäller urminnes hävd till fastighet eller rättighet för den ursprunglige ockupanten, blir urminnes hävdens funktion något annorlunda. Det blir ju då ej fråga om att utsläcka någon tidigare eventuellt befintlig markrätt. Fast hellre blir det fråga om urminnes hävd till styrkande av den rätt, som redan uppkommit genom ursprunglig ockupation.

När justitieministern Nils von Steyern 1886 säger, att samernas rätt till vinterbete på grund av sedvana kräver lika skydd som äganderätten och är jämförlig med den betesrätt som en by kan ha inom en annan bys rågång, avses givetvis den rätt som en viss bondby kan ha enligt den germanska rätten. Härmed synes endast kunna förenas den åsikten, att det är vederbörande sameby som har talerätten i fråga om urminnes hävd beträffande sedvanerätt till vinterbete. Det vill synas självklart att en sådan kärande sameby kan åberopa faktiskt skedd renbetning på visst område, även om denna renbetning skett genom annan sameby på grund av att samebyarna omreglerats, under någon period omkastat sitt betesbruk av klimat-skäl, eller andra skäl. Detta måste vara innebörden av 1886 års proposition och riksdagsbeslut, och efter tillkomsten av 1971 års rennäringslag torde den berörda samebyns talerätt ifråga om sedvanerätt ej ställas i tvivelsmål.

I målet om Halvfari kraftverk torde det vara tillräckligt om samerna kan visa renbete på dämningområdet sedan omkring 1900.

En avsevärd del av dämningområdet synes ligga inom Långå bys rågång. I sist nämnda by har samerna enligt ett rättsfall bedömts äga sedvanerätt till vinterbete. Rättsfallet kommer att närmare behandlas av kammarkollegiet. Beträffande muntlig bevisning hemställer samebyarna om uppgift från sökanden, vad sökandens olika vittnen skall höras om

och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis, detta för att ej utsättas för överrumpling vid huvudförhandlingen.

Samebyarna kan ej finna det olämpligt att sedvanerättsfrågan avgörs i vattenmålet. Lagligt stöd för hänvisning för samebyarna och kammarkollegiet att inom viss tid vid vederbörlig domstol anhängigt talan mot bolaget samt markägare om fastställelse av förekomsten av sedvanemark på dämningområdet synes saknas. Det är sökanden som önskar göra en ändring i rådande förhållande genom etablering av ett kraftverk. Samebyarna önskar behålla orubbade förhållanden. Det är alltså sökandebolaget som utsätter samebyarna för ett angrepp på de rådande tillstånden vid älven, och sökanden har att underkasta sig den domstolsprövning vid vattendomstol, som är nödvändig för att få ett verkställbart tillstånd. Samebyarna såsom sakägare måste då ha ett krav på, att få sina rättsförhållanden prövade på det för dem minst besvärande sättet. Beträffande renbetets värde per ha kommer kammarkollegiet att uttala sig.

Behovet av vinterbete i praktiken.

Renen måste på hösten lämna fjällen och söka föda i skogsområdena, främst renlav men även en del andra växter och växtdelar. Under denna årstid är marken snötäckt och renen måste med klövarna sparka sig igenom snötäcket. Snöförhållandena kan vara högst varierande med olika snökonsistens och snödjup. Renvårdaren eftersträvar att hålla hjorden samlad och vid betning uppkommer ett centralområde med uddar, som kan sägas bilda en stjärna. Vid stjärnans uddar förekommer en viss tendens till renströvning bort från området. Renvårdaren söker genom att skida runt hjorden återföra utbrytningsskockar till huvudhjorden. En sådan stjärna blir efter viss tid utbetad. Efter rentrampet, grävandet och betningen hårdnar snön, varför en dylik stjärna med ganska stor territoriell utsträckning endast kan betas en gång under vinterperioden. Detta nödvändiggör förflyttning av hjorden. Vid dåligt bete och/eller besvärliga snöförhållanden kan hjorden ej sammanhållas inom en dylik stjärna utan hjorden måste skingras. Renhjorden kan då förete bilden av små grupper eller enskilt strövande renar. Givetvis ger även renbetning i sistnämnda form upphov till sedvanerätt till renbete inom berörda markområden. Upplösningen av renhjorden är i fall av betesbrist och besvärliga snöförhållanden ett nödvändigt och

naturligt led i renbetningens årscykel.

De i olika protokoll ävensom på kartor redovisade vintervistena avser huvudvisten liksom även renvallarna betecknar centralpunkter för renskötseln. Renskötselns praktiska markutnyttjande och därav här/flytande sedvanerätt är emellertid ingalunda begränsad till omnejden av dylika huvudvisten. Renskötselns själva natur vintertid nödvändiggör ianspråktagande av avsevärda vinterbetesområden för att kunna fylla renens rent biologiska behov av föda för att överleva.

Sedvanerätt på fastighet.

Sedvanerätten till renbete föreligger på fastigheter av skatte eller krono (ev frälse) jordnatur. Det finns inte anledning att göra skillnad mellan fastigheter av olika jordnatur när det gäller rätten till renbete på grund av ursprunglig ockupation eller urminnes hävd eller landssed etc. Renbetesrätten har setts som en rättighet knuten till skattefjällen med vinterbetesrätten såsom ett appendix till denna rätt. Det har förekommit att vinterbetesrätten intecknats i vissa fastigheter såsom servitut med vederbörande skattefjäll såsom härskande fastighet. Under vissa tider, såsom under stridigheterna med brukspatron Farup på Ljusnedal, vilken lät nedskjuta renar med gevär, har samerna givetvis varit urståndsatta att bedriva renskötsel under sedvanliga ordnade former. Denna mot samerna riktade våldsanvändning kan emellertid givetvis ej förringa samernas sedvanerätt till vinterbete. Dock har denna förföljelse av samerna av naturliga skäl måst föranleda att dessa måste söka hålla sig och renarna så dolda som möjligt. Dett i sin tur har givit upphov till bevissvårigheter som varit starkt märkbara t ex i Lossenmålet.

Det centrala i fråga om sedvanerätten är, att 1886 års lagstiftningsbeslut lagfäste sedvanerätten såsom en rätt att gå ned i skogarna vintertid för att få renskötselns årscykel av vårbete, sommarbete, höstbete och vinterbete att "gå runt". Här är det ej fråga om annat än det biologiska behovet av bete i årscykeln.

Renbeteslagen 1898 förutsätter, att ny sedvanerätt kan stiftas, och detta gör också 1928 och 1971 års renbeteslagar. Den sist nämnda lagen accepterar helt och fullt dagens moderna extensiva renskötsel.

Det kan alltså ej göras gällande, att sedvanerätten till vinterbete skulle vara knuten till ett visst brukningssätt, t ex en intensiv rensköttsel, som må ha förekommit under någon del av 1800-talet. Bovallar och fasta vintervisten är en sak för sig, av vilket befintligheten av sedvanerätten ej kan ställas i beroende. Sedvanerätt uppkommer även genom rent praktiskt renbete inom den extensiva, nu allmänt accepterade, renskötselformen. Vid tillkomsten av 1971 års rennäringslag, enligt vilken sedvanerätten i dag skall bedömas, har man sett renskötsekn gentemot bondbefolkningen såsom en samlevnadsfråga, där varje intresse i viss mån får jämkas sig, så att intressena kan existera. Ingen fastighetsägare har någon rätt till "chikan" mot renskötsekn, nedskjutning eller dylikt. "Extensiv" rensköttsel skiljer sig ej så mycket från "intensiv" när det gäller vinterbetet. Storskogsbrukets härjningar har dock starkt försvårat vinterrensköttsel.

Redan befintligheten av samebyar med en avsevärd produktion av renkött visar, att erforderlig fasthet finnes inom renskötsekn och vid dess organisering och arbetsföretag.

Renens årscykel "går runt", och ett avsevärt antal medborgare i den verkliga glesbygden får sin försörjning av renskötsekn. Detta sker inom ramen av en av den moderna lagstiftaren helt accepterad extensiv rensköttsel. Några skadeverkningar för enskilda markägare av renbetningen torde knappast kunna påvisas. Ifråga om påstådd skadeverkan av renbetning på skog led sökandesidan ett svårt nederlag i Lossenmålet. Försöken att styrka sådan skadeverkan misslyckades totalt i samband med vattenöverdomstolens förhandlingar och syneförrättning på ett av sökandesidan utpekade skogsområde.

Den utbredda ovilja, för att ej använda något starkare uttryck, som kom till synes år 1978 vid vattendomsstolens huvudförhandling i Hede, där sakägarnas uppträdande snarast hade karaktären av en mot samerna riktade demonstration, synes mer vila på emotionell än på rationell grund. Möjligen kan också samerna för vissa bolagsintressen upplevas såsom hindersamma för en ohejdad markexploatering av profitabelt slag för turismen. I detta avseende torde emellertid samerna riktigtast böra ses såsom ett inslag i ortens verklighet, ägnade att bevara områden från en ur allmän synpunkt synnerligen skadlig kommersiell överexploatering av turism.

Bevisning.

Enligt överenskommelse med vattenrättsdomaren skall samerna få återkomma beträffande bevisningen. Här kan det bli fråga om såväl bevisning genom förhör med samer som om ev sakkunnigbevisning.

Stockholm den 16 augusti 1978

Handölsdalen och Mittådalen samebyar
genom

Tomas Cramér

enligt fullmakt

Tomas Cramér:Medföljer som tidningsbilaga
Invandrare och Minoriteter nr 3/4-78.

Samernas historia vantolkad

Tomas Cramér är sameombudsman och diskuterar här några väsentliga drag i samefolkets historia, där ett ledmotiv är konkurrensen med sydsaskandinaverna, dvs svenskar, finnar och norrman.

Samernas utveckling i världen har gärna setts under ett "viktorianskt" och ett därmed sammanfallande "vulgärdarwinistiskt" perspektiv.

Så t ex hävdar August Cajanus i sin skrift *Våra nomader* (Stockholm 1870), att steget från jakt och fångstkultur till långflyttande helnomadism skulle varit ett mycket progressivt steg, som samerna själva tagit till höjande av sin kulturgrad.

Hela denna viktorianska evolutionistiska syn på utvecklingsförloppen har kritiserats mycket starkt från socialantropologiskt håll. I sin bok *Cannibals and Kings* (New York 1977), har professorn vid Columbia university Marvin Harris lagt fram ett övertygande resonemang beträffande den bestående balansen i "jäger- och samlarsamfund", och framhållit att övergången till s k "högre stadier" oftast berott på överexploatering av den naturliga näringsnischen och människans brist på besinning inför denna överexploatering och inför människans ohejdade förökning.

Dessa resonemang kan tagas till utgångspunkt vid bedömningen av vissa huvudlinjer i Nils Arell, *Rennomadismen i Torne lappmark – markanvändning under kolonisationsepoken i framför allt Enontekiö socken* (Umeå 1977).

Den gamla Enontekiö socken delades genom freden i Fredrikshamn 1809 i två delar, som nu utgöres av svenska Karesuando och finska Enontekiö.

I det följande skall en del punkter i Arells avhandling upptagas till diskussion.

Gustav Vasas frihetsbrev

Jakträtten kan sägas vara ledmotivet i samernas rätt till land och vatten. Samernas jakträtt bekräftades av Gustav Vasa den 3 juni 1543 i brev till allmogen i Ångermanland och Umeå dåvarande socken. Här säger Gustav Vasa att

samerna har rätt att jaga både ovan och nedan lappgränsen, och bönderna förbjöds att göra intrång i samernas jakträtt i skogarna och att bemäktiga sig deras jaktbyte.

Gustav Vasa säger att samerna är hans skattedragare likaväl som bönderna. I två brev den 20 september 1551 bekräftar Gustav Vasa samebyarnas ägor i rörligt och orörligt. Dessa brev tar sikte på bl a Kautokeino och Karasjokk, men resonemanget förutsätter att det har generell giltighet för de svenska samebyarna.

Landshövding Douglas och lagman Bure uppgjorde förslag till en lappskattereform 1695. Lappskatten hade mycket stor betydelse för riksgränsen mot såväl Danmark/Norge som Ryssland och det förfaller sannolikt att Douglas och Bure till slut stannade för att lägga lappskattebördan på samebyn som skatteenhet av det skälet, att det var samebyn som ansågs som ägare av marken och samebyn utgjorde ett block, en markägare med bestämda byagränser eller byarår, som ur utrikespolitisk synpunkt var lämplig för den svenska statsmakten.

Det fanns ej någon riksgräns i fjällen mellan Sverige och Norge före 1751 norr om Dalarna. 1273 upptecknades Jämtlands gräns mot Härjedalen, Tröndelag, Finnmark och Ångermanland i Jämtlands landaskrå. Finnmark var då enligt professor Knut Bergsland norska Kongens skattland – men ej en del av Kongens kristna rike.

1273 års landaskrå för Jämtland talar om Finnmark norr om Sörli och Ström, och en viss gränsläggning göres i Finnmark norrut från Ström och uppemot Vojmsjön. Finnmarks natur har närmare utretts av Bergsland och Finnmark sträckte sig från Ström ända upp till nuvarande norska Finnmarken men Kölen var ej någon gräns.

1751 års gränstraktat

När det i beskattningssammanhang på 1500-, 1600- och 1700-tal fram till 1751 talas om risken för att samerna skulle flytta till Norge och dylika uttryck, synes därmed bl a åsyftas att samerna kunde undandraga sig att betala till Sverige och i stället enbart betala skatten till Köpenhamn. Eftersom riksgränsen Sverige - Norge ej var bestämd var det lappskatten som bestämde suveräniteten över samebyns område, ej tvärtom. Den krona, som ensam tog lappskatten av samebyn som markägare, innehade suveräniteten. Eftersom suveränitetsbegreppet är odelbart, fanns det ej suveränitet för någon krona över samebyn - markägaren i sådana fall, då samebyn betalade skatt till flera kronor.

Vad det gäller att fasthålla före 1751 är att de olika kronornas anspråk på suveränitet över de viktiga lappmarksområdena (samebyarna) styrktes genom korsande skattepretentioner på samma samebyområde. Samerna kunde alltså i viss mån spela ut den ena kronan mot den andra och även flytta den potentiella, ännu ej bestämda, riksgränsen genom att betala skatt den ena kronan och på ett eller annat sätt undgå att betala skatt till den andra kronan.

Bergsland har i festskrift för Asbjörn Nesheim publicerat en särskild utredning beträffande Lais sameby, som utgör en relatering med viss komplettering av en del av materialet ur samernas *Vita Bok III* (tryckta rättgångshandlingar i skattefjällsmålet). Här framgår det storpolitiska spelet före 1751 och hur riksgränsfrågan var helt dominerande för lappskatten och dess anordnande.

Åke Holmbäck som samejuridisk författare

Mycken osäkerhet och förvirring har skapats genom professor Åke Holmbäcks lilla arbete 1922 om *Lappskattelandsinstitutet* (SOU 1922:10).

Jag har haft tillfälle att tillsammans med professor Gerhard Hafström två gånger in-

tervjua Holmbäck angående tillkomsten av detta arbete. Holmbäck meddelade då att han egentligen ej var intresserad av uppdraget. Han ville meritera sig för en professur i rätts-historia, och bedömde ej detta uppdrag såsom lämpligt för ett specimen. Holmbäck sade sig ha varit helt beroende av det källmaterial som tillhandahölls honom av professorn i samiska språket i Uppsala K B Wiklund.

Efter Bergslands och Hafströms utredningar bör Holmbäck ej numera citeras såsom auktoritet beträffande samernas rätt till land och vatten.

Då Arell i sin avhandling synes helt godtaga och bygga på Holmbäcks ganska kortfattade utredning, bör här citeras vad Hafström anfört om densamma i en utredning den 10 februari 1976.

Hafström säger:

”Titeln på Holmbäcks arbete anger närmast att rättsläget beträffande skatteland och skattefjäll skulle vara uttömmande behandlat.

Man kan emellertid efter en genomläsning av arbetet konstatera, att de civilrättsliga grunder som kan åberopas av samerna såsom ockupation, specifikation, urminnes hävd och skattnäring i meningen av kamerarättslig disposition med betydelse för äganderättsfrågan ej behandlas av Holmbäck. I frågan om skattnäring finns vissa ansatser till behandling i distinktionerna mellan jordskatt och personlig skatt, men någon analys genomförs ej och förs ej fram till någon slutsats av författaren.

Enligt förordet fick Holmbäck uppdraget genom kungl brev den 22 juni 1921. Förordet är daterat maj 1922 varför utredningen genomförts och sammanfattats under en tid av mindre än ett år. Enligt förordet ligger det av professor K B Wiklund särskilt i samband med renbetesförhandlingarna med Norge sammanbragta materialet till grund för Holmbäcks utredning. Enligt det kungl brevet skulle Wiklund också under utarbetande av utredningen bistå Holmbäck med utredningen angående *Lappskattelandsindelningens uppkomst* å s 28 - 35.

Holmbäck anser enligt företalet, att det är mycket som talar för riktigheten av ett uttalande 1769, att det då sannolikt aldrig inträffat, att en lapp vädjat mot ett domstolsutslag, 'emedan, såsom domaren sade, så måste det enligt lapparnes uppfattning vara'. I sin mån ger detta citat med kommentarer en uppfattning om Holmbäcks pers-

pektiv på frågan. I själva verket har ju samerna åtskilliga gånger i prejudikatsituationer fört frågan upp till överinstans såväl administrativt som juridiskt. Här kan erinras om det kända **Haukiniemi-målet**¹, som aldrig synes ha blivit avgjort, trots att samerna fört frågan upp till lagmansrätten, som insände målet till Svea hovrätt, varifrån det remitterades till kammarkollegiet som aldrig synes ha avgivit något svar. Varken Svea Hovrätt eller Kammarkollegiet synes ha bevakat, att detta viktiga prejudikatmål blev avgjort genom dom.

Gränser för skatteländ

Notiser om gränser för skatteländ finns bl a i Holmbäck s 12 noten 15 xm, 21 xm, 22 n - 23 ö, 35 xm (Wiklund), 41 n (i not 3).

Skattefjäll

Skattefjällen omnämns å s 14 - 15, men Holmbäck har ej funnit de utomordentligt viktiga frihetsbrevet 1646 eller 1695 års råfsteting och saknar alltså de avgörande utgångspunkterna för en civilrättslig och kameralrättslig analys beträffande skattefjällens rättsliga ställning.

En kort framställning av skattefjällen under 16- och 1700-talet finnes s 23 - 25, här nämnes brevet den 30 oktober 1646 från landshövdingen över Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen **Ivar Nilsson**.

Vid sin undersökning om lappskatteländsindelningens ursprung har Holmbäck icke tagit hänsyn till förhållandena i Jämtland och Härjedalen utan blott till de i landskapet Lappland rådande: 'I Jämtland och Härjedalen är indelningen i skattefjäll i varje fall av yngre datum, och delvis har den givit sig själv, då i dessa landskap bönder och lappar möttes och om varandra intogo marker, till vilke ej tidigare ockupant förmådde göra rätt gällande'.

Holmbäck har icke känt till 1646 års frihetsbrev, enligt vilket 'Lappefjällerne i Jemtelandh' angavs ha 'råmerken och grentzar' samt skattlades². Hänvisningen till frihetsbrevet under den dansk-norska tiden visar, att dessa skattefjäll funnits redan då och ingalunda voro 'av yngre datum'. Riktig är däremot uppgiften, att samernas ockupation innebar det första landnamnet.

Av synnerligen stort intresse är K B Wiklunds utredning å s 28 - 35. Här framställer Wiklund en lära, som nära överensstämmer med den som hävdas av **Erik Solem** i *Lappiske rettsstudier* (Oslo 1933). Liksom Solem anser Wiklund, att skoltsamerna bevarat ursprungliga samiska drag, och att man genom att studera skoltsamernas rättsliga betraktelsesätt kan finna nyckeln även till exempel-

vis de svenska samernas rättsliga uppfattning. Wiklund ger en framställning av skoltsamebyn som den yttersta ägaren av all byns jord och redogör för hur jorden utdelas till olika familjegrupper för vår-, sommar- och höstbruk; Wiklund säger s 30, att bergstrakterna åter utgöra hela pogostens (skoltsamebyns) gemensamma egendom. Detta viktiga uttalande är grundläggande för samernas äganderätt till land och det visar det starka kollektiva draget i samernas rätt.

I tredje avdelningen 'Rättsutvecklingen beträffande lappskatteländen, innan kronans äganderätt över de stora vidderna gjorde sig gällande' säger Holmbäck inledningsvis, att den svenska och norska rättens uppfattning blev den lappska rättens övermäktig, varför det är deras regler som är att tillämpa.

Detta uttryck ter sig alltför kategoriskt, särskilt som Holmbäck själv längre fram kommer in på att domstolarna hade rätt att döma efter landssed och på de samiska nämndemännens roll i häradsrätterna.

Holmbäcks utgångspunkt beträffande norsk rätt är den numera övergivna, att 'de stora vidderna' skulle ägas av kronan.

Å s 37 m nämner Holmbäck, att han släpper rättsutvecklingen beträffande skattefjällen i Jämtlands län och först återtar denna framställning sedan även den svenska rättsutvecklingen - enligt Holmbäcks oriktiga åsikt - lett fram till att 'kronan tillade sig äganderätt till de lappska vidderna' (s 43 n).

I detta sammanhang lägger Holmbäck vikt vid 'att kronan nu med verkligt stark hand hävdar regeln, att lappmarkerna skulle stå öppna för odlare'. Sistnämnda regel var emellertid ett resultat av **Jo-han Graans** parallellteori av 1673 och denna vilar ej på någon uppfattning om kronans äganderätt. Graan talar ju tvärtom om lapparnas självvilligen antagna ägor, mark och fiskevatten, vilket ej tyder på att samernas besittningstagande enligt Graans uppfattning skulle varit partiellt, och ej heller på att grunden för koncessionerna åt nybyggare skulle vara någon kronans äganderätt.

1683 års påbud om skogarna citeras av Holmbäck (s 46) men med utelämnande av de inskränkande, betydelsefulla orden 'allt till fjällen'³.

Ett liknande ofullständigt citat gör Holmbäck (s 50 y) av specialbergverksprivilegiet 1673, där Holmbäck underlåter att nämna de speciella uttalanden som där finns, om rätt för 'någon Lap' att på sitt skatteländ upptaga och driva bergverk⁴.

Holmbäck menar (s 54), att 'bilden av lapparnas sjunkande rätt kan fullständigas med flera drag

hämtade från andra områden'. Han åberopar därvid 1751 års traktat om gränsen mellan Sverige och Norge och dess regler om en skogstrakt, 'som svenska bönder ägde⁵, men som genom gränsdragningen fallit inom Norges område, samt om lappskatteland, vilka en och samma lapp hade⁶ inom båda rikena'. Enligt Holmbäck skulle den köpeskilling, de svenska bönderna givit för skogsområdet, till dem återställas, men det ena av de båda lappskatteländen skulle frågå innehavarna, utan att därvid ens skulle talas om ersättning.

Ehuru 1751 års kodicill på ett flertal ställen (§§ 2, 3 och 4)⁷ använder uttrycket, att en lapp äger skatteland, resp vinterskatteland omväxlande med hava skatteland, har Holmbäck beträffande böndernas skogsområde använt verbet 'äga' men beträffande lappens lappskatteland endast verbet 'hava'. Det är förvisso anmärkningsvärt. Förklaringen till skogsmarkens och lappskatteländets olika behandling i ersättningshänseende framgår indirekt av kodicillens § 10. I denna tillförsäkrades nämligen lapparna att efter gammal sedvana höst och vår flytta över gränsen med sina renhjordar in i grannriket och där hädanefter som hittills få 'betjena sig af Land och strand till underhåld för deras djur och sig sjelfwa'. Det ligger i sakens natur, att de därvid främst – av gammal sedvana – begagnade sig av sitt tidigare lappskatteland. En motsvarande rätt hade däremot icke bönderna på en skogstrakt på andra sidan riksgränsen, varför de i motsats till samerna, fick den erlagda köpeskillingen åter.

På grund av Holmbäcks nämnda felaktiga förklaring och framför allt hans förbigående av kodicillens ordalag om samernas äganderätt till sina skatteland har han förmenat, att kodicillen skulle fullständiga bilden av en lapparnas sjunkande rätt. Kodicillen tecknar emellertid en annan bild av tidens rättsuppfattning, vilken tingsrätten riktigt återgivit sålunda:

'Oaktat 1751 års kodicill är ett folkrättsligt dokument mellan Norge och Sverige är de däri gjorda uttalandena om att samerna äga skatteland, i betraktande särskilt av den debatt som föregått denna skrivning, av största värde vid bedömningen av den tidens rättsuppfattning'.

Med hänvisning till att uttrycket 'äga skatteland' föregåtts av ett obrutet språkbruk åtminstone från år 1638 och sannolikt månghundraårig tid dessförinnan har jag tidigare uttalat att

'det föreligger sålunda lika starka skäl som vid tiden omkring 1645 att vid tiden omkring 1751 betrakta samerna framför varje annan såsom ägare

till de i skattefjällsmålet omtvistade områdena'⁸.

Den femte avdelningen: 'Rättsutvecklingen beträffande lappskatteländen från avvittringarnas början till nutiden' behandlar avvittringarna, odlingsgränsen och renbeteslagarna. Vid utredningens författande var avvittringarnas historia ännu oskriven. Först 1928 utkom J E Almquists stora arbete om det norrländska avvittringsverket. Emellertid är Holmbäcks analys av 1841 års skattefjällsbrev helt otillfredsställande.

Holmbäck har ej belyst uttalandena i kungl brev 1837 och kommittéskrivelsen 1838, vilka båda citeras i ingressen till 1841 års brev (tredelningen i motsats till Holmbäcks tvådelning att 'lapparnas områden måste falla in antingen under kronans eller under de bofastas ägor').

Holmbäck har ej analyserat avvittringsutslagen eller resningsförfarandet 1856 i Åre med de viktiga uttalandena om skattefjällen som 'egen possession'. Uttalanden som fällt av kammarkollegiet och av den främste lokale kamalexperthen landskamreren Carl Håkan Ekberg.

Ej heller har Holmbäck tagit ställning till landshövding Asplunds uttalande 1882 i riksdagen, att renbetesfjällen skilts från kronans marker, ett helt otvetydigt uttalande om att kronan ej äger skattefjällen. Genom att Holmbäck utgår från sin antagna tvådelning kommer Holmbäck in på bristen på fasta gränser i skog och mark 'mellan de hemman, som anlagts i lapptrakterna, och kronans marker' samt om att nybyggaren hade mark som var 'gemensam med kronan'. Här utgår ju Holmbäck utan vidare från att kronan ägde skattefjällen, vilket i själva verket var den sats som skulle diskuteras och – om möjligt – bevisas eller förkastas.

Det är ett allvarligt fel att Holmbäck ej observerat tredelningen i 1837 års brev och 1838 års kommittéskrivelse samt över huvud taget ej diskuterat tredelning contra tvådelning. Missvisande är påståendet (s 58 y), att lapparna eller deras rätt ej under de långa förhandlingar som präglade 1700-talets avvittringsarbete, ens kommit under betraktande. I detta stycke framgår ju redan av 1882 års kommittés år 1883 tryckta betänkande med kartbilaga, att man under 1700-talsavvittringen upprättat kartor över skattefjällens yttergränser i anslutning till 1780 års avvittringsinstruktion.

Holmbäck åberopar (s 57 f) 1820 års avvittringsstadga för Jämtland, § 1, – jämte avvittringsstadgorna för de nordligare länen och lappmarkerna – och framhåller riktigt, att de huvudsakligen avsågo 'att skilja kronans marker från enskildes ägor'. Han framhåller emellertid därefter följande:

'Utan vidare är det klart, att, då lapparnas rätt hade karaktär av nyttjande och ej äganderätt, de områden, i vilka de gjorde rätt gällande, ej vid avvitrningarna borde utläggas såsom en tredje, med kronans och de bofastas marker jämställd kategori; lapparnas områden måste falla in antingen under kronans eller de bofastas ägor'.

Detta uttalande är beträffande såväl förutsättningen som slutsatsen felaktigt. Det är så mycket mindre klart att lapparnas rätt hade karaktären av nyttjande och ej äganderätt som de själva beträffande skattefjällen till grund för sin rätt kunde åberopa 1646 års frihetsbrev med detta med rekvisiten för urminnes hävd överensstämmande rekvisit. Lapparnas områden föll vid avvitrningen in varken under kronans eller de bofastas ägor.

Det faktum att skattefjällen enligt avvitrningsutslagen avvitrades som bestående jordeboksenheter, bestående fastigheter, 'egna possessioner', har sålunda helt förbigått Holmbäck. Skattefjällen är givetvis fast egendom och var det redan före avvitrningen. Detta perspektiv behandlas ej alls av Holmbäck, ej heller i hans slutsatser när han hopsummerar sin utredning. Holmbäcks uttalanden (s 58 n) blir på grund av dessa bristfälligheter helt missvisande.

Å s 59 my säger Holmbäck, att 1841 års brev icke åsyftar att gränserna mellan kronan och enskildes områden för framtiden skulle dragas annorlunda än enligt tidigare rätt. Genom att Holmbäck ej redovisar förarbetena till 1841 års brev med tredelningen kommer han att undgå diskussion om äganderätten till skattefjällen; det blir för Holmbäck ett axiom som ej bevisas att skattefjällen ägs av kronan.

Holmbäck's resonemang kommer här i direkt motsättning till Wiklunds uttalanden (s 30 f) om hela samebyns gemensamma egendom, byområdet, och om släktområdenas sekundära karaktär (s 30 - 31).

Holmbäck framhåller (s 61) att

'1841 års brev icke avser att på något sätt ändra den rätt, med vilken lapparna sutto å skattefjällen; denna rätt bör därför anses fortfarande vara en nyttjanderätt och fjällen vara kronans egendom'.

Det är alldeles riktigt att den rätt med vilken samerna satt å skattefjällen icke på något sätt avsågs att bli ändrad genom 1841 års brev. Denna rätt var emellertid icke som Holmbäck utan stöd påstår en nyttjanderätt, och fjällen var därför icke då någon kronans egendom. Uppfattningen att så varit fallet har först uppkommit sedan i gällande jordebok år 1880 för första gången uppgavs att skattefjällen var

'kronojord under enskild disposition', vilket hade till följd att fjällen därefter, såsom i justitieministern N H Vult von Steyerns uttalande till statsrådsprotokollet vid avgivandet av propositionen till den första renbeteslagen år 1886, angavs vara kronans. Jordeboksuppgiften avser emellertid endast skattefjällens kamerala natur, vilken dock icke förleder motsvarande ändring av deras civilrättsliga.

Holmbäck framhåller vidare:

'Lapparnas rätt till skattefjällen kallas i brevet uttryckligen en betesrätt, med vilken rätt förenas en befogenhet till fiske samt troligen även rätt till skog till husbehov. På grund härav synes man icke vara berättigad att anse lapparnas rätt till skattefjällen som total, dvs omfatta rätt att nyttja dem och deras avkastning i principiellt alla avseenden, utan den bör anses som partiell, det vill i detta fall sägas anses inskränkt till en renbetes- och fiskerätt samt en rätt till skog till husbehov; av naturliga skäl måste även en jakträtt anses tillhöra lapparna'. Till dessa uttalanden är att säga, att 1841 års brev i punkt 3 talar helt allmänt om skattefjällsområde, som skall till yttre gränserna avmätas och givetvis enligt punkt 4 inläggas på karta. Holmbäcks eget uttalande, (s 61 m), att 1841 år brev icke avser att på något sätt ändra den rätt med vilken lapparna satt å skattefjällen, kan därför åberopas till stöd för att skattefjällen i sin totalitet, som 'egna possessioner', skattlagd fast egendom ägd av samekommuniteterna, gick in i avvitrningen och även gick ut ur avvitrningen med samma beskaffenhet. Uttrycket betesrätt förekommer i sammanhanget att fiskerätten skall åtfölja betesrätten mot särskild ränta. Härmed avses att fisket ej skall upplåtas till andra än den blivande åbon, den inrymde skattelappen.

Till stöd för uppfattningen att samerna hade fullständig och icke endast partiell besittningsrätt till skattefjällen kan även åberopas Kammarkollegiets utlåtande den 30 december 1852 i Blåskalle-målet⁹. Ifrågavarande skattefjäll hade upptagits i jordeboken för Kalls socken såsom ett skattlagt fjäll, upplåtet till fjällallmogen genom KB:s resolution den 8 mars 1759. På grund härav ansåg kammarkollegiet, att skattefjället 'således utgjorde en för sig själv bestående och under full besittningsrätt upplåten possession'.

S 61 n kritiserar Holmbäck i viss mån sitt eget uttalande om partiell nyttjanderätt och framhåller, att länsstyrelsen i det viktiga underdåniga yttrandet 1868 säger att lappen bör ha äganderätten till skattefjället på grund av besittningstagande av ledigt land. Denna diskussion fullföljer Holmbäck

emellertid ej utan låter frågan utmynna i redogörelsen för administrativa beslut av olika instanser angående skogsavverkning på skattefjällen och angående inrymningar.

Holmbäck synes ha förbisett att inrymningen ej är grunden till den inrymda skattelappens rätt, lika litet som lagfarten är grunden för bondens rätt. Det har därför ej varit rättsligen möjligt för de administrativa instanserna att i inrymningarna göra lagligen bindande inskränkningar, som står i strid med samernas civilrättsliga äganderätt eller ständiga besittningsrätt. 1886 års Jämtländska resolutioner om avskaffandet av inrymningsbrev (samt av samerna gjorda upplåtelser) är att betrakta som administrativa övergrepp.

I den sjätte avdelningen har Holmbäck behandlat 'Den nuvarande indelningen i lappbyar och lappskatteland' samt 'Några spörsmål beträffande lappskatteländens nuvarande juridiska innebörd'. Avslutningsvis framhåller Holmbäck att

'någon äganderätt till lappskatteländan för lappens räkning kan naturligen så mycket mindre ifrågasättas, som någon äganderätt aldrig gjorts gällande. Detta Holmbäcks påstående är emellertid oförenligt med lappfogden **Burmans** återgivna yttrande, enligt vilket renbetesfjällen inom Västerbottens län från urminnes tider varit bland lapparna fördelade i skatteland med bestämda gränser, vilka skatteland 'gått i arv från far till son, så länge de varit nomader'. Ju mera arbete som lappen nedlagt på sin 'fäderne ärvda torfva i form av rengårdar, timrade visthus och kojor av resvirke, desto kärare har den blivit honom, och 'äganderätten' till skattlandet har numera så djupt inträngt i hans medvetande, att det skulle ytterligare redovisat hans håg för renskötseln och därigenom menligt inverka på nomadlivets bestånd, om man nu vid betets fördelning sökte fråntaga honom denna förmenta 'äganderätt'.

Slutligen bör framhållas att samerna i detta mål vittnat om sin äganderättsuppfattning samt att den möjlighet för myndigheterna att omflytta samerna mellan samebyar, som Holmbäck anför som exempel på eller bevis för att samerna ej kan äga skatteland, ej längre består enligt 1971 års rennäringslag.

Holmbäck gör ingen analys av 1886 års särskilda riksdagsutskotts påstående, att samernas ursprungliga besittningstagande blott varit partiellt. Likväl hade Holmbäck haft anledning att diskutera denna fråga med anledning dels av sakens egen naturliga beskaffenhet och dels av länsstyrelsens i Jämtlands län utlåtande år 1868.

Det är uppseendeväckande att Holmbäck ej alls

berör denna fråga eller de övriga civilrättsliga grunder för äganderätt som samerna kan åberopa såsom urminnes hävd och skatteläggning.

Holmbäck har riktigt framhållit, att 1841 års brev icke avser på något sätt att ändra den rätt, med vilken lapparna satt å skattefjällen, varefter han tillägger, att 'denna rätt bör därför anses fortfarande vara en nyttjanderätt och fjällen vara kronans'. Något stöd för denna sin förutfattade åsikt anför Holmbäck icke heller här – det är sålunda allenast ett upprepande av hans förutvarande påståenden av samma innebörd. Av största värde för bedömandet av tidens uppfattning vid mitten av 1700-talet var emellertid enligt tingsrättens ovan nämnda uttalanden, att samerna enligt kodicillen ägde sina skatteland.

Ingenting har under det följande seklet inträffat, som kunnat föranleda att denna samernas äganderätt nedsjunkit till nyttjanderätt och att i stället fjällen skulle ha blivit kronans. De är – väl att märka – år 1841 ännu inte ens i jordeboken rubricerade såsom kronojord.

Holmbäck framhåller vidare, att lapparnas rätt till skattefjället i 1841 års brev uttryckligen kallas en betesrätt, med vilken rätt förenas en befogenhet till fiske samt troligen även rätt till skog till husbehov. Sedan drager Holmbäck följande slutsats:

'På grund härav synes man icke vara berättigad att anse lapparnas nyttjanderätt till skattefjällen som total, dvs omfatta rätt att nyttja dem och deras avkastning i principiellt alla hänseenden, utan den bör anses som partiell, det vill i detta fall sägas anses inskränkt till en renbetes- och fiskerätt samt en rätt till skog till husbehov; av naturliga skäl måste även en jakträtt anses tillhöra lapparna'.

Holmbäck tillägger emellertid, att något uttalande icke göres i KB:s resolutioner, att den besittningsrätt, som dessa tillerkänner lapparna, blott skulle vara partiell.

Till denna Holmbäcks slutsats om en endast partiell nyttjanderätt må framhållas följande. 1841 års brev föranleddes av flera lappallmogens framställningar till Kungl Maj:t. Sålunda anhöll

d e l s Lappallmogen i Undersåkers tingslag i underdånig skrivelse den 19 april 1840 att 'få vara i Besittning af våra forna innehafda rättigheter'

d e l s lappmarkskronolänsmannen **A Hållström** i Undersåker i underdånig skrivelse den 12 februari 1841, 'att Lappska allmogen uti Undersåkers Lappmarks Distrikten i Södra Jemtland få vara i besittning af sina forna rättigheter'

Det framgår sålunda av förarbetena till 1841 års brev, att samernas önskan var att få laga skydd för

de rättigheter, som de i så lång tid hade okalda och ohindrade besuttit, njutat och brukat, att ingen kunde minnas eller av sanna sago visste, huru deras förfäder först voro därtill komna (JB 15 kap 1 §). Samernas anhållan innebar sålunda att få bibehållas vid urminnes hävderna av sina rättigheter.

I 1841 års Kungl brev föreskrevs, att sedan gränsbestämning skett, skulle den årliga räntan bestämmas. Enligt 7 punkten skulle fisket i sjöarna och strömmarna inom de avrödade områdena, där-est detsamma icke var försett med indelt ränta, åtfölja betesrättigheten mot särskild ränta.

Av de rättigheter, som samerna sedan urminnes tid hade 'besuttit, njutat och brukat', nämndes sålunda endast de rättigheter, varför särskild ränta skulle stadfästas, nämligen betesrättigheten och fisket. Då någon årlig ränta icke skulle utgå för andra rättigheter, fanns ingen anledning att särskilt nämna dessa. Därför nämnes icke exempelvis jakt-rätten. Det är emellertid på grund därav icke motiverat att, som Holmbäck gjort anse lapparnas nyttjanderätt vara endast partiell. Ty i sådant fall skulle ju 1841 års brev ha försvagat i stället för att skyddat samernas 'fordna innehavda rättigheter', vilka innebar åtminstone en fullständig och icke partiell nyttjanderätt.

Till samernas rättigheter sedan urminnes tid hörde även renbetesrätten utanför skattefjällens områden. Beträffande denna framhöll justitieministern N H Vult von Steyern i sitt anförande till statsrådsprotokollet vid föredragningen av propositionen till den första renbeteslagen år 1886, att lapparnas sedvanerätt utanför skattefjällen är en verklig rätt, jämförlig med den rätt som en by kan ha till bete eller annat inom en annans bys rågång. Denna rätt kan försvaras med bevismedlet urminnes hävd¹⁰.

Någonting om denna betesrätt nämnes visserligen icke i 1841 års brev, men den gällde dock även efter dettas utfärdande enligt bestämmelserna om urminnes hävd. Detsamma är förhållandet med andra, i brevet icke särskilt omnämnda rättigheter, exempelvis jakträtten. Slutsatsen blir, att det icke är möjligt att åberopa 1841 års brev som stöd för påståendet, att samerna enligt detsamma skulle ha allenast partiell nyttjanderätt till skattefjällen.

Till stöd för det ofta upprepade påståendet att skattefjällen är kronans egendom åberopas huvudsakligen någon av följande tre olika grunder:

□ De förut under århundraden så kallade skattefjällens eller skattlagda fjällens upptagande i den senaste, 1880 års jordebok, under rubriken 'Krono

under enskild disposition' och under det nya namnet 'Jordlägenhet'. Detta är emellertid endast kamerala benämningar, vilka enligt kammarkollegiets uttalande i ett flertal liknande fall (om häradsallmänningar och den kyrkliga jorden) – saknar rättslig betydelse.

□ Justitieministern Vult von Steyerns uttalande till statsrådsprotokollet år 1886 och särskilda utskottets utlåtande vid samma års riksdag, att äganderätten till de för lapparna afsatta landen och bibehållna områdena tillhörde kronan. Båda dessa uttalanden måste antagas återgå på den nyssnämnda nya rubriceringen och benämningar i Jordeboken. Det måste emellertid beaktas, att von Steyern vid debatten om lagförslaget i 2 kammaren gjorde följande viktiga uttalande¹¹.

'På två grundsatser hvilar sålunda denna lag grundsaten om lappens uteslutande rätt till de högre fjällregionerna och på grundsatsen om hans sedvanerätt att under viss tid af året med sina renar uppehålla sig på enskildes egor'. Härav följer, att därest lapparna hade den uteslutande rätten till de högre fjällregionerna kan denna icke ha varit endast en partiell nyttjanderätt utan åtminstone en fullständig sådan.

□ Åke Holmbäcks olika påståenden i SOU 1922:10, att Kronan varit och är ägare till skattefjällen, vilken åsikt här ovan närmare återgivits och bemöts.

Då sålunda gentemot samtliga de ifrågavarande uttalandena om kronan såsom ägare till skattefjällen måste riktas allvarliga erinringar, kan desamma icke längre utan vidare godtas, så mycket mindre som samerna till sin rätt till skattefjällen till sina rättigheter på desamma kan åberopa 'den urminnes hävd, vilken rätt till 'Lappefjällerna i Jemteland' Kronan själv erkänt genom 1646 års frihetsbrev¹²."

Gustav Vasas nyodlingsbrev 1542

I ett brev 1542 inskräpte Gustav Vasa att nyodlingar borde företagas i Gästrikland, Hälsingland, Ångermanland och Medelpad. Brevet tar sikte på smärre odlingslägenheter och ej på stora arealer. Sammanställs detta brev med 1543 års om lappgränsen och samernas jakträtt både ovan och nedan denna gräns samt med 1551 års två brev av Gustav Vasa, visar det sig att 1542 års brev ej tager sikte på lappmarken, som var uppdelad på samebyar – markägare.

Så tolkades också saken vid tillkomsten av det första lappmarksreglementet 1673, som införde ett koncessionssystem för upptagande av nybyggen ovan lappgränsen. Hade Gustav Vasas brev av 1542 gällt ovan lappgränsen, hade ju något särskilt lappmarksreglemente ej behövts för att legitimera dessa nybyggeskoncessioner. Ser man på det stora memorial av landshövdingen Johan Gran 1673, som utgör motiv för lappmarksreglementet med dess parallellteori, ser man att 1542 års brev ej alls åberopas. Gran söker tvärtom en helt annan argumentation. Denna består i parallellteorin, med vilken Gran gör gällande att nybyggare och sameer kan bedriva sina näringar samtidigt utan att störa varandra.

Helnomadismen ett "framsteg"?

När det gäller resursen renbete och belastningen på denna resurs måste man söka göra en summering av den sammanlagda betesbelastningen genom vildren jämte tamren.

Bergsland har framlagt den hypotesen att bruket av eldvapen bland den ickesamiska allmogen var en bidragande faktor till att samerna tvangs att öronmärka allt fler renar och utsträcka sin bevakning av renarna till såväl sommarbetesområdena som vinterbetesområdena. Är detta riktigt innebar ju tamrenskötselns expansion blott att "vildrenarna öronmärktes". Belastningen av ren på resursen renbete kan då tänkas ha varit oförändrad, även om tamrendriften "expanderar".

I kungl resolution den 17 augusti 1762 på allmogens allmänna riksdagsbesvär nekas i § 42 nybyggare i lappmarken att fälla vildren om våren. Det framgår att det fanns ett uttryckligt förbud mot dylik vårjakt, medan vildrensjakt var nybyggare tillåten övriga årtider. Ett skäl till förbudet mot vårjakt på vildren var att vildrenens förökning kunde hindras genom dylik jakt. Det må betvivlas att vårjaktförbudet kunde göras effektivt.

Är det sagda riktigt så kan klagomålen över intrång i kustområdena av en "expanderande tamrendrift" snarare tolkas som kustbefolkningens förtrytelse över att man ej längre

kunde beskatta vildrenhjordarna sedan renarna blivit öronmärkta överlag. Vidare kan kustbefolkningen ha givit luft åt sin förtrytelse över att den nu kom i kontakt ej endast med renhjordar utan även med mer långflyttande renägande sameer. Det förlopp som kan studeras i domböcker och handlingar kan då innebära en "rendriftens expansion" utan att resursen renbete fått någon som helst ökad belastning av ren.

Med andra ord kan de avlånga samebyar, som efterträtt de "runda samebyarna", vara territorier inom vilka vildrenens migrationer i huvudsak ägt rum även under de "runda samebyarnas" tid. "Samma renar" som var välkomna hos nybyggaren, kustbon, i form av vildren – lovligt villebråd – var i hög grad ovälkomna i form av "höskadevällande öronmärkta tamrenar" åtföljda av – särskilt hos norska staten – impopulära flyttsameer.

Samerna saknade möjlighet att ingripa mot de ickesamiska jägarnas vildrensjakt. Jakt med eldvapen är givetvis mycket svårare att bevisa och beivra än jakt med gropar, giller och fällor, alltså mer eller mindre fasta anordningar. Förloppet med ökad vildrensjakt av icke-samiska jägare är därför måhända ej avspeglad i domstolsprotokollen, men kan ändå – jämte svedjebrännor och betesbrännor för ko och får – ha varit den avgörande faktorn, ett exploateringstryck som påtvingat samerna den ytterst mödosamma långflyttande helnomadismen. Ett påtvingat steg bakåt, från ett bättre liv till ett sämre.

LITTERATUR

1. *Samernas Vita Bok* II:1, s 295.
2. Se närmare *Samernas Vita Bok* III:2, s 29.
3. Se närmare *Samernas Vita Bok* II:1, s 233 ff.
4. Se närmare *Samernas Vita Bok* III:2, s 33, och Gerhard Hafströms sakkunnigutlåtande till hovrätten, november 1975, s 6 f.
- 5–6. Här understruket.
7. Se närmare Hagströms sakkunnigutlåtande, september 1975, i *Samernas Vita Bok* III:2, avd C, s 34 ff.
8. *Samernas Vita Bok* III:2, avd C, s 37.
9. Justitierevisionen. Besvärs och ansökningsmål 1857
10. Jfr Gerhard Hafströms sakkunnigutlåtande till hovrätten i november 1975
11. Riksdagens protokoll 1886. Andra kammaren, N:o 40, s 18. – Jfr Hafströms sakkunnigutlåtande till hovrätten den 20 maj 1974, *Samernas Vita Bok* II:2, s 592 f.
12. Utredning för skattefjällsmålet, jmf Hafströms uppsats *Jordebok och äganderätt* i festschrift för professor Gösta Hasselberg, Lund 1977. □

*Utdrag af protokollet öfver justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:ts Konungen i Statsrådet å Stockholms slott
Fredagen den 11 December 1885,*

i närvaro af:

Hans Excellens Herr Statsministern THEMPTANDER,
Hans Excellens Herr Ministern för utrikes ärendena Grefve
EHRENSVÄRD,

Statsråden: LOVÉN,
VON STEYERN,
Friherre VON OTTER,
HAMMARSKJÖLD,
RICHERT,
RYDING,
VON KRUSENSTJERNA,
Friherre TAMM,

Justitieråden: ÖSTERGREN,
WEDBERG.

1:o.

Departementschefen Statsrådet von Steyern anmälde de af komiterade utarbetade förslag till Förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige samt till Förordning angående renmärken jemte Högsta Domstolens öfver förslagen afgifna yttrande.

Departementschefen erinrade, hurusom under förberedelserna till och öfverläggningarna om den numera antagna förordningen den 6 Juni 1883 rörande de Lappar, som med renar flytta mellan de förenade konungarikena Sverige och Norge, tydligt framträdtt behovet att samla, öfverse och till närmare öfverensstämmelse med 1883 års förordning bringa de nu i särskilda lappfogdeinstruktioner, afvittrings-

Bih. till Riksd. Prot. 1886. 1 Saml. 1 Afd. 2 Häft.

stadgar och Kongl. bref meddelade stadgandena om renbetesrätt för de Lappar, som hafva stadigt uppehåll i Sverige, men som vintertiden esomoftast vistas tillsammans med flyttlapparne. Detta arbete hade på Kongl. Maj:ts befallning verkstälts af omförmälda komité, för hvars förslag äfvensom för Högsta Domstolens deröfver afgifna yttrande Departementschefen nu närmare redogjorde.

Departementschefen anförde vidare:

»Mot förslaget till förordning angående de svenska Lapparne och de bofasta i Sverige har af fyra af Högsta Domstolens ledamöter blifvit anmärkt, att den sedvana Lapparne haft att under vissa tider af året med sina renhjordar genomströfva det nedre odlade landet samt der beta renarne, jaga, fiska och taga nödigt virke icke borde upphöjas till en genom lag stadgad rättighet, hvarigenom den bofasta befolkningens i dessa trakter egande- och besittningsrätt till jorden skulle i hög grad kränkas.

Häremot torde i främsta rummet böra erinras, att Lapparnes sedvana, att med sina renar vintertiden flytta från fjellen nedåt vissa trakter af den sedan äldre tider bebyggda, närmare kusten belägna delen af Norrland och att å skogsmarken inom dessa trakter under nämnda tid beta sina renar, af Lapparne blifvit utöfvad från uråldriga tider, utan att denna flyttning mött någon gensägelse från den bofasta befolkningens sida. Från befolkningen inom det egentliga kustlandet har aldrig försports någon klagan öfver Lapparnes besök under vintern. I denna flyttning — hvars nödvändighet blifvit till fullo ådagalagd genom den utredning, som i detta ärende förebragts angående ej mindre Lapparnes lefnadsvanor än äfven beskaffenheten af de för dem afsatta land — har icke åstadkommits någon förändring genom den fortgående upplåtelsen till enskilda personer af de förut obebyggda trakterna emellan fjellen och den gamla bygden. Äfven de nybyggare, hvilka bosatt sig inom detta område, hafva med enstaka undantag ej framställt någon anmärkning mot sjelfva renflyttningen under vintertiden. De klagomål öfver intrång af Lapparne, hvilka mer eller mindre högljudt å vissa orter försports, hafva nästan utan undantag afsett skada, som af renarne förorsakats under våren eller sommaren, eller ock skada, som skett å höstackar, och svårigheten att därför erhålla ersättning.

Vid angifna förhållande och då Lapparne städse ansett flyttningen vintertiden såsom en rättighet, hvilken af ålder tillkommit dem, synes man med fullt skäl berättigad antaga, det Lapparnes flyttning under vintern å de trakter, som de af gammal sedvana hittills hafva besökt, måste vara icke blott ett af den bofasta befolkningen tåldt intrång utan en verklig rätt, äfven om något uttryckligt lagstadgande till stöd

för denna rätt hittills icke förefunnits. De i 15 kap. 1 § Jordabalken uppställda villkor för att en rättighet skall kunna grundas å urminnes häfd eller att man en rättighet i så lång tid oqvald och ohindrad besuttit, nyttjat och brukat hafver, att ingen minnes eller af sanna sago vet, huru hans förfäder eller fångesmän först dertill komne äro, hafva tydligen i fråga om denna sedvana blifvit uppfyllda. Lapparnes rätt till renbete vintertiden utom gränserna för de till deras uteslutande begagnande upplåtna fjelltrakterna synes derföre fullt jemförlig med den betesrätt, som enligt lag tillkommer en by inom en annan bys område, då visas kan, att en dylik rättighet sedan urminnes tid oqvald och ohindrad brukats. På dessa och öfriga grunder, som i komiterades betänkande blifvit anförda, synes komiterades uppfattning af sedvanans betydelse i fråga om Lapparnes gamla vinterflyttningar vara den rätta.

Men är sålunda Lapparnes flyttning vintertiden för dem en verklig rättighet, kan denna rättighets upptagande i och närmare begränsning genom lagstiftningen icke innebära ett tillspillogifvande af skyddet för den privata eganderätten eller någon inskränkning i den rätt, som nu enligt lag tillkommer den enskilde jordegaren, att fritt disponera öfver sin fasta egendom. Det innebär icke något annat än ett tillbörligt skydd för en rättighet, hvilken kräfver lika värn, som eganderätten och hvars åsidosättande »statens förnuftiga intresse» ingalunda tillåter. Mot den af en ledamot i Högsta Domstolen uttalade mening, att de nomadiserande Lapparne måste vara underkastade den allmänna lagen att utdö och gå under, derest de icke efter hand vilja egna sig åt jordbruk eller sysselsättningar, som endast äro förenliga med stadigt hemvist, torde nemligen böra erinras att erfarenheten tillräckligt vitsordat riktigheten af det i motiven till förevarande lagförslag åberopade förhållande, att i norra delarne af vårt land finnas vidsträckta fjelltrakter, så beskaffade, att endast genom Lapparne och deras renar utkomst åt människor der kan skapas.

Från rättslig synpunkt kan den medgifna flyttningsrätten sålunda väl försvaras och denna rätt synes ock i förslaget vara tillräckligt bestämd för att de tvister, som möjligen vid dess utöfning kunna uppkomma, i hvarje fall låta sig utan svårighet afgöra enligt den i 1 § uti förslaget upptagna rättsregeln. Någon svårighet bör nemligen icke kunna uppstå att afgöra, huruvida Lapparne efter gammal sedvana hittills hafva besökt en trakt eller icke.

Af tvenne ledamöter i Högsta Domstolen har uttalats den farhåga, att en i lag medgifven rättighet för Lapparne att vintertiden flytta med sina renar äfven på enskild mark skulle medföra en obillig tunga för den idoga befolkning, som i Norrland odlar jorden eller drifver

trävarurörelse och annan industri, samt hämmande inverka på dessa näringars utveckling. Häremot må erinras, att det icke torde låta sig uppvisa, det i någon trakt af Norrland jordbruksnäringen lider någon skada deraf att renar under tiden från och med Oktober till och med April månad få vistas i trakten och i utmarken uppsöka den renlaf, hvaraf dessa djur under vintertiden hafva sin förnämsta näring. Vid sådant förhållande är det svårt att inse på hvad sätt Lapparnes vistelse under nämnda tid i en trakt skall i och för sig kunna innebära någon särdeles tunga för den jordbrukande befolkningen. Hvad åter angår trävaruindustrien är genom talrika intyg af jordegare och offentlige tjenstemän tillförlitligen ådagalagdt, att Lapparne icke misshushålla med skogen och att de lika litet, för laftägt som för andra ändamål utan yttersta nödfall taga sådan skog, som för nämnda industri är användbar, och det synes följaktligen icke kunna befaras, att Lapparnes uppehåll vintertiden å någon trakt skulle kunna för trävarurörelsen eller annan industri i trakten medföra någon som helst olägenhet. Erfarenheten från så väl Ångermanland som de delar af kustlandet inom Vesterbottens och Norrbottens län, der Lappar vintertiden uppehålla sig, ådagalägger ock tillräckligt tydligt grundlösheten af den uttalade farhågan.

De allmänna anmärkningar, som blifvit framställda mot det remitterade förslaget, kunna sålunda icke af mig biträdas, utan synes förslaget i hufvudsak erbjuda en lämplig grund för ordnandet af de svenska Lapparnes och de bofastes inbördes förhållanden — ett ordnande, som särskildt inom Jemtlands län så väl från de bofastes som från Lapparnes sida ifrigt påyrkas, och hvilket der jemväl torde vara i så hög grad af behovet påkalladt, att det icke utan synnerligen stor olägenhet kan uppskjutas.

Förslaget kan i många delar karakteriseras såsom en kodifikation och närmare bestämning af hvad som redan förut finnes meddeladt i spridda stadganden eller som eljest iakttages af gammal sedvana. Ett nytt stadgande af större vikt hafva komiterade upptagit i bestämmelsen (§ 13) om stängselskyldighet i vissa fall kring utängsslätter. Detta förslag har emellertid mött synnerligt motstånd från den bofasta befolkningens sida så väl inom Vesterbottens läns lappmarker som inom Jemtlands län; och nekas kan ej att en sådan skyldighet att hägna kring vidsträckta marker skulle blifva mycket betungande. Det synes ock antagligt att den utan olägenhet kan undvaras. Vid den ännu icke afslutade afvittringen inom lappmarken böra nemligen gränserna emellan de bofastes egor ofvan kulturgränsen och de för Lapparne bibehållna trakter kunna ordnas på det sätt, att något egentligt behof af den ifråga-

sätta stängselskyldighetens tillämpning inom lappmarkerna icke kan uppstå, och inom Jemtlands län torde genom inköp eller expropriation af sådana närmast Lapparnes skattefjell belägna utängsslätter, från hvilka Lapparne oaktadt sorgfällig bevakning ej förmått afhålla renarne, kunna vinnas det mål, som med den ifrågasatta stängselskyldigheten varit afsedt. Bestämmelsen har derför blifvit ur det reviderade förslaget utesluten. I afseende å förslagets detaljer i öfrigt hafva med anledning af de utaf vederbörande myndigheter framställda erinringar blifvit vidtagna några jemkningar, som nedan angifvas.

Vid 1 §.

I öfverensstämmelse med hvad inom Högsta Domstolen blifvit anmärkt har, till förekommande af missförstånd i fråga om omfattningen af den Lapparne tillerkända rättighet till bete för deras renar, lydelsen af denna paragraf blifvit förtydligad.

Derjemte har paragrafen fått ett ur den svensk-norska förordningen af den 6 Juni 1883 hemtadt tillägg, som å ena sidan beaktar nödvändigheten för Lapparne att under ovanliga väderleksförhållanden dröja på enskild mark något öfver den stadgade tiden, men å andra sidan bestämmer böter för Lapp, som utan sådant skäl å förbjuden tid uppehåller sig på enskildes egor. Denna straffbestämmelse afser endast det fall, att Lappen sjelf med sin bjord vistas på andras egor. Har åter endast någon del af hjorden, med eller utan Lappens förskyllan, beträddt enskild mark, tillämpas bestämmelserna i § 10.

Vid 2 §. (2 och 3 §§ i komiterades förslag.)

Af tre ledamöter i Högsta Domstolen har blifvit hemställt att det icke måtte i något fall tillståndas Lapparne att tillgodogöra sig skog å enskilde utom lappmarkerna belägna egor.

Häremot synes mig dock böra erinras, att om Lapparne skola kunna utöfva rättigheten att vintertiden låta sina renar beta på de ställen, der de af gammal sedvana vistas, måste dem lemnas tillåtelse att under denna tid äfven på enskilde tillhörig mark taga den ringa kvantitet skogsprodukter de behöfva. Enligt hvad från alla håll blifvit sammanstående uppgifvet, använda Lapparne till bränsle endast torra träd, vindfällen, en och videbuskar samt till sina husgeråd och redskap nästan uteslutande växande björk. En dylik användning från Lapparnes sida af skogen äfven utom lappmarkerna, hvilken använd-

Byrådirektör Karlsson

Stockholms tingsrätt
Vattendomstolen
Box 510
101 26 STOCKHOLM

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Ärendenummer

1978-08-31

Akt 209/75
139

Halvfari kraftverk (fråga om ersättning för
mistat renbete å samernas sedvanerättsland)
VA 9/75

Kammarkollegiet får bl a med anledning av sökandens
inläga 1978-07-20 anföra följande.

Sedvanebegreppets innebörd

Sökanden ifrågasätter om sedvanerätten inte måste
ha konstituerats redan före 1886. - I 1896 års
kommittéutlåtande (s 53) sägs "Ur det i fråga om
lapparnas sedvanerätt i gällande lag använda ut-
trycket: trakter, hvilka de efter gammal sedvänja
hitintills hafva besökt, har i komiterades förslag
ordet hitintills blifvit uteslutet, hvilket har
sin grund deri, att det icke syns lämpligt, att
vid tvist om sedvanerätt bevisningen ovillkorligen
skall hänföras till tiden för 1886 års lags trädande
i kraft. Den bofasta befolkningens rätt i detta
hänseende lär ock få anses behörigen tillgodosedd,
om sedvanerättens godkännande i tvistiga fall göres
beroende af samma bevisning, som enligt allmän lag
kräfvess för styrkande av urminnes häfd". Enligt
kollegiets mening räcker det således med att visa
att området använts för bete sedan omkring 1890.

Renovation

Byrådirektör Karlsson

M. Forsbergs PM

Som stöd för att sedvanerätt inte finns i dämningsområdet har sökanden bl a åberopat samernas ombuds brev 1883-11-05 till landshövdingen i Jämtlands län. Sökanden tycks tydligen med brevet vilja visa att sedvanerättsmark inte kan finnas på andra platser än i nära anslutning till de i brevet omnämnda samiska boplatserna. Från sökandens sida görs vidare gällande att den intensiva renskötseln på 1800-talet skiljer sig väsentligt från 1900-talets extensiva. Det senare är riktigt beträffande renskötseln under våren, sommaren och hösten men däremot inte beträffande vinterrenskötseln. Ernst Manker säger nämligen på sid 88 i De svenska fjällapparna, att "den moderna extensiva principen skiljer sig inte så mycket från den gamla intensiva i vinterskötseln. Denna pågår nu ungefär som förr, med endast den skillnaden, att inte hela familjerna utan endast de egentliga rensköterna följa hjorden. Men vår, sommar och höst ter sig den nya renskötseln helt annorlunda". Kollegiet hävdar således att då den extensiva principen i princip inte skiljer sig från den intensiva vad gäller vinterrenskötseln, så kan sedvanerättsmarkerna ligga långt ifrån samernas boplatser. Den i 1883 års brev omnämnda boplatsen Söderstädjan (SO om Lillfjället) ligger t ex ca 13 km från den plats som i Långåmålet förklarades vara sedvanerättsmark.

Under punkt 6 sid 5 sägs från sökandens sida att vintervistet i Långå är oförklarligt. - Av bilagda ./. vittnesmål i Långåmålet, bilaga 9, vilka åberopas som skriftlig bevisning i förevarande mål, får vintervistet sin förklaring. Malin Doj säger där att hon bedrivit renskötsel i Långå en del vintrar

under 1880- och 1890-talen och då bott på platser norr om byn. Hemmansägaren Per Grundén framhåller bl a att lapparna på 1890-talet under hela vintrar bott i Långå. Även Nils Nilsson Fjällsten påpekar att han jämte åtskilliga lappar uppehöll sig i Långå by redan 1886 eller 1887. Renarna betade då i Långå bys skogar såväl norr som söder om Ljusnan. Vittnet framhåller vidare att han var i Långå i början av 1890-talet under den s k vildrenstiden men att de flesta renarna var tama. Per Grundén säger också att de lappar som bodde i Långå vintrarna 1892-1894 hade, förutom en mängd förvildade djur, haft med sig tama renar. Vittnesmålen tyder på att renar redan på 1880-talet betat i trakten av Långå, och att en betydande del av dessa renar var tamrenar. Eftersom ca 4,5 km av dämningssområdet är beläget inom Långå bys område måste det med hänsyn till vittnens utsagor och med vetskap om hur vinterrenskötseln bedrevs, hållas för visst att renar betade på både den del av dämningssområdet som ligger inom Långå by och den del som ligger inom Hede bys område. Detta styrks också av kollegiets tidigare åberopade bevisning, främst då av punkterna 4 - 8.

Som ytterligare bevisning åberopas F.W. Schuberts, Resa genom Sverige, Norrige samt Finland och Ingermanland (Stockholm 1823-1825) del 2 s 365-366, bilaga 10, där författaren säger att lapparna om vintern uppehåller sig med sin hjordar nedanför fjällen i Hede socken. Det framhålles vidare att lapparna om vintern ofta kommer till Tennäs, Ljusnedals och Hede kyrkor och att det på sistnämnda ställe hålles husförhör med dem. Hede pastorat omfattade förutom de tre nyss nämnda kyrkorna även kapellen i Vemdalen och Storsjö. -

Byrådirektör Karlsson

Det ligger nära till hands att antaga att när samerna besökte t ex Hede kyrka så hade de sina renar i närheten av Hede by.

Skadebedömning

Det av sökanden åberopade avtalet om upplåtelse till renbete i Tännäs och som avser upplåtelse av bete året runt kan enligt kollegiets förmenande inte läggas till grund för bedömandet av ersättnings storlek, bl a av den anledningen att det i förevarande mål är fråga enbart om vinterbetesmark. Värdet av vinterbetesmark är, på grund av att vinterbetet är dimensionerande, väsentligt högre än på mark avsedd för bete året runt. Det värde som sökanden åsatt vinterbetet är orealistiskt lågt. I målet om Nea-älvens reglering i Jämtland bestämde vattendomstolen genom dom 1949-11-25 ersättning för mistat renbete med 100 kr/ha + 50 % förhöjning. Ersättningen fastställdes av vattenöverdomstolen. Genom uppräknig med konsumentprisindex skulle ersättningen i dagens penningvärde (konsumentprisindex maj 1978 = 468) bli ca 470 kr/ha.

Till grund för kollegiets yrkande om 300 kr/ha ligger den metod för värdering av renbetesmark som utarbetats av professor Hannes Hyrenius (Metoder för värdering av renbetesmark - en företagsekonomisk studie, Göteborg 1964). Metoden, som är en avkastningsmetod, innebär att markbortfallet genom överdämningen skall anses medföra en minskning av renantalet och motsvarande minskning av avkastningen. Avkastningsminskningen för samebyn skall i det här fallet beräknas efter skadan på den dimensionerande betestypen inom byns betesområde, d v s på vinterlavbetet.

Byrådirektör Karlsson

Vinterbetesmarkernas hektarvärde kan enligt Hyrenius beräknas enligt formeln

$$\frac{\text{renantalet} \times \text{avkastningen/ren}}{\text{arealen betesmark} \times \text{kapitaliseringsfaktorn}}$$

Då huvuddelen av den överdämda betesmarken tillhör Mittådalens sameby, har kollegiet vid sin beräkning antagit att all skadad mark tillhör denna by.

Beträffande värderingen av området söder om Vikarsjön, ber kollegiet att få återkomma senast 1978-09-12.

Renantalet

Enligt kollegiets mening är det riktigast att till grund för beräkningarna lägga det av renbetesmarksutredningen i SOU 1966:12 föreslagna normala renantalet (betänkandet tabell 5:1 fjärde siffrakolumnen). För Mittådalen anges detta till 5.000 renar.

Avkastningen/ren

Medelslaktvikten: Lantbruksnämnden i Jämtlands län har på förfrågan uppgivit att medelslaktvikten för närvarande uppgår till ca 36 kg. Ordföranden i Mittådalens sameby, Lars Gunnar Thomasson, anser att medelslaktvikten uppgår till 35-40 kg. I nedanstående beräkning använder sig kollegiet av medelslaktvikten 35 kg.

Slaktuttag: Detta bör enligt Lantbruksnämnden i Jämtlands län sättas till 25 %.

Pris: AB Sameprodukter har uppgivit att priset för närvarande uppgår till 13 kr 26 öre jämte moms = 16 kr/kg

Omkostnader: Från bruttovärdet ($25\% \times 16 \times 35 = 140$ kr/r) skall enligt Hyrenius avräknas räntan på det levande kapitalet. Räntan bör skäligen beräknas till 4 %. Med en medelslaktvikt av 35 kg och efter priset 16 kr/kg blir räntan $0,04 \times 16 \times 35 = 22$ kr 40 öre.

Från bruttovärdet 140 kr frändrages sedan omkostnaderna, avrundat 23 kr, varvid nettovärdet/ren blir $140 - 23 = 117$ kr.

Arealen betesmark

Arealen vinterlavbete anges i renbetesmarksutredningens betänkande (tabell 3:17) till 44.600 ha.

Hektarvärden

$$\frac{5.000 \times 117}{44.600 \times 0,04} = 328 \text{ kr/ha}$$

Med hänsyn till vad som ovan visats, vidhåller kollegiet sitt tidigare yrkande om 300 kr/ha. Beloppet yrkas uppräknat enligt konsumentprisindex (årsindex för 1978 som basår) till för tidpunkten för domstolens dom senast kända index. På detta belopp yrkas sedan ränta på sätt framgår av kollegiets inlägga 1978-05-23.

Processuella frågor

Det som är av intresse i förhållande till 11:22 VL är att sedvanerätten inte är äganderätt (sedvanerätten är en med servitut likartad rätt). Av detta följer att vattendomstolen äger pröva frågan om sedvanerätten, "i den mån det finnes lämpligen kunna ske". I Lossenmålet fann vattendomstolen att man

lämpligen kunde pröva frågan om sedvanerätt och det torde därför inte föreligga några hinder mot att vattendomstolen även prövar frågan i detta mål.

Sökanden hävdar att det inte kan begäras att sakägarna (markägarna) skall inträda som intervenienter på sökandens sida. - Enligt kollegiets åsikt har institutet intervention bl a tillkommit just för sådana situationer som föreligger i detta mål. För övrigt finns det inga hinder mot att sökanden enligt 14:12 RB anmanar sakägarna att inträda i rättegången. Av ovan angivna skäl bestrides sökandens yrkande om att kollegiet vid vederbörlig domstol anhängiggör talan mot bolaget.

Bengt Karlsson

FOTOSTATKOPIA
Överensstämmelse med origi- nalet bestyrkes
Kammarkollegiet 30/8 1978
I tjänsten
<i>H. Eliasson</i>

3) Änkan Malin Doj i Mittådalen uppgav: Hon gifte sig året 1874 och ett par år efteråt bebodde hon och hennes man jämte flera lappfamiljer från Mittådalen vistena vid Söderstädjan. Det var under vintermånaderna och renarna betades då på Lillfjället samt skoglandet ner mot Långå till. Hennes svärfar hade visat henne de tre äldre kåtorna vid Söderstädjan. Hennes dotter hade fötts vid Söderstädjan år 1856. Vittnet hade bedrivit renskötsel i Långå en del vintrar under 1880- och 1890 och då bott på platser norr om byn (p.60). Hennes svärfar hade haft renar under sin vård, som ägts av kommunalordföranden i Hele.

FOTOSTATKOPIA

Överensstämmelse med originalet bestrykes

Kammarkollegiet 30/8 1978

I tjänsten

H. Ekman

1) Hommarsägaren Per Grundén Långå berättade: Vittnet, som vore 65 år gammal, hade blivit född i Grundsjön, men alltsedan sitt trettionde år bott i Långå by. Under 1870 - 80-talen och även i början av 1890-talet hade lapparnas renar strövat omkring vid Grundsjöarna och jämväl ned mot Långå, in på böndernas marker; även söder om byn såsom vid Skåltjärnsbäcken hade renarna betat; lapparna, som hållit vakt om dessa renar, hade på 1890-talet under hela vintrar bott i Långå, bland annat hos Erik Olsson. Vid senare tillfällen omkring 1917 - 1918 hade lapparna också uppehållit sig i Saxvallsbygget. Lapparna, som under sina flyttningar till renbetena i söder förr plägar taga väg över Ljusnan ej långt från sjön Lossen, hade under senare tider lagt flyttningsleden över Saxvallen, där Ljusnan vore mindre strid. ::::: :

Vittnet Grundén berättade vidare: 1884 hade en stor renhjörd anlant till Grundsjön, där vittnet då bott, men denna hjörd hade icke vandrat ned till Långå. Mot slutet av 1880-talet hade renarna börjat bliva förvildade så att de strövat vitt omkring i trakterna och slutligen måste de till stort antal nedskjutas av lapparna. 1892, 1893 och 1894 hade lapparna Fjällsten och Lars Jonsson med sina familjer bott i Långå; dessa lappar hade haft med sig tama renar, men även en mängd förvildade djur, särskilt ett års kalvar, hade följt med dem; de renar, som lapparna icke förmått hålla ihop, hade till stort antal nedskjutits. De äldre djuren hade varit mera tama än de yngre. Efter 1890-talets slut hade icke i någon nämnvärd grad förekommit förvildade renar. 1916-1917 hade lappar med renar uppehållit sig en längre tid i Långå, och då hade renarna betat även söder om Ljusnan.

FOTOSTATKOPIA

Överensstämmelse med originalet bekräftas

Kammarkollegiet 30/8 1978

I tjänsten

V. Eliasson

5) Nils Nilsson Fjällsten i Tranris lappby uppgav: Han vore född 1867. En vinter, då han var 19 eller 20 år gammal, uppehöll han sig jämte åtskilliga andra lappar i Långå by. Lapparna hade sin renhjordar med sig. Renarna betade i Långå bys skogar såväl norr som söder om Ljusnan. Man erinrade sig, att han jämte några andra lappar under ett par nätter låg i Lövåsens och Våråsens fäbodas. Förhållandet mellan bönderna i Långå och lapparna var det allra bästa. Man erinrade sig icke, att bönderna gjorde någon anmärkning emot att renarna betade i deras skogar. En del bönder, mest dock från andra byar, hade egna renar. Somliga ägde 20 till 30, andra upp till 100 stycken. Dessa renar sköttes av lapparna för böndernas räkning. I början av 1890-talet var han i Långå under flera vintrar under den s.k. vildrenstiden. De flesta renarna voro dock tama. Renhjordarna uppehöll sig på båda sidor om Ljusnan. Lapparna måste visserligen skjuta åtskilliga renar, men man sköt endast de renar, "som voro i utkanten". Efter den egentliga vildrenstiden i början av 1890-talet kom en tidperiod, då Fjällsten icke vistades i Långå under vintrarna. För cirka 25 år sedan eller omkring 1910 återupptogs emellertid flyttningen till Långå. Fjällsten följde då icke själv med, men hans och andra lappars renvaktare bodde under vintrarna i Långå by. Detta fortsatte med undantag för ett eller annat år till år 1929. Därefter hade lapparna icke varit i Långå. Emellertid hade flera Långåbor per telefon efterhört, huruvida de icke skulle komma tillbaka, då man väntade på dem. Bland annat hade för några år sedan Erik Olssons hustru ringt till Vålådalen med hälsning, att man i Långå väntade på lapparna och undrade, varför de icke kommo åter.

FOTOSTATKOPIA

Överensstämmelse med originalet bekräftas

Kammarkollegiet 30/8 1978

I tjänsten

N. Eliasson

c. *Ovikens och Hedes Lappmarker.*

År 1814 hade Ovikens och Hedes Lappmarker 20 Lappska hushåll, dem man kan räkna till ungefär 80 personer, hvaraf $\frac{2}{3}$ hör till Ovikens Lappmark. Äfven desse Lappar förstå Svenska, men tala sins emellan Lappska.

I Juli månad reser Pastorn i Hede till Storsjö Kapell vid Jemtlandska gränsen, der Lapparne samlas. Hit går en 5 mils ridväg från Hede kyrka, på hvilken resa man träffar blott en enda människoboning, näml. nybygget Sarfsjön. I detta kapell, som äfven är försedt med klockor, hålles gudstjenst 2 gånger om året. Der bredvid ligger byn Storsjö.

Om vintern komma Lapparne ofta till Tennäs, Ljusnedals och Hedes kyrkor. På sistnämnda ställe hålles med dem husförhör, då ungdomen läser, katechesen förklaras, &c. Sockenstämmor med Lapparne äro ej brukliga; ej heller äga de särskilda begravningsplatser.

Lapparne i dessa distrikter äro helt och hållet Renlappar, och 3 eller 4 ibland dem äga 3 till 400 renar. De flesta äro fattiga. Deras fiske är ganska obetydligt. Om sommarn tåga de med sina hjordar omkring på bergen och i dalarne vid Jemtlandska och Norrska gränsen, men då med de Svenska bönderna i ganska spända förhållanden, emedan de vissa årstider alltför mycket närma sig till byarna och drifva renarne öfver deras ängar eller till och med beta derpå, hvarigenom de göra dem obrukbara för annan

boskap, emedan hvarken kor eller hästar beta der renar varit forut. Lapparnes afgift för betet i Skärvägsdalen och på Fjällarne Helagsstötarne och Skarffjäll är ganska ringa. Om vintern uppehålla de sig med sina hjordar nedanför fjällen i Hedes socken. En Katechet, som sjelf är Lapp, vandrar omkring med dem och ger dem om vintern undervisning i kristendomen mot frött uppehälle och 12 Rdr Bko lön af den allmänna fonden, hvaraf äfven Pastorn har 6 tunnor spännmål och 2 Rdr Bko.

Lapparne gå här klädda på Lappska sättet, men äga äfven Svenska kläder. Deras kojor äro af granris utan vallmar.

De sätta mycket värde på en sedlig vandring. Grofva brott äro hos dem ohörda, snatterier högst sällsynta. Hafvande flickor drabbar ett allmänt och djupt förakt. På 9 år inträffade en enda sådan händelse, och flickan forblef ogift. Ett strängt arbete tryggar Lapparne i allmänhet för sinnlighetens utsväfningar.

Tiggarlappar, eller af Svenskarne betingade Lappherdar, finnas ej i Herjedalen; men Lappskor tjena siundom hos Svenskar, och kläda sig under denna tid i Svensk dräkt. Manspersoner tjena aldrig på detta sätt. I Hedes prestgård fann jag en tjänande Lappska.

Häraf synes, att Lapparne i Jemtland och Herjedalen, ehuru så Kolonister bo i deras grannskap, mycket närmat sig till Svenskarne, och som Svenska språket nyttjas vid deras an-

FOTOSTATKOPIA

Överensstämmelse med originalet bekräftas

Kammarkollegiet 30/8 1978

i tjänsten

H. Eliasson

STOCKHOLMS TINGSRÄTT

Avd 9, Vattendomstolen

Kopian överensstämmer

med originalet.

Anna Nyberg

angående samernas sedvanerätt inom Hede jordregistersocken.

I det vid Stockholms tingsrätt, vattendomstolen anhängiga målet om utbyggnad av Halvfari kraftverk (VA 9/1975) har Mittådalens och Handölsdalens samebyar genom Thomas Cramér och Kammarkollegiet såsom företrädare för samefonden gjort gällande att de marker, som överdämnes genom Halvfari kraftverk skulle vara sedvanerättsmark.

Den samiska bosättningen i södra Jämtland och Härjedalen är av relativt sent datum. Den första inflyttningen till Härjedalen torde ha skett under 1600-talets mitt men lär ha varit tillfällig. I skriften "Om lapparna i Jämtland och Härjedalen" meddelar Lars Thomsson, att år 1672 fanns i Härjedalen sammanlagt 7 samefamiljer om 26 personer och i jordeboken för år 1761 omnämnes för första gången, att en same vid namn Anders Jonsson erlade skatt för Skars- och Helagsfjällen. Abr Hülper meddelar i sin år 1777 utkomna bok "Samlingar till Beskrifning öfwer Norrland. Tredje samlingen om Herjedalen" att "lapparna uppehålla sig både sommar och vinter vid fjällkanten särdeles åt Storsjösidan" och att främmande lappar "hafwa tillförne med sina Rens-hjordar fritt fått besöka Hede fjällen, men icke numera". Till Hede socken räknades då Storsjö. Hülpers sagesmän var länsmännen och prästerna i respektive ort, förmodligen folk som kände till förhållandena. År 1783 utfärdade länsstyrelsen i Gävleborgs län, dit Härjedalen då hörde, en kungörelse i vilken det heter, att kronobefallningsmannen i Sveg hade att tillse, att alla de lappar som olovligen slagit sig till på Funäsdalens, Råndalens och Tännäs byars skogar och mark genast skulle avflytta och bege sig till rätta lappmarken och ålades länsmannen Lars Bergfält att låta uppläsa kungörelsen från predikstolarna i Hede pastorat samt draga försorg om "att de lappar, som denna tid eller framdeles sig nedsätta på böndernas skogar, warda utan uppehåll därifrån drifne". Kungörelsen skall år 1841 ha upplästs i Tännäs kyrka. C M Robsahm omtalar i sin år 1796 förda "Journal under resa genom Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen till Röros Kopparverk i Norge" att samerna bodde vid Helagssjöarna, men att en

samefamilj även förekom i Rutfjället söder om sjön Malangen. Han omnämner även, att mellan de bofasta och samerna förekommo ständiga strider om betesrätten. Såsom framgår av vad ovan nämnts tvingades samerna av myndigheter och ortsbefolkning att hålla till i fjälltrakterna. En förbättring skedde genom de kungl breven den 20 april 1841 angående grunderna för avvitrningen inom Hede i Härjedalen och "angående bestämmande av säkrare gränser för lappallmogen i Jämtlands renbetestruker". I brevet om avvitrningen sägs att "behöfliga områden närmast fjällen böra utses och bestämmas till vinterstamhåll för lapparnas renhjordar" och i det andra brevet förbjöds anläggande av nybyggen i fjälltrakterna "förr än lapparnas fjälltrakter utstakade blivit".

Vid avvitrningen utlades för renskötelsen betydande fjällområden. För samerna inom Skärvox och Ljungri, som hade små vinterbetesområden, även Särvfjället med den bestämmelsen att renarna ej fick föras dit före nyår. Kungl Maj:t tillsatte den 16 juni 1882 en kommitté för utarbetande av förslag till lag som skulle reglera förhållandet mellan de bofasta och de renskötande. Kommittén höll sammanträden med berörda parter och infordrade uppgifter från olika myndigheter om renbetningen. Handlingarna från kommitténs arbete ger den första mera detaljerade beskrivningen av det område inom vilket renskötelsen bedrevs i Härjedalen. Samernas ombud räknade i skrivelsen till landshövdingen i Jämtlands län upp en mängd platser som redovisas i bilagda karta (bil 1). Avskrift av skrivelsen bifogas (bil 2).

- Bil 1
Bil 2
Bil 3-5
Bil 6
- Kommittén infordrade genom K B även yttrande från lokala myndigheter såsom framgår av bilagda avskrifter (bil 3-5). Kommitténs arbete resulterade i 1886-års "lag om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige", vilken skulle tillämpas i Jämtlands län från år 1889. Den i lagen intagna sedvanerätten väckte stort motstånd från den bofasta befolkningens sida varför Kungl Maj:t redan år 1891 uppdrog åt K B i Jämtlands län att inkomma med förslag till ändringar i lagen. Den 15 augusti 1892 översände dåvarande landshövdingen John Ericson ett förslag till ny renbeteslag gällande enbart Jämtlands län. Förslaget sändes ut på remiss till berörda parter och sammanträden hölls. Av protokollet från sammanträde i Storsjö den 12 sept 1893 framgår samernas önskemål (bil 6). Jämtländska förslaget ledde ej till någon lagändring, varför Kungl Maj:t den 1 april 1895 tillsatte

Bil 7

en ny kommitté, vars arbete låg till grund för 1898-års renbeteslag. Kommittén höll redan den 29 juli 1895 sammanträde i Funäsdalen med smaerna och ortsbefolkningen. Protokollet från sammanträdet lämnar flera intressanta upplysningar (bil 7). 1898-års renbeteslag ersattes 1928 med en ny lag. Till grund för denna låg två offentliga utredningar redovisade i SOU 1923:51 och 1927:25. För den förstnämnda gjorde lappfogden Abr Staaff år 1922 intervjuer med bofasta och renskötande om sedvanerätten och flyttningar utanför renbeteslanden. Avskrift av Staaffs protokoll finns i landskamreraren E Huss "Utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län" år 1959. Denna utredning innehåller intervjuer med renskötande och bofasta samt redovisning av flyttningar. Utöver ovan nämnda handlingar finns vittnesuppgifter från processer angående olovligt renbete.

Bil 8

Bil 9

Vid genomgång av ovan angivna handlingar får man den bestämda uppfattningen att sedan 1886-års renbeteslag infördes har ständiga samiska försök till expansion gjorts mot området öster och söder om de ursprungliga områdena. Se bilagda avskrift av uttalanden inför lappfogden Staaff år 1922 (bil 8) och inför landskamreraren Huss år 1958 (bil 9). Det förefaller också som orsaken till expansionen finns att söka hos nyinflyttade samer utan kännedom om den ursprungliga sedvanerätten (Lars Larsson Kråik inflyttad från Frostviken år 1916 och Olle Blind inflyttad från Norrbotten år 1946).

De av landskamreraren Huss lämnade uppgifterna om flyttningar för de olika samebyarna (hämtade ut protokoll från årssammanträden inför lappfogdarna) styrker också intrycket av en samisk expansion.

T e x Åre-Storsjö-Handölsdalens sameby

1910	till Servsjö	
1920/21	Henvålen-Lövkläppen	
1923/24	Långå-Henvålen	
1928/29	Klövsjö-Vemdalen, Sonfjället	
1929/30	Glissjöberg-Knätten (Kråiks renar)	
1931/35	Klövsjö-Vemdalen	—"
1940	Hedeviken	—"

Mittådalenens sameby

1916	Ränningsvallen
1917	Sonfjället
1918	Hemsjön
1932	Lofsdalen

Tranris sameby

1927/28	söder om Ljusnan vid Långå
1928/29	inom Långå-Medskogen
1934/35	Lunnäset och söder därom mot Hede
1940/41	Lunnäset-Hedeviken
1952/53	Ransjö (Blinds renar)
1955/56	Ransjö-Linsell --"

På kartan (bil 1) har i utredningarna nämnda namn i görligaste mån markerats.

Den sedvanerätt som Mittådalen, Handölsdalens och Tranris samebyar kan hävda utgör inom Långå skifteslag området väster om Övre Grundsjön, området norr om Övre Särvsjön och området norr om Särvfjället (Henvålen, Kläppen). Besök nere i trakterna runt Ljusnan har utom då det har gällt genomflyttningar, mötts med klagomål och ersättningskrav t e x krav på 22.800 kronor för skadade tallplantor på Hovden väster om Långå år 1950.

Kammarkollegiet har som bevisning om att samisk sedvanerätt föreligger åberopat

1. John Anders Linders uppsatts "Under Jemtlands län lydande lappmarker". Beträffande det citerade stycket kan anföras, att med termen "de södra lapparna" avses Tännäs sameby, med "norra lapparna" samerna i nuvarande Mittådalen, Handölsdalens och Tåssåsens samebyar. De upprepade platserna Flatruet och Serffjället är renbetesland enl avvittringen. Henvålen ligger norr om Särvfjället.
2. von Dübens bok "Om Lappland och lapparna" innehåller möjligen den nyheten att Tännäs samerna från Högvålstrakten någon gång besökt Sonfjället. Fjät-dalen ligger vid gränsen till Dalarna.
3. 1882-års lappkommitté yttrade "icke allenast å de till vinterstamhåll upplåtna Särvfjället och å de omkring detta fjäll liggande skogstrakterna". Med "de omkring detta fjäll liggande skogstrakterna" måste kommittén avse området norr om Särvfjället, Henådalen och Kläppen ortsnamn som åter-kommer i de flesta intervjuer.

Under 1850-1890 bedrev man inom samebyarna intensiv renskötsel med sammanhållna hjordar, som kantbevakas dels för att hålla ordning på djuren dels också med hänsyn till rovdjursfrågan. Genom den dagliga kontakten med människor var renarna tama och renhjordarnas vandringar dirigerades av renvaktarna. Renhjordarna var också mindre. Den extensiva renskötselform som nu bedrivs och bedrivits under lång tid har gjort att renhjordarna förvildats i mycket stor utsträckning och det är hjorden i sökande efter mat som nu bestämmer färdriktningen. Att 1882-års lappkommittéer uttalande icke avsåg bygden framgår av länsmannens i Hede meddelande till K B (bil 4)

Bil 10

4. Orsaken till Olof Erssons uttalande 1893-09-19, är den stora oredan inom samebyarna. Se Anders Erikssons vittnesmål 1934-09-10 (bil 10).

5. Att ur Dalkvists yttrande draga slutsatsen att samerna hade sedvanerättsmark efter Ljusnan mellan Långå och Hede är väl snabbt. Se bil 2 brevet till landshövdingen där markerna inom Långå preciseras som t e x Lakatjärnåsen, Sör- och Norrstädjan.

6. Vintervistet i Långå på Sydow-Östberg kartan är oförklarlig, se uttalande Sven Janne Olsson (Huss utredning sid 33) och Anders Erikssons vittnesmål 1934 (bil 10).

7 och 8. Kartorna visa renbetning under den stora oordningens tid.

9. Beträffande de av Staaff uppgivna platserna gäller vad ovan anförts under pkt 5 samt att Ransundet besökts vid flyttningar (Se Huss sid 315 Per Johan Perssons uttalande).

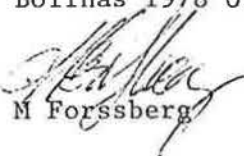
10. Punkten bör förtydligas. Området är kronropark.

11. Kartan avser de förhållanden som Huss kommit till år 1959.

12 och 13. Manker skildrar förhållandena vid mitten av 1940-talet. Man kan observera att något vinterviste finns inte i Långå men helt plötsligt har det blivit ett i Hedeviken utanför Mankers sedvanerättgräns.

Kammarkollegiet har på intet sätt framlagt några som helst bevis för att markerna vid Halvfari dämningssområde är sedvanerättsmark.

Bollnäs 1978 07 12

M Forssberg

AV SAMERNA, ÅR 1883, TILL VINTERBETESLAND
ÖNSKADE OMRÅDEN

AV SAMERNA, ÅR 1883, ANGIVEN SAMISK BEBYGGELSE

AV LAPPFÖGDE, ÅR 1922, ANGIVEN SAMISK BEBYGGELSE

GRÄNS FÖR, VID AVVITTRINGEN, AVSATT RENBETESLAND
ELLER SENARE INKÖPT

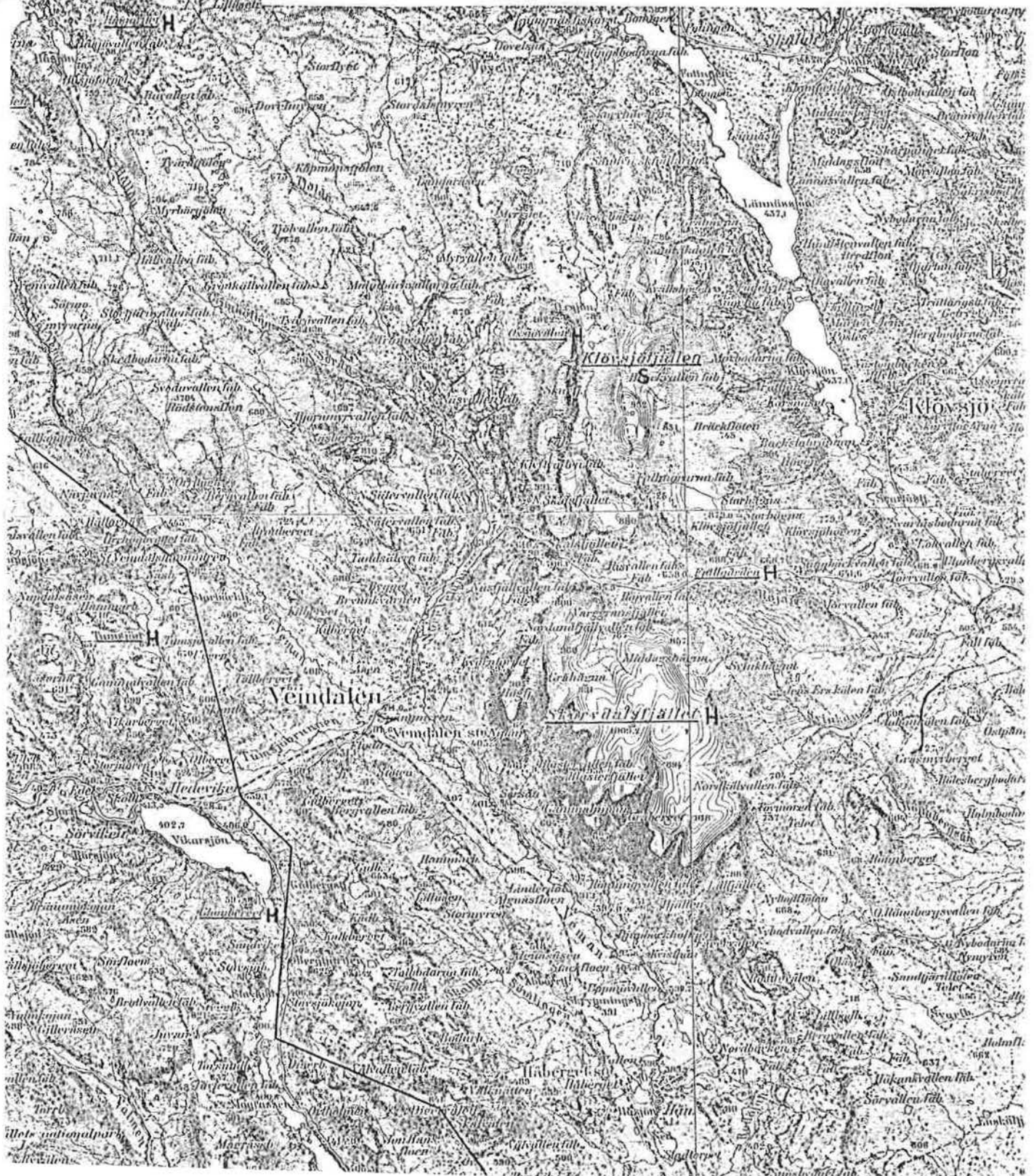
S

NAMN I STAAFFS UTREDNING

H

NAMN I HUSS UTREDNING

SKALA 1:200 000

Lapparnas sedvanerätt i Härjedalen

I lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige stadgas i 2 § 2 mom.: "Fjällappar må ock uppehålla sig med sina renar å trakterna nedom odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker samt å de trakter utom nämnda lappmarker och renbetesfjäll, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, dock endast under oktober, november, december, januari, februari, mars och april månader." Rätten att låta renarna beta å mark som icke avsatts för lapparna vid avvittningen (renbetesfjäll) eller som till utvidgning av renbetesfjällen sedermera inköpts eller på annat sätt upplåtits, är således beroende av om dessa marker verkligen av gammal sedvana besökts av lapparna med sina renar. Se nr 3 i bifogade litteraturförteckning.

Historiskt sett är varken Härjedalen eller de södra delarna av Jämtland någon gammal uppehållsort för lapparna. Den tidigare mycket utbredda uppfattningen att lapparna var den skandinaviska halvöns urbefolkning, som av en söderifrån invandrande folkstam trängts och trängs mot norr och nordväst, har den historiska forskningen visat vara felaktig och i själva verket äro förhållandena snarast de motsatta. Frågan om tiden för lapparnas inträngande i Härjedalen har behandlats av ett flertal forskare. Mest utförligt har K.B. Wiklund i ett flertal skrifter (33, 34) och Björn Collinder i sin bok "Lapparna" (22) redogjort för de historiska fakta som vetenskapen känner till.

Den första lappske inflyttningen i Härjedalen torde ha skett under 1600-talets mitt, men torde den ha varit tillfällig. Enligt Janrik Bromé skulle i februari 1670 inga lappar ha funnits i Härjedalen. (21) De som funnits där tidigare hade flyttat bort, sedan en lappfamilj år 1652 hade mördats i fjällen ovanför Ljungdalen. Av handlingarna från 1695 års räfsteting

för revision av jordeboken över Härjedalen och Jämtland framgår, att lappskatt icke upptogs vid tingen i Hede och Sveg. I skriften "Om lapparna i Jämtland och Härjedalen" meddelar Lars Thomasson (32), att år 1672 fanns i Härjedalen sammanlagt 7 lappfamiljer om 26 personer och i jordeboken för år 1761 omnämnes för första gången, att en lapp vid namn Anders Jonsson erlade skatt för Skars- och Helagsfjällon. Abr. Hülphers meddelar i sin år 1777 utkomna bok om Härjedalen (24): "att lapparna uppehålla sig både sommar och vinter vid fjällkanten, särdeles åt Storsjösidan" och att främmande lappar "hafwa tillförne med sina Rens-hjordar fritt fått besöka Hede Fjällon, men icke numera". Till Hede socken räknades då Storsjö. Om några lappar i Tännäs socken har Hülphers inget att berätta. Uppgifterna i boken bygger på meddelanden från länsmän och präster i församlingarna och icke på författarens egna iakttagelser. År 1783 får länsstyrelsen i Gävleborgs län, dit Härjedalen då hörde, anledning att syssla med lapparnas inträngande på de enskildas marker. I en det året på allmogens begäran utfärdad kungörelse heter det, att kronobefälningssmannen i Sveg hade att tillse, att alla de lappar, som olovligen slagit sig till på Funäsdalens, Råndalens och Tännäs byars skogar och mark genast skulle avflytta och bege sig till rätta lappmarken och som det heter: "Föregående höga kungörelse har länsmannen Lars-Bergfält af predikostolarna i Hede pastorat att uppläsa låta och behörig försorg därom drags, att de Lappar, som denna tid eller framdeles sig nedlätja på böndernas skogar, warda utan uppehåll därifrån drifne." Denna kungörelse skall senast år 1841 ha upplästs i Tännäs socken (30). Robsahm berättar från sin resa år 1796 (28), att lapparna bodde vid Helagssjöarna, men att en lappfamilj även förekom i Rutfjället söder om sjön Malmagen. Han omnämner även, att mellan de bofasta och lapparna förekommo ständiga strider om betesrätten.

Av visst intresse är att veta hur äganderätten till marken hävdades vid denna tid. (Slutet av 1700-talet och början av 1800-talet.) Fast bo-

sättning hade före historisk tid skett i Tännåns och Lill-Ljusnans dalgångar, främst i Tännäs, Ljusnadal och Funäsdalen (28). Från dessa platser skedde sedan utflyttningar ut i fjällområdena, där gott fiske och bete fanns och den personliga rörelsefriheten var större. Dessa utflyttningar skedde efter ansökan till länsstyrelsen om upptagande av nybygge och mot erläggande av skatt. På sådant sätt tillkommo bosättningarna i Högvålen, Malmagen, Tännålen och Messlingen med flera platser. Enligt då gällande bestämmelser skulle ett nybygge, för att få komma till stånd, omfatta ett visst skattetal och detta betydde att till varje nybygge kom att höra betydande arealer slättermarker för försörjning av den mot skattetalet svarande kreatursbesättningen. En del av kreatursfodret (högst 1/3) fick dock bestå av renlav.

Byamännen i Malmagen, Funäsdalen och Tännäs hävdade som sin inägojorden och slättermarkerna söder om Lill-Ljusnan - Lossen och Tännäsborna tvistade med grannarna i Medskogen och ägarna till Ljusnedals Bruk om den bättre rätten till vissa fäbodevallar, slättermarker och beten norr om Lossen. Området mellan Lill-Ljusnan - Lossen och Mittån hävdade ägarna till Ljusnedals Bruk med hänvisning till de privilegier, som bruket erhållit vid dess tillkomst och som sedermera förnyats vid omläggningen från kopparverk till järnbruk. (26) För försörjning av bruksfolket och det stora antal dragare, som behövdes för järnmalmstransporterna, hade omfattande odlingsarbeten utförts. Inom brukets område fanns vid denna tid ett 50-tal bruksenheter med tillhörande fäbodevallar runt om i fjälldalarna. Själva fjällmarken, den större delen av skogsmarken och fisket i de mera givande sjöarna hörde "Gud, Oss och Sveriges Krona till" enligt Gustav Vasas brev den 20 april 1542 och med stöd härav upplät Kronan mot skatt slättermark i Gröndalen till Ljusnedals Bruk och renbetesrätt i Skars- och Helagsfjällen till från Undersåker inflyttade lappar. Från till 1850-talet grundades lapparnas möjligheter till att driva renskötsel i Härjedalen på möjligheten att mot skatt utnytt-

ja områden längst uppe i fjällen mot Norge och Jämtland.

När avvittningen återupptogs i Jämtlands län år 1821 fanns i den för avvittningen gällande stadgan inget nämnt om att mark skulle undantagas för lapparnas behov. Detta föranledde lapparna i Undersåker att hos Kungl. Maj:t hemställa att de mot skatt skulle få utnyttja de områden, som de sedan gammalt besökt. På denna hemställan svarade Kungl. Maj:t, att avvittningsstadgan för länet med flera i ämnet meddelade föreskrifter skulle i sådant avseende gälla till efterrättelse, beroende på framtida prövning i sammanhang med avvittningen, om för Lapparnas vinterstamhåll några särskilda trakter skulle avsättas och dem enskilt till begagnande förbehållas (1). Genom de Kungl. breven den 20 april 1841 angående grunderna för avvittningen inom Hede i Härjedalen och "angående bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtland renbetestrakter" skedde en ändring till lapparnas förmån. I förstnämnda brevet heter det i 11 § att "behöfliga områden närmast fjällen böra utses och bestämmas till vinterstamhåll för lapparnas renhjordar" och i sistnämnda brevets 8 § att "några nybyggen i fjälltrakterna böra härnå icke upplåtas förr än lapparnas betesmarker utstakade blivit" samt i 6 § att "uppstår lappallmogen emellan, eller emellan lappallmogen och angränsande jordägare, sådan tvist om skillnaden i fjälltrakterna, som icke av lantmätaren och Gode Männen kan biläggas, underställes frågan Vår befallningshavandes prövning, som äger i ämnet besluta." (8, 9)

Vid avvittningen inom Hede pastorat följde lantmätarna de givna bestämmelserna och föreslog med hänsyn till att, då lapparna inom Skärvax- och Ljungris renbetesfjäll hade liten skogstillgång, Servfjället skulle som vinterstamhåll tillföras dem. Över sträckningen av de vid avvittningsförrättningen föreslagna gränserna mellan lapparna och övriga klagades från båda håll hos KB. Lapparna begärde bland annat att få Anå- och Lillfjällen till vinterstamhåll. Från de bofastas sida framställdes ett flertal önskemål om att få upptaga nybyggen inom de områden som föreslagits tillkomma lapparna.

Konungens Befallningshavande avvisade de gjorda erinringarna under hänvisning till att lapparna erhållit mark från Ljusnedal allmänning och dessutom erhållit Servfjället som vinterstamhåll samt att Anå- och Renfjället voro belägna allt för djupt in i allmänningen (= brukets område). De bofastas begäran om att få anlägga nybyggen inom lapparnas områden avvisades ävenledes. Över KB:s utslag anförde bl.a. lapparna besvär. I Kungl. Maj:ts fastställelse av avvittningen den 21 juni 1861 (11) heter det: "på sätt Vår Befallningshavande i sitt över besvären avgivna utlåtande jämväl anmärkt, upplåtelse till renbetestrakter av de långt inpå Ljusnedals allmänning belägna Anå- och Lillfjällen skulle allt för mycket försvåra, om icke omöjliggöra allmänningens fredanden från intrång och ohägn av lapparne och deras renhjordar (Kammar-) Collegium, med hänsigt härtill och då lapparnas områden i allt fall genom avvittningen blivit i betydlig mån utvidgade, ansåge sig sakna skäl att å Lappallmogens gjorda yrkanden tillstyrka nådigt avseende", så avvisade Kungl. Maj:t de framställda yrkandena.

Det torde här observeras, att de områden som lapparna önska få sig tilldelade var avsedda att användas som vinterstamhåll, d.v.s. för vinter-
 Bil. 1 betet. De anförda namnen återfinnas på bilagda karta (bilaga 1), där även gränserna för de olika renbeteslanden utmärkts.

De vid avvittningen bestämda gränserna mellan lapparnas områden och de bofastas mark respekterade icke av renarna och följdén blev att ägaren av Ljusnedals Bruk redan år 1873 yrkade vid tinget i Hede ersättning av tre renägare för olovligt renbete på Brukets mark vintern 1872 - 1873. Målet, som fördes upp till Hovrätten, förlorades av lapparna och de blevo dömda att till bruksägaren betala mer än 4.400 kronor för uppkomna skador genom renbetning.

Det torde inte endast ha varit ägaren av Ljusnedals Bruk som klagade över förhållandena till lapparna och deras renar. Av förarbetena till 1886 års lag om lapparnas rätt till renbete i Sverige framgår, att inom Jämtlands

län och då speciellt inom Härjedalen förekom många stridigheter, som föranledde båda parter att klaga hos olika myndigheter. Många gånger utmynnade motsättningarna i rena handgripligheter, som på 1840-talet, då Långå-borna med våld körde bort lapparna från byns marker. Att förhållandena voro särskilt spända i Härjedalen torde ha berott av flera orsaker. Av dessa kan främst nämnas, att den bofasta befolkningen betraktade lapparnas renbetning på vallar och i skogsmarken som ett intrång på den enskilda äganderätten, att lapparna icke endast hade de egna renarna utan ävön skötesrenar (skötesrenar är renar som tillhör icke renskötande, då vanligen bofast) på bete inom böndernas marker och detta i så stor mängd att de översteg i antal lapparnas egna renar, och att ordningen och skötseln av renhjordarna var dålig.

För att få förhållandena mellan de bofasta och lapparna samt lapparnas rättigheter och skyldigheter reglerade genom lag, uppdrog Kungl. Maj:ts den 16 juni 1882 åt en kommitté att utarbeta förslag till författningsbestämmelser i ärendet. Kommittén avlämnade sitt betänkande redan den 25 augusti 1883 (1). Bland ledamöterna i kommittén var även ägaren till Ljusnedals Bruk, Will. Farup samt landshövdingen i Norrbottens län H.A. Widmark, vilken som ordförande i Riksdagens Särskilda utskott senare skulle komma att behandla Kungl. Maj:ts proposition i ärendet. Då kommitténs förslag och de yttranden detta föranledde i stor utsträckning belyser de här berörda förhållandena om lapparnas sedvanerätt, är det för en allsidig belysning av frågan nödvändigt att utförligare redogöra för vad förarbetena till 1886 års lagstiftning innehåller.

Genom ifrågavarande lagstiftning infördes inom detta rättsområde begreppet sedvanerätt. Kommittébetänkandet, mot vilket Farup i vissa punkter hade en avvikande mening, innehåller i 1 § till stöd för förslaget till stadgande om sedvanerätt, att inom Jämtlands län ha lapparna av ålder fått under vintern opåtalat flytta kring med sina hjordar och att först å allra

senaste tiden några invändningar däremot anförts av den jordbrukande befolkningen samt att odlingen trängt in på stora områden, vilka ursprungligen endast begagnats av lapparna. 1841 års Kungl. brev tolkade Kommittén som ett bestämmande av de gränser intill vilka jordbruket skulle få utbreda sig (d.v.s. en odlingsgräns). Vidare sade Kommittén, "att ägde lapparna före avvittringen icke att företaga sina vinterflyttningar i kraft av verklig sedvanerätt, då torde de ej heller nu hava någon dylik rätt. Men bestod deras vinterflyttningar såsom av en sådan rätt - då lära de väl hava denna rättighet än i dag."

Kommitténs förslag skickades ut på remiss till länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län men egendomligt nog icke till Västernorrlands län, där enligt Kommitténs uppfattning sedvanerätt skulle finnas eller till Kopparbergs län, inom vilket län Kungl. Maj:t enligt breven 19 augusti 1881 upplåtit mark å kronopark i Särna för renbetning mot årlig avgäld av 50 kronor. Före avlämnandet av remissvaren hörde länsstyrelserna kommunalstämmorna i de berörda kommunerna, länsmännen samt ordnade speciella sammanträden där både bofasta och lappar fingo yttra sig. (Här kan omnämnas, att av de redovisade protokollen från kommunalstämmorna och sammanträdena med ortsbefolkningen finns endast två Härjedals-kommuner med, nämligen Tännäs och Storsjö. Om sålunda Hede, Vemdalen och Linsell inte hördes, kan man ställa den frågan, om detta berodde på att dessa kommuner inte hade beröring med lapparna och deras renskötsel?) I Funäsdalen höll landshövdingen i Jämtlands län själv sammanträdet och de yttranden och skrifter som då avlämnades torde ha ett mycket stort värde för bedömande av sedvanerättens utsträckning (16).

På frågan om vilka trakter de närvarande lapparna önskade införlivade med renbeteslanden, lämnades uppgift om vissa områden (som finnas inlagda på kartan bil. 1). I en den 5 november 1883 daterad skrift, vilken utgör komplement till uppgifterna vid sammanträdet, uppgav lapparna inom vilka

senaste tiden några invändningar däremot anförts av den jordbrukande befolkningen samt att odlingen trängt in på stora områden, vilka ursprungligen endast begagnats av lapparna. 1841 års Kungl. brev tolkade Kommittén som ett bestämmande av de gränser intill vilka jordbruket skulle få utbreda sig (d.v.s. en odlingsgräns). Vidare sade Kommittén, "att ägde lapparna före avvittringen icke att företaga sina vinterflyttningar i kraft av verklig sedvanerätt, då torde de ej heller nu hava någon dylik rätt. Men bestod deras vinterflyttningar såsom av en sådan rätt - då lära de väl hava denna rättighet än i dag."

Kommitténs förslag skickades ut på remiss till länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län men egendomligt nog icke till Västernorrlands län, där enligt Kommitténs uppfattning sedvanerätt skulle finnas eller till Kopparbergs län, inom vilket län Kungl. Maj:t enligt breven 19 augusti 1881 upplåtit mark å kronopark i Särna för renbetning mot årlig avgäld av 50 kronor. Före avlämnandet av remissvaren hörde länsstyrelserna kommunalstämmorna i de berörda kommunerna, länsmännen samt ordnade speciella sammanträden där både bofasta och lappar fingo yttra sig. (Här kan omnämnas, att av de redovisade protokollen från kommunalstämmorna och sammanträdena med ordsbofolkningen finns endast två Härjedals-kommuner med, nämligen Tännäs och Storsjö. Om sålunda Hede, Vemdalen och Linsell inte hördes, kan man ställa den frågan, om detta berodde på att dessa kommuner inte hade beröring med lapparna och deras renskötsel?) I Funäsdalen höll landshövdingen i Jämtlands län själv sammanträdet och de yttranden och skrifter som då avlämnades torde ha ett mycket stort värde för bedömning av sedvanerättens utsträckning (16).

På frågan om vilka trakter de närvarande lapparna önskade införlivade med renbeteslanden, lämnades uppgift om vissa områden (som finnas inlagda på kartan bil. 1). I en den 5 november 1883 daterad skrift, vilken utgör komplement till uppgifterna vid sammanträdet, uppgav lapparna inom vilka

trakter de borde anses äga full sedvanerätt. Skrivelsens innehåll framgår av bilaga 2. De i skrivelsen omnämnda platserna ha i förligaste mån inlagts på kartan, bilaga 1. Bil. 2

Av protokollen från kommunalstämmorna framgår att i regel avstyrktes § 1 i förslaget under motiveringen att den skulle ge lapparna rättigheter på de bofastas bekostnad.

I sitt remissvar anförde länsstyrelsen i Jämtlands län, att "För Härjedalen, där alla hemman äro skattelagda efter gammal metod, kunna kommitterade icke ens anföras detta skäl (Felaktig skattelägningsmetod = den s.k. Västerbottenmetoden som användes inom landskapet Jämtland) för sitt förslag att pålägga hemmansägarna nya skyldigheter, men kommittén har dock så gjort. - - - - -

Men förfaringssättet och kommitténs hela åskådningssätt och därur framgående lagförslag äro nog värre än godtyckliga, ty de äro ett det fullständigaste åsidosättande av varje ordnat samhälles grund äganderätten och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande måste på det ivrigaste och underdånigaste anhålla, att Eders Kungl. Maj:ts laglydige och trogne undersåtar i detta län icke måtte träffas av ett så lika oförtjänt som våldsamt ingrepp i deras i lag dem tillförsäkrade fria disposition över deras skattehemman, att dem odla och bruka liksom andra svenska skattebönder" samt att "Med anledning om sin uppfattning om rättsförhållandet i ifrågavarande fall och med de åsikter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande hyser om äganderättens helgd, så får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande underdånigst tillstyrka:

a) att allt vad kommitterades förslag innehåller, av egenskap att ålägga ägare eller innehavare av skattelagda hemman i Jämtlands län några nya förpliktelser till skatteförvaltningens förmån, icke måtte vinna Eders Kungl. Maj:ts nådiga bifall."

Vid lagförslagets behandling i Högsta Domstolen avstyrkte fyra justi-

tioråd av sju att det skulle läggas fram för riksdagen och även i utskottsbehandlingen blev lagförslaget utsatt för skarp kritik, särskilt från landshövdingen i Jämtlands län sida. Kritiken riktades i första hand mot förslagets sedvanerättsbestämmelser och kommitténs tolkning av historiska fakta. Med vissa smärre ändringar blev dock kommitténs förslag antaget att gälla som lag från den 1 januari 1887. Inom Jämtlands län skulle lagen tillämpas från den 1 januari 1889.

Under hela den tid 1882 års lappkommitté och dess förslag behandlades och även åren därefter hävdade ägaren till Ljusnedals Bruk att renbete icke var tillåtligt under någon tid av året inom Brukets område. Bruksägaren anhängiggjorde nästan varje år åtal för olovligt renbete vid häradsrätten i Hede och det sista målet avgjordes av Kungl. Maj:t först nära ett år efter det Kronan inköpt Bruket för utvidgning av renbeteslanden. (Bruket köptes genom Kungl. brev den 20 oktober 1893.) I samtliga dessa mål utom det sista förklarade domstolarna (häradsrätt och hovrätt) att olovligt renbete förekommit. I det genom Kungl. Maj:ts utslag den 22 juni 1894 avgjorda målet CN.JA.1894:A 198 förklarades dock lapparna berättigade att jämlikt 1 § i 1886 års lag uppehålla sig å berörda trakt (= Anåfjället och Lillfjället) såvitt den faller inom Ljusnedals bruks område. I samtliga lägre instanser (häradsrätt, hovrätt och även i Nedre Justitierevisionens betänkande) gingo utslagen till bruksägarens favör. HD anförde i sitt utslag: "Enär genom hvad i saken förekommit måste anses ådagalagt, att, intill dess lagen angående svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige 4/8 1886 utfärdades, lapparna efter gammal sedvana besökt den trakt, där Anåfjället och Lillfjället vore belägna, pröfvade HD rättvist förklara sökandena berättigade att med sina renar uppehålla sig å berörda trakt."

Förhållandena inom renskötseln i Härjedalen voro i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet mycket besvärliga. Ordningen inom renhjordarna var bristfällig och stora flockar av helöringar (omärkta renar) ströfvade utan

tillsyn vitt omkring inom Tännäs och Hede socknar. (19, 20) Förhållandena förbättrades understundom, men ibland fingo myndigheterna tillgripa kraftåtgärder och ålägga lapparna omfattande nedslaktningar för att få ordning på renarna (mitten av 1910-talet, början av 1930-talet). (6)

1886 års lag efterträddes av en lag 1898 och därefter av den nu gällande renbeteslagen av den 18 juli 1928. Dessa båda senare lagar innehöllo icke några ändringar av betydelse i förevarande sammanhang. Av intresse är dock den i Kungl. Maj:ts proposition till 1928 års lag (nr 43/1928), redovisade utredningen av 1919 års lappkommitté. Denne hade inhämtat yttrande från dåvarande lappfogden i Jämtlands län, Abr. Staaf. Avskrift av yttrandet, se bilaga 3. Kommittén grundade synbarligen sitt eget utlåtande huvudsakligen på Staafs uppfattningar och konstaterade, att enligt vad kommittén funnit hade så gott som samtliga socknar inom Jämtlands län sedan äldre tid besökts av lappar för renbete. Kommittén yttrade vidare: "Gränserna för sedvanerättens geografiska omfattning hava av kommittén endast kunna approximativt bestämmas. För många av ifrågakommande trakter gäller, att de regelbundet besöks av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort från fjällen, att de endast uppsöks, då renarnas behov av bete icke lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kunna således, beroende på betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara, att sedvanerätten icke utan vidare får anses vara upphävd därför att längre tid förflutit mellan lapparnas besök."

Bil. 3

Kommittén fann sig därefter av praktiska skäl vilja bibehålla stadgandena i 1898 års renbeteslag angående sedvanemarken. (2)

Principiella erinringar framfördes mot kommitténs uttalanden i denna del från bl.a. Åre, Hede och Tännäs kommuner. Erinringarna avsågo ett närmare fastställande av sedvanerättens geografiska omfattning och ett uttryckligt undantagande av enskild man tillhörig mark. I sistnämnda hänseende yrkades att lapparnas rätt till renbete måste göras beroende av den enskilda

markägarens medgivande, med undantag för sådana tillfällen, då renarna voro stadda på flyttningsresor.

Departementschefen yttrade vid remissen av lagförslaget till lagrådet år 1924 bl.a. att man i trakter, där gränsen för sedvaneområdet är mer eller mindre flytande, liksom hittills vore hänvisad till att "låta frågan om sedvanerättens tillämplighet i tvistiga fall avgöras av domstol på grund av sådan bevisning, som enligt allmän lag kräves för styrkande av urminnes hävd".

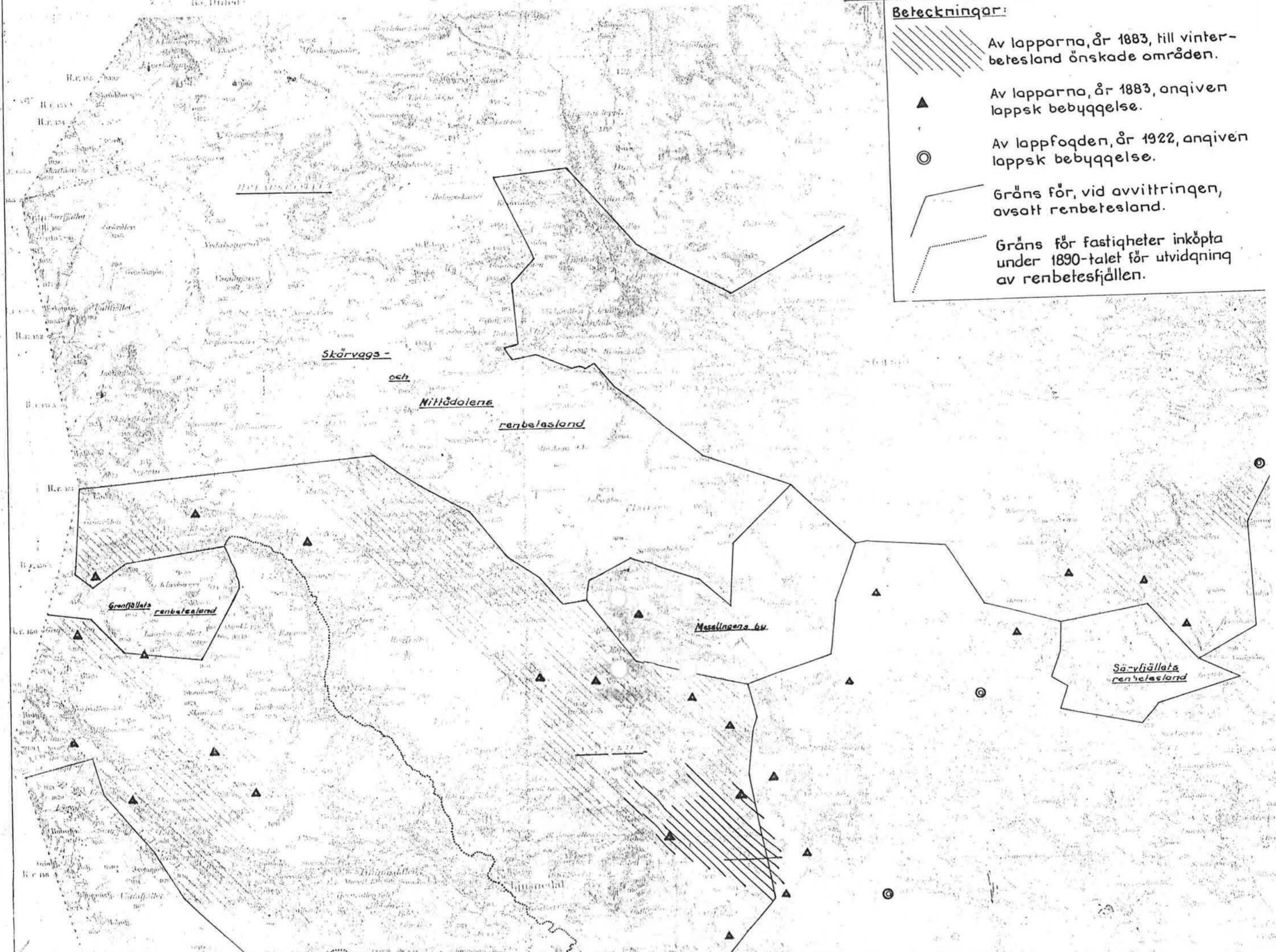
I början av 1930-talet förekom ett flertal mål om sedvanerättens utsträckning. (Vemdalsmålet, Långåmålet och Råndalsmålet). Utslagen i dessa mål och det bevismaterial som anfördes under målens gång äro av stort intresse.

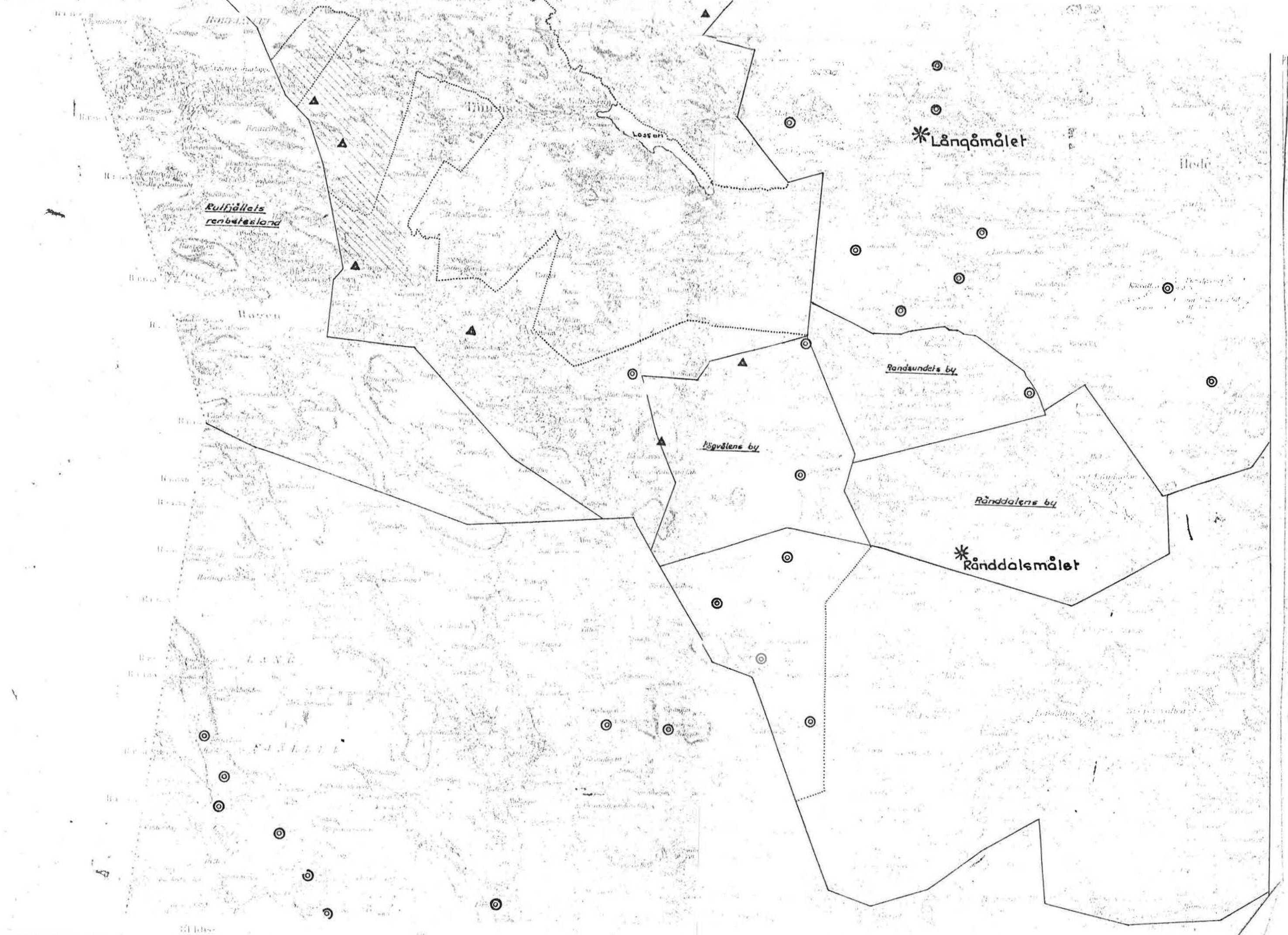
Vemdalsmålet gällde olovligt bete under vintertid. I häradsrätten dömdes renägaren att utgiva ersättning för skador på skog och gräsvallar. Häradsrättens dom överklagades icke.

Långåmålet gällde ersättning för av renskötare dödad hund, som jagat renar på Långå bys marker söder om Ljusnan. (Platsen är utmärkt på kartan, bil. 1) I målet ansåg häradsrätten, att renskötaren icke haft rätt att döda hunden, då det inte visats att ifrågavarande område var sedvanerättsland. Hovrätten ansåg, att platsen var belägen inom område där lapparna enligt gammal sedvana hade rätt att låta renarna beta och Kungl. Maj:t (NJA 1937:1140), som beviljat prövningstillstånd, fastställde med domarerösterna 3 mot 2 hovrättens utslag. (19) Detta mål handlades parallellt med Råndalsmålet genom samtliga instanser. Där gällde frågan ersättning för av renar förstört hö vid Övresjön. (Se kartan, bil. 1) Kungl. Maj:t (NJA 1937:1139) förpliktade med ändring av hovrättens utslag vederbörande lappby att ersätta skadorna "enär såvitt utredningen i målet utvisade lappar med sina renar icke plägat besöka ifrågavarande trakt under sådana förhållanden att detta kunde anses hava skett efter gammal sedvana". (20)

Beteckningar:

- Av lapparna, år 1883, till vinter-betesland önskade områden.
- Av lapparna, år 1883, angiven lapps bebyggelse.
- Av lappfogden, år 1922, angiven lapps bebyggelse.
- Gräns för, vid avvitrningen, avsatt renbetesland.
- Gräns för fastigheter inköpta under 1890-talet för utvidgning av renbetesfjällen.

Till Herr Landshöfdingen Friherre John Ph. Ericson!

Lemnad tillfälle att till Herr Landshöfdingen få inkomma med vidare uppgifter rörande lapparne inom Herjeådalen, får jag såsom ombud för lappbefolkningen härmed vördsammast upplysa det lapparne såväl i äldre som senare tider både före och under afvittringen uppehållit sig på följande ställen hvilka bära otvivelaktigt vittne, om det lapparne derstädes för längre tid såväl vår, sommar som vinter varit bosatta och hvaraf ostridigt framgår det lapparne till dessa trakter borde ega full sedvanerätt.

Inom Ljusnedals bruksområde:

i Gröndalen finnas tvenne vallar, Gränsjövallen och Storstensvallen på södra sidan om Gränsjön;

i Mittådalen på norra sidan om Mittån i Högbacken och längre österut på samma sida af ån öster om nuvarande Storvallen, på södra sidan om nyssnämnde å finnas vallar på bådasidor om Daddån och vid Gunnarsstöten på två ställen; följande Mittåns dalföre annu längre mot öster träffas gamla bostäder vid vestra och södra sidan af Kapprust på gränsen mot Messlinge bys område:

i Ljusnedalen på norra sidan, i Tvärålien på båda sidor om Tvärån och på vestra sidan om Grufvålen finnas på flera ställen vallar;

I Anådalen vid Anåkraken på östra sidan om ån är en mycket stor vall hvarå synes tomter efter många kojor, och har denna vall förr varit bebodd under kalfnings tiden i Maj och början af Juni månader; längre österut på norra sidan om Anån och vid s.k. Lillasen är en mycket gammal vinterbostad, hvarå kojorna för längre tid sedan äro nerfallna, så att äfven der endast tomterna vittna att der funnits sådana;

på södra sidan om nämnde å längre österut vid Andsjöns östra ända är en mycket stor vinterbovall, hvarå ännu kvarstår gamla sparrar efter derstädes uppförda kojor; ännu längre österut på samma sida om ån mellan fjellet och s.k. Bodsjön är en mycket gammal bovall, hvarå knappt tydliga märken efter kojor finnas, men äldre lappmän påstå att deras förfäder begagnat denna till vinterbovall, men måst flytta derifrån af brist på skog. Ännu längre österut på samma sida om ån midt emot Storröstvallen finnes äfven en vinterbovall mycket gammal;

i Tenådalen på södra sidan om ån och söder om Backvallen, bruksegarens fäbovall, är en mycket gammal vinterbovall, som af lapparne besutits senast åren 1849-52;

i Qvannildalen på södra sidan i s.k. Lakatjernåsen är en mycket stor

vinterbovall, som lærer, enligt hvad äldre personer berätta, vara mycket gammal och i äldre tider ofta bebodd; vidare finnas inom Ljusnedals bruksområde vallar på två ställen i Kålbensdalen, hvilka alla sistnämnda vallar ligga vid foten af Lillfjellet.

Inom Långå bys område:

i Sörstådjan och Norstådjan, som gränsa mot östra Grundsjön, finnas bovallar på två ställen.

Inom Messlinge bys område:

vester om Messlinge by på norra sidan om Mittån i s.k. Öjerne finnas vallar på två ställen samt i Serfdalen på flere ställen, de senare få dock med byamannens medgifvande mot erläggande af något arrende af lapparne tidtals bebos.

Inom Serfsjöbys område:

i Lapprösten vid vägen som går emellan Serfsjön och Messlingen och på östra sidan om Gangelåsarna och i Grundvålen samt på båda sidor om Grafvarbäcken och Farråtjernerna finnas vallar på flera ställen; vid Kraftrust och Vänstättaren på nordöstra sidan af Serffjellet samt i Hendålen finnas äfvenledes vallar.

Inom Ljungdalens område:

i Skervagsdalen, Högvallan, Stugulandet m.fl. ställen öster om Äjungsjön samt emellan Äjungsjön och Lillsjön samt på norra sidan Äjungsjön finnas flera bovallar.

Inom Storsjö bys område:

i Rensnäfvet finnas vallar på flera ställen, i Serfdalen på båda sidor om Serfån samt vid Högrensvålen finnas flera vallar.

Inom Tännäs sockens område:

i Össjedalen på södra sidan Össjesjöarne finnas vallar på flera ställen, likaledes i Anderssjökulen på södra sidan om Öjenörsfjellet och vester om Skurfvarna finnas vallar på många ställen; vid Langbråttsjöarne och Glön finnas äfven vallar samt strax vester om Malmagssjön, der nu en fåbovall är uppförd under hemmanet N:o 2 Malmagen; vid Östra änden af Malmagssjön, der nu är uppbyggt fåbovall under hemmanet N:o 34 Funäsdalen. På båda sidor om Fiskbackvålen finnas vallar på flera ställen. Öster om Kärringsjöarna på båda sidor om vägen som går till Ragen och ännu längre i öster ända till sjöarna Abborvikarna, ända till Felsjöari finnas på flera ställen vallar; i Staåsarna och Gellåsen, tillhörige Tännäs socken, finnas äfvenledes gamla bovallar.

Inom Högvålen område finnes vallar på flere ställen i Rändingsvålen.

Då nu, efter hvad visadt är, alla dessa bovallar blifvit genom af-

vittringen lapparne fräntagne, ankälla de vördsammast att åtminstone till någon del återfå hvad som af ålder varit deras rättmätiga egendom.

Funäsdalen den 5 November 1883.

O. Em. Olson

Rätt avskrivet intygar:

Torger Säll Skövi Skövi

Utdrag av domboken, hållen vid lagtima
vintertinget med Hede tingslag å tingsstället
i Hede kyrkby den 19 februari 1934.

"Till Lappfogden A. Staaff.

Östersund.

I det betänkande, som framdeles kommer att av lappkommittén avlämnas till Kungl. Maj:t, torde med säkerhet komma att redogöras för lapparnas s.k. sedvanerätt samt de trakter inom Sverige, där sådan rätt måste anses förefinnas. För kommittén är det därför behövt att härutinnan äga tillförlitliga uppgifter.

Vad renbeteslanden i Jämtlands län angår, äro ju dessa upplåtna till lapparnas begagnande och ingen torde bestrida att lapparna äga rätt att där uppehålla sig med sina renar.

Beträffande trakterna utanför renbeteslanden däremot torde på sina håll kunna bliva ifrågasatt, huruvida lapparna för sina flyttningar kunna göra anspråk på någon å sedvana grundad rätt. Detta torde särskilt gälla sådana trakter, som icke på länge för renbete besökts av lapparna.

Enligt uppdrag får jag nu anhålla att Ni ville för kommitténs räkning utreda, huru långt utanför renbeteslanden de till Edert distrikt hörande lapparna dels för det närvarande pläga flytta dels ock i äldre tider pläga flytta inom Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Jämtlands och Kopparbergs län. Särskilt noggrannt torde angivas yttersta geografiska gränsen österut och söderut för lapparnas flyttningar inom nämnda län såväl för närvarande som i äldre tider. Utredningen, som måhända lämpligast verkställes lappbyvis, torde böra omfatta tiden så långt tillbaka som möjligt, med angivande av årtal eller andra tidsuppgifter. Den torde förslagsvis kunna ske genom förhör med lappar och andra eller genom meddelande av för Eder eljest

kända faktiska förhållanden. Därest förhör hållas i frågan, torde däröver föras protokoll.

Jag anser mig böra erinra att, som den nu begärda utredningen kan komma att bliva av grundläggande betydelse för framtiden vid bedömande av lapparnas sedvanerätt genom domstol eller annorledes, densamma bör verkställas så fullständigt, tillförlitligt och översiktligt som av förhållandena rimligen medgives.

Utredningen torde tillhandahållas kommittén snarast möjligt och senast under april 1922. Stockholm den 25 oktober 1921.

För Lappkommittén

P.H. Aastrup

Vidimeras: Elsa Lund.

G. Heilborn."

"Avskrift.

Till 1919 års lappkommitté.

Stockholm.

Genom Lappkommitténs skrivelse den 25 oktober 1921 har jag anmodats avgiva utredning huru långt utanför renbeteslanden de Jämtländska lapparna dels för det närvarande pläga flytta dels ock i äldre tider plägat flytta inom Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Jämtlands och Kopparbergs län, och får jag i sådant avseende översända _____

Med åberopande av i ovanskrivna protokoll av lappar och bofasta lämnade uppgifter samt av mig under min adertonåriga tjänstetid som lappfogde inom Jämtlands län eljest kända förhållanden rörande lapparnas flyttningar och vistelse utanför renbeteslanden under tiden mellan 1 oktober och 1 maj, får jag här nedan göra en kort sammanfattning av de trakter utanför renbeteslanden, där lapparna inom Jämtlands län haft sina flyttningsvägar och vinterbetesplatser. Tiden har varit för knapp för att någon utförlig och uttömmande utredning skolat kunna utföras, och någon utredning har ej alls kunnat ske rö-

rande trakter, som icke på länge besökts av lapparna och varom de nu levande lapparna själva saknat all kännedom. Givet är emellertid att sådana trakter/kunna finnas och med all sannolikhet finnas de ock troligen inom Jämtlands, Västernorrlands och Gävleborgs län. _ _ _ _ _

_ _ _ _ _
här vill jag erinra att vinterflyttningar även oavsett betesförhållandena synes mig absolut nödvändiga för renskötselns bestående, ty det är huvudsakligast genom dessa flyttningar renarna kunna hållas tama. Där flyttningar ej förekommit hava renarna alltid till sist blivit förvildade. Exempel härpå saknas ej från Åre-Storsjö, Kalls- och Ovikslapparnas rendrift. _ _ _ _ _

_ _ _ _ _
De trakter utanför renbeteslanden där Jämtlandslapparna haft sina flyttningssvägar och vinterbetesplatser synes mig lappbyvis taget vara inom nedan skrivna socknar och därinom uppräknade byar, skogs- och fjällmarker:

De understrukna namnen avse vinterbetesplatser under längre tid av vintern samt sittplatser. _ _ _ _ _

6. Mittådalen, Handölsdalens och Tranris lappbyar.

Storsjö socken: Ljungdalen, Storsjö kyrkby, Messlingen, Henådalen.

Tännäs socken: mot Ljusnedal på södra sidan Ljusnan närgränsande enskildas marker.

Hede socken: Grundsjön, Medskogen, Långå, Serfsjön, Serffjället, Ransundet och möjligen Sonfjället.

Vemdalens socken: Henvålen och Källberget.

Åre socken: Renfjället

Undersåkers socken: Gröplingetrakten.

7. Tännäs lappby.

Tännäs socken

Linsells socken: Sörvattnet och närgränsande marker av Lofsdalens by.

4.

Lillherdals socken: Storfjäten.

Hede socken: Ransundet.

8. Idre lappby

Idre socken: Grövelådalen, Grövelsjön, Huskläppen, Storsäter, Lövåsen, Saglien, Floåsen, Höstsäter, Guttusjön, Hågådalen, Hellsjöfors, Fjätvallen, Grundagen, Foskros, Klutsjö, Nipfjället.

Linsells socken: Sörvattnet och närgränsande skogsmarker av Lofsdalens by.

Lillherdals socken: Storfjäten och fjälltrakterna däromkring. Givet för att betning ock har skett å intill namngivna byar angränsande byars marker.

Till sist får jag framhålla att Jämtlands lapparna ej kunna driva någon renskötsel därest de ej under vintrarna få benyttja sig av enskilda marker. Östersund i lappfogdekontoret den 29 april 1922.

Abr. Staaff

Vidimöras:

G. Stanley

Elsa Lund"

f. hemmansägaren Per Jönsson Söderlund född i Sörvattnet år 1841: _:_:_:_:

att han redan för en 50 år sedan vid s.k. lapptjärn väster om gården Målan (Sörvattnet) sett märken efter två gamla kåtplatser, men att lapparna där ej haft någon kåtplats under Söderlunds tid; att, sedan Kronan 1889 inköpt Sörvattnet, lapparna där årligen under vintrarna uppehållit sig med sina renar.

Sörvattnet den 15 mars.

Lappmannen Jonas Persson i Idre lappby, född 1848 i Hotagen; : : : :

Att de ock under de flesta åren övervintrat inom Sörvattnet; att, då de suttit i Sörvattnet, deras renar ock betat inom angränsande trakter till Lofsdalens by (Linsells socken); : : : : : : : : : : : : : : : : :

Sörvattnet den 16 mars.

Ordningsmannen Olof Andersson i Idre lappby; : : : : : : : : : : :

ett år i Nipfjället och de flesta vintrarna i Sörvattnet (Mälan och Kölsén)
då även betats inom angränsande marker inom Lofsdalen. : : : : : : : : : :

Mälen, Sörvattnet, den 16 mars.

f. ordningsmannen Nils Andersson Nordfjäll i Tännäs lappby, född 1873;

att Tännaslapparna under alla dessa år haft sin vinterflyttning från Kärring-
sjön och till Högvålen, där de haft sitt vinterbete alla åren utom 2 år i
Storfjäten, ett år i Ransundet (Hede socken) samt några år i Sörvattnet; .

Ränningsvallen, Tännäs socken, den 18 mars.

f. ordningsmannen Olof Nilsson Rensberg i Tännäs lappby; : : : : : :

8.

tern 1916-1917 på ömse sidor Ljusnan inom Medskogen och Långå; vintern 1917-1918 i Sonfjället; vintern 1918-1919 vid Hemsjön inom Långå mot Ransundet (Hede socken; vintrarna 1919-1921 i Henådalen (Särfjället) inom Storsjö socken, vintern 1921-1922 i Henvålen, Lövsta och Flåsjön. : : : : : : : : :

.....

Som ovan

In fide

Abr. Staaff.

Vidimeras: G. Stanley

Elsa Lund."

Rätt avskrivet intyga:

Anna Froben *William Shown*

Avskrift

Utdrag av domboken, hållen vid
lagtids hösttinget med Hede tingslag
å tingsstället i Hede kyrkby den 10
september 1934.

2: Anders Eriksson uppgav: Vittnet hade år 1862 blivit född i Långå och hade under hela sin levnad varit bosatt där. Vittnet kunde icke erinra sig, att lappar bott i Långå före 1890; då hade vittnet ej hört omtalas, att renar brukade göra skada på långåbornas utestående foder; i gamla tider hade lapparna beflitat sig om bättre vård om sina djur än vad som senare blivit fallet. Under 1890-talet hade stora flockar förvildade renar uppträtt i trakten av Långå; då hade lappar kommit efter djuren för att söka taga rätt på dem, men många hade de nödgats nedskjuta, då det icke varit möjligt att få hand om dem. De lappar, som sålunda besökte byn, hade någon kortare tid - en vecka eller så - bott i byn till dess de fullgjort sitt värv. Det hade enligt vittnets uppfattning icke förekommit, att lapparna under ifrågavarande tid för betning drivit djuren till byns områden. Även efter 1890-talet hade inträffat, att lappar kommit till byn för att taga reda på strörenar, men först för sex eller sju år sedan hade de börjat låta djuren beta i omgivningarna för att sedan föra dem därifrån till Sånfjället eller andra sydligare fjälltrakter. I forna tider hade lapparnas flyttningsväg ej gått över Långå utan över Ljusnedalstrakten.

Rätt avskrivet intyga:

Albert Åberg *Johan Säll*

Den åberopade bevisningen i målen är av stort intresse. Lapparna hänvisade bland annat till den utredning om sedvanerätten, som dåvarande lappfogden utfört på uppdrag av 1919 års lappkommitté (bil. 3). Denna utrednings resultat har inlagts på kartan i bilaga 1. Av de i målen åberopade protokollen, som innehåller förhör med nästan enbart lappar (bil. 3), kan utläsas, att renbetning i trakterna söder om Högvålen mot Lofsdalen-Fjätdalen och inom Dalarna börjat sedan en lappfamilj flyttats till kronopark i Idre år 1881, att i samband med förvildningen inom renhjordarna under 1890-talet

lapparna spritt sig till nya områden (Tännäslapparna till Högvålen, Sörvattnet och Storfjäten, Mittådalslapparna till Högvålen efter 1895 och Handöls-lapparna (under oordningsåren på 1910-talet) till Långå bys centrala marker) och att Mittådalslapparna före 1890 haft sitt vinterbete i Anå- och Lill-fjällen och i Servfjället och att de vid förflyttningarna mellan dessa betesplatser färdats förbi Grundsjön, som ligger i utkanten av Långå bys marker, och Servsjön. Från båda parter sida åberopades ett flertal vittnen. Vittnesmålen bestyrka den lappska expansionen under och efter 1890-talet. (Se bil. 4. Vittnesmål av Anders Eriksson, Långå. Övriga vittnesmål innehålla i Bil. 4 huvudsak samma uppgifter.)

Av vad ovan anförts torde följande kunna anses ostridigt:

1. Någon urgammal lappsk bosättning finns icke i Härjedalen.
2. Vid tiden för tillkomsten av 1886 års lapplag ansågo lapparna att endast obetydliga områden, utöver de som tilldelats dem vid avvittningen, voro områden som de av gammal sedvana besökt.
3. Både före och efter 1886 har den bofasta befolkningen sökt hävda sin rätt gentemot den lappska expansionen.
4. Det utnyttjande av enskilda marker för renbetning, som nu sker, är av sent datum och har tillkommit till följd av onormala förhållanden inom lappbyarna.

Det av 1919 års lappkommitté gjorda uttalandet, att så gott som samtliga socknar inom Jämtlands län sedan äldre tid besökts av lappar för ren-

bete (2, sid. 104) grundar sig tydligen på den utredning som dåvarande lappfogden Staaff utförde (bil. 3). Såsom ovan nämnts styrker de till utredningen fogade protokollen uppfattningen att en omfattande lappsk expansion skett efter 1890 och att lapparna före denna tid höllo sig inom de områden som omnämndes i brevet till landshövdingen i Jämtlands län (bil. 2). (Se uttalanden av Lars Jonsson Döj, Jon Elias Jakobsson i protokollen.) Något stöd för Staaffs uttalanden om sedvanerättens omfattning ge icke handlingarna.

Det genomgångna materialet liksom Ortsbefolkningens uppfattning, såsom den kommer till uttryck i uttalanden, skrifter och häradsrättsutslag stöder den åsikten, att, med undantag för vissa mindre områden i närheten av de vid avvittringen för lapparnas behov avsatta områdena, lapparna icke ha någon sedvanerätt i Härjedalen.

Bollnäs den 3 maj 1958

M. Forssberg

Avskrift

N° 8
Den 30 Juli
N von Steyern

Protokoll, hållet hos den för revision
af gällande lagbestämmelsen angående de svens-
ka lapparnas rätt till renbete och angående
renmärken tillsatta komité vid sammanträde i
Funäsdalen den 29 Juli 1895 kl 10 förmidda-
gen.

Närvarande: Herrar von Steyern
Crusebjörn
Husberg
Petersson
Roman
Dahlstedt

§ 1.

Herr Friherre Ericson lät anmäla att han, som för helsans vårdande åt-
njöte tjänstledighet intill den 15 Augusti, vore förhindrad att deltaga i
de sammanträden, som komitén beslutit hålla i orterna.

§ 2.

Jemlikt komiténs beslut hade genom offentliga kungörelser såväl lapp-
allmogen i Idre, Tennäs, Åre och Storsjö samt Ovikens lappbyar, som ock den
bofasta jordbrukande befolkningen i angränsande kommuner kallats att härstä-
des inför komitén infinna sig; och instälde sig nu dels å tjenstens vägnar
Kronofogden Göran Kullin, Länsmannen Göran Helander och Lappfogden Adolf
Suwe dels för nedanstående kommuner såsom ombud på grund af företedda ut-
drag af kommunalstämmoprotokoll följande personer, nämligen:

för Femdalens socken Handlanden O. Hedvall, hvilken tillika anmälde
sig föra talan för egen räkning såsom fastighetsegare i Funäsdalen;

för Hede socken Faktorn H. Persson;

för Linsells socken Pastorn Erik Modin och Faktorn Olof Bäckelin;

för Tennäs socken Skolläraren L.A. Bergqvist och Hemmansegaren M.

Långström; samt

för Storsjö socken Fjerdingsmannen Per Pålsson.

För Åre, Undersåkers, Ovikens, Hallens, Klöfsjö och Bergs socknar till-
städeskom icke något ombud, ehuru, enligt hvad upplyst blef kungörelse om
sammanträdet blifvit i dessa socknars kyrkor uppläst.

Af den jordbrukande befolkningen infunno sig i öfrigt ledamoten af
Riksdagens andra kammare P. Norberg jemte åtskilliga andra hemmansegare.

Af lappar tillstädeskommo:

från Idre lappby ordningsmannen derstädes Jonas Mårtensson Ringdahl;
från Tennäs lappby Nils Olsson Rensberg, Ola Andersson Rensberg och
hustru Anna Rensberg, alla från Rutfjellet;

från Åre och Storsjö lappby Nils Jonasson Ringdahl, Mårten Thomasson,
Anna Lucia Thomasdotter Kant och Nils Larsson, alla från Mittådalen, Hustru
Sigrid Fjellsten och Enkan Sofia Fjellström från Skärvaxdalen, Hustru
Lisbeth Larsdotter och Anders Larsson Doj från Grönfjellet samt Jon Jakobs-
son, Torkel Jonasson och Nils Jonasson Nordsköld från Ljungris.

Från Ovikens lappby kom icke någon tillstädes, oaktadt kungörelse om
sammanträdet blifvit vederbörande derstädes delgifven.

Lapparna från Åre och Storsjö lappby anmälte, att de åt Inspektoren
Carl Flodström, som var tillstädes, lemmat uppdrag att vid sammanträdet
biträda dem vid utförande af deras talan.

§ 3.

I fråga om de marker, som efter utfärdande af 1886 års lag af staten
inköpts till utvidgning af de för lapparna afsatta land eller som föresla-
gits till inköp för nämnda ändamål, afgaf Lappfogden Suwe redogörelse i
öfverensstämmelse med en vid protokollet fogad förteckning. (se bil. A)

§ 4.

Härefter företogs undersökning huruvida efter utfärdandet af 1886 års
lag förändringar försiggått i lapparnas inom hithörande distrikt vinter-
flyttningar, för hvilka flyttningar den komité, som afgaf förslag till
nämnda lag, redogjort i sitt betänkande sid. 57; och upplystes härvid:

att lapparna i Idre lappby, hvilka hade sitt stamhåll å kronoparker,
som till dem upplåtits i Kopparbergs län genom aftal med jordegarna i de
trakter, som närmast angränsade dessa kronoparker, förvärfvat rätt att med
sina renar uppehålla sig äfven på nämnda, de enskilda tillhöriga trakter,
äfvensom att dessa lappar vintertiden tidsals uppehålla sig på hemmanet
Fjättdalen N° 27 inom Tennäs socken, hvilken mark föreslagits till inköp
af staten;

att, sedan större delen af byarna Högvålen och Sörvattnet numera
blifvit inköpta till utvidgning af Rutfjellet, de till Tennäs lappby hö-
rande lappar icke sträckte sina vinterflyttningar utöfver det sålunda ut-
vidgade skattefjellets område, dervid dock Nils Olsson Rensberg uppgaf,
att hans fader vissa år under ogynnsamma väderleksförhållanden brukat
flytta ned till Fjätfjellet på gränsen till Kopparbergs län, och att en
sådan flyttning möjligen kunde för Rutfjellets lappar blifva äfven i en
framtid behöflig;

upphöra, trodde emellertid lapparna att de i de flesta fall skulle genom af-
tal med de bofasta jordegarna kunna på billiga villkor förvärfva rätt att
vistas på dessas marker. Dock befarades att i vissa fall svårigheter härvid
skulle uppstå. Då nämligen de enskildas egor numera blifvit skiftade och så-
ledes en hvar jordegare egde rätt att uteslutande råda öfver ett visst ho-
nom tillhörigt område, kunde det tänkas att en jordegare genom att motsätta
sig tillträde för lapparna å hans mark skulle kunna afstänga dessa från
flyttning till bortom liggande trakter, oaktadt lapparna med dessas egare
träffat aftal om betesrätt å deras områden. Och om, såsom väl helst borde
ske, aftalet skulle träffas innan lapparna med sina renar inkommit på en-
skild mark, mötte härvid den svårighet, att lapparna ej alltid på förhand
kunde bestämma de trakter, som de kunde komma att under vintern besöka -
detta beroende på väderleksförhållandena - och att de således skulle blifva
nödsakade att aftala om ersättning åt en hel mängd jordegare, hvilkas mark
mähända ej komme att under aftalstiden af lapparna användas.

Till närmare utveckling af hvad sålunda å lapparnas sida andragits åbe-
ropade ombudet Flodström en skrift, som bilades protokollet (se bil. C).

I dessa liksom i följande punkter åberopade ombudet Hedvall en skrift
(se bil. D).

Ombudet från Storsjö ansåg, att sedvanerätten borde upphöra, men trod-
de för sin del ej att tillräckligt bete skulle äfven efter inköpen vara att
tillgå på de åt lapparna anvisade områdena. Hvad särskildt Storsjö lappby
beträffade, egdes marken inom Storsjö kapellag till största delen af såg-
verksbolag; och hölle ombudet före att föga utsigt funnes att lapparna skul-
le genom aftal med bolagen kunna förvärfva rätt till vistelse å deras mar-
ker, enär bolagen ansåge att renarna anstälde stor skada på skog, och det
icke vore för lapparna möjligt att gälda sådan skada.

Öfriga vid sammanträdet tillstädeskomna sockenombud ansågo deremot att
efter de föreslagna inköpen tillräckligt bete skulle äfven vintertiden va-
ra att tillgå på de åt lapparna anvisade områdena, och att därför all flytt-
ning vintertiden borde upphöra.

Riksdagsmannen Norberg ville för sin del uttala den mening, att sedva-
nerätten i lapparnas eget intresse borde upphöra och äfven kunde upphöra,
dock endast under villkor att skattefjellen utvidgades.

Länsmannen Helander ingaf och åberopade ett af Skönviks aktiebolag och
Börtmans byamän skriftligen afgifvet yttrande rörande förevarande och åt-
skilliga andra punkter, (se bil. litt E) hvarjemte Helander uppgaf att bo-
laget vore egare af många hemman inom Storsjö kapellag.

3:o

Såväl Lappfogden som lapparna uppgåfvo, att de regelbundna flyttningarna i allmänhet ej förestogos förrän i medlet eller slutet af November månad, sedan slagtningen börjat i större skala samt sjöar och tjernar frusit, och att, när renar tidigare inkommit på enskildas områden, sådana renar utgjorts af s.k. ströfrenar, som af egen drift och utan att vara i lappens vård begifvit sig ned från skattefjellen. I följd häraf ansåg Lappfogden hinder icke möta för ett stadgande i den riktning att lapparnas rätt till vinterflyttning utom skattefjellens område skulle inträda senare än i gällande lag vore medgifvet.

Från de bofastas sida anfördes, att stor olägenhet tillskyndades dem af de omtalade ströfrenarna, som ofta innan höet bergats brukade komma in på ängs- och andra odlingsmarker, och att det låge synnerlig stor vikt uppå att genom lagstiftning söka hindra dylika ströftåg.

Återflyttning till renbetesfjellen före 1 Maj ansåg Lappfogden ej möjligt att föreskrifva, emedan först vid nämnda tid det för renarna vid kalvingstiden nödvändiga gräsbetet började der uppspira.

4:o

I fråga härom anfördes från lapparnas sida, att dessa i allmänhet vinnlade sig om att vid flyttningarna föra renarna med sig. Tiden för renarnas hopsamlande, hvilket förorsakade stor möda, hade alltid varit lapparnas besvärligaste arbetstid. Vid vissa väderleksförhållanden och särskildt när skare funnes på snön kunde det emellertid icke undvikas, att en del renar blefve skilda från de öfriga flockarna, men äfven dessa renar bemödade lapparna sig i allmänhet att medföra vid flyttningen, så snart renarnas kvarlemmande blifvit för lapparna bekant. Skulle nu de renar, som utan lapparnas förskyllan blifvit kvarlemnade, få av den jordbrukande befolkningen dödas, så finge de bofasta härigenom så godt som löfte att anfalla lapparnas egendom. Ett stadgande gående ut på att, innan nedskjutning finge ske, renarnas egare eller ordningsmannen borde underrättas om renarnas kvarlemmande, skulle i betraktande af de stora afstånden vara opraktiskt, ty innan vederbörande lapp hunnit ankomma för att återhemta sina renar, hade dessa med säkerhet flyttat sig långa sträckor. Lapparna ansågo därför, att någon föreskrift i lagen härutinnan icke borde ifrågakomma.

Från den bofasta befolkningens sida anmärktes, att ströfrenar ofta brukade stanna efter den tid, lapparna egde rätt att visats på enskild mark. Någon större skada uppstode dock ej häraf. Rättelse i angifna förhållande borde enligt de bofastas mening, sökas genom bestämmelser om böter för vårdslöshet och om skyldighet att ersätta skeende skada. I hvad lapparna an-

fört rörande svårigheten att underrätta lapparna om att i deras vård varande renar kvarlemnats å de bofastas mark instämde de bofasta till alla delar; och ansågo de bofasta att rättighet för dem att döda kvarlemnade renar skulle vara en alltför sträng påföljd för att kunna förordas.

Några af sockenombuden uttalade derjemte den mening att, om ovilkorlig föreskrift meddelades om märkning af renarna, lapparna skulle komma att hålla bättre vård om sina renar, hvarigenom nu antydda missförhållanden skulle af sig sjelft upphöra.

Häruti instämde Riksdagsmannen Norberg.

Lappfogden ansåg för sin del någon ny lagstiftning i detta afseende ej behöflig. Det vore enligt hans åsigt alldeles tillräckligt, att lapparna voro skyldiga att ersätta skeende skada, och sådan ersättning kunde med lätthet utkrävas i de trakter, som utgjorde ett skadeersättningsområde. Äfven i trakter, som ej varit indelade i skadeersättningsområden, hade lapparna hittills ej gjort någon svårighet att ersätta skada, som af deras renar förorsakats å enskildas egor.

5:o

Lappfogden Suwe upplyste, att någon flyttning af norska lappar till Herjeådalen numera icke egde rum, men att det esomoftast inträffade, att norska lappars renar inkomme i de svenska lapparnas hjordar, och att egarna af dessa renar om höstarna infunne sig i Sverige för att bland dem verkställa nedslagning.

6:o

Lappfogden ansåg, att ordningsmännen i många fall ej förmått att göra sig gällande, och att ordningsmannabefattningen ej medfört den nytta, som med stadgandet derom afsetts. Enligt hans åsigt borde ordningsmannen åtnjuta lika skydd med polisman och, på det att han mer än hittills skett måtte varda intresserad af sitt uppdrag, borde han för sitt besvär åtnjuta arvode. Å andra sidan borde stadgas böter för ordningsman, som vore försumlig i sitt åliggande.

På fråga uppgaf Lappfogden, att val af ordningsman alltid skett enhälligt och utan omröstning mellan lapparna.

Lapparna, som vitsordade rättigheten af hvad sålunda blifvit anfördt, uttalade tillika den mening att, om man kunde få bofasta till ordningsmän, större auktoritet åt ordningsmannainstitutionen derigenom skulle förvärfvas. I denna mening instämde jemväl Lappfogden, men han stälde sig något tveksam inför frågan huruvida någon bofast skulle vilja åtaga sig ett dylikt uppdrag.

7:o

Samtliga närvarande jordegare ansågo att all skada, som renar gjorde på bofastas egor, borde ovilkorligen ersättas utan afseende på under hvilken årstid eller på hvad slags mark skadan skett. Särskildt borde en sådan ersättningsskyldighet stadgas för den händelse att sedvarerätten skulle komma att upphöra.

8:o

Lappfogden uppgaf att, då någon flyttning här på orten icke egde rum annat än i högst ringa utsträckning, förevarande fråga för orten egde föga betydelse. Dervid gjordes ingen erinran af de närvarande.

9:o

Lappfogden, som upplyste att indelning till skadeersättningsområde skett allenast för Åre och Storsjö lappby med angränsande marker, men deremot icke för vare sig Idre, Tennäs eller Ovikens lappbyar, ansåg ändring i gällande bestämmelser angående skadeersättningsområden ej vara behöflig.

Någon häremot afvikande mening uttalades icke af de öfriga närvarande.

10:o

Lapparna ansågo, att då fråga uppstode om åläggande att utgifva skadeersättning sådant icke borde ske utan att en hvar af dem, genom hvilkas renar skada antoges hafva skett, blefve personligen stämd.

Samtliga de bofasta instämde uti hvad i den af ombudet Hedvall ingifna skrift i förevarande punkt blifvit anfördt; och erinrade härvid ombudet för Storsjö socken att för lapp, som kommer att ådömas ersättningsskyldighet och följaktligen äfven skyldighet att gälda rättegångskostnad, det nuvarande stämningssättet blefve dyrare än det föreslagna, då det ju alltid vore mera kostsamt att delgifva stämning med flera personer än med en.

Häremot invände lapparna att rättegång om utfående av skadeersättning vore en helt och hållet onödig åtgärd, då de aldrig vägrade att för skada, som af deras renar förorsakades å de bofastas egor, gälda det värde, hvar till skadan vid syn kunde uppskattas.

11:o

Lapparna hade icke något att invända deremot att i de fall, som lagen nu bestämde, skiljemän för tredskande lapp tillsattes af domaren, lappfogden eller länsmannen i orten bland dem af de bofasta, hvilka lapparna årligen för sådant ändamål utsågo, men ansågo lapparna hela stadgandet om skiljemannadomstol föga användbart, enär frågor om skadeersättning alltid plägade mellan jordegarna och lapparna afgöras på det sätt att, när skada skett, jordegaren utsåg en skiljeman för egen räkning och tillkallade för vederbörande lapps räkning en skiljeman bland dem af de bofasta, hvilka lapparna

för ändamålet på förhand utsett, samt dessa båda valde den tredje; och brukade lapparna alltid godvilligt underkasta sig de beslut, som dessa skiljemän afgåfve. För sin del trodde lapparna att det skulle vara lämpligt, om en sådan förlikningsinstitution kunde i lagen införas i stället för den skiljedomstol, som nu vore bestämd.

I hvad sålunda av lapparna anförts instämde såväl lappfogden som de bofasta, under vitsordande att lapparna alltid visat sig villiga att erläggga på nämnda sätt bestämdt skadestånd till fördelning sinsemellan.

Mot föreskrift om upprättande af sådan längd öfver renantalet, som i 16 § af det Vesterbottniska förslaget omförmäles, hade lapparna icke något att erinra.

12:o

Det under denna punkt ifrågasatta stadgande förklarade lapparna sig icke kunna godkänna. Yrväder och andra vidriga omständigheter kunde ibland göra det omöjligt att hopsamla renarna, och lapparna kunde komma att trasseras genom att order utfärdades om hjordarnas hopsamling utan tillräcklig anledning och på ställen, der det blefve synnerligen besvärligt att verkställa den.

Lappfogden och Länsmannen Helander tillstyrkte deremot att stadgandet blefve i lagen infördt.

13:o

Lapparna förklarade, att det redan nu så praktiserades, att lappen anställde ett mot storleken af hans renhjord svarande antal vaktare, och förmenade att det icke funnes större anledning att i lag fastställa det antal vaktare, lapparna borde underhålla, än att för de bofasta bestämma huru många vaktare de för sina kreatur bordo hafva anställda.

Lappfogden ansåg, att Konungens Befallningshafvande i Vesterbottens län icke saknat anledning till sitt i denna fråga framställda förslag. Fattiga lappar hade ofta beklagat sig öfver att då deras fåtaliga renar, såsom oftast hände, vore sammanblandade med de rikares större hjordar, de finge bestrida den hufvudsakliga bevakningen. Att i lag bestämma antalet vaktare vore dock icke behöfligt, utan borde i stadgandet om ordningsmannens åliggande intagas bestämmelse om skyldighet för honom att tillse, att tillräckligt antal vaktare blefve hos lapparna anställda. Emellertid ansåg Lappfogden, att det för närvarande vore så godt som omöjligt i dessa trakter att erhålla vaktare. Lappdrängarna hade funnit sin uträkning vid att sysselsätta sig med olofligt nedskjutande af märkta renar och toge därför ogera tjänst. De få tjenare, som i dessa trakter på senare tider antagits, hade varit från Frostviken.

På fråga upplyste Lappfogden, att lappdrängarnas lön förut vanligtvis utgått med visst antal renar samt kläder och kost, men nu utginge hufvudsakligen kontant, och att lönen vanligen utgjorde 200 kronor om året jemte kost. I öfrigt vitsordade Lappfogden att man för att en renhjord skulle blifva ordentligt vaktad kunde beräkna en vaktare för hvar 250:de ren. Häri instämde jemväl de vid sammanträdet närvarande lapparna.

14:o

Lapparna påfordrade, att under Mars, April och Maj månader eller kalfningstiden och tiden närmast före kalfningen, under hvilka tider kor och kalfvar hade svårt att undkomma hundar, som ofredade dem, samtliga hundar i de trakter, der lapparna egde att med sina renar uppehålla sig, skulle hållas bundna eller klubbade samt förses med sådant märke att egaren lätt kunde upptäckas.

Samtliga närvarande bofasta, med undantag af ombudet Hedvall, instämde med lapparna under förklaring att de bofastas hundar vid denna tid kunde göra och äfven gjort stor skada bland renhjordarna, och uttalade sig dessa bofasta särskildt för lämpligheten deraf att hund, som jagade renar på tillåtet uppehållsställe, finge af lapparna saklöst dödas utan kronobetjeningens mellankomst antingen hunden hade för vana att jaga renar eller icke.

Lapparna ansågo något stadgande om skyldighet för bofasta inom visst område att gemensamt ansvara för skada, som genom deras hundar eller eljes genom åtgörande från deras sida tillskyndades renhjordarna, icke vara erforderligt, förutsatt att lagen ändrades på sätt lapparna och de bofasta i denna punkt förordat.

15:o

Lappfogden meddelade, att antalet renar tillhöriga bofasta här på orten förut varit stort, men att, sedan lapparna upphört att inmärka kalfvar för de bofastas räkning, dessas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap numera i det närmaste försvunnit. I öfrigt ansåg Lappfogden, att bofastas renegarskap ej vållat allt det onda man påstått, men att det oaktadt bofasta ej borde tillåtas att hålla renar, emedan dels antalet renar derigenom blefve alltför stort, dels ock staten ej borde utan all ersättning upplåta mark åt bofasta för bedrifvande af deras näring.

Nils Olsson Rensberg hade ej något att erinra mot att de bofastas renegarskap upphörde. De öfriga lapparna deremot ansågo, att ett godt förhållande mellan lapparna och de bofasta genom dessas renegarskap befordrats. Bofasta, som egt renar, hade i följd deraf mot lappar, hvilkas renar orsakat skada, visat mera undseende, än de eljest skulle gjort. Lapparna menade

derför, att något förbud för bofasta att vara renegare ej borde ifrågakomma åtminstone ej för sådana bofasta, hvilkas egor vore inkilade mellan renbeteslanden.

De närvarande bofasta ville i allmänhet att sådant förbud skulle utfärdas, men ombudet för Storsjö socken ansåg, att de bofasta borde få behålla rätten att hålla renar mot erläggande af en årlig afgift af tre kronor, såsom af Konungens Befallningshafvande i länet blifvit föreslaget.

Ombudet Långström, med hvilken några andra hemmansegare instämde, anmärkte att de bofastas renegareskap icke, såsom ofta blifvit yttradt, varit anledning till de misshälligheter, som på senare tider uppstått mellan de bofasta och lapparna, men ansåg dock att de bofastas renegareskap gerna kunde upphöra, helst det antal renar, som tillhörde de bofasta, numera vore ytterst ringa. Dock borde, enligt Långströms mening, rättigheten att hålla renar bibehållas för dem af de bofasta, hvilkas egor vore inkilade i skattefjellen. Ett direkt förbud för bofasta att ega renar vore möjligen ej klokt, men samma resultat skulle förmodligen ernås genom stadgande om en årlig afgift af 3 kronor, på sätt föreslagits.

Riksdagsmannen Norberg, som sade sig ej hafva funnit någon olägenhet af de bofastas renegareskap, ansåg att, om en viss trakt kunde föda flera renar än lapparna der betade, möjlighet borde bevaras för ortens fattiga befolkning att bereda sig en biinkomst genom förvärfvandet av renar, som lemnades i lapparnas vård, detta dock naturligen mot skyldighet för de bofasta att i främsta rummet afhända sig renar när utrymmet befunnes för trångt.

I fråga om den öfvergångstid, som, i händelse de bofastas renegareskap komme att upphöra, borde stadgas, tillstyrkte Lappfogden Konungens Befallningshafvandes i Jemtlands län förslag.

I öfrigt ansågo de närvarande att en öfvergångstid af 3 år väl kunde vara tillräcklig här i trakten, men att för andra trakter, der bofasta i större utsträckning egde renar, en öfvergångstid af 5 år skulle erfordras.

16:o

Lappfogden ansåg hinder icke möta att föreskrifva ovilkorlig skyldighet att märka renar; och borde märkning af kalffarna ske inom utgången av det år, under hvilket de blifvit födda. Kalffarna hade då i allmänhet uppnått en ålder af 8 månader.

Lapparna instämde med Lappfogden. Då det emellertid ofta förekomme, att olika lappars renhjordar vore sammanblandade, och det således beträffande åtskilliga en viss lapp tillhöriga vajor kunde inträffa, att dessa kalfvade under det de befunno sig i en annan lapps hjord, borde det, menade de närvarande lapparna, vara denne lapps och icke egarens skyldighet att tillse,

att kalfven blefve inom vederbörlig tid märkt med moderns märke. Derjemte anmärkte lapparna att då, såsom nu vore förhållandet, en del af deras renar vore förlupna och först efter lång tid kunde återfinnas, märkning af sådana renar och deras kalfvar borde utan påföljd för egaren få anstå utöfver den tid, inom hvilken renmärkningen eljes skulle vara verkställd, till dess lapparna kunde återfinna renarna.

De bofasta ansågo föreskrift om ovilkorlig märkning högst nödvändig och att hinder för meddelande af sådan föreskrift icke mötte. Något undantag från föreskriften borde enligt deras mening ej tillåtas, enär sådant skulle föranleda missbruk. Att en del renar nu vore förlupna, vore ett förhållande, som snart skulle upphöra, derest ändringar i lagen vidtoges i öfverensstämmelse med hvad vid sammanträdet blifvit yrkadt.

Lappfogden ansåg något öfvergångsstadgande i fråga om märkning af nu omärkta renar icke behöfligt.

17:o

Såväl lapparna som de bofasta och Lappfogden voro ense derom, att det icke rätteligen kunde förbjudas lapp att innehafva flera än ett märke. Det vore i många fall omöjligt att när lapp genom gåfva, köp eller annorledes förvärfvat renar förändra det märke renen förut innehade. Ingen skada hade för öfrigt uppträtt genom rättigheten att innehafva flera renmärken.

18:o

Lapparna ansågo att äldre renar, som efter föreskrifven tid vore omärkta, borde genom ordningsmännens försorg nedslagtas eller försäljas och köpesumman, sedan ordningsmannen deraf erhållit skälig ersättning för sitt besvär, fördelas mellan lapparna i lappbyn efter renantalet, men att i fråga om kalfvarna vore tillräckligt stadga, att ordningsmannen borde tillse att föreskriften blefve fullgjord och, der så ej skedde, sjelf verkställa märkningen mot ersättning af kalfvarnas egare.

Häri instämde Lappfogden jemte det han beträffande hvad sista punkten af 9 § i det Jemtlandska förslaget till lag om renmärken innehölle derom att, der omärkt äldre ren anträffades å bofast tillhöriga egor, renen finge under visst vilkor dödas och af jordegaren användas, förklarade sig anse denna punkt såsom alltför sträng böra uteslutas.

§ 6.

Lappfogden Suwe åberopade till sist innehållet af en skriftlig P.M.
(se bil. F)

I hvad Lappfogden sålunda anført i fråga om sättet för slagtningen instämde lapparna.

Vid protokollet:

Carl Berg

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtsson J. Persson

P.M.

1:o

Det har ifrågasatts, att inom Jemtlands län lapparnes rätt att med renar uppehålla sig å enskildes egor (den s.k. sedvanerätten) skulle upphöra. Kan renskötseln så ordnas, att lapparne såväl vinter- som sommartiden kvarblifva inom de för dem afsatta land och särskildt anvisade trakter (förutsatt att dessa i någon mån utvidgas)? Kan det, om så icke är förhållandet, antagas, att lapparne skola kunna genom aftal med de bofaste förvärfa rätt till vistelse i låglandet mot skälig ersättning?

2:o

Är flyttningen om vintern utom de för lapparne afsatta land eller, hvad angår Vesterbottens och Norrbottens län, utom lappmarken erforderlig för alla lappar, som nu verkställa dylik flyttning; och behöfver den ega rum till alla de trakter, dit den nu utsträcket? Har den efter utfärdandet af 1886 års lag förekommit i större omfattning än dessförinnan?

3:o

Har behof framträdt af ändring i nu gällande bestämmelser om den tid af året, hvarunder lapparne ega vietas å enskildes egor? Det har ifrågasatts, att fjelllapparne borde senast den 1 April hafva under återflyttning öfverskridit lappmarksgränsen och den 1 Maj odlingsgränsen samt höstetiden kvarstanna ofvan odlingsgränsen till den 15 Oktober. Kan fjelllapparnes flyttningsrätt utan men för dem sålunda inskränkas? Hvilka motsvarande bestämmelser kunna vara lämpliga för skogslapparne? Vore bestämmelser i nu antydt syfte af afsevärdt gagn för de bofaste?

4:o

Hvilka föreskrifter erfordras för att förmå lapparne att vid återflyttning medföra alla sina renar? Skulle en föreskrift derom, att qvarlemnade renar må under vissa vilkor dödas, vara lämplig?

5:o

I hvilken omfattning och å hvilka trakter flytta norska lappar i Sverige?

6:o

Har den i gällande lag föreskrifna ordningsmannainstitutionen visat sig verksamt främja ordningen inom lappbyarna? Fordras någon utvidgning af ordningsmannens uppgift eller eljest någon ändring i de om uppdraget nu gällande bestämmelser?

7:o

Erfordras ändring i gällande bestämmelser angående skyldighet att ersätta skada, som af renar förorsakats

- a) å åker, äng eller utängsslätter,
- b) å annan utmark,
- c) å hö i stackar eller hässjor?

8:o

Kan den i Vesterbottniska förslagets 11 § ifrågasätta anmälningsskyldighet för lapparne medföra någon afsevärd olägenhet?

9:o

Äro de beträffande indelning i skadeersättningsområden nu meddelade bestämmelser fullt lämpliga?

10:o

Finnes något att erinra mot, att vid anhängiggörande af talan mot lappar om ersättning under gemensam ansvarighet stämning delgifves allenast en af lapparne t.ex. ordningsman?

11:o

Finnes något att invända mot anordnande af en för lapparne utsedd skiljemannakorps i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad i 15 § af Vesterbottniska förslaget ifrågasättes; eller mot föreskrift om upprättande af sådan längd öfver renantalet, som i 16 § af samma förslag omförmäles?

12:o

Bör ett stadgande införas i lagen angående skyldighet för lapp att på order af kronobetjening, lappfogde eller ordningsman hopsamla under lappens vård varande renar?

13:o

Det har ifrågasatts, att ett stadgande borde i lagen inflyta derom, att hvarje lapp, som eger mera än 250 renar, skall, familjen inberäknad, hafva en vaktare för hvarje fullt tal af 250 renar, dock att såsom renvaktare ej må godkännas barn, som är yngre än 12 år. Är ett sådant stadgande

lämpligt och kan det utan afsevärda svårigheter genomföras?

14:o

Tarivas, utöfver hvad för närvarande finnes stadgadt, bestämmelser, i syfte att trygga renhjordarne mot ofredande och skadegörelse från de bofastas sida? Bör något stadgas särskildt för att förekomma skadegörelse af hundar? Kan föreskrift om skyldighet för bofaste att inom visst område gemensamt ansvara för skada, som genom deras hundar eller eljest genom åtgörande från deras sida tillskyndas renhjordarne, lämpligen meddelas?

15:o

I hvilken omfattning äro bofaste egare till de renar, som finnas i lapparnas vård? Har de bofastes renegareskap visat sig medföra olägenheter och hvilka äro dessa? Kan och bör den bofast nu medgifna rätt att ega renar i lapparnes vård borttagas eller inskränkas? Kan dylik inskränkning lämpligen ske i enlighet med de af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i Jemtlands län i sådant hänseende föreslagna grunder?

16:o

Möter hinder att föreskrifva ovilkorlig skyldighet att märka renar? Inom hvilken tid bör i sådant fall renmärkningen vara verkställd?

17:o

Kan utan olägenhet föreskrifvas, att för hvarje renegare må fastställas allenast ett märke?

18:o

Huru bör förfaras med ren, som efter föreskrifven tid ej är märkt? Bör, derest det anses nödigt föreskrifva att dylik omärkt ren skall nedslagas eller försäljas, bestyret härmed öfverlemnas åt ordningsman, och hvilka närmare bestämmelser äro i sådant fall erforderliga?

Stockholm, Isac Marcus Boktryckeri-Aktiebolag, 1895

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtsson *J. Persson*

På fråga angående vid vilka av länets renbetesfjäll det förhållande äger rum att lapparna för vintern söka bete åt renarna utanför fjällets område därom jämte annat Herrar Kommiterade i skrivels den 1 december sistlidne år äskat upplysning har från vederbörande Kronolänsmän Landshövdingeämbetet infordrat och får äran härmed överlämna rapporter.

Östersund i Landskontoret den 18 januari 1883

På Landshövdingeämbetets vägnar

Carl Ekberg J

Till Konungens Befallningshavande i Östersund

Jämlikt ordres av den 4:de i denna månad får jag härmed ödmjukast meddela: att de Lappar, som tillhöra detta distrikt under vintertiden icke söka bete för sina renar utom fjällets område.

Funäsdalen i Tännäs Länsmanskontor den 16 december 1882

V Behm

Till Konungens Befallningshavande i Jämtlands län

Med avseende å Konungens Befallningshavandes order den 4 dennes, får jag, under vördsam hänvisning till min i ämnet den 9 innevarande månad avlåtna skrivelse ånyo omnämna, att några till renbete använda fjäll icke finnas inom distriktet med undantag av Servfjället i Hede, vilket dock endast tillfällighetsvis under vårens eller sommarens lopp besökes av inom Tännäs bosatta lappar.

Hede länsmanskontor den 28 december 1882

Omell

KJD
inkom den 9 okt. 1893

Protokoll hållet vid sammanträde i
Storsjö den 12 september 1893.

=====

De närvarande lapparna förklarade, att om denna rätt att inflytta med sina renar å de enskildas ägor skulle upphöra, de måste yrka få utvidgning av renbeteslanden och ansågo de att för vinterbete företrädesvis borde upplåtas trakterna söder om Storsjön och Grucken, omfattande södra delen av Storsjö bys område samt områdena till Messlingen, Ljusnedal, Servsjön, Henådalen, Henvålen och västra delen av Vemdalen omkring Håsjövälen....

=====

Dag som ovan

E F Groth

F W Jonsson

Adolf Suwe

Protokoll från 29 juli 1895 i Funäsdalen

=====

§ 4

=====

" att, sedan större delen av byarna Högvålen och Sörvattnet numera blivit inköpta till utvidgning av Rutfjället, de till Tännäs lappby hörande lappar icke sträckt sina vinterflyttningar utöver det sålunda utvidgade skattefjällets område, därvid dock Nils Olsson Rensberg uppgav, att hans fader vissa år under ogynnsamma väderleksförhållanden brukat flytta ned till Fjätfjället på gränsen till Kopparbergs län, och att en sådan flyttning möjligen kunde för Rutfjällets lappar bli även i framtid behöflig; att den av Åre och Storsjö lappar förut företagna flyttningen till Servfjället och däromkring liggande skogstrakter numera upphört och att ej heller någon flyttning till norskt område på senare tider från denna lappby ägt rum, men att däremot renar tillhörande lappar i lappbyn under de senaste åren brukat utan vederbörlig tillsyn ströva ned över Ljusnan till Tännäs, Långå, Hede, Glöte och Lofsdalen samt vidare nedåt och jämväl utöver gränsen till Kopparbergs län;

===== Åre och Storsjölapparna beklagade de anmärkta strövtågen och förklarade att de härledde sig därifrån, att renarne förvildats i följd av den behandling de rönt särskilt å Ljusnedals bruks ägor, därifrån de blivit skrämda genom nedskjutning. Lapparna önskade inet hellre än att återgå till normala förhållanden

§ 5.

=====

Lappfogden ansåg att, sedan de till inköp föreslagna marker inom Tännäs blivit åt lapparna förvärvade och vid skifte förlagda i sammanhang med skattefjällen, de till Tännäs lappby hörande lappar skulle å de åt dem anvisade trakter erhålla tillräckligt renbete året om, men att däremot även efter köp an därtill föreslagen mark, för lapparna inom Åre och Storsjö och Ovikens lappbyar bleve erforderligt, att de vissa vintrar genom avtal med jordägarna eller annorledes förvärva rätt att under vintern med sina renar vistas å enskild tillhörig mark, ---"

LitteraturförteckningA. Offentliga utredningar

1. 1882 års lappkommittés betänkande och brevväxling. Riksarkivet.
2. "Förslag angående lapparnas renskötsel m.m." Avgivet av 1919 års lappkommitté. S.O.U. 1923:51.
3. "Förslag angående de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige m.m." Avgivet av John Widén, sasom särskilt tillkallad sakkunnig. S.O.U. 1927:25.
4. "Betänkande angående åtgärder etc." Avgivet av 1930 års lapputredning. S.O.U. 1936:23.
5. "Betänkande angående åtgärder till stöd för de renskötande lapparna m.m." Avgivet av Lennart Berglöv. S.O.U. 1942:41.
6. "Betänkande med förslag till åtgärder rörande renskötseln i Jämtlands län" Avgivet av 1943 års jämtländska renbetesutredning. (Stencilerad)

B. Protokoll, utslag och domar.

7. KB:s i Gävleborgs län kungörelse den 23 november 1783 angående olovlig bosättning av lappar inom Finnäs med flera byars mark.
8. Kungl. Maj:ts brev den 20 april 1841 angående grunderna för avvitttringen inom Hede pastorat (Ekström: Samling av Kungl. brev och författningar. Stockholm 1862)
9. Kungl. Maj:ts brev den 20 april 1841 angående bestämmande av säkra gränser för lappaimogens i Jämtland renbetestrakter (Ekström: Samling av Kungl. brev etc.)
10. KB:s i Jämtlands län utslag den 18 dec. 1855 angående avvitttringen inom Hede och Tännäs socknar. Länsarkivet i Östersund. Akt 166-169 år 1855.
11. Kungl. Maj:ts brev den 21 juni 1861 angående avvitttringen och skattläggningen inom Hede och Tännäs socknar. Länsarkivet Östersund. Brev från Kungl. Maj:t 1861 nr 10.
12. Hede Tingslags dombok 1876. Dom den 14 sept. angående olaga renbete å Ljusnedals bruk.
13. Svea Hovrätts utslag 1878 på överklaganiet av Hede häradsrätt i dom den 14 sept. 1876.
14. Hede Tingslags dombok 1880. Dom den 23 juli angående olaga renbete å Ljusnedals bruk.
15. Kungl. Maj:ts prop. nr 2 till 1886 års riksdag med förslag till lag om lapparnas rätt till renbete.
16. Särskilda utskottets utlåtande på Kungl. Maj:ts prop. nr 2 vid 1886 års riksdag.
17. Hede Tingslags dombok § 49 den 14 sept. 1891. Mål angående olaga renbete å Ljusnedals bruk. Svea Hovrätts utslag den 23 okt. 1892 och Kungl. Maj:ts dom 22 juni 1894 i samma ärende.

18. Protokoll och dom angående olaga renbete i Vendalen. Härjedalens domsagas dombok 1935.
19. Protokoll och domar angående dödande av hund (Langåmålet) i Häradsrätt, Hovrätt och Högsta domstolen.
20. Protokoll och domar angående olovligt renbete (Rändalsmålet) i Häradsrätt, Hovrätt och Högsta domstolen.

C. Övrig litteratur.

21. Bromé, Janrik: "Jämtlands och Härjedalens historia" del II och III.
22. Collinder, Björn: "Lapparna". Stockholm 1953.
23. Gothe, Rickard: "Finnmark och Jämtland" i "Jämtländska studier". Uppsala 1928.
24. Hülphers, Abr. Abr:son: "Samlingar till en Beskrifning öfwer Norrland. Tredje samlingen om Härjedalen". Västerås 1775.
25. Jonsson, Olof: "Jonas Torkilsson, lapp". I "Jämtländska studier". Uppsala 1928.
26. Jonsson, Olof: "Från Ljusnedals första år" "Fornvårdaren". Uppsala 1929.
27. Modin, Erik: "Härjedalens ortsnamn och bygdesägnar". Stockholm 1911.
28. Robsahm, C.M. och Schwab, Anton: "Journal under en resa genom Gästrikland, Hälsingland och Härjedalen till Røros Kopparverk i Norge". Lund 1940.
29. Schefferus, Johannes: "Lappland" Acta Lapponica VIII. Uppsala 1956.
30. Tennow, C.L.: "Rättsförhållandet mellan lapparna och de bofasta i Härjedalen". Stockholm 1891.
31. Tennow, C.L.: "I Lappfrågan". Stockholm 1893.
32. Thomasson, Lars: "Om lapparna i Jämtland och Härjedalen". Acta Lapponica XII. Uppsala 1956.
33. Wiklund, K.B.: "Huru länge har det funnits lappar i Jämtland och Härjedalen" i "Jämtländska studier". Uppsala 1928.
34. Wiklund, K.B.: "Lapparna" i "Nordisk kultur 10".

ALRUTZ' ADVOKATBYRÅ AB

ADVOKATERNA

OWE BJÖRK STIG CARLBERG - NILS VASSEUR

MIKAEL ALRUTZ - ANDERS VALLIN - LOUIS VASSEUR - THOMAS CARLBERG

Vattenrätt, miljö rätt,
expropriation, gruvrätt, fastighetsrätt,
frågor om elektrisk kraft m.m.

Mäster Samuelsgatan 4 - 111 44 Stockholm
Telefon 08-24 33 65 Telefax 08-10 25 74
Bankgiro: 117-6411 Postgiro: 83 27 47-0

Stockholm den

3 april 1989.

Dnr

2635/1

SC/YE

Stora Kraft

Box 26

920 23 BERGVIK

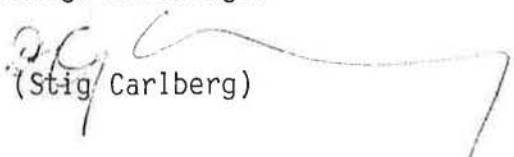
Att: Gudmar Wallner.

Korttidsregleringen i Långå och Halvfari.

Den 23 mars översände jag kopia av skrift från Svenska Samernas Riksförbund i den uppskjutna frågan om inverkan på renskötseln genom försämrade isar vid Ransjö. Från vattendomstolen har jag idag fått besked att domstolen avser att hålla en förhandling i frågan förslagsvis den 7 eller 8 juni; samtidigt skulle man behandla den uppskjutna frågan om inverkan på fisket i Övre Särvsjön av rotenonbehandlingen. Vattendomstolen önskar nu få ett yttrande från sökandena över samernas skrift. Samtidigt bör vi yttra oss i frågan om den fortsatta handläggningen och precisera den bevisning vi vill åberopa. Jag har lovat att en skrift skall vara domstolen tillhanda i vecka 19.

Jag vore tacksam för synpunkter i god tid före nämnda dag.

Vänliga hälsningar

(Stig Carlberg)

Kopia: Ljusnans Vattenregleringsföretag.

1988-05-05

6966
STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avt 9, Vattendomstolen
Ink 1988-05--5
Akt. AD 24/1950
Aktbil. 981

-03-30

Till Stockholms tingsrätt, Vattendomstolen.

AD 24/50; Lossens reglering, samordnad skadebehandling.

Enligt förordnande i dom 1978-04-06 i bl a förevarande mål (aktbil. 779, aktsid. 5725) om samordnad skadebehandling i Ljusnan behandlas i detta mål även skador av andra företag som berör Ljusnan uppströms Halvfari kraftverks dämningsområde (Långåskanströskeln) och nedströms Halvfari kraftverks inverkningsområde (tröskeldammen i Hede) ned till Svegssjön. Under hänvisning härtill får sökandena nu anföra följande rörande de i målet kvarstående frågorna.

Isdämning vid Linsell.

I dom 1987-03-27 i bl a förevarande mål (aktbil. 979) förordnade vattendomstolen under 4.3. i domslutet att frågorna beträffande isdämning nedströms Broforsen till inloppet i Svegssjön alltjämt skulle vara uppskjutna under en prøvotid fram till den 19 maj 1987. Samtidigt fastställde vattendomstolen (5. i domslutet) tre rörande sådana skador ingångna avtal berörande fastigheterna Linsell 5:25, 19:1 och 5:9 (domsbil. 2-4).

Sökandena får nu anmäla, att ytterligare 17 avtal, däribland ännu ett avseende Linsell 5:9, numera träffats om ersättning eller annat för skador på mark och byggnader m m till följd av isdämning i Ljusnan

Alf

vid Linsell. En förteckning över avtalen med därvid fogade kopior av dessa bifogas (Bil. A). Sökandena hemställer att vattendomstolen fastställer avtalen till framtida efterrättelse för parterna och deras rättsinnehavare.

Beträffande ytterligare en fastighet, Linsell 13:18, är parterna i princip överens om skaderegleringen. Ett avtal cirkulerar f n för underskrift och kommer därefter att ingivas för fastställelse.

I övrigt har några skador beträffande isförhållandena mellan Broforsen och Svegssjön inte anmälts till sökandena. Den uppskjutna frågan bör alltså avslutas utan andra föreskrifter än förut berörda fastställelser.

Is- och klimatskador vid Ransjö by (Nedre Ransjön).

Vid vattendomstolens huvudförhandling i februari 1986 anmälde förbundsjuristen Lars Åke Lindberg (aktsid. 6798) att uppgörelse träffats om att sökandena skulle bidra till iståndsättande och underhåll av en bro och att några yrkanden inte framställdes. Den bro som åsyftades var den gamla träbron över Broforsen. I skrift den 9 mars 1987 (aktbil. 977) anmälde Bengt-O. Larsson som företrädare för fastighetsägare i Ransjö by att uppgiften om att en uppgörelse träffats var felaktig. Förhandlingar i frågorna har därefter upptagits mellan sökandena och Larsson som företrädare för Ransjö byamän. I den mån en uppgörelse kommer till stånd kommer den att anmälas till vattendomstolen för fastställelse. I annat fall kommer vederbörlig utredning att framläggas. När detta kan ske kan för närvarande inte anges.

Medskogen 1:18 och 1:20.

Frågor om skada på härbre och ladugård på fastigheterna har tidigare behandlats av vattendomstolen (aktsid. 5967 ff, 5995 ff och 6020).

Sökandena får nu anmäla, att de förhandlingar som från tid till annan ägt rum mellan parterna nyligen visat sig bli resultatlösa.

Som framgår av bilagda PM (Bil. B) har sökandena för flera år sedan avhjälpt de skador som inträffat på härbret och ladugården. På grund härav och då förhållandena numera är sådana att ytterligare skador inte behöver befaras, saknas enligt sökandenas mening laga grund för

ytterligare anspråk från sakägarsidan. Sökandena hemställer därför att vattendomstolen låter bero vid de av sökandena vidtagna åtgärderna och avskriver frågan från vidare handläggning.

Renskötseln inom Handölsdalens sameby.

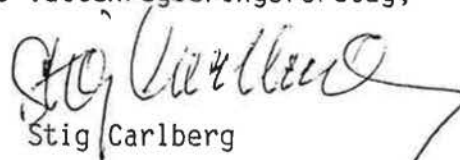
I dom 1982-05-19 i målet AD 80/68 (aktbil. 470, aktsid. 3840 i nämnda mål) lämnade vattendomstolen ägarna av Långå och Halvfari kraftverk tillstånd bl a att bygga om tröskeln i Vikarsjöns utlopp m m och att därefter bedriva utökad korttidsreglering under iakttagande av vissa tidigare fastställda vattenhushållningsbestämmelser för de båda kraftverken. I domen (domslutet 9.1-9.3) uppsköt vattendomstolen prövningen av frågan om företagets inverkan på renskötseln inom Handölsdalens sameby i avbidan på erfarenheterna under en provotid om fem år, d v s t o m den 19 maj 1987, med skyldighet för kraftverksägarna att under provotiden följa och dokumentera samernas flyttningssvågar och eventuella svårigheter till följd av företagets verkningar och att därefter inkomma med en redogörelse rörande de förändringar i fråga om flyttningssvågarna m m som må ha orsakats av företaget ävensom med - i förekommande fall - detaljerat ersättningsförslag. Av domen framgår att provotidsförordnandet föranleddes av samernas farhågor för försämrade flyttningssvågar över sjöisarna nedströms Vikarsjötröskeln. Frågan gäller alltså en del av sträckan mellan tröskeldammen i Hede och Svegssjön, alltså en av de sträckor där skadefrågorna oavsett till vilket företag det är att hänföra bör prövas i målet om Lossens reglering.

Sökandena får härmed ingiva en inom Stora Kraft upprättad redogörelse för iakttagelserna under provotiden rörande de av samerna utnyttjade flyttningssvågarna (Bil. C). Av redogörelsen framgår att några klagomål eller åtgärdsförslag inte framförts under provotiden, att korttidsregleringen inte medfört någon förändring av flyttningssvågarna eller ointetgjort drivningen över Ljusnan och att det i samband med blidväder förekommit att drivningen temporärt försvårats eller hindrats på grund av osäkra isar. Sistnämnda förhållande har dock enligt sökandenas mening inte inneburit någon till korttidsregleringen hänförlig skada. Iakttagelser under vintern 1987/88 föranleder ingen ändrad bedömning. Något ersättningsförslag kan därför inte framläggas och sökandena hemställer att den uppskjutna frågan avskrivs från vidare handläggning.

Sökaderna vill i detta sammanhang anmäla att tvist råder mellan markägare i trakten, däribland STORA, och samerna huruvida betesrätt (på grund av sedvana) överhuvudtaget föreligger inom här berörda delar av Härjedalen. Det förhållandet att sökandena ingått i saklig bedömning av korttidsregleringens inverkan på flyttningsvägar innebär inte att sökandena vitsordar att betesrätt skulle föreligga.

Ljusnans Kraftaktiebolag,
Ljunga Kraft Aktiebolag*,
Aktiebolaget Hälsingekraft,
Gullspångs Kraft Aktiebolag,
Aktiebolaget Iggesunds Bruk,
Korsnäs Aktiebolag,
Norränge Kraft Aktiebolag,
Aktiebolaget Skandinaviska Elverk och
Ljusnans Vattenregleringsföretag,

alla genom

Stig Carlberg

FOTOKOPIANS
överensstämmelse med originalet

A. Emmen

* Tidigare med firman Kema Nobel Aktiebolag.

Tjänsteställe
Gudmar Wallner/MB

Dokumentnamn
REDOGÖRELSE
Datum
1987-07-27

Sida
1

LÅNGÅ OCH HALVFARI KRAFTVERK

Korttidsregleringens inverkan på renskötseln (Härtill en karta)

Bakgrund

I vattendomstolens dom 1982-05-19 (DVA 26, AD 80/68) uppsköts frågan om företagets inverkan på renskötseln inom Handölsdalens sameby under en provotid om 5 år.

Under provotiden ålåg det sökanden att följa och dokumentera samernas flyttningsvägar och eventuella svårigheter till följd av företagets verkningar. Efter provotidens utgång skall sökanden inkomma med en redogörelse rörande förändringar i flyttningsvägar m m som må ha förorsakats av företaget samt - i förekommande fall - detaljerat ersättningsförslag.

Provotiden har nu utlöpt och följande redogörelse lämnas.

Dokumentation

Under hela provotiden har Bo Jonsson, anställd som arbetsledare vid Ljusnans Regleringsföretag, följt flyttningsvägar och övrigt av intresse för att få ett grepp över skeendet.

Jonsson färdas i sitt arbete dagligen mellan Sveg och Hede. Hans dagboksnoteringar och muntliga genomgångar ligger som grund för denna redogörelse.

I aktuella områden på ömse sidor om Ljusnan har utöver Handölsdalens och Mittådalens även i mindre omfattning Glens och Sörsjöns samebyar sina vintervisten. Dagboken omfattar även dessa byar och förhållanden av intresse noteras nedan.

Vintervisten (se karta)

Efter renskiljningen (se nedan) drivs/transporteras samebyarnas renar till vintervisten på ömse sidor om Ljusnan. Se även nedan "Nya vintervisten, ny teknik".

Mittådalens renar vistas söder och väster om Ljusnan (Lossen - Hede - Valmens dalgång - Råndans dalgång - Lossen). Mittådalens sameby har tillstånd att inneha 5 500 renar.

Handölsdalens renar vistas på ömse sidor om Ljusnan (Hedeviken - Linsell - Herrö - Duvberg - Norrälven - Vemdalen - Hedeviken). Samebyn har tillstånd att inneha 6 500 renar.

Övriga samebyar (Glen, Sörsjön) utnyttjar vinterbeten för ett mindre antal djur i området Duvberg - Norrälven.

Tjänsteställe
Gudmar Wallner/MBDokumentnamn
REDOGÖRELSE
Datum
1987-07-27Sida
2

Renskiljning

Drivningsvägar
till vinterbeten A

Renskiljning vid Lossen pågår slutet december - mitten januari. Efter skiljningen drivs Mittådalsens renar till vintervistet. Handölsdalens renar transporteras med lastbil till vintervistet. Avlastning sker dels efter stora landsvägen vid Sandviken eller Vemdalen, dels efter skogsbilvägen Sörviken - Valmdalen väster Stavsjön i höjd med Stavsjöberget.

B Renskiljning vid Brändvallen (mellan Långå och Ransundet) pågår slutet januari - början februari. Handölsdalens renar transporteras härifrån med bil och avlastning sker i området Linsellsjön - Glissjöberg.

De senaste åren har detta skilje succesivt flyttats och ersatts av ett nytt skilje vid Skärsjövälen.

C Renskiljning Korshällshögen (stora ön i Svegssjön) pågår i februari. Härifrån drivs en hjord av Handölsdalens renar över Svegssjön till området Lofsån - Herrö och resterande två hjordar österut mot Duvberg - Norrälven. Mittådalsens renar fraktas på bil till områden runt Sånfjället. Renar tillhörande Glens, Sörsjöns och norska samebyar lastas på bil för transport till sina betesmarker.

Drivningsvägar
till sommarbeten

Efter vintern drivs renarna till hemmabeten. De enda renar som behöver passera Ljusnan är de som tillhör Handölsdalen och som vistats i området Lofsån - Herrö. Passagen över Ljusnan sker över is vid Linsell - eller om detta ej går vadar renen över älven i höjd med Lofsåns inflöde.

Drivning över is

De renar från Handölsdalen som avlastats från bil i området Sandviken - Vemdalen söker sig till markerna norr och öster om Ljusnan. En viss del strövar över isen till marker väster om Ljusnan. Dessa renar drivs sedan tillbaka över älven för att härifrån ytterligare drivas till renskiljet vid Korshällshögen.

Följande passager används vid drivningen över Ljusnan:

- 1 Vikarsjön; drivning ytterst sällan
- 2 Stavsjön; drivning cirka 500 m uppströms utflödet (SMHI mätlinje 6b)
- 3 Magrassen; sällan. Vintern 1986/87 drevs ren i höjd med Tjärnmyrbäcken (SMHI mätlinje 6c)
- 4 Orten; drivs varje vinter dels cirka 1,5 km nedströms Ortholmen, dels vid Ortmyrbäcken.
- 5 Övre och Nedre Ransjön; ingen drivning. Tidvis dock mycket strövren.
- 6 Broforsen - Linsellborren; ingen drivning. Strövren förekommer.
- 7 Nedströms Linsellborren; drivning Sandforsen och Fagerhån.

Av dagboksanteckningarna framgår att renarna strövar ut på isarna i slutet av december. Bärkraftig is som tillåter drivning, synes under provotiden ha varit utvecklad till tiden 5 - 15 januari. Det noteras dock att isarna är känsliga för blidväder som periodvis kan hindra eller försvåra drivningen.

Under provotiden konstateras att korttidsregleringen ej har medfört förändringar i valet av flyttningssvagar.

Nya vintervisten
Ny teknik

Markerna längs Ljusnan på sträckan Hedeviken - Svegssjön har regelbundet och storskaligt utnyttjats som vinterviste först med början vintern 1975/76. Detta konstaterar även SMHI i sitt utlåtande 1984-04-18 sida 26.

I samband härmed började också Handölsdalens sameby att biltransportera ren från skiljningsplatserna till Vikarsjön - Stavsjön. Om avlastningen sker längs riks- och länsvägarna öster om Vikarsjön, strövar en del av dessa renar över Ljusnan till området väster om älven, när isläget tillåter.

Slutsatser
Ersättningsför-
slag

Under provotiden har samerna ej framfört klagomål eller åtgärdsförslag till kraftintressenterna. Korttidsregleringen har ej medfört förändrade flyttningsvägar eller omintetgjort drivningen över Ljusnan. Under perioder med blidväder kan dock drivningen temporärt försvåras eller hindras på grund av osäkra isar. Vad detta innebär för renskötseln kan ej bedömas.

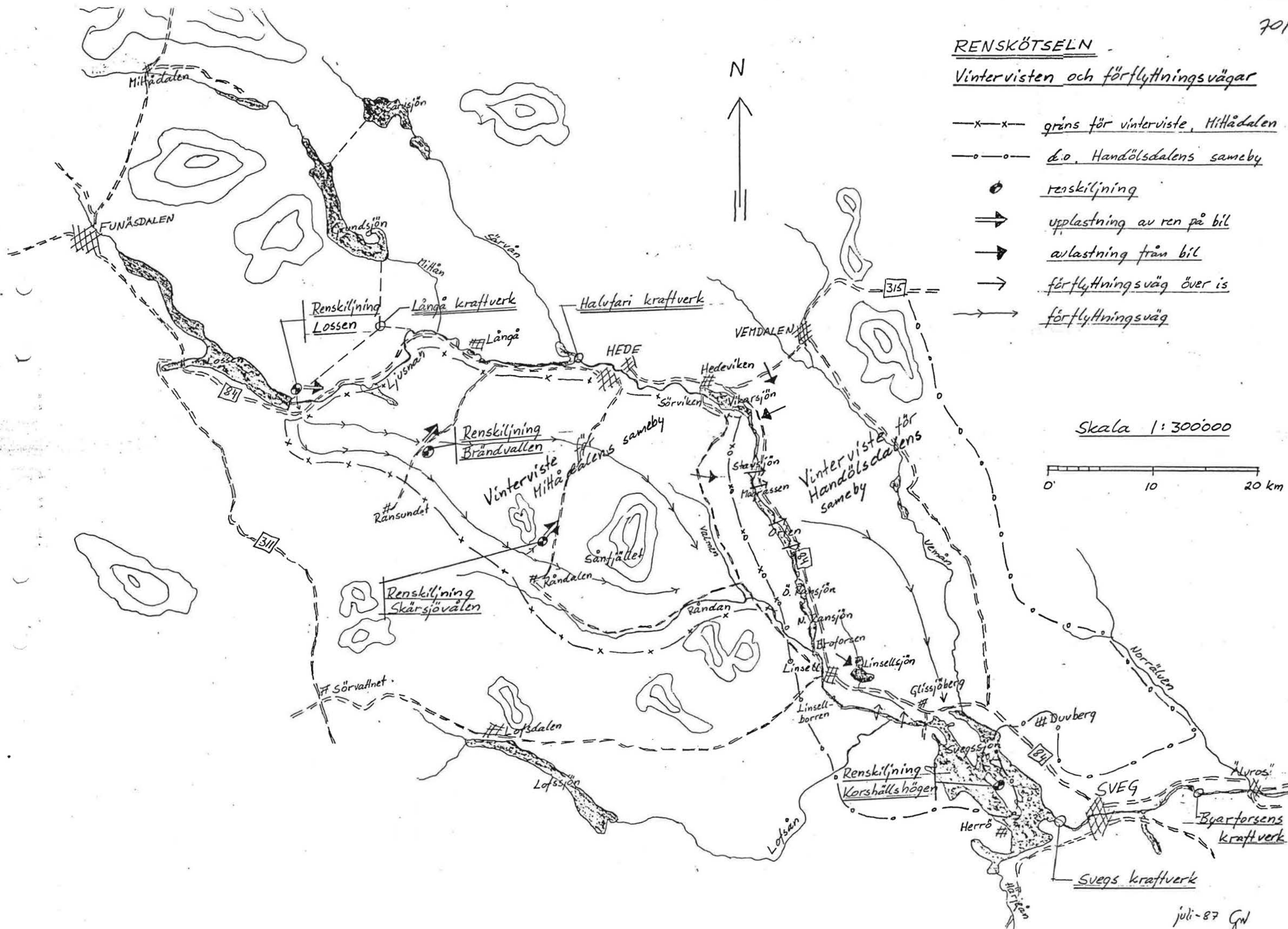
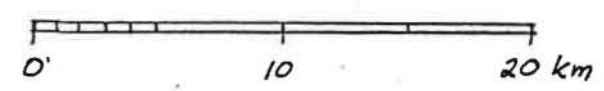
Av vad som sagts ovan framgår att kraftintressenterna ej har anledning att inge något ersättningsförslag.

RENSKÖTSELN

Vintervisten och förflytningsvägar

- x—x— gräns för vinterviste, Mittådalen
- o—o— d.o. Handölsdalens sameby
- renskiljning
- ⇒ upplastning av ren på bil
- avlastning från bil
- förflytningsväg över is
- förflytningsväg

Skala 1:300000

981 29 KIRUNA
TEL 0980/540 11

VICE ORDFÖRANDE:
LARS PETTER NIIA
SELMEDALSVAGEN 14
126 55 HÄGERSTEN
TEL 08/97 39 89

LARS ÅKE SPIIK
WOLFGATAN 21 B
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/119 38

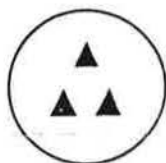
INGVAR ÅHRÉN
PRÄSTANGSVAGEN 11
871 61 HÄRNOSAND
TEL 0611/207 30

SEKRETERARE:
SIXTEN PERSSON
VILLAVAGEN 31
933 00 ARVIDSJAUR
TEL 0960/114 62

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEÅ
TEL 090/14 11 80vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGEENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Vattendomstolen
Box 8307
104 20 STOCKHOLM

1988-05-09
AD 24/50
987

SV 9/74

Mål AD 224/50, Lossens reglering

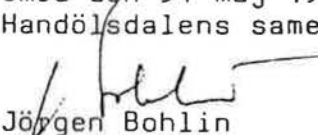
Handölsdalens sameby får i anledning av föreläggande 1988-05-09 (aktbil. 983) anföra följande.

Den av sökanden 1988-05-05 (aktbil. 981) lämnade redovisningen såvitt avser renskötselfrågor är i väsentliga avseenden såväl ofullständig som felaktig. Vidare noteras att den som bilaga C fogade redogörelsen är dagtecknad 1987-07-27 varvid dock gäller att redogörelsen först nu presenteras för samebyn.

Den genomgång och redovisning som samebyn måste göra kan bl a med hänsyn till ofullständigheterna i sökandens redovisning inte färdigställas på sådant sätt att målet är berett för huvudförhandling i enlighet med kungörelse härom att äga rum den 14 juni 1988. Vad gäller tidpunkten för huvudförhandlingen möter för min del dessutom hinder med hänsyn till att tidpunkten sammanfaller med avhållandet av samernas landsmöte.

Med hänvisning till det här redovisade och till vad som avhandlats på telefon med vattendomaren hemställer jag om anstånd till den 5 september 1988 att inkomma med skriftligt yttrande över sökandens redovisning. I konsekvens härav gäller att jag samtidigt hemställer att tidpunkt för huvudförhandling fastställs till tid därefter.

Umeå den 31 maj 1988
Handölsdalens sameby

Jörgen Bohlin

Kopia till: Alrutz advokatbyrå AB, advokaten Stig Carlberg
Kammarkollegiet, Bengt Karlsson

Akt för usvaren

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 9 Vattendomstolen

PROTOKULL
1983-06-14
Huvudförhandling i
församlingshemmet i
Häde samt syn

AD 24/50
Aktbil. 983

DOMSTOLEN

rådmannen Kaspars Berzins, fastighetsrådet David Östensson samt nämde-
männen Sven Persson, Rätansbyn, och Per-Erik Nordh, Bollnäs

PROTOKOLLFÖRARE

tingsnotarien Inger Österdahl

SÖKANDE

1. Ljusnans Kraftaktiebolag
2. Ljunga Kraft Aktiebolag
3. Aktiebolaget Hälsingekraft
4. Gullspångs Kraftaktiebolag
5. Aktiebolaget Iggesunds Bruk
6. Korsnäs Aktiebolag
7. Norränge Kraftaktiebolag
8. Aktiebolaget Skandinaviska Elverk och
9. Ljusnans Vattenregleringsföretag

Ombud: advokaten Stig Carlberg, Alrutz' Advokatbyrå, Mäster Samuels-
gatan 4, 111 44 Stockholm

SAKEN

Lossens reglering, samordnad skadebehandling

NÄRVARANDE

sökandena genom Carlberg biträdd av ingenjören Gudmar Wallner, för-
mannen Åke Bergström, ingenjören Åke Backlund och förmannen Bo Jons-
son

civilingenjören Magnus Albinsson, Frösön, i stället för advokat Sven
Högdahl, för tidigare anmälda sakägare

Jan-Olof och Carl-Axel Östberg genom ingenjören Lennart Ebenhard

Åke Bergström

Vattendomstolen bifaller Carlbergs framställning.

Renskötseln inom Handölsdalens sameby

Wallner och Jonsson redogör för innehållet i en av Wallner själv upprättad skrift om korttidsregleringens inverkan på renskötseln, aktbil. 981, aktsid. 7015-7019.

Jonsson tillägger: Det är ibland vatten på isarna, vilket inte hindrar att renarna går över isen. Det går emellertid inte att köra snöskoter under dessa förhållanden.

Ordföranden upplyser om att Handölsdalens sameby begärt och fått uppskov till den 5 september 1988 med att inkomma med yttrande över sökandenas redovisning, aktbil. 981, aktsid. 7015-7019.

Frågan om företagets inverkan på renskötseln i Handölsdalens sameby uppskjuts i avvaktan på ytterligare utredning.

Medskogen 1:18 och 1:20

Ebenhard framställer sökandenas yrkanden i enlighet med aktbil. 981, aktsid. 7013-7014. Ebenhard utvecklar och preciserar därefter yrkandena vilka tidigare presenterats i målet. Ebenhard yrkar att syn skall äga rum.

Carlberg genmäler i enlighet med aktbil. 981, aktsid. 7013-7014. Carlberg hänvisar även till tidigare företagen syn, aktsid. 5968.

Larsson framställer ett eget yrkande om ersättning 15.000 kr p.g.a. klimatskador i egenskap av ägare till fastigheten Ransjö 8:7 och arrendator av intilliggande mark samt anför: Temperaturen i älven är högre nu än tidigare vilket orsakar högre luftfuktighet vilket i sin tur gör att det inte längre går att torka vallskörden på slänter närmast älven. Skörden torkas nu c:a 100 m längre bort. Den kan inte längre torkas på marken. Inte heller kan odlas potatis i ett område

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE:
NIKOLAUS STENBERG
ÅROSJÖKK
981 29 KIRUNA
TEL 0980/540 11

VICE ORDFÖRANDE:
LARS PETTER NIIA
SELMEDALSVÄGEN 14
126 55 HAGERSTEN
TEL 08/97 39 89

LARS ÅKE SPIIK
WOLFGATAN 21 B
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/119 38

INGWAR ÅHRÉN
PRÄSTÅNGSVÄGEN 11
871 61 HARNOSAND
TEL 0611/207 30

SEKRETERARE:
SIXTEN PERSSON
VILLAVÄGEN 31
933 00 ARVIDSJAUR
TEL 0960/114 62

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEÅ
TEL 09014 11 80vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGELEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Stockholms Tingsrätt
Vattendomstolen
Box 8307
104 20 STOCKHOLM

STOCKHOLMS TINGSRÄTT

Vad 7, Vattendomstolen

Lik 1988-09-10

Ad. 17 24/1988
Aktbil 992

SV 9/74

**Mål AD 24/50, Lossens reglering; Inverkan på renskötseln i
Handölsdalens sameby.**

Handölsdalens sameby får härmed inkomma med yttrande över sökandens skrift den 5 maj 1988 (aktbil 981).

Sökandens redovisning återgår på en inom Stora Kraft upprättad redogörelse dagtecknad 1987-07-27; först i och med sökandens skrift redovisad för samebyn i maj 1988. Innan samebyn ingår på en redogörelse med kommentar härtill får bekräftas att samebyn inte - som också påpekas i sökandens skrift - framfört några klagomål eller "åtgärdsförslag". Då frågan var satt på provotid om fem år och då några åtgärder i bokstavlig mening inte är meningsfulla har samebyn inte heller sett anledning att lämna någon särskild löpande redovisning till sökanden.

Av Stora Krafts redogörelse framgår att en angiven person skall ha följt flyttningssvägar och övrigt i avsikt att få ett grepp över skeendet. Ifrågavarande person har inte sökt någon kontakt med samebyn och byn saknar kännedom om den närmare omfattningen av iakttagelser mm. Sålunda har vederbörande person inte följt de faktiska flyttningarna och alltså inte i övrigt varit i kontakt med samebyn i och för fullgörande av sitt uppdrag. Det kan även anmärkas att lokalkännedom tydligen saknas då det av redogörelsen lämnas uppgifter om samebyar som överhuvudtaget inte existerar och i vart fall inte driver renskötsel i området. Med den angivna samebyn "Glen" torde eventuellt avses Tossåsens sameby, som gränsar mot Handölsdalens sameby i norr och öster. Den därjämte nämnda samebyn "Sörsjön" existerar veterligen överhuvudtaget inte.

Å den till redogörelsen fogade skissen har lämnats vissa uppgifter om flyttningssvägar, skiljningsgården, mm. Den å skissen redovisade flyttningssvägen från i höjd med Orten till Glissjöberg måste vara fråga om en felritning, något som framgår vid en jämförelse med den topografiska kartan. Någon flyttningssväg med angiven sträckning existerar inte.

Höstflyttningar tillgår normalt så att samebyn samlar renar mot Vikarsjön för att därefter söka flytta över sjön och väster om Ljusnan varvid flyttning sker under samtidigt betning av området ner mot Svegssjön. Detta val av flyttningssväg är även betingat av strävan att hålla renar på denna sida Ljusnan för att minska risker för störningar på trafiken längs vägen Sveg-Hede.

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

Isförhållandena längs hela älvsträckan i berörd del har varierat över åren. Vissa år har det varit blankis och även i övrigt mycket dåliga isar medan det något år har varit bättre isförhållanden. Sammantaget gäller att flyttning med säkerhet inte kan ske på isen varför landflyttning har måst väljas med därav följande förlängd flyttning. Flyttning från Vikarsjön ner mot Glissjöberg och Svegssjön tar ca 4 dagar i anspråk och sker då med användande av två helikoptrar för att säkert kunna genomföra flyttningen med hänsyn till de hinder flyttning på land innebär. Genom att inte kunna använda isen för flyttning förlängs flyttningen under **hösten** med en dag mot vad som annars skulle gälla. Detta medför ökade kostnader för såväl helikopter som manskap med skoter. Ökat behov av helikopterinsats utgörs då 2 x 5 timmar varje höst och insats av manskap med skoter består av 8 personer för samma tid.

Under våren sker normalt flyttning i omvänd sträckning. Våren 1988 kunde dock flyttning över Ljusnan inte säkert ske varför hjorden fick flyttas åter ner mot Svegssjön och där gå över isen för att sen flytta upp mot Vemdalsaskalet. Detta år innebar den förlängda flyttningen flera dagars extraarbete, men även vid mer normala förhållanden förlängs flyttningen med en dag; i detta fall bestående av en extra helikopterinsats om 8 timmar för en helikopter, som då är tillräckligt stöd vid flyttningen, samt 8 personer med skoter.

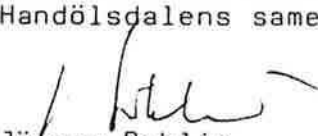
Utöver vår- respektive höstflyttningarna sker ett antal mindre flyttningsrörelser över älven för att ta tillbaka renar som kan ha strövat över och befinner sig på andra sidan älven. Även dessa flyttningar kan innebära betydande merarbete och förseningar. Av redogörelsen framgår vissa passager över Ljusnan varvid särskilt skall anmärkas det uppseendeväckande att det för Vikarsjön anges att drivning skulle ske ytterst sällan. Detta är samebyns huvudflyttled och renar flyttas häröver varje höst och vår (såvitt gäller vår dock med ovan angivet undantag). Vidare anges under punkten 5 att ingen drivning skulle ske vid Övre och Nedre Ransjön, vilket påstås tillbakavisas. Även i övrigt lämnas felaktiga uppgifter, vilka dock inte närmare behöver kommenteras i detta sammanhang.

Samttaget medför de försämrade isförhållandena i aktuell del av älven att samebyn åsamkas betydande merarbete och kostnader för vilka sökanden har att kompensera samebyn. Den närmare omfattningen är ovan redovisad.

Samebyn finner att sökanden bör åläggas att inkomma med ersättningserbjudande. I det fall kompletterande uppföljning med syn skall behöva göras sker detta lämpligtvis under vinterförhållanden, då renarna kommer till och befinner sig i området. För det fall sökanden skulle vilja följa flyttningen för att kunna bilda sig en uppfattning om de problem som regleringen av Ljusnan medfört är samebyn självfallet beredd att medverka härtill.

Umeå den 2 september 1988

Handölsdalens sameby

Jörgen Bohlin

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 9, Vattendomstolen
Box 8307
104 20 Stockholm
Tel: 08 - 57 51 12

FÖRELÄGGANDE
1988-09-08

VA 24/50
Aktbil 993

Sökandena
c/o adv Stig Carlberg
Alrutz' adv byrå
Mäster Samuelsgatan 4
111 44 STOCKHOLM

Mål AD 24/50, Lossens reglering; inverkan på renskötsel i
Handölsdalens sameby.

Samebyn har den 6 september 1988 inkommit med yttrande, vilket
översänts till Eder.

Ni föreläggs att inom 30 dagar från mottagandet av denna skrivelse
yttra Er över vad samebyn anfört.

Kaspars Berzins
rådman

1988-10-12

13
AD 24/50
994

Till Stockholms tingsrätt, Vattendomstolen.

AD 24/50; Lossens reglering, samordnad skadebehandling.
Inverkan på renskötsel i Handölsdalens sameby.

Med anledning av samebyns inlaga den 2 september 1988 (aktbil. 992) får sökandena anföra följande.

./.
Sökandena inger och åberopar bilagda inom Stora Kraft upprättade PM 1988-10-10 (Bil.). I enlighet därmed vidhåller sökandena till alla delar sin i skrift 1988-05-05 (aktbil. 981) redovisade ståndpunkt och utredning.

Om samefrågan företas till särskild huvudförhandling förbehåller sig sökandena rätt att därvid vid behov förebbringa bevisning genom vittnesförhör med personer med kännedom om de lokala förhållandena. Bevisuppgift kommer i så fall att lämnas i god tid före förhandlingen. Sökandena vill i sammanhanget framhålla att bevisning genom syn vid ett tillfälle under kommande vinter knappast kan ge någon ledning för Vattendomstolens bedömning.

Sökandena.
genom

Stig Carlberg
Stig Carlberg

Baktgård

Josef M...

LÅNGÅ OCH HALVFARI KRAFTVERK

Korttidsregleringens inverkan på renskötseln

Handölsdalens Sameby har till Vattendomstolen inlämnat ett yttrande daterat 1988-09-02 över sökandens redogörelse 1987-07-27. Över Samebyns yttrande anförs följande:

- 1 Sökandens observatör Bo Jonsson har mycket god lokal-känedom. Han är född och uppvuxen i Ljusnadal, har tillbringat sitt femtioåriga liv i Härjedalen och är sedan år 1966 bosatt i Hede. Under observationsperioden har Jonsson nästan dagligen pendlat mellan Hede och sin arbetsplats i Sveg. Under dessa resor har han haft goda möjligheter att följa renvandringarna.
- 2 Det är riktigt att Jonsson vid sin kartläggning av flyttningarna ej har tagit kontakt med Samebyn.
- 3 I redogörelsen angivna samebyarna Glen respektive Sörsjön skall rätteligen vara Tossåsen respektive Sösjö. Ortsbefolkningen använder regelmässigt benämningen Glen som är ett lappläger inom samebyn. Renar tillhörande Sösjö sameby uppträder endast sporadiskt i området.
- 4 Sökanden vidhåller att höst- och vårflyttningarna har skett öster om Ljusnan på sätt som framgår av redogörelsen. Den av samebyn beskrivna flyttningssvågen våren 1988 är ej ett undantag, utan används varje år.
- 5 Samebyn och sökanden har skilda uppfattningar om vilka passager över Ljusnan som används vid drivningarna. Sökanden vidhåller sina uppgifter.
- 6 Med de skilda uppfattningar som råder, saknas förutsättningar för sökanden att inkomma med förslag till ersättningar.

Gudmar Wallner

STOCKHOLMS TINGSRÄTT
Avd 9, Vattendomstolen
Box 8307
104 20 Stockholm
Tel: 08 - 57 51 12

1989-02-16
Stockholm

AD 24/50
Aktbil 997

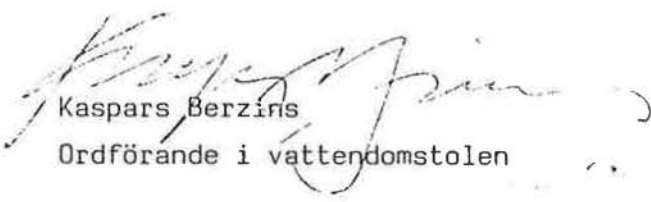
Svenska Samernas Riksförbund
Jörgen Bohlin

Brogatan 5
902 48 UMEÅ

AD 24/50 Lossens reglering; inverkan på renskötseln i Handöls-
dalens sameby

Såsom framgår av sökandenas inlägga den 12 oktober 1988 vidhåller
sökandena sin ståndpunkt och utredning vilket innebär bl a att
något ersättningserbjudande ej lämnas till samebyn.

Samebyn anmodas härmed att senast den 21 mars 1989 ange sina
yrkanden och i övrigt klargöra sin inställning i frågan så att
denna kan företagas till avgörande.

Kaspars Berzins
Ordförande i vattendomstolen

PHS

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

ORDFÖRANDE:
NIKOLAUS STENBERG
ÅHÖJÖKK
981 29 KIRUNA
TEL 0980/540 11

VICE ORDFÖRANDE:
LARS PETTER NIIA
SELMEDALSVÄGEN 14
126 55 HAGERSTEN
TEL 08/97 39 89

LARS ÅKE SPIIK
WOLFGATAN 21 B
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/126 08

INGWAR ÅHRÉN
PRÄSTÄNGSVÄGEN 11
871 61 HARNÖSAND
TEL 0611/207 30

SEKRETERARE:
SIXTEN PERSSON
VILLAVÄGEN 31
933 00 ARVIDSJAUR
TEL 0960/114 62

FÖRBUNDSKANSLIET
ADM. CHEF
JÖRGEN BOHLIN
BROGATAN 5
902 48 UMEÅ
TEL 090/14 11 80vx
TELEFAX 090/12 45 64
POSTGIRO 70 47 10 - 3
BANKGIRO 969-4548

TIDNINGEN
SAMEFOLKET
REGEMENTSGATAN 32
831 35 ÖSTERSUND
TEL 063/12 58 01
POSTGIRO 38 47 32 - 4

SAMERNAS
FOLKHÖGSKOLA
BORGARGATAN 2
960 40 JOKKMOKK
TEL 0971/102 15

Stockholms Tingsrätt
Vattendomstolen
Box 8307
104 20 STOCKHOLM

1989 03 21
Mål AD 24/50
Aktbil 1001

SV 9/74

Mål AD 24/50, Lossens reglering; Inverkan på renskötelsen i Handölsdalens sameby.

Med anledning av domstolens föreläggande 1989-02-16 med överlämnande av sökandens inlägga 1988-10-12 får jag härmed redovisa följande (aktbil 997 resp 994).

Samebyn kan konstatera att sökanden med hänvisning till en inom Stora Kraft upprättad PM 1988-10-10 egentligen enbart upprepar vad som sökanden tidigare har angivit. Sökandens uppfattning torde grundas på de uppgifter som observatören Bo Jonsson lämnat. Samebyn har inte fått del av instruktionen för Jonsson och vet följaktligen inte heller vilken tid som avsatts för observationer. Det förhållandet att Jonsson pendlar mellan "Hede och sin arbetsplats i Sveg" kan i sig inte vara underlag för särskilt inträngande observationer.

Vad gäller de omnämnda samebyarna Tossåsen - Glen och Sörsjön - Sörsjö får upprepas att ingen av dessa samebyar har marker som gränisar mot påverkansområdet, varför omnämnandet av dessa är något som är vid sidan av saken alternativt ett uttryck för vissa brister i kunskapen om de lokala renskötselförhållandena.

Samebyn har i inlagan 1988-09-02 (aktbil 992) angivit omfattningen av det merarbete, som de ändrade isförhållandena, mm medför. Med angivande av kostnader för helikopter, dagsverken blir samebyns yrkande som följer.

Höstflyttningen

Helikopter 2 x 5 tim x 2 000 kr	= 20 000 kr
Personal: 8 dagsverken á 550 kr	= 4 400 kr
Skoter: 8 dagsverken á 350 kr	= 2 800 kr
Summa	28 200 Kr

Vårflyttningen

Helikopter 8 tim á 2 000 kr	= 16 000 kr
Personal: 8 dagsverken á 550 kr	= 4 400 kr
Skoter: 8 dagsverken á 350 kr	= 2 800 kr
Summa	23 200 kr

Stefan Persson

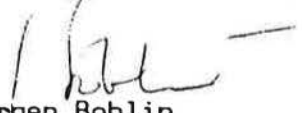

SVENSKA SAMERNAS
RIKSFÖRBUND (SSR)

Angivet merarbete avser alltså höst respektive vårflyttningarna. Som anges i aktnil 992 uppstår härutöver merarbete då det gäller att återhämta renar, som kommit öster om Ljusnan till betesmarkerna väster därom. Omfattningen av detta merarbete växlar mellan olika år och kan därför inte med samma exakthet bestämmas.

Vad gäller fråga om hållande av syn i målet får konstateras att sådan lämpligheten skall hållas under vinterförhållanden samtidigt som det får noteras att lämplig tidpunkt härför nu torde ha föresluttits, då vårflyttningen nu är nära förestående.

Umeå den 21 mars 1989

Jörgen Bohlin

Avskrift.

Till advokatfiskalsämbetet vid Kungl. Kammarkollegiet,
Stockholm.

Med förmälan att kammaradvokatfiskalsämbetet hos vattenöverdomstolen fullföljt talan mot Österbygdens vattendomstols deldom den 12 juli 1958 angående reglering av sjön Lossen i Tännäs socken har ämbetet i skrivelse till mig den 30 september 1958 anhållit om det yttrande, som jag kan avgiva angående lapparnas sedvanerätt m.m. beträffande markområdena kring Lossen.

Jag får med anledning därav anföra följande.

Genom nåd. beslut den 2 november 1956 har jag erhållit uppdrag verkställa viss utredning rörande renbetestrakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län. Utredningens huvudsakliga syfte är att frambringa material för bedömande av omfattningen av den s.k. lapska sedvanerätten. För detta ändamål har jag hört mig för hos lappar om de av dem använda färdlederna och vinterbetestrakterna samt hos Ortsbor om lappars besök nu och tidigare med renar i deras trakt. Av handlingar i arkiv och hos myndigheter har jag även inhämtat uppgifter i detta avseende. Utredningen är ännu ej avslutad.

Man har liknat den lapska sedvanerätten med en servituts rätt. Vidare har man sagt att i mål, avseende frågan om denna rätts^{till-}lämplighet får det anses krävas sådan bevisning, som enligt allmän lag erfordras, för styrkande av urminnes hävd (nåd. prop. nr 43/1928, sid. 29). Det skulle således, att döma av Östen Undéns Svensk sakrätt, del II, sid. 146, fordras en trakts utnyttjande under två mansåldrar (cirka 90 år) för att betesrätten skall anses tryggad.

Beträffande frågan när sedvanerätten, en gång förvärvat, skall anses hava upphört med anledning av bristande användning av betestrakten anför 1919 års lappkommitté följande: "För många av ifrågavarande trakter gäller, att de regelbundet besökas av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort

från fjällen, att de endast uppsökas, då renarnas behov av bete icke lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kunna således, beroende av betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara, att sedvanerätten, som grundar sig mindre på lapparnas vilja än på renarnas behov av föda, icke utan vidare får betraktas såsom upphävd därför att längre tid förflutit mellan lapparnas besök" (S.O.U. 1923:51, sid. 104). Den sålunda uttalade uppfattningen synes mig fortfarande få anses hava giltighet.

Till sin natur är sedvanerätten generell så tillvida, att den ej är bunden vid lapparna i viss lappby, viss betesgrupp eller vid viss enskild lapp.

Lapparna, vilka från norra Skandinavien undan för undan sökt sig söderut till fjälltrakterna å båda sidorna om den nuvarande gränsen till Norge, inom svenska landområden ända ned till Dalarna, anses hava kommit till Härjedalen under 1600-talet första hälft. Så angiver protokoll från ett ting i Selbu i Norge den 6 december 1690 att en lapp setat i fjällen väster om Helagsfjällen redan på 1620-talet. Även många andra bevis finns för att lappar med renar uppehöll sig i Härjedalen redan under 1600-talet, även om man icke känner närmare till lapparnas uppehållstrakter och temporära uppehåll i renskötseln förekommit, beroende på att lapparna bortjagats med anledning av förment inkräktande på de bofastas rättigheter.

Emellertid vet man att lappar år 1783 slagit sig ned å Tännäs, Råndalens och Funäsdalens byaskogar (S.O.U. 1922:10, sid 25). Att lappar med renar alltsedan dess funnits i dessa trakter - även om enstaka och kortvariga avbrott kunna ha förekommit - torde få anses visst.

De olika kommittéer, som sysslat med renbeteslagstiftningen - 1883, 1896 och 1919 års lappkommittéer - hava haft anledning undersöka lapparnas flyttningar och vinterbetning inom bl.a. Tännäs och intilliggande kommuner och 1919 års kommitté gör det uttalandet att så gott som samtliga socknar i Jämtlands län besökts av lapparna för renbete (S.O.U. 1923:51, sid. 104). Därvid avser kommittén uttala den uppfattningen, att lapparna hava

sedvanerätt om ej överallt, i dessa socknar så åtminstone i stora delar av desamma.

I sin berättelse över 1896 års verksamhet, dagtecknad den 31 december s.d., angiver t.f. lappfogden i Jämtlands län A. Dalkvist att en grupp av renar, tillhörande lappar i Åre-Storsjö lappby, "går likaledes utan bevakning över Ljusnan och strövar genom Tännäs lappbys område ner till stora skogarne i Idre socken samt över hela västra delen av Linsälls socken fram till Sånfjället." Lappfogden i samma län Abr. Staaff, som den 29 april 1922 avgivit yttrande till 1919 års lappkommitté angående jämtlandslapparnas vinterbetning angiver "mot Ljusnedal på södra sidan Ljungan närgränsande enskilda marker" som vinterbetestrakt (använd under längre tid av vintern) vad avser lapparna i Mittådalens, Handölsdalens och Tranris lappbyar samt Tännäs socken beträffande lapparna i Tännäs lappby.

Då sjön Lossen ligger i här berörda trakter, få dessa uttalanden anses beröra frågan om lappars sedvanerätt i lossenområdet.

Vissa nu levande lappar hava i och för min utredning om lapparnas sedvanerätt lämnat mig vad avser nu berörda trakter, vissa upplysningar, som jag nedtecknat. (Dessa lappar äro vad avser Mittådalens lappby Anders Jonasson Renskyldt, Martin Nordfjäll samt Lars Jonasson Renfeldt samt beträffande Tännäs lappby Edvard Willenfeldt. Avskrift av dessa anteckningar bifogas;

./ . bil. 1 - 4.

Motsvarande utsagor hava även lämnats av ordsbor i dessa trakter - av vederbörande kommunalnämndsordförande utsedda som lämpliga kontaktmän - nämligen Jon Clofsson i Kyrkbyn (Tännäs) och Jonas Larsson i Valmåsen samt Anders Nordkvist i Medskogsbygget och dennes hustru Selma. Även avskrift av dessa senare anteckningar bifogas; bil. 5 - 7.

./ .

Vad jag erfarit om lappars besök med renar å markområdena vid sjön Lossen anser jag giva vid handen att dessa områden, i den mån de ej utgöras av renbetesfjäll, för närvarande äro att betrakta som sedvanetrakter, som lappar i ej ringa omfattning brukat utnyttja.

Östersund den 18 oktober 1958.

E. Huss

f.d. landskamrerare

Bestyrkes å tjänstens vägnar,
kammaradvokatfiskalskontoret:

HA Y Caudberg

bil. 1. Mittådalen den 12 augusti 1957.

Ordningsmannen i Mittådalens lappby Anders Jonasson Renskyldt, född 1897.

Renskyldt är född inom Mittådalens lappby och har - med undantag för vissa kortare tider då han vistats och biträtt i renskötseln å annat håll - alltid bott därstädes. Han började delta i renskötseln inom byn ån 1918.

Renskyldt upplyser att huvudvistet för lapparna i Mittådalens lappby sedan länge varit i Mittådalen, men att renskötande lappar inom lappbyn tidigare även bott i Anådalen. Efter att förr ha haft sommarvistet vid Axhögen flyttade lapparna detsamma på 1920-talet till Mittåhammarn, där det sedan varit förlagt. Renskyldt erinrar om att man efter den förvildning av renarna, som inträffade i början av 1900-talet, och därav föranledd nedslaktning av renarna började å nyo med tamrenskötsel inom Mittådalens lappby år 1918.

Under Renskyldts tid inom Mittådalens lappby ha renarna vintertid betats i två skilda grupper, den s.k. södra gruppen och den norra gruppen, till för ungefär 25 år sedan, varefter renarna i allmänhet betats i en enda grupp. Renskyldt har först deltagit vid betning av renarna i den södra gruppen; från år 1927 deltog han vid betning av renarna i den norra gruppen.

Under de år, som Renskyldt deltog i vinterbetningen av renarna i den södra gruppen - från år 1918 till omkring år 1926 - , lämnade denna grupp renbetesfjällen i trakten söder om Anåfjället. Renarna fördes över sjön Lossen och betades i trakten söder om denna sjö (Tännäs kommun). Sedan renarnas i gruppen antal ökat och denna trakt därför icke var tillräcklig för renhjorden som vinterbetesland, började man från omkring år 1925 beta renarna även söder om nämnda trakt till markområdena vid Högvålen (Tännäs kommun).

Renskyldt har sig bekant att lappar tillhörande den södra gruppen, något år sedan Renskyldt övergått till den norra gruppen, flyttat med renar från trakten av Högvålen söderut förbi trakten av Strådalen till fjällområdena runt Lofssjön (Svega kommun).

När Renskyldt deltog i vinterbetningen av renarna i den norra gruppen, d.v.s. från år 1927 till omkring år 1932, lämnade denna grupp renbetesfjällen vid Flatruet och flyttade till trakten av Långå och Sonfjället (Hede kommun). Mellan Flatruet och Långå tog man vissa år färden genom Mässlängens byområde öster om bebyggelsen i byn (Tännäs kommun) samt längs Grundsjön (Hede kommun) medan man andra år flyttade från Flatruet till Långå över Särvfjället och förbi gården Ränningsåsen samt vidare till Långåvålen (Hede kommun). Mellan Långå och Sonfjället betades renarna bl.a. i trakten av Hemsjön och Råndans dalgång. Betet vid Sonfjället skedde i trakten runt fjället.

Sedan renarna från början av 1930-talet betats vintertid i en enda grupp har man varje år avsett att i första hand flytta till trakten av Högvålen. Förhållandena ha dock vissa år hindra detta och man har fått stanna med renarna innan man nått Högvålen. Vid dessa flyttningar ha tre olika färdleder använts, därav en västlig led, som i sin början gått längs gränsen mot Norge.

1:a) Den västliga färdleden utgår från trakten söder om Grönvålen, leder därifrån söderut väster om sjön Malmagen vidare över Rödfjället samt längs sjön Vattnan och slutligen till Högvålen, allt inom Tännäs kommun.

2:a) Färdleden går från Anåfjället söderut över sjön Lossen och vidare till Högvålen.

3:e) Leden går från renbetesfjällen i trakten av Lillfjället vidare längs Råndans dalgång ned till Ljusnan i trakten av Långå samt därefter öster om sjön Orten till trakten av St. Stodåsen (Tännäs kommun) samt vidare till Högvålen.

Sedan man nått Högvålen och där betat renarna en tid har man i allmänhet fört renarna längs fjällsträckningen åt sydost förbi Strådalen till trakten av Lofssjön (Svegs kommun), där renarna stannat.

Flyttningen tillbaka till renbetesfjällen har oftast skett efter den led, som vid flyttningen till vinterbetestrakterna skett över sjön Lossen eller, om isen å denna sjö ej varit tillräckligt bärkraftig, efter leden över trakten av Långå till Lillfjället.

Renskyldt uppgiver att lapparna i Mittådalen lappby vint-
rarna 1956 och 1957 betat renarna huvudsakligen i trakten av
Långåvålen och vid Hemsjön (Hede kommun).

Vidare meddelar Renskyldt att han flera vintrar vid delta-
gande i renskötseln bott hos hemmansägaren Jon Olofsson i Långå.

Bil. 2. Mittådalen den 13 augusti 1957.

Rensköttande husbonden i Mittådalens lappby Martin Nordfjäll, född 1900.

Nordfjäll, som är född i Norge, har deltagit i renskötseln inom Mittådalens lappby sedan år 1931.

Under de första åren efter sin inflyttning till Mittådalens lappby medföljde Nordfjäll vid den årliga flyttningen till renarnas vinterbetestrakter den s.k. södra betesgruppen (se ordningsmannen Renskyldts upplysningar den 12 augusti 1957). Denna grupp, som ifrågavarande år flyttade förbi Högvålen ned till trakten av Lofssjön (Svegs kommun) betade renarna även i de längre söderut belägna trakterna å samt omkring fjällen Stenhågnas, Sömlinghågnas, Långfonnen och Häggingfjället i Svegs och Idre kommuner. Även under senare år, då man betat lappbyns renar i en enda grupp och man kommit ned till trakten av Lofssjön, ha renarna uppehållit sig i nämnda längre söderut belägna fjälltrakter.

Ordningsmannen i Mittådalens lappby Renskyldt har i sin redogörelse den 12 augusti 1957 rörande flyttningarna till vinterbetestrakterna m.m. upplyst att lapparna betade renarna söder om sjön Lossen (Tännäs kommun). Nordfjäll anser sig böra påpeka att renbetet i trakten av Stentjärnsjön (Tännäs kommun) samt Grucksdalen (Tännäs och Hede kommuner) därvid särskilt brukat utnyttjas. Vidare påpekar Nordfjäll att vid flyttningarna från Lillfjället ned till vinterbetestrakterna - färdleden är i ordningsman Renskyldts redogörelse benämnd 3:dje leden - betning av renarna innan man överskridit Ljusnan vanligtvis skett även i trakten av Medskogen och Medskögsbygget (Hede kommun).
atc

Bil. 3. Mittådalen den 13 augusti 1957.

Postföreståndaren Lars Jonasson Renfeldt, född 1878.

Renfeldt är född i Handöl i Åre kommun. Han har deltagit i renskötseln inom nuvarande Mittådalens lappby från år 1890 till omkring år 1920.

Under den tid, Renfeldt deltog i renskötseln inom nämnda lappby, betades renarna vintertid huvudsakligen i trakten av Högvålen (Tännäs kommun) och Mälen (Svegs kommun). Man hade renarna i en enda grupp och lämnade vid flyttningen renbetesfjällen vanligtvis antingen vid Anåfjället eller Lillfjället. Flyttningen skedde över sjön Lossen eller öster därom. Då färden gick öster om Lossen betades vanligen renarna någon tid i trakten av Medskogen, Medskogsbygget och Långå (Hede kommun).

Emellertid lämnade man vissa år renbetesfjällen i trakten av Grönvalen,, därvid färden till Högvålen och Mälen gick väster om sjön Malmagen, över Rödfjället samt vidare längs sjön Vattnan.
218

Bil. .

Brändåsen den 22 januari 1957.

Ordningsmannen i Tännäs lappby Edvard Willenfeldt i Brändåsen (Tännäs kommun).

Willenfeldt är född år 1912 och har alltid tillhört Tännäs lappby och sedan 15-årsåldern deltagit i renskötseln därstädes.

Lapparna i Tännäs lappby hava tidigare haft sitt huvudviste i Käringsjön. År 1955 flyttade de renskötande lapparna därstäde - med undantag av en f.d. renskötande lapp - till Brändåsen (Tännäs kommun).

Under den tid Willenfeldt deltagit i renskötseln, hava lapparna i Tännäs lappby sommartid valigtvis betat renarna å renbetesfjällen från trakten av Vättafjället i norr till gränsen mot Idre kommun i söder samt å de öster om dessa fjälltrakter belägna till utvidgning av renbetesfjällen inköpta hemmanen. Ett och annat år hava renarna betats sommartid även å Grönfjället (renbetesfjäll) samt å enskild mark öster och söder om detta fjäll. Vanligtvis hava renarna i juli månad av egen drift från fjälltrakterna söder om Tännån dragit sig åt öster mot trakterna mellan sjön Lossen i norr och hemmanet Högvålen (renbetesfjäll) i söder. Vid dessa strövningar hava lapparna i görlig mån samlat renarna och fört dem åter åt väster till renbetesfjällen.

I de nu nämnda gränsfjällen mot Norge hava renarna betats tills snön kommit och vattendrag och sjöar tillfrusit, då renarna förts till trakten av Lillfjället, renbetesfjäll beläget sydost om sjön Rogen. Renar, som under sommarens strövningar till trakter öster om renbetesfjällen icke tidigare kunnat insamlas och återföras till fjällen, hava nu hopsamlats och förts till huvudhjorden i trakten av Lillfjället. I stort sett hava lappbyns samtliga renar varit samlade i lillfjällsområdet i november eller december månad.

Tidigare hava tännäslapparna anordnat rensläkt i Rödfjället i oktober månad (småsläkt) samt i Käringsjön i november eller december månader. I Högvålen hava tännäslapparna sedan slaktat renar i början av året (januari - mars) samtidigt med lappar i andra lappbyar. Sedan år 1955 hava vintersläkten skett i Brändåsen. Under tiden före och även närmaste tiden efter slakten i Högvålen och Brändåsen hava renarna brukat uppehålla sig i lillfjällsområdet och trakten däremellan och Högvålen.

Efter någon tid - ibland omedelbart efter slakten i Högvålen - hava lapparna flyttat med renarna från sistnämnda trakter och alltefter förhållandena betat djuren å varierande platser inom stora delar av Tännäs kommun samt å markområden inom Hede, Svegs, Lillhårdals, Idre och Särna kommuner. Det område, inom vilket flyttning och betning av renar sålunda skett, omfattar såväl renbetesfjäll som annan mark. Det kan med utgångspunkt från Ljusnan vid riksgränsen mot Norge beskrivas sålunda (tänkta raka linjer mellan angivna orter o.d.): Riksgränsen åt söder till Våndsjön - vattendraget från denna sjö till Hällsjöns södra ända - Fjätersvålen (Idre kommun) - Fröbergsvallens fäbodan (Särna kommun) - Lövhögen - Vålvallens fäbodan (Lillhårdals kommun) - Hovärken (Svegs kommun) - Brattugen (Hede kommun) - Lossenborg - Lossen - Ljusnan till riksgränsen (Tännäs kommun).

I viss omfattning har den nu beskrivna vinterbetestrakten vad angår Tännäs kommun i här tidigare icke angiven omfattning under den tid, Willenfeldt deltagit i renskötseln, använts av tännäslapparna för betning av renarna även under annan del av året än vintertid. *W.C.*

Bil. 5.

Kyrkbyn den 6 september 1957.

Hemmansägaren Jon Olofsson i Kyrkbyn (Tännäs kommun) född 1880.

Olofsson har sedan år 1898 varit bosatt i Kyrkbyn och tidigare i Medskogsbygget (Hede kommun).

Beträffande lapparnas i Mittådalens (och motsvarande) lappby betning av renar i trakten söder om sjön Lossen lämnar Olofsson samma utsago som f. hemmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen givit den 5 september 1957. Olofsson framhåller sålunda att trakterna söder om sjön Lossen (bl.a. fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken) i stor utsträckning av lapparna använts som vinterbetestrakt för renarna. Dessutom påpekar Olofsson att lappar i Mittådalens lappby ett och annat år - tidigare ej så ofta men under senare år mer regelbundet - i början av vintern föra renhjordar, som hop-samlats i trakten av Rödfjället, till huvudhjorden, som kan befinna sig i Högvålen eller i trakten norr därom mot sjön Lossen. Härvid beta lapparna renar å mark tillhörande bl.a. Kyrkbyn (mark mellan sjön Vattnan och Lossen).

Lappar tillhörande Tännäs lappby hava, så länge Olofsson erinrar sig, vintertid betat renar överallt inom Kyrkbyns byområde, där bete för renarna finnes. Betning inom detta område har förekommit varje år. Företrädesvis under förjulsvintern har denna betning pågått.

Olofsson har av äldre personer erfarit att tännäslapparna även tidigare vintertid i samma utsträckning betade renarna inom Kyrkbyn. Denna betning började emellertid då senare och först sedan bönderna från slätterängarna hemforslat den bärgade grödan.

4/8

Bil. 6. Valmåsen den 5 september 1957.

f.d. hemmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen (Tännäs kommun),
född 1876.

Larsson är född i Valmåsen och har alltid varit bosatt därstädes.

Lappar tillhörande Mittådalen (eller motsvarande) lappby hava så länge Larsson minns i stort sett varje år under hösten och förjulsvintern flyttat söderut från renbetesfjällen antingen väster om sjön Lossen eller ock över denna sjö.

Tidigare skedde i allmänhet flyttningen väster om Lossen, då betning ägde rum inom hela Valmåsens by samt även inom del av Kyrkbyn (Tännäs kommun), som är belägen söder om Lossen.

Sedermera skedde en förskjutning österut av flyttningarna över här berörda trakter, och under en tidsperiod har de i allmänhet skett över Lossenäven om den först angivna flyttningsleden väster om denna sjö ett och annat år även ibland använts.

De områden söder om sjön Lossen, vilka i särskild grad så länge Larsson minns praktiskt taget varje år använts som betestrakter äro fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken, allt inom Kyrkbyns byområde.

Av äldre personer har Larsson erfarit att lapparna betat sina renar i här nämnda trakter väster och söder om sjön Lossen även förr i tiden.

Emellertid hava lapparna, såvitt Larsson har sig bekant, vid flyttning till vinterbetestrakterna under de senaste cirka 5 åren färdats med renarna öster om sjön Lossen, varvid mark inom Valmåsen eller Kyrkbyn icke alls eller i endast mindre mån berörts av flyttningen.

Flyttningen tillbaka till renbetesfjällen torde i allmänhet hava skett efter ungefär samma led som flyttningen till vinterbetestrakterna.

Andra lappar än lappar inom Mittådalen (eller motsvarande) lappby hava ej, såvitt Larsson har sig bekant, betat renar i här berörda trakter.

215

Bil. 7.

Medskogsbygget den 5 mars 1958.

Hemmansägaren Anders Nordkvist i Medskogsbygget (Hede kommun), född 1891.

Nordkvist har varit bosatt i Medskogsbygget (Medskogens by) sedan år 1926.

Under den tid Nordkvist varit bosatt i Medskogsbygget hava lappar med sina renar praktiskt taget alla vintrar, besökt trakten av Medskogsbygget. Tidigare, innan sjön Lossen reglerades, voro dessa besök ej så regelbundet återkommande, som efter sjöns reglering, som försvärat flyttning över dess is.

Lapparna hava uppehållit sig med renarna i dessa trakter i samband med färden under förjulsintern till Högvålen (Tännäs kommun) för skiljning och slakt därstädes av renar. Mer sällan hava lapparna återvänt med renarna över dessa trakter vid återfärden under senvintern till fjällen.

Under besöken med renarna i trakten av Medskogsbygget hava lapparna i allmänhet betat djuren därstädes under 2-3 veckors tid vid varje tillfälle. Betningen har skett huvudsakligen i trakten av Oxberget och öster^{däröf} mot Saxvallsbygget inom Långå byområde ävensom söder om denna trakt mot Ljusnan. Under senare år hava lapparna betat renarna även söder om Ljusnan i trakten av Brändvallen (norr om Ransundet) å Långå byområde.

Fru Selma Nordkvist i Medskogsbygget, född 1894.

Fru Nordkvist har alltid varit bosatt i Medskogsbygget eller trakten därav.

Så länge fru Nordkvist minns hava lappar med sina renar praktiskt taget alla vintrar besökt trakten av Medskogsbygget. Därvid hava lapparna i allmänhet betat renarna i denna trakt någon vecka eller längre tid vid varje tillfälle.

Fru Nordkvist har hört äldre personer i orten omnämna att lappar även förr i tiden brukade med sina renar besöka dessa trakter vintertid.

af

bättre och snabbare fyllning av magasinet i Lossen, se sid. 24-32 i domen samt utredningen i aktbil. 324 (sid. 4-6) med underbilagorna A:4 och A:5. Domen har i detta avseende vunnit laga kraft. Genom dessa rensningar uppkomma skador på fisket i Ljusnan mellan Rörhån och Mittåns inflöde (se sid. 31 och 32 i domen) som icke kunna förebyggas genom viss minimitappning.

3. Ersättning för förstört renbete m.m.

Med anledning av skrift den 10 november 1958 från Advokatfiskalsämbetet vid Kungl. Maj:ts och Rikets Kammarkollegium få sökandena anföra följande.

Advokatfiskalsämbetets ståndpunkt synes vara den att det värde vattendomstolen åsatt skogsmarken blivit för lågt genom att värderingen av marken gjorts med utgångspunkt ifrån det befintliga skogsbeståndet, vilket försämrats genom renbetet. Denna ståndpunkt synes grunda sig på en missuppfattning av tillvägagångssättet vid värderingen av skogsmarken. Vid denna värdering, utförd enligt 1950 års skogsvärderingsnormer, graderas skogsmarken i bonitetsklasser i princip oberoende av det befintliga beståndet. Om detta bestånd är sämre än normalt för mark av den typ värderingen avser - t.ex. på grund av ensidig uthuggning av de värdefullaste träden eller skada genom renbetning - påverkar detta sålunda icke bestämningen av boniteten. Efter boniteringen framräknas markvärdet såsom värdet av den till nutid diskonterade nettoavkastningen av ett bestånd, som är det bästa tänkbara på marken ifråga. Denna värderingsmetod skiljer sig sålunda från tillvägagångssättet vid värderingen av växande

skog och tillväxtförlust, vid vilken åsatta värden direkt avse det befintliga skogsbeståndet. Sökandena anse, att de värden som åsatts skogsmarken innefatta ett visst övervärde och att detta övervärde täcker värdet av produktionen av renbete. Denna uppfattning överensstämmer med vattendomstolens.

I värderingsfrågan åberopa sökandena utöver vad nu och tidigare i målet anförts bilagda promemorior av ingenjören M. Forssberg den 18 resp. 7 januari 1959, (Bil. 9, 10.

I frågan om lapparna skola anses ha sedvanerätt till mark i den omfattning som gjorts gällande i målet åberopa sökandena bilagda promemoria av Forssberg den 20 januari 1959, Bil. 11., och därjämte följande.

I sin skrift till Advokatfiskalsämbetet den 18 oktober 1958 framhåller f.d. landskamreraren E. Huss att sedvanerätten icke kan anses konstituerad i en viss trakt förrän trakten utnyttjats såsom bete under två mansåldrar (ca 90 år). Huss' framställning bör kompletteras med påpekandet, att det skall vara fråga om "okvald och ohindrad besittning" och att det åligger den som gör gällande hävd att med trovärdiga vittnen, genom "gamla och laggilla brev och skrifter" eller möjligen annorledes bevisa sitt påstående om hävden, jfr. Undéns Svensk Sakrätt del II sid. 212 - 213 i 1936 års upplaga. Det sagda innebär, att lapparna ha att klart visa att de sedan 1870-talet utan invändning från ortsbor eller andra använt markområdena vid Lossen för renskötseln. Då Huss kommer fram till slutsatsen att dessa områden i den mån de ej utgöras av renbetesfjäll äro att betrakta såsom sedvanetrakter synes

han emellertid icke konsekvent ha fasthållit vid nämnda princip.

Den tillfälliga bosättning av lappar som förekommit år 1783 kan såsom Forssberg påpekar icke anses ha grundat sedvanerätt. 1883 års lappkommitté har icke gjort gällande att sedvanerätt till ifrågavarande områden förelåg. Yttrandena av 1896 och 1919 års lappkommittéer torde icke avse tiden före 1890-talet. Icke heller de uttalanden av lappar och ortsbor i berörda trakter, som Huss bifogat sin skrivelse, giva upplysningar om annat än förhållandena på 1900-talet och sista decenniet under 1800-talet. De yttranden som avse tiden dessförinnan äro mycket vaga och kunna därför icke - och för övrigt icke heller i den form de framlagts - anses utgöra belägg för att en sedvanerätt skulle ha uppkommit under åren omkring 1870. Framhållas bör även att ortsbefolkningen under 1900-talet och sista årtiondet av 1800-talet vid flera olika tillfällen framfört klagomål över renskötseln. Något okvalt nyttjande från lapparnas sida har det sålunda icke varit fråga om.

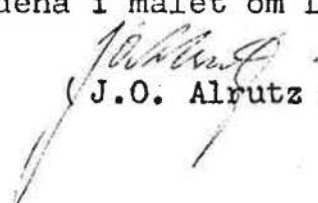
Slutligen bör observeras att om någon sedvanerätt skall anses ha uppkommit, denna måste vara av ytterst begränsad utsträckning, då ifrågavarande områden åtminstone huvudsakligen använts endast såsom genomflyttningsland där renarnas uppehåll inskränkt sig till någon dag vid varje flyttning (jfr. deldomen sid. 92).

Vi bestrida kollegiets samtliga yrkanden.

Stockholm den 30 januari 1959.

Sökandena i målet om Lossens reglering

genom

(J.O. Alrutz)

Rotel ¹¹ 9.

Österbygdens vattendomstol. Vattenöverdomstolen.

Specialmål.

Dom den 12/7 1958.

Dom den 26/1 1962.

Twistemål nr 41/1962

Kungl. kammarkollegiet

./.

Örebro Elektriska
Aktiebolag m.fl.;

ang. ersättning
för minskat renbete
genom reglering av
sjön Lossen i Tännäs
socken, Jämtlands län.

P.M.

Parter och ombud m.m.

H 6

Kammarkollegiet företrädes av kammaradvokatfiskals-
ämbetet. (Jfr. kammarkoll:s instr. 3 § 4. och 23 § se
SFS 651/1957.) (nu 3 § 5 och 23 §; SFS 702/1965)

Örebro Elektriska Aktiebolag m.fl. företrädas i
målet av advokaten Jan Otto Alrutz, Stockholm; enligt
behörighetshandlingar som ingivits vid vattendomstolen.
Dessa parter - nedan benämnda sökandena - utgöras av:

- I: 24-25 Örebro Elektriska Aktiebolag,
- VI: 246-247 Stockholms Superfosfat Fabriks Aktiebolag,
- I: 26-27 Bergvik och Ala Aktiebolag,
- I: 28:29 Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget,
- I: 30-31 Aktiebolaget Arbrå Kraftverk,

med lappfogdarnas utredning yrkat ersättning för minskat renbete beträffande såväl renbetesfjällen som sedvanerättsmarken, därvid dess talan ogillats av vattendomstolen, medan vattenöverdomstolen utdömt viss ersättning för skada å renbetesfjällen (se trycket). - I HD yrkar kollegiet bifall till sin vid vattenöverdomstolen förda talan såvitt gäller ersättning för sedvanerättsmarken med det tillägget att å fordrat ersättningsbelopp yrkas ränta efter fem procent från dagen för vattenöverdomstolens dom eller från den senare dag skyldighet att gälda ersättningen inträder enligt vattenlagens bestämmelser. Angående den fordrade ersättnings storlek må antecknas, att skadan på angivna 1147 hektar sedvanerättsmark vid vattendomstolen (i enlighet med lappfogdarnas utredning) beräknades till 11,2035 kronor per hektar eller sammanlagt 12.850 kronor. Därjämte hävdades att visst tillägg borde utgå med hänsyn till penningvärdets fall från år 1926. I vattenöverdomstolen preciserade kollegiet sin talan såtillvida, att ersättning för penningvärdets fall yrkades med 50 procent å angivet belopp. Därutöver yrkades 50 procent förhöjning jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen. I HD har det fordrade ersättningsbeloppet angivits till 19.275 kr. (12.850 + 6.425), vartill kommer dels förhöjning jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen dels ovannämnda ränta.

H 5

se trycket s. 4

jfr. VIII:536

se trycket s. 6

jfr med s 77

H 5

trycket s. 11.
och H 12

I såväl vattenöverdomstolen som i HD ha sökandena i första hand hemställt, att kollegiets talan skall avvisas, varvid de gjort gällande att ersättning för skada

i länet undanryckas. Ett accepterande av den uppfattning om sedvanerättens omfattning, som vattenöverdomstolen givit uttryck för, skulle kunna leda därhän. Med hänsyn härtill och då frågan även i övrigt är av principiell betydelse lär förutsättningarna för prövningstillstånd vara uppfyllda.

H 11 - H 12

Sökandena genmäla i denna del följande: Den huvudsakliga frågan i målet gäller sedvanerätten på de marker, som beröras av regleringen. För denna fråga är det av vikt hur renskötseln bedrivits just inom detta område. Dessa faktiska omständigheter kunna knappast vara av prejudicerande betydelse för frågan om sedvanerätt på andra markområden. Sedvanerätten grundas ju på reglerna om urminnes hävd, och förhållandena inom ett område kunna vara helt annorlunda än inom ett annat område. Något skäl för prövningstillstånd jämlikt rättegångsbalken 54:10 punkt 1 torde sålunda ej föreligga. - Något skäl föreligger ej heller för prövningstillstånd jämlikt samma lagrum punkt 2. Prövningstillstånd bestrides.

H 5

Kollegiet har slutligen även fullföljt talan i fråga om rättegångskostnaderna i vattenöverdomstolen. I denna del yrkas, att kollegiet ^{i vad full} måtte tillerkännas ersättning för dess kostnader vid vattenöverdomstolen med 7.435 kronor (se nedan i denna PM).

H 13

Sökandena bestrida ändring.

H 16 - H 18

Den 29 oktober 1963 har inkommit en till HD ställd skrivelse av följande innehåll: Reglering av sjön Lossen. I detta mål har regleringsintressenterna genom advokaten J.O. Alrutz bestritt, att kammarkollegiet äger rätt att föra talan angående samernas sedvanerätt till renbete. Med anledning härav får undertecknade samebyar anföra följande. - Kammarkollegiet anser sig å kronans vägnar äga den rättsliga vården och inseendet över samernas skattefjäll, vilkas gränser bestämts jämlikt kungl. brev den 20 april 1841. angående bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtlands län renbetestrukturer. Vidare har i kollegiets instruktion den 6 december 1957 införts att kollegiet har med avseende å ärenden av kameral natur eller som angår den allmänna hushållningen att bl.a. taga befattning med frågor rörande lappväsendet. Enligt vår uppfattning tillkommer äganderätten till skattefjällen och övriga renbetesfastigheter samerna själva. Vid huvudförhandling den 17 september 1963 i mål vid Mellanbygdens vattendomstol om Oldens kraftverk har vi hävdat äganderätt till såväl skattefjällen som de hemman, vilka, i enlighet med ett uttalande i nämnda kungl. brev, inköpts till skattefjällens utvidgning. Vi åberopade härvid bilagda sju handlingar. - "Lappväsendet" är icke ett sådant subjekt, som kan inneha rättigheter. Ordet användes i skiftande betydelser. Sedvanerätten är grundad på urminnes hävd. Samernas rätt är varken härledd från kronan eller från någon enskild. Även om kronan mot samernas åsikt skulle

248

t-
s.

Talma sameby	Hotagen sameby
Rautasvuoma sameby	Offerdal sameby
Kaalasvuoma sameby	Sösjö sameby
Norrkaitum sameby	Kall sameby
Mellanbyn sameby	Handölsdalen sameby
Jåkkåkaska sameby	Tranris sameby
Tuorpon sameby	Tossåsen sameby
Luokta-Mavas sameby	Mittådalen sameby
Semisjaur-Njarg sameby	Idre sameby
Svaipa sameby	Vittangi sameby
Gran sameby	Udtja sameby
Ran sameby	Ståkke sameby
Umbyn sameby	Maskaur sameby
Vapsten sameby	Västra Kikkejaur sameby
Vilhelmina norra sameby	Mausjaur sameby
Vilhelmina södra sameby	Malå sameby
	Muonio sameby

genom

Israel Ruong
enligt bifogade fullmakter

se HD's
aktbil. 7

Med skriften har ingivits dels fullmakter för sameombuds-
mannen Tomas Cramér utfärdade av samer i ³⁹45 lappbygder^{av} dels
transportfullmakt av Cramér för Ruong. (Anm.: Kammarkollegiet
företrädde i underinstanserna av dåvarande advokatfiskalen
Tomas Cramér.) Vidare har ingivits de i skriften omnämnda sju
handlingarna vilka åberopats i ett vid Mellanbygdens vatten-
domstol anhängigt mål om Oldens kraftverk.

Målet i huvudsaken.

A. Förekomst av sedvanerättsmark inom dämningssområdet.

Som framgår av trycket grundade kammarkollegiet sin talan på en av lappfogdarna Åke Wikman och Erik Malmström den 11 november 1950 avgiven utredning om värdet av de skador, som kunna antagas uppkomma på renbete genom reglering av sjön Lossen. Om den del av dämningssområdet som enligt lappfogdarnas mening utgör s.k. sedvanerättsmark uttalas följande i nyssnämnda utredning: Området på vattendragets högra sida äges ~~som förut sägas~~ så gott som helt av enskilda; det är sålunda icke mer än till ringa del (Kyrkbyn 23³ om 18,42 hektar) anvisat till lapparnas uteslutande begagnande, men å andra sidan ha ej heller jordägarna ensamma förfoganderätt till området. Marken är belastad med en till förmån för de renskötande lapparna stadgad servitutsliknande skyldighet att tåla renbetning och viss annan därmed sammanhängande inkräkting. Denna skyldighet finnes fastslagen i 2 § 2 mom. renbeteslagen. Enligt detta lagrum må fjällappar under oktober, november, december, januari, februari, mars och april månader uppehålla sig med sina renar ej endast å de till lapparnas uteslutande begagnande anvisade områdena utan jämväl å sådana trakter därutanför som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, och denna rätt gäller vare sig fastigheten tillhör Kronan, enskild eller kommun. Lapparnas befogenhet att tillgodogöra sig

VIII:529-530

renskötsel. När sedvanerättsmark frántages lapparna, måste detta därför innebära ekonomisk skada för dem, och eftersom också sedvanerätten tillförsäkrats dem i lag, bör den som åstadkommer skadan vara pliktig att lämna godtgörelse härför lika väl som för skada å mark, avsatt till lapparnas uteslutande begagnande. - Dämningsområdet utgör renbetesland för Mittådalens lappby, i vilka finnes 12 renskötande husbönder med tillhopa 3318 renar. Ang. områdets begagnande för renbete har bl.a. följande antecknats i lappfogdarnas utredning: Kronojägaren Alex. Johansson, som bott i Ljusnedal sedan 1912 och hela tiden handhaft bevakningen å bland annat Ljusnedals bruksegendom, omtalade, att man icke förrän i början av september kunde se ren i Ljusnedalsskogen från Ljusnedal östöver. Renarna kunde vara där någon dag och så vände de åter till fjället för att snart igen uppenbara sig i skogen. "Den samlade renmakten" komme dock icke ned till området förrän senare, när snön bleve djupare. Vid årsskiftet fördes renarna vanligen från området genom ordnad flyttning med sammanhållen hjord till Högvålen. All denna höst - och förvinterbetning ägde rum på Ljusnans och Lossens vänstra sida, d.v.s. å mark som avsatts till lapparnas uteslutande begagnande. Betet på andra sidan vattendraget - sedvanelandet - utnyttjades under förvintern endast för genomflyttning till Högvålen. Denna flyttning toge vanligen blott en eller två dagar. På vårvintern komme emellertid även detta bete till större användning. Redan i mars

låge i fjället (vid Backvallen och Anåkroken). Flyttningar från Ljusnedalsskogen till Högvålen ginge vanligen över Ljusnan nedanför Lossen (ofta vid Saxvallsbygget) och toge sällan längre tid än en dag. Återflyttningen från Högvålen skedde vid vanlig vårflyttningstid och ginge över Lossensjön. Också denna flyttning brukade genomföras på en dag. Därest tiden någon gång behövde utsträckas till två dagar, skedde övernattningen i Krökarna (utanför det blivande dämningssområdet). - Utredningsmännen funno under besiktningen av det blivande dämningssområdet, att därinom fallande marker i långliga tider måste ha varit utsatta för betydande renbetning. Lavtäcket var nämligen hårt avtärt och renspillning kunde iakttagas snart sagt varhelst man steg på lavmarken. Området måste därför anses vara nyttjat för renbetning till gränsen för markens bärighet. I någon mån kunde skillnad dock iakttagas härvidlag mellan vänstra och högra sidan vattendraget: de på den högra sidan förekommande lavåsarna voro icke lika hårt avbetade som markerna på vänstra sidan. Detta visar - vilket också bestyrkes av de upplysningar som enligt förestående inhämtats från Ortsbor - att den mesta renbetningen äger rum i Ljusnedalsskogen, medan området på vattendragets högra sida kommer till användning blott som genomflyttningssland och som senvinterbete åt renar, vilka före huvudhjorden draga bort från Högvålen-trakten. - I en senare skrift (7/10 1955) anförde lappfogdarna bl.a. följande: Beträffande den av dämningen berörda sedvane-

XX:2095

Jfr. IX:690-691

renbete å kronomark, avsatt till lapparnas uteslutande begagnande.

Till bemötande av lappfogdarnas utredning åberopade sökandena en av ingenjören M. Forssberg den 3/5 1958 upprättad PM ang. lapparnas sedvanerätt i Härjedalen. Denna PM innehåller följande: I lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige stadgas i 2 § 2 mom.: "Fjällappar må ock uppehålla sig med sina renar å trakterna nedom odlingsgränsen i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker samt å de trakter utom nämnda lappmarker och renbetesfjäll, som lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, dock endast under oktober, november, december, januari, februari, mars och april månader." Rätten att låta renarna beta å mark som icke avsatts för lapparna vid avvitrtingen (renbetesfjäll) eller som till utvidgning av renbetesfjällen sedermera inköpts eller på annat sätt upplåtits, är således beroende av om dessa marker verkligen av gammal sedvana besökts av lapparna med sina renar. Se nr 3 i bifogade litteraturförteckning (se akten s. 3251-3252). Historiskt sett är varken Härjedalen eller de södra delarna av Jämtland någon gammal uppehållsort för lapparna. Den tidigare mycket utbredda uppfattningen att lapparna var den skandinaviska halvöns urbefolkning, som av en söderifrån invandrande folkstam trängts och trängs mot norr och nordväst, har den historiska forskningen visat vara felaktig och i själva verket äro förhållandena sna-

XXIX:3225-3237

XXIX:3251-3252

se akten i denna
PM s. 35 och 55

författarens egna iakttagelser. År 1783 får länsstyrelsen i Gävleborgs län, dit Härjedalen då hörde, anledning att syssla med lapparnas inträngande på de enskildas marker. I en det året på allmogens begäran utfärdad kungörelse heter det, att kronobefallningsmannen i Sveg hade att tillse, att alla de lappar, som olovligen slagit sig till på Funäsdalens, Råndalens och Tännäs byars skogar och mark genast skulle avflytta och bege sig till rätta lappmarken och som det heter: "Föregående höga kungörelse har länsmannen Lars-Bergfält af predikostolarna i Hede pastorat att uppläsa låta och behörig försorg därom draga, att de Lappar, som denna tid eller framdeles sig nedsätta på böndernas skogar, warda utan uppehåll därifrån drifne." Denna kungörelse skall senast år 1841 ha upplästs i Tännäs socken (30). Robsahm berättar från sin resa år 1796 (28), att lapparna bodde vid Helagssjöarna, men att en lappfamilj även förekom i Rutfjället söder om sjön Malmagen. Han omnämner även, att mellan de bofasta och lapparna förekommo ständiga strider om betesrätten. Av visst intresse är att veta hur äganderätten till marken hävdades vid denna tid. (Slutet av 1700-talet och början av 1800-talet.) Fast bosättning hade före historisk tid skett i Tännåns och Lill-Ljusnans dalgångar, främst i Tännäs, Ljusnedal och Funäsdalen (28). Från dessa platser skedde sedan utflyttningar ut i fjällområdena, där gott fiske och bete fanns och den personliga rörelsefriheten var större. Dessa utflyttningar skedde efter ansökan till

Bruk och renbetesrätt i Skars- och Helagsfjällen till från Undersåker inflyttade lappar. Fram till 1850-talet grundades lapparnas möjligheter till att driva renskötsel i Härjedalen på möjligheten att mot skatt utnyttja områden längst uppe i fjällen mot Norge och Jämtland. När avvitttringen återupptogs i Jämtlands län år 1821 fanns i den för avvitttringen gällande stadgan inget nämnt om att mark skulle undantagas för lapparnas behov. Detta föranledde lapparna i Undersåker att hos Kungl. Maj:t hemställa att de mot skatt skulle få utnyttja de områden, som de sedan gammalt besökt. På denna hemställan svarade Kungl. Maj:t, att avvitttringsstadgan för länet med flera i ämnet meddelade föreskrifter skulle i sådant avseende gälla till efterrättelse, beroende på framtida prövning i sammanhang med avvitttringen, om för Lapparnas vinterstamhåll några särskilda trakter skulle avsättas och dem enskilt till begagnande förbehållas (1). Genom de Kungl. breven den 20 april 1841 angående grunderna för avvitttringen inom Hede i Härjedalen och "angående bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtland renbetestrakter" skedde en ändring till lapparnas förmån. I förstnämnda brevet heter det i 11 § att "behöfliga områden närmast fjällen böra utses och bestämmas till vinterstamhåll för lapparnas renhjordar" och i sistnämnda brevets 8 § att "några nybyggen i fjälltrakterna böra hädanefter icke upplåtas förr än lapparnas betesmarker utstakade blivit" samt i 6 § att "uppstår lappallmogen emellan, eller emellan ... lappallmogen och angränsande jordägare, sådan tvist om

(Kammar-) Collegium, med hänsigt härtill och då lapparnas områden i allt fall genom avvitttringen blivit i betydlig mån utvidgade, ansåge sig sakna skäl att å Lappallmogens gjorda yrkanden tillstyrka nådigt avseende", så avvisade Kungl. Maj:t de framställda yrkandena. Det torde här observeras, att de områden som lapparna önska få sig tilldelade var avsedda att användas som vinterstamhåll, d.v.s. för vinterbetet. De anförda namnen återfinnas på bilagda kartor (se akten s. 3238), där även gränserna för de olika renbeteslanden utmärkts. De vid avvitttringen bestämda gränserna mellan lapparnas områden och de bofastas mark respekterades icke av renarna och följden blev att ägaren av Ljusnedals Bruk redan år 1873 yrkade vid tinget i Hede ersättning av tre renägare för olovligt renbete på Brukets mark vintern 1872-1873. Målet, som fördes upp till hovrätten, förlorades av lapparna och de blevo dömda att till bruksägaren betala mer än 4.400 kronor för uppkomna skador genom renbetning. Det torde inte endast ha varit ägaren av Ljusnedals Bruk som klagade över förhållandena till lapparna och deras renar. Av förarbetena till 1886 års lag om lapparnas rätt till renbete i Sverige framgår, att inom Jämtlands län och då speciellt inom Härjedalen förekom många stridigheter, som föranledde båda parter att klaga hos olika myndigheter. Många gånger utmynnade motsättningarna i rena handgripligheter, som på 1840-talet, då Långå-borna med våld körde bort lapparna från byns marker. Att förhållandena voro särskilt spända i Härje-

se XXIX:3238

inom Jämtlands län ha lapparna av ålder fått under vintern opåtagligt flytta kring med sina hjordar och att först å allra senaste tiden några invändningar däremot anförts av den jordbrukande befolkningen samt att odlingen trängt in på stora områden, vilka ursprungligen endast begagnats av lapparna. 1841 års Kungl. brev tolkade Kommittén som ett bestämmande av de gränser intill vilka jordbruket skulle få utbreda sig (d.v.s. en odlingsgräns). Vidare sade Kommittén, "att ägde lapparna före avvittningen icke att företaga sina vinterflyttningar i kraft av verklig sedvanerätt, då torde de ej heller nu hava någon dylik rätt. Men bestod deras vinterflyttningar såsom av en sådan rätt - då lära de väl hava denna rättighet än i dag." Kommitténs förslag skickades ut på remiss till länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län men egendomligt nog icke till Västernorrlands län, där enligt Kommitténs uppfattning sedvanerätt skulle finnas eller till Kopparbergs län, inom vilket län Kungl. Maj:t enligt brev den 19 augusti 1881 upplåtit mark å kronopark i Särna för renbetning mot årlig avgäld av 50 kronor. Före avlämnandet av remissvaren hörde länsstyrelserna kommunalstämmorna i de berörda kommunerna, länsmännen samt ordnade speciella sammanträden där både bofasta och lappar fingo yttra sig. (Här kan omnämnas, att av de redovisade protokollen från kommunalstämmorna och sammanträdena med ortsbefolkningen finns endast två Härjedals-kommuner med, nämligen Tännäs och Storsjö. Om sålunda Hede, Vemdalen och Linsell inte hör-

nat samhälles grund äganderätten och Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande måste på det ivrigaste och underdånigaste anhålla, att Eders Kungl. Maj:ts laglydige och trogne undersåtar i detta län icke måtte träffas av ett så lika oförtjänt som våldsamt ingrepp i deras i lag dem tillförsäkrade fria disposition över deras skattehemman, att dem odla och bruka liksom andra svenska skattebönder" samt att "Med anledning om sin uppfattning om rättsförhållandet i ifrågavarande fall och med de åsikter Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande hyser om äganderättens helgd, så får Eders Kungl. Maj:ts Befallningshavande underdånigst tillstyrka:

a) att allt vad kommitterades förslag innehåller, av egenskap att ålägga ägare eller innehavare av skattelagda hemman i Jämtlands län några nya förpliktelser till renskötselns förmån, icke måtte vinna Eders Kungl. Maj:ts nådiga bifall."

Vid lagförslagets behandling i Högsta Domstolen avstyrkte fyra justitieråd av sju att det skulle läggas fram för riksdagen och även i utskottsbehandlingen blev lagförslaget utsatt för skarp kritik, särskilt från landshövdingen i Jämtlands län. Kritiken riktades i första hand mot förslagets sedvanerättsbestämmelser och kommitténs tolkning av historiska fakta. Med vissa smärre ändringar blev dock kommitténs förslag antaget att gälla som lag från den 1 januari 1887. Inom Jämtlands län skulle lagen tillämpas från den 1 januari 1889. Under hela den tid 1882

kring inom Tännäs och Hede socknar. (19, 20) Förhållandena förbättrades understundom, men ibland fingo myndigheterna tillgripa kraftåtgärder och ålägga lapparna omfattande nedslaktningar för att få ordning på renarna (mitten av 1910-talet, början av 1930-talet). (6) 1886 års lag efterträddes av en lag 1898 och därefter av den nu gällande renbeteslagen av den 18 juli 1928. Dessa båda senare lagar innehöllo icke några ändringar av betydelse i förevarande sammanhang. Av intresse är dock den i Kungl. Maj:ts proposition till 1928 års lag (nr 43/1928), redovisade utredningen av 1919 års lappkommitté. Denna hade inhämtat yttrande från dåvarande lappfogden i Jämtlands län, Abr. Staaff. (Ang. yttrandets innehåll se akten s. 3242-3249.) Kommittén grundade synbarligen sitt eget utlåtande huvudsakligen på Staaffs uppfattningar och konstaterade, att enligt vad kommittén funnit hade så gott som samtliga socknar inom Jämtlands län sedan äldre tid besökts av lappar för renbete. Kommittén yttrade vidare: "Gränserna för sedvanerättens geografiska omfattning hava av kommittén endast kunna approximativt bestämmas. För många av ifrågavarande trakter gäller, att de regelbundet besökas av lapparna, för andra åter och särskilt dem, som ligga längre bort från fjällen, att de endast uppsökas, då renarnas behov av bete icke lämpligen kan tillgodoses på närmare håll. Långa tider kunna således, beroende på betestillgången, förflyta mellan besöken å särskilda trakter. Uppenbart torde emellertid vara, att sedvanerätten icke utan vidare får anses vara

kartan, bil. 1) I målet ansåg häradsrätten, att renskötaren icke haft rätt att döda hunden, då det inte visats att ifrågavarande område var sedvanerättsland. Hovrätten ansåg, att platsen var belägen inom område där lapparna enligt gammal sedvana hade rätt att låta renarna beta och Kungl. Maj:t (NJA 1937:A140), som beviljat prövningstillstånd, fastställde ~~(med domarerösterna 3 mot 2)~~ hovrättens utslag.

*Enligt
de 5. 58*

(19) Detta mål handlades parallellt med Råndalsmålet genom samtliga instanser. Där gällde frågan ersättning för av renar förstört hö vid Övresjön. (Se kartan, bil. 1) Kungl. Maj:t (NJA 1937:A139) förpliktade med ändring av hovrättens utslag vederbörande lappby att ersätta skadorna "enär såvitt utredningen i målet utvisade lappar med sina renar icke plägat besöka ifrågavarande trakt under sådana förhållanden att detta kunde anses hava skett efter gammal sedvana". (20)

Den åberopade bevisningen i målen är av stort intresse. Lapparna hänvisade bland annat till den utredning om sedvanerätten, som dåvarande lappfogden utfört på uppdrag av 1919 års lappkommitté (bil. 3). Denna utredningsresultat har inlagts på kartan i bilaga 1. Av de i målen åberopade protokollen, som innehåller förhör med nästan enbart lappar (bil. 3), kan utläsas, att renbetning i trakterna söder om Högvålen mot Lofsdalen- Fjättdalen och inom Dalarna börjat sedan en lappfamilj flyttats till kronopark i Idre år 1881, att i samband med förvildningen inom renhjordarna under 1890-talet lapparna spritt sig till

Såsom ovan nämnts styrker de till utredningen fogade protokollen uppfattningen att en omfattande lappsk expansion skett efter 1890 och att lapparna före denna tid höllo sig inom de områden som omnämndes i brevet till landshövdingen i Jämtlands län (bil. 2). (Se uttalanden av Lars Jonsson Döj, Jon Elias Jakobsson i protokollen.) Något stöd för Staaffs uttalanden om sedvanerättens omfattning ge icke handlingarna. Det genomgångna materialet liksom ortsbefolkningens uppfattning, såsom den kommer till uttryck i uttalanden, skrifter och häradsrättsutslag stöder den åsikten, att, med undantag för vissa mindre områden i närheten av de vid avvittningen för lapparnas behov avsatta områdena, lapparna icke ha någon sedvanerätt i Härjedalen

XXIX:3215-3216

Sökandena tillade i anslutning till Forssbergs PM. Av promemorian framgår, att lapparna icke torde hava någon sedvanerätt inom Lossens dämningssområde. Till utveckling av vad som anföres i promemorian få vi anföra ytterligare följande: Såsom grund för lapparnas rätt inom Lossens dämningssområde åberopas i lappfogdarnas ovan omnämnda utredning 2 § 2 p. i lagen 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige, vari stadgas, att fjällappar under tiden oktober - april månad må uppehålla sig med sina reinar ej endast på de till lapparnas uteslutande begagnade anvisade områdena utan jämväl å sådana trakter därutöver, som lapparna efter gammal sedvanerätt besökt med sina reinar; för denna rätt är det utan betydelse, vem som är ägare till sedvanemarken. I lappfogdarnas utredning har

denna hittills endast i begränsad omfattning använts för renbetning. Den fortsatta exploateringen för kraftändamål inom områden där lapparna äga uppehålla sig gör det dock antagligt, att sedvanerättsmarken inom en icke avlägsen framtid kommer att få ökad användning för renbetning. För den framtida renskötselutövningen representerar fördensskull sedvanelanden ett betydande värde. En omstridd fråga är även huruvida av företaget berörda enskilda marken verkligen utgör sedvanerättsmark. Ämbetet gör gällande att så förhåller sig. Lappar funnos i Härjedalen redan på 1600-talet.

Kammarkollegiet åberopade till stöd för sin talan ang. förekomsten av sedvanerätt yttranden dels av lappfogde Malmström den 15/10 1958, dels av t.f. lappfogde Iwan Lundberg den 18/10 1958 (se sid. 55 i denna PM) och dels av f.d. landskamreraren E. Huss den 18/10 1958. Malmström anför. Jag saknar material att bedöma regleringsföretagets invändningar mot den påstådda sedvanerätten i Lossen-området. Jag vill endast framhålla att för sedvanerätt icke torde erfordras, att lapparna redan före 1886 års renbeteslag, genom vilken den lapska sedvanerätten stadfästes, betat sina renar inom området; sedvanerätt av här avsett slag torde ständigt kunna utbildas på nya trakter genom längre tids tolerans av renar och lappar i markerna.

5-331⁴, 39-60,
61-62

Av avskrift.

Till advokatfiskalsämbetet vid Kungl. Kammarkollegiet

Stockholm.

Med förmälan att kammaradvokatfiskalsämbetet hos vattenöverdomstolen fullföljt talan mot Österbygdens vatten- domstols deldom den 12 juli 1958 angående reglering av sjön Lossen i Tännäs socken har ämbetet i skrivelse till mig den 30 september 1958 anhållit om det yttrande, som jag kan av- giva angående lapparnas sedvanerätt m.m. beträffande mark- områdena kring Lossen.

Jag får med anledning därav anföra följande.

Genom nåd. beslut den 2 november 1956 har jag erhål- lit uppdrag verkställa viss utredning rörande renbetes- trakter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län. Utred- ningens huvudsakliga syfte är att frambringa material för bedömande av omfattningen av den s.k. lapska sedvanerätten. För detta ändamål har jag hört mig för hos lappar om de av dem använda färdlederna och vinterbetestrakterna samt hos ortsbor om lappars besök nu och tidigare med renar i deras trakt. Av handlingar i arkiv och hos myndigheter har jag även inhämtat uppgifter i detta avseende. Utredningen är ännu ej avslutad.

Anm. Utredningen är numera avslu- tad, betänkande, avgivet den 16 mars 1959.

Man har liknat den lapska sedvanerätten med en servi- tutsrätt. Vidare har man sagt att i mål, avseende frågan om denna rätts tillämplighet får det anses krävas sådan bevis- ning, som enligt allmän lag erfordras, för styrkande av ur-

med renar uppehöll sig i Härjedalen redan under 1600-talet, även om man icke känner närmare till lapparnas uppehållstrakter och temporära uppehåll i renskötseln förekommit, beroende på att lapparna bortjagats med anledning av förment inkräktande på de bofastas rättigheter.

se denna PM
s. 15 och 55

Emellertid vet man att lappar år 1783 slagit sig ned å Tännäs, Råndalens och Funäsdalens byaskogar (S.O.U. 1922: 10, sid. 25). Att lappar med renar alltsedan dess funnits i dessa trakter - även om enstaka och kortvariga avbrott kunna ha förekommit - torde få anses visst.

De olika kommittéer, som sysslat med renbeteslagstiftningen - 1883, 1896 och 1919 års lappkommittéer - hava haft anledning undersöka lapparnas flyttningar och vinterbetning inom bl.a. Tännäs och intilliggande kommuner och 1919 års kommitté gör det uttalandet att så gott som samtliga socknar i Jämtlands län besökts av lapparna för renbete (S.O.U. 1923:51, sid. 104). Därvid avser kommittén uttala den uppfattningen, att lapparna hava sedvanerätt om ej överallt i dessa socknar så åtminstone i stora delar av desamma.

I sin berättelse över 1896 års verksamhet, dagtecknad den 31 december s.å., angiver t.f. lappfogden i Jämtlands län A. Dalkvist att en grupp av renar, tillhörande lappar i Åre-Storsjö lappby, "går likaledes utan bevakning över Ljusnan och strövar genom Tännäs lappbys område ner till stora skogarne i Idre socken samt över hela västra delen av Linsälls socken fram till Sånfjället." Lappfogden i samma län Abr. Staaff, som den 29 april 1922 avgivit yttrande till

Avskrift.

bil. 1.

Mittådalen den 12 augusti 1957.

Ordningsmannen i Mittådalens lappby Anders Jonasson Renskyldt
född 1897.

Renskyldt är född inom Mittådalens lappby och har - med undantag för vissa kortare tider, då han vistats och biträtt i renskötseln å annat håll - alltid bott därstädes. Han började delta i renskötseln inom byn år 1918.

Renskyldt upplyser att huvudvistet för lapparna i Mittådalens lappby sedan länge varit i Mittådalen, men att renskötande lappar inom lappbyn tidigare även bott i Anå-dalen. Efter att förr ha haft sommarvistet vid Axhögen flyttade lapparna detsamma på 1920-talet till Mittåhammarn, där det sedan varit förlagt. Renskyldt erinrar om att man efter den förvildning av renarna, som inträffade i början av 1900-talet, och därav föranledd nedslaktning av renarna började ånyo med tamrenskötsel inom Mittådalens lappby år 1918.

Under Renskyldts tid inom Mittådalens lappby ha renarna vintertid betats i två skilda grupper, den s.k. södra gruppen och den norra gruppen, till för ungefär 25 år sedan, varefter renarna i allmänhet betats i en enda grupp. Renskyldt har först deltagit vid betning av renarna i den södra gruppen; från år 1927 deltog han vid betning av renarna i den norra gruppen.

Under de år, som Renskyldt deltog i vinterbetningen av renarna i den södra gruppen - från år 1918 till omkring år 1926 - , lämnade denna grupp renbetesfjällen i trakten söder om Anåfjället. Renarna fördes över sjön Lossen och betades i

Grönvålen, leder därifrån söderut väster om sjön Malmagen vidare över Rödfjället samt längs sjön Vattnan och slutligen till Högvålen, allt inom Tännäs kommun.

2:a) Färdleden går från Anåfjället söderut över sjön Lossen och vidare till Högvålen.

3:e) Leden går från renbetesfjällen i trakten av Lillfjället vidare längs Råndans dalgång ned till Ljusnan i trakten av Långå samt därefter öster om sjön Orten till trakten av St. Stodåsen (Tännäs kommun) samt vidare till Högvålen.

Sedan man nått Högvålen och där betat renarna en tid har man i allmänhet fört renarna längs fjällsträckningen åt sydost förbi Strådalen till trakten av Lofssjön (Svegs kommun), där renarna stannat.

Flyttningen tillbaka till renbetesfjällen har oftast skett efter den led, som vid flyttningen till vinterbetes-trakterna skett över sjön Lossen eller, om isen å denna sjö ej varit tillräckligt bärkraftig, efter leden över trakten av Långå till Lillfjället.

Renskyldt uppgiver att lapparna i Mittådalens lappby vintrarna 1956 och 1957 betat renarna huvudsakligen i trakten av Långåvålen och vid Hemsjön (Hede kommun).

Vidare meddelar Renskyldt att han flera vintrar vid deltagande i renskötseln bott hos hemmansägaren Jon Olofsson i Långå.

Avskrift.

Bil. 2.

Mittådalen den 13 augusti 1957.

Renskötande husbonden i Mittådalens lappby Martin Nordfjäll,
född 1900.

Nordfjäll, som är född i Norge, har deltagit i renskötseln inom Mittådalens lappby sedan år 1931.

Under de första åren efter sin inflyttning till Mittådalens lappby medföljde Nordfjäll vid den årliga flyttningen till renarnas vinterbetestrakter den s.k. södra betesgruppen (se ordningsmannen Renskyldts upplysningar den 12 augusti 1957). Denna grupp, som ifrågavarande år flyttade förbi Högvålen ned till trakten av Lofssjön (Svegs kommun) betade renarna även i de längre söderut belägna trakterna å samt omkring fjällen Stenhågna, Sömlinghågna, Långfonnen och Häggingfjället i Svegs och Idre kommuner. Även under senare år, då man betat lappbyns renar i en enda grupp och man kommit ned till trakten av Lofssjön, ha renarna uppehållit sig i nämnda längre söderut belägna fjälltrakter.

Ordningsmannen i Mittådalens lappby Renskyldt har i sin redogörelse den 12 augusti 1957 rörande flyttningarna till vinterbetestrakterna m.m. upplyst att lapparna betade renarna söder om sjön Lossen (Tännäs kommun). Nordfjäll anser sig böra påpeka att renbetet i trakten av Stentjärnsjön (Tännäs kommun) samt Grycksdalen (Tännäs och Hede kommuner) därvid särskilt brukat utnyttjas. Vidare påpekar Nordfjäll att vid flyttningarna från Lillfjället ned till vinterbetestrakterna - färdleden är i ordningsman Renskyldts redogörelse benämnd 3:dje leden - betning av renarna innan

Avskrift.Bil. 3.

Mittådalen den 13 augusti 1957.

Postföreståndaren Lars Jonasson Renfeldt, född 1878.

Renfeldt är född i Handöl i Åre kommun. Han har deltagit i renskötseln inom nuvarande Mittådalens lappby från år 1890 till omkring år 1920.

Under den tid, Renfeldt deltog i renskötseln inom nämnda lappby, betades renarna vintertid huvudsakligen i trakten av Högvålen (Tännäs kommun) och Mälen (Svegs kommun). Man hade renarna i en enda grupp och lämnade vid flyttningen renbetesfjällen vanligtvis antingen vid Anåfjället eller Lillfjället. Flyttningen skedde över sjön Lossen eller öster därom. Då färden gick öster om Lossen betades vanligen renarna någon tid i trakten av Medskogen, Medskogsbygget och Långå (Hede kommun).

Emellertid lämnade man vissa år renbetesfjällen i trakten av Grönvalen, därvid färden till Högvålen och Mälen gick väster om sjön Malmagen, över Rödfjället samt vidare längs sjön Vattnan.

Avskrift.

Bil. 4.

Brändåsen den 22 januari 1957.

Ordningsmannen i Tännäs lappby Edvard Willenfeldt i Brändåsen (Tännäs kommun).

Willenfeldt är född år 1912 och har alltid tillhört Tännäs lappby och sedan 15-årsåldern deltagit i renskötseln därstädes.

Lapparna i Tännäs lappby hava tidigare haft sitt huvudviste i Käringsjön. År 1955 flyttade de renskötande lapparna därstädes - med undantag av en f.d. renskötande lapp - till Brändåsen (Tännäs kommun).

Under den tid Willenfeldt deltagit i renskötseln, hava lapparna i Tännäs lappby sommartid vanligtvis betat renarna å renbetesfjällen från trakten av Vättafjället i norr till gränsen mot Idre kommun i söder samt å de öster om dessa fjälltrakter belägna till utvidgning av renbetesfjällen inköpta hemmanen. Ett och annat år hava renarna betats sommartid även å Grönfjället (renbetesfjäll) samt å enskild mark öster och söder om detta fjäll. Vanligtvis hava renarna i juli månad av egen drift från fjälltrakterna söder om Tännån dragit sig åt öster mot trakterna mellan sjön Lossen i norr och hemmanet Högvålen (renbetesfjäll) i söder. Vid dessa strövningar hava lapparna i görlig mån samlat renarna och fört dem åter åt väster till renbetesfjällen.

I de nu nämnda gränsfjällen mot Norge hava renarna betats tills snön kommit och vattendrag och sjöar tillfrusit, då renarna förts till trakten av Lillfjället, renbetesfjäll beläget sydost om sjön Rogen. Renar, som under sommarens strövningar till trakter öster om renbetesfjällen icke tidi-

under den tid, Willenfeldt deltagit i renskötelsen, använts av Tännäslapparna för betning av renarna även under annan del av året än vintertid.

Avskrift.Bil. 5.

Kyrkbyn den 6 september 1957.

Hemmansägaren Jon Olofsson i Kyrkbyn (Tännäs kommun) född 1880.

Olofsson har sedan år 1898 varit bosatt i Kyrkbyn och tidigare i Medskogsbygget (Hede kommun).

Beträffande lapparnas i Mittådalens (och motsvarande) lappby betning av renar i trakten söder om sjön Lossen lämnar Olofsson samma utsago som f. hemmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen givit den 5 september 1957. Olofsson framhåller sålunda att trakterna söder om sjön Lossen (bl.a. fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken) i stor utsträckning av lapparna använts som vinterbetestrakt för renarna. Dessutom påpekar Olofsson att lappar i Mittådalens lappby ett och annat år - tidigare ej så ofta men under senare år mer regelbundet - i början av vintern föra renhjordar, som hopsamlats i trakten av Rödfjället till huvudhjorden, som kan befinna sig i Högvålen eller i trakten norr därom mot sjön Lossen. Härvid beta lapparna renar å mark tillhörande bl.a. Kyrkbyn (mark mellan sjön Vattnan och Lossen).

Lappar tillhörande Tännäs lappby hava, så länge Olofsson erinrar sig, vintertid betat renar överallt inom Kyrkbyns byområde, där bete för renarna finnes. Betning inom detta område har förekommit varje år. Företrädesvis under förjulsvintern har denna betning pågått.

Olofsson har av äldre personer erfarit att tännäslappar na även tidigare vintertid i samma utsträckning betade renarna

Avskrift.

Bil. 6.

Valmåsen den 5 september 1957.

f.d. hemmansägaren Jonas Larsson i Valmåsen (Tännäs kommun),
född 1876.

Larsson är född i Valmåsen och har alltid varit bosatt därstädes.

Lappar tillhörande Mittådalens (eller motsvarande) lappby hava så länge Larsson minns i stort sett varje år under hösten och förjulsvintern flyttat söderut från renbetesfjällen antingen väster om sjön Lossen eller ock över denna sjö.

Tidigare skedde i allmänhet flyttningen väster om Lossen, då betning ägde rum inom hela Valmåsens by samt även inom del av Kyrkbyn (Tännäs kommun), som är belägen söder om Lossen.

Sedermåra skedde en förskjutning österut av flyttningarna över här berörda trakter, och under en tidsperiod har de i allmänhet skett över Lossen även om den först angivna flyttningsleden väster om denna sjö ett och annat år även ibland använts.

De områden söder om sjön Lossen, vilka i särskild grad så länge Larsson minns praktiskt taget varje år använts som betestruker äro fjällen Västra, Mellersta och Östra Kröket, Stentjärnåsen samt markområdena vid sjön St. Grucken, allt inom Kyrkbyns byområde.

Av äldre personer har Larsson erfarit att lapparna

Avskrift.

Bil. 7.

Medskogsbygget den 5 mars 1958.

Hemmansägaren Anders Nordkvist i Medskogsbygget (Hede kommun),
född 1891.

Nordkvist har varit bosatt i Medskogsbygget (Medskogens by) sedan år 1926.

Under den tid Nordkvist varit bosatt i Medskogsbygget hava lappar med sina renar praktiskt taget alla vintrar, besökt trakten av Medskogsbygget. Tidigare, innan sjön Lossen reglerades, voro dessa besök ej så regelbundet återkommande som efter sjöns reglering, som försvårat flyttning över dess is.

Lapparna hava uppehållit sig med renarna i dessa trakter i samband med färden under förjulsvintern till Högvålen (Tännäs kommun) för skiljning och slakt därstädes av renar. Mer sällan hava lapparna återvänt med renarna över dessa trakter vid återfärden under senvintern till fjällen.

Under besöken med renarna i trakten av Medskogsbygget hava lapparna i allmänhet betat djuren därstädes under 2 å 3 veckors tid vid varje tillfälle. Betningen har skett huvudsakligen i trakten av Oxberget och öster därom mot Saxvallsbygget inom Långå byområde ävensom söder om denna trakt mot Ljusnan. Under senare år hava lapparna betat renarna även söder om Ljusnan i trakten av Brändvallen (norr om Ransundet) å Långå byområde.

Fru Selma Nordkvist i Medskogsbygget, född 1894.

Fru Nordkvist har alltid varit bosatt i Medskogsbygget

61-62

I yttrande den 18 oktober 1958 till advokatfiskals-
ämbetet anförde lappfogde I. Lundberg bl.a.: Vad beträffar vattendomstolens skäl för att icke utdöma ersättning för renbetet på sedvanemarkerna, nämligen att dessa använt i renskötseln i mycket obetydlig omfattning, vill jag som min uppfattning uttala, att, när dessa trakter enligt vad lapparna i Mittådalens lappby upplyst äro att karakterisera som mycket goda genomflyttningsland med omistliga övernattningsställen, dessas värde i renskötseln icke kan sättas i relation till den tid de nyttjas. Vid bedömningen av deras värde bör i stället tagas fasta på om de för renflyttningsens skull kunna avstås. Är så icke fallet, bör förutom ersättning för renbetet, annan kompensation lämnas lapparna.

63 ff

159-162

(30/1 1959)/
Sökandena ingåvo med genmäle/ytterligare en PM av ingenjören Forssberg, dagtecknad den 18 januari 1959. Där i anfördes bl.a. följande: Beträffande det material, som landskamrer Huss redovisar i sitt yttrande, kan följande anföras. Det lappska besöket å Tännäs, Råndalens och Funäsdalens byaskogar år 1783 har jag berört i min redogörelse för den lappska sedvanerätten i Härjedalen (aktbil. 424 underbilaga C). Detta besök torde inte ha skapat någon sedvanerätt då markägarna genom sin hänvändelse till K.B. får anses ha kvalt och K.B. genom sin kungörelse avsett att hindra ett lappskt inträngande på marker som utnyttjades av den bofasta befolkningen i Härjedalen (jfr. Öster Undén: Svensk sakrätt, del II, sid. 145). Den till synes

ovan i denna
s. 15 och 35

rörda trakter under 1890-talet och att renarna strövade utan tillsyn vitt omkring. (Se t.ex. Jon Elias Jakobssons yttrande å sid. 7 i bil. 3 till min redogörelse om sedvanerätten och bil. 4 till samma redogörelse). Vid denna tid hörde lapparna inom nuvarande Mittådalens lappby till Åre-Storsjö lappby. (Se jämtländska renbetesutredningens betänkande, sid. 10) Det av Huss återgivna stycket tyder på att lappfogden avser just den stora förvildningen bland renarna inom lappbyn ("går likaledes utan bevakning"). Underlåtenhet att sköta renarna torde väl knappast skapa sedvanerätt. Värdet av de intervjuer, som landskamrer Huss företagit, kan ifrågasättas. Tre av de fyra intervjuade lapparnas erfarenhet sträcker sig längst till omkring år 1920 och en har erfarenhet från 1890-talet. Enligt vad som är bekant har landskamrer Huss gjort flera intervjuer än de redovisade. Inför domstol har i flera fall hållits vittnesförhör avseende att utröna lapparnas sedvanerätt. I mål angående rätt till renbete inom vissa områden av Ljusnedals Bruk avgåvos den 14-26 september 1891 14 vittnesmål inför Hede tingslags häradsrätt. Inget av dessa vittnesmål antyder att lapparna haft renarna på bete söder om Ljusnan vid Lossen utan samtliga vittnesmål bestyrker lapparnas uppgifter i bil. 2 till min redogörelse om sedvanelandens omfattning på Ljusnans norra sida. Avskrift av utdrag ur domboken bifogas som bil. A. De i vittnesmålen angivna platserna kunna återfinnas å bil. 1 till underbilaga C i aktbil. 424. Namnen "Zvarnildalen" och "Zvarnilvallen" äro

se vöd's akt
s. 163-168

två under den senaste tiden, anmält att missförhållanden inom renskötseln råda i södra delen av länet. Länsstyrelsens förslag om uppförande av stängsel innebär i praktiken att lapparna, då det gäller områdena norr om Ljusnan, komma att vara hänvisade till i stort sett just de områden som lapparna själva år 1883 ansågo vara sedvanerättsland. Hade sedvanerätten varit något så när bevisad, torde länsstyrelsen icke ha föreslagit denna åtgärd, som, om den kommer till utförande, onekligen kommer att i stor utsträckning minska de områden, som lapparna under de sista årtiondena utnyttjat som sedvaneland. Enligt lappfogde Lundbergs förslag skulle stängslet utgöra en fortsättning på det stängsel, som sökandena i målet om Lossens reglering skola bygga mellan Lossendammen och Grundsjön och gå från Nedre Grundsjön österut förbi Rönningsåsens och Servfjällets renbetesland. Det åberopade yttrandet av landskamreraren Huss och det material Huss åberopar jävar inte mitt påstående att lapparna icke äga sedvanerätt inom av Lossens reglering berörda områden söder om sjön Lossen..

133-135

I anslutning till Forssbergs PM anförde sökandena i genmålet (30/1 1959) bl.a. följande: I sin skrift till advokatfiskalsämbetet den 18 oktober 1958 framhåller f.d. landskamreraren E. Huss att sedvanerätten icke kan anses konstituerad i en viss trakt förrän trakten utnyttjats såsom bete under två mansåldrar (ca 90 år). Huss' framställning bör kompletteras med påpekandet, att det skall vara fråga om "okvald och ohindrad besittning" och att det åligger

sedvanerätt skall anses ha uppkommit, denna måste vara av ytterst begränsad utsträckning, då ifrågavarande områden åtminstone huvudsakligen använts endast såsom genomflyttningsland där renarnas uppehåll inskränkt sig till någon dag vid varje flyttning (jfr. deldomen sid. 92). x

191-193

I en ytterligare skrift (25/4 1959) anförde sökandena följande: Enligt 5 § renbeteslagen må Konungen undantaga från lapparnas begagnande visst område å trakt, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar, om detta finnes oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse. Om sålunda undantaget område är beläget ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen skall skälig gottgörelse lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötseln. Av formuleringen av paragrafen och förarbetena till densamma (se prop. 43/1928 sid. 86-87 och bilagan till prop. sid. 57 och 61) framgår, att ersättning icke avsetts skola utgå vid undantagande av område beläget nedom odlingsgränsen och utom renbetesfjällen. Det torde icke finnas anledning antaga att ersättningsrätten för lapparna skulle sträcka sig längre enligt vattenlagen än enligt renbeteslagen, jämför den sammanställning rörande samernas rättigheter i Finland, Norge och Sverige som utförts av jur.kand. Per Kättis på uppdrag av Nordiska Rådets Juridiska niomannakommitté (sak. A 7 Bil. 2, sid. 330). Någon rätt till ersättning för sedvanerättsland kan därför icke föreligga, även om sedvanerätten i och för sig skulle finnas.

se vöd's akt
199 ff

-202

Sökandena åberopade som skriftlig bevisning:

- 1) PM den 3 maj 1958 angående lapparnas sedvanerätt i Härjedalen jämte bilagor (XXIX:3225-3252);
- 2) PM den 18 januari 1959 jämte bilagor (159-175).

Som muntlig bevisning åberopades från kollegiets sida sakkunnigförhör med landskamreraren Huss och vittnesförhör med ordningsmannen i Mittådalens lappby, Tomas Thomasson (född 1911).

Huss, som i egenskap av landskamrerare i Jämtlands län åren 1945-1956 handlagt praktiskt taget alla lapp-ärenden i länet, hänförde sig i sitt yttrande inför vattenöverdomstolen till en av honom på uppdrag av Kungl. Maj:t utförd utredning ang. lapparnas sedvanerätt i bl.a. Jämtlands län (jfr. ovan, utredningen avgiven den 16 mars 1959). Beträffande Huss' utsaga hänvisas till vödns akt. - I Huss' utredning har upptagits yttrande av Thomasson (s. 143). Ang. Thomassons vittnesutsaga hänvisas till vödns akt.

Vattenöverdomstolens dom

se trycket.

Utredningen
tillgänglig
i HD
Vödns aktbil.
125, prot.bil.
E och F.

H 2 - H 4

I revisionsinlagen anför kollegiet följande: Ämbetet har i målet yrkat ersättning för det genom Lossens reglering skadade renbetet med ett belopp för sedvanerättsmark (1147 hektar) - mark där lapparna äga uppehålla sig enligt 2 § 2 mom. renbeteslagen - å 19.275 kronor jämte 50 procents förhöjning jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen.

Sverige sid. 66. Riksdagstryck år 1886 andra samlingen 2:dra avdelningen, 1:a bandet se även sid. 57 f.). Så som lagen utformats föreligger icke något hinder för sedvanerätt å sådan enskild mark, som ej vid avvitrtring övergått från krono till enskild.

Vattenöverdomstolen synes vara av den uppfattningen att bestämmelsen om sedvanerätt tillkommit för att bereda lapparna möjlighet till vinterbete å sådan förutvarande kronomark, som av ålder använts för ändamålet. Den enskilda mark, som enligt detta betraktelsesätt skulle kunna vara föremål för sedvanerätt, är den som vid avvitrtring övergått från kronans till enskild ägo. Avvittringen i Härjedalen ägde rum efter år 1825. Före avvitrtringen torde icke förelegat enskild äganderätt till annat än inägor. Beträffande all utmark rådde en art av ägogemenskap mellan kronan och den enskilde. Även om bofasta vistats i trakten innan lapparna kommo dit torde de förra icke före avvitrtringen ha kunnat förvägra renbete å utmark. Lapparnas lagfästa rätt torde avse all utmark, vilken lapparna efter gammal sedvana besökt med sina renar, oavsett om marken före avvitrtringen varit föremål för enskilda äganderättsanspråk.

Till stöd för uppfattningen att sedvanerätt förefinnes i trakten av Lossen och att renarna äga beta å den överdämda marken jämlikt 2 § 2 mom. renbeteslagen har ämbetet åberopat viss skriftlig bevisning jämte sakkunnigförhör med f.d. landskamreraren Huss och vittnesförhör med byordningsmannen Thomasson. Av denna bevisning framgår enligt

väder och vind och utsträckes över tämligen stora områden. Lossen är smal och vintertid har sjön varit lätt för renar-
na att passera, varför dessa torde uppehållit sig både norr/och söder/ om sjön under vintrarna. När det gäller renbetning får uttrycket trakt därför inte ges alltför snäv begränsning. Tidigare förekomst av lapsk bebyggelse utgör ett starkt stöd för att sedvanerätt finnes till den aktuella marken.

F.d. landskamreraren Huss har avgivit en promemoria, dagtecknad den 17 februari 1962, i anslutning till vattenöverdomstolens dom. Ämbetet bifogar och åberopar promemorian som utgör landskamreraren Huss' synpunkter med anledning av vattenöverdomstolens dom i denna del.

H 7 - H 10

I nyssnämnda PM anför Huss följande: Österbygdens vattendomstol har i regleringsmålet icke tagit ställning till frågan, huruvida lapparna ha sedvanerätt till renbete i trakten söder om sjön Lossen men ansett att, om sådan rätt skulle föreligga, renbete där dock förekommit i så obetydlig omfattning att lapparna icke kunna anses tillfogas skada genom inskränkning i nämnda bete. Domstolen har därför icke funnit det framställda yrkandet om ersättning för förlust av renbetet genom överdämningen av trakten kunna bifallas.

Vattenöverdomstolen, som icke funnit det utrett att lapparna ha sedvanerätt till trakten, har i sin dom fastställt vattendomstolens domslut uti ifrågavarande del.

Avvittringen inom Tännäs socken i mitten av 1800-talet skedde i första hand med stöd av avvittringsstadgan

kronans och enskild mark var vid avvitttringen i allmänhet flytande, varför ett avgörande om vem som då ägde marken är svårt eller mången gång omöjligt. Det är vidare icke rimligt fordra att lapparna för att kunna utnyttja sedvanerätten - lapparna flytta på sina håll vintertid långt ned mot kusten - skola söka utreda om mark före avvitttringen tillhört kronan eller enskilda. Sedvanerätten avser det faktiska utnyttjandet av marken oavsett i vems ägo den vid avvitttringen befann sig.

Av förarbetena till 1886 års renbeteslag framgår att lapparna i Tännäs socken i stor utsträckning vintertid betade renar å mark utom renbetesfjällen. Så anför 1883 års lappkommitté bl.a. följande (sid. 57):

"För öfrigt uppgifves, att de bofaste renegarne gerna se, att de Lappar, som sköta deras renar, åtminstone under vintertiden hålla renarne på utmarken i närheten af egarnes boplatser. Alldeles påtagligt synes det vara, - då de fjäll som blivit upplåtna åt Lapparne inom detta distrikt, icke allenast äro snäfva utan äfven, hvad värre är, sakna skog, som kan vid inträffande oväder och i öfvrigt under vartid lemna renarne det skydd, som är nödvändigt, - att Lapparne måste komma med sina renar in på samt beta å enskildes områden, äfven om man härvid bortser från nödvändigheten för Lapparne att föra renarne öfver enskild mark för att komma från ett skattefjäll till ett annat. Det är naturligt, att denna nödvändighet för Lapparna att föra sina renar på bete å enskildes mark skall alstra förvecklingar mellan Lapparne och de bofaste icke allenast för vissa tider af vintern, å trakter der befolkningen använder renlaf till stallfodring för kreaturen, utan äfven på försommaren."

Mer konkreta bevis för att lappar i äldre tider vintertid betat sina renar i trakten runt sjön Lossen ha lämnats under handläggning av målet i vattendomstol och vattenöverdomstol. Några ytterligare bevis i detta avseende, visande betningens kontinuitet, må här åberopas. Så har

ringen kommit att ligga utanför de avsatta renbetesfjällen. Enär ingen av dessa boplatser ligger i närheten av lossenområdet har man velat tyda brevet så att lapparna vid denna tid icke hade behov av eller gjorde anspråk på denna trakt för renbetning. Vattenöverdomstolen synes av domen att döma icke ogilla en sådan uppfattning. Det skall här endast konstateras att i nämnda brev är fråga om lapparnas boplatser och att denna fråga, särskilt med hänsyn till det sätt varpå renskötsel bedrives, icke har något att göra med frågan om lapparnas sedvanerättstrakter, som kunna ligga långt avlägsna från lapsk boplatser.

Vattenöverdomstolen anför att området ifråga under en period, som ungefär omfattar åren 1895-1915, väl besökts av renar men att dessa då strövat omkring utan vederbörlig tillsyn samt att först beträffande tiden efter 1915 föreligger utredning, att lappar mera regelmässigt uppehållit sig med sina renar för vinterbete inom området, dock mest under flyttning mellan olika renbetesfjäll.

Det äger sin riktighet att renskötseln inom nuvarande Mittådalens lappby var bristfällig under nämnda tidsperiod och att renarna då ofta strövade omkring utan vederbörlig tillsyn. Givetvis voro de emellertid ej helt obehövade under denna tid, och den omständigheten att tillsynen var otillräcklig kan i och för sig icke innebära, att lapparna, om de tidigare haft sedvanerätt beträffande trakten, icke hade rätt låta renarna beta därstädes på grund av den bristfälliga tillsynen. För övrigt må påpekas att, om den-

den principen i Jämtlands län att ordningsmannen i lappby eller annan i saken kunnig medlem av lappbyn skulle vid års-sammanträdena inför lappfogden lämna uppgift om de flyttningar och vinterbetestrakter, som skett, resp. använts under närmast förflutet betesår vad lappbyns renar beträffar. Dessa uppgifter antecknades i sammanträdesprotokollen, som sedan början av 1920-talet år för år lämna besked var vinterbetning skett och ofta även använda flyttningsleder. Från nämnda tidpunkt - och i ett och annat fall något år dessförinnan - har man alltså uppgifter, som få anses säkra, rörande vinterbetningen vad jämtlandslapparna beträffar. I förevarande mål har, som tidigare här nämnts, vattenöverdomstolen kunnat konstatera att "beträffande tiden efter år 1915 föreligger enligt domstolens mening utredning, som ger vid handen att lappar mera regelmässigt uppehållit sig med sina renar för vinterbete å området." Det torde till stor del vara kännedomen om innehållet i sådana protokolls-anteckningar, som givit domstolen skäl för detta bedömande. Såsom även framgår av det här tidigare gjorda citatet ur 1883 års lappkommittés betänkande framgår att renarna ha trängande behov att få - i synnerhet vintertid - uppsöka skogstrakter. För mittådalslapparna äro skogstrakterna söder om deras huvudviste i Mittådalen (Storvallen), d.v.s. lossentrakten, områden, som i detta avseende haft och alltid ha stor lockelse. Renen är ett mycket rörligt djur och dess betesvanor ändras ej. Det torde få anses uppenbart att, då man vet att lappar funnits i mittådalsfjällen med sina renar

bete. Mot bakgrunden av det nu anförda får eventuell rätt till uppehållen för bete å trakten söder om Lossen icke anses ske närmast med stöd av 21 § renbeteslagen, som ger lapp rätt att flytta med renar mellan de områden, å vilka han äger uppehålla sig med renarna, utan denna rätt skall bedömas efter de regler, som bestämmer lapparnas sedvanerätt till renbete å viss trakt.

H 12 f

Sökandena anför i genmäle följande: Såsom av förarbetena till renbeteslagen framgår, skola reglerna om urminnes hävd tillämpas vid bedömning av frågan, huruvida sedvanerätt föreligger eller ej. Den utredning som i målet förebragts uppfyller icke fordringarna för att urminnes hävd skall föreligga. Tvärtom synes utredningen visa, att ett utnyttjande av markerna som renbete först ägt rum under senare tid. Vidare framgår det att, såsom i revisionsinlagan även omnämnes, markernas utnyttjande ej har varit obesträtt. Denna sistnämnda omständighet ensam torde vara tillräcklig för att förutsättningarna för urminnes hävd enligt jordabalken 15:1 skola saknas. - Det bör även observeras att lapparnas rätt att färdas över området kan jämlikt renbeteslagen § 21 föreligga även utan att sedvanerätt till bete finnes.

H 14

Kollegiet anför i ytterligare en skrift följande: Det framhålles i genmälet både beträffande frågan om prövnings- tillstånd som huvudsaken att lapparnas sedvanerätt grundas på reglerna om urminnes hävd. Förarbetenas hänvisning till urminnes hävd har icke avsett annat än arten av den bevis-

rättsbetet torde principen däremot icke vara användbar. Lapparnas rätt till marken är här, icke lika stark och omfattande, och dessutom synes detta bete ej ha brukats i lika stor utsträckning som betet på den till renskötselns uteslutande begagnande avsatta delen av området. För värderingen av förlusten av betet på sedvanerättsmarken lär därför en annan beräkningsgrund få lov att komma till användning. För att giva Tännäs lappby vidgade betesmöjligheter har lappväsendet funnit det nödvändigt att genom arrende förvärva en till hela året utsträckt nyttjanderätt till ungefär 5.000 hektar i Tännäs socken belägen enskild mark, på vilken renbetning eljest ej vore tillåten under annan tid av året än månaderna oktober - december och januari - april. För denna utvidgning av rätten till renbete å mark, som ej avsatts till lapparnas uteslutande begagnande erlades vid arrendetillträdet den 14 mars 1926 för en 25 årig arrendetid ett engångsbelopp av 5 kronor per hektar, vilket belopp vid kapitalisering efter 4 % för oändlig betesrätt under angivna månader motsvarar ett värde av 8,0025 kronor per hektar betesmark. Detta arrendavtal synes enligt utredningsmännens mening kunna tjäna till vägledning då det gäller att bedöma värdet av lapparnas på sedvänja grundade rätt till renbete utanför de till deras uteslutande begagnande anvisade områdena. - Till vägledning för bedömandet av sedvanerättsbetets värde har i föregående kapitel upplysts, att lappväsendet för en årlig betesrätt av fem månaders längd enligt ett 25-årigt arren-

ba vårflyttningen. Att renbete av någon större utsträckning skulle förekomma på av regleringen berört område söder om Lossen motsäges också av att Skogsvårdsstyrelsen i Jämtlands län undersökt möjligheterna att där bilda skogsvårdsområde och i samband därmed för att freda större delen av skogsmarken från betning planerat anläggning av kulturbeten. Hade renbetning i nämnvärd utsträckning förekommit skulle skogsvårdsstyrelsens åtgärder varit värdelösa. Det kan således icke vara riktigt att som grund för ersättning för mark där renbete förekommer under ett fåtal dagar per år lägga värden på mark av fjällbetesnatur med årlig betesproduktion och med lägst 5 månaders utnyttjningstid per år.

90:691 XX:2091 ff

I en andra PM den 7/10 1955 utvecklade lappfogdarna ytterligare sin syn på värderingen av renbetet, huvudsakligen såvitt gällde renbetesfjällen. Betr. innehållet i PM hänvisas till vdns akt. Till denna PM fogades "Lappväsandets-Renforskningens meddelande nr 3/1955 rörande renskötseln och den nutida norrländska skogshanteringen".

XXII:2383 ff

I en PM den 29/2 1956 upprättad av den 1 vdn tjänstgörande vattenbyggnadstekniska ingenjören behandlas renbetesfrågan. Betr. denna PM hänvisas till vdns akt.

XXVII:2938

Vid vdns sammanträde den 3/10 1957 ingavs av sökandena artikel av docent Tore Arnborg (anm. hörd vid vödns huvudförhandling) i Norrlands skogsvårdsförbunds tidskrift om skador på tallplantor inom ett starkt renbetat område i Hede socken (se vdns akt).

3220 f
komensation lämnas lapparna.

137-153

3315 Med genmäle den 28/1 1959 (133 f) var fogat dels två PM upprättade av ingenjör Forssberg till bemötande av ovannämnda yttranden av lappfogde Malmström och jägmästare Skuncke och dels ett yttrande av docent Arnborg. Beträffande innehållet i ovannämnda yttranden hänvisas till vöd's akt.

3
193

3-24
5-37
1-62
Sökandena anförde i skrift den 25/4 1959 bl.a. följande beträffande kollegiets ersättningstalan beträffande sedvanerättsmarken: I sin vadeinlaga den 8 augusti 1958 yrkar kammarkollegiet liksom tidigare vid vattendomstolen förhöjning med 50 % å ersättning för renbetesmarken. Även om vattenöverdomstolen skulle finna skäl utdöma ersättning för överdämning av sedvanerättsland skall enligt sökandenas mening 50 % förhöjning av sådan ersättning icke ske. Bestämmelserna i 9 kap. 48 § 3. och 6. vattenlagen jämförda med bestämmelserna i 52 § samma kapitel ge klart vid handen att förhöjningen skall utgå till markägaren där icke den rättighet som besvärar den fasta egendomen är återköpsrätt eller åborätt. Sedvanerätten till renbetesland är icke av sistnämnda slag. Något skäl att höja såväl ersättningen till markägaren som ersättningen till innehavaren av renbetesrätten föreligger icke. Såsom ett ytterligare skäl för att förhöjning icke skall ske må även framhållas att grunden för denna förhöjning av ersättningen är att den som tvingas avstå mark i annat fall hade kunnat öka markens produktion. Sedvanerätten

se trycket s. 4 beräknats enligt vid vattendomstolen angivna grunder med 50 procent tillägg på grund av penningvärdets fall, jämte förhöjning enligt 9 kap. 48 § vattenlagen.

I vattendomstolen (trycket s. 4) hade yrkats

1. för renbetesfjällen	78.375:-
2. för sedvanerättsmarken	12.850:-
3. för allmänt intrång	<u>39.200:-</u>

Summa 130.425:-

Därutöver yrkades tillägg för penningvärdets fall.

Vattendomstolen hade som ovan anförts icke utdömt någon ersättning för renbete eller intrång i renskötsel.

Vattenöverdomstolen däremot tillerkände Kungl. Maj:t och trycket s. 11 Kronan (Statens lappfond) ersättning för skada på renbetesfjällen med 32.000 kronor jämte förhöjning jämlikt 9 kap. 48 § vattenlagen, d.v.s. sammanlagt 48.000 kronor.

Vid vattenöverdomstolens huvudförhandling den 5 oktober 1961 framställdes följande anspråk på ersättning för rättegångskostnader.

vöd's aktbil.
125 s. 7

I Kammarkollegiet:

a) för Hyrenius (hörd vid hf) 352 kronor avseende resor, 162 kronor för uppehälle och 5.200 kronor i arvode eller tillhoppa 5.714 kronor.

b) för Huss (hörd vid hf) 100 kronor för resor och uppehälle och 400 kronor i arvode eller tillhoppa 500 kronor.

c) för Thomasson (hörd vid h-f) 200 kronor.

186 nius 5.714 kronor, f.d. landskamreraren Huss 500 kronor, byordningsman Thomasson 200 kronor, jägmästaren Skuncke 1.486:13 kronor, lokalhyra och vaktmästarearvode 135 kronor). Man kan särskilja kostnaden för olika delar av målet. Huvuddelen faller på frågan om renbetesmarkens värde och påverkan därå av renarnas inverkan å skogen. Observeras bör att Hyrenius uttalat sig i båda dessa frågor. Utgången i vattenöverdomstolen av frågan om ersättning för renbete å renbetesfastigheterna - ändring från ingen ersättning alls till 48.000 kronor - borde därför lett till att kollegiets motparter, som få anses ha tappat denna del av målet, ålagts att ersätta kollegiet den kostnad, som kan hänföras hit d.v.s. allt utom kostnaderna för Huss och till hälften för Thomasson. I vart fall borde kollegiet ha tillerkänts jämkad ersättning. - Kollegiet yrkar ersättning för kostnader i vattenöverdomstolen med 7.435 kronor.

195
t s.
H 13

H 5
Sökandena gemäla: Beträffande yrkandet om ändring i vattenöverdomstolens dom beträffande rättegångskostnaden, vilja vi särskilt framhålla, att professor Hyrenius' utredning icke varit av den art, att den haft någon betydelse för målets utgång i vattenöverdomstolen. Det framgår även av domen, att vattenöverdomstolen icke kunnat grunda sin dom på denna utredning. Ej heller jägmästare Skunkes utredning, som vi i väsentliga delar vederlagt, kan ha varit av betydelse för vattenöverdomstolens dom. Vi bestrida yrkandet om ändring i vatten-

överlämna och bifoga avskrift av den underdåniga skri-
se HD:s aktbil. velse den 12 juni 1962, vari kammarkollegiet gendrivit
17.

H 30

lappbyarnas äganderättsanspråk. Instruktionsenligt före-
reträder kollegiet de jämtländska renbetesfastigheterna
(§ 4 i kollegiets instruktion SF 1957:651). Betesrät-
ten jämlikt 2 § 2. renbeteslagen å sedvanemarkerna i
Jämtlands län utgör ett komplement till betet å renbe-
tesfastigheterna och är erforderlig för renskötselns
betesbehov. En minskning av sedvanemark kan medföra en
minskning i renbetesfastigheternas värde, eftersom ren-
stammen anpassas efter den tillgång på bete som finnes
vid skilda årstider. Det är därför i processuellt sam-
manhang av förevarande art befogat att likställa de bå-
da typerna av betesmark och icke göra åtskillnad mellan
mark där bete får ske hela året och mark där bete får
ske endast del av året. Sedvanebetet är sålunda att
betrakta såsom en till renbetesfastigheterna knuten ser-
vitutsliknande adpertinens, och företrädaren för renbe-
tesfastigheterna har därför att yrka ersättning även
för skada å sedvanemark. Ersättning för genom Lossens
reglering förorsakad skada å renbete inom sedvaneområ-
den har yrkats att utgå till Statens lappfond - en
statsmakternas specialdestination, som användes för lap-
parna. Beträffande Statens lappfond torde ämbetet få
hänvisa till Kungl. Maj:ts proposition 1962:68 s. 15 -
19. Fondens inkomster utgöras förutom av räntemedel och
annan avkastning på fondkapital av medel som erläggas
jämlikt gällande författnings- och konventionsbestämmel-
ser. På fonden upptagna diverseinkomster utgöras huvud-
sakligen av ersättningar för skada på renbete och fiske

H 5

H 13

H 26

H 27-B

för avvisas. Vi bestrida yrkandet om ersättning för rättegångskostnader.

[Signature]

Robert Folke. Lön

Tillägg II.

- H 33 Kammarkollegiet meddelades provningstillstånd den 14 januari 1964 (J.R. Beckman, Petrén och Bernhard). Efter fortsatt föredragning den 14 och 15 januari 1964 fattade H.D. (J.R. Beckman, Hedfeldt, Petrén, Joachimsson och
- H 35 Bernhard) följande beslut

Könkämä lappby och övriga hos Kungl. Maj:t tillstädeskomna lappbyar hava icke gjort gällande annat än att den skada, som genom överdämning av så kallad sedvanerättsmark må tillfogas renbetet, drabbar lappväsendet som helhet. Den ordning, som enligt lag och författning gäller om lappväsendet, innebär att lappväsendets intressen bevakas av kronan genom kammarkollegiet. Sistnämnda myndighet äger således föra talan om ersättning för en lappväsendet som helhet tillfogad skada, medan rätt att föra dylik talan icke tillkommer lappbyarna. Redan med hänsyn till vad nu anförts kan vad lappbyarna anført och yrkat icke vinna avseende.- Högst domstolen aktar emellertid nödigt att, med stöd av 55 kap. 10 § rättegångsbalken, förelägga kammarkollegiet att inkomma med yttrande i anledning av vad kraftverksägarna i målet invänt därom att rätt till ersättning för minskat renbete över huvud taget icke föreligger när fråga är om sedvanerättsmark.

- H 36 ff Den 24 april 1967 inkom yttrande från kammaradvokatfiskalsämbetet i form av utdrag av kammarkollegiets protokoll den 13 mars 1967. (se bil 2 till denna P.M. samt trycket). Till protokollet är fogat vissa ytterligare handlingar (se närmare härom nedan).

- jfr. 191-193 Som tidigare antecknats i denna promemoria (s 61; jfr. även s 3 och 6) har sökandena gjort gällande att någon rätt till ersättning för sedvanerättsland inte föreligger även om sedvanerätten i och för sig skulle finnas. De har

H 60 - H 64

Genom dämningen vid kraftverket skadas cirka 620 ha skogsmark och cirka 31 ha impediment, allt tillhörigt kronan. Vidare komma vissa huvudsakligen kronan tillhöriga arealer att tagas i anspråk för delar av anläggningen, tillfartsvägar, avläggsplatser o.s.v.- Det av företaget sålunda berörda området, enligt uppgift från lappväsendets sida sammanlagt åtminstone 750 ha, är beläget nedom såväl odlingsgränsen som lappmarksgränsen. Delar av området utnyttjas under vintermånaderna för renbete av Malå, Maskare och Mausjare skogslappbyar. Renarna från Mausjare beta norr om älven och renarna från de båda andra byarna huvudsakligen söder om älven.- Advokatfiskalsämbetet vid Kungl. Kammarkollegium, vederbörande lappfogdar samt renägare i berörda byar ha yrkat åläggande för vattenfallsstyrelsen att utge ersättning för skada genom förlust av den renbetesmark, som tages i anspråk för företaget.- Vattenfallsstyrelsen har bestritt skyldighet att utge ersättning i ifrågavarande hänseende.- För den händelse ersättning skall utgå erfordras särskild utredning om markens värde för renbete. Med hänsyn härtill finner vattendomstolen lämpligt att frågan huruvida vattenfallsstyrelsen är skyldig utge ersättning för skada genom förlust av marken avgöres särskilt. Parterna ha icke haft något att erinra mot ett sådant förfarande. Till stöd för ersättningsyrkandet ha vattenfallsstyrelsens motparter åberopat i huvudsak följande: Jämlikt 3 § 2. lagen den 18 juli 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige (renbeteslagen) må skogslappar under i huvudsak vintertid med sina renar uppehålla sig å de trakter utom Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker, vilka skogslappar från lappmarkerna efter gammalsedvana vissa tider av året besöka med sina renar. Lappar från Malå, Maskare och Mausjare byar bruka sedan gammalt någon del av vintern uppehålla sig inom Vargforsområdet. Å trakter, där lapp äger uppehålla sig med sina renar, äger han enligt 1 § 2. nyssnämnda lag begagna sig av land och vatten till underhåll för sig och renarna.- Vattenfallsstyrelsen har till stöd för sitt bestridande av ersättningsskyldighet åberopat den grundsats som kommit till uttryck i 5 § renbeteslagen. Enligt denna paragraf må område å trakt, där lapparna äga uppehålla sig med sina renar, av Konungen undantagas från lapparnas begagnande, om området finnes oundgängligen erforderligt för särskilt ändamål av större betydelse, varvid, därest området är beläget ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen, skälig gottgörelse skall lämnas för det intrång, som genom områdets undantagande orsakas för renskötseln. Vattenfallsstyrelsen hävdar att av paragrafen motsättningsvis framgår att vid undantagande av område nedom odlingsgränsen gottgörelse icke skall lämnas och att samma princip bör gälla då ett område tages i anspråk enligt vattenlagen för ett kraftutbyggnadsföretag. Vad angår Maskare by saknar den dessutom rätt att för vinterbete uppehålla sig inom Vargforsområdet, eftersom den icke besöker området av gammal sedvana. Maskarelapparna ha utnyttjat området mera regelbundet endast de senaste 10 - 15 åren. Dessförinnan var det mycket spora-

gottgörelse utgå endast då fråga vore om område, beläget ovan odlingsgränsen eller inom renbetesfjällen, vilket vore upplåtet till de renskötande fjälllapparna, varemot ersättning ej skulle utgå, därest området vore upplåtet till skogsrenskötsel (jfr proposition 1928:43 sid. 86 och bilaga till samma proposition sid. 149 och 176).- I frågan huruvida gottgörelse borde utgå för område, som vore upplåtet för skogsrenskötsel, anförde departementschefen vid remissen till lagrådet (jfr proposition 1928:43 sid. 87 och bilaga till samma proposition sid. 61): 'Man har härvid liksom då man bestämde skogslapparnas betesområden tillämpat den å erfarenheten grundade uppfattningen att skogsrenskötseln, som bland 2.355 skogslappar bedrivs av endast 484, av vilka den övervägande största delen, minst 75 % med renskötseln förenar annat yrke, huvudsakligen jordbruk, betecknar en långt framskriden utveckling i riktning mot ett fullständigt uppgående huvudsakligen i jordbruksnäringen. Med denna uppfattning, som i lagförslaget gjort sig gällande även i andra hänseenden, såsom vid ordnandet av bosättningsfrågan, där man särskilt velat gynna skogslapparnas övergång till jordbrukare, har man icke ansett lämpligt att föreslå bestämmelser, som kunna motverka en sådan utveckling. Därtill kommer att skogsrenskötseln såväl sommar- som vintertid bedrivs huvudsakligen nedom odlingsgränsen eller således i trakter, där odlingen med fog kan göra anspråk på att äga företräde framför skogsrenskötseln.'- Lappkommitténs lagförslag blevo sedermera föremål för överarbetning av tillkallad sakkunnig. I dennes år 1927 avgivna förslag (SOU 1927:25) hade bestämmelserna för fjällrenskötsel och för skogsrenskötsel sammanförts i en lag. 5 § i detta förslag innehöll ett stadgande som med jämkning av endast formell art bildar nuvarande 5 § renbeteslagen. I motiveringen till förslaget 5 § anfördes bl.a. (betänkandet sid. 51): 'Därest gottgörelse skall utgå för område, beläget ovan odlingsgränsen, lär det detta hava sin grund däri, att lappprivilegiet göres obrukbart å detsamma. Vid sådant förhållande synes det icke följdriktigt att låta ersättningens utgående vara beroende av huruvida området varit begagnat för fjällrenskötsel eller för skogsrenskötsel, detta så mycket mindre som ersättningen avses skola ingå i de för fjäll- och skogslappar gemensamma lappfonderna. Det torde alltså icke föreligga skäl att för de relativt obetydliga områden, som ovan odlingsgränsen äro upplåtna för skogsrenskötsel, göra undantag från principen. På grund härav har paragrafen givits sådan avfattning, att enligt densamma ersättning skall utgå för varje område ovan odlingsgränsen, som för det i paragrafen angivna ändamål undantages från lapparnas begagnande.'- Bestämmelserna i 5 § renbeteslagen avse omedelbart endast det fall att Konungen meddelar förordnande om undantagande av område från lapparnas begagnande. Enligt min uppfattning måste emellertid den grundsats som kommit till uttryck i lagrummet - innebärande såvitt nu är i fråga att vid undantagande från lapparnas begagnande av område nedom odlingsgränsen för särskilt ändamål av större betydelse gottgörelse icke skall utgå - äga tillämpning jämväl då området tages i anspråk med stöd av vattenlagen. Sistnämnda lags ersättningsregler medföra enligt min mening icke

H 43

len består av kronomark, är belägen nedom odlingsgränsen och har företrädesvis utnyttjats till sommarbete och förvinterbete. Enligt kammarkollegiets protokoll är denna mark till en del att hänföra till sedvanerättsmark:

H 44

Det kan i detta sammanhang anmärkas att det i deldomen förklarades att ersättning för den skada som drabbade rennärningen genom förlust av renbete skulle utgå med skadans fulla värde men jämlikt grunderna för 9 kap. 48 och 52 §§ vattenlagen utan 50 % förhöjning enär samernas rätt till renbete icke grundades på äganderätt till marken. Sådan förhöjning skulle ej heller utgå till markens ägare, eftersom denne ej erhöll något högre värde på sin mark, om renbetet icke skulle ha utnyttjats.

H 45

I kammarkollegiets protokoll (s 9) upplyses att vattenfallsstyrelsen i samband med ansökan om tillstånd att anlägga ovannämnda kraftverk vid Vargfors i Skellefte älv hemställde, att Kungl. Maj:t jämlikt 5 § renbeteslagen måtte besluta "om det överdämnda området undantagande från lapparnas begagnande".

43

43

91 ff

Länsstyrelsen i Västerbottens län yttrade sig i ärendet och ifrågasatte rent principiellt om ej lagrummet borde tillämpas endast i de fall, då samernas motstående intressen ej kunde göra sig gällande med stöd av andra lagbestämmelser, t.ex. vattenlagen. Liknande ståndpunkt intog domänstyrelsen. Kammarkollegiets advokatfiskalsämbete framhöll att 5 § renbeteslagen i fråga om vederlag såvitt gällde lokal begränsning inte utsade annat, än att ersättning skulle utgå för områden, vilka var belägna ovan odlingsgränsen eller å renbetesfjällen. Ämbetet ansåg

buds utan att sedvanerätt därtill behöver styrkas. De jämtländska lapparnas lagfästa rätt till sedvanerättstrakterna framträder alltså med sådan styrka, att bärande skäl måste anses saknas för ett påstående, att rätt till ersättning för minskat renbete över huvud taget icke föreligger, när fråga är om sedvanerättsmark. Enligt kollegiets mening är således i förevarande mål ersättningsreglerna i 9 kap. vattenlagen tillämpliga.

H 150 ff

Från kraftverksägarna har den 9 oktober 1967 inkommit ytterligare en skrift jämte bilagor. Dessa handlingar, som översänts till kammarkollegiet, fogas som bilaga 4 till denna promemoria.

Kraftverksägarna vidhåller sin talan i huvudsaken samt yrkar ersättning för rättegångskostnaden i HD

H 152-H 153

- utöver tidigare begärda 300 kronor (se denna pm sid 86)-
dels 2.300 kronor för granskning av utredningarna i HD och genomgång av materialet i målet, uppsättande av skriften den 9 oktober 1967 m.m.,

dels 3.000 kronor för resa Bollnäs - Stockholm, forskningar i Riksarkivet under två dagar, utarbetande av P.M. med bilagor (ingenjör Forsberg),

dels kostnaden för lösen av HD's blivande dom.

Beträffande ersättningen för rättegångskostnadenⁿ åberopar kraftverksägarna rättegångsbalkens allmänna bestämmelser härom, som gäller även för vattenmål av nu föreliggande art, vari vattendomstolen dömt före den 1 juli 1961. (se övergångsbestämmelserna beträffande vattenlagen 11 kap 106 § i dess nuvarande lydelse)

Sammanlagt yrkar kraftverksägarna alltså 5.600 kronor jämte domslösen.

Rosen Forsberg

Lagtext, litteratur, rättsfall.

Kammarkollegiets behörighet.

Instr. för kollegiet den 6/12 1957, SFS 651/1957; se 3, 4 och 23 §§ jfr 11 kap. 35 § vattenlagen.

Ang. lappby m.m. se lag 18/7 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete (renbeteslagen SFS 309/1928) § 7 ff; jfr NJA 1948:307 och 1961:444, jfr även 1959:81, hänvisas må även till betänkande med förslag till byordningar m.m. (SOU 1944:6).

Ang. lappväsendet, se de allm. best. i renbeteslagen; jfr K.M:s instruktion för lappfogdarna (SFS 592/1938 och 212/1955) samt K. M:s instruktion för tillsynsmännen vid lappväsendet (SFS 693/1949).

Ang. statens lappfond, se K.M:s brev till statskontoret ang. åtgärder till stöd för de renskötande lapparna den 17/6 1943, K.M:s prop 43/1928 s. 85 f, 169 f och 110/43 s. 3, 47 ff, 58, 62 (jfr SOU 1942:41) samt K.M:s prop 68/1962 s. 15-19; jfr renutredningens betänkande den 8/6 1960 s. 97, 104. Även som två P.M. upprättade av 1960 års lappfondsutredning avgivna 5/5 1961 och 14/6 1961 (byråchefen T. Thorson). Jfr lag 8/6 1928 om allm. arvsfonden 3 § efter ÄB 5.

Historisk bakgrund till den s.k. lapska sedvanerätten, se K.M:s prop. 43/1928 s. 47-49.

K.M:s stadga den 8/12 1820 ang. avvitringsverket i Jämtland, se Lilienbergs lagsamling del II (L II) s. 449, se även SOU 1922:10 s. 25, 57.

K. brev till kammkoll. den 26/3 1831 ang. bl.a. vissa åtgärder till tryggnade av lappallmogens bestånd, L II s. 431.

K. brev till kammarkoll. den 20/4 1841 ang. bestämmande av säkra gränser för lappallmogens i Jämtland renbetestrakter, L II s. 433.

K. brev till länsstyrelsen i Norrbottens län den 13/12 1867 ang. bestämmandet av en provisionell gräns mellan lappmarkernas kulturland och fjällbygd, L II s. 434.

K. M:s stadga den 30/5 1873 om avvitrning i Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker bl.a. § 8, L II s. 429.

Lag den 4/6 1886 ang. de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige (1 §) se SFS 38/1886.

Kommittéutlåtande avg. 25/8 1883 (intaget i riksdagstrycket 1886) se bl.a. s. 49, 56, 57, 66, 69, 70 även 127 ff (reservation).

Vid remissbeh. av lagförsl. se yttrande av KB i Jämtlands län i K. prop. 1886/2 s. 30 ff, 33.

H.D:s beh. av lagförsl. se bil. till nyssnämnda prop. bl.a. s. 2 (JR Glimstedt) 5 ff (JR Olivecrona).

Dep.ch. i samma prop. s. 34 ff.

Riksdagens särsk. utskotts utl. 1/1886 s. 11, 12, 14, 20, 21, 28, 59, 71 ff, 76. Till utl. fogade bil. se bl.a. prot. vid sammanträde den 25/10 1883 s. 82, 89 ff, ävensom brev den 5/11 1883 till landshövdingen i Jämtlands län s. 97-99 (jfr vöd:s dom s. 13).

Lag 1/7 1898 om de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige, se SFS 66/1898.

Kommittéutl. avg. 27/5 1896 (1896/3) s. 29, 33-36, 53.

Lag 18/7 1928 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige (nuvarande renbeteslagen SFS 309/1928, se Svensk Lagsamling, Lappväsendet, 1953), ang. sedvanerätten se 2 §, jfr även 3 §, 5 §, 7 §, 21 §.

Kommittéutl. avg. 31/5 1923 (SOU 1923:51) och 30/9 1927 (SOU 1927:25). Ang. innehållet i dessa utl. se K.M:s prop. 43/1928. I denna prop. hänvisas till bl.a. s. 35 ff, 38, 39, 41, 69, 70-71.

Om lappskattelandsinstitutet SOU 1922:10 s. 24-25, 37, 44, 57 (Holmbäck).

Utredning rörande renbetesträkter för lapparna i Jämtlands och Kopparbergs län avg. 16/3 1959 av f.d. landskamreraren E. Huss (Huss har avg. yttranden i målet) s. 4, 23, 24-25, 26, 28-29, 30-32, 36, 86-89, 141 143-146, 307-308, 328-334.

C.L. Tenow: Rättsförhållandet mellan lapparna och de bofasta i Herjedalen (1891) s. 23, 31, 32 41.

Ang. styrkande av urminneshävd, se Undén. Fäst egendom II 1944 s. 215.

Ang. sedvanerätsfrågan, se NJA 1894:A 198, 1937:A 139 och 1937:A 140 jfr även 1962:392.

Jfr även VASO information, lappfrågor 2:1 och 2:2 1959 ang. Vargfors kraftstation, ävensom VASO "Om värdering av skada å renbete genom vattenkraftutbyggnader" (ang. 1960/21).

Återförvisning, se t.ex. NJA 1950:254, 1953:637.

Utdrag av kungl. kammarkollegiets
protokoll, hållet i Stockholm den
13 mars 1967.

Närvarande: Generaldirektören Dahlgren,
kammarrådet Reuterswärd,
förste advokatfiskalen Sollander,
byrådirektören Skotte.

Byrådirektören Skotte anmäler ett av kammaradvokatfiskalsämbetet i målet om Lossens reglering den 17 april 1964 avlåtet tjänstememorial, i vilket anförts bl.a.:

I målet för kammarkollegiet bl.a. talan med yrkande om ersättning för skada å renbetesmark utom renbetesfastigheterna. Österbygdens vattendomstol ogillade i dom den 12 juli 1958 yrkandet med den motiveringen att, om sedvanerätt till renbete inom dämningssområdet skulle föreligga, så förekom renbete där dock i mycket obetydlig omfattning, varför genom regleringen icke kunde anses uppkomma sådan inskränkning i renbetet att lappbyn därigenom tillfogades skada. Vattenöverdomstolen har i dom den 26 januari 1962 ävenledes ogillat yrkandet på den grund, att domstolen icke funnit utrett att lapparna ägde uppehålla sig med sina renar inom området i enlighet med 2 § 2 mom. renbeteslagen. Frågan är nu föremål för Högsta domstolens prövning.

Regleringssökandena ha vid sitt bestridande av yrkandet bl. a. ifrågasatt om ersättning lagligen kan utgå för skada å sedvanerättsmark. Högsta domstolen har nu med stöd av 55 kap. 10 § rättegångsbalken förelagt kollegiet att inkomma med yttrande i anledning av vad kraftverksägarna i målet invänt därom, att rätt till ersättning för minskat renbete över huvud taget icke föreligger när fråga är om sedvanerättsmark.

Föredragande revisionssekreteraren har under hand meddelat, att Högsta domstolen ville veta hur kollegiet ser på lapparnas sedvanerätt och renbeteslagens bestämmelser - främst 5 § - härom.

Ämbetet har övervägt en remiss till länsstyrelserna i de tre norrländska län, där renbete av sedvanekarakter är finnes, eventuellt endast till länsstyrelsen i Jämtlands län, för att få uppgifter beträffande sådan betesrätts behandling i de fall då betet genom marks ianspråk-tagande för visst ändamål omöjliggjorts eller försvårats.

I den rättegångsinlaga, som föranledes av domstolens föreläggande, bör förutom kollegiets uppfattning om gällande lagstiftning beträffande sedvanerätten även utvecklas synpunkter, som anknyta till vattenlagens ersättningsregler. I målet om Vargfors kraftverk har vattenöverdomstolen haft uppe frågan om ersättning skall utgå för betesmark nedom odlingsgränsen samt ansett sådan ersättning böra utgå.

skötselns underlättande?

3. Om krav eller yrkanden, som i p. 2 sägs, framställts, i vilken utsträckning ha dessa beaktats? Har det förekommit att åtgärder till renskötselns underlättande vidtagits utan att yrkande därom framställts?

4. Hur har man i ersättningshänseende sett på lapparnas rätt till jakt och fiske och övriga till renskötseln hörande nyttigheter?

5. För den enskilde markägaren kan renbeteslagens bestämmelser om renbetning, flyttningssvagar etc. innebära en belastning närmast jämförbar med ett markens åvilande servitut. Har denna inskränkning i äganderätten kommit att inverka på markägarens möjligheter att fritt förfoga över mark och skog eller eljest kommit att påverka den ekonomiska samfärdseln? I vilken utsträckning har förekommit att renskötselsynpunkterna kommit till uttryck i samband med lantmäteriförrättningar?

Kollegiets förfrågan har besvarats av länsstyrelsen i Jämtlands län den 7 oktober 1964, därvid bifogats yttrande av förste konsulenten vid lappväsendet i länet Iwan Lundberg, av länsstyrelsen i Västerbottens län den 15 september 1964, därvid bifogats yttrande av förste konsulenten vid lappväsendet i länet Börje Pekkari, samt av länsstyrelsen i Norrbottens län den 28 oktober 1964 efter föredragning av förste konsulenten vid lappväsendet i länet B. Ejdemo.

./. Med överlämnande till kammaradvokatfiskalsämbetet av de från länsstyrelserna sålunda inkomna svaren samt med återställande av de vid ämbetets tjänstememorial
./. fogade handlingarna besluter kollegiet att i saken uttala följande.

Till komplettering av den i målet föreliggande utredningen om sedvanerätten till renbete i Härjedalen bl.a. i trakten söder om sjön Lossen må hänvisas till en efter vad det vill synas i detta sammanhang förbisedd tryckt källa, nämligen en av "L...r." signerad uppsats "Under Jemtlands Län lydande Lappmarker" å s. 154 - 178 i "Läsning för Folket" tjugonde årgången, Stockholm 1854. Bakom den angivna signaturen dolde sig komministern i Umeå landsförsamling Johan Anders Linder (jfr L. Bygdén: Hernösands stifts herdaminne IV, Uppsala 1926, s. 242 f; där sägs, att Linders lappmarksbeskrivning räknades som den bästa på sin tid). Om Härje-

och enskilda, inrättande av nationalparker samt jakt- och fiskerättsupplåtelser.

Det stora flertalet av hithörande företag synes komma till utförande genom beslut eller medverkan av statliga myndigheter. Det vill synas som om myndigheterna i dylika fall numera allmänt lägger sig vinn om att låta företrädare för renskötseln framföra sina synpunkter och önskemål i ärendena. I intet känt fall synes därvid ha framställts krav på ersättning för bortfall av renbetesmark. Förklaringen härtill torde vara att söka dels i att detta bortfall, såsom ovan nämnts, i och för sig varit av ytterst ringa betydelse och dels i att vissa företag, t.ex. vägar, icke enbart är till nackdel utan även till gagn för renskötseln. I de fall, där compensation till rennäringen ansetts böra utgå, har denna vanligen bestått i vidtagande av olika åtgärder till förebyggande eller minskande av olägenheterna för renskötseln, t.ex. genom jämkningar i företagens planläggning och utförande, uppförande av olika slag av stängsel, förbehåll i vissa avseenden till renskötselns förmån beträffande mark, som kronan avstått i byte, o. dyl.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har för sin del fäst uppmärksamheten på den s.k. Stekenjokksvägen från Ankarvattnet i Frostvikens socken till Stekenjokks gruvfält i Vilhelmina socken. Kungl. Maj:t har den 8 november 1963 på anförda skäl funnit gott att - oaktat de betänkligheter företrädare för renskötseln uttalat - medge, att erforderlig kronomark finge disponeras för vägföretaget, samt föreskrivit, att vägen skulle projekteras och utföras så, att minsta möjliga skada åsamkades renskötseln och dess binäringar. Kungl. Maj:t har vidare - med ändring härutinnan av vissa tidigare beslut om väg och kraftledning från Klimpfjälls by till Stekenjokk - uppdragit åt lantbruksstyrelsen att med anlitan- de av särskild expertis och efter samråd med närmare angivna myndigheter och lappbyar samt Svenska samernas

Såsom framgår av deldomen har genom överdämning och annat intrång av företaget skadats viss areal - huvudsakligen kronomark - nedom lappmarksgränsen, å vilken tre skogslappbyar haft sedvanerätt till vinterbete enligt 3 § 2 mom. renbeteslagen. Vattendomstolens majoritet fann på anförda skäl ersättning skola utgå för den skada, som uppstått genom att skogslappbyarna på grund av företaget förlorat renbetesmark. I avvaktan på lagakraftätagande dom i förevarande del av målet förklarade vattendomstolen emellertid målet i denna del vilande och dess återupptagande beroende på anmälan av part. Vattenöverdomstolen har ej funnit skäl till ändring av motvädjade deldomen i nu förevarande del och därför ogillat vattenfallsstyrelsens vadetalan härutinnan. Detta domslut har vunnit laga kraft.

Frågan om ersättning för den förlorade renbetesmarken har ännu ej anmälts till återupptagande vid vattendomstolen.

./.

Till expeditionen av protokollet fogas vidare i två exemplar Övre Norrbygdens vattendomstols deldom den 6 december 1965 i mål angående ansökan av Bolidens Gruvaktiebolag om tillstånd till vattenbortledning från Vassara älv m.m. i Gällivare socken, Norrbottens län. Bolaget avsåg i målet - utom att erhålla råvatten för ett anrikningsverk och andra industriella ändamål vid en koppargruva i Aitik i Gällivare socken - att i samband därmed bl.a. få anlägga ett klärningsmagasin för sedimentering av anrikningssand.

Såsom framgår av deldomen (s. 22 - 30) har vattendomstolen förpliktat bolaget att till statens lappfond utge ersättning för 1.500 ha förlorad renbetesmark med 30.000 kronor. Renbetesmarken, som till större delen består av kronomark, är belägen nedom odlingsgränsen och har företrädesvis utnyttjats av Ratukka-gruppen av Gällivare skogslappby delvis till sommarbete och delvis till förvinterbete. Det är alltså här till en del fråga om sedvanerättsmark.

Sedan den ifrågavarande arealen renbetesmark såvitt den tillhörde kronan fixerats till sammanlagt 2.258,8619 ha, har bolaget den 23 februari 1966 till kollegiet inbetalat ersättning härför med 67.765 kronor 85 öre, vilket belopp tillgodoförts statens lappfond.

Under erinran om den sålunda gjorda inbetalningen har bolaget sedermera i skrivelse till kollegiet den 4 mars 1966 anført:

Enligt Övre Norrbygdens vattendomstols deldom den 6 december 1965 skall ersättning för renbetesmark utgivas även såvitt avser den mark, som av bolaget förvärfvas från Cellulosabolaget tillhöriga fastigheten Sakajärvi 1:5. På sistnämnda mark belöpande ersättning ingår dock icke i det belopp, som hittills utbetalats, enär omfattningen av detta förvärv ännu icke blivit slutligt bestämd. Så snart definitiv arealbestämning skett genom avstyckningsförrättning, kommer emellertid bolaget att till statens lappfond utbetala ersättning för renbetesmark även för nämnda areal efter samma normer som tillämpats vid beräkning av den hittills utbetalda ersättningen.

Efter anhängiggörandet av det ovan omförmälda vattenmålet om Vargfors kraftverk anhöll vattenfallsstyrelsen i en till jordbruksdepartementet den 26 oktober 1957 inkommen ansökning, att Kungl. Maj:t jämlikt 5 § renbeteslagen måtte besluta om det "överdämda" områdets undantagande från lapparnas begagnande. Över ansökningen avgavs utlåtanden av kammarkollegiet, domänstyrelsen, länsstyrelsen i Västerbottens län och Svenska samernas riksförbund. Därjämte inkom vattenfallsstyrelsen med påminnelser.

Länsstyrelsen anförde i sitt utlåtande den 26 november 1957 bl.a.:

Länsstyrelsen ifrågasätter rent principiellt, om ej lagrummet bör tillämpas endast i de fall, då samerna motstående intressen ej kunna göra sig gällande med stöd av andra lagbestämmelser, exempelvis vattenlagen.

Om lagrummet anses tillämpligt vid prövning av frågor, vars bedömande eljest ankommer på vattendomstol, kan uppkomma en lagkonkurrens, vars följder äro svåra att bedöma. Liknande förhållanden kan uppkomma ifråga

Det renbetet motstående intresse, som man vid lagrummets tillkomst främst tänkte på, var jordbruket. Av departementschefens uttalanden (prop. 43/1928 s. 83 och 87) synes framgå, att skogsrenskötseln betraktades som sekundär i förhållande till jordbruket och ansågs vid konkurrens böra vika för detta. Utvecklingen ansågs skola komma att medföra, att denna form av renskötsel i framtiden uppginge huvudsakligen i jordbruksnäringen. Numera torde emellertid förhållandena betraktas på annat sätt.

Under förarbetena till nämnda paragraf beaktades vidare, att undantagande av mark från lapparnas begagnande kunde komma att erfordras för vissa särskilda ändamål, vilka äro av den vikt, att expropriation tillåtes för deras tillgodoseende. Sålunda nämnas särskilt järnväg och gruva (prop. 43/1928 s. 86), varemot det lukrativa vattenintresset icke behandlas. Sistnämnda intresse, som jämväl utgör expropriationsanledning, kan ur åtskilliga synpunkter jämföras med de båda nyss sagda, i förarbetena uppmärksammade ändamålen. Det ligger dock en avgörande skillnad däri, att ingreppen för utnyttjande av vatten som drivkraft drabba så stor del av älv- och sjölanden i Norrland, att man ur renbetessynpunkt nära nog kan tala om ett generellt ianspråktagande av en viss sorts värdefull mark. Av det sagda framgår, att möjligheterna att använda lapparna andra områden likvärdiga med de överdämda äro små.

Av vad här ovan upptagits torde följä, att lagtexten i 5 § renbeteslagen icke kan pressas på det sätt styrelsen gjort i berörda ansökan. Det torde för övrigt redan av allmänna lämplighetsskäl vara klart, att ersättning bör utgå för skadorna på renskötselns och lapparnas intressen.

För bestämmandet av denna ersättning vid vattendomstol i stället för hos Kungl. Maj:t talar bl.a., att domstolen har en sammansättning, som är speciellt ägnad för prövning av ersättningsfrågor samt att domstolen har möjlighet att själv ingående besiktiga de marker varom fråga är. Ytterligare är att märka, att vattendomstolen under alla omständigheter kommer att få taga ställning till och bestämma vederlaget för vissa hithörande skador, bl.a. de som åstadkommas genom den omfattande verksamheten under byggnadstiden. Kollegiet lär vilja föreslå Kungl. Maj:t att i anledning av den av styrelsen nu gjorda framställningen förklara, att Kungl. Maj:t finner frågan om undantagande från lapparnas begagnande av berörda område icke böra behandlas i den ordning, varom sägs i 5 § renbeteslagen.

Kollegiet, som vid avgivande av sitt utlåtande i ärendet den 28 januari 1958 haft del av de av övriga remissinstanser avgivna utlåtandena, fogade vid sitt utlåtande advokatfiskalsämbetets tjänstememorial samt anförde för egen del bl.a.:

i enlighet med kollegiets mening.

Renbetesmarksutredningen har i sitt förenämnda betänkande (s. 33) uppgivit, att vinterbetesområdena i Jämtlands län till helt väsentlig del återfinns inom sedvanerättstrakterna. Renbetesfjällen, däri inbegripna de till deras utvidgning anskaffade områdena, samt vissa till renbete upplåtna kronoparker och arrenderade områden tillgodoser i huvudsak renbetet endast under barmarkstiden (renbetesmarksutredningen s. 33, jfr prop. 1887 B nr 36). Sedvanerättstrakterna i Jämtlands län är således av samma fundamentala betydelse för renskötseln som de vinterbetesområden såväl nedom som ovan odlingsgränsen, vilka inom Västerbottens och Norrbottens läns lappmarker enligt renbeteslagen står därvarande lappar till buds utan att sedvanerätt därtill behöver styrkas. De jämtländska lapparnas lagfästa rätt till sedvanerättstrakterna framträder alltså med sådan styrka, att bärande skäl måste anses saknas för ett påstående, att rätt till ersättning för minskat renbete över huvud taget icke föreligger, när fråga är om sedvanerättsmark. Enligt kollegiets mening är således i förevarande mål ersättningsreglerna i 9 kap. vattenlagen tillämpliga.

Utdrag av protokollet skall expedieras till kammaradvokatfiskalsämbetet.

Ex protocollo:

Madeleine Hilding
Madeleine Hilding

Allmänningar i äldre norsk rättutveckling med särskild hän-
syn till Jämtland och Härjedalen.

110

För svenskt och norrländskt vickande knyter sig ett speciellt intresse till den norska rättens utveckling före 1649, det är då Jämtland och Härjedalen laggjordes från Norge. Jag skall här syssla med några problem som tagits upp i den nyare diskussionen om allmänningsrätten i Norge. Då jag tager nämnda båda landskap till utgångspunkt, bli frågeställningarna - till skillnad mot vad som är förhållandet i Norge - väsentligen av rätthistoriskt intresse. I några fall torde de dock ha en viss betydelse även vid bedömandet av nu förekommande rättliga spörsmål i Sverige.

Jämtland har under historien växelvis tillhört Sverige och Norge. Om bebyggelsehistorien är följande kända. Landskapets kristnande har skett från Sverige och det tillhörde ända från början det svenska stiftet i Siguna - Uppsala. Denna kyrkliga anknäpning bestod även under århundraden av norsk politisk dominans. Den norska erövringen av Jämtland anses ha ägt rum på 1100-talet. Innan Jämtland åter blev varaktigt svenskt, hade det under kortare perioder lytt under svenska kronan.

Härjedalen har haft en betydligt mera beständ norsk anknäpning.

Den nu förlorade Jämtlandslagen från 1300-talet är blott känd genom korta citat i domar och andra handlingar. Den var uppfattad på fornnorska, men synes till allt innehåll ha varit självständig och intagit en mellanställning mellan svensk och norsk rätt; närmast representerade av Hålsingelagen och Frostatingelagen. Med den norska språkräkten följde att terminologin i huvudsak var norsk, vilket självfallet återverkade på den juridiska begreppsbildningen. Den jämtländska lagboken var i behåll ännu år 1548. I några dombrev från omkring år 1500, anförda av Håls Ahnlund i första delen av Jämtlands och Härjedalens historia (1900) s. 490, citeras uttalanden i lagen. Sålunda anföres bestämmelsen att envar äger vatten och "vodistad" (här = flackepåse) framför sitt land, om det inte är undantaget på lagligt sätt. Denna regel

008
2. 1000 932 2 8 1006

påminner starkt om Hälsingelagens bestämmelse att den äger valten som land äger, om det icke är med Röv undantaget. Mellertid ha äfven Frostatingelagen och Magnus Lagabötes norska landslag notievarande stadganden, varför någon slutsats angående påverkan på Jämtlandslagen från svensk eller norsk sida knappast kan dragas av föreskriften ifråga.

Redan tidigt synes allmänningebegreppet funnits i Jämtland. I Herman Geijers upptecknade konungens allmänning och socknarna i västra Jämtland år 1351 (Fornvårdaren 1940) återgives en gränsurkund från 1351, som upptager fyra mans edsvurna utsaga "att þaessu alamaerke hæfua vaerit fra hæidnum houghe æftir þui (þu þerra forældrae segðho firir þaessu maellum æresildro manna -:- ok konungs almenninge -:-". Utsagen hade avgivits inför Hile Pettersson, sýslan i Jämtland. Urkunden nämner ej hurvidt någon strid mellan motsatta pretentioner givit anledning till förrättningen. Det här - redan i mitten av 1300-talet - använda uttrycket konungens allmänning låter oss dock skönja en mäktig pretendent. I själva verket är det i gränsurkunden fråga om ett slags avvittning. Det ligger nära till hands att jämföra med den något tidigare 1300-talsavvittning i Hälsingland, som Irawitz behandlat i Svensk lantmäteritidskrift 1943 s. 377 - 387.

Ahnlund anför en allmänningarnas och avradslandens följande. (S. s. 443 ff). Begreppet konungens allmänning var i norsk rätt tidigare och starkare utbildat än i svensk.¹ Det kan endast bero på tillfälligheter, att det relativt sent ger sig tillkänna i Jämtland, så tidigt som landskapet kom under Norge. Den äldsta handling som talar om allmänning rör en av sýslan i lagman 1315 eller 1316 verkställd undersökning om en skogstrakt på gränsen mellan Aspås och lit av allmänningens karaktär. Den räknades tydligen dock ej som kronans utan torde ha varit en socken- eller landsallmänning eller måhända ett slags mellanting; folk från flera socknar, ovisst hur många, kan tänkas ha delat nyttjanderätten. Det är också här som första gången möter det för Jämtland karakteristiska institutet avradsland. Det tales om "Landogs avrad", d.v.s. ett avradsland under byn Landön i Offerdal, och om Landöns avradgilleshus, troligen en mindre anläggning i skogsmarken för det gemensamma brukandet av avradslandet i fråga. I regel ha dessa avradsland utgjort delar av tidigare allmänningar, som upplåtits till fäboda-

¹ Jämför framställningen nedan.

områden eller för jakt och fiske med viss årsavgift av brukarna till kronan, avrad.

Utan jämförelse viktigast för kännedomen om arten av konungsallmanningen i Jämtland är 1351 års brev om resultatet av den stora gränsundersökning i de västligaste socknarna kring Indalsälven, som då ägde rum under Nils Peterssons ledning. Det är icke långt, detta brev, men utomordentligt upplysande tack vare den skarpsinniga granskning som ägnats dess ålderdomliga namnserie av språk- och kulturforskaren Herman Geijer. Allmänningens gränsen, angiven genom tjugufem "alamärken", nästan alla utpräglade naturnamn, omsluter i en starkt oregelbunden buktande månghörning ett område på ömse sidor av älven och de av denna sammanbundna sjöarna från "Hårdkitteln", en vattenvirvel i älven vid Över Ocke i Mattmar, ända till Tännforsen i väster, där gränsen svänger tillbaka. På detta sätt uppstår, från bygden sett, ett skogsbälte av växlande bredd fram till gränsen mot allmanningen, vilket bälte i norr når upp till Öster Norn och Kallsjöns nedre spets och i söder ^{vid} sjön Hottön. Avståndet till allmänningens gränsen från gårdarna i Älvstråket uppgår stundom till drygt 1½ mil men utgör oftast knappast en mil och kan minskas till en km, när utrymmet i fjällbygden ej medger mera, som fallot är ovanför Åre; mellan Ockesjön och Liten följer gränsen själva älven. Det är utan fråga en gammal gräns; enligt brevet skulle den t.o.m. ha gällt sedan hedenhös. I sina grunddrag motsvarar den ganska nära den skillnad mellan skatteskog och avradsland som senare skönjes här. Urkunden räknar dock ej med avradsland eller andra övergångsformer; utvecklingen har inneburit ökad differentiering. Bygden vid Ottsjön i Undersåkersfjällen, som 1351 föll inom denna konungens allmanning, måste vara äldre eller ha uppstått tidigare; där funnes 1374 ödesbölen "sedan länge", och sannolikt hade dessa betraktats som liggande på avradsmark. Syftet med upptagandet av vittnesmålen vintern 1351 var utan tvivel fiskaliskt och hela aktionen ett led i Nils Peterssons strävan att bevaka kronans rätt till intäkter av olika slag.

Vad man i övrigt vet om konungsallmanningarna i Jämtland under medeltiden är icke mycket. Nu tillgängliga uppgifter hänföra sig mestadels till Peder Karlssons fogdetid och måste visa, att åtskilligt ännu återstod, åtminstone i landskapets östra delar, innan förhållandena fullt reglerats enligt kronans önskemål. Vid ett 1467 anställt "prov" om gränsen mellan Tunvågens och Flatnors skogsägor (Hackås - Bodsjö) befanns angeläget, att synemännen skulle undersöka och angiva, var konungsallmanningen var belägen. I samband med enahanda undersökningar 1479-81 rörande Åsen och Singsjön (då i Sundsjö socken) omtalas också "allmanningen", numera här klart fastställt till sin utsträckning. Av den stora urkunden om Koborgshus i Ovikens 1482 erfar man, dels att skattläggning nyligen ägt rum i denna nejd, som tidigare ingått i konungsallmanningen, och dels att allmogen sedan gammalt gjorde anspråk på en viss nyttjanderätt. När jämtarna följande år genom en 24-mannanämnd för sin del sökte avgöra gränstvisten med härjedalingarna, bestämde man på jamtamot, att "det skall vara konungs allmanning på båda sidor om landmärkena, som vår landskrå utvisar; allt det som ej är skatteskog skall bliva konungs allmanning". Mycket pekar alltnog på att vid denna tid

spörsmål just av detta slag stått på dagordningen och varit föremål för en allmänna reglering än förr, vilket i sin tur synes ge en naturlig bakgrund åt 1480-talets flitiga mysslande med den svensk-norska riksgränsens dokument.

Avradslanden, en för extensivt bruk lämpad övergångsform mellan allmän och enskild egendom, nämnas ingenstades i de nyss åberopade urkunderna men torde, att döma av omständigheterna i fallet Koborgshus, icke ha saknat praktiska motsvarigheter, också där benämningen förtiges. Kronan eller dess förtroendemän hade stora fonder att tillgripa, när det kom an på formliga upplåtelser av dylik mark - nämligen utanför Storsjöbygden. Det kanske mest talande exemplet är Vincens Lunges förläning 1528 av "Norges kronas alladsskog, Gindalen kallad", till två bröder i Sund, Revsund: tre mil lång och halvannen mil bred och innefattande flera fiskevatten, alltsammans mot en årlig avrad av 2 ören av varje där bofast man. Att detta innebar ett försök till reglering av nyttjanderätten i kronans intresse är fullt tydligt. Två år därefter anfördes mot samme hövitsman, att ingen av bönderna fick gå längre än en mil från sin gård, med mindre de måste giva honom penningar därföre, så mycket han älskade. Regeln hade tydligen varit denna, en mils frihet, försävt ej tätare bebyggelse utgjorde hinder. Så uppgjordes 1536 en skogsträta mellan Våle byamän och Gulle i Kälen, Bodsjö socken, av lagrättsmännen på det villkoret att Gulle "skall vara fri på en halv mil från sin gård emot bygden och en mil från sin gård på den andra sidan". I en annan skogsbygd, Stugun, räknades enligt utslag 1540 av fogde och lagman bestämda "skattmil" runt byn, "som lagens och dannaemäns prov dem äfäst hava", heter det, och först därefter "avrads mil på tre sidor". Dessa skatte- och avradsmil hade såtillvida vid medeltidens slut en stark legitimation i det allmänna betraktelsesättet, ehuru missnöjet med herr Vincens, som tydligen nitälskade för avradens ökning, förräder böjelser för en mera tånjbar ordning.

Jämtarna klagade 1420 hos konungen i Kalmar över att deras fogde - då Jösse Eriksson - tog böter av dem för deras fäbete på kronan tillhöriga ödesmarker, "som varken duger så eller slå". Enligt den utverkade resolutionen skulle det vara dem tillåtet att inhägna lämpliga områden. För mark passande till sådd och h"lätter skulle lega betalas av dem som hade närmaste vägen etc, så framt icke arvsrätt kunde uppvisas, varmed följde företrädesrätt till lega eller eventuellt till skatteläggning. Lega är här liktydigt med avrad, vars motivering ingalunda var inskränkt till detta område utan också kunde åberopas med hänsyn till utbytet av fiske och annan fångst, något som blev ganska vanligt i fråga om avradslanden i Jämtland. Norska landslagen (VII:62) hade eljest i huvudsak anvisat samma grundregel (med förbehåll mot sådd) för friheten att inrätta sommarsäter å allmänning.² Kungabrevets uttryckssätt och tankegång gör skillnaden mindre

² Någon lega torde icke enligt Magnus Lagabötes landslag (1274) VII:62 ha krävts för anläggande av fäbod på allmänning. Det var bosättning under hela året - ej blott "sommarsäter" - som enligt denna lag hörde under konungens byggselrätt.

fast mellan dessa "ödemarker" och de jämtländska "ödejordar", d.v.s. ödesbölen, som utgöra föremålet för drottning Doroteas bemyndigande 1471 till Peder Karlsson med syftet att uppmuntra till ansökningar om skattnödgning av nyupptagen jord. Skatten skulle på bestämmas av sex män, en ordning som i liknande fall redan på 1300-talet iakttagits i Jämtland.

Den nyare norska juridiska debatten i allmänningsfrågan inleddes av höyesterettsadvokaten O. Solnördal med Den tröndske ålmenningensretten i gamalnorsk tid, tryckt som bilaga till Tidsskrift för rettsvitenskap (TfR) 1933. Solnördal hade kommit in på hithörande problem genom det honom givna uppdraget att föra börnernas talan mot den norska staten i fråga om rätten till allmänningarnas skogsavkastning utöver de skogsfångsberättigades husbehov. I fyra kapitel behandlar Solnördal här tiden fram till Harald Hårfager, frågan om Harald gjort allmänningarna till statsegendom, bygdernas rådhetsrätt och -makt över allmänningarna och bygdefolkets bruk av dem från Haralds tid till Magnus Lagaböte samt tiden från 1274 till Christian Vs Norske lov (av 1687, ännu gällande). För Jämtlands och Härjedalens del är Solnördals framställning av särskilt intresse då förhållandena i Tröndelagen utövat stort inflytande över Kölen även i rättsligt avseende.

Solnördal vänder sig mot den av bl.a. Brandt, Taranger och Meinich Olsen i olika arbeten hävdade läran att Harald Hårfager gjorde allt norskt land - detta gäller alltså ej Jämtland - utanför privatägorna till statsegendom. Denna lära är byggd på några källställen i isländska sagor, nämligen Olav Tryggvasons saga, Snorres sagor om Harald Hårfager och om Olav den helige samt framför allt Egil Skallagrímssons saga. Sistnämnda saga, som anses författad någon gång under 1200-talets första årtionden, innehåller bl.a. följande (övers. Alving): I varje fylke gjorde konung Harald till sin egendom all odaljord och allt land, byggt som obbyggt, och även havet och insjöarna, och alla bönder skulle vara hans förpaktare, likaså de som arbetade i skogen, och saltsjudare och fångstmän, alla, både på sjö och land, skulle vara honom underdåniga. Men ur denna trældom flydde många bort ur landet, och nu bebyggdes många ödemarker vida omkring, både öster ut i Jämtland och Halsingland, och länderna väster ut: Söderöarna, landet kring Dyvlin, Ir-

land, Normandi i Valland, Katanäs i Skottland, Orknöarna, Hjalmland och Fäöarna, och vid denna tid upptäcktes Island.

Haralds erövring av Norge anses ha ägt rum omkring 885.

De norska historikerna ha alltsedan 1800-talets mitt livligt debatterat spörsmålet om Harald Hårfagers styrelsesätt och uppgifterna om att han tillagt sig all odel och allt byggt och obyggt land.

Solnördal finner efter en utförlig diskussion att det icke finnes något bevis för eller någon rimlig grund att antaga att Harald Hårfager har gjort någon ändring beträffande bygdernas rådighet över allmänningsarna (obyggt land). Ved beträffar Egil Skallagrims-sons saga anser Solnördal att det kan bevisas att sagan innehåller felaktigheter ifråga om händelser som man på Island haft särskild anledning att hålla reda på och goda möjligheter att få kunskap om. Han menar därför att det finns anledning att misstro sagans uppgifter om Haralds mer än 300 år tidigare vidtagna åtgärder, som man på Island hade svårare att utröna sanningen om, och som det icke, såvitt man vet, under mellantiden skrivits något om. Sagan innehåller ingående uppgifter om tilldragelser som enligt Solnördal icke kunna förenas med påståendet att Harald berövat bönderna deras odel och allt byggt land. Det är därför, menar han, ej skäl att tro på sagans uppgift om det land som låg obbyggt.

Solnördal, som avled 1946, hade författat ytterligare ett verk om allmänningsrätten. Detta har postumt utgivits av Norges Bondelag år 1958 under titeln Rettleing i almenningelæren. Boken har rescenserats i Tfr 1959 s. 290-307 av høyesterettsdommer B. Berger.

Vad angår tiden före 1645 och rättsutvecklingen under denna tid, har Solnördal i sitt senaste arbete icke tillfogat så mycket nytt. Tyngdpunkten ligger här i behandlingen av senare tidsavsnitt.

Solnördals verk har fortsatt av høyesterettsadvokaten Asm. Schiefloe. I två arbeten, Kritiske bemerkninger til norsk almenningesrett (1952) och Hovedlinjer i norsk almenningesrett (1955) hävdar Schiefloe med stöd av omfattande utredningar att konungen icke

är ägare av de norska allmanningarna, att nyttjanderättshavarnas rätt i fråga om allmanningarna är ett i lag bestämt komplex av rättigheter att på allt sätt utnyttja allmanningarnas herrligheter, att dessa rättigheter utan vidare tillkomma alla nyttjanderättshavarna inom "bygden" utan inskränkning och utan hänsyn till om de kontinuerligt begagnat sina rättigheter under tidernas lopp samt att nyttjanderätten icke är begränsad till en husbehovsrätt.

Schiefloe fullföljer här angreppen mot den lära, som hittills ansetts gällande inom norsk allmänningssrätt. Tyngdpunkten i Schiefloes framställning ligger i den historiska utredningen. I sju huvudavsnitt genomgår författaren allmänningssrättens historiska utveckling från tiden före Harald Hårfager och fram till nutiden.

Som motto för sin bok Hovedlinjer har Schiefloe tagit det ännu gällande stadgandet i Christian V:s Norske Lov (1687) 3:12:1: Saa skal Alminding vaere som den haver vaeret af gammel Tid, baade det öerste (mot fjällen) og yderste (mot havet), vilket lagbud går tillbaka till de äldsta lagarna.

I Norge funnos fyra lagting, Frostating, Gulating, Eidsivating och Borgarting. Gulatinget avhölls i Gulen fjord och från 1200-talet i Bergen. Frostatinget avhölls på halvön Frosta i Trondhjemsfjorden. Till sistnämnda ting hörde tidvis Jämtland.

Gulatingenslagen 145 stadgar: Hverr maðr skal neyta vatz oc viðar i almenningi. Sinn almenning skal hverr hava, sem at fyrnscu hever haft. En ef bygd gerizt (om byggnad göres) i almenningi. þa a (ägar) Konongr. ef þar er acr. oc eng. oc garde um loket. þa a han sva langt fra garde, sem han ma kasta snidrli (lövkniv) sinum. Endsi an er almenningr...." Denna bestämmelse är det äldsta bevarade norska stadgandet om allmänningar.

Vid utredningar om jord och vatten i Sverige stöter man ofta alltifrån 1600-talet på kartor och lantmäteriakter. Det är därför för en svensk läsare påfallande, vilken liten roll kartor och protokoll från undersökningar ute i fältet spela för Schiefloes framställning och över huvud taget i den norska diskussionen. I Norge saknas i stor utsträckning dylikt material.

Schiefloe har fått instämmande från Berger i den av denne för-

fattade uppsatsen Till almenningeretten (TfR 1956 s. 102-127) medan høyesterettsadvokaten Edvard Løchen i uppsatsen På streiftog i tusen års almenningsrett (TfR 1957 s. 14-37) ställt sig mera kritisk. Bergers framställning utmärker sig särskilt för klarhet och stringens. Denne författare uppehåller sig huvudsakligen vid de principiella problemen och behandlar ingående de äldre norska lagstadgandena. Statens ställning till allmänningarna karakteriseras av Berger så att staten är allmänningsherre. Med denna term avses att markera det starka höghetsrättsliga momentet i statens rätt.

Berger har framställt en hypotes - av honom själv kallad gissning - som förefaller att ha mycket som talar för sig. Han ifrågasätter att orden "þa a Konongr." i Gulatingslagens nysa återgivna stadgande äro ett inskott i lagtexten av senare datum än stadgandet i övrigt. Detta tillägg kan ha tillkommit efter förhandlingar mellan konung och allmoge. Berger påpekar att orden "þa a Konongr." ej passa ihop med det strax därefter i lagtexten förekommande uttrycket "þa a han", där "han" uppenbarligen skall åsyfta rójningsmannen. Borttages orden "þa a Konongr." blir lagtexten innehållsmässigt och språkligt fullt klar.

Løchen riktar i sin nämnda uppsats På streiftog i tusen års almenningerett uppmärksamheten på den ovisshet som råder om förhållandena i äldre tid och på den mångfald skilda utvecklingslinjer som de olika norska allmänningarna följt. Løchen hävdar bl.a. följande. I vissa områden ha gårdarna lagt under sig allmänningemärken på sådant sätt, att en privat äganderätt till denna mark uppkommit. Det finnes vidare allmänningar, som icke brukas av "bygden" i dess helhet. Flera "bygder" eller herreder kunna ha sambruk i en allmänning. Indelning i herreder förekommer ej i alla delar av Norge (här må inskjutas att i svenska Norrland som bekant ej förekommer någon häradsindelning). Lagarnas hänvisning till att det skall vara som i gammal tid peka icke på något generellt utan på förhållandena sådana de faktiskt av ålder varit på varje ort. Det var naturligt att "bygden" reste motstånd mot ny-röjningar i allmänningen. Röjningarna uppfattades som intrång i omistliga rättigheter. Detta gav ofta anledning till bittra och

som det synes ofta starkt överdrivna klagomål från "bygdens" sida. Bygdetinget hade sannolikt att taga befattning med spörsmål om röjning, men först när konungens rätt att giva lov till dylik (bygdling) lagfästes kom röjningsfrågan under fast ledning. Konungens bygselingsrätt blev måhända föreskriven i lag under andra hälften av 1100-talet. I Gulatingslagen, som troligen tillkom omkring år 900 men nedskrevs först 1164, stadgas att konungen skall äga bygd (= byggnad) som göres i allmanning. Detta innebär att konungen skall ha bygselavgift av nybruk. Från omkring år 1200 slår den starka kungamakten av Guds nåde igenom i Norge i allt högre grad. Lagstiftarens, den administrativa maktens och den dömande maktens hävdande av den suveräne konungens rätt i allmanningarna var fullt rättsligt grundad^{de}. I Sverige fastslog Karl XI genom 1683 års påbud kronans rätt till/öbrukade skogsvidderna. I Norge saknas en dylik klar och omfattande författning. Troligen ansåg sig kungamakten i Norge icke ha behov av en dylik. Mot bakgrund av historien, de gamla lagarna, konungens suveräna lagstiftning och hans ämbetsmäns och domares praxis hamrades det in, att allmanningarna goro konungens med förbehåll för "bygdens" bruksrättigheter.

Full enighet synes i norsk doktrin och praxis råda därom, att "bygdernas" rätt till allmanningarna under 1600-talet i stor omfattning sjönk i glömska i landet, samt att konungens befogenheter i fråga om sådana marker då starkt framträdde. I Norge blev konungens rätt emellertid ej lagfäst på det sätt som (1683) skedde i Sverige. De gamla positiva lagbuden som att allmanningarna skulle vara som från gammal tid kvarstodo i Norge med sin gamla innebörd, vilken dock måhända ej alltid rätt uppfattades.

Gentemot vad Löchen anför må framhållas att de gamla norska lagbuden vid en rimlig tolkning måste anses åsyfta^{en} i huvudsak allmängiltig, allmänt känd ordning. Konungens rätt framträder klart som ett undantag från den allmänna regeln. I Norge saknas verklig motsvarighet till avvittningarna. Allmänningsproblemet är därför i Norge svävande på ett helt annat sätt än i Sverige.

Med en viss generalisering kan man säga att konungens makt över de norska allmanningarna i norsk juridisk doktrin stötts på

två helt skilda teorier. En av dessa går ut på att en kraftfull härskare, närmast Harald Hårfager, genom maktspråk tillägnat sig äganderätten till allmänningarna i ett mycket tidigt skede av historien. Denna teori förfäktas knappast längre på allvar.

Enligt den andra teorin kan konungens rätt stödjas på den även i svensk diskussion välkända regalrätten. Liksom i Sverige hävda vissa anhängare av denna åsikt att regalrättsliga eller fealrättsliga principer inkommit från eller vid Danmark under tidig kristen tid. I Danmark slog konungens makt över allmänningarna tidigt igenom. Allmänningsproblemet hade emellertid i Norge som i Sverige större betydelse än i Danmark och gällde mycket större jordvidder. Liksom i Sverige har i Norge allmänningsslärans praktiska problemställning i stor utsträckning blivit: har under olika tider på ett statsrättsligt och i övrigt för framtiden bindande sätt träffats avgöranden eller skett faktiska dispositioner med verkan för allmänningarna i allmänhet eller för viss allmänning? När problemet ställs på detta sätt sjunker frågan om hållbarheten av den rättsliga grund, varpå en viss dom eller ett visst avgörande vilar, i bakgrunden såvitt angår den sak som avgjorts.

Allmänningsrätten i Jämtland torde säkerligen ha svenska rötter. Gulatingslagen av 1164 talar om att allmänningarna skola vara som "av forðno", ett uttryck som utan tvivel syftar flera hundra år bakåt i tiden. Anledning saknas att antaga att de jämtländska allmänningarnas historia skulle sträcka sig mindre långt bakåt. Man torde därför ha att räkna med att vissa svenska drag kunna ha dröjt sig kvar. Begreppet avrad är av svenskt ursprung. Angående allmänningarnas stora betydelse för försörjningen i äldre tid må hänvisas till de arkeologiska vittnesbörden, behandlade av Harald Hvarfner i arbetet Fångstmän och nybyggare i Ångermanälvens källområden (1957) och av Sverker Janson och Hvarfner i verket Från Norrlands älvar och fjällsjöar (1960). Vidare kan framhållas att Jämtlands äldsta sigill från 1300-talets första år avbildar ekorrjakt, som för gräver-

kets skull torde ha bedrivits över mycket vidsträckta områden. För jakten efter älg funnos stora fångstgropsystem i allmanningarna, brukade av många människor i samvepken, måhända "avradsgillen".

De norska bygderna voro åtminstone med avseende på ledung och andra stridsföretag tidigt organiserade med en viss fasthet och det framgår enligt min uppfattning av vad som framdragits av olika forskare ^{i den norska diskussionen} att bygderna tidigt hävdade egna intressesfärer av betydande utsträckning för jakt, fiske och flyttande boskapskötsel samt fodertäkt, myrmalstäkt och skogsfång till ved och virke, saltkokning, tjärbränning och järnframställning. Bygden rådde då över alla de nyttigheter på allmanningen, som för bygden voro av aktuellt intresse. Även nyodlingsverksamheten torde ha legat under bygdens rådighet. Bygdens intresse knöt sig särskilt till hävdandet av intressesfärens yttergräns gentemot främmande pretender. I Norge ha gränslinjerna mycket ofta varit givna av naturen genom fjällryggar och strida älvar. I Sverige ha de stora skogarna ofta utgjort gräns. Man kan då snarare tala om gränsson än om gränslinje. De svenska älvarna ha ofta, i stället för att utgöra gräns, tjänat som bygdens sammanhållande länk. Begreppet äganderätt bör användas med försiktighet när det gäller sådana intressesfärer, revir eller allmanningar. De faktiska rådighetsförhållandena böra tillmätas den största vikten. Konungamakten hade av gammalt både i Norge och i Sverige särskild anknytning till samhällets gudskyrd och dess stridsföretag. När den norska kungamakten började skjuta fram sina positioner på ett nytt område, beskattningens, krävdes säkerligen stor förhandlingskonst och stort hänsynstagande till bestående fri- och rättigheter. Om bygdens män måst ge efter för konungens skattekrav på någon punkt kan det ha sett sig som det mind betänkliga för dem att gå med på att framtida nyodlingar på allmänningsmark skulle bli avgiftsskyldiga till konungen (= ägas av honom). Härigenom blev intrånget i bestående rätt så litet som möjligt. Det låter sig väl tänka att bygden tidigare gjort motstånd mot nyodlingsföretag i sin allmanning, särskilt om det gällde att släppa in nyodlare från andra bygder. Konungen kan ha uppträtt som målsman för landets uppodling och bebyggande.

De flesta norska sakkunniga torde nu vara ense om att utvecklingen i norsk allmänningensrätt år 1645 ej lett fram till någon statlig äganderätt.³ Uttrycket konungens allmänning är enligt Berger

³ Holmbäck har i sitt arbete Om lappskattelandsinstitutet och dess historiska utveckling (1922) under återopande av norsk rätt uttalat (s. 44), att man med visshet torde kunna säga, att de "fjäll", lapparna i Jämtland och Härjedalen besutto, redan mycket tidigt och sannolikt långt innan lapparna togo dem i bruk räknades till konungens marker.

Ovanstående redogörelse för den norska diskussionen torde visa, att uttryck som "konungens allmänning" under norsk tid i Jämtland - Härjedalen åsyfta att konungen utövade vissa rättigheter med avseende på allmänningen. Förhållandet mellan Magnus Lagaböte, norska landslag och Jämtlandslagen synes oklart. Om norsk lag gällde för allmänningsförhållandena i nämnda båda landskap torde uttrycket "konungens allmänning" före 1645 icke kunna anses avse äganderätt för kronan. Beträffande Jämtlandslagens innehåll i allmänningssavseende är intet känt. Anledning saknas dock till antagande, att en kronans äganderätt till allmänningar skulle kunna stödås på densamma. Nissen anser i Frostating lagmannsembete og lagmenn inntil 1797, s. 45, att Jämtland ej hörde under Frostatingslagen, vilket däremot var fallet med Härjedalen. Att märka är att det norska allmänningssbegreppet omfattar även högfjället (Berger i TfR 1959). Det förhållandet att lappar böxlat (legt) land av kronan behöver ej betyda mer än att de känt ett behov av att skaffa sig ett ytterligare skydd för sin rätt. Böxelbrevet, som gav en klart individuell rätt, kunde även vara av stort värde i konkurrens mellan lapparna inbördes.

Lapparna hade tidigt utnyttjats av kronan som skatteobjekt. Lapparnas rätt till land och vatten i Jämtland - Härjedalen under norsk tid kan icke uppfattas som så prekär, att de - eventuellt efter utgången legotid - kunnat fördrivas. Marken utanför byaägorna var av allmänningsskaraktär utan att vara kronoegendom.

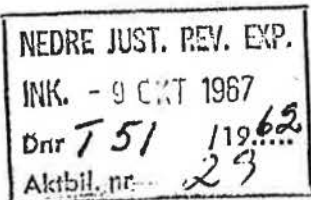
Då den svenska kronans rätt till de stora norrländska vidderna proklamerades genom 1683 års påbud, som blev gällande även i Jämtland och Härjedalen, innebar detta ej heller att lapparna, som då redan funnos därstädes, skulle eller kunde fördrivas. 1800-talsavvittringen innebar i nyssnämnda landskap ett intrång på lapparnas rätt, förklarligt genom de tongivande personernas bristande sinne för historiskt-rättsliga sammanhang. Detta uppväckte dock en reaktion, som fick sitt uttryck i ett betydelsefullt kungabrev år 1841.

Av den lämnade framställningen torde framgå, att lapparnas rätt att begagna land och vatten ej härledes från kronan. Denna av ålder bestående rätt kan ej tillfullo inordnas i den sedvanliga rättssystematiken.

att betrakta som "bara ett namn". För en svensk ligger det nära till hands att jämföra med den vattenrättsliga termen kungsådra, som ej heller har någon fiskalisk innebörd.

Även om de i Egil Skallagrimssons saga förekommande uppgifterna om att konungen tillägnat sig obbyggt land numera ej tillmätas någon större betydelse för allmänningsrätten, må några ord tilläggas om de/samma. I sagan skildras Harald Hårfagers åtgärder med avseende på jorden i Norge i ett inledande avsnitt om Egils förfäder. Skildringen är här knapp och summarisk. Först senare, när Egil själv trätt in på scenen, växer den ut till full bredd och detaljrikedom. Inledningens funktion i sagan synes mig främst vara att framhäva Egils ätt och låta honom framträda mot en statlig bakgrund. En viss isländsk patriotism kännetecknar sagan. Glansen från islänningen Egil och hans ätt återfalle på hans hemland. Inledningen är också mycket suggestiv och tjänar väl det antydda ändamålet. Förklaringen till sagans uppgift att Harald Hårfager tillägnade sig även allt obbyggt land kan enligt min åsikt vara följande. För författaren till sagan har det här gällt att ge en dramatisk bakgrund till utflyttningen till Island. Han har velat framhäva att förhållandena i Norge gjordes outhärdliga för frihetsälskande män. Vad Harald faktiskt gjorde var kanske, som vissa författare (Sars, Herzberg, Koht) framhållit, att pålägga en skatt. Det gällde väl då som Herzberg hävdar en låg skatt efter huvudtal (kopskatt, nevgäld). Vissa bönder ville måhända icke finna sig i att betala skatt som landbor eller som lappar och andra betvingade folk (fylliga och konkreta uppgifter om konungens indräktiga, tydligen sedan gammalt bestående privilegium att beskatta lapparna möta längre fram i sagan liksom i andra isländska sagor). I sagans konsfulla framställning har Haralds åtgärd med en viss berättarfrihet skildrats så, att Harald tog odeln från bönderna. Bandet mellan bondeätt och odaljord var mycket starkt. Påläggandet av en skatt efter huvudtal kan därför ha uppfattats som ett angrepp på bonden och därmed på rätten att sitta trygg och oförkränt på egen gård, som ett angrepp på odalrätten. Införandet av en sådan skatt kan emellertid knappast tydas eller tolkas som ett tillägnande av obbyggt land,

även om nevgälden även drabbade den som levde av jakt, saltkokning eller dylikt utan att äga odaljord. En dylik tolkning ligger i allt fall icke lika nära till hands. Påståendet i sagan att Harald tillägnade sig även allt obbyggt land (samt havet) är därför, om förutsättningen att Haralds åtgärd verkligen gällde införandet av en nevgäld är riktig, det mest långtgående. Det tjänar emellertid utmärkt berättarens litterära syfte. Denne ger därmed vid handen att varje kvaftstannande i Norge innebar underkastelse. Blott utanför Haralds välde, i t. ex. Jämtland och Hälsingland -- särskilt nämnda i sagan -- eller på Island var ännu verklig frihet möjlig.

LJUSNANS och VOXNANS REGLERINGSFÖRENING u.p.a.

PM

med anledning av Kammarkollegiets skrifter den 21 februari 1962 och 21 april 1967 till Högsta Domstolen angående ersättning för skada å renbetesmark till följd av sjön Lossens reglering. T 51/1962.

I Kammarkollegiets skrift den 21 februari 1962 till Högsta Domstolen med anhållan om prövningstillstånd har Kollegiet åberopat en av landskamreren E. Huss den 17 februari 1962 daterad promemoria rörande vattenöverdomstolens dom den 26 januari samma år. I promemorian framför Huss en från vattenöverdomstolens tolkning av innehållet i lappallmogens brev den 5 november 1883 till landshövdingen i Jämtlands län avvikande mening. Huss skriver: "Det skall här endast konstateras att i nämnda brev är fråga om lapparnas boplatser och att denna fråga, särskilt med hänsyn till det sätt varpå renskötsel bedrives, icke har något att göra med frågan om lapparnas sedvanerättstrakter, som kunna ligga långt avlägsna från lapsk boplatser."

Huss' tolkning av brevets innehåll torde inte vara riktig. Under 1890-talet sysslade två officiella utredningar - som nedan redovisas - med frågan om lapparnas rätt till renbete i speciellt Härjedalen. Av dessa utredningars handlingar framgår att utsträckningen av de områden som lapparna önskade och ansåg behövligen för sin renskötsel i stort överensstämmer med de områden, som brevet den 5 november 1883 omnämner.

Införandet av 1886 års renbeteslag mötte ett mycket starkt motstånd från både länsmyndigheter och ortsbefolkning. Främst riktade sig motståndet mot införandet av bestämmelser om en sedvanerätt i södra Jämtland och i Härjedalen. Oppositionen var så kraftig, att Kungl. Maj:t redan den 9 oktober 1891 fann sig framlåten att uppdraga åt K.B. i Jämtlands län, att inkomma med förslag till ändrade bestämmelser. Efter knappt ett års arbete avgav länsstyrelsen den 15 augusti 1892 ett förslag till lag om rätt till renbete i Jämtlands län. K.B.:s skrivelse till Konungen med tillhörande lagför-

Bil. 1 slag och motiv framgår av bil. 1.

Lagförslaget sändes ut på remiss till länsmännen inom berörda områden och sammanträden hölls med ortsbefolkning och lappar av en utsedd delegation, som bestod av jägmästaren E.F. Groth, förste kommissionslantmätaren i länet F.W. Jonsson och lappfogden i länet Adolf Suwe. Delegationens medlemmar var personer med god kännedom om förhållandena i länet och väl insatta i de frågor saken gällde. Av protokollen från delegationens sammanträden i

Bil. 2 Storsjö den 12 september 1893 (bil. 2) och i Funäsdalen den 19 september

Bil. 3 1893 (bil. 3) framgår, att lapparnas behov av betesområden blev tillgodosett genom upplåtelse av de områden som staten inköpt för utvidgning av renbetes-

Bil. 4 fjällen. De inköpta områdenas belägenhet framgår av bifogade karta (bil. 4).

Länsstyrelsens i Jämtlands län förslag till ny renbeteslag vann inte de lagstiftande myndigheternas gillande, varför Kungl. Maj:t den 1 april 1895 tillsatte en kommitté för ytterligare utredning av frågan. Kommittén, vars arbete resulterade i 1898 års renbeteslag, höll redan den 29 juli 1895 sammanträde med ortsbefolkningen och lapparna. Av protokollet från samman-

Bil. 5 trädet (bil. 5) framgår, att lapparna ansåg att de genom inköpen utvidgade områdena var tillräckliga för deras renskötsel. Detsamma framgår av det protokoll som hölls vid sammanträde i Funäsdalen den 16 september 1896 med ortsbefolkning och lappar med anledning av 1895 års kommittés förslag till

Bil. 6 ny renbeteslag (bil. 6).

Vid bedömande av frågan om sedvanerättens utsträckning inom södra Jämtland och i Härjedalen måste man beakta de historiska fakta som finns. Ostridigt är att lapparna i sen tid har kommit till dessa trakter. Till södra Jämtland och nordvästra Härjedalen kom lapparna i slutet av 1600-talet eller i början av 1700-talet och till nordvästra Dalarna (Idre) kom de först på kortvarigt besök år 1857. Man vet att lapparnas inträngande mötte motstånd från ortsbefolkningen och denna fick också stöd av myndigheterna (K.B.:s i Gävleborgs län kungörelse 1783). Med åren svängde myndigheternas

inställning och i 1841 års avvitringsbestämmelser för Hede pastorat togs hänsyn till lapparnas behov av både sommar- och vinterbete. Då Kungl. Maj:t den 21 juni 1861 fastställde avvitringen inom Hede pastorat, dit Tännäs då hörde, hade frågan om lapparnas behov av mark varit föremål för avvägande på högsta ort. Ortsbefolkningens stundom handgripliga motstånd mot lapparnas expanderande renbetning var förorsakat av omsorgen om husdjuren. Vinterfoder hämtades från avlägset belägna områden, ofta från fjälldalarna. (Se t.ex. Riksantikvarieämbetets bok "Lossen" översiktskartan i bokens slut.) En stor del av fodret utgjordes av renlav eller renmossa, som den kallades, och tillgången härav för husdjurens utfodring hade Kronan en gång utnyttjat vid hemmanens skattnäggning. Renarnas härjande i utmarkernas höhässjor och söndertrampande av lavmattorna utgjorde ett direkt hot mot möjligheterna att hålla husdjuren vid liv under vintern och därmed ett hot mot den bofasta befolkningens egen existens. Man bör också komma ihåg att den ordnade renskötseln vid 1800-talets mitt var av intensiv typ med väl sammanhållna mindre hjordar. Lappfamiljerna var för sin dagliga försörjning i stor utsträckning hänvisade till renhjordens omedelbara avkastning i form av mjölk. Det var först i slutet av 1800-talet som, i samband med bristande övervakning av renarna och störande ingrepp från den bofasta befolkningens sida, renarnas kringströvning över vida områden blev mera vanlig. Landskamreraren Huss' uttalande, att sedvanerättsmarkerna (han torde avse betesmarkerna) kan ligga långt avlägsna från boplatserna, kan vara riktigt vid de förhållanden som nu råder men inte vid de förhållanden, som rådde på 1880-1890-talet.

Med skrift den 21 april 1967 har Advokatfiskalsämbetet vid Kungl. Kammarkollegiet ingivit och åberopat kollegiets protokoll av den 13 mars 1967. Den å sid. 3 och 4 i protokollet omnämnda skriften styrker sökandenas uppfattning att markerna vid och söder om sjön Lossen ej är sedvanerättsmark. De i citatet omnämnda "södra lapparna" motsvaras av nuvarande Tännäs lappby,

som har sina barmarksbeten på de söder om Ljusnan belägna Wigel- och Rutfjällen (se kartan, bil. 4). Vinterflyttningen gick och går fortfarande åt syd - sydost mot Vattnarna - Högvålen - Sörvattnet, d.v.s. inom Rutfjällets renbetesland och de områden, som på 1890-talet inköptes för utvidgning av renbetesfjällen. De "norra lapparna" motsvaras av dåvarande Åre-Storsjö lappby, d.v.s. nuvarande Mittådalen, Handöls och Tranris lappbyar. Av citatet framgår med all önskvärd tydlighet att dessa lappbyars vinterbetesmarker låg långt från Lossenområdet.

Beträffande frågan om ersättning för förlust av sedvanerättsmark skall utgå kan här erinras om att sedvanerätten inom Norrbottens och Västerbottens län historiskt sett har en helt annan styrka än vad den kan ha inom södra Jämtland och Härjedalen. Inom de två nordligaste länen, i norra Jämtland och inom de norra delarna av Västernorrlands län har nomadiserande lappar funnits sedan mitten av 1300-talet. (Se Birger Steckzén: "Birkarlar och lappar". Stockholm 1964). Betesutnyttningen inom dessa trakter bestreds ej av någon, då landet var obebott. Förhållandena inom södra Jämtland och Härjedalen är de motsatta. Här har lapparna och renbetningen kommit sedan landet fått en bofast befolkning.

Av vad som framgår av kollegiets protokoll har inom Härjedalen inte erlagts någon ersättning för intrång på sedvanerättsmark. Skulle intrång på sedvanerättsmark inom denna del av landet vara ersättningsgill, då borde ersättning ha utgått för intrång på lapparnas sedvanerättsmark genom t.ex. den ytterst omfattande fritidsbebyggelsen utefter Tännåns dalgång väster om Tännåsdalsbyn.

År 1960 inköpte lantbruksnämnden i Jämtlands län större delen av AB Iggesunds Bruks markinnehav i Tännäs socken. Innan områdena avyttrades till vissa markägare inom Kyrkbyn i Tännäs kommun, sålde lantbruksnämnden rätten till renbete på dessa marker till Statens lappfond. Huvuddelen av marken ligger söder om Lossen och intill dämningsområdet. Renbetning på dessa barr-

skogsmarker kan endast tänkas förekomma under vintertid. Om sedvanerätt funnits, verför skulle då Statens lappfond, som omhänderhas av Kungl. Kammarkollegiet, betala ersättning för markens upplåtande till renbetning under sedvanerättstid?

Bollnäs den 17 september 1967

M. Forssberg

P.M.

rörande vattenöverdomstolens dom den 26 januari 1962 rörande ersättning för minskat renbete genom reglering av sjön Lossen, i vad avser sedvanerättsmark.

Österbygdens vattendomstol har i regleringsmålet icke tagit ställning till frågan, huruvida lapparna ha sedvanerätt till renbete i trakten söder om sjön Lossen men ansett att, om sådan rätt skulle föreligga, renbete där dock förekommit i så obetydlig omfattning att lapparna icke kunna anses tillfogas skada genom inskränkning i nämnda betete. Domstolen har därför icke funnit det framställda yrkandet om ersättning för förlust av renbetet genom överdämningen av trakten kunna bifallas.

Vattenöverdomstolen, som icke funnit det utrett att lapparna ha sedvanerätt till trakten, har i sin dom fastställt vattendomstolens domslut uti ifrågavarande del.

Avvittringen inom Tännäs socken i mitten av 1800-talet skedde i första hand med stöd av avvittringsstadgan den 8 december 1820. Dess egentliga ändamål var att skilja kronans mark från enskildas ägor. Nämnda stadga kompletterades sedan för bl.a. Tännäs sockens vidkommande medelst föreskrifter i nåd. brev den 20 april 1841 angående grunderna för avvittringen inom Hede i Herjeådalen. Vid avvittringen i Tännäs socken undantogs vissa fjälltrakter för lapparnas behov, de s.k. renbetesfjällen, varjämte enskildas mark utstakades och skattlades. I stort sett all övrig icke disponerad mark avsattes som överloppsmark med optionsrätt till marken för de enskilda markägarna. Efter anmälan erhöles sedan dessa senare överloppsmarken sig tilldelad mot ökeskatt.

Vattenöverdomstolen synes hysa den meningen att endast mark, som vid tiden före avvittringen var kronomark, kan, om förutsättning härför även i övrigt föreligger, utgöra sedvanerättstrakt. I domen angiver domstolen vidare att det aktuella området söder om Lossen är beläget i nära anslutning till såvitt upplysts gammal bebyggelse i Tännäs, Funäsdalen och Ljusnedal. Domslutet synes därför åtminstone till en del vara grundat på den uppfattning att marken även före avvittringen finge anses ha tillhört enskilda och sålunda icke kan utgöra sedvanerättstrakt.

Emellertid finns i förarbetena till renbeteslagstiftningen

eller annorstädes ej ens antydning om att mark skall, för att kunna utgöra sedvanerättstrakt, före avvittningen ha tillhört kronan. Av praktiska skäl har ej heller ett stadgande av denna innebörd varit möjlig. Gränsen mellan kronans och enskild mark var vid avvittningen i allmänhet flytande, varför ett avgörande om vem som då ägde marken är svårt eller mången gång omöjligt. Det är vidare icke rimligt fordra att lapparna för att kunna utnyttja sedvanerätten - lapparna flytta på sina håll vintertid långt ned mot kusten - skola söka utreda om mark före avvittningen tillhört kronan eller enskilda. Sedvanerätten avser det faktiska utnyttjandet av marken oavsett i vems ägo den vid avvittningen befann sig.

Av förarbetena till 1886 års renbeteslag framgår att lapparna i Tännäs socken i stor utsträckning vintertid betade renar på mark utom renbetesfjällen. Så anför 1883 års lappkommitté bl.a. följande (sid 57):

"För öfrigt uppgifves, att de bofaste renegarne gerna se, att de Lappar, som sköta deras renar, åtminstone under vintertiden hålla renarne på utmarken i närheten af egarnes boplatser. Alldeles påtagligt synes det vara, - då de fjäll, som blivit upplåtna åt Lapparne inom detta distrikt, icke allenast äro snäva utan äfven, hvad värre är, sakna skog, som kan vid inträffande oväder och i öfrigt under vartid lemna renarne det skydd, som är nödvändigt, - att Lapparne måste komma med sina renar in på samt beta å enskildes områden, äfven om man härvid bortser från nödvändigheten för Lapparne att föra renarne öfver enskild mark för att komma från ett skattefjäll till ett annat. Det är naturligt, att denna nödvändighet för Lapparna att föra sina renar på bete å enskildes mark skall alstra förvecklingar mellan Lapparne och de bofaste icke allenast för vissa tider af vintern, å trakter der befolkningen använder renlaf till stallfodring för kreaturen, utan äfven på försommaren."

Mer konkreta bevis för att lappar i äldre tider vintertid betat sina renar i trakten runt sjön Lossen ha lämnats under handläggning av målet i vattendomstol och vattenöverdomstol. Några ytterligare bevis i detta avseende, visande betningens kontinuitet, må här åberopas. Så har Chr. Tenow i sin bok "Om rättsförhållandet mellan Lapparne och De bofaste i Herjeådalen", sid 71 (tryckt 1891), framhållit att lappar med sina renar besöker bl.a. mark å södra sidan av Lossen, som äges så gott som uteslutande av enskilda. Äganderätten innebär dock icke, säger Tenow, att dessa senare ha hela förfoganderätten över området, ty marken är belastad med en enligt lagen av den 4 juli 1886 om sedvanerätten följande skyldighet att låta lapparna ha sina renar på bete inom detsamma fr.o.m. oktober t.o.m. april.

I en artikel av Lars-Åke Kvarning i boken "Lossen", utgiven år 1961 genom Riksantikvarieämbetets försorg med anledning av den nu påbörjade regleringen av Lossen, nämner denne hurusom Emil Eskilsen i Tjärnbräcka (Kyrkbyn) i närheten av sjöns västra ända Eskilsson är född 1895 - för honom uppgivit att Eskilssons morfar för ungefär 80 år sedan tillhörde dem, som hade skötesrenar hos lapparna, och att dessa till för 10 å 12 år sedan regelbundet brukade komma ner efter jul och då ofta anordna rensläkt å sjöns is. Lapparna kunde då ha sina renar kvar i trakten i veckor. En fotografisk bild i boken visar stora rensamlingar å Lossens is vid ett sådant tillfälle (bild 86).

Av kraftverksägarna har framlagts viss skriftlig utredning beträffande lapparnas renbetesrätt i Härjedalen. Därvid åberopas bl.a. ett brev från lappallmogen den 5 nov. 1883 till landshövdingen i Jämtlands län, vari lapparna göra anspråk att få sedvanerätt till vissa tidigare av dem såväl sommar som vinter använda boplatser, som vid avvitrningen kommit att ligga utanför de avsatta renbetesfjällen. Enär ingen av dessa boplatser ligger i närheten av lossenområdet har man velat tyda brevet så att lapparna vid denna tid icke hade behov av eller gjorde anspråk på denna trakt för renbetning. Vattenöverdomstolen synes av domen att döma icke ogilla en sådan uppfattning. Det skall här endast konstateras att i nämnda brev är fråga om lapparnas boplatser och att denna fråga, särskilt med hänsyn till det sätt varpå renskötsel bedrives, icke har något att göra med frågan om lapparnas sedvanerättstrakter, som kunna ligga långt avlägsna från lapsk boplat.

Vattenöverdomstolen anför att området ifråga under en period, som ungefär omfattar åren 1895 - 1915, väl besökts av renar men att dessa då strövat omkring utan vederbörlig tillsyn samt att först beträffande tiden efter 1915 föreligger utredning, att lappar mera regelmässigt uppehållit sig med sina renar för vinterbete inom området, dock mest under flyttning mellan olika renbetesfjäll.

Det äger sin riktighet att renskötseln inom nuvarande Mittådalens lappby var bristfällig under nämnda tidsperiod och att renarna då ofta strövade omkring utan vederbörlig tillsyn. Givetvis voro de emellertid ej helt obehövade under denna tid, och den

omständigheten att tillsynen var otillräcklig kan i och för sig icke innebära, att lapparna, om de tidigare haft sedvanerätt beträffande trakten, icke hade rätt låta renarna beta därstädes på grund av den bristfälliga tillsynen. För övrigt må påpekas att, om denna period vid bedömning av sedvanerättens fortbestånd skulle betraktas som uppehåll i betesrättens utnyttjande, den i varje fall måste anses ha varit för kort för att en omedelbart före dess början befintlig sedvanerätt skall anses ha gått förlorad. Man får nämligen med hänsyn till renskötselns natur och lapparnas svårigheter att hävda sin betesrätt genom att någorlunda regelbundet utnyttja densamma icke ställa alltför stora krav vid bedömning av kontinuiteten, då det gäller lapparnas användning av vinterbetestrakterna.

1919 års lappkommitté, som utarbetade förslag till den nu gällande renbeteslagen av år 1928, uppdrog under utredningsarbetet - i skrivelse den 25 oktober 1921 - åt dåvarande lappfogden i Jämtlands län Staaff att för kommitténs räkning utreda, huru långt utanför renbetesfjällen jämtlandslapparna dels då plägade flytta dels ock i äldre tider brukat flytta inom Västerbottens, Västernorrlands, Gävleborgs, Jämtlands och Kopparbergs län. Under arbetet med denna utredning fann Staaff det föreligga svårigheter att få noggrannare upplysningar om jämtlandslapparnas tidigare vinterflyttningar, förhållanden som man med hänsyn till sedvanerättens bedömande borde äga kännedom om. Äldre handlingar, litteratur o.d. rörande renskötseln behandlas icke i tillfredsställande omfattning dessa spörsmål och de protokoll, som fördes vid de årliga sammanträdena med lappbyarna inför lappfogden, gävo ej heller närmare besked om flyttningarna iiråga. Lappfogden Staaff införde därför den principen i Jämtlands län att ordningsmannen i lappby eller annan i saken kunnig medlem av lappbyn skulle vid årssammanträdena inför lappfogden lämna uppgift om de flyttningar och vinterbetestrakter, som skett, resp. använts under närmast förflutet betesår vad lappbyns renar beträffar. Dessa uppgifter antecknades i sammanträdesprotokollen, som sedan början av 1920-talet år för år lämna besked var vinterbetning skett och ofta även använda flyttningsleder. Från nämnda tidpunkt - och i ett och annat fall något år dessförinnan - har man alltså uppgifter, som få anses säkra, rörande vinterbetningen vad jämtlandslapparna beträffar. I förevarande mål har, som tidigare här

nämnts, vattenöverdomstolen kunnat konstatera att "beträffande tiden efter år 1915 föreligger enligt domstolens mening utredning, som ger vid handen att lappar, mera regelmässigt uppehållit sig med sina renar för vinterbete å området." Det torde till stor del vara kännedomen om innehållet i sådana protokollsanteckningar, som givit domstolen skäl för detta bedömande. Såsom även framgår av det här tidigare gjorda citatet ur 1883 års lappkommittés betänkande framgår att renarna ha trängande behov att få - i synnerhet vintertid - uppsöka skogstrakter. För mittådalslapparna äro skogstrakterna söder om deras huvudviste i Mittådalen (Storvallen) d.v.s. lossentrakten, områden, som i detta avseende haft och alltid ha stor lockelse. Renen är ett mycket rörligt djur och dess betesvanor ändras ej. Det torde få anses uppenbart att, då man vet att lappar funnits i mittådalsfjällen med sina renar/sedan långt tillbaka i tiden, man har all anledning förstå att vinterbetning regelmässigt förekommit i de för sådan betning begärliga skogstrakterna kring Lossen och söder därom även före den tid, då anteckningarna om vinterbetningarna började ske i lappfogdarnas protokoll och nu levande personers utsagor om betningarna inhämtat. Förefintliga uppgifter om dessa tidigare betesbesök måste anses tillräckligt bekräfta betningens kontinuitet.

Vattenöverdomstolen uttalar att de mera regelmässiga besöken av renar, som ägt rum å de aktuella områdena efter år 1915, synas ofta ha skett i samband med flyttningar mellan de norr och söder om Lossen belägna renbetesfjällen och sålunda närmast med stöd av 21 § renbeteslagen.

Ostridigt torde vara att renbete finnes ej allenast å markområdena norr om Lossen utan även i trakterna söder om sjön ävensom att betning av renar förekommit å sistnämnda område. Renarnas stora rörlighet och det relativt korta avståndet mellan sjöns båda stränder - det är här fråga om den tid, då sjön är isbelagd - gör att betning ofta ungefär samtidigt sker i trakten av sjön å dess båda sidor. Vidare får man ej tänka sig lapparnas vinterflyttningar med renar såsom en oavbruten färd till viss av lapparna bestämd trakt, där de skola betas längre tid. I stället förhåller det sig så att flyttningarna ske etappvis och att renarna till stor del

själva bestämma tid och plats för betning under flyttningarna. Det är helt naturligt att de därvid uppsöka mark, som de erfarenhetsmässigt veta giva bete. Mot bakgrunden av det nu anförda får eventuell rätt till uppehållen för bete å trakten söder om Lossen icke anses ske närmast med stöd av 21 § renbeteslagen, som ger lapp rätt att flytta med renar mellan de områden, å vilka han äger uppehålla sig med renarna, utan denna rätt skall bedömas efter de regler, som bestämmer lapparnas sedvanerätt till renbete å viss trakt. /

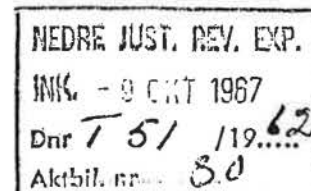
Frösön den 17 februari 1962.

E. Huss .

f.d. landskamrerare

Bestyrkes å tjänstens vägnar:
Kammaradvokatfiskalsämbetet;

M. J. L. L.

Avskrift

Till Konungen

Genom Nådigt Brev den 9 Oktober 1891 har Eders Kongl. Maj:t behagat anbefalla Sin Befallningshafvande i detta län att till Eders Kongl. Maj:t inkomma med underdånigt förslag till de ändringar i lagen angående de svenska Lapparnes rätt till renbete i Sverige samt de öfriga åtgärder, som syntes erforderliga till utjemnande af de stridigheter, som enligt hvad allmänt känt vore förekomma mellan Lapparne och de bofaste inom Herjeådalen.

Det förslag Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, till underdånig åttlydnad häraf, nu går att afgifva hvilat ytterst på att möjlighet genom tillåtelse att exproprierat, bereddes till utvidgning af de åt Lapparne af-satta land och har i följd deraf Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes första åtgärd måst vara att hos Eders Kongl. Maj:t utverka sådan tillåtelse, och har Nådigt medgifvande härtill nu kommit Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande tillhanda.

Då det af dertill förordnade komiterade den 25 Augusti 1883 afgifna underdåniga förslag till "Förordning angående de svenska Lapparne och de bofaste i Sverige", hvilket förslag ligger till grund för och i allt hufvudsakligt återfinnes i "Lag angående de svenska lapparnes rätt till renbete i Sverige" den 4 Juni 1886, cirkulerade för att bereda de intresserade och de sakkunnige myndigheterna tillfälle att deröfver uttala sina meningar, så afstyrktes förslaget med ytterst få undantag af de bofaste och af myndigheterna i detta län och förklarades detsamma vara för förhållandena här i länet olämpligt och endast ledande till tvister och osämja. Samma språk och samma åsikter fördes på ett energiskt sätt af alla länets riksdagsmän, då lagen förelåg för riksdagen: och det var mot deras bestämda protest som lagen antogs att gälla äfven för Jemtlands län.

Skälet till denna enhällighet i motståndet är helt enkelt, att lagens stadganden äro tillkomma med fästadt afseende på de inom Norrbottens och Vesterbottens län rådande förhållanden, hvilka inom Jemtlands län icke hafva någon motsvarighet och att ifölje deraf föreskrifter, hvilka kunna vara nyttige för de förutnämnde länen och säkerligen äro det, isynnerhet för Norrbotten, för Jemtlands län förutsågos blifva och nu visat sig vara till skada och ofrid för båda parterna.

Att stiffta en gmensam lag till gagn för vidt skilda förhållanden är o-

görligt och de Jemtlandska förhållandena kräfva ovilkorligen en för detta län ensamt gällande och efter länets förhållanden afpassad lag, som ordnar rättsförhållandena emellan Lapparne och de bofaste. Det är också ensamt för Jemtlands län Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes nu afgifvande förslag är afsedt att gälla och bör det sålunda icke kunna blifva föremål för något motstånd från deras sida, som finna nu gällande lag lämplig för deras län.

Inom Norr- och Vesterbotten äro emellan de egentliga renbetesfjellen och det åt odling hufvudsakligen egnade kustlandet afsatt ett brett bälte, derinom hemmanen äro skattlagde enligt en billigare method än den i landet allmänt gällande, hvaremot jordegaren är underkastad vissa inskränkningar i eganderätten, som för de enligt gamla svenska methoden skattlagda icke förefinnas.

Inom detta område, som benämnas Lappmark, äro Lappar med sin renskötsel och bofaste med sitt åkerbruk blandade om hvarandra och enligt både lag och häfd skyldige att hafva aktning för hvarandras rättigheter och att ömsesidigt göra eftergifter för hvarandras existensvilkor. Lapparne äro äfven här skrifna i socknarne och äro medlemmar af kommunen med deraf följande rättigheter och skyldigheter och intressena sammanknytas än mera genom det allmänt förekommande intressentskap i hvarandras affärer och hvilket här utan skada kan ega rum, då det icke är någon tredje som får underhålla bolaget.

I Jemtlands län finnes ingenting motsvarande. Här finnas visserligen en del hemman, som äro skattlagda enligt den så kallade Vesterbottens-metoden, men dessa ligga spridda och bilda intet sammanhängande land, som kunde tjena till lappmark. Här gå de fullt skattlagde hemmanen med sina egor omedelbart intill renbetesfjellet. Lappen tillhör ingen kommun och betalar ingen skatt och har inga kommunala rättigheter. De bofaste äro icke så allmänt som inom lappmarkerne delegare i renskötseln och de renegande bofaste behandla i allmänhet Lappen mera som ett föremål att draga vinst af, än som en bolagsman i en legitim affär. Han har ingen vänskap att påräkna i bygden, de jordbrukande frukta hans besök med åtföljande nedtrampning af växande gröda och bergadt hö och hans så kallade vänner begagna sig ofta af hans svagheter för att berusa och bedraga honom. Staten är den ende han har att stödja sig till, då det går honom illa, och det sörjs också så väl som möjligt för honom. Lappfogden är hans vän och hjälp och är till hands så fort möjligt, då Lappen lider skada vare sig af menniskor eller vilddjur, för att stå honom bi. Staten aflönar lärare för hans barn, lönar

prester, som meddela dem religionsundervisning, som lemna all religionens hjälp och föra kyrkböcker öfver dem m.m. samt slutligen underhåller staten den gamle och orkeslöse Lappen, då han kommer i den kategori att han skulle haft fattigvård, om han hade tillhört någon kommun. Slutligen äro åt Lapparne upplåtne stora sträckor mark som tillhöra staten och dessa marker ökas numera årligen genom inköp från angränsande hemman. Allt detta utan att Lappen betalar ett enda öre som afgift eller någon skatt till staten.

Den år 1886 utgifna Lagen var visserligen tillkommen i uppgifvet ändamål att ordna förhållandena emellan Lapparne och de bofaste, men utmynnade uti att gifva de förre ökade rättigheter på de senares bekostnad. Denna lagstiftning afsedd att förbättra Lappens villkor, har i stället blifvit till hans förderf här i länet.

Sedan lång tid tillbaka har Lappen under en del af året besökt lågländet och vistats med sina renar på de bofastes egor och detta utan att någon missämja egentligen egt rum. - Lappen, i känslan af att han icke hade rättighet att utan tillstånd välja sitt viste på annans mark, tog vara på sina renar, hade icke flere än han kunde vårda och betalade den skada han ändå möjligen gjorde.

Den bofaste å sin sida var öfverseende och hade inga hårda villkor på sin gäst och förhållandet var ömsesidigt godt. Kom så lapplagen af 1886 och gaf lappen laglig rätt att under 7 månader af året vistas där han förut haft till vana att hyra sig in. Detta gjorde honom öfvermodig och han uppträdde nu som en inkräktare, der han förut icke haft någon rätt att trotsa sig fram. Hans vård om sina renar blef sämre i samma mån som lagstiftningen försvårade för den bofaste att få ersättning för liden skada och alla dessa förhållanden hafva verkat derhän, att emellan de båda racerne alltmera utbildar sig en fiendtlighet, som redan i en trakt gått så långt, att man utöfvad våld på hvarandras egendom och det är endast en tidsfråga, när oviljan skall gifva sig luft på liknande sätt äfven i andra delar af länet. Laglösheten och desorganisationen lapparne sins emellan har gått i jembredd med deras tilltagande sjelfsvåld emot andra och svårigheten att få drängar bland lapparne för den renegare, som vill taga vård om sin hjord, har på sina ställen gjort en sådan vård hardt när omöjlig. Orsaken ligger deruti, att lappdrängen finner med sin fördel mera enligt att gifva sig ut på fjellet och bemäktiga sig och märka till sig så många han behagar av de tusentals omkringströfvande omärkta renar och slagta och sälja dessa för egen räkning, än att mot lön sköta en annans hjord. Dessa omärkta renar, som förr endast undantagsvis förekommo, äro en följd af att renhjordarne icke

äro under Lappens vård, utan korna kalfva och uppföda sin unge i vildhet, hvadan denne icke blir märkt af moderns egare och sjelf uppväxer i full frihet och blir ett skadedjur för de odlade orter som öfversvämmas av stora skockar sådane otama renar. I samma mån som lagstiftningen gjort möjligt att hålla ett obegränsadt antal renar, så hafva de bofaste renegarnes affärer tilltagit i betydighet och den betydliga tillökningen i antalet renar på de flesta fjell i länet, som sednare åren medfört, är till en god del att tillskrifva den bristfälliga vård, som äfven de bofaste renegarne egna sina renar. Detta förhållande är ett ytterligare skäl att uppretta den bofaste, som icke är renegare, men som får sin gröda förstörd af renar, ty om han redan anser det hårdt att för Lappens skull lida förlust, så är den harm han erfar öfver att få sitt arbetes lön förstörd, därför att hans granne eignar sig åt renindustri, betydligt bittrare.

Alla försök att hålla lappen till ordentlighet och att förhjölpa den bofaste till rätt, då han lidit skada, hafva endast ofullkomligt lyckats och oaktadt alla bemödanden från Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes sida och oaktadt alla de resurser Lagen erbjuder blifvit anlitate, har ordan ökats och kommer säkert att än vidare ökas och slutligen medföra betänkliga lagbrott.

Det är således hög tid att ändra en lagstiftning som medför och medfört sådane följder.

De hufvudsakliga och för hela lagen kännetecknande bestämmelserna i 1886 års s.k. Lapplag äro:

a. att Lapparne erhöllo rättighet att utom för de af dem afsatta land och utanför lappmarkerna, med sina renar uppehålla sig "å de trakter i öfrigt, hvilka de efter gammal sedvänja hittills hafva besökt, och att der betjena sig af land och vatten till underhåll för sig och sina renar";

b. att rättighet för de bofaste att ega renar och för dessa åtnjuta samma rätt som Lappen lagfästes; och

c. att former bestämdes hvarigenom det i vissa fall kunde erhållas ersättning för liden skada utan att behöfva anlita domstol.

Dessutom antogs en särskild lag rörande renmärken.

Beträffande den första och viktigaste af den antagna lagens bestämmelser eller rätten för lappen att uppehålla sig på enskildes egor och der, delvis utan ersättning till egaren, begagna sig af hans egendom, hvilken rätt i folkspråket fått namn af sedvanerätt, så vill Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande icke vid detta tillfälle yttra någon mening om vare sig rättvisa eller billigheten i en sådan lag, ty derom har jag redan förut bå-

de på embetets vägnar och från riksdagsbanken uttalat åsigter i hvilka jag haft Högsta Domstolen på min sidan, utan skall Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande endast taga stadgandet ur synpunkten af den nytta eller skada det medför af den det angår.

Det kunde antagas och har naturligen antagits af lagstiftaren, att rätten att draga nytta af andras egendom utan att därför ens betala, skulle medföra odisputabla fördelar för lappen. Det har emellertid visat sig motsatsen och detta har sin grund i såväl renskötselns natur som i andra på densamma inverkan förhållanden. Första villkoret för en inkomstbringande renskötsel är, liksom i andra affärer, arbetsamhet och ordning. Den allt för stora friheten att släppa sina renar in på de bofastes egor har gjort det, efter Lappens mening, öfverflödigt att hafva den vård och reda på sin hjord, som han förr fann nödig, utan endast behålla under vård ett jemförelsevis obetydligt antal renar, mest kor, och befriat sig ifrån all omvårdnad af den största delen af hjorden, nästan alla oxarne och många kor, af hvilka lappen endast drager inkomst genom att, då de om sommaren och långt in på hösten komma så att säga hem och vistas långa tider tillsammans med den tama hjorden och på de fjell der de blifvit uppfödde, infånga och slagta så många han anser nödigt och är i tillfälle afyttra.

Detta förfaringssätt går till en tid, men möjligheten att så sköta affären blir icke långvarig, ty under årens lopp födas allt fler och fler kalvar i vildhet och instinkten att uppsöka fjellet, der släkten håller till, kommer icke att finnas hos dessa alldeles otama djur och Lappen blir då icke i tillfälle att vidare beskatta dem.

Derefter återstår ingenting annat än att på bästa sätt genom jagt och dref sätta sig i besittning af och nedskjuta så många som möjligt af de kringströfvande otama och omärkta renarne och renskötseln komme då att urarta till en slags privilegierad jagträtt efter djur för hvilkas uppehälle provinsens jordegare få släppa till sin egendom.

En återgång till ordentligare förhållanden är därför nödvändig, om Lappen skall kunna existera och, om äfven förhållandena å de öfriga lappbyarne ännu icke äro så oregelbundna som inom Åre-Storsjö, så är att förutse att samma orsaker skola åstadkomma samma verkningar och det är därför nödvändigt att så snart som möjligt undanröja dessa orsaker.

Lappen måste hafva bestämda villkor för sin verksamhet och dessa sådane att de väl räcka till, om han är ordentlig och vinlägger sig om skötseln af sin egendom, men icke gifva honom tillåtelse eller tillfälle att ostraffadt vara vårdslös. Detta är ett så nödvändigt villkor för Lappens trefnad och för-

kofran att utan att han sättes i sådane förhållanden att hans omtänka tvingas fram, så går honom aldrig väl. Skälet hertill ligger i hans natur, ty hans lättsinne och hans sorglöshet äro gränslösa och kunna endast betvingas af nödvändighetens lag. Ingon obegränsad rätt kan han bruka till sin fördel och alla sådane rättigheter man gifver honom blifva blott till nytta för de falska vänner hvaraf han omgifves, så länge han eger något som är åtkomligt, men för honom sjelf blott till skada.

Af alla dessa skäl måste Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslå, att all rätt för lappen att begagna sig af bofastes eget måtte här i länet upphöra och staten åtaga sig att genom inköp af de som nödige ansedde tillökningar till renbetesfjellen, bereda Lappen tillfälle till uppehälle med sina renar.

En källa till stora oordningar och ofrid är den bofaste medgifna rätt att ega renar. Denna rättighet måste inskränkas och lagbindas om icke förvecklingar skola uppstå som blifva svåra om icke omöjliga att utreda och bland sådane behöfver Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande endast nämna omöjligheten för staten att slutligen anskaffa tillräckligt renbete åt renhoppar, som kunna ökas huru långt som helst.

En mera tillfredsställande form för uppskattning och uppgörelse efter å någondera sidan lidne skador, har erfarenheten visat vara ett nödvändigt villkor för ett fredligt grannskap, och ingår förslag härom i den föreslagna nya lagen.

Lagen om renmärken har Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande ansett sig på samma gång böra underkasta af erfarenheten här i länet behöflig funnen omarbetning och underställa densamma Eders Kongl. Maj:ts Nådiga pröfning.

Slutligen anser Eders Kongl. Maj:t Befallningshafvande sig böra angifva de skäl, hvarpå den mening kan grundas att genom redan skedde inköp och ytterligare köp eller expropriation af områden som den af Eders Kongl. Maj:t år 1886 Nådigt förordnade komité funnit nödige till renbetesfjellens utvidgning, tillräckligt utrymme kan beredas för Lapparne här i länet att icke allenast hålla för deras uppehälle nödiga renhjordar utan äfven att derutöfver kunna förkofra sig för den som är ordentlig och gynnas af lyckan.

Lapparnes antal i hela länet är omkring 800 och de som lefva af renskötsel 452, inberäknade kvinnor och barn. De öfriga äro dels fattiga och orkeslösa och underhållas med statsmedel, dels sådane som öfvergifvit renskötseln och vistelson på fjellet och därför söka sin utkomst i bygden.

Till en Lappfamilj af 5 å 6 personer anses en egendom af 200 å 250 re-

nar, då familjen skall uteslutande lefva på renskötseln, gifva nödigt uppehälle.

Antalet renar vid tiden för 1886 års lapplags tillkomst var omkring 50.000 i hela länet och deraf tillhörde ungefär en åttondedel bofaste renegare, men desse voro och äro synnerligen ojemmt fördolade, så att då i somliga byar knappt någre bofastes renar finnas, så kan dessas antal på ett annat ställe uppgå ända till hälften.

Sedan den tiden anser lappfogden att det med säkerhet kan antagas en tillökning i renarnes antal af omkring 20.000 stycken. Af hela detta antal kan icke antagas mera än en fjerdedel som äro så vårdade och tama att de låta sig föras af skötaren - alla de öfriga äro mer eller mindre vilda och måste nedslagas, om de icke skola ruinera jordegaren, genom den skada de göra, och Lappen genom de ersättningar han kan kännas skyldig utgifva.

För de 450 renskötande Lapparne, och deras antal kommer icke att förökas, skulle, efter beräkning af omkring 50 renar för hvar och en, behövas en renstock af omkring 22.000 renar. För detta antal och vida fler finnes utrymme och uppehälle inom de afsatta landen med de tillökningar dessa redan fått och efter Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beslut vidare komma att få.

Någon nödvändighet för Lappens existens här i länet ligger således icke uti att han får begagna de bofastes egor och då denna tillåtelse visat sig här endast leda till motsatsen af hvad man ämnat till - till Lappens förderf, men icke till hans gagn - så bör denna obilliga tunga på länets jordegare lyftas ifrån dem.

Härhos följa förslag till ny lapplag för Jemtlands län, bygdt på ofvan uttalade grunder samt förslag till ny Lag för renmärken och derefter punkt för punkt redogörelse för de motiv, som legat till grund för de föreslagne ändringarne.

Den upplysning torde äfven böra underdånigst meddelas, att Kongl. Kungörelsen af den 6 Juni 1883 "rörande de Lappar som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge" icke lägger något hinder i vägen för de föreslagne förändringarne, enär väl svenska Lappar årligen i kraft af denna kungörelse besöka Norge, men norska Lappar aldrig haft för vana att besöka svenska området inom detta län, hvadan den i kungörelsen det ena landets Lappar medgifna sedvanerätt äfven inom det andra landet, här icke har någon tillämpning för norska Lappar.

Tvenne Lappfogdens rapporter bifogas.

Östersund i Landskansliet den 15 Augusti 1892.

Underdånigst

John Eriksen

P.G. Rissler

Rätt avskrivet intygar:

G. Bengtson J. Persson

Förslag

till

Lag angående de till Jemtlands län hörande Lappars rätt till renbete m.m.

§ 1.

De till Jemtlands län hörande Lappar äro berättigade att, under iakttagande af de uti denna lag meddelade föreskrifter, uppehålla sig med sina renar icke allenast inom de för dem vid afvittringen afsatta land, utan ock å de för Lapparnes behof utaf staten särskildt upplåtna marker, vare sig inom eller utom länets gränser, att der betjena sig af ej mindre bete för deras renar än äfven för eget behof av skog, jagt och fiske.

Likaså ega Lapparne att föra sina renar till bete å kronoparker samt andre under statens omedelbara vård stående skogsmarker, men äro der underkastade den inskränkning i rätt till såväl betet som skogsfång, jagt och fiske, som af Konungen i allmänhet eller för särskilda fall bestämmes.

Lapp, som tager mera virke, än som till hans eget behof erfordras, eller som öfverträder honom tillkommande rätt till skogsfång, jagt och fiske, straffas med böter, högst fyratio kronor, der ej förseelsen efter allmän lag medför högre ansvar.

§ 2.

Lapparne må ej förmenas att flytta med sina renar mellan de för dem afsatta land eller åt dem särskildt anvisade trakter, men vare skyldige att vid flyttning öfver enskild mark taga väg, der minsta skada förorsakas; och ege Konungens Befallningshafvande att, der tvist uppstår, bestämma hvar flyttningsväg må tagas.

Skada, som under sådan flyttning förorsakas jordegaren, skall, der egaren så fordrar, af Lappen ersättas; och lända vid bestämmandet af ersättningen, der ej godvillig öfverenskommelse kan träffas, till efterrättelse i tillämplige delar, föreskrifterne uti § 10.

§ 3.

De för Lapparne afsatta land och åt dem särskildt anvisade marker skola indelas i lappbyar; och åligger det Konungens Befallningshafvande att, der så ej redan skett, efter det de Lappar, hvilkas rätt är i fråga, blifvit hörde, sådan indelning verkställa. Konungens Befallningshafvande ege ock, der så nödigt finnes, att, efter det Lapparne blifvit hörde, förena två eller flere lappbyar till en lappby eller fördela en lappby i två eller flera, äfvensom i öfrigt vidtaga den ändring uti skedd indelning, som af omständigheterna påkallas.

Inom en lappby må ej andre Lappar uppehålla sig med sina renar, än de, hvilka sjelfve erhållit rätt dertill, eller hvilkas förfäder tillhört lappbyn eller egt rätt att vistas inom dess område.

§ 4.

Vill Lapp erhålla rätt att med sina renar flytta till annan lappby inom eller utom länet, ingifve ansökan derom jemte uppgift å antalet af sina renar till Konungens Befallningshafvande i det län, dit lappbyn hör; foga ock vid ansökningen afklipp af renmärke, som är åsatt de renar, med hvilka han vill inflytta, Öfver ansökningen låte Konungens Befallningshafvande inför häradsrätten i orten höra Lapparne i denna by, infordre ock från kronobetjeningen eller, der särskild tillsyningsman eller lappfogde finnes tillsatt för upprätthållande af ordning inom lappväsendet, från denne fullständig utredning, huruvida utrymmet i lappbyn medgifver inflyttningen. Finnes utrymme och pröfvas inflyttningen lämpligen kunna ske, meddele Konungens Befallningshafvande sökanden rätt att inflytta; skolande Konungens Befallningshafvande, der Lapp, hvilken sålunda erhållit rätt till inflyttning, förut tillhört lappby inom annat län, underrätta Konungens Befallningshafvande i detta län om det beslut, hvarigenom inflyttningen blifvit beviljad.

Lapp, som flyttat till lappby inom annat tingslag, åligger att inom ett år efter inflyttningen vid häradsrätten till registrering uppvisa sitt renmärke, vid enahanda ansvar för försummelse härutinnan, som uti 6 § af lagen om renmärken den är stadgadt för begagnande af icke fastställt renmärke.

§ 5.

Befinnes antalet renar inom en lappby vara större, än lägenheten medgifver, så att betet ej för dem alla blifver tillräckligt eller trängsel deraf uppstår eller skada å kringliggande trakter förorsakas, och finnas inom sådan lappby renar, tillhörande bofaste, böra i första rummet större eller mindre antal af deras renar derifrån afföras, på sätt i § 16 närmare bestämmes.

Befinnes, sedan alla bofaste tillhöriga renar bortförts, trakten ändå otillräcklig eller för trång för de återstående renarne, eger Konungens Befallningshafvande jemväl att, efter det Lapparne såväl i denna lappby som i den eller de lappbyar, dit inflyttning kan ifrågakomma, blifvit inför häradsrätt hörde och erforderlig utredning i öfrigt blifvit åstadkommen, på sätt i § 4 sägs, hänvisa en eller flera Lappar till närmaste lappby, der utrymme finnes och dit inflyttningen utan olägenhet kan ske. Skall på grund af bristande utrymme någon hänvisas till annan lappby, ege den Lapp företrädesrätt att qvarstanna, som sjelf eller hvilkens förfäder längst tillhört lappbyn eller inom dess område haft rätt till bete för sina renar; dock att härvid afseende öfven må fästas å det antal renar en hvar Lapp eger och det ut-

rymme, som genom flyttningen skall beredas eller som inom annan lappby finnes.

Skulle, sedan äfven denna åtgärd vidtagits, renarnes antal inom lappbyn befinnas större, än betet och utrymmet skäligen medgifva och visar sig, att häraf förorsakas anmärkningsvärd skada å bofastes angränsande egor, vare den eller de Lappar, hvilka hafva största antalet renar utöfver hvad för deras utkomst erfordras, pligtiga att nedslagta eller afhända sig, att från byns område bortföras, det antal renar, för hvilka bete eller utrymme saknas. Härmed eger jemväl Konungens Befallningshafvande efter Lapparnes hörande förordna.

Hänvisas Lapp med sina renar till annan lappby eller att nedslagta eller afhända sig renar, eller har Konungens Befallningshafvande förordnat, att bofast renegare skall från lappbyns område bortflytta sine renar, förelägge Konungens Befallningshafvande honom vid vite att inom viss tid hafva sådant verkställt. Tredskas Lapp eller renegare att fullgöra hvad honom sålunda blifvit ålagt, ege Konungens Befallningshafvande fälla honom till vitet samt förelägga honom ny tid och förhöjdt vite.

Har Lapp, hvilken för underlåten flyttning blifvit till vite fäld, då vitet skall uttagas, under sin vård renar, tillhörande annan, må jemväl dessa renar tagas i mät för vitets gäldande, så framt Lappen fortfarande vistas inom den lappby, hvarifrån han skolat afflytta eller, derest han flyttat till annan lappby, ej visas kan, att renarne icke vore under hans vård, när vitet honom förelades.

§ 6.

Varder å trakt, der Lappar, som flytta mellan Sverige och Norge, uppehålla sig med sine renar, antalet renar vintertiden större, än trakten väl kan emottaga, och blifver förthy, enligt förordningen den 6 Juni 1883 rörande de Lappar, som med renar flytta emellan de förenade konungarikena Sverige och Norge, af Konungen bestämdt, att distriktsindelning i sådan trakt eller anmälningsskyldighet för norska Lappar, som dit inflytta, bör ega rum, skall hvad i nämnda förordning i sådant hänseende stadgas, tillämpas äfven på länets Lappar i den utsträckning Konungen förordnar.

§ 7.

Uti hvarje lappby skola Lapparne inför lappfogde eller tillsyningsman eller, om sådan ej finnes, inför länsmannen inom sig välja ordningsman.

Ordningssmannen åligger:

1:o) att förskaffa sig kännedom om de till byn hörande Lappars uppehålls-

ställen under de särskilda årstiderna samt att, i händelse det skulle visa sig, att andre än de Lappar, som tillhöra byn, inom dess område föra renar på bete, derom göra anmälan hos lappfogden eller tillsyningsmannen eller, om sådan ej finnes, hos länsmannen;

2:o) att tillhålla Lapparne att noga bevaka sina renar, samt att söka utreda, genom hvilkens eller hvilkas renar angifven skada å bofastes egor blifvit förorsakad;

3:o) att söka befordra god ordning inom lappbyn och för lappfogden, tillsyningsman eller länsmannen anmäla, när något deremot stridan förekommer, samt att i öfrigt lemna dem erforderligt biträde;

4:o) att för allmän åklagare, lappfogde eller tillsyningsman anmäla förseelser mot lagen angående renmärken;

5:o) att vid uppkommande tvister, såväl mellan Lapparne och de bofaste som mellan Lapparne inbördes, söka bilägga desamma;

6:o) att inställa sig vid häradsrätt, när de till lappbyn hörande Lappar skola inför rätten höras i ärenden, som röra dem gemensamt; samt att likaledes närvara vid de mantalsskrifningar, uppbördsstämmor eller andra allmänna sammanträden, som hållas med Lapparne, och när så erfordras, der vid uppgifva antalet renar, som beta inom lappbyns område och dessas egare, äfvensom särskildt antalet af de skötningsrenar, hvar och en Lapp har under sin vård;

7:o) att för lappfogde eller tillsyningsman eller länsman anmäla, om Lapparne icke kunna sänjas om betets inom byns område ändamålsenliga fördelning;

8:o) att på sätt i § 9 närmare bestämmes uti vissa mål föra renegarnes talan.

Ordningsman utses för en tid af sex år, med rätt för den utsedde att efter två år eller ock derförinnan vid laga förfall från befattningen afgå. Konungens Befallningshafvande eger äfven att, när så skäligt pröfvas, före tjänstgöringstidens utgång ordningsman entlediga.

Till Konungens Befallningshafvande skall lappfogde, tillsyningsman eller länsman ofördröjligen insända uppgift på de Lappars namn och uppehållsställen, som inför honom blifvit till ordningsmän utsedde; och låte Konungens Befallningshafvande i länskungörelserna derom meddela underrättelse. Likaledes bör anmälan hos Konungens Befallningshafvande göras, då nytt val af ordningsman blifver erforderligt.

§ 8.

Förorsaka Lapparnes renar skada å bofaste tillhöriga egor eller intränga bofaste tillhöriga djur å Lapparnes områden och der förorsaka skada, skall skadan ersättas af egaren till de djur, genom hvilka skadan skett, och gälle i afseende å ansvar för sådan skadegörelse allmän lag. För gäldande af böter, som kunna ådömas renvaktare, ansvare den Lapp, genom hvilkens renar skadan förorsakats, så vida utredning derom är i målet åstadkommen.

§ 9.

Äro inom en trakt de för Lapparne afsatta land eller åt dem särskildt anvisade marker så belägna, att de renar, som der söka bete, kunna antagas komma att, der bevakning saknas, under betestiden ströfva omkring i hela trakten, och äro omständigheterna i öfrigt sådane, att skada, som af renar göres å angränsande, den bofasta befolkningen tillhöriga egor, icke kan antagas hafva blifvit förorsakad af renar, tillhörande andra Lappar än dem, som uppehålla sig å dessa land och marker, kan trakten förklaras utgöra ett skadeersättningsområde, inom hvilket de Lappar, som der med sina renar uppehålla sig, skola i de fall nedan sägs vara underkastade gemensam ansvarighet för skada, som af renarne tillskyndas den bofasta befolkningens egendom. Konungen bestämmer, hvilka trakter skola förklaras utgöra särskilda skadeersättningsområden och fastställer gränserna för ett hvar af dem.

Sker inom skadeersättningsområde skada å bofastes egendom och kan ej utrönas, genom hvilkens eller hvilkas renar den blifvit förorsakad, åligger ersättningsskyldigheten de Lappar, hvilka uppehålla sig med sina renar å de land och marker, som äro belägna inom skadeersättningsområdet, och varde ersättningsbeloppet jemte syne- och rättegångskostnaden dem emellan fördelade i förhållande till det antal renar, hvarmed en hvar af dem tillhör området; och gälle i detta hänseende den förteckning öfver antalet renar inom lappbyn, som uti § 10 omförmäles.

I tvist om skadeersättning der, på grund af den sålunda bestämda gemensamma ersättningsskyldighet, talan föres mot hel lappby, må, der yrkande om bötesansvar ej tillika framställles, stämning eller annan laglig kallelse tillställas allenast ordningsman i lappbyn, med skyldighet för honom att, så vidt ske kan, deraf gifva öfrige renegare del, samt med skyldighet och rättighet att, derest de särskilda renegarne ej sjelfve i målet svara, deras talan utföra och bevaka.

Om vid den tid, skadan skedde, renar tillhörande andre än de Lappar, som ega rätt att vistas å trakten, der uppehöll sig, skola äfven desse lappar i förhållande till antalet af sådane renar i ersättningen deltaga, dock

utan att tvist hirom må uppehålla frågan om de till området hörande Lappars ersättningsskyldighet, dem obetaget att mot renarnes egare särskildt föra talan om återvinning.

Visar Lapp, förr än förlikning träffats eller dom i målet gifvits, att skadan ej blifvit föröfvad af hans renar, vare han från deltagande i ersättningen fri.

§ 10.

Fordrar någon ersättning för skada, som af renar förorsakas, och är det ostridigt, af hvilken skadan bör gäldas, vardo, der den som skadan lidit det äskar, frågan efter syn och uppskattning pröfvad af tre ojäfvige skiljemän, bland hvilka en utses af hvardera parten och de sålunda utsedde tillkalla den tredje. Dessa skiljemän utse inom sig ordförande.

Tredskas den, mot hvilken anspråket väckes, att utse skiljeman eller kan han icke inom 24 timmar anträffas, eller kunna de utsedde skiljemännen ej om valet af den tredje sig förena, ege Konungens Befallningshafvande, domaren, lappfogden, tillsyningsmannen eller länsmannen i orten att på ansökan af den, som anspråket väckt, utse den eller de skiljemän, som felas, dock för lapp endast bland de personer, hvilka, på sätt här nedan förmäles, blifvit af lapparne eller för deras räkning i sådant hänseende utsedde.

Lapparne inom hvarje lappby skola vid sammanträden, hvarom Konungens Befallningshafvande förordnar, årligen höstetiden inför lappfogde, tillsyningsman eller länsman för det påföljande året välja för hvarje lappbyn angränsande socken och bland den bofasta befolkningen så många personer, som af Konungens Befallningshafvande bestämmas och till hvilka de ega förtroende, att vid fall, som ofvan är sagdt, till skiljemän utses. Underlåta lapparne välja, anmäles sådant af den, som sammanträdet hållit eller utlyst, hos Konungens Befallningshafvande, som då i Lapparnes ställe utser bemälda personer. Förteckning å de sålunda valde intages uti Konungens Befallningshafvandes allmänna kungörelser.

Har inom trakt, som tillhör skadeersättningsområde, skada af renar förorsakats, och är ej ostridigt af hvilken skadan bör gäldas, ege den, som sådan lidit, jemväl få frågan om skadeersättningen pröfvad af skiljemän, på sätt förut är stadgadt, med iakttagande att skiljeman å Lapparnes sida må omedelbart utses bland de i sådant hänseende valda personer. Till denna förrättning kallas den eller de Lappar, som vistas å trakten eller ordningsmannen för lappbyn. Möter hinder för sådan kallelse delgifvande inom 48 timmar från det kallelsen af skiljemännen utfärdades, eller uteblifva de tillkallade, må förrättningen ej deraf uppehållas.

Varder till ersättning dömdt, skall den ersättningsskyldige ock förpligtas att gälda kostnaden för syneförrättningen. Sättes ersättningen ej högre, än den ersättningsskyldige före synen bjudit, gälde den, som anspråket väckt, synekostnaden.

Skiljemännens sammankallande ombesörjes af den utaf kåranden utsedde skiljeman.

Hvad de fleste skiljemännen säga skall, änskönt någondera parten vill söka domaren, gå i verkställighet, der ej domaren eller öfverexekutor annorlunda förordnar.

Vill den, som fordrar ersättning, hellre genast lita domstol än skiljeman till, stånde det honom öppet.

§ 11.

Vid samma tillfälle, då enligt föregående § skiljeman skola af lapparne utses, upprättas äfven efter Lapparnes uppgifter och, der enighet ej kan vinnas, efter ordningsmannens bestämmande, en längd upptagande antalet renar tillhörande de serskilda Lapparne inom lappbyn, äfvensom af dem till vårdande emottagne andre tillhörige renar och dessas egare.

Denna längd, som bör af ordningsmannen och någon annan vid sammanträdet närvarande Lapp till riktigheten bestyrkas, länder sedermera, intill dess ny längd blifvit på enahanda sätt upprättad, till efterrättelse i afseende å rättsförhållandet renegarne emellan, såvida ej styrkas kan, att antalet renar under tiden genom olycksfall eller af annan tillfällig anledning förändrats.

Af längden upprättas två exemplar, deraf det ena öfverlemnas till ordningsmannen och det andra insändes till Konungens Befallningshafvande.

§ 12.

Lappar, hvilka efter hvad i 9 och 10 §§ sägs blifvit för inträffad skada till ansvarighet dömda eller ingått förlikning om erläggande af ersättning, som icke öfverstiger det belopp, hvartill skadan blifvit vid syn värderad med tillagd godtgörelse för synekostnader, vare oförhindrade att i händelse kännedom sedermera erhålles, att skadan är föröfvad af renar, tillhöriga någon annan, eller att andre Lappar vid den tid, då skadan skedde, haft renar inom skadeersättningsområdet och sålunda böra deltaga i ersättningen, väcka talan om godtgörelse för hvad de erlagt eller för den del deraf, som på andre Lappar belöper.

Sådan talan må dock ej anhängiggöras senare än ett år efter det laga kraft egande utslag fallit eller förlikning träffats angående skadersättningens utgifvande.

§ 13.

Hålla flere Lappar sina renar tillsammans i en hjord och sker skada af renar, som höra till hjorden, vare, der ej utrönas kan, genom hvilken renar skadan blifvit föröfvad, desse Lappar pligtige att i förhållande till det antal renar, en hvar af dem har i hjorden, ersätta skadan jemte syne- och rättegångskostnader. Kan ej eller härom utredning vinnas, åligge dem gemensamt ersättningsskyldighet.

§ 14.

Den, som olofligen fäller eller misshandlar Lapparnes renar, skall, utom full ersättning för skadan, böta högst fyratio kronor, så framt icke förseelsen efter allmän lag medför högre ansvar. Lag samma vare, om någon med uppsåt eller af groft vållande förorsakar, att renar genom skrämskott, af hundar eller på annat otillbörligt sätt ofredas på tillåtna uppehålsställen eller vid flyttning enligt § 2, eller söker att dem derifrån fördrifva.

Ofredas ren på tillåtet uppehålsställe eller vid flyttning af hund, skall skada, som derigenom tillfogas ren, af hundens egare till fullo ersättas, äfven om skadan icke förorsakats genom någons uppsåt eller vållande.

Varder renhjord, som letar å tillåtet uppehålsställe eller vid flyttning, skingrad af hund eller på annat otillbörligt sätt, och förorsakas derigenom renarne skada, skall äfven denna af hundens egare eller den som skingringen vållat ersättas.

Hund, som har till vana att döda renar eller som upprepade gånger jagat renar äfven å tillåtet uppehålsställe, skall af renegaren, efter föreskrift af polismyndigheten, dödas, och åligger det polismyndigheten att, der egaren sådant underlåter, genast låta på hans bekostnad döda hunden.

§ 15.

När i denna lag talas om Lapparnes renar, förstås dermed icke allenast deras egna, utan ock andres renar, hvilka äro under deras vård.

Bofaste, hvilka lemnat renar till vård åt Lappar, hafva i fråga om desse renar enahanda förpligtelser enligt denna lag, som Lappar, hvilkas renar äro under andres vård.

§ 16.

Bofast, som eger renar och som önskar att för dessa förvärfa rätt till bete och vård å de åt Lapparne anvisade land och marker, skall hos Konungens Befallningshafvande derom för hvarje år göra ansökan och dervid uppgifva den lappby, inom hvars område han söker hafva sina renar, dessas antal,

samt hvilken Lapp åtagit sig deras vårdande. Sådan ansökan skall, för att kunna till pröfning upptagas, till Konungens Befallningshafvande ingifvas före September månads utgång föregående år.

Öfver inkomna ansökningar låter Konungens Befallningshafvande inför lappfogden eller annan dertill utsedd person vid sammanträde höra de till lappbyn hörande renegande Lappar och bestämmer derefter, med fästadt afseende å tillgången på bete och utrymme inom lappbyn jemte andre på frågan inverkande förhållanden, om och för huru många renar betesrätt må sökanden tillkomma.

För hvar och en af dessa renar skall egaren å tid och på sätt, som af Konungens Befallningshafvande bestämmes, erlägga en afgift af tre (3) kronor, deraf en tredjedel tillfaller den Lapp, som vårdar renarne, och återstoden lappbyn gemensamt.

Om användandet af desse medel må de renegande Lapparne besluta vid sammanträde inför lappfogden eller annan dertill af Konungens Befallningshafvande utsedd person; dock bör beslutet underställas Konungens Befallningshafvandes pröfning.

På enahanda sätt och villkor kunna äfven renar, som egas af Lappar tillhörande annan lappby, få till skötsel och vård upptagas.

Bofast eller Lapp från annan lappby, som, utan sålunda vunnit rätt, till vård och skötsel inom en lappby lemnar sine renar, äfvensom den lapp, som dem emottagit, böte för hvarje ren, stor eller liten, två kronor; och vare egaren jemväl skyldig erlägga här förut stadgade afgift.

Förseelsen må åtalas af lappfogde, tillsyningsman eller länsman; och ege Konungens Befallningshafvande vid vite tillhålla egaren att renarne bortföra, så vida ej dessa bevisligen försäljas till någon lappbyn tillhörande Lapp och tillåtelse till köpet av Konungens Befallningshafvande, efter öfrige renegande Lappars inom lappbyn hörande, lemnas.

§ 17.

Ej må bete eller slätter å de för Lapparne afsatta land av dem upplåtas till bofaste. Sker sådan upplåtelse, vare den ogill.

Varder bete eller slätter ej af Lapparne sjelfve användt, och finnes upplåtelse af sådant bete eller sådan slätter tills vidare kunna ske utan intrång eller skada för Lapparne, ege Konungens Befallningshafvande att, sedan de Lappar, som tillhöra lappbyn och der ega renar, blifvit hörda, mot lega upplåta betet eller slåttern, intill dess behof deraf för Lapparne åter uppstår.

Öfver användandet af medel, som härigenom inflyta, ega de till lappbyn

hörande lappar besluta vid sammanträde, som i 16 § omförmåles. Sådant beslut bör dock underställas Konungens Befallningshafvandes pröfning.

Rätt till jagt och fiske å dessa land och marker må ej eller af Lapparne till annan öfverlåtas.

Finnes upplåtelse af rätt till jagt och fiske å dessa trakter kunna ske utan skada för Lapparne, ego Konungens Befallningshafvande att, sedan de Lappar, hvilka ega rätt att med sina renar uppehålla sig derå, blifvit hörde i ärendet, tills vidare tillåta annan att mot afgift der jemte Lapparne utöfva jagt eller fiske; och gälle om medel, som härigenom inflyta, hvad ofvan i fråga om lega för bete eller slätter är stadgadt.

§ 18.

Medel, som inflyta enligt §§ 16 och 17 omhändertagas af Konungens Befallningshafvande och insättes i bankinrättning mot ränta, intill dess om deras användande blifvit i vederbörlig ordning beslutadt.

Årligen inom Januari månads utgång afgifvor Konungens Befallningshafvande till Kongl. Maj:t redovisning särskildt för hvarje lappby, öfver beloppet af under förutgångna år sålunda influtna medel jemte hvad som vid årets ingång fanns tillgängligt och hvad som under året utbetalts, med angifvande af de ändamål, hvartill de utbetalta medlen använts, samt hvad som vid årets slut fanns i behåll.

§ 19.

Pröfvar Konungen nödigt, att jord, som tillhör enskild, skall begagnas antingen för att bereda Lapparne vid de för dem afsatta land tillgång till skogsmark eller bete eller till vägar öfver inegor mellan landen, eller för att uppföra stängsel till förekommande af skada af renar, vare egaren pligtig att afstå jorden mot ersättning, som, der godvillig öfverenskommelse ej kan träffas, bestämmes enligt gällande förordning angående jords afstående för allmänt behof.

§ 20.

Böter och viten, som ådömes enligt denna lag, tillfalla kronan. I händelse af bristande tillgång förvandlas de enligt allmän strafflag.

§ 21.

De i §§ 8 och 14 omförmälda förseelser, hvilka endast förnärma enskild persons rätt, må ej åtalas af allmän åklagare derest ej målseganden dem till sådant åtal angifvit. Annan förseelse mot denna lag må ej, der den endast förnärmar enskild persons rätt, åtalas af annan än målsegande.

§ 22.

Lappfogde, tillsyningsman, länsman eller polisman, som af Konungens Befallningshafvande särskildt förordnas att vaka öfver efterlefnaden af denna lag, skola af Lapparne med hörsamhet bemötas; och eger Konungens Befallningshafvande att, der sådant för lagens tillämpning finnes erforderligt och särskildt ansvar icke i denna eller allmän lag är stadgadt, äfven i andra fall än som här förut särskildt omförmälas, genom vite tillhålla den tredskande att hvad honom åligger fullgöra.

Öfvergående stadgande.

Bofast, som då denna lag träder i kraft eger renar, utlemnade till vård åt Lappar, skall inom tre år derefter hafva från de åt Lapparne afsatta land och anvisade marker, affört eller till Lappar afhändt sig alla de renar, för hvilka icke i enlighet med § 16 betesrätt honom medgifvits.

Enahanda skyldighet åligger Lapp, som har renar utlemnade till vård utom den lappby han tillhör.

Rätt avskrivet intygar:

C. Berglund *J. Persson*

M O T I V

till den af Konungens Befallningshafvande i Jemtlands län
föreslagna nya Lapplag för länet.

§ 1.

Som i underdåniga skrifvelsen redan är nämndt, kan bestämmelsen om lapparnes rätt att med sina renar vistas på de bofastes egor anses vara icke allenast upphofvet till osämjan emellan de båda racerna, utan äfven till lappens försämrade ställning och de bofastes i en oroväckande grad ökade renegarskap. Det har derjemte visat sig att definitionen på denna rätt - de trakter lapparne efter gammal sedvana hittills hafva besökt - gifver anledning till beständiga stridigheter, då den ena parten påstår, att sådan sedvana för ett gifvet område egt rum, och den andra förnekar detta. Domstolen skall då afgöra, och har ott sådant mål förekommit vid Hede Häradsrätt, der vid utgången inför Rätten ännu mera förvirrat föreställningssätten, då ett område, Ljusnedals bruks egor, hvilket hittills af allmänna meningen i länet ansetts hafva både historiens och häfdens intyg att vara ett gammalt lappviste, af Rätten förklarats icke på grund af 1 § få beträdas af lapparne under Oktober - April månader. En lag, som icke säkrare kan bestämma vigtiga rättsförhållanden, än att den alstrar osäkerhet och oredda, der enkla och tydliga bestämmelser äro högeligen af nöden, bör enligt Konungens Befallningshafvandes mening avskaffas.

I förslaget äro tillagde, såsom trakter, der lapparne med full rätt få vistas, äfven de för renbetesfjellens utvidgning inköpta marker - detta i enlighet med Kongl. Brefvet den 22 Maj 1891.

Tillägget om dessa marker "vare sig inom eller utom länets gränser" har ansetts nödigt därför, att inom Kopparbergs län har genom Kongl. Brefvet den 31 December 1888 upplåtits en kronopark och mera renbetesmarker har der varit fråga om att inköpa till bruk för lappar, som tillhöra Jemtlands län och i administrativt hänseende stå under Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och Lappfogden i detta län.

Orden "för eget behof" hafva användts i stället för "till underhåll för sig och sina renar", såsom varande ett enklare uttryck för samma sak.

Stadgandet i § 23 i nuvarande lagen om rätten att föra sina renar på kronoparker har ansetts lämpligast böra flyttas hit, der öfrige territoriella rättigheter omtalas. Tillägget af "andra under statens omedelbara vård stående skogsmark" afser åtskilliga skogar, hvilka icke äro kronoparker, men

förvaltas af jägeristaten och dit tillträde på de vilkor Konungen bestämmer lämpligen bör tillåtas.

Första momentet i § 3, såsom afhandlande ansvar för missbruk eller öfverträdelse af i 1 § medgifna rättigheter, har ansetts böra få sin plats i samma §.

2 § i lagen föreslås att utgå.

3 § i lagen föreslås att utgå, enär första momentet öfverflyttats till 1 § och andra momentet blir öfverflödigt, då sedvanerätten borttages.

§ 2.

Första mom. innehåller första mom. ur nuvarande § 4, hvars andra mom. anses kunna utgå.

Andra mom. innehåller bestämmelser om skadeersättning under flyttningar.

§ 3.

Nuvarande § 5 med de ändringar, hvartill föregående förslag gifvit anledning och med tillägg, att Konungens Befallningshafvande meddelats rätt "vidtaga den ändring uti skedd indelning, som af omständigheterna påkallas". Om äfven en sådan rätt kan anses ligga i sakens natur och har också af Konungens Befallningshafvande i detta län redan en gång opåtalat utöfvats, då Åre och Storsjö lappbyar sammansloges, så är dock med god ordning enligt, att lagen uttalar det.

I sista mom., som stadgar förbud för främmande lappar att med sina renar uppehålla sig inom lappby, har det i nuvarande § 5 förekommande ordet "sommartiden" uteslutits, enär det icke bör tillåtas främmande lappar att under vintertiden intränga med renar i andras vintervisten, der mossar och lafvar måhända icke förefinnas i större mängd, än som erfordras för de rättmätige innehafvarnes behof för sina hjordar.

§ 4.

Nuvarande § 6. Bestämmelsen att anmälan skall ske hos Konungens Befallningshafvande i det län, "dit lappbyn hör", i stället för förut, "der lappbyn är belägen", är tillkommen därför, att en lappby, belägen inom Kopparbergs län, tillhör Jemtlands läns administration.

Då meningen icke lär vara, att Konungens Befallningshafvande i län, der lappfogde eller särskilda lapptillsyningsmän finnas anställda, skall äfven höra Länsman, har ordet "samt" emellan kronobetjening och tillsyningsman utbytts emot "eller".

Sista mom. i denna §, som stadgar skyldighet och ansvar för lapp att

inom viss tid efter inflyttningen uppvisa sitt renmärke inför Häradsrätt för att få det inregistrerad, är nytt, men torde vara för ordningens skull nödvändigt.

§ 5.

Nuvarande § 7. Denne § är nästa helt och hållet omredigerad som följd af de nya grunder för den tvungna utflyttningen, som nu föreslås. Konungens Befallningshafvande anser det vara naturligt, då de uppföringar staten vidkännes för renbetesfjellens utvidgning äro en gärd af välvilja och omtänka om lapparne, den underlägsna racen, och bofaste för sine renar endast kunna bli delaktige i renbetet, om tillgång dertill finnes utöfver lapparnes behof, såsom i § 16 här nedan föreslås, att då brist på bete yppar sig eller förminskning af hjordarne inom en lappby af andra skäl befinnes nödig, de bofastes renar i första rummet skola gifva vika. Dernäst, om flera behöfva utflyttas, följa de lappar, som enligt börd och häfd äro de sist berättigade på trakten ifråga, alldeles som i nuvarande lagen finnes stadgadt, men med det tillägg, att härvid äfven afseende måste fästas vid det antal renar den till afflyttning afsedde lappen eger, så att han icke tillför den lappby, dit han hänvisas, ett större antal djur än förhållandena der medgifva att emottaga.

Då det ytterligare kan inträffa, att betet blir otillräckligt i en by för ett tillväxande antal renar, men utrymme i andra byar saknas eller lokala förhållanden göra en föreskrift om tvungen utflyttning olämplig, så måste medel häremot äfven finnas och det enda, som då är att tillgå, är nedslagning af ett sådant antal renar, att rätt förhållande emellan tillgång på föda och munnar som skola födas återställas. Ett sådant stadgande, och Konungens Befallningshafvandes inblandning, är äfven nödigt för att skydda den svagare, ty man kan taga för gifvet och erfarenheten visar, att der renarnes antal blir för stort och en reduktion nödig, det eljest blefve de större och rikare lapparne, som komme att äta ut och tvinga bort de mindre renegarne med sina djur.

§ 6.

Nuvarande § 8. Detta stadgande bibehålles såsom en följd af stadgandena i internationella lagen, ehuru det är, enligt hvad i den underdånige skrifvelsen upplyses, utan praktisk betydelse, då norska lappar icke bruka besöka fjellen i Jemtlands län.

§ 7.

Nuvarande § 9. Här är tillagdt ett nytt mom. 7, som ålägger ordningsmannen att anmäla om lapparne inom byn icke kunna enas om betots fördelning, utan skocka sig tillsammans inom samma trakt.

Det har nemligen visat sig att så fler gånger varit händelsen och detta kan medföra, förutom skada för lapparne sjelfve, att den trånga trakten af de för många djuren blir alldeles afgnagd, så att den för lång tid och många år blir till renbete oduglig.

Derjemte är tillagdt ett mom. 8, som står i öfverensstämmelse med stadgandet i § 9.

§ 8.

Nuvarande § 10, men omredigerad i öfverensstämmelse dermed, att rätten till vistelse på de bofastes egor icke mera skulle gälla, hvadan alla föreskrifter för sådane fall äro öfverflödiga.

Reciprocitet är äfven stadgad, så att bofaste icke få olofligen intränga på lapparnes område, hvarför i nu gällande lag intet ansvar finnes.

Äfven har ansetts lämpligt att hit öfverföra den i nuvarande § 12 förekommande bestämmelse, att renegaren svarar för de böter, som för vanvård om hjorden kunna ådömas vaktaren, dock, såsom sista orden i § lyda, endast "såvida utredning derom är i målet åstadkommen." Denna senare inskränkning har ansetts behöflig, då exekutor icke kan ingå i någon pröfning av sådane förhållanden.

§§ 11 och 12 i nuvarande lag utgå, enär, sedan rätten att vistas på bofastes egor är borttagen, någon stängningsskyldighet icke ifrågakommer och några böter utöfver ersättning enligt lag icke torde hafva något skäl för sig. Sista raderna i § 12, angående renegares skyldighet att svara för vaktarens försummelse, äro öfverförda till § 8.

§ 9.

§ 13 i nuvarande lag. De förändringar och tillägg, som här förekomma, äro dels en följd af att sodvanerätten upphört och dels afsedde att bringa mera tydlighet i bestämmelserna. Sålunda har ansetts nödigt att bestämma hvar vitsord skall hemtas öfver antalet renar, som tillhöra hvarje lapp, och att tvist emellan lapparne icke får uppehålla ersättningens uttagande. Denna sednare bestämmelse är nödig, enär dels tvisterne förnämligast lära orsakas af oorning inom lappbyn och de dels kunna utdragas i det oändliga, hvarigenom ersättningen skulle blifva illusorisk. Huru lapparnes tvister sinsemellan i dessa fall afgöras, derom stadgar § 12.

Erfarenheten har äfven visat, att saknaden af bestämmelse om huru, der skadeersättningsområde är infördt, lappbyns renegare skola instämmas till ansvar, kunna leda derhän, att lagens anlitande mot dessa blir nära nog omöjliggjordt. För närvarande är på hofrättens pröfning beroende rättmätigheten af en domares vägran att medgifva stämning på renegarne inom en lappby med gemensam skadeersättningsskyldighet, därför att bonden som lidit skadan och begärt stämningen icke kunnat uppgifva alla renegarnes namn. Det finns för honom nära nog ingen möjlighet att skaffa sig en sådan uppgift, då renegarnes antal är betydligt, ofta 5 å 10 renar tillhörande qvinnor och fattiglappar, som hålla till i bygden och ofta större eller mindre antal tillhörande omyndige barn, hvarförutan renegare ständigt vexla, då intet bröllop eller större familjehögtider firas, då icke gåfvor af renar äro vanliga och då ingen, hvarken lappfogden eller ordningsman, är skyldig till, eller ens alltid kan, härom lemna honom vitsord egande upplysning. Men om man äfven förutsätter, att Domarens vägran i det omnämnda fall icke skulle vara lagenlig, utan stämning kunna medgifvas, äfven utan uppgifvande av namnen på renegarne, så är bonden icke stort bättre ute, då han skall delgifva stämningen, ty att få reda på och delgifva alla de renegande, hvaraf en stor del icke vistas på fjellet och en och annan kanske icke ens i Sverige, torde i de flesta fall kunna rubriceras så som omöjligt, och man kan icke vidtaga den åtgärden att delgifva stämningen i hans hem, då den nomadiserande lappens lefnadsvanor göra att något motsvarande icke finnes hos honom.

Att fylla denna lucka i nuvarande bestämmelser är därför af största vikt, om stadgandet rörande skadeersättning skall vara något annat än ett löst ord.

Den som i alla hänseenden är den närmaste att i sådane fall föra lappbyns talan, är ordningsman och då i allt fall, enligt Konungens Befallningshafvandes mening, ingen annan utväg finnes än att gifva honom uppdraget, så har Konungens Befallningshafvande icke tvekat att här införa ett stadgande, som bestämmer att stämning på de renegande i en lappby, då intet annat ansvar än skadeersättning afses, endast behöfver delgifvas byns ordningsman.

§ 10.

Nuvarande § 14. Denna § är till största delen omredigerad dels för att gifva större fullständighet åt de i nämnda § 14 förekommande föreskrifter och dels för att råda bot för brister, som erfarenheten lagt i dagen.

För att få utsedd skiljeman i tredskande parts ställe är icke tillräckligt att få vända sig till Konungens Befallningshafvande, som är långt ifrån platsen, der tvisten uppstått, utan hafva för att bereda nödig skyndsamhet

åt ärendet, föreslagits flere i orten boende tjenstemän, hvilka alla i följd af sin ställning till allmänheten böra få anses opartiske, som sökanden har att vända sig till för att få nämnden kompletterad.

Äfven är bestämd en viss kortare tid för att söka den svarande, innan annan utväg till utseende af hans skiljeman vidtages.

Då lapparne i allmänhet icke hafva gemensamma intressen med de bofasta, så har ansetts nödigt att bereda dem tillfälle inverka på valet af deras ombud i nämnden äfven vid de tillfällen, då de sjelfve hålla sig undan från detsamma. Derför har ansetts billigt, att lapparne sjelfva på förhand utse män, som ega deras förtroende och bland hvilka skiljeman för deras räkning skall utses, då annan person väljer för dem.

De blifva härigenom alltid tillförsäkrade att hafva en vän i nämnden.

Att Konungens Befallningshafvande utser desse kompromissarier, för den händelse lapparne undandraga sig att välja, torde vara nödvändigt att stadga som nödfallsutväg.

Att inskränka valet för en tredskande bofast inom vissa på förhand utsedde män, torde icke hafva samma skäl för sig som för lapparne.

§ 11.

Denna § har ingen motsvarighet i gamla lagen, men då en vitsord egande uppgift på antalet renar, som hvar och en lapp eger eller svarar för, är nödvändig vid flere tillfällen, hvarom bestämmelser i lagen förekomma, så har sättet för uppgörande af en sådan längd ansetts böra intagas. Att, der olika meningar uppstå, eller lapparne vägra lemna uppgifter, ordningsmannen i lappbyn eger vitsord, kan väl anses som en stor makt i hans hand, men han är enligt 6 mom. i § 7 skyldig att känna dessa förhållanden och om dem vid andra tillfällen lemna uppgifter och är den ende som kan uppfylla detta nya åliggande, då vederbörande sjelfve undandraga sig.

§ 12.

Oförändrad från nuvarande § 15.

§ 13.

Oförändrad från nuvarande § 16, med ett tillägg, som gör ansvarigheten för lapparne gemensam, hvilket är nödvändigt, enär den skadelidande bofaste icke har någon utväg bevisa, huru många renar hvar och en eger, utan en fördelning i enlighet med renantalet får blifva en lapparnes angelägenhet sins emellan.

§ 14.

Nuvarande § 17 med tillägg om skydd äfven vid tollätne flyttningar.

§ 15.

Oförändrad från nuvarande § 18.

§ 16.

Denna § har ingen motsvarighet i nuvarande lag, men är afsedd att bringa reda i förhållanden, hvilka, om de få ohejdat fortgå, bereda lappens förderf.

Det torde vara utom allt tvifvel, att de uppoftningar, som staten gör för rensköteln, äro afsedde att vara till gagn för lappen och bereda möjlighet för denne och hans lefnadsfång att bestå, bredvid en sig alltjemt utbredd civilisation med andra intressen. Att bofaste köpa renar och anförtro i lappens vård och sålunda på en omväg, genom ett deras renvårdares privilegium, blifva i stånd att drifva en industri och draga fördel af lagstiftningsåtgärder, afsedda för andra ändamål, hvilket allt skulle nekas dem, om de uppträdde i eget namn - kan icke anses för rätt. Förhållandet är derjemte för Lappen skadligt, både genom det eländiga beroende, hvaruti han förr eller senare kommer till denne sin klokare beräknande bolagsman och dels genom förlusten af det välvilliga öfverseende från sin bofaste grannes sida, hvarpå han förr hade att räkna, då han råkade göra någon skada med sina egna djur, men som icke står honom till buds, då han kommer med andras.

Att helt enkelt förbjuda för bofastes renar allt bete på statens renbetesmarker, vore sålunda en både rättvis och klok åtgärd.

Det kan emellertid gifvas förhållanden, då sådant kan tillåtas och blifva Lapparne till någon fördel, om det noggrant lagbindes och kontrolleras. Det finnes renbetesmarker, som kunna utan skada hysa ett större antal renar än de till den der inrymda lappbyn hörande. Vid sådant förhållande bör tillåtelse kunna meddelas äfven andra än de der inrymda Lapparne att få begagna betet, men en sådan tillåtelse bör icke gifvas utan föregående pröfning och med Lapparnes medgifvande.

En lämplig afgift för sådane renar, hvilka icke äro de fjellet tillhörande Lapparnes egendom, kan icke anses obillig och att denna inkomst kommer fjellets Lappar direkt tillgodo är också billigt.

I enlighet med dessa åsikter är denna § affattad.

Nuvarande §§ 19, 20 och 21 utgå såsom icke mera tillämplige.

§ 17.

Från nuvarande § 22 med tillägg att för upplåtelse åt främmande af beto

och slåtter skall Konungens Befallningshafvande höra de Lappar, som tillhöra lapp lappbyn och der ega renar.

Beträffande användande af de inkomster, som härflyta från upplåtelser af mark eller jagt och fiske från renbetesfjellen, stadgas i nuvarande lag, att sådane medel skola, enligt Konungens bestämmelse, till förmån för lapparne användas.

Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreställer sig, att de på lefnadsvilkor och lokala förhållanden, hvilka skäligen kunna vara för Kongl. Maj:t och Statskontoret temligen främmande, beroende små anordningar till Lappens trefnad, som med dessa i allt fall icke betydliga belopp kunna åstadkommas, icke behöfva dragas under Kongl. Maj:ts egen Höga pröfning, utan bättre, öfverensstämmande med lagstiftarens välvilliga mening, kunna fullgöras af Konungens Befallningshafvande, efter Lapparnes hörande.

§ 18.

Denna § är ny.

Då användandet af de medel, hvarom här är fråga, skulle bero på Konungens Befallningshafvande, så bör, för att gifva offentlighet åt det sätt, hvarpå de samma vårdas och brukas, redogörelse afläggas och sker denna lämpligen genom en årlig redogörelse inför Kongl. Maj:t.

Nuvarande § 23 är, såsom förut omnämnts, flyttad till § 1.

§ 19.

Oförändrad från nuvarande § 24, utom att hänvisningen till den här utslutne gamla § 19 är utelemnad.

§ 20.

Oförändrad från nuvarande § 25, med tillägg af "viten", hvilka vid flere tillfällen enligt detta förslag kunna förekomma.

§ 21.

Från nuvarande § 26.

§ 22.

är ny och afsedd att lemna medel i hand hos Konungens Befallningshafvande för att upprätthålla ordning och lydnad bland Lapparne.

Öfvergående stadgande.

Då bofastes renegarskap hittills varit utan kontroll tillåten, så fordrar rättvisan, att de nya stadgandene endast tillämpas i den mån de hunnit utan förlust realisera affärer, för hvilkas fortsättande de möjligen icke kunna förvärfva sig rättighet. Som renar äro fullvuxna vid 3 år, så kunna alla vid denna lags utfärdande födde renar genom försäljning eller nedslagning inom den tiden omsättas i motsvarande värde.

Rätt avskrivet intygar:

G. Berglund J. Persson